

VASILE IONESCU

PAKIV & SOLAH

TESTAMENTUL DEMNIȚĂȚII ȘI LIBERTĂȚII RROMILOR

O introducere în gândirea lui
NICOLAE GHEORGHE

Editura Centrului Național de Cultură a Romilor
București
2018

Centrul Național de Cultură a Romilor - Romano Kher

Director: Mihai Neacșu

Adresă: Splaiul Independenței 202 A, et. 9, sector 6, București

E-mail: secretariat@cncr.gov.ro

Website: www.cncr.gov.ro

Telefon: 021-313 52 11

Fax: 021-313 52 10

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

IONESCU, VASILE

**Pakiv & Solah : testamentul demnității și libertății rromilor : o
introducere în gândirea lui Nicolae Gheorghe / Vasile Ionescu. -**

București : Editura Centrului Național de Cultură a Romilor, 2018

ISBN 978-606-94747-9-2

323.1

Tehnoredactor: Ameluța Vișan

Coperta: Vasile Ionescu (fotografii: Mircea Lăcătuș, Florin Cioabă)

Coordonator proiect: Norica Costache, CNCR-RK

Volum publicat în cadrul proiectului CNCR-RK: „Producție editorială romă”

Exemplar gratuit

Țiganul nu poate fi rrom. Om (gadjo), poate, dar tolerat ca o specie, ca un fel de formă de sub-om. Uneori mă joc, „jonglez” cu mine și cu identitățile mele, cu bucurie; alteori, încep să rămân descoperit – ca și cum m-aș afla în spațiul dintre atomi, sunt pierdut, sunt deprimat, sunt complet nul.... când sunt român, când sunt țigan, când sunt rrom, când sunt european, când sunt cosmopolit, când sunt x, când sunt y... și uneori simt că sunt într-un limbo, rămân în vid, în „haos”, rămân cu mine însumi... și atunci nu mai am nici un reper de identitate ontologică. Revoltați-vă și veți fi liberi!” Imaginându-mi un astfel de moment, visând la el, aș zice: Da, „et in Arcadia¹ ego”... și eu sunt rrom, am devenit rrom!

(Nicolae Gheorghe, *Identitatea rromani între victimizare și emancipare*)

Țiganii îmi par un popor fosilizat, care de multă vreme încarnează în ființa lor ceea ce probabil a fost tribul preistoric. În felul stelei, a cărei lumină a străbătut milioane de ani pentru a o vedea, existența țiganilor părea să ofere până de curând, înainte de etnocidul la care au fost supuși de civilizația creștină, ecoul a ceea ce au fost la originile umanității triburile rătăcitoare, taberele nomade, miturile și istoriile arhetipale, înțelesurile păgâne ale spiritualității cosmice și intersubiectivităților magice, citirea poetică a lumii și practica fuziunii cu natura, geniul oralității, puterea tăcerii și preferința pentru comunicarea nonverbală, viața animală și puterea intuiției – altfel spus, contrariul a ceea ce este virtute în Occidentul nostru prăbușit.

(Michel Onfray, *Poimăine, mâine va fi ieri, în Cosmos – une ontologie materialiste. Vers une sagesse sans morale*)

Cine omite să vorbească despre sine rămâne în istorie prin ceea ce găsesc alții de cuviință să consemneze. Când psihanaliza va demonstra că și culturile, nu numai oamenii, sunt marcate de complexe, diagnosticul pe care îl propun acum va ieși din registrul simplei metafore. Așadar, cultura aromână suferă de complexul Atlantidei. Acest complex este tipic pentru culturile care răspunzând unor pulsații

---

¹ Lume antică imaginară, Arcadia este imagine hedonist-paradisiacă a unei țări a fericirii/făgăduinței, formulare a unui *memento mori* tombal, care evocă dimensiunea personală a vieții, cu sensul „și eu am fost fericit în lumea celor vii”. Arcadia este diferită de dimensiunea civică a Atlantidei, o lume utopică, presupus dispărută, a cărei democrație fusese moderată, guvernată de legi drepte, pe care Platon o evocă pentru a-i opune excesivitatea orașului-stat Atena. Arcadia, ca și *Țara de nicăieri* (Neverland) a lui Peter Pan, des evocată în această carte de autor și personajul său, este ubicuitatea acestui *mundus imaginalis*, pretutindeni și niciunde, ca și utopia stoică a *Cosmopolisului*, cetatea egalității și păcii, sau *Platonopolisul* lui Plotin, care visa să construiască astfel utopia *Republicii* lui Platon. În fine, *Cetatea lui Dumnezeu* (Augustin), *Utopia* (Thomas Morus), *Cetatea soarelui* (Campanella) și *Noua Atlantidă* (Francis Bacon) ca instaurări ale unei societăți a Conștiinței, ca adevăr proiectat în viitor, au nostalgia eșuată a nevoii de schimbare, a *crizei de sistem*, care necesită reorganizarea societală a cunoașterii, dar care poate însemna și eșecul și deriva într-o *conștiință falsă* sau *inversiune morală*, ca alienare, melancolie/depresie, pierderea sensului. *Calea pierdută* – este o temă frecventă în această carte - pentru a delimita ideologia construcției unui sens de utopie și distopie, iluzia de realitate, dintre „a face planul ca țiganul” și *recursul la metodă*, planul/strategia, ca sens logic al vieții, nou *organon* (instrument), organigramă etc.

necunoscute nouă, sunt prezente în istoria scrisă prin absență. La fel ca și o pasăre, fiecare etnie pe limba ei pierde. În urma ei rămân obiecte, cântece, dansuri, credințe, povești care devin inutile, uneori ridicole. Moartea unei etnii apare când oamenii își aleg o altă cultură. Nicăieri nu scrie că Pasărea Phoenix are aceeași înfățișare, după ce se reîntrupează din propria cenușă.

(Irina Nicolau, *O incursiune subiectivă în lumea aromânilor*)

Nebunia în civilizația lumii? Dar nu e nebunia însăși negarea civilizației? În fond, gânditorii iluminați susțineau că Rațiunea este însușirea care deosebește ființele umane de animale. Dacă lucrurile stau astfel, atunci, de bună seamă, Iraționalul reprezintă ceea ce e absolut inacceptabil, corespunzând într-un anume sens punctului în care civilizatul devine sălbatic. Nebunia nu aparține civilizației, ci este un lucru cu totul în afara ei și străin de ea.

(Andrew Scull, *O istorie culturală a nebuniei*)

Tradiția celor oprimați ne învață că „starea de excepție” în care trăim nu e excepția, ci regula, și că trebuie să ajungem la o concepție a istoriei care să-i corespundă. Abia atunci ne vom da seama că sarcina noastră este să creăm adevărata „stare de excepție”.

(Walter Benjamin, *Iluminări (Teze asupra filozofiei istoriei)*)

Cel sărac, cel nefericit, cel slab, cel care nu are decât lacrimile (...) atunci când este victima unei in Justiții, ce poate să facă, lipsit de putere? Nu poate să facă decât un singur lucru: să se întoarcă împotriva celui puternic. Iar în acest discurs al nedreptății proclamate de către cel slab împotriva celui puternic există și un anumit mod de a-ți evidenția propriul drept, ca mod de a-l sfida pe cel puternic și de a-l pune, într-o anumită măsură, în duel, în confruntare, de a-l face să înfrunte adevărul propriei nedreptăți.

(Michel Foucault, *Gubernarea de sine și guvernarea celorlalți*)

Ce este un om revoltat? Un om care spune nu. Dar refuzul său nu înseamnă renunțare: căci el este un om care, la început, spunea da. Un sclav care toată viața a primit ordine consideră la un moment dat inacceptabilă o nouă poruncă. Care este conținutul acestui „nu”? El înseamnă, de exemplu, „lucrurile au durat prea mult”, „până aici!”, „ai mers prea departe” și, în plus, „există o limită peste care nu vei trece”. Într-un cuvânt, acest „nu” afirmă existența unei frontiere.

(Albert Camus, *Omul revoltat*)

Vidul existențial ni se prezintă sub diverse măști și înfățișări. Uneori, atunci când voința de sens este blocată, ea este compensată și înlocuită de voința de putere, inclusiv de forma cea mai primitivă a acesteia - voința de bani. În alte situații, când voința de sens este blocată, locul ei este luat de voința de plăcere. Acesta este și motivul pentru care frustrarea existențială sfârșește adeseori într-o compensare sexuală. În astfel de cazuri putem observa cum libidoul sexual sfârșește în vidul existențial.

(Victor Frankl, *Omul în căutarea sensului vieții*)

O NOTĂ INTRODUCȚIVĂ: *Ce (nu) este această carte?*

*Un coif pe cap, o sabie în mâna dreaptă
O inimă în piept și scut în mâna stângă,
Cu virtute și minte deșteaptă:
Acestea sunt cele ce pot să înfrângă
Al robiei tale lanț cumplit,
O, neamul meu, de toți umilit!*

(Ioan Budai Deleanu, *Țiganiada*, 1800)

Această carte este o cronică a riscului de eșec al re/formei Mișcării rromilor din România, rămasă fără fond (conținut) și formă (structură), consemnată de un *martor* ocular, și un îndemn la protest: „Revoltați-vă și veți fi liberi”, în sensul în care „Adevărul vă va face liberi” (Ioan 8:32) și în măsura în care aveți curajul și puterea să cunoașteți adevărul, pentru a fi demni și liberi, ca dor nestins al regăsirii și propriei revoluții interioare!

E timpul maturizării gândirii/culturii rrome, nu *lăsați orice speranță*² și nu vă (mai) lamentați sceptici, această carte este chiar despre poarta deschisă, dinspre Iad/Infern spre Purgatoriul cathartic, prin care trebuie să treacă rromul, *departele nostru*, ca încercare stoică de relansare rezilientă a speranței regăsirii Raiului! Gata cu retoricile și indulgențele, cu bigotismul și relativismul (in)corectitudinii morale, reforma vine, ca sfârșitul lumii!

Altminteri, este doar o aventură narativă, un meta-text, *interpretare* subiectivă a gândirii lui Nicolae Gheorghe; un crochiu după original, ca pipa lui Magritte, o *carte de învățătură* scrisă *lăutărește* (emfatic și retoric), în care *el, tu și eu* suntem *noi* (cititorule, de ce m-ai părăsit?).

Pornind de la selecția din textele lui Nicolae Gheorghe, grupate în anexele volumului, cartea propune discutarea și continuarea viziunii acestuia, prin identificarea unor limite ale et(n)osului rrom, în ceea ce are specific și comun. Este ca o hartă care ne duce spre explorările solitare ale acestuia, pornind de la extrem de utilele frontiere bibliografice, orientative pentru cei care vor să treacă dincolo de lectură, pentru a înțelege încercarea

---

² „Prin mine-ajungi la țara de tortură/ prin mine, la eterna tînguire/ prin mine-ajungi la cei ce se pierdură/ Voi ce intrați, lăsați orice speranță!”/ Aceste vorbe-atît de-întunecate înscrise mi s-au arătat pe-o poartă”, Dante, *Divina Comedie*, Ed. Cartier, 2016.

de adaptare a conceptelor și interpretărilor actuale la o cultură încă într-o organizare inconștientă, crepusculară, între gândire magică și mi(s)tică.

Premiza este o regândire specifică și autentică a et(n)osului și patosului atât de particular al lumii rrome, într-un *corsi e ricorsi*³ diacronic/sincronic, în care trecutul și viitorul se unesc în arhetipurile prezentului inconștient, ca la ghicitoarele rrome, a căror clarviziune debordantă nu e prea departe de concluziile pesimiste și catastrofice actuale ale „uitării ființei” și voga freudo-marxismului.

Dar care Nicolae Gheorghe, între ipostaziile multiple ale unei vieți de excepție, dedicată rromilor și lumii? Nicolae Gheorghe Întemeietorul, de până în 1983, redus la tăcere de Securitate⁴, Nicolae Gheorghe Cosmopolitul, de până în 2006, canibalizat (euharistie reversă?) de discipoli și apropiați?, Nicolae Gheorghe Testamentarul, dintre 2007 până azi, retras în propriul cronotop, înafara timpului și spațiului lumii?

Paradigma cărții este a acestei ultime ipostaze, a unui Nicolae Gheorghe care amintește de Epictet, filosoful sclav, și de încercarea sa unică de întocmire a unui *Manual*⁵ al formării conștiinței de sine rrome, ca „resoftare mentală”⁶ a gândirii și culturii, premiză a unui viitor *Testament al Libertății și Demnității Rromilor*, care să anunțe și enunțe re/nașterea, re/forma și r/evoluția națiunii rrome - așa cum și-a dorit, a sperat și a crezut!

Cum „testamentul” său va rămâne inutilizabil, până ce elitele culte rrome își vor depăși spiritual maestrul, pentru a-l putea codifica și introduce în conștiința publică, această carte este doar o *scrisoare* către aceștia, către viitor, pentru a avea o paradigmă și diagnoză a limitelor cunoașterii și căutărilor acestui timp.

Ca și căutarea pietrei filosofale de către alchimist sau a ghicirii adevărului de către vrăjitoare, cartea este importantă din perspectiva evoluției instituirii adevărului comun, atât pentru căutătorii, descoperitorii și creatorii de adevăr⁷ ai lumii secularizate actuale, cât mai ales pentru

---

³ Ciclicitatea istoriei, ca tur-retur, după modelul propus de Giambattista Vico în *Știința nouă. Principiile unei științe noi cu privire la natura comună a națiunilor* (1725), ed. Univers, 1972, ar presupune, în absența arhivei și martorilor, în cazul rromilor, o națiune a subistoriei, crearea prealabilă a unui aparat/instrument de cercetare și interpretare, după modelul genealogiei, arheologiei, reconstituirii, deconstrucției, propuse de Foucault, Agamben, Culianu, Derrida etc.

⁴ Manuela Marin, *Romii și regimul comunist din România. Marginalizare, integrare și opoziție*, ed. MEGA, 2017

⁵ Epictet, *Manualul și fragmente* (125), Ed. Saeculum visual 2002.

⁶ Geert Hofstede, Gert Jan Hofstede, Michael Minkov, *Softul mental. Culturi și organizații. Cooperarea interculturală și importanța ei pentru supraviețuire*, ed. Humanitas, 2012

⁷ David Boorstin, trilogia *Căutătorii, Descoperitorii, Creatorii*, ed. Meridiane, 1996, 2001

*stăpânitorii de adevăr*⁸ ai haosului culturii tradiționale rome, care judecă Adevărul revelat de Dumnezeu (ordalie primitivă) prin duh/har/dar, între șamanism și șeferism, dominație și supunere: krisinitori (judecători de pace/mediatori) și vrăjitoare, lăutari și pastori.

Altfel spus, stagnarea culturii rome în tradiționalizare, întâmplată în Era Rațiunii/Iluminism, este eșecul elitelor sale de a seculariza adevărul, pentru a distinge adevărul sacru și lumea lui Dzeu, de adevărul profan al acestei lumi, ca genealogie și autoritate instituită rațional. Deși direcțiile strategice ale viziunii lui Nicolae Gheorghe se cantonează în ideea kantiană a unei prealabile și necesare revoluții morale și își caută sorgintea până la eleați și gândirea mișcării Adevărului, premiza căutărilor sale este cea a unui Socrate al oralității și dialogului, întrebărilor paradoxale cu răspunsuri în suspensie, când o maieutică acțională de „moșire” psihoterapeutică a nașterii dialogului *dialogizant*, când un solilocviu al predicării adevărului în pustiu, ca o tăcere asurzitoare. Un ideal de emancipare și modernizare a gândirii culturii rome, ca nouă ordine⁹ și etică¹⁰ a discursului, încă instabil și volatil, dar inconvertibil, ca încercare de structurare și auto-construire, pentru a se evita nu atât fatalitatea morții etnice, cât pentru a forța curajul ieșirii din ambiguitatea istorică a rasismului față de romei, puși în imposibilitatea de a muri sau de a trăi.

De aceea, evitând retorici și teoretizări abstracte, academice sau ideologice, textele cărții sunt un *document în lucru*, o sumă de notițe fugare, comentarii preliminare la o extrem de necesară conceptualizare a gândirii/culturii rome, care ar putea servi drept *Călăuza rătăciților*¹¹ celor care caută *Calea pierdută*¹². Pentru că, știm încă de la antici, opusul adevărului (ca și al iubirii) este uitarea sa, în golul căruia se instalează minciuna, indiferența, mai apoi ura și disprețul.

Un bun prilej, poate unicul, de a pune în dialog *conținuturile* actuale ale Mișcării rome, ca deconstrucție a ideilor, idealismelor, ideologiilor și idioțeniilor viziunilor autoreferențiale sau ale politicilor etatizate despre romei, în perspectiva re/construcției unei viziuni realiste, care să se opună veleitarismului și ignoranței actuale.

Este important să crezi într-o lume mai bună, dar mai ales să faci tu însuți ceva, pentru ca ea să existe. De aceea, *cum iubesc, cei neiubiți?* și *Ce știi, cei care spun că știi?* – ar fi întrebările care-și caută un răspuns

---

⁸ Marcel Detienne, *Stăpânitorii de adevăr în Grecia arhaică*, ed. Symposion, 1996. A se vedea și Jean-Pierre Vernant, *Originile gândirii grecești*, ed. Symposion, 1995

⁹ Michel Foucault, *Ordinea discursului*, ed. Eurosong & Book, 1998;

¹⁰ Jurgen Habermas, *Etica discursului și problema adevărului*, ed. Art, 2008

¹¹ Moise Maimonide, *Călăuza rătăciților* (1190), ed. Judaica, 2000

¹² Alain Fourier, *Marele Meaulnes/ Cărarea/Calea pierdută* (1913), ed. Polirom, 2013

rațional în această carte, ca încercare ultimă de a împăca eterna luptă dintre minte (rațiune) și corp (instinct), emoția cu sentimentul, universalismul cu specificitatea, realitatea individuală cu cea colectivă, ceea ce este subiectiv cu ceea ce este obiectiv, țișganul social cu rromul etnic, *Planul ca țișganul* cu Planul luptei pentru demnitate și libertate etc.

De manieră generală, textele volumului comentează utopia începutului de drum pe care s-au angajat rromii, în 1990, când au fost recunoscuți ca națiune, cu *reînțoarceri* în istoria interbelică și comunistă premergătoare, și anarhia instalată după colapsul iluziilor enoculturale, civice și politice, strategiilor de incluziune socială, între 2003/7, până în 2018, peste zece ani de criză și abandonare a speranței.

Deși unele pasaje pot fi considerate excesiv polemice sau poziții disidente, m-am ferit să fie și nedrepte, conștient că Libertatea mea de expresie nu are dreptul de a leza Demnitatea nimănui, dar nici să facă rabat de la onestitatea de a-mi spune părerea, ca spectator angajat al istoriei și narațiunii cărții.

Decizia de a discuta public despre moștenirea spirituală lăsată de Nicolae Gheorghe, este atât istoria unei auto-asumări (i)responsabile și nihiliste - eu fiind dintotdeauna un *rebel antisystem* și împotriva academismului - dar și a unei prietenii care a păstrat empatia intelectuală, mai presus de inamicitățile/adversitățile de viziune, radical polarizate. După știința mea, ca încercare de dialog în spațiul public rrom, un astfel de exercițiu este o noutate, foarte utilă și pentru cei care privesc minoritatea rromă dinafară.

Iată-i istoria: până în 8 august 2013, data morții lui Nicolae Gheorghe, am scris câteva zeci de pagini, care continuau alte pagini despre ceea ce părea o *reînțoarcere* a sa la viziunea antirasismului, ca fundament al problematicii rrome, o strategie care a devenit imperioasă mai ales din 2007 (cazul Mailat) și eșecul Comisiei TehEtnice a Mișcării rromilor de a se replea, când nevoia unei noi paradigme, după falimentul incluziunii, devenise evidentă. Textul a rămas nefinalizat, dispariția sa fizică impunând alte abordări, care să sprijine sinteza și (re)codificarea gândirii sale.

În ziua morții sale am publicat în ziarul „Adevărul” un panegeric și i-am creat o pagină oficială pe internet, pe care am postat textele mele și ale altora despre el. Peste mai bine de un an, în 12 octombrie 2014, când m-am întrebat cum îi va fi celebrată aniversarea, tăcerea și degradingolada re/instalată după dispariția sa mi-au confirmat riscul ca nu doar memoria, ci și ideile sale să cadă pradă uitării sau să fie eronat interpretate.

De-responsabilizarea liderilor de reprezentare și a intelectualilor publici rromi, pentru a-și masca încremenirea în proiect, lenea sau mimarea gândirii, riscă să facă din Nicolae Gheorghe *Omul providențial, Salvatorul*

națiunii, o idolatrizare care să-l mistifice și să-i împiedice receptarea gândirii. Or, nici zeii, nici eroii civilizatori (profeții sau marii intelectuali și artiști) nu pot revela lumii Cunoașterea/ Iluminarea la care au ajuns, o pot doar proclama sau îi pot indica direcția, ca *intermediari* între om și Absolut, ritualul, mitologia și metafizica fiind doar Căi; știm asta din arhetipul Salvatorului lumii, fie oriental, al lui Buddha sub Copacul Iluminării, fie occidental, al lui Christos pe cruce (răstignirii pe Copacul Cunoașterii mântuitoare). În fine, încercarea mea de a stabili câteva *repere pe drumul gândirii* sale provine și din faptul că „ultimul Nicolae Gheorghe” nu a mai avut timpul *fizic* pentru a-și dezvolta noile perspective, de după 2007.

Cu acest gând al salvării memoriei sale, în aceeași zi am creat pe internet platforma online G.R.A.A.L. RROM¹³. Ideile viziunii lui Nicolae Gheorghe au fost dezbătute virtual, colocvial și polemic, cu simplitate, ca într-un fel de joacă, într-un egroup ajuns la peste 6.500 de co-listeni, timp de un an, până în 12 octombrie 2015. Am moderat/ combătut ideile și ideologiile „testamentare” ale lui Nicolae Gheorghe, pentru a lămuri opiniile și neclaritățile, pentru mine și co-listenii de pe egroup, așa cum îmi solicitase, în ultimul său mesaj.

A rezultat o sumă de texte, ca urmare a întrebărilor și interacțiilor de pe group, iar unii co-listeni mi-au sugerat că ar fi utilă publicarea lor, ca o introducere în dezbaterile actuale despre rromi. Departe de a-l idiliza, idolatriza sau ideologiza, comentariile la viziunea lui Nicolae Gheorghe sunt limitele mele, atât și așa am putut gândi și scrie, la prima mână, sub tirul întrebărilor nerăbdătoare ale co-listenilor, uneori repetitiv, eliptic, alteori lansând simple ipoteze sau retractându-le – fapt destul de vizibil în carte.

La o lună după închiderea egroup-ului Graal Rrom, în 12 noiembrie 2015, la celebrarea aniversării sale, am publicat pe speze proprii, într-o broșură în 50 de exemplare, o sinteză a discuțiilor de pe egroup, la care am adăugat mai apoi alte texte, pentru a lărgi viziunea de ansamblu a Mișcării rome actuale, cu bunele și relele ei, în criza prefacerii/schimbării.

În decembrie 2015, Centrul Național de Cultură a Romilor a inclus în strategia sa tipărirea în volum a cărții, într-o ediție cu un număr dublu de pagini, la care am atașat un Cuvânt înainte substanțial, ca premise minimal științifice de situare a gândirii lui Nicolae Gheorghe între niște repere intelectuale. Pretextând că, în calitatea sa de instituție de stat, nu poate gira o imixtiune în treburile interne ale asociațiile rome, CNCR și-a retras sprijinul. Cartea a continuat să se scrie pe platforma FAR/ Frontul Antirasist

---

¹³ Grupul de Reformă, Acțiune, Advocacy și Lobby pentru Rromi (și alte denumiri ale Graal-ului), atât în perspectiva mistico-mitică, a căutării Absolutului/ Adevărului, cât și a reprezentării tradiționale rome a recunoașterii relevante a celorlalți, prin „Tahtai”, numit și „Paharul Puterii”). Mai apoi GRAAL a devenit FAR/ Frontul Antirasist din România.

din România, încă doi ani, ajungând la mii de pagini, până în 12 octombrie 2017, când o parte din material, ca prim volum, a fost selectat să apară în 12 noiembrie 2017, la aniversarea anuală a lui Nicolae Gheorghe. Tot pe propriile speze, au apărut atunci 50 de exemplare ale cărții.

Poate părea paradoxal că volumul apare, după 3 ani, în 2018, tot sub egida CNCR, dar, dimpotrivă, este dovada că suntem într-o asumare și un început de schimbare a mentalităților, adică în chiar pledoaria acestei cărți!

În sfârșit, cartea va ajunge la public, *I trust I make myself obscure / Sper că m-am făcut neînțeleș* – cum a zis, acum 5 secole, cu umor și îndoială, Thomas More despre *Utopia* sa! Este cartea pe care tocmai o citiți, o explorare personală și subiectivă a gândirii lui Nicolae Gheorghe, ca personaj al propriei bi(bli)ografii, care - dincolo de sensul afectiv - este o probă a responsabilității, a ceea ce el considera *conștiință rromă* asumată, premiză pentru o *condiție rromă* sincronizată cu propria contemporaneitate.

Au trecut cinci ani de la dispariția lui Nicolae Gheorghe și e de constatat că a devenit mult mai cunoscut rromilor decât a fost pe când era în viață, discuțiile de pe egroupul Graal Rrom (FAR) relansând întrebările despre ce este de făcut și cum pot fi continuate ideile sale. Evident, cartea nu este apologetică, dimpotrivă, cel care a scris ceea ce tocmai citiți nu a fost și nu este un partizan al viziunilor lui Nicolae Gheorghe, își propune doar să fie un *cronicar*, printr-o serie de reflecții asupra posibilelor căi de înțelegere/codificare a gândirii sale, rememorând și omagiindu-i probitatea intelectuală (dar și cu ricanări față de ambiguități sau instrumentalizări, ceea ce-i va supăra deopotrivă și pe amicii, și pe inamicii săi!).

În pofida prieteniei pe care mi-a oferit-o în 1990, când ne-am cunoscut și ne-am recunoscut multe asemănări spirituale și de destin, despărțirea mea de viziunea lui Nicolae Gheorghe a fost instinctivă (deși o consider cețoasă și acum), dar am continuat să cooperăm punctual, ca „dușmani preaiubiți”, și o vom face și în viitor, pentru că aparținem aceleiași generații și pentru că doar trupurile mor, spiritele rămân vii.

Pe vremuri asemuiam amicitia noastră ca pe cea dintre Ghilgameș (el) - Enkidu (eu), sau Voltaire (el) - Rousseau (eu), sau Marx (el) - Nietzsche (eu), Sartre (revoluția fizică) vs. Camus (reforma metafizică) - ca diferențe între prioritizarea structurii (el) sau a culturii (eu), el fiind sociolog, de/format de științele sociale, eu fiind un fel de artist, de/format de științele umaniste. Conform acestei scheme, la modul general el era apolinic-rece, rațional, eu dionisiac-cald, pasional, ca strategie de abordare a vieții personale, dar și ca veche dualitate a Mișcării rrome. De aici și polemicile paradigmatiche asupra abordării viziunilor, definirii sensurilor termenilor *rrom* și *țigan*, complementare, deși diferite!

Dincolo de esențializările și polemicile cărții, există o complementaritate, ca limită a îndistinției de destin, între Nicolae Gheorghe și mine, între două viziuni diferite, adverse dar sortite să fie împreună, ca argument și contraargument. A contat uneori diferența de vârstă dintre noi, de aproape 10 ani, ne-am considerat și ne-am tolerat divergențele de opinii ca în relația dintre fratele mai mare (el) și fratele mai mic (eu), dar și ca diferență de viziune dintre un *optzecist* dezamăgit și postmodernist (eu) și un *șaptezecist* intelectual dogmatic și postmarxist (el). Realitatea este că el nu era doar că mai înțelept, ca vârstă, ci și prin modul de a-mi tolera inconsecvențele căutărilor, frustrările de „dușman preaiubit” - cum ne și spuneam, ca miză pe obiectivitatea celuilalt, a unui dialog bazat pe argumente, util amândurora (deși a fost chiar sursa despărțirii viziunilor).

Așadar, cartea nu este o *introducere*, nici un *îndrumar*, ci un *atelier de lucru*, pentru înțelegerea și re/lansarea ideilor lui Nicolae Gheorghe, un *șantier*, pentru a asigura continuitatea gândirii colective și a învăța împreună, ca un exercițiu de *purificare* sufletească prin căutarea Adevărului, o *cronică* a îndoielilor și certitudinilor acestor vremi. Ca minimă vanitate, *variațiunile* mele pe teme ale istoriei și culturii rromice sunt confirmări și continuități ale preocupărilor *generației întemeietoare*, pentru ca generațiile care vor urma să poată avea ceea ce noi nu am avut: o cultură scrisă, care să fixeze ideile, pentru a asigura dezbaterile argumentate.

Tot atât de adevărat, însă, ultimul Nicolae Gheorghe lasă să se înțeleagă că întemeietorii nu știu nici ei ce întemeiază, proba măsurabilă a progresului se dovedește în viitor, în posteritate! „*Cărțile sunt scrisori mai voluminoase adresate prietenilor*”, reamintea și Sloterdijk¹⁴, la finele secolului XX, în reflecția asupra rațiunii cinice și antropotehnicii din spatele inocenței solitare a umanismului, și această carte este o scrisoare către un prieten și prietenii săi. Nicolae Gheorghe, va deveni *aproapele nostru*, când vom găsi limitele teoriei critice a unei viitoare hermeneutici a textelor și viziunilor sale despre rromi.

În fine, cartea aceasta subscrie la ideea că o națiune există doar în măsura în care își asumă să-și codifice normele, valorile, comportamentele, atitudinile și practicile la valorile universale ale omului. În acest sens, cartea se rescrie singură, devine un exercițiu stilistic de pregătire a spectacolului vieții, *Bohemian (Gypsy) Rhapsody show must go on*¹⁵, Rapsodia rromilor trebuie să continue, iar această continuitate trebuie să-și păstreze ritmul și

---

¹⁴ Peter Sloterdijk, *Reguli pentru parcul uman. Un răspuns la scrisoarea lui Heidegger despre umanism*, ed. Humanitas, 1999

¹⁵ *Bohemian (Gypsy) Rhapsody* și *Show must go on* evocă două piese muzicale compuse de legendarul Farrokh Bulsara (Freddie Mercury), solistul trupei Queen, ale cărui origini indo-persane se resimt în muzica sa, ca și la rromi.

specificitatea, așa cum a făcut-o cultura rromă în toate culturile civilizației europene, căroro le-a adăugat un plus de pasiune și exotism, orientalism, bohemianism, o influență fără de care arta și gândirea europeană ar fi fost mai săracă. Și cum nu doar cărțile își au destinul lor independent, ci și autorii, din această carte s-a desprins *Noul Testament - Călăuza rătăciților. 1001 gânduri despre rromi*, o nouă carte, ca reîntoarcere necesară spre mine însumi, continuare a propriului drum și inerentă despărțire. Ca un ecou!

Drum bun, Nicolae!

Vasile Ionescu, Iași-București, *august 2013- decembrie 2018*

O Notă post-factum:

Acum, la finele lui 2018, după 4-5 ani de la scrierea acestei cărți, recitind-o mă simt detașat de patetismul acelei vremi și cu mulțumirea că ea și-a împlinit menirea de a pune în discuție *testamentul* spiritual al lui Nicolae Gheorghe, al idealurilor generației sale și a ceea ce trebuie continuat, când elitele rrome vor fi suficient de pregătite intelectual pentru un alt management al națiunii pe care consideră că o reprezintă.

Ce a fisurat în timp ideologia propusă de Nicolae Gheorghe organizațiilor internaționale (care încă le aplică, în lipsă de alte idei, deși sunt demult compromise) a fost eroarea de a nu-și fi centrat viziunea pe o prealabilă rezolvare a conflictelor interne rrome, Mișcarea rromă ca parte a unei structuri sociale, din care se simte respins, marginalizat, exclus, fapt care îi determină comportamente și perspective subiective. Ironic, din neîncrederea față de stat și lipsa de credibilitate a liderilor rromi, problematica rromă a rămas suspendată în indecizia prioritizării: conștiința de clasă (săraci) sau conștiința de rasă (etnie)?

Își reproșă că a exagerat cu ideea că prin combaterea sărăciei oamenii ar ajunge la libertate (cantitativul determină calitativul, existența precede esența), dar constatase că la rromi obsesia foamei (de hrană, putere, sex) este instinctivă, într-un insașiabil consum ostentativ.

De aceea, viziunea sa ultimă (2007-2013) prioritizează lupta pentru demnitate și libertate, confirmând critica lui Fanon la Hegel, că libertatea este văzută diferit de stăpân/opresor, față de sclav/ opresat, iar rivalitatea mimetică sau produce voință de auto-depășire, sau supunere voluntară. A fi stăpân pe sine nu depinde de bani, ci de conștiință trează, de concentrare pe propriul destin, de curajul de a gândi cu propria minte sensul vieții.

Pentru ca să devină rrom, țiganul trebuie să facă un salt spiritual, altminteri va rămâne un subom, imitând omul (gadjo-ul). Nu va putea face asta, fără să aibă modele de reușită și fără să treacă de la imitație, la inovație, prin efortul minții sale, nu așteptând oportunist bafta/norocul, blocat în credințe mistice și magice, înafara realității vieții sale, înafara lumii.

UN CUVÂNT ÎNAINTE, CA PRE-FATĂ ȘI REVERS

Concluziile contemporane ale acestei cronici rome, de la începuturi, până în viitor (în care dificultatea sunt labirinticele note de subsol și citirea acestui Ghid de întrebuintare și des/cântec pentru cine caută *Calea pierdută*)

Omul recent este omul care, oricât timp ar trece peste el și oricâtă vreme l-ar șlefui, tot rudimentar rămâne. Pentru că acest tip uman nu se mai poate sprijini pe existența vreunui suflet, nici al lui și nici al lumii, el nu mai are resurse de a întemeia nici tradiții și nici măcar datini. Este omul care, de îndată ce și-a amputat trecutul pentru a sări mai repede în viitor, descoperă că prezentul nu îl mai poate adăposti, iar viitorul nu există. De ce? Pentru că și-a pierdut prezența. Omul recent este omul care, dorind să se sature de toate fenomenele lumii (...) s-a trezit într-o bună zi ca nu mai este decât un epifenomen al curgerii, scurgerii și prelingerii lor.

(H-R Patapievici, *Om recent*)¹⁶

„Dacă îl naști pe cel pe care îl ai în tine, el te va mântui; dacă nu-l ai în tine, cel pe care nu-l ai te va omori” - se spune în necanonica *Evanghelie după Toma*¹⁷ despre dilema (auto-) cunoașterii omului, ca risc al imposturii: a fi sau a nu fi ce pare să fie. Sensul vieții ține de (ne)știința de a administra adevărul, ca *memorie* și voluntară „tăiere împrejur” a gândirii, sau ca *uitare* și abandonare în consumerism, materialitate/corporalitate a lumii.

Adevărul face din Celălalt „Aproapele”, fie că e vorba de cunoașterea alfabetului sau tablei înmulțirii, de cine a dosit un baton de ciocolată sau a tăiat mustățile pisicii, de variile minciuni sociale sau moduri de a ne minți noi înșine. Ca externalizare a conștiinței, experiență și realitate interioară umană, considerată sacră, de religii, și sublimă, de iluminiști, gândirea a fost dintotdeauna o încercare, mereu eșuată, de a înțelege omul prin sublimarea sau esențializarea reperelor sale fizice și psihice. În pofida aparențelor, omul modern nu mai gândește lumea după chip și corp, ci după

¹⁶ H-R Patapievici, *Om recent - O critică a normalității din perspectiva întrebării: „Ce se pierde atunci când ceva se câștigă?”*, ed. Humanitas, 2001

¹⁷ *Evanghelia după Toma*, ed. Polirom, 2003, versetul 2. Apostolul Toma, numit după sursele biblice și Toma Necredinciosul, a predicat în Punjab/India (unde a și fost martirizat). Este și motivul pentru care textele sale sunt influențate de gnosticism, budism și de ereziile „săracilor” (ebioniților), mai aproape de creștinismul iudaizant, ca prioritizare a respectului Legii, în secundar de dogma paulinică a iubirii. Este certă influențarea Romanipen-ului (Legii „țigănești”) prin jurământul de sărăcie, nazoreism („sfinții”, fii ai luminii/ai lui Dumnezeu), misionarism, asceză și „zdrobirea inimii” (a se vedea isihasmul și sufismul), arianism, melchidecianism etc. *Duminica Tomii*, celebrată la o săptămână după Paște, numită și *Paștele cel mic* este și începutul *Paștelui Blajinilor* (Rocmanilor), *Paștelui Morților*, precum și al *Paștelui „țigănesc”* (corespondent cu *Joia Verde*, *Erdelezi* sau *Giurgevdan*, la romeii din Balcani, musulmani și creștini, Anul nou zoroastrian etc.).

cum și ce comunică, cum se comportă, după sărăcia sau bogăția spirituală a lumii sale - ca selecție meritocratică. Gândirea rațională, ca *desvrăjire* a lumii, a însemnat re-codificarea lumii prin renunțarea la „ghicitul” mistic și magic, pentru a da fiecăruia libertatea și puterea de a distinge între sine și Celălalt, „Aproapele” ca Același sau Altul, între ceea ce este identic și ceea ce este străin, straniu.

Dar ce este pentru țigani¹⁸ / rromi¹⁹ Adevărul, ca valoare comun împărtășită, dincolo de sensul utilitar sau absolut, dacă este trăit în realitatea, atât de inconfortabilă, a negării și urii? Pot accepta adevărul?

Prezumția este că filosofia istoriei și cultura victimară a mentalităților rrome sunt engramate organic în esoterismul și exoterismul cântecului lăutarilor și descântecului vrăjitoarelor, ca strategie ancestrală de echilibrare a inexorabilului Rău al lumii cu plenitudinea raiului Binelui. Dualitatea Cunoașterii, cu revelație și relevanță ocultă - pentru unii, cultă, pentru alții, incultă - este *fondul* valorilor și frustrărilor etnoculturii rrome, legate, din Evul Mediu, până azi, de inadecvările interacțiilor cu *formele* culturilor europene.

Încă într-o cultură a cântecului și descântecului - *sufletul*, ca energie și răsuflare fizică, *sufletul*, ca însuflețire divină, și *spiritul*, ca gândire rațională

---

¹⁸ Termenul *athinhagos*, *athinganos* (nesfânt, de neatins, impur/spurcat, păgân, om blestemat), care a dat exonimul *țigan*, a fost utilizat de biserica de rit bizantin pentru a defini marea erezie iconoclastă creștină declanșată în secolul VII în Frigia (actualmente, Turcia), la vremea aceea frontieră în mișcare între imperiul bizantin și imperiul persan (mai apoi arab și otoman), pe fundalul unor istorice dispute teologice dintre biserica bizantină și cea ariană și nestoriană referitoare la reprezentarea sacrului prin icoane (transcendentalizare), continuată, în varii forme, până la ruptură, prin Reforma protestantă. Este similar cu termenul latin *homo sacer* (*om blestemat*), utilizat de biserica catolică în ritualul excomunicării, ca excludere și moarte civilă a celor considerați eretici. Surse persane menționează și ele erezia „țiganilor” sub varii denumiri, în special sub numele generic de paulicieni (pavlichieni, din *payl-i-keank*, adică cei „murdari în viața lor”, în armeană), tot cu sensul de păgân, necredincios, practicînd cerșetoria și misionarismul itinerant, din care se va dezvolta marea erezie dualistă a bogomililor/catharilor (*purilor*, în sensul purificării cathartice), baza puritanismului, protestantismului etc. Comparativ, exonimul francez „gitan” (din arabul *chaitan*, „dracul”) sau „bohémien/ boumian” (adept al ereziei proto-protestante din Boemia).

¹⁹ Până în secolul al XIX-lea (al ieșirii Țărilor române din epoca medievală), termenul *țigan*, ca și cel de *rumân*, desemnau statutul de dependență juridică și socială de sclav/rob, respectiv, șerb/serv/iobag. Etnicizarea a presupus înlocuirea exonimului *vlah/valah* sau *moldo-vlah* cu *român*, termen care evocă atât România (imperiul bizantin), cât și descendența latină a acestuia. La rândul său, etnonimul (*r*)rom, care a înlocuit exonimul *țigan*, menționat încă din sursele medievale, evocă aceeași ascendență, dar, probabil, referința etnonimului este la Protectoratul Rum, stat vremelnic în Anatolia pre-otomană, denumire succesivă a Frigiei ereziei *athinganoilor* (țiganilor), unul din multele eponime de hetero și auto-identificare etnică, insuficiente pentru a risipi misterul balcanic al etnogenezei rromilor de după erezia bogomilă.

- pentru rromii trecerea de la senzație la idee, ca validare a Adevărului, este încă dificilă și nespecifică. O ambivalență a rațiunii, scindată între *a simți* și *a înțelege*, se poate transforma instantaneu în Bohemianism (exotism, orientalism), Gypsiness (țigănie, specificitate) sau Antigypsism (rasism).

Ssunt rromii singurii culpabili pentru eșecul continuu de a trăi cu sentimentul deplin al Libertății și Demnității, de a crește copii liberi și demni, *stăpâni* pe destinul lor?

Cum poate fi explicat nonsensul existențial al majorității rromilor, condiția lor subumană, ratarea inter-generațională a circumscrierii (integrării?) în istoria propriei contemporaneități?

Cum (mai) poate fi extinsă o *etică a datoriei*, prin care *aproapele* rromului să se responsabilizeze mai onest și eficient în com-uniune, com-unitate, com-unicare cu *țiganul* din el?

Un singur rrom, personajul acestei cărți, a avut Puterea (în sensul puterii intelectuale și al accesului în structurile de putere ale decidenților lumii) de a ajunge până la fundamentele structurilor de *policymakers* și de a explora obiectiv, într-o perspectivă universală și științifică, *umbra* din noi înșine, *teama* și orgoliul care ne împiedică să ne responsabilizăm și să ne conciliem conflictul cu adevărul, asimetria radicală *dintre ce suntem* și *ce credem că suntem, dintre ce suntem* și *ce ne dorim să fim*. Pentru această cutezanță a gândirii critice și *desvrăjirii* a plătit cu singurătatea, fiind excomunicat și de romi, și de gagii (nerromi), iar adevărul revelat de acesta, considerat inacceptabil, riscă să fie pierdut uitării. Taboo-ul, respins de ambele părți, este *rasismul* și istoricele sale implicații nefaste asupra destinului rromilor. *Stigmatul identitar rrom ca instrument de manipulare a conștiințelor*, ca blocaj permanent, istoric, dar, mai ales, ca suprastructură uniformizatoare și eliberatoare a Mișcării rome.

Numele său, evocat aici ca reamintire și neuitare, este Nicolae Gheorghe, un activist rrom, sociolog și diplomat, care a militat toată viața pentru drepturile rromilor și care a propus o *revoluție* a perspectivelor actuale ale politicilor publice naționale, europene și etnopolitice pentru/despre rromi.

Întrebarea sa, ca răspuns al propriilor căutări, de o viață, este comună: în stratificarea socială a dominației legitime și interdependenței, fie ea sacră sau secularizată, individuală sau colectivă, deși omniprezentă pe marile bulevarde ale istoriei și culturii europene:

- este *condiția umană* a rromului un produs al crizei conștiinței de sine, a eșecului perpetuu între *ceea ce este, ce are, ce reprezintă, ce valorizează?*

- este *condiția rromă* un mod de a fi *un intrus* „în lume”, *un oaspete nepoftit* exclus din circuitul interdependențelor umane, „înafara lumii”, *om de departe, subom*?

- este *condiția rromă* o energie statică a dezorganizării și degradării ultime, ca entropie frauduloasă a destructurării rromului în fața incertitudinii și politicilor istorice de re/presiune?

Erau întrebările legitime ale unui tânăr activist rrom și sociolog, Nicolae Gheorghe fiind contemporan cu rezistența intelectuală anticomunistă a *Chartei 77* și autoguvernarea sindicatelor poloneze *Solidaritatea* (1980), devenind el însuși disident, în 1982, prin critica internațională a represiunii sistemului comunist față de rromi²⁰.

Nimic mai nimerit, pentru a exemplifica ideea căutării *Căii pierdute* a Demnității și Libertății și curajul disperării *omului revoltat* de a ieși din *labirint*, ca acest fragment din *Scrisoarea deschisă* a unui tânăr intelectual disident, adresată președintelui unui stat comunist:

„Întrebarea fundamentală pe care trebuie să ne-o punem aici sună astfel: de ce se comportă, de fapt, oamenii, așa cum se comportă; de ce fac ei tot ceea ce, în ansamblul său, creează acea impunătoare impresie de absolută unitate a societății care sprijină absolut toate acțiunile guvernului ei? Cred că pentru orice observator fără idei preconceptionale răspunsul este evident: elementul care-i mână pe oameni spre acest comportament este *teama*. Așadar, în totalitatea ei, întrebarea sună așa: *cât de gravă și de profundă va fi impotența morală și spirituală de mâine a națiunii, spre care ne conduce castrarea de azi a culturii sale?*”²¹

---

²⁰ *Scrisorile deschise* (a se vedea prima anexă a cărții) de denunțare publică a situației dezastruoase a rromilor din România, ca reacție la abandonarea Platformei P.C.R. *Integrarea țiganilor 1977-1983*, derulată de Ministerul de Interne, publicate sub pseudonimul Alexandru Danciu, respectiv, Cosmina Cosmin, au apărut în 20 ianuarie și 16 mai 1982, în revistele franceze *Le Matin* și *L'Alternative* (comentate și de postul de radio anti-comunist Europa Liberă). În septembrie 1982 și martie 1983 apare, în revista franceză *Iztok*, un interviu cu Nicolae Gheorghe, *Introducere în problematica rromă din Est – dialog cu un oarecare Alexandru Danciu / Introduction au problème tzigane à l'Est - un entretien avec un certain Alexandru Danciu*, după care Securitatea comunistă îi interzice dreptul de a mai publica, iar problematica rromă este eliminată din discursul public. În 5 ianuarie 1990, rromii vor fi recunoscuți, constituțional ca națiune distinctă a statului român, iar Nicolae Gheorghe va deveni consilierul minorității rrome în primul guvern democratic post-revoluționar.

²¹ Vaclav Havel, *Despre identitatea umană*, ed. Paideia, 1991. *Scrisoarea deschisă* este adresată în 8 aprilie 1975 președintelui Cehoslovaciei dictaturii comuniste, Gustav Husak, instalat la putere după înfrângerea *Primăverii de la Praga* (1968), prin intervenția armată a statelor lagărului comunist. Devenit o conștiință europeană, fostul disident va fi ales, peste 15 ani, președintele democratic al statului.

Sunt întrebările responsabile pe care unii oameni și le pun, ca expresie a unei nemulțumiri generale, dar este și o paradoxală constatare că Libertatea și Demnitatea sunt *necesități străine* omului, mulțimii, ca ruptură între natura omului și cultura sa religioasă, civică sau cultă!

Un astfel de răspuns a încercat și marele sociolog Max Weber²², în 1919, sub presiunea străzii răsculate, a „carnavalului sângeros” al resentimentelor unei Germanii învinse în primul război mondial, dar mai ales pentru a-și explica propria poziție, de negociator al radicalului Tratat de pace de la Versailles și de membru al comisiei însărcinate cu elaborarea noii constituții a labilei Republici de la Weimar.

Cum poate fi combinată *etica responsabilității*, neutralitatea axiologică a *omului de știință*, care se raportează la lume prin valorile universale (cosmopolite), cu partizanatul de castă/clasă a *omului politic*, pentru care *etica convingerii* rămâne sursa dominației sale?

Cât de responsabilă și convingătoare poate fi acțiunea colectivă, scindată între dominația societății birocratizate și singurătatea individualismului metodologic, între *binele public* și *binele personal*?

Răspunsul la aceste întrebări va fi o catastrofă și mai mare, prin trecerea de la titanism, wagnerism și supraomul nietzscheean, la biopolitică, de la arianismul eugenismului nazist german și ororile urii și Holocaustului celui de-al doilea război mondial, la recrudescența neorasismului actual, strecurat în mecanismele puterii statelor.

În eșecul continuu al interacției rromilor cu societățile și statele de contact, (mai) este posibilă *reîntoarcerea culturală*, ca auto-organizare a încrederii/creditului social, recapitalizării puterii și ordinii intra-comunitare, pentru relansarea altei căi de dezvoltare și ființare?

Sunt întrebările responsabile, în fața prăbușirii utopiei etnogenezei națiunii rrome, la care a încercat un răspuns și activistul de drepturile omului și sociologul Nicolae Gheorghe, după 2007, când radicalizarea statelor europene față de rromi a aneantizat viziunea idealismului cosmopolit al incluziunii nediferențiate a rromilor, *combaterii sărăciei*, relativismului moral al drepturilor omului etc.

„Nomazii și păstorii (cum ar fi berberii și beduinii), vânătorii-culegători, ț i g a n i i, vagabonzii, oamenii fără casă, grupurile itinerante, sclavii fugari și șerbii au deranjat întotdeauna statul. Eforturile de a sedentariza definitiv aceste populații par să facă parte dintr-un proiect permanent al statelor, care însă a fost rareori încununat de succes. Pe măsură ce am analizat aceste eforturi de sedentarizare, am ajuns să le văd ca pe o încercare a statului de a face societatea mai lizibilă, de a aranja populația

---

²² Max Weber, *Omul de știință și omul politic (Știința – profesie și vocație & Politica - profesie și vocație)*, ed. Humanitas, 2011

astfel încât funcțiile statale clasice – de impozitare,recrutare și prevenire a revoltelor – să fie mai ușor de îndeplinit (...) Așadar, „lizibilitatea” unei societăți conferă capacitatea de a desfășura acțiuni de inginerie socială la scară largă, ideologia ultramodernistă stârnește dorința, statul autoritar asigură hotărârea de a o pune în practică, iar societatea civilă slăbită oferă terenul social pe care să se poată construi.”²³

O similitudine comparativă, evocă Nicolae Gheorghe, și prin modul în care leagă ultimele *prorocii* ale lui Max Weber despre prăbușirea idealismului și crizele economiei statului german, cu reflecțiile amare ale ultimului său text²⁴, despre cauzele și consecințele prăbușirii ideologiei sale cosmopolite, imploziei Mișcării rromilor.

De altfel, este vizibilă preocuparea constantă a lui Nicolae Gheorghe de a elabora o *teorie critică* a țiganitudinii/ rromanitudinii (gypsiness)²⁵, pentru a putea înțelege „simțul practic” al obsesivelor acumulări cantitative, „partea blestemată”²⁶ a „culturii săraciei” rrome, pe care o vedea inspirată în special de *Etica protestantă și spiritul capitalismului*²⁷ (ca etică fără morală, ontologie materialist etc.).

Constatarea lui Nicolae Gheorghe este că, în pofida unor asemănări de destin, eșecul *țiganilor* de a ieși din barbarie, subumanitate, îi împiedică să fie *nemți*, dar și *rromi*! Nu este vorba de formă/nume, ci de fond/conținut,

---

²³ James C. Scott, *În numele statului. Modele eșuate de îmbunătățire a condiției umane*, ed. Polirom, 2007

²⁴ Nicolae Gheorghe, *Alegeri de făcut și prețuri de plătit: roluri potențiale și consecințe privind activismul rom și elaborarea politicilor pentru romi*, în volumul *From Victimhood to Citizenship: The Path of Roma Integration – A Debate*, ed. Pakiv European Roma Found, 2013, tradusă în limba română sub titlul abuziv și perplexant *De la victimizare la conștiință cetățenească: calea pentru integrarea rromilor*, ed. Amarre Romentza, 2014. Titlul cărții este calchiat după un pre-text al lui Nicolae Gheorghe, *Identitatea romani între victimizare și emancipare*, publicat în volumul coordonat de István Horváth și Lucian Nastasă, *Rom sau țigan. Dilemele unui etnonim în spațiul românesc*, ed. ISPMN & Fundația Soros, Cluj, 2012, în care *identitatea romani* este substituită cu *cetățenia*, *emanciparea* (conștiința națională) cu *conștiința cetățenească*, iar ideea *dezbaterei*, ca proces clarificator, este eliminată. Nu este exclus ca acceptarea acestor reinterpretări fastidioase să fi fost permisă chiar de Nicolae Gheorghe, ca o concesie făcută surdității interpretărilor și confruntărilor de opinii. De altfel, polemica *dezbaterei* este chiar eșecul *integrării sociale* nediferențiate, ca egalizare abuzivă a diferenței dintre cetățenia și naționalitatea rromilor în politicile publice. Apare clară opoziția sa și urgența schimbării paradigmei, în concluziile tranșante.

²⁵ Ada I. Engebrigtsen, *Exploring Gypsiness. Power, Exchange and Interdependence in a Transylvanian Village*, Berghahn Books, 2007

²⁶ George Bataille, *Partea Blestemată. Eșeu de economie generală*, ed. Institutul European, 1994, George Bataille, *Istoria erotismului. Partea Blestemată. Eșeu de economie generală (II)*, ed. Trei 2005, George Bataille, *Suveranitatea*, ed. Paralela 45, 2004.

²⁷ Max Weber, *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, ed. Humanitas, 1993

fără Reforma religioasă din secolul XVI și Aufklärung-ul (secularizarea rațiunii) din secolul XVII, rromii vor rămâne țigani: *E o întrebare kantiană*²⁸, e nevoie de o criză de conștiință care trebuie declanșată: cum e posibil să fii rrom? Trebuie să reconstruim identitatea de rrom în gândire, la fel cum construim identitatea de rom în plan politic, juridic ș.a.m.d.²⁹

Există și o cutremurătoare unitate de destin a celor două personalități ale vieții publice și intelectuale ale vremii lor, puși în situația de a explica prăbușirea lumii ca proprie prăbușire a profesiei și vocației, victime ale rateurilor unui sistem căruia îi fuseseră ideologi, căruia nici nu i-au supraviețuit. Ca ultim paradox, ambii au decedat la scurtă vreme după începutul polemicile stârnite de apariția ultimelor texte, ceea ce le conferă acestora mai mult valoarea unei memorii pioase și respectabile, decât șansa unor dezbateri asupra veridicității și verificabilității aserțiunilor.

În același mod, dar într-o atemporală și neintersectabilă paralelă comparativă, reflecțiile despre destinul german, al *supraomului*, și destinul rrom, al *subomului*, care evocă, peste timp, adversitatea ireconciliabilă a tandemului idealist-elitist format de filozoful german Kant și filozoful evreu Mendelssohn, poate exemplifica similitudini și diferențe de destin între țigani, ca rromi, și jidani, ca evrei. În pofida pozițiilor teoretice asemănătoare din *Manifestul Iluminismului* (1784), dialectica urii va duce inexorabil spre catastrofa Holocaustului, ca refacere criminală a relației opresor-opresat, finalitate negativă a schimbărilor paradigmatică ale utopiei revoluției gândirii iluminismului german (Aufklärung) și evreiesc (Haskala).

Dar nu doar *modelul evreiesc*, modul în care și-au reconstruit evreii identitatea, urcând din suferință, ci și *modelul afroamerican* poate fi începutul găsirii unei soluții de a ieși din subistorie, conchide Nicolae Gheorghe: *Noi nu am reușit să dăm cuvântului, denumirii de „rrom” un program politic asociat, clar, care să ducă la o mobilizare, cum a fost să zicem cuvântul de „afro-american” și mișcarea pentru drepturi cetățenești (civil rights) în SUA. Una este să fii „nigger”, alta e să fii „black” și alta e să fii „afro-american”*³⁰.

În această linie, eșecul viziunii lui Nicolae Gheorghe Cosmopolitul, cel de până în 2007, poate aminti de „compromisul de la Atlanta” a lui Booker Washington, ca și de avatarurile maniheiste ale sufletului negrului, la

---

²⁸ Mai precis, lutherană, pentru că Reforma, ca despărțire de mentalitățile medievale și excesele Renașterii, separă radical limitele cunoașterii materiale, în raport cu Adevărul/adevărul spiritului/gândirii.

²⁹ *Identitatea romani între victimizare și emancipare*. Nicolae Gheorghe (intervievat de Iulius Rostaș), op.cit

³⁰ Nicolae Gheorghe (interviu cu Iulius Rostaș) op. cit.

sociologul afroamerican weberiano-marxist Web du Bois. De aceea, pentru sociologul postmarxist Nicolae Gheorghe „*țiganul nu poate fi rrom. Om, poate, da. Dar tolerat ca o specie, ca un fel de formă de subom, asta da!*”³¹

Astfel, harta rațională a *ieșirii din labirint* și *re/găsirii Căii pierdute*, propusă viitorului, timp de trei secole, de cele două tandemuri, intelectuale și rasiale, rămâne sub semnul utopiei, ideologizării ca simplă schemă narativă și predictivă, dacă nu cumva am putea defini prin asta chiar pretențiile excesive ale științei, cu precădere ale sociologiei³², de a instrumentaliza *viața vie*, univoc, demiurgic și eclectic, în numele unei idei generale, detașată de omenescul lumii, de gândirea omului. De altfel, sociologia este, ca și muzica clasică, o manieră de interpretare care ține de partitură și de virtuozitatea *imaginației sociologice*, mai puțin de auditoriu – consideră și Raymond Boudon³³, la unison cu Bourdieu, pentru care sociologia este *gândire în acțiune*, un sport³⁴:

*Ceea ce au nevoie oamenii și ceea ce cred ei că au nevoie este o calitate a minții care îi va ajuta să utilizeze informații și să dezvolte o motivație pentru a atinge o sumă lucidă a ceea ce se întâmplă în lume și a ceea ce poate se întâmplă și cu ei înșiși. Lipsa imaginației sociologice creează confuzie și anxietate și conduce la un sentiment de alienare a individului din societate. Imaginația sociologică eliberează individul din această izolare oferindu-i cunoștințe pentru a-și putea vedea viața în perspectivă. Această perspectivă include atât situația contemporană a individului, istoricul evoluției situației contemporane cât și interacțiunea dintre cele două.*³⁵

În prima încercare a tânărului sociolog Nicolae Gheorghe de a defini ce înțeleg rromii prin Libertate și Demnitate, după ce a mers printre *rromii tradiționali* (căldărarii, *rromi adevărați*), rezultatul a fost o *sumă nulă*, consecință a unei instrumentalizări eronate a conștiinței de sine rome, generalizată prin *imaginația sociologică* a studiilor sociale, prin care

---

³¹ Nicolae Gheorghe, *idem*

³² „Schimbările din cadrul ideilor utopice moderne sunt o temă de investigație sociologică pentru că a existat o corelație strânsă între diferitele forme de utopie și păturile sociale care au transformat ordinea existenței”, în Karl Mannheim, *Ideologie și utopie/ Idéologie et Utopie* (1929), ed. Rivière, 1956

³³ Yao Assogba, *Este sociologia o știință?/ La sociologie est-elle une science? Entretien avec Raymond Boudon et systématisation de la démarche d'explication en sociologie*, ed. Université Laval, 2004

³⁴ *La sociologie est un sport de combat*, documentar realizat de Pierre Carles, în 2001, în care sociologul Pierre Bourdieu demontează mecanismele comunicării dialogice, dintre ceea ce se consideră a fi și ceea ce este real.

³⁵ C. Wright Mills, *Imaginația sociologică*, ed. Politică, 1975, a fost o carte fară a generației lui Nicolae Gheorghe, ca *recurs la metoda marxism-leninismului*.

„necazurile personale” (*private troubles*) au fost falsificate tezisă în „probleme publice” (*public issues*).

Nicolae Gheorghe constată tocmai această lipsă a finalității practice, ca dezastruoasă ruptură dintre ce vor elitele rromice și ce nu înțeleg masele, dintre cultura rromă alfabetizată/cultă și cultura rromă orală/populară, dar mai ales își pierde, pe rând, iluziile: mai întâi, în capacitatea *țiganilor* de a deveni *rromi*, mai apoi, în realitatea dialogului universalist și interetnic, bazat pe cosmopolitism și drepturile omului.

Din aceste *aporii* își elaborează teoria explicativă a rasismului antirrom, ca excludere și dominație exercitată de Puterea politică (stat), ca revoltă și presiune a Puterii civice (societate), nu doar ca luptă pentru resurse de prestigiu și recompense, ci ca o contracarare a resentimentului și urii rasismului istoric:

În fapt, opresiunea unor grupuri minoritare de către grupul majoritar este condusă de discriminarea sistematică a instituțiilor și a indivizilor, ca realitate recurentă incluzând realitățile etnocentrismului și dominării/supunerii. Multe instituții sociale (școli, organizații religioase, case de economii) și multe puteri private alocă bunuri dorite (prestigiul, bunăstarea, puterea, hrana și sănătatea etc.) membrilor grupurilor dominante și privilegiate, direcționându-le pe cele nedorite (munca în condiții periculoase, disprețul, închisoarea, moartea prematură etc.) către membrii grupurilor cu putere mai redusă (categoriile sociale „reziduale”). Pentru că instituțiile alocă resurse la scară mult mai largă, mai sistematic și durabil decât pot indivizii însiși, discriminarea instituțională este una din forțele majore în crearea, menținerea și re-crearea sistemelor ierarhice ale stratificării sociale a grupurilor. În consecință, indivizii sprijină instituțiile care alocă resurse conforme cu propriile ideologii, în mod particular când acestea sunt consecință a unui consens societal care legitimează ideologiile pe care grupurile dominante tind să le impună în interesul lor și în dauna grupurilor dominate. Acceptarea ideologiilor și comportamentelor care legitimează inegalitățile crează o interdependență instituție-individ, afirmată sau sancționată de vot³⁶.

Victime perpetue, în absența unui capital social de negociere (legislație protectivă, rețele de comunicare, autodeterminare etc.) rromii se simt, pe drept, amenințați direct de corpul biopolitic al Leviathanului global, în pragul recăderii inexorabile în istorie. În această excludere, ca dilemă a evaluării puterii *celor lipsiți de putere*, este întrebarea și explicația pentru care Nicolae Gheorghe considera că „a fi înafara lumii”, în anonim

---

³⁶ Jim. Sidanius & Felicia Pratto, *Dominanța socială. O teorie intergrupuri a ierarhiei și opresiunii sociale/ Social Dominance: An Intergroup Theory of Social Hierarchy and Oppression*, ed. University of California, 2001

existențial, sau „a fi în lume”, ca sens și plan existențial, este distincția reală dintre *a fi țigan* și *a fi rrom*. Dezbrăcat de exotismul *lăutărismului cultural* (bohemianismului) și scos din rutina strategiilor de supraviețuire marginală, rromul e doar țigan, om de departe, subom, un neadaptat, *om fără calitate*.

Evident, Nicolae Gheorghe se referă la lipsa creditului/ prestigiului social, a unei intercomunicări și interrelații argumentate/ raționale cu lumea, consecință a *lăutărismului*, considerat o expresie a inimii, amatorismului, improvizației și incompetenței existențiale, *infantilismului* rrom (ca aluzie la kantiana „ieșire din minorat”/imaturitate prin eliberare de lene și frică):

*Pe ce construiești încrederea în tine, pentru ca apoi să ai încredere în ceilalți? Ca să poți să generezi o relație de încredere în relațiile cu ceilalți, ai nevoie de încredere în tine*³⁷.

Pentru a avea încredere în tine, trebuie să lupți mai întâi împotriva ta, a tentației hedoniste de a opune eșecului care se prefigurează - de la stigmatul identitar, la respingerea celorlalți - o viață *gangsta*, ca în filme, sau povești, sau ca la nuntă, plăcerea - ca drog al uitării.

„Superioritatea”, ca mască (opulență, zorzoane, teribilism, egocentrism etc.), nu anulează sentimentul de inferioritate, descurajarea și rușinea de a te simți la antipodul idealurilor, marginal, prăbușirea în marasm va fi și mai puternică, dacă te abandonezi. Inacțiunea, ca abandonare a speranței, este o acțiune de auto-distrugere! Fă-ți *curat* în suflet, o vreme e bine să te auto-exilezi în tine însuși, singurul loc ospitalier, în care ești primit așa cum ești, rănit și însingurat! Dar doar cât să-ți bandajezi rănilile, pentru a-ți salva viața și a-i da un sens adaptat la realitate. Dacă ai abandonat, ești mort!

Este veche, în științele spiritului, polemica asupra *lăutărismului*, ca amatorism și improvizație a vieții, și anti-*lăutărism*, ca profesionalism și asumare responsabilă, pornind de la diferența radicală dintre *rațiunile inimii* (instinct) și *rațiunile minții* (gândire), de la Platon, care detesta *orfeteliții* (cântăreții mistici cerșetori), ba chiar voia să scoată artiștii (poetii) din *Republica* sa utopică, la Nietzsche, care, invers, prețuia patetismul „atemporal” al pasionalei *figănci* Carmen (Bizet), opus wagnerismului elitist (*Fie ca muzica să înceteze să mai fie o artă a minciunii*³⁸).

Cum construiește realitatea un popor care trăiește în fundamentele mi(s)tico-magice ale simțului artistic, de popor cântăreț, pentru care *lăutărismul* este desprindere rapsodică³⁹ de real, „gândire sălbatică/nomadă”, „scriitură” și *limbaj nonverbal*?

³⁷ Nicolae Gheorghe (intervievat de Iulius Rostaș), *op. cit*

³⁸ Friedrich Nietzsche, *Cazul Wagner. O problemă de muzicanți*, ed. Humanitas, 2008

³⁹ Rapsodie, termen din limba greacă, înseamnă o creație populară care se cântă sau recită de către rapsozi. Termenul este folosit în muzică pentru prima dată de Franz Liszt.

În accepția filozofului Constantin Noica, *condiția lăutărească*⁴⁰ face distincția antagonică dintre *arte* și *meserii*, dintre virtuozitate, ca improvizația aleatorie a *culturii populare* (amatorism) și argumentația elevată a *culturii savante* (profesionalism). Așadar, o reiterare a ideii weberiene a vocației, ca profesie, în care lipsa unei pregătiri intelectuale temeinice, *cunoașterii calificate*, impune cazul de forță majoră al *anti-lăutărismului*:

La treapta imediat mai jos de cea a omului de format mare, polihistorismul creator al românului, deschiderea sa către mai multe lucruri deodată, înțelegerea sa atât de cuprinzătoare, dar acum fără suficientă acoperire, nici creativitate, devin lăutărisim! Nu am găsit alt termen mai potrivit și nici nu căutăm un altul, fiindcă e vorba tocmai de reușita de a spune lucrurile oarecum după ureche” și de-a face, în definitiv, ca Barbu Lăutaru, care l-a uluit chiar pe Liszt cu ușurința cu care i-a redat o melodie abia auzită⁴¹! Dat fiind că vorba lui Goethe se verifică statornic: „Ce e mai groaznic este că, în cele din urmă, trebuie să te ridici împotriva propriului tău profesor”, vom spune că unul dintre cele mai uluitoare spirite pe care le-a produs cultura românească, anume Nae Ionescu, s-a așezat, conștient parcă, în această condiție lăutărească, de nivel oricât de ridicat ar fi fost!⁴²

Limbajul *lăutăresc*, expresie a gândirii improvizate, este o „ispită țigănească” cu „nerv, duioșie, reacție zgomotoasă, farmec”, așa cum o definea Mircea Vulcănescu⁴³, prin expresia sintetică numită „mahala”, curte

---

„Rapsodiile ungare” au ca prefață cartea acestuia, *Țigani și muzica lor în Ungaria/ Des Bohémiens et de leur musique en Hongrie* (1859), ca argumentare a rolului important al lăutarilor/rapsozi populari în cultura națională. De altfel, „Ceardasul din Coltau”, fundamentul Rapsodiei ungare nr.1 a fost preluat de la lăutarul Pocsí Laci din Sighet (ale cărui texte populare au fost prelucrate și de poetul Ady Endre), iar tehnica de interpretare a bărbuncului datorează mult celebrului violinist român Janos Bihary. În pofida unor ricanări estetice ale etnomuzicologilor, Mihaly Barna, care a compus *Imnul lui Rakoczi*, imnul maghiarilor, Cinka Panna – *Sapho a maghiarilor*, Janos Bihary – *Orfeul maghiar* (înnobilat, conte), ca și influența *lisztomaniei* (Liszt, Brahms, Strauss etc.) nu fac decât să adauge o nouă fațetă polemicii Elias-Duerr asupra caracterului evolutionist sau aleatoriu al „procesului civilizării” și, implicit, a influenței culturii rome asupra civilizației europene (ca bohemianism, exotism, orientalism)

⁴⁰ Constantin Noica, *Despre lăutărisim*, ed. Humanitas, 2007

⁴¹ În pofida legendei țesute de articolul apărut în *La vie parisienne*, în 1874, la aproape trei decenii de la turneul lui Franz Liszt în Ardeal, Muntenia și Moldova, acesta nu a consemnat decât două „cântece de beție” interpretate de Barbu Lăutarul, pe care le-a folosit apoi în „Rapsodia română pentru pian”. Or, *cântecele de pahar* au în mod expres o linie melodică simplă, pentru a stimula convivialitatea și dansul, spre deosebire de extaticile *cântece de ascultare și doine*, baza artistică a transei lăutarului.

⁴² Constantin Noica op.cit.

⁴³ Mircea Vulcănescu, *Dimensiunea românească a existenței*, ed. Fundației Culturale Române, 1991

a miracolelor, țiganul ca *alter ego* al omului. Țiganul este *antimateria* (anti-creștinul), considera inflexibil și monahul Steinhardt, un evreu care trecuse de la rigoarea și limitele Legii lui Moise, la îngăduința și infinita dragoste a lui Iisus, când îi descrie diabolicul carnavalesc existențial, incoerența și iraționalitatea funciară:

*Rasismul este o demență, dar – cum să spun? – și nerasismul, contestarea unor rase deosebite, fiecare cu însușirile ei, este o nerozie. Există caracteristici rasiale, de necontestat; un stil. Iată țiganii aceștia printre care muncesc aici, în Vitan, ca lucrător necalificat, de mai bine de doi ani. Sunt leneși, gălăgioși, certăreți, rostul vieții lor e gâlceava, harța; fără de larmă și tărăboi se asfixiază și pier; pângăritori, au un dar neîntrecut de a terfeli totul; mincinoși - mințim cu toții, dar idealizăm realul -, la ei e altfel, ca la antimaterie. Orice ai face și oricum le-ai vorbi, nu-i poți îndupleca; și mint de îngheață apele pe o rază de zece kilometri. Și găsesc de cuviință să-și întărească minciunile cu jurăminte grele: să-mi sară ochii, să-mi moară mama, să fiu nebun, dacă nu-i așa. De i-ar lua cineva în serios, s-ar înălța maldăre de globi oculari în fața fabricii **Stăruința** (mai rău ca la masa lui Ante Pavelici, în **Kaputt** a lui Malaparte), ar fi balamucurile luate cu asalt și uite așa ar crește bălăriile pe mormintele celor ce-au căzut împleticindu-se în propriile bărbi pe buruienile de pe gropile sărmanelor mame. Și nu le poți intra în voie. Oricât de frumos le vorbești, orice umilință, orice fățarnicie: deopotrivă de inutile. Leneși, urăsc pe cine le cere un efort, o lene îndărătnică, violentă, ca instinctul de conservare. Și nu pot bea în cârciumi, numai afară, pe stradă, cu sticlele înșirate alături și puradeii roată, ocărăți de neveste, fuduli și apostrofând pe trecătorul care ar comite imprudența de a-i privi mai lung; o maidanofilie, un exhibiționism, o nostalgie a bălciului; și un jind al ocării, țipetelor, poalelor date peste cap. În pângărire sunt neîntreçuți: batjocoresc și corup orice apare menționat în vorbirea lor, micșorează, acoperă cu murdărie, iau la șme totul: nimic nu le rezistă, totul cade în noroi, se umple de pecingine, de scabie, se duce tumba în obscenitate. Spurcăciunea. Dracul sordid, dracul poltron, dracul țopăitor. Căroră Coșbuc le-a găsit nume atât de potrivite și care își fac din cur o goarnă. Au comun cu diavolul râsul batjocoritor, și un neastâmpăr, o forfotă, o dănțuială care nu-i numai a paparudelor⁴⁴.*

O explicație a șocantei dezlănțuirii a resentimentelor rasiste ale unui intelectual eminent umanist, ca Steinhardt, dusă până la a invocauciderea rromilor, ar putea fi explicată prin reactivarea nevrotică a

---

⁴⁴ Nicolae Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, ed. Dacia, 1992, p. 205 și *Jurnalul fericirii. Manuscrisul de la Rohia*, ed. Polirom, 2012, p. 185-186 (însemnare din 1966).

sentimentului de alienare/înstrăinare și crizei sufletești a evreului care a renunțat la religia strămoșilor săi, pentru a se converti la creștinism.

În linia sinucigașă a lui Otto Weininger, *ura de sine evreiască*, provocată de neacceptarea evreității, era o rană sufletească perpetuă, până la moartea fizică sau moartea memoriei⁴⁵ - de aici și ura care transpare din *însemnarea din 1966*, o reamintire dureroasă a crizei de conștiință pe care a avut-o, la pușcăria din Gherla, după convertirea sa la creștinism, pe care o menționează, aparent fugar, în *Jurnal*⁴⁶ (*însemnarea din 1962*):

Un caraliu țigan cu buze violacee și subțiri (...) îmi pune o întrebare înafara programului: mă, tu ești jidan? Îi răspund: sângele meu este evreiesc, dar de simțit și de gândit, simt și gândesc românește. Tace. I-am astupat gura, ori n-a prea înțeles. Înapoiți în celulă, aflu că vorbele mele au fost pe placul camarazilor prezenți (...) i-aș fi putut și eu zice caraliului: sunt sută-n sută evreu și mie-n sută român.

Frapează nu atât întâlnirea dintre *un jidan* și *un țigan*, reprezentând două popoare victime ale Holocaustului românesc, acum ambii *români*, ci strategiile de salvare diferite și situațiile diferite: unul, de partea opresorilor, celălalt, al opresaților, dar mai ales modul festiv-istoric cum își *plusează* cei doi *românitatea*: pe Steinhardt îl doare și lovește în plin ironia *țiganului*, ca ultim om, subom, la adresa convertirii sale voluntare; cât despre *țiganul* temnicer, disprețul său este a *omului superior*, supraom, prin funcție. Dar pe Steinhardt îl doare mai ales tăcerea semnificativă a *țiganului*, disprețuitoare, în care își regăsește propriul dispreț. Când ajungi să urăști ceea ce ar trebui să iubești nu e de mirare că iubești ceea ce ar trebui să urăști! Sufletul devine o casă pustie, pentru că este înafara timpului: trecutul și memoria colectivă au fost extirpate, prezentul este doar imediatete și retorică, iar viitorul nu are fundamente. Rămâne doar iluzia unei origini nou-nouțe, cosmopolitismul, ca identitate universală, ca o stafie fără umbră, un mort-viu, o *eternă reîntoarcere a aceluiași*, ca un *Celălalt radical*, de neînțeles decât prin raportarea la ceea ce a fost cândva. Asta, pentru că *oglinnda sufletului* nu ne arată măștile sau operațiile estetice, ci arhetipurile inițiatice ale interiorității. Nu poți fi tu însuți, prin efracție sau abdicare, maimuțărindu-l pe Altul, ci prin curajul de a intra în competiție onestă, meritocratică! Un joc de măști!

Este ce trebuie înțeles și din *reîntoarcerea culturală* a lui Nicolae Gheorghe din universalism (cosmopolitism), șansei de a se regăsi, la capătul

---

⁴⁵ În această linie a urii de sine evreiești și antisemitismului merită citit Mihail Sebastian, în special, prin cartea-manifest *După două mii de ani* (1934), despre condiția evreului în România, și *Jurnal*, apărut postum (1996), o mărturie a căinței de a fi trăit înafara sinelui, de a-și fi renegat identitatea evreiască.

⁴⁶ Nicolae Steinhardt *op.cit*

rătăcirii, aidoma **fiului risipitor** reîntors acasă, asumându-și că ospitalitatea sau ostilitatea este inevitabilă și dreaptă, pentru păcatul de a nu fi contribuit la *viața vie a* comunității, dar fericit să-și trăiască finalul peregrinărilor printre *ai săi*, punându-și expertiza acumulată în slujba binelui ei. Dar mai ales, dincolo de toate, Nicolae Gheorghe demonstrează, prin forța propriului exemplu, că *omul* poate fi *deșărat*, „deteritorializat”, dar nu *dezdădăcinat*, că saltul spiritual de la *țigan, la rrom*, ca asumare onestă a valorilor *omului*, este posibil și multiplicabil. Trebuie să fii exact ceea ce ești, pentru a putea dezvolta omul din tine!

Ricanarea lui Steinhardt la adresa *țiganului*, „sunt mie-n sută român”, în care identifica asimilarea cu asemănarea, departe de a fi o glorioasă *devenire întru ființă* este chiar *uitarea ființei*, un simplu *sâc-sâc* spus cu obidă, din care se poate înțelege însă un adevăr pentru *țigani*: pot fi *românizați*, dar nu *români*! Și nici *rromi*! De altfel, atât *Jurnalul* lui Steinhardt, cât și *viața monahală* pe care a urmat-o, sunt dovezile auto-claustrării și penitenței, a unei retrageri din lume și a unei evaziuni/ evadări din sine, de aceea uneori-rareori frustrată, resentimentară sau rasistă.

Inexplicabil pentru condiția sa de emigrant perpetuu și de trauma *deșăratului*, rasismul lui Steinhardt este fără echivoc și în *însemnarea din 1950, din Jurnalul fericirii*, referitoare la mișcările africanilor de eliberare colonială: *Leția are un înțeles general, pentru orice fel de haimanale și pimate. Toți canibalii din Africa: și li s-a dat peste noapte independența pe care nu știi s-o folosească decât pentru a se ucide între ei și a se tortura. Și a se rățoi. Mai întâi să coboare din copaci și apoi vom sta de vorbă.*

Poate că Weininger a avut ceva dreptate considerând antisemitismul o falocrație și convertirea religioasă tipic *feminină* (ca supunere), Steinhardt va rămâne suspendat, în posteritate, între convertitele Simone Weil și Sfânta Tereza Benedicta (Edith Stein), dacă B.O.R. nu-l va sanctifica, drept recunoaștere și pildă!

Altminteri, prin *țigan* evreul Steinhardt s-a reîntâlnit cu *jidantul* din sine. Adică: a fi caraghios, șarlatan, bufon, de râsul lumii, sclavul dominației, posesiei și abuzului Celuilalt, așa cum știm despre *țigani*, ca și despre *evrei*, cu vane strategii de apărare/uitare a condiției de om blestemat, *jidov rătăcitor* sau *țigan nomad*.

Ca relativism existențial temporal și spațial, acceptare a fatalității asimetriei formei umane cu fondul, cronotopul⁴⁷ *țigănesc* (de sorginte

---

⁴⁷ „Este perfect clar că într-un astfel de timp omul nu poate fi decât absolut *pasiv* și absolut *neshimbător* (...) totul numai se întâmplă, el însuși este lipsit de orice inițiativă, fiind doar subiectul fizic al acțiunii. De bună seamă că acțiunile lui vor avea cu precădere un caracter spațial elementar. Într-un asemenea univers, omul nu poate fi decât un univers privat, izolat, lipsit de orice legături, cât de cât importante cu țara sa, cu orașul său, cu grupul său social,

bizantin-orientală) este a *omului din subterană*, blocat în interdicția încălcată a sacrului, damnat să reprezinte opusul valorilor, contraculturalul, kitsch-ul, și estetica urâtului, ca o continuă carnavalizare a realității vieții, prin orchestrarea polifonică improvizată a *taraf*-ului lăutăresc și dansului sexualizat din buric, în delirul râsului și hârjonelii umbroase sau bufonadei publice, ca stil de viață bazat pe forța întâmplării, ficțiunii, anistoriei, nerațiunii (instinctului). Altfel spus, *țiganul* este un Păcălici, valet, Jolly Joker, jongleur, saltimbanc, bufon, clown, farsor, escroc, șarlatan, fripon, trickster, vrăjitor, gnom, Statu-Palmă-Barbă-Cot, o ființă nedeterminată și polimorfă, nu lipsită de farmec, inocentă, dar și vicleană/diabolică, situată la voia sorții și întâmplării, crizei, într-o lume ireală a fantasmelor și a percepțiilor false, metamorfozei, blocajului sau tranziției și transformării.

În *tarot*, reprezentarea damnatului este *Spânzuratul*, un bufon care atârna cu capul în jos, ca destin *agățat* de viață (de moarte?), inert, în excludere emoțională și fizică, în transă (iluminare?), captiv, între sacrificiu/ martirizare și pedeapsă, oportunitatea sau neșansa de a vedea lumea altfel.

Între lumi, înafara dimensiunii morale a Binelui și Răului, sacrului și profanului (desacralizat, profanat), *țiganul* este un *meșter drege/strică tot*, un *bricoleur* (un altfel de Meșter Manole lucrând *la ghici*, în sensul dat de Vernant istețimii factuale, ca metis⁴⁸ (*meșterea/ șmecherea*, ca *vita activa* – vezi Levi Strauss, Hannah Arendt, Derrida etc.)

Arhetip al destrucției, *țiganul din noi*, ca instinctivitate și imaturitate, este reprezentat în antropologie prin *copilul teribil* sau *copilul divin*, în psihologie, prin *copilul interior* din fiecare adult (Jung), ca inconștient colectiv, *umbră* (în psihologie, alter-ego-ul sau daimonul socratic, ca disociere mentală, dar și ca sumă a re-sentimentelor omului), ca nevoie de

---

cu neamul său sau chiar cu familia sa. El nu se consideră parte a unui ansamblu social. Este un om singur, pierdut într-o lume străină. El n-are nicio misiune în această lume (...) evenimentele vieții particulare nu depind și nu sunt interpretate prin prisma evenimentelor social-politice, ci, dimpotrivă, evenimentele social-politice capătă semnificație numai datorită relației lor cu evenimentele vieții particulare. Acest cronotop foarte abstract este, totodată, și cel mai static. În el universul și omul apar ca produse absolut finite și imuabile. Aici nu există niciun fel de posibilități de devenire, de dezvoltare, de modificare (...) nimic din acest univers nu e distrus, refăcut, modificat, creat din nou. Se confirmă doar identitatea a tot ce a fost la început” (...) „De aceea, scos afară din subiect, el devine găunos și, în consecință, nu stabilește nici un fel de relații extra-subiectuale cu alți eroi (...) cu alte cuvinte face excepție de la regula generală ; s-a abătut de pe făgașul vieții obișnuite, este disprețuit de toți și disprețuiește pe toată lumea; *deci avem în fața noastră o nouă variantă a „omului din subterană.”* (M. Bahtin, *Probleme de literatură și estetică (Formele timpului și ale cronotopului în roman)*, ed. Univers, 1982, respectiv, M. Bahtin, *Problemele poeziei lui Dostoievski*, ed. Univers, 1970.

⁴⁸ Jean Pierre Vernant, *op. Cit.*

reconciliere a omului cu sine însuși, a sufletului (rațiunii) cu corpul (instinctul).

Între Don Juan, lipsit de suflet, într-o continuă tentație materială a corporalizării, posesiei primitive, și civilizatul Faust, un Don Juan *răsturnat* (ca Hegel și Marx!), *Păcăliciul* este un Pan diabolic și viril, panicând (în sensul cutremurării extatice) și posedând lumea, prin seducția muzicii, ca un lăutar, sau ca un Simon Magul, tentat de impietatea de a cumpera Puterea sacrului cu bani (un Iuda Iscariotul), însuși Diavolul tuciuriu, Spânul!

În fine, *țiganul* este *mașterul* solomonar/făurar (mare e Dumnezeu, dar meșter e dracul – spune și un proverb), dar mai ales este vrăjitoarea/ghicitoarea care ne poate duce în timp trecut sau viitor, prin care omul riscă să-și afle, neașteptat, damnarea de a fi el însuși Spânzuratul *tarotului țigănesc*, semnifică moartea, ca eșec, impas, pierdere, sacrificiu, piedici, pedeapsă, metamorfoză, marginalizare, excludere, supărare, remușcări, regrete, abandon, prizonerat, excludere, singurătate, marginalizare etc.

Paparuda aducând ploaia, Lăutarul și Vrăjitoarea alinând rănilor sufletului sau trupului (sau invers!), Țiganca – o femeie surogat (femeie gonflabilă) canibalizând masculinitatea (Mignon, Zefira, Carmen, Rada etc.), Țiganul – pungaș, tâlhar mediocru și ridicol (circa Scaramouche sau călău), sau, într-o identitate colectivă, *ciori*, ne-oameni, ne-toți, etc.

Este numărul 12 (2×6, șase, *pe șest*, dublu fraudulos, 1+2=3, omul între Cer și Pământ (treime, triadă, trismegist, 3D etc.), dodecaedru, dodecalog, sfârșit de ciclu anual sau zodiacal al Soarelui/ cronologiei timpului *slab*, în apusul său, între riscul stagnării/ morții și renașterii, ca reîntoarcere la ordinea lumii, reînceput, sau invers!

Este *țiganul* un *subom*? -, așa cum a fost fixat de mentalități (auto) colonizatoare, între altele și de epopeea românilor (și rromilor) *Țiganiada - poemation eroi cómico-satiric alcătuit în doasprăzece cântece*? Propune Budai-Deleanu, ca epopee a ieșirii din sclavia de a fi *țigan*, pentru a fi *rrom*, versiunea buimacă, dar tenace și eroică, a lui Parpangel, de a se transforma trecând prin Iad și Rai, prin începuturile și sfârșiturile Istoriei, cât pe ce să știe și când cele „trei prințese robite” (Transilvania, Moldova și Muntenia) aveau să fie libere și unite?

*Dragul meu, nepoțele/ Multe așteaptă pe țigani, rele! / Dar sosi-va, chiar dacă târzie/ Ziua (mult după a ta răposare)/ Ziua cea plină de bucurie/ În care și lor le va luci un soare/ Dar până atunci sub robie amară/ Pururi vor fi, și sub ocară*⁴⁹.

Or, nu poate exista o nouă conștiință de sine a Libertății, dacă în prealabil omul nu are forța să se elibereze, să traverseze, însingurat și

---

⁴⁹ *Țiganiada, Cântecele IX*, a se vedea și varii interpretări în Vasile Ionescu, *Țiganomahia – tragi-comedii de dragoste și ură*, ed. Universității Naționale de Arte, 2014

disperat, o criză de conștiință, în care până și ecoul îi râde în nas, iar moartea îi pare o ușurare – cum ne-a învățat epopeicul Parpangel să suferim. Doar astfel devine omul conștient de propriile limite, de sine însuși în lume - este profeția pentru viitorime a lui Parpangel, un iluminist moderat, un personaj sub care autorul își exprimă propriile îndoieli, suferințe și viziuni identitare. Inconformistul „bun sălbatic” rousseauist, trăind inocent în natură, după pofta inimii (și stomacului!), și elitistul om civilizată kantian, ca reiterare a dionisiacului și apolinicului, comediei și tragediei omului!⁵⁰

Știm acum că râsul bațjocitor și *apocalipsa veselă* din finalul epopeii „Țiganiada”, când „zeii cei răi” decid uciderea hazlie a *țiganilor*, a prevestit realitatea atroce a Holocaustului, rămas, și acum, o simplă antropomorfizare, cam ca la *tăiatul porcului* de la începutul carnavalului, când sacrificarea animalului are simbolistica morții ritualice, nu și căința criminalului. Astfel, bășcălia, carnavalescul, de la „a râde ca prostul/a-n târg”, la „a face haz de necaz”, de la comedia antică, la *Divina Comedie* a lui Dante, de la râsul lui Rabelais (Budai Deleanu și Creangă, la români), la teoretizările lui Spinoza, Bergson și Bahtin, au o funcție socială binară, ca instrument de supunere sau resemnare, prin detașarea emoțională de Celălalt, în care cel *făcut de răs* devine obiect, lucru, în numele unei Libertăți a instinctelor, ca Liberticid, Liberastie, Libertinaj.

Nu râsul îndreaptă moravurile (*ridendo castigat mores*), consecințele sale pot fi dezastruoase, ca afront, jignire, lezmajestate, desacralizare etc. „Rădem de unul, doi/ Și lumea râde de noi.”

Este aceeași logică a insignifiantei suferinței „țapului ispășitor” care a dat lumii tragedia, în care Celălalt este decăzut din contextele umanului, în moarte civilă, neom, subom. „Țiganul e om de departe”, „nici țiganul nu-i ca omul, nici răchita nu-i ca pomul” – este convingerea *stăpânului generalizat*, ca *dușman originar*, devenit mai apoi națiune-stat⁵¹, un Leviathan fără milă, care execută în numele celui care face legea. Coperta cărții lui Hobbes⁵² exemplifică întocmai omul-masă, masificarea, „corpul social” ca sumă a corpurilor individuale, aflate în interiorul unui om uriaș, de dimensiuni

---

⁵⁰ Ca și la Ioan Budai Deleanu (în „Țiganiada”), și la Nicolae Gheorghe trauma identitară a fost matricea imaginativă a națiunii, ca metaforă obsesivă și mit personal – în termenii specifici ai psihocriticii.

⁵¹ Termenii *popor și etnie* sunt echivalenții termenului politic *națiune*, rromii fiind recunoscuți, juridic și constituțional, ca *minoritate națională*, parte a statului român (ca cetățenie, drepturi sociale nediscriminatorii etc). Drepturile de minoritate națională, în materie de prezervare și dezvoltare identitară, sunt reglementate prin legi speciale (Convenția Cadru privind protecția drepturilor minorităților naționale, Carta limbilor minoritare sau regionale etc.) și alte norme interne.

⁵² Thomas Hobbes, *Leviathan (sau materia, forma și puterea unui stat ecleziastic și civil* (1661), ed. Herald, 2017

monstruoase, ținând în mâini însemnele autorității și prestigiului, contra oricărei amenințări: spada, bastonul (buzduganul) și mantia porfirogenetă a descendenței. Pentru că interesele oamenilor și securitatea sunt ceva mai sigure contra egoismelor (omul pentru om e lup), dacă sunt asigurate de un contract social colectiv, ca pace sau război al tuturor împotriva tuturor celor care nu sunt parte, părtași, nu împărtășesc aceleași opinii, valori etc. Împotriva fricii de Celălalt, prin excluderea lui, ca eliberare de frică (războiul raselor)! Pentru că *pacea are nevoie de lege*, spune Hobbes inversând *si vis pacem, parabellum*, construirea voluntară a „păcii eterne” este un nou contract, ca eliberare din servitutea fricii!

Romii - insuficient de orientali, creștini, negri, cu strategii de comunicare interculturală anistorice, bazate pe exploatarea milei/iubirii creștine sau evaziuni carnavalesci, exemplifică întocmai condiția (in) umană a *exclusului* de la marginea s(t)atului, pentru care realitatea este mai cruntă decât cea pe care o resimte omul obișnuit:

*A fi guvernat înseamnă să fii urmărit, inspectat, spionat, dirijat, legiferat, numărat, înregimentat, înrolat, îndoctrinat, moralizat, controlat, verificat, apreciat, evaluat, cenzurat, comandat de către creaturi care nu au nici dreptul, nici înțelepciunea, nici virtutea să facă asta. A fi guvernat înseamnă să fii la orice pas, la orice treabă, la orice mișcare notat, înregistrat, recenzat, taxat, timbrat, măsurat, cotat, cotizat, patentat, licențiat, autorizat, ștampilat, admonestat, împiedicat, reformat, redresat, corijat. Sub pretextul utilității publice și în numele interesului general ești pus să contribui, muștruluit, jecmănit, exploatat, monopolizat, extorcat, presat, tras pe sfoară, jefuit; apoi, la cea mai mică împotrivire, la cea mai mică plângere, reprimat, amendat, umilit, hărțuit, vânat, abuzat, bătut, dezarmat, strâns de gât, întemnițat, împușcat, mitraliat, judecat, condamnat, deportat, sacrificat, vândut, trădat și, peste toate, batjocorit, ridiculizat, ultragiât, dezonorat.*⁵³

Relațiilor sunt explicite sau subînțelese din cercetările laborioase ale lui Foucault⁵⁴, Geremek⁵⁵, Agamben⁵⁶ ș.a., ca excludere radicală sau menținere în *underground* a *romului din subterană*, ca *oameni blestemați*⁵⁷, pentru care administrația instituie o stare de excepție de la

---

⁵³ P. J. Proudhon, *Idee generală asupra Revoluției din secolul XIX / Idée générale de la Revolution au XIXe siècle*, ed. Librairie Marcel Rivière, 1923, p. 344

⁵⁴ Michel Foucault, *A supraveghea și a pedepsi. Nașterea închisorii*, ed. Paralela 45, 2005

⁵⁵ Bronislaw Geremek, *Inutili lumii. Escroci și mizerabili în Europa Modernă / Inutiles au monde. Truands et misérables dans l'Europe moderne/ (1360-1600)*, ed. Gallimard, 1980

⁵⁶ Giorgio Agamben, *Homo sacer I. Puterea suverană și viața nudă*, ed. Idea Design & Print, 2006, *Homo sacer II. Starea de excepție*, ed. Idea Design & Print, 2008

⁵⁷ Francisque-Michel, *Istoria raselor blestemate din Franța și Spania (cagoți și țigani) / Histoire des races maudites de la France et de l'Espagne (cagots et bohemiens)*, 1847.

regulă/lege și o continuă violență, ca decivilizare (decădere din drepturi, moarte civilă).

Astfel, decriminalizarea rromilor este o datorie morală a Europei față de istorie sa, în termenii recunoașterii Sclaviei, Holocaustului și rasismului anti-rrom. Doar căința asupritorului aduce iertarea asupritului, dar doar dacă stăpânul se simte el însuși amenințat, pentru a accepta împăcarea cu istoria: *Subiectul domesticirii omului este marele gând neformulat de care umanismul, din Antichitate până în zilele noastre, nu a ținut cont niciodată. Până la generalizarea alfabetizării, cultura alfabetizată a exercitat o influență foarte selectivă asupra societăților. Ea crea între alfabetizați și nealfabetizați o prăpastie în asemenea măsură de netrecut, încât a produs specii aproape diferite. Până când lucrul acesta a devenit insuportabil și am fost copleșiți de această evidență: nu prin scrisori am putea sau vom putea ajunge să înlănzim și să educăm omul. În schimb, selecția – indiferent de direcția în care s-a dezvoltat – a fost întotdeauna o putere ocultă. „Lecție” și „selecție” au mai multe în comun decât ar putea-o admite vreun sociolog. Aceasta e semnătura epocii noastre tehnologice și antro-po-tehnologice: tot mai mulți oameni se regăsesc de partea activă și subiectivă a selecției, fără să fi ales voluntar rolul de selector. Când posibilitățile științifice se dezvoltă într-un domeniu pozitiv, oamenii ar greși dacă ar lăsa să se acționeze în locul lor, ținând seama că erau la fel de neputincioși și înainte, o putere superioară, fie ea Dumnezeu, destinul sau altcineva. Însă se știe că refuzurile, demisiile sunt condamnate la sterilitate: ar trebui deci, în viitor, să jucăm jocul în mod activ și să formulăm un cod al antro-po-tehnologiilor. Un astfel de cod, ar modifica retrospectiv semnificația umanismului clasic, deoarece ar arăta că **humanitas** nu este doar o prietenie între om și om, ci implică de asemenea – și într-un mod tot mai explicit – că omul reprezintă un vis major pentru om.*⁵⁸

Pe de altă parte, co-dependența socială dintre *a fi țigan* și *a fi rrom* este compulsivă, termenii se neagă unul pe celălalt.

Departate de a fi o cacofonie identitară, un pleonasm, poate că diferența radicală și nevrotică dintre faptul de *a fi rrom* (ca asumare a universalismului/ cosmopolitismului) și faptul de *a fi țigan* (ca abandonare, acceptare a umilirii și marginalității), cum teoretizează Nicolae Gheorghe, bahtinian și structuralist, ține de arhetipurile și strategiile narrative de secularizare/modernizare, trecerii de la *mytos*, la *logos*, diferenței structurale

---

Termenul *blestemat* este echivalent cu termenul creștin păgân, *homo sacer*, în latina ecleziastică occidentală, *athinganos* (țigan și derivatele sale), în greaca bizantină a Bisericii ortodoxe.

⁵⁸ Peter Sloterdijk, *Reguli pentru parcul uman. Răspuns la Scrisoarea despre umanism a lui Martin Heidegger*, ed. Humanitas, 2003

dintre *sas ieck var, sar ci mai sas* (a fost odată, dar nu mai este), ca realitate mitologică a memoriei trecutului, și *a fost odată, ca niciodată*, ca uitare și separare a timpului viu, cronologic, de fabulație (în basmele românești), atemporalitate. O strategie de supraviețuire pragmatică, știut fiind că în perioada Sclaviei rromilor (până după 1856/65) puteai fi liber doar prin *bileturile de iertare* date de stăpân, ca plată sau răsplată a răscumpărării, iar în perioada Holocaustului au scăpat de la moarte doar rromii care au putut face dovada că sunt *românizați* (cu sensul de civilizați, integrați, asimilați), răscumpărându-și viața de la autoritățile statului (Comisiile de românizare⁵⁹, pe perioada Holocaustului, 1941-1944).

Considerați stranii, ca diferență culturală și stil de viață, ca și evreii, tolerați în marginalitatea comunității locale (ghetou, șatră, mahala, *țigănie*) pentru utilitatea lor socială, ambiguitatea alogenității rromilor a fost cea a *străinului din interior*, „om de departe”. Acest fapt a presupus o continuă încercare de adaptare internă a et(n)osului rrom, pentru a contracara re/presiunea „procesului civilizării” (reeducarea sălbaticilor, etern devianți), pendulând nevrotic între *politici de excludere* - de la însclavizare, ucidere sau deportare în colonii, la soluția finală a Holocaustului european al rromilor de la jumătatea secolului XX - *la politici de includere marginală – colonizare* ca „noi țărani” (în imperiul austriac), integrare pe piața muncii ca „noi muncitori” (U.R.S.S.), până la vagile strategii naționale și europene *de incluziune socială, îmbunătățire a situației rromilor, ca „noi europeni”*:

(...) există un schimb continuu între ghetouri și penitenciare, fiecare servind ca o sursă uriașă și crescândă pentru celalalt. Ghetourile și închisorile sunt două varietăți ale strategiei de „legare de loc a celor nedoriți”, de condamnare la imobilizare. Putem spune ca închisorile sunt ghetouri cu ziduri, iar ghetourile închisori fără ziduri. Ele diferă unele de celelalte, în principal, prin metoda prin care cei dinlăuntru sunt ținuți pe loc și li se împiedică evadarea – dar imobilizați, opriți de la căile de evadare și ținuți sigur pe loc sunt în ambele cazuri. Viața de ghetou nu sedimentează o comunitate. Împărțășirea stigmatului și a umilirii publice nu-i transformă pe cei care suferă în frați; ea hrănește deriziunea mutuală, disprețul și ura. Pentru a rezuma: ghetoul înseamnă imposibilitatea comunității.⁶⁰

Ghetourile rome (“Sălașul” robilor, Mahalaua”, „Țigănia” și „Șatra”) deși nu au similarități imediate, au în comun segregarea socială și spațială istorică, *de jure* și *de facto*, care duce, progresiv, și la segregarea temporală,

⁵⁹ Vladimir Solonari, *Purificarea națiunii. Dislocări forțate de populație și epurări etnice în România lui Ion Antonescu, 1940-1944*, ed. Polirom, 2015

⁶⁰ Zygmunt Bauman, *Comunitatea. Căutarea siguranței într-o lume nesigură*, ed. Antet XX Press, 2007

ca retard de civilizație, primitivizare - similar apartheid-ului, ca politică instituționalizată de dezvoltare separată, pe criteriul etnic-rasial, și diviziunii politice, sociale, economice, statutului social care survine ghețoizării (un altfel de nomadism, rotirii în cerc, fără țintă).

Cum specifică și prima atestare documentară, în actul de dănie către Mănăstirea Vodița din 1385, „sălașul” robilor „țigani” („40 sălașe de ațigani”) era parte dintr-o entitate administrativă numită „țigănie” sau „mahala”, coordonată de un vătaf, vătăman, cneaz etc., controlul fiind exercitat de către proprietar, în funcție de situația juridică a proprietății (robi domnești, mănăstirești sau boierești).

Un spațiu carceral, o *colonie penitenciară*. Echivalentul „țigăniei”, pentru robii care practicau meserii itinerante, era „șatra”, o enclavă etnică flotantă, condusă de un „bulibaș (din turcă, „bulucbas”). Printr-o sinteză sui generis a canoanelor religioase referitoare la „necreștini”, atât „țigăniile”, cât și „șatrele” aveau obligația amplasării înafara comunității locale, în „pământ mort” (spații nerevendicate, înafara vetrei satului/orașului etc.).

Desființarea sclaviei romilor, acum un secol și jumătate, nu a presupus și o schimbare a situației, doar a redefinirilor acestor îngrădiri. Similare *camps sites*-urilor occidentale, „țigăniile”/ „mahalalele” sunt așezări temporare, tolerate în „no man’s land”-urile periferiilor orașelor și satelor (bidonvilles, slums, barrio etc.), neînglobate în planurile urbanistice, care dispar pe măsură ce localitățile se extind.

PAKIV ȘI SOLAH - O ISTORIE CVASI-UITATĂ

*Din cauza cuiului, potcoava fu pierdută
Din cauza potcoavei, calul fu pierdut
Din cauza calului, călărețul fu pierdut
Din cauza călărețului, lupta fu pierdută
Din cauza luptei, războiul fu pierdut
Din cauza războiului, Libertatea fu pierdută.
Și asta doar din cauza unui cui!*

(Reflecție atribuită lui Benjamin Franklin)

Solahul (Legământul), *Pakivul* (credibilitatea, demnitatea) și *Rromanipenul* (Legea) sunt arhetipuri rrome, cu un rol etnic formativ esențial, stima/încrederea/onoare fiind fundamentul construcției conștiinței de sine a personalității, reprezentării ei sociale, prin status și rol, sub permanenta apărare și amenințare a formelor de control și sancțiune comunitară, includerii sau excluderii, sacralizării sau profanării: (*solah/ jurământ, kris/ judecată, armaya/ blestem*).

Deși în cultura populară rromă, ca peste tot, *Pakiv*-ul și *Solah*-ul au o „sinteză originală” în justificarea morală a omului simplu, supus păcatului, *fixat* într-o ordine prestabilită, vasală, Nicolae Gheorghe reifică moral și temporal conceptele: *metanoia* (trezire spirituală), utilizat în sensul secularizat și raționalizat al acțiunii; *Solah*-ul, ca devenire, *sfințire*, devine responsabilizare a rromului; *pakivalo* (cinstit), prin „vocație” weberienă (Beruf⁶¹) devine „praxis” (post) marxist, conștiință de națiune politică, în sensul gramscian-lukacsian de conștiință de rasă/clasă/castă, *imperativ moral* kantian și etică a datoriei etc.

În tradiția *drepturile rromului*, la fel de retoric și vag ca și în drepturile omului, respectul, încrederea și credibilitatea intra-comunitară (*Pakiv*) este fundamentată pe credința, dovedită sau subînțeleasă⁶² (credit social) printr-un crez normativ idealizat (*Rromanipen/ Legea „fișănească”*), consfințit printr-un Legământ/ Jurământ (*Solah*), încheiat cu Dumnezeu și comunitatea de strămoși sau, la limită, reînnoit prin Împăcare (*Pakimos*).

---

⁶¹ Preluat de Weber din terminologia Reformei protestante, de la Luther și Calvin, utilizat pentru a distinge *harul* divin de *charisma* umană, a *talentului/ înclinației /priceperii/ abilităților* înnăscute și meseriile/profesiile diferite ale omului (*tekhne*, la Platon, *bricolage*, la Levi Strauss, Hannah Arendt, Jacques Derrida etc.)

⁶² Credința este o încredere neclintită în lucrurile nădăjduite, o puternică încredințare despre lucrurile care nu se văd (Evrei 11: 3); Fericiți cei ce n-au văzut și au crezut! (Ioan 20: 29)

Dacă *Pakiv*-ul este o căutare inter-generațională a respectului și credibilității, iar *Tahtai*-ul (*Graalul*) o căutare continuă a puterii absolute a Adevărului, *Solah*-ul este Jurământul de Investitură a rromului, care impune/admite atât instituirea structurilor comunitare, cât și *starea de excepție/ urgență/ necesitate*, ca resurrecție coercitivă asupra Răului care amenință normele interne ale *Rromanipen*-ului.

Este *revoluția morală, ca reînțoarcere* (culturală, socială, politică, economică etc.) spre sursele Libertății și Demnității, pentru regăsirea *Căii pierdute*, sinelui pierdut, pentru ca *țiganul* să redevină *om* și *rrom*, prin sine însuși! La fel cum prețul Graal-ului/*Tahtai*-ului⁶³, un simplu pahar de argint, este inestimabil, prin vechimea și simbolistica sa, el este echivalentul „prețului Libertății” (ca Demnitate umană), atât de des invocat în textele lui Nicolae Gheorghe: *Cum putem construi sau reconstrui identitatea de rom? „E o întrebare kantiană, e nevoie de o criză de conștiință care trebuie declanșată: cum e posibil să fii rom? Trebuie să reconstruim identitatea de rom în gândire, la fel cum construim identitatea de rom în plan politic, juridic ș.a.m.d.*⁶⁴

Societatea „inclusivă”, „pacea eternă” între gagii și romi ar fi posibilă „când sau dacă se vor schimba (schimbăm?) ierarhiile dominante, oprimate, exclusiviste și exploatatatorii”, atât (și mai ales) din societatea de ansamblu, care a fost și este o societate „gagicani”, fundamental exclusivistă (în sens social, de clasă, sau straturi sociale), dar și în sens etnic-cultural. Prin aceeași practică sau proces social cuprinzător, bazat pe reciprocitate (ca formă, ca expresie a „egalității de șanse”, cum zicem noi în discuțiile noastre), trebuie schimbate și ierarhiile din lumea romilor, „tradiționali” sau nu, care sunt și ele oprimate, dar - deoarece sunt practicate pe o scară socială mai restrânsă - le acceptăm ca făcând parte din „tradiție”⁶⁵.

Doar că cei care nu vor să vadă, sunt mai orbi decât cei care nu văd! Sau, sub efectul de halou al strategiilor de manipulare, în lumina

---

⁶³ *Sfântul Graal* este un simbol creștin al cupei în care ar fi picurat sângele lui Christos, cu proprietăți remediale miraculoase. Căutat de cavalerii medievali, ca glorie religioasă, Graal-ul a rămas un obiectiv al căutării spirituale, asemănător *pietrei filosofale* a alchimiștilor. Pentru rromii *gabori* din Europa Centrală, specializați pe vremuri în culegerea aurului din râuri (aurari), în alegerea *voievodului* conta vechimea *Tahtai*-ului, denumit și *Paharul Puterii*, ca viță/spiță veche, care ți-a păstrat onorabil valorile tradiției. Cu ani în urmă, un rrom gabor, membru al unei loji francmasonice, a arătat public o cupă pe care o considera Graal-ul. Cartea „Codul lui da Vinci”, publicată de Dan Brown în 2003, reia această idee, contaminând-o cu cultul „fecioarei negre” și sfintei Sara Kali (Sara cea Neagră) de la Saintes-Maries-de-la-Mer (Camargue), patroana religioasă a rromilor catolici. Conform autorului, Graalul ar fi fecioara Sara(h), ca rod al iubirii dintre un Christos om cu Maria Magdalena și reprezintă simbolul neotestamentar al „Sfintei familii”, a divinului în lume.

⁶⁴ Nicolae Gheorghe (intervievat de Iulius Rostaș) *op. cit*

⁶⁵ Nicolae Gheorghe (intervievat de Iulius Rostaș) *op. cit*.

reflectoarelor, liderii rromi își celebrează doar victoria personală și egolatră, ceea ce face îndistinctă aura/aureola spiritului de un gablonz, de zorzoane ieftine, spiritele auguste de spiritele înguste!

Moștenitoare a „problemei jidanilor” sau „chestiunii evreiești”, *problema țigănească*, redefinită mai nou ca „problematica rromă”, este echivoc tratată ca *problemă socială*, deși tocmai etnicizarea definiției este obscură. În cazul specific rrom, ea are în vedere o vagă teorie demo-liberală a incluziunii grupurilor vulnerabile (femei, emigranți, persoane cu dizabilități), în sensul umanist al îmbunătățirii *condițiilor de trai* ale acestora, pe cât posibil. Referința la etnicitatea rromă este superfluă și redundantă, prin variile heteroidentificări, ca marker stigmatizator al unei identități stigmatizate.

Pentru Goffman⁶⁶, stigma este o *identitate socială actuală*, distinctivă de *identitatea socială virtuală (imaginată)* dincolo de statusul social, asociat unei subcondiții umane, care se autoreproduce, pentru Edward Said⁶⁷ este o identitate etnică stigmatizată, indusă. În fapt, constată Nicolae Gheorghe, salvarea individuală nu există, nu poți demonstra continuu și tuturor că *tu* nu ești ca ceilalți și să soliciteți alt tratament, ești liber doar împreună cu *ai tăi*, printre ai tăi, *ca ai tăi*.

Tocmai această uitare și fragmentare a legăturii dintre *Solah, Pakiv* și *Rromanipen*, ca fundamente ale identității rrome explică eșecul modernizării tradiției identitare, faptul că rromii sunt o națiune, recunoscută constituțional de statul român⁶⁸, dar fără popor !

---

⁶⁶ Erving Goffman, *Stigmatul. Note cu privire la managementul identității distruse / Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity*, ed. Simon & Schuster, 1963

⁶⁷ Edward Said, *Orientalism. Concepțiile occidentale despre Orient*, ed. Amarcord, 2001

⁶⁸ Recunoașterea rromilor ca minoritate națională a devenit fapt în 1990, ca urmare a prăbușirii sistemului comunist și circumscrierii României în valorile universale ale drepturilor omului și minorităților. Deși recunoașterea ca națiune a fost solicitată prin Memoriul Marii Adunări a Rromilor de la Ibașfalău, în 27 aprilie 1919, primul document politic rrom, ea a fost refuzată, ba chiar, în contextul ideilor eugeniste ale modernizării României, rromii au fost victimele represiunii rasiste a statului biopolitic, culminând cu Holocaustul (1940-1944). Deși în țările din lagărul comunist, rromilor li s-au recunoscut drepturile de minoritate națională, după modelul federalist sovietic-stalinist, în 1948 Partidul Comunist Român a decis reluarea modelului absolutist austriac, al integrării nediferențiate. Un argument al acestei decizii impopulare de omogenizare socială îndistinctă dintre români și rromi, criticată încă din secolul 18 și în epopeea *Țiganiada*, a fost situația istorică unică, a sclaviei rromilor în Țările Române, care impunea respectarea standardelor internaționale de incluziune a foștilor slavi. Deși rromii din România au dreptul constituțional de națiune conlocuitoare, ea este scurtcircuitată de continuarea incoerentă a politicilor de *românizare*, din perioada legionar-antonesciană, ca *cetățenie biologică*, naționalism traumatic, în dauna egalității sociale a cetățenilor.

Este un paradox explicabil atât prin eșecul elitelor rrome de a elabora politici culturale, civice și politice în acord cu voința propriului popor, cât și prin neîncrederea legitimă a rromilor față de falsitatea dovedită a bunele intenții ale politicilor publice ale administrației și propriilor elite. Într-o asemenea perspectivă a regândirii valorilor active ale *Pakiv*-ului și *Solah*-ului constă „reîntoarcerea culturală”, ca premiză a schimbării sociale pentru depășirea crizei dintre valorile și practicile rrome. „Reîntoarcerea culturală” este „reîntoarcerea la popor”, ca acceptare și legitimare a elitelor rrome, fapt care necesită dezvoltarea prealabilă a unei infrastructuri de rețele și noduri de comunicare și conștientizare publică, atât pentru modernizarea și sincronizarea culturii (organizaționale) rrome, cât și pentru re/ facerea încrederii”, creditului social.

Este „a treia cale”, mai presus de efemere acumulări cantitative sau de prestigiu personal (individualism gregar), ca reîntoarcere a fiilor rătăcitori/ risipitori (elitelor rrome) la *matcă!* Altminteri, vom continua să *nomadizăm* prin infernal propriului dezastru existențial!

Pakivul – ca proiect emancipator

Niciodată nu trebuie să îngenunchiezi în fața omului, doar în fața Domnului și a momentelor sacre ale vieții tale (a ceea ce iubești cu adevărat) – este quintesența demnității și libertății omului, a *Pakiv*-ului! Dar cum iubesc cei neiubiți, mereu între sacralizare și desacralizare (profanare)?

Pe măsură ce îmbătrânește și înțelege regulile în care s-a prins în *jocul vieții*, ale singularității și singurătății sale, „ultimul Nicolae Gheorghe” devine un anti-Faust, ca despărțire de dionisiac și reîntoarcere nostalgică în sine însuși. Lupta dintre partea *populară/orală* a sinelui său și partea *cultă/universală* sfârșește într-o armistițiu fragil:

(...) *aș vrea să mor, ca om, sau ca țigan, dar n-o să pot să mor ca rom. Adică nu sunt, nu mă calific ca rrom și atunci mă simt mai complet și mai confortabil ca țigan, în vernacularul românesc al termenului: vrând-nevrând, în felul în care am crescut, cuvântul ăsta e mai aproape de mine, precum zice o vorbă despre „cămașa mai aproape de piele”. L-am refuzat în mod explicit, dar l-am internalizat profund și acuma, la bătrânețe, când toate cenzurile revin, așa cum revin părinții în vis, așa și vorba de țigan îmi este mai confortabilă, mi-e mai „aproape de pielea mea” decât îmi este cuvântul de rom, care pentru mine este o identitate civică. Nu este o identitate etnică, de la „natură” și de la naștere, așa cum este pentru romii tradiționali, din „neamuri”, „vitse” sau „clan”*⁶⁹

---

⁶⁹ Nicolae Gheorghe (intervievat de Iulius Rostaș), *op. cit*

O idiosincrazie a nevrozei ultime sau conștiința eșecului colectiv al saltului istoric? Nicolae Gheorghe, ca și Noica, remarcă degradarea, cultura romă este rău fixată între „lăutărismul a toate simulator și anti-lăutărismul a toate negator”⁷⁰, ca ruptură între mase și elite, între un specific cultural blocat în cultură populară (tradiție) și cultură generală, de aceea inapt accederii la cultura universală, la modernitate.

Contează mai puțin propunerile de măsuri reparatorii de urmat sau *mea culpa*, fără o prealabilă decizie asupra rupturii sau continuității drumului/ *Căii pierdute*, pentru că doar asumarea acestuia fixează piața ideilor și parcursul, evaluarea riscurilor, și elanului⁷¹ grupului țintă, *prețul Libertății*. Simpli agenți ai schimbării, nu gânditorii sau apostolii determină *viclenia rațiunii* universale de a ne împlini nefaste erorile de management, ci instabilitatea internă (*stasis*), discordiile provocate de absența regulilor și limitelor, tentației de a deveni *stăpânul* Celuilalt, care mai înainte fusese egalul, camaradul, tovarășul, ca luptă de clasă, hegemonie etc.

Ca *recădere în istorie*, după eșecul *profesiei și vocației* germanilor *prorocit* de Weber, au urmat coșmarul nazist și Hitler; după Nicolae Gheorghe și aventura utopiei incluziunii marginale nediferențiate a romilor, nu știm ce va urma, dacă ideile sale ultime vor avea urmări, dacă va fi sfârșitul istoriei sau isteriei!

În această critică a stăgării și dilemei amorfe a indeciziei romilor de a avea un viitor consistă importanța testamentară și relevanța intelectuală a ultimului text al lui Nicolae Gheorghe, *Testamentul Demnității și Libertății romilor* (Dodecalogul)⁷², ca ultime rânduri și gânduri despre o victorie pierdută și un îndemn la trezire și continuitate.

Conceptul restructurant, ca *proiect emancipator*, în dezbateră reflectiilor ultime ale lui Nicolae Gheorghe este *Pakivul*, codificat în patrimoniul comunitar al memoriei colective al tradiției rome cu sensul de *onoare, cinste, integritate morală, încredere, credibilitate, credință, respect, reputație, demnitate, credit social*, acordat individual și colectiv, care, resemantizat, în accepția modernă ar însemna Demnitate și Libertate, ca angajare și recunoaștere *et(n)ică* cu Celălalt.

Dar ce sensuri au acești termeni pentru romi, un popor cu o identitate stigmatizată rasial, câtă vreme, la nivel inter-comunitar și

---

⁷⁰ Constantin Noica, *op. cit.*

⁷¹ O paralelă între suferința și pasiunea creatoare exteriorizată a romantismului german al *Sturm und Drang* (Furtună și Elan), ca luptă pentru Libertate, și suferința și pasiunea creatoare interiorizată a *Sturm und Melancholie* (Furtună și Melancolie), ca nostalgie a Libertății, abandonare a speranței, în Vasile Ionescu, *Furtună și Melancolie. Contribuția romilor la muzica europeană*, ed. Universității de Arte, Iași, 2012. Am inclus în text, tacit, câteva pasaje din volum, legate de istoria muzicii lăutarilor.

⁷² A se vedea Anexele din prezentul volum

intercultural, pare mai relevant opusul *Pakiv*-ului: *dezonoare, necinste, neîncredere, lipsă de respect (rușinare), indemnitate, discreditare, subestimare, libertate negativă (libertinaj, liberastie, liberticid)* etc.?

Nicolae Gheorghe consideră că *Pakiv*-ul ar putea semnifica replierea rromilor pe dimensiunea pragmatică universală a nevoii de Demnitate și Libertate, ca detonator al oricărui tip de revoluție (culturală, civilă sau politică etc.), pentru că toate conțin, sau ar trebui să conțină, *revoluția morală*, ca prealabilă schimbare paradigmatică a mentalităților, nou contract social, ca sfârșit și reînceput al istoriei rromilor. Rousseau și Kant (primul, chiar dacă nenumit) reprezintă două modele de revoluție spirituală, prelabile *revoluției franceze și evoluției germane*. Pentru ca *țiganul* să devină rrom, trebuie să-și recapete demnitatea de *om*, ca neacceptare a umilirii, dar nu *lăutărește*, ci asumându-ți și afirmând normele și valorile etern umane! Ceea ce nu pare a fi o revoluție ci, mai degrabă, o *revoltă metafizică*, în linia Iisus – Dostoievski – Camus! Și paradoxul că dostoievskianul Lev Mâșkin este cea mai bună exemplificare a nonviolentei teoretizate de tolstoism!

Aceeași normativizare formală a onestității, respectului și responsabilității individului față de lume și comunitatea, națiunea sa există în toate culturile lumii, doar că, dincolo de variile și discutabilele legitimizări față de informalul *tradiției rrome*, dreptul de utilizare este accesibil numai celor care au recunoaștere ca fiind rromi, exclus țigani! - dacă acest termen desemnează *țigăniile*, anarhia, încălcarea regulilor comunitare.

Or, pentru ca *Pakiv*-ul să fie credibil, ca *testament* al Libertății și Demnității, el presupune acțiunea *purificatoare* de sacralizare publică prin *Solah* (Legământ/(În)Jurământ de credință, la care nu pot tinde decât cei care au inima curată, în pact cu Adevărul, ca ieșire din contingență și sacralizare/sfințire, conectare la Absolutul principiilor fondatoare (arhetipale), reîntoarcere la Ordinea primordială!

Fără *Solah*, ca Legământ de purificare, care să facă posibilă apartenența la comunitate, ca „motor” al solidarității, *Pakiv*-ul rămâne o recunoaștere individuală formală și marginală, un *baht* (noroc), slab apreciat, care mai degrabă îi izolează pe *băftoși* de comunitate, în pofida darurilor (*fără număr*, potlatch) de recunoaștere și pretențiilor de *rrom pakivalo* (onest, cinstit).

În ultimele texte, Nicolae Gheorghe consideră „lupta împotriva rasismului” ultima șansă a rromului de a se ridica împotriva umilirii, prin afirmarea curajului și responsabilității de a protesta public față de condiția (in) umană, aidoma *parrhesiei* antice, socrateice *griji de sine*, *imperativul moral* kantian, eliberării existențiale a *omului revoltat* dostoievskian-camusian, indiferent de consecințe, fără resentimente.

În tradiția rromă, această deznădăjduită credință în adevăr, mai presus de viață și justiție socială, ca legământ/ jurământ/pact nemijlocit cu Dumnezeu, pe care îl girează cu tot ceea ce cel nedreptățit are mai de preț (copiii, norocul, însăși viața sa etc.), se numește *Solah*.

Cel aflat sub *Solah* devine *lider de conștiință*, ca rrom jignit de oameni în drepturile sale, de aceea un rrom revoltat, care evocă și invocă, pentru păstrarea sănătății sale morale credințele (sacre) ale fondării comunității, „Legea țigănească” (Rromanipen-ul), mai presus de omenescul „necazurilor personale”, ca ridicare a *Solah*-ului la nivelul unor amenințări asupra întregii comunități, ca „problemă publică”. Legământul *Solah*-ului are și caracterul unei *prorociri, profeții*, ca predicție auto-realizatoare, dacă nedreptățirea nu este luată în seamă de comunitate membrii ei riscă să aibă aceeași soartă.

Astfel, *Solah*-ul devine însăși sursa acțională a investirii *revoluției morale* pentru Demnitate și Libertate (*Pakiv*), sensul pentru care „mobilizarea și remobilizarea în lupta împotriva rasismului” înseamnă datoria morală de a găsi soluțiile de rezolvare a situației disperate a copiilor și mamelor, propriei familii și întregii comunități. Este (ar putea fi) considerat *rrom* și membru al comunității, cu acces în casă/comunitate și drept la ospitalitate, doar cine întrunește aceste condiții de creștin, respectiv, cetățean, față de care comunitatea are obligații de într-ajutorare, apărare și respect mutual necondiționat.

Ca legământ sacru/ sublim, *Solah*-ul refondează instantaneu solidaritatea și empatia con-fraternă a comunității, dar cel care-i exaltă energiile riscă să suporte el însuși oprobiul, chiar excluderea, blestemul (*armaya*) sau judecata comunității (*kris/stabor*)⁷³, dacă este un...*profet* mincinos!

Solah-ul are o dublă origine, atât din prescripțiile Vechiului Testament, cât și ale Noului Testament, conform confruntărilor doctrinare

---

⁷³ *Kris*, din bizantinul *krisis*, cu sensul de decizie, dispută, alegere, judecată, adunare etc.; s(t)abor), dublet al termenului *kris*, probabil termen religios al ereziei bogomililor, din slavo-bulgarul *sabor* (vezi și termenul religios *sobor*), tot cu sensul de adunare. *Krisinitorul*, ca persoană cu credibilitate (*pakivalo*), aflată sub jurământ (*solah*), este un *judecător de pace* (dreptate distributivă) care coordonează/interpretează deciziile luate de adunarea comunității în acord cu preceptele justiției divine, singura autoritate investită cu putere și drept de „violență legitimă” (concepție specifică frațiilor religioase de a respinge puterea pământească, a omului, care explică eternul stereotip european al „libertății” dezmărginite a rromilor, nomadismul cultural-genetic, straniețea refuzului integrării sociale (*domesticirii, procesului civilizării* etc.). Termenul păstrează și sensul original, de *criză, stare de excepție/necesitate*, întreaga comunitate intră în stare de alertă până la reglarea diferendului sau îndepărtarea pericolului (prin expulzare), ca refacere a purității/armoniei. La grupurile tradiționale rromesensul termenului se extinde și în caz de boală sau moarte a unui membru, ca *pri/veghe*, până la soluționare.

ale Bisericii primare și sincretismului dintre religiile abrahamice (iudaism, creștinismul nestorian-persan și, mai apoi, Islamism). Încercarea lui Nicolae Gheorghe de convertire a conceptelor tradiționale rome la înțeleșurile actuale, este meritorie și ar trebui continuată, fiind singura cale a înnoirii!

Solah – o istorie

Prima revendicare a *Solah*-ului este tradiția *Sollah, selah*, un termen de origine aramaică, persană, care desemna ceea ce este sacru, rugăciunea, litania sau lauda dedicată exclusiv lui Dumnezeu, a cărui sorginte mai nuanțată este în zoroastrism/ magism și creștinismul nestorian. A doua ascendență rezidă din practica *Nazireatului*, ca sfințire/sacralizare a omului credincios, reglementată parțial de Legile lui Moise, în Vechiul Testament.

Tradiția mistică *Sollah, selah* definea exorcizarea, ca purificare prin transă mistică („vorbirea în limbi”/ glossolalia, muzica și dansul, ca unire „magică” cu Dumnezeu). Ca și în șamanism, cântecul și „haoma” (*soma*, în cultele indiene) erau ingredientele accederii la extaz, considerându-se că în vreme ce trupul era adormit, prin intoxicarea cu stupefiante, sufletul călătorea în Rai. Extazul rezulta din litanii/ rugăciuni, cântate repetitiv, în creștere, denumite „gath” („cântec”, dar și „timp”, inclusiv cu sensul de „tempo”/ ritm), dar și din fumigația ciupercilor „nebune” sau cânepii (bhanga, posibil Beng/diavol, la romi). Sensul termenului era imperativ, echivalent cu „ridicați-vă”, „voce tare” sau „fortissimo”, pentru a semnifica sacralitatea pasajelor rugăciunii, faza de intrare în comuniunea transei⁷⁴.

Modurile melodice erau dezvoltate de la *yekgah* (unu), la *eftgah* (septimă), conform celor 7 ceruri cunoscute anticilor (termeni păstrați și în limba rromani). De altfel, așa numita *gamă țigănească*, utilizată în muzica lăutărească, flamenco și jazz, păstrează ethosul și patosul modului frigian, probabil preluat de greci de la persani, prin orfismul frigian, în dansul și

---

⁷⁴ În 428, Sfântul Augustin, îi menționează, oarecum deconcertat, dar cu umor, în „Eresiologul” său pe acești „săraci”, numiți alteori „entuziaști” sau „rugători”, care aleseseră de bună voie sărăcia: *Ultima erezie pe care o menționează Epifanius este cea a massalienilor, nume siriac pe care grecii îl dau euchiților din cauza manierei lor de a se ruga. Domnul a zis: „Trebuie să te rogi fără încetare” (Luca 18:1). Apostolul Pavel de asemenea a zis: „Rugați-vă fără încetare” (Tesaloniceni, 5:17). Ceea ce înseamnă evident că nu trebuie să treacă nicio zi fără să consacram rugăciunii câteva momente. Masalienii au interpretat la propriu această recomandare, pe care o consideră obligatorie, de aceea sunt trecuți în categoria ereticilor. Totuși, dacă e să luăm de bun ce spun unii autori despre credința massalienilor în purificarea sufletelor și nu știu ce poveste fantastică și ridicolă: de exemplu, când un om este purificat, se vede cum îi ies pe gură aburi și alte chestii, după care un glob de foc intră în el și nu-l arde deloc.* (Sfântul Augustin, Des Heresies, LVII)

cântecul extatic al coreuților, satirilor și bacantelor frigiene din misteriilor dionisiace etc.

La persani, cântecele „sama” (*de ascultare*) despre faptele bune și lauda adusă binefăcătorilor erau interpretate numai în modul melodic *rāst* (adevăr), opus modului melodic *shekasteh* (spart, *aksak*), utilizat pentru a cânta despre faptele rele. Însuși paradisul, „garo deinanâ”, înseamnă, literal, „casa cântecelor”. Daena, ca „lege” sacră impunea ca omul să fie „pur”, un rezultat al activității sale pozitive, care presupunea purificări periodice, o ordine interioară similară Dharmei indiene, reprezentată prin Dhyāna („meditație profundă”, în budism), Jyāna („cunoașterea absolută”, în hinduism). După cum își îndeplinea în viață misiunea (*daena*), așa își primea „răsplata postumă” – în spiritul legii datoriei (*karma*, la indieni).

După moartea omului, sufletul pământesc se înalță pentru a se contopi cu sufletul celest, dublul său, „îngerul păzitor”, care preexistă în ceruri. Mai întâi era de trecut podul Cinvat. Acesta se strâmta, dacă sufletul omului fusese păcătos, cei „impuri” căzând în „Casa Minciunii” (iad), și se lărgea, pentru sufletele „pure”. Sufletul pământesc, odată intrat în „Casa cântecelor” (Rai), se întâlnea cu Daena, dublul său celest, reprezentat sub forma unei frumoase fecioare de cincisprezece ani, care-i revela mortului că ea era o creație a faptelor bune ale vieții sale pe pământ : „Eram vrednică de iubit, tu m-ai făcut și mai plăcută *prin gândurile tale bune, cuvintele tale bune, faptele tale bune, religia ta bună*; frumoasă fiind, tu m-ai făcut și mai frumoasă; demnă de dorit, tu m-ai făcut și mai dorită.”

Potrivit interpretărilor, intrând în condiția primordială a lumii (fraso-keretî), oficiantul atinge starea extatică de „iluminare” (cisti), desprinzându-se de esența sa spirituală (menok) și de natura sa corporală (getik). Așadar, extazul, era considerat o „iluminare”, ca practică de rafinare a lumii interioare, a afectelor (iraționalului, inconștientului, instinctualului), ca lume intermediară între lumea fizică/ corporală și lumea mentală/ spirituală.

Între *imaginea* Ordinii lumii reale și *imaginea* Haosului lumii mentale, această lume *imagineală*, anamorfică, era o țintă a aspirației de regăsire a Absolutului/Divinității, prin tehnici de transgresare: de la regresia eternei reîntoarceri în Paradisul Pierdut, la Graalul mistic și „piatra filosofală” a alchimistului, de la „Cuvântul pierdut” al credinciosului, la harul mistic, profetic sau artistic.

În aceeași viziune, în Islam „sawda” este denumită și „bila neagră” (*melenchon*, în greacă), cu o codificare similară cu *melancolia*, ca boală, *rană a sufletului*. Biserica creștină o considera viciu, păcat mortal, numit *acedia* (depresie), „diavolul amiezii”, dar în Islam dorul are ca leac invocarea numelui lui Dumnezeu, (Dhikr), ca reamintire dureroasă, dor al numelui Domnului, *la ilaha ilallah*.

Ca nostalgie a trecutului și dorinței, „sawda”, în versiune laicizată, este și eponimul pentru portughezul și spaniolul „saudade”, menționat ca „folia” (nebunie) în „Cancioneiro da Ajuda” (secolul al XIII-lea) și „Cancionero de Palacio”, la 1480. La slavi, „sevdah” și „sevdalinka” (corupt, „kalinka”) definește o reacție dureroasă la muzica „de inimă albastră”, ca un fel de transă, uneori cu coruri țigănești, ca în „Frații Karamazov” (Dostoievski) și „Cadavrul viu” (Tolstoi), în care exorcizarea se face prin prăbușirea sufletului posedat de durere în autoflagelare, uneori violentă, alteori autoironică, chiar auto-destructivă. Ceva asemănător, la greci (Zorba).

„Dorul de Dumnezeu”, ca singur alean, refugiul din real și imaginar în „mundus imaginalis”, „înfara-lumii”, în emoția primordială, ca eternă reîntoarcere în îndumnezeire, în plenitudine (fericire?) este chintesenta moștenirii culturii persane, a interdependenței dintre divin și ce este profan.

Etica zoroastriană, așa cum grăit-a Zarathustra, nu se resemnează, nu renunță, este într-o voință activă extatică, ditirambică, dionisiacă, finalitatea lumii este *frashokereti* (apocastază), restabilire a condiției primordiale, restaurare și regăsire a timpului creației.

A învățat totul, a înțeles totul, a încercat totul acela care, întorcând spatele speranței, a găsit odihna în renunțarea la orice speranță – este și unul din preceptele fundamente ale ereziilor mistice, într-o altă interpretare a lumii decât paulinica triadă *credința-speranță-dragoste*.

Această înțelegere esoterică a Ființei explică modul cum spiritualitatea persană a supraviețuit, după prăbușirea uluitoare sub Islam, găsind un *modus vivendi* cu aceasta, prin scindarea personalității culturii persane, care a trebuit să adopte limba și administrația cuceritorului, dar și-a putut păstra, ba chiar și impune cuceritorului spiritualitatea sa. Similar, cultura rromă, aidoma școlilor mistice sufiste, a trebuit să coabiteze cu culturile dominante, adaptându-și nuanțele, pentru a-ți păstra esența, în așteptarea dreptății lui Dumnezeu.”

În această filiație, în limba rromani, a fi „harano” pare să indice un vestigiu al memoriei religioase, termenul evocând unul din primele centre spirituale ale magismului/ zoroastrismului, mai apoi al religiilor abrahamice, Harran-ul (*harranu*, „drum”, „cale”, în akkadiană, aluzie la drumul pe care Adam și Eva ar fi fost izgoșiți din Paradis), al cărui întemeietor este considerat *Ar(i)an*, fratele lui Abraham (cf. Geneza 11:26-32). Același termen desemnează „(h)aryan”, ca indo-persan, mai apoi o erezie în cadrul Islamului, dar și „daliții”/ „intușabilii”, grup etnic înafara castelor indiene, precum și termenul „arian”, folosit abuziv de naziști (inclusiv svastica). Toleranți în spațiul islamic, ca „popoare cu cărți”, conform Coranului, alături de iudaism și creștinism, *harranii* vor fi considerați eretici, după radicalizarea Islamului sunnit, provocată de

Cruciade, desemnând generic, toate ereziile. Organizate în confrerii ezoterice (alawiți, aleviți, bektasiți, sabieni etc.), într-un sincretism de elemente creștine, iudaice și musulmane, aceste zeci de „variante” religioase orientale par mai probabil a fi conservări ale magismului/ zoroastrismului în interacție cu creștinismul oriental (coptic/ egiptean și siriac) și Islam.

Ca religie ascunsă, *Harrano*, pentru romei, ca și *Taqiyya* (pentru ereziile din cadrul Islamului), sau *Maranismul* (pentru evrei, în cadrul creștinismului și islamismului), era o Cale, un mecanism socio-mimetic utilizat pentru a păstra „sfințenia” religiei moștenite, prin disimulare, pentru a scăpa de persecuții (*cherem*, la evrei, *herem*, la arabi), dar și o acceptare a ordinii divine a religiei dominante (mai puțin practicile religioase) – de aici acuza de panteism, erezie, păgânism (în fapt, o monolatrie !).

În Orientul precreștin, henoteismul zoroastrian și buddhist este precursor, utilizat de sectele religioase derivate din varii sincretisme dintre vechea și noua credință, între zoroastrism și iudaism, mai apoi creștinism sau islamism.

Deosebit de apostazie, care presupunea o renunțare publică la „erezie”, riscul fiind condamnarea la moarte, aceste forme de convertire formală, în scopul accederii la valorile comunității de rezidență, recodificau similaritățile cu religia și cultura dominantă, pentru a parveni la obținerea tolerării. Deși nu înlăturau suspiciunea, presupuneau toleranța, un status și rol diminuat în comunitate, dar care garanta viața acestor „Homo sacer” (*om blestemat*, la latini, similar cu bizantinul *atinhagos*). Această „disimulare” a credinței, pentru a supraviețui, ca „exil interior” și concentrare pe „puterea” subtilă de influențare, a devenit pentru romei un „stil de viață”, singurul posibil, într-o lume a excluderii și suferinței.

Solah II – altă istorie

Ideea că *Pakiv-ul* are ca forme de control și sancțiune tradiția judiciară romă a Romanipen-ului/ Legii „țigănești”, prin *solah* (legământ sacru), *kris* (judecată), *armaya* (blestem), este conformă cu sursele istorice referitoare la erezia creștină iconoclastă a „țiganilor” frigieni și bogomililor. Deși se revendică de la cutumele dreptului legislativ divin al Vechiului Testament, considerată *iudaizantă*, în vremea lui Pavel, prin rezistența de a păstra Legea lui Moise⁷⁵, erezia *athinganoilor* pare mai sigur influențată de creștinismul nestorian persan, pentru care ceea ce este divin nu poate fi

---

⁷⁵ Deci Cel care vă dă vouă Duhul și săvârșește minuni la voi, le face, oare, din faptele Legii, sau din ascultarea credinței? (Pavel, Galateni 3:5). În epocă, Galatia era un alt nume al Frigiei, eponim al galo-celților/galo-grecilor, ca posibil link al unui proto-protestantism (erezia lui Arius)

reprezentat în lumesc, iconizat: „Ce este născut din trup, trup este; și ce este născut din Duh, duh este. Trebuie să vă nașteți de sus. Nu poate un om să ia nimic, dacă nu i s-a dat lui din cer” (Ioan 3: 6,7, 27).

Primele⁷⁶ mențiuni ale ereziei „țiganilor” sunt din secolul VI, Timotheus, presbyter în Constantinopol, îi menționează în lista ereticilor, în cartea *De receptione Haereticorum*, ca melchisedecieni⁷⁷, „acum numiți Athingani. Ei locuiesc în Frigia și sunt mai aproape de evrei decât de creștini. Țin Sabatul, dar nu sunt circumciși. Nu se lasă atinși de om. Dacă li se oferă de mâncare, cer să fie pusă pe pământ, după care o ia. Dă altora, în același fel. Nu se știu prea multe despre această curioasă sectă”.

Polemici asupra acestui mod de trăi sunt încă din timpul lui Christos, dar persecuțiile violente încep odată cu excomunicarea „athinganoilor”, în 692, prin canonul LXI al Conciliului ecumenic de la Trullo/ Constantinopol.

În practicile culturale și culturale, erezia *athinganoilor* frigieni continua sincretismul dintre mazdeismul persan și creștinism, în îndelunga tradiție, de la „cei trei magi”, la Simon Magul. În „Avesta”, scriptura zoroastrienilor, lumea a fost creată tot în șase zile, Adam este Masia (*Mashya*), Eva este Masioi (*Mashyoi*), alungați din paradis din cauza neascultării lui Dumnezeu. Dumnezeu este Duhul Sfânt, căruia oamenii trebuie să i se închine „în duh și în adevăr”.

Profetul Zoroastru/ Zarathustra, preot (mag) sacrificator și cântăreț, cunoscut ca „dăruindu-se extazului”, înconjurat de „săraci” (drigi), „prieteni” (frya), „știutori” (vidva), precum și de simpli credincioși (urvatha), le vorbea despre „învierea din morți” și despre „nemurirea sufletului”, asigurând că cei ce vor crede „nu vor pieri, ci li se vor da viață veșnică”. În fine, „cei trei magi” de la Răsărit, care au proorocit nașterea lui Christos, erau preoți (magi) persani, adică zoroastrieni, al căror rol nu a fost de confirmare a Creștinismului, ci al nașterii lui Iisus!

Parțial iudaizantă, parțial zoroastriană, se consideră că erezia „athinganoilor” a fost întemeiată de Simon Magul, convertit de la magism/zoroastrism, și de Paul din Samosata, gnostic, neoplatonic. Repere ale acestor sincretisme în legenda celor trei magi și nașterea lui Christos, în denumirea lunii mai (luna magilor/vrăjitoarelor, v. 6 mai), Hardelezi-ul /Gergevdanul romilor musulmani (sf. Gheorghe vs. balaur, reminiscență a

---

⁷⁶ Paginile care urmează sunt preluate din studiul meu, *Furtună și Melancolie*. Contribuția romilor la muzica europeană, ed Artes, 2013

⁷⁷ *Preot pururea*, prototipul lui Hristos în Vechiul Testament, primul ascet al Bibliei, este enigmaticul Melchisedec (regele dreptății), „se tâlcuiește mai întâi: rege al dreptății, apoi și rege al Salemului, adică rege al păcii, fără tată, fără mamă, fără spiță de neam, neavând nici început al zilelor, nici sfârșit al vieții, ci, asemănat fiind Fiului lui Dumnezeu, el rămâne preot pururea”. (Pavel, Evrei 7, 2-3).

Anului Nou zoroastrian, ca triumf al Binelui asupra Răului), cultul zeiței Isis, devenită Sf. Sara Kali la romii catolici (Sânziene, la ortodocși) etc.

Este unanim acceptat că secta „țiganilor” frigieni era derivată din scindările primordiale ale Creștinismului primar, între care cea a „ebionitilor” („săraci”, în ebraică), „entuziaștilor” („inspirați de zei”), „euchiților” sau „messalienilor” (*cei care se roagă*, rugătorii, în greacă și siriacă), toți fiind „discipolii iubirii”, frații religioase, ca „prieteni/fiii/copii lui Dumnezeu” (*pralalen, chavalen*, în rromanes), influențați de credința cunoașterii revelate/gnostice și creștinismul nestorian persan, ultimul deschizând, cu consecințe dezastruoase, frontul dintre iconoclaști și iconoduli în creștinismul bizantin, marii erezii bogomile⁷⁸, mai apoi catharismului occidental și protestantismului.

Unii cercetători iau în discuție două surse în apariția ereziei „săracilor”, „sărmanilor”: influența călugărilor cerșetori indieni „*shramana*”, fervenți misionari în imperiul persan (încă din vremea lui Așoka și Mani), respectiv, cea a crizelor zoroastrismului (magismului) persan, cum cea a ereziei mazdakismului, prima utopie socialistă a egalității indistincte. „*Śramaṇa*” înseamnă „cel care se străduiește”, cel care renunță la lume și duce o viață ascetică, în scopul eliberării de suferință /durere/ *dukkha* (păstrat aidoma și în limba rromani, prin *dukk*). Stoparea suferinței poate fi realizată de către oricine, indiferent de castă, crez, culoare sau cultură, printr-o viață sfântă în care, pentru a ajunge în „Nirvana”, trebuie să descifreze (1) natura suferinței, (2) cauza ei, (3) încetarea ei (4) tehnicile care duc la eliberarea de suferință. Diferite forme ale acestei credințe au devenit cunoscute în întreaga Europă Centrală și Asia de Est, în mare parte prin răspândirea budismului în zonă. Potrivit unei etimologii încă în litigiu, cuvântul *șaman*, este o variantă a cuvântului *śramaṇa* (ca și *șaraiman*, la sufistii romi din Dobrogea).

Pentru ei, Pământul era „lumea mică” a Răului și suferinței („lumea cealaltă”, iadul), creație a Diavolului, o închisoare, locul ispășirii unui păcat, care a antrenat „căderea angelică” în corporal, din lumea Binelui, din spiritual. Mântuirea era în ceruri, în „șatra bari”/„lumea mare”(șatra mare, în rromanes, *shatrya varia*, în persană), printr-o ispășire radicală, prin reclusiune și purificare. Considerau că Dumnezeu este vulnerabil și datorită credinciosului este să sprijine lupta etică de restaurare a armoniei Binelui în lumea cotropită de Rău.

În aceeași perioadă a crizelor zoroastrismului și creștinismului primar, regele persan Bahram Gur (420-438), între altele un bun cântăreț la

---

⁷⁸ Erezia bogomililor (prieteni ai lui Dumnezeu) a fost o mișcare religioasă anticlericală și anti-statală (antibizantină), de sorginte gnostică și maniheistă orientală, între secolele 10-14. Se considerau ființe „îngerești”, în care nu locuiesc demonii, pentru că aveau duh de la Duhul Sfânt.

lăută, ar fi cerut regelui Indiei 12.000 de cântăreți (numiți „gosani”, alteori „luri”), care au fost „distribuiți” în satrapiile imperiului, și pe care Hamza al-Isfahani încă îi identifica, la vremea când își scria cronică (961), ca aparținând tribului Zott, în Anatolia.

Numele acestora era derivat din *zaotari* (*zao*, „cel care se roagă, recită rugăciuni și efectuează slujbe”) și semnifica preoțimea itinerantă zoroastriană, asemănătoare leviților în iudaism, confundată deseori cu cea a preoților magi. Cu o sută de ani înainte ca Islamul să desființeze mazdeismul (zoroastrismul) ca religie de stat, *zaotarii* (zott) fuseseră cei însărcinați cu slujirile anexe ale cultului: executarea muzicii, pregătirea sacrificiilor, haomei, perceperea zeciuielii etc.

Este o mențiune importantă, fuziunea gosanilor cu „tribul Zott”, pe care persanii și arabii îi denumesc astfel prin contaminarea meseriei sacre de *zaotar*, devenită laică, cu *lăutar*, după numele instrumentului, lăuta (*al aud*, în persană). Evenimentul legendar ar trebui legat mai degrabă de măsurile împotriva creștinilor, bănuți de afinități bizantine, și de schisma „monofizită” care va separa definitiv bisericile creștine orientale de biserica bizantină, după Conciliul calcedonian din 451. Firdousi, în „*Shahnameh*” (*Cartea regilor*), scrisă între 977 și 1010, menționează o legendă asemănătoare, din vremea lui Bahram Gur:

Guvernatorii locali ai șahului i-au raportat acestuia că săracii se plâng că cei bogați beau vin și ascultă muzică și se uită de sus la săraci, care beau fără muzică. Șahul a trimis o scrisoare lui Shengil, în care spunea: „Alege zece mii de luri, bărbați și femei, maeștri în cântul la lăuta, și trimite-i aici”.

Când muzicanții luri au ajuns, șahul i-a primit, le-a dat la fiecare câte un bou și un măgar, pentru că vroia să-i determine să cultive pământul. Le-a dat o mie de sarcini de porumb, pentru ca să-și cultive pământul cu ajutorul boilor și măgarilor, să folosească porumbul ca sămânță și să aibă recolte bogate și să cânte pentru săraci fără plată.

Lurii au plecat, au mâncat boii și porumbul. Apoi s-au întors la sfârșitul anului, cu obrajii suși. Șahul le-a zis: „Nu ar fi trebuit să irosiți porumbul de sămânță. Acum nu mai aveți decât măgarii. Încărcați-vă lucrurile în spatele lor, pregătiți-vă instrumentele și puneți-le corzi de mătase”. Acești luri rătăcesc și acum prin lume, căutând să câștige un ban, dormind alături de câini și lupi, mereu pe drum, furând zi și noapte.⁷⁹

În ambele mențiuni, apare evidentă o încercare eșuată de „integrare” a ereziilor mistice ale „săracilor” și „rugătorilor” itineranți în rigorile religiei persane de stat, menționată de sursele istorice, în care aceste erezii erau

---

⁷⁹ Abulqasem, Ferdowsi, *Shahnameh. The Persian book of Kings*, Penguin Classics, 2007

asociate cu creștinismul. (în Bizanț, dimpotrivă, erau considerate, poate pe drept, influențe persane, în special ale nestorianismului persan).

Într-o tradiție premozaică, probabil babiloniană, reglementată de Legile lui Moise, *nazireatul* este purificarea/ sfințirea, prin legământ sacru, pe durată determinată sau perpetuă, prin separarea de lume, de cei care încalcă preceptele divine, cât și ca dăruire necondiționată voii lui Dumnezeu.

În Vechiul Testament, nazireii își impuneau prin legământ sacru, pentru o perioadă de 30-60 de zile, sau pentru toată viața, să se abțină de la vin, să nu se tundă, să nu atingă morții (Numeri 6: 1-21), pentru a revela renunțarea la neroditoarele patimi și poftes lumești, circumscrierea totală eticii și esteticii divine, de revelare a *omului ascuns al inimii*, riscul fiind aneantizarea, ca în pildele nazireilor Samson și Ioan Botezătorul, victime sacrificate poftelor lumescului, corporalului (așa cum Socrate și Isus sunt pildele sacrificiului pentru înălțarea prin spirit).

Această tradiție a purificării/sfințirii este menționată în chiar perioada apostolică (secolul I) în textele istoricului evreu Flavius Iosephus, fost rabin și sfetnic imperial, bun cunoscător al realităților culturale și culturale ale spațiului spiritual al Orientului helenistic:

Cei ce se dăruiau lui Dumnezeu printr-un legământ (așa-zișii nazirei, care-și lăsau părul să crească în voie și se abțineau de la vin), când se împlinea termenul purificării⁸⁰, obișnuiau să ofere preoților pletele lor tunse. Așijderea, cei ce se numeau korbani⁸¹ (ceea ce în elinește înseamnă „dăruit/închinat Domnului”), când doreau să se elibereze de juruința pe care și-o luaseră asupra lor, trebuiau să plătească preoților niște bani: femeia cate treizeci de sicii, bărbații însă cincizeci de sicii. Pe cei ce nu aveau de unde să plătească atâția bani, preoții puteau să-i dezlege după cum găseau de cuviință⁸². (...) „Există la iudei obiceiul ca aceia care

---

⁸⁰ Căci va fi mare înaintea Domnului. Nu va bea nici vin, nici băutură amețitoare, și se va umple de Duhul Sfânt încă din pântecele maicii sale (Luca 1:15). Doar Samson (Pavel, Epistola către evrei, 12: 14, 13:5), Samuel (1 Samuel 1:11) și Ioan Botezătorul (Luca 1:15) au fost nazirei pe viață, iar în funcție de interpretările dogmatice, Iisus și sfântul Pavel: Căci Cel ce sfințește și cei ce sunt sfințiți sunt dintr-unul. De aceea, Lui nu-I este rușine să-i numească „frați” (Pavel, Epistola către evrei, 2,11); Avem aici patru bărbați, care au făcut o juruință. Ia-i cu tine, curăță-te împreună cu ei și cheltuiește tu pentru ei, ca să-și radă capul. Atunci, Pavel a luat pe oamenii aceia, s-a curățit și a intrat cu ei a doua zi în Templu, ca să vestească sfârșitul zilelor curățirii, când se va aduce jertfă pentru fiecare din ei. (Faptele apostolilor 21: 23-24, 26); M-am răstignit împreună cu Hristos; și nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăiește în mine (Galateni 2: 20).

⁸¹ A se vedea și tradiția comună în religiile abrahamice a sacrificiului (sfințirii), ca ofrandă pentru sănătatea fizică și morală: kurban (iudaism), qurban (islam), kurbania (creștinismul ortodox), cu varii contaminări dogmatice între „mielul pascal” și „țapul ispășitor”, sacrificiul divin (al lui Iisus) și sacrificarea omului (*katharmata*) etc.

⁸² Flavius Iosephus, *Antichități iudaice*, vol. 1, cap. 4: 4, ed. Hasefer, 1999

sufereau de o boală grea sau fuseseră loviți de o altă nenorocire să facă legământul ca, vreme de 30 de zile înainte de data aducerii jertfei cuvenite, să se abțină de la vin și abia atunci să-și tundă părul⁸³.

Așadar, *Solah*-ul este un Ghid de împlinire responsabilă a sacralului, pentru a nu accepta încălcarea/profanarea Legii divine, riscul fiind propria profanare/desacralizare. O asemenea tradiție, ar explica și auto-separarea de lume, atât în comunități spațiale închise, tip șatră (din *shatria*, *satrapia*, la indo-arici), cât și în comunități marginale (țigănie/ mahalla, în dreptul persoarab în sensul ecumenic al *millet*-ului, ca autonomie teritorială pe criteriu confesional (*millah*=neam)⁸⁴.

Ca fundament cultural și practică culturală rromă a unui misionarism religios interpretat din afară ca simplu nomadism, (auto) segregarea temporală și spațială a *nazirilor* explică autonomia șatrei /țigăniei/ mahalalei. Această credință a eliberării de suferință prin renunțarea la lume și abandonare în voia Domnului, ar trebui cercetată și argumentată în practicile religioase rrome actuale, ale unor subgrupuri rrome tradiționaliste, de la refuzul icoanelor, la refuzul botezului sau la regăsirea cutumelor religioase ancestrale în cultele neoprotestante (în special, penticostalismul, ca revelație a duh-ului). Probabil pornind chiar de la fundamentetele mistice ale fratierii religioase ca origine comună, organică (*chavalen*), ca formulă de adresare solemnă între rromi, tradusă prin „fiii lui Dumnezeu” (ca și în mistica isihastă sau sufistă, un sincretism între budism, zoroastrism, iudaism, creștinism, și islamism).

O asemenea perspectivă, ar întări ceea ce este bineștiut, că și rromii, tot din rațiuni de credință religioasă, au dileme în a separa *legile lumești* (ale lumii Cezarului) de *legile cerești* (ale lumii lui Dumnezeu), ceea ce presupune o comunicare și socialitate slabă, redusă la retorica goală a interacțiilor și relaționării cu „aproapele” printr-o afirmare vagă a preceptelor creștine, fără responsabilitate social, civică.

Astfel, lipsa unor corespondențe normativizate între *creștin* și *cețățean* separă încă lumea lui Dumnezeu de lumea Cezarului, societatea rromă de stat, perpetuând o separare a *bunului creștin* de presiunile din afară, ca interpretare personală a lumii. Ar fi o explicație a neacceptării și excluderii rromilor!

---

⁸³ Flavius Josephus, *Istoria războiului iudeilor împotriva romanilor*, Cartea a doua, cap.1, ed. Hasefer, 1997

⁸⁴ Este un drept vechi, la origine persan, mai apoi islamic, ca toleranță religioasă acordată popoarelor cu scripturi revelate, încă din secolul 2-4 (tolerarea budismului, creștinismului arian, nestorian etc.). Termenul *millet* este utilizat încă, în conotații religioase sau etnice (*çingene miliyeti*: neamul rromilor) sau, utilizat chiar de rromi în sensul unei distingeri între neamurile de rromi, în funcție de bresle/meserii tradiționale, chiar dacă dispărute (ex: ciobotarii, cu sensul pierdut de colectori de taxe/ciobotă).

Solah III - interdicția iertării

Ideea sacră a „Cuvântului dat”, ca „rromano solah” (legământ/jurământ), vine din tradiția religioasă a Vechiului Testament, iar cel care-l încalcă, „pe acela Domnul nu-l va ierta. Ci atunci, mânia și gelozia Domnului se vor aprinde împotriva omului aceluia, toate blestemele scrise în cartea aceasta vor veni peste el, și Domnul îi va șterge numele de sub ceruri” (Deutoronom 20).

„Solah/aimos”-ul (jurământul), ca legământ al rromului cu Dumnezeu, se consideră că girează adevărul cu tot ce are mai scump/sfânt (copii, familie, sănătate etc.). Este un jurământ rar, care nu poate fi cerut decât în cazuri speciale, simpla lui menționare, ca îndoială, fiind sacră, de aceea jignitoare, dacă se solicită.

Păcatul încălcării solah-ului este imprescriptibil, nu mai ține de iertarea omenească, nici preoțească, respectiva persoană își pierde credibilitatea pentru că și-a încălcat „Cuvântul” (a distrus partea sacră din el, sufletul). Nu mai este rrom, ci homo sacer/atinhagos (om blestemat, care și-a pierdut sfințenia), un damnat, un exclus.

„Sacer est!” (Ești blestemat!) era formula rostită de membrii comunității religioase când excomunicau pe cineva (echivalentul românesc era decăderea în statutul de sclav/rob/țigan). Cel aflat în moarte civilă își pierdea toate drepturile, păcatul era imprescriptibil, sub armaya (blestem).

Filozoful Vladimir Jankélévitch a considerat, conform Vechiului Testament (la evrei, Torah) că Holocaustul a fost un păcat imprescriptibil, pe care doar Dumnezeu îl poate ierta, nu și victima (dar care trebuie să ajute căința opresorului).

Acest legământ (solah) îl vedem și când se jură pe Biblie, la judecătorie sau la depunerea jurământului de demnitar, în care nu se pune problema dacă acea persoană poate dovedi credința sa în Dumnezeu, ca la biserică, este un angajament moral, solemn, făcut public, „cuvântul dat” că va rosti/înfăptui „adevărul și numai adevărul”. Justiția colectivă, în cazul încălcării solah-ului, este o obligație morală a împlinirii justiției divine/populare, a excluderii din comunitate a celui vinovat. Ca și la nerromi/ gagii, regula generală este că dacă abuzurile unora ating securitatea și gestiunea colectivă a poporului, pedeapsa fiind justiția colectivă, ca puniție a încălcării solah-ului, considerat caz de trădare, pentru că amenință „Baht”-ul/Binele (norocul, securitatea morală și economică) a comunității - conform dreptului internațional, dreptului canonic (religios) și cutumiar (antic), inclusiv tradiției rome.

Pe vremuri, pedeapsa se făcea prin lapidare, vedem asta încă în țările din Orient, din care-și au originea și rromii, sau ostracizare (de la numele pietrei, acum înlocuită de bile albe sau negre), care înseamnă că votul nu este bazat pe lege, ci pe decizia colectivă, ca răspuns la o amenințare care atinge fundamentele sacre ale poporului. Socrate, de pildă, a fost condamnat la sinucidere prin votul democratic cu pietre (ostraca) al cetățenilor Atenei, Băsescu a fost dat jos din poziția de președinte prin votul cu bile al parlamentarilor etc.

În termenii justiției colective, în afara legii, „Balada lui Ducipal” povestește despre un căldărar din zona Gorj-Dolj care și-a trădat în mod repetat neamul și a fost ucis, în anii '60, inclusiv femeile și copii având obligația de a-l lovi cu cuțitul, ca asumare colectivă a unui rău care să-i elibereze de un rău și mai mare. În șatra din Sintești, cele două familii care încălcase rău legea comunității nu doar că au fost excomunicate, chiar și casele lor au fost demolate și cărămizile scoase în afara șatrei, pentru a li se „șterge numele de sub ceruri”, cum se spune în Biblie (Deuteronom 20), despre cei care încălcă Legământul/ Jurământul/ Rromanipen-ul/Legea „țigănească”.

Tot în șatra Sintești, în anii 60, cea mai frumoasă fată a fost luată de Miliție și violată, iar comunitatea n-a mai putut-o primi, pentru că era *mahrime* (spurcată) și nenorocul (*bibaht*) ei ar fi atins norocul comunității. A fost primită la marginea altei șatre, în Sărulești, unde a născut. Și-a sugrumat nou-născutul, pentru că era un copil făcut fără voia comunității.

De altfel, solah-ul își păstrează dimensiunea sacră, ca autoritate colectivă și taboo, total diferit de regulile publice ale krisului/staborului („judecata țigănească”), chiar și la rromii care și-au pierdut limba maternă (nu și cultura)! Un caz special de solah/legământ este motivația reală a desființării FER/Federația Etnică a Romilor, consecință a rupturii acesteia de „liderii tradiționali”, în 1991. F.E.R. era condusă de liderii organizațiilor membre, care aveau la dispoziție expertiza unui secretariat tehnic format din 4 persoane (Nicolae Gheorghe, Vasile Ionescu, Vasile Burtea, Ivan Gheorghe), în ideea că „intelectualii” se subordonează voinței poporului, exprimată prin liderii săi. Conflictul a apărut ca urmare a faptului că liderii tradiționali au considerat că cheltuirea finanțărilor Federației nu avea girul decidenților/„board”-ului FER. Ea a fost amplificată, până la implozie, de emisiunea TVR, realizată de Mihai Tatulici, „Aven Amentza (Veniiți cu noi) pe programul doi”, în care eroarea mea a fost să nu invit decât facțiunea de la care mă revendicam (Ion Onoriu, Gabi Luncă, Nicolae Gheorghe, Gigi Răducanu, Ivan Gheorghe, Vasile Burtea). „Aripa adversă” - Ion Cioabă, care era vechiul lider al rromilor români, avocatul Bobu și Stoica (toți trei și foști parlamentari) argintarul Bidiia și lăutarul Angheluță etc.- s-au simțit, pe bună dreptate, excluși.

A doua zi au venit în București „comisarii” (funcție creată în cadrul organizațiilor „tradiționalilor”) pentru a pedepsi trădarea intelectualilor dar Vasile Burtea era plecat la Brașov să-și ia fata, eu eram plecat la țară (murise tata), l-au găsit doar pe Nicolae Gheorghe, pe care l-au băgat în portbagaj, l-au dus în pădurea de la Râmnicu Vâlcea, l-au violentat, ba chiar l-au amenințat că-l împușcă.

L-au judecat pentru vina de a fi încălcat Rromanipen-ul/„Legea țigănească” și l-au exclus dintre „rromii tradiționali” (Nicolae Gheorghe fusese „rebotezat”/reinclus în neamul căldărarilor prin girul și pakimos-ul /masa de iertare a lui Ion Cioabă), i-au interzis să mai aibă vreo legătură sau vreo referire la „tradiționali”. Au fost atunci și alte întâmplări, care au evidențiat diferențele insurmontabile între subgrupurile/neamurile rrome, în materie de *drept cutumiar*: Grușor Safta (neamul ursarilor) a răpit-o pe fiica lui Cioabă, Luminița Cioabă (neamul căldărarilor), în eventualitatea unui schimb, Ivan Gheorghe (neamul vătrașilor) a anunțat Poliția etc.

Eliberat, Nicolae Gheorghe a declarat la TV că este un obicei conform tradiției rrome, pentru că știa că încălcarea deciziei justiției colective înseamnă excomunicarea (nu mai ești considerat rrom), ba chiar că se poate răsfrânge și asupra familiei. Nimeni n-a mai vorbit despre ce s-a petrecut acolo, dar urmare a acestei rupturi, rromii tradiționali au ieșit din orice alianță cu alte neamuri de rromi, iar Ion Cioabă, în 1992, s-a declarat rege, într-o strategie proprie de negociere a intereselor *tradiționalilor*. O evaluare minimală arată că auto-separarea „tradiționalilor” a fost o eschivă fructuoasă, care i-a scos, parțial, de sub presiunea rasismului și excluderii, prin modul iscusit-pragmatic de a combina exotismul/ orientalismul cu prezervarea și dezvoltarea identității etnice.

Excluderea (incorectă) a „tradiționalilor”, care militau pentru dezvoltarea ideii de națiune politică rromă, s-a făcut prin modificarea „regulii jocului”: (1) prioritizarea politicii (electorale), (2) a politicilor sociale (publice), (3) secundarizarea dezvoltării Mișcării rrome.

Nu doar ideea națiunii rrome, ci însăși Mișcarea rromă a început o cursă descendentă, inexorabilă. Ion Onoriu (al cărui rol ca președinte a fost ne semnificativ, era „păpușărit”), Gabi Luncă, Ivan Gheorghe și Gigi Răducanu s-au separat în Partida Romilor (1992) și au descoperit că e mult mai sigură (financiar) și fără bătaie de cap cooperarea cu Nicolae Păun (în prima fază, finanțator), Ion Cioabă s-a declarat rege (1992), Nicolae Gheorghe, Vasile Ionescu, Maria Ionescu, Vasile Costel, Emilian Niculae ne-am structurat în ceea ce avea să devină „societatea civilă rromă”.

Anul următor, în 1993, F.E.R. a fondat Centrul Romilor pentru Intervenție Socială și Studii „Romani Criss”, care s-a limitat la o viziune

civică și prioritizarea cetățeniei, ca efect al faptului că Nicolae se retrăsese din politică, conform deciziei celor care îl judecaseră.

Romani Criss fusese gândit a fi „casa rromilor”, dar Nicolae, presat de fondurile germane și de proiectele economice, a redus accesul tuturor, fapt pe care l-a regretat toată viața, fiindcă a dus la ruptura elitelor rrome.

A fost și o eschivă, care a deplasat lupta dintre „tradiționali” și „moderni” (etnofoni și alofoni) înspre lupta pentru putere dintre „societatea civilă rromă” (sectorul ONG) vs. „societatea politică rromă” (Partida Romilor), deși, de fapt, era o simplă competiție pentru surse de prestigiu și putere personală, care avea să blocheze totul.

După moartea lui Ion Cioabă (1995) Nicolae s-a simțit eliberat de jurământul judecării.

P.S. O încercare de refacere a dialogului cu rromii „tradiționali” a avut loc în perioada 2006-2008, în cadrul Comisiei TehEtnice, mai ales prin contribuția lui Florin Motoi (Rândunică). Deși, a eșuat rapid, ea a relansat ideea crizei dintre elitele rrome și mase (popor) și nevoia de soluții, o discuție foarte activă și acum, dar tot fără urmări.

Pakiv. Etica rromă între etica creștină și etica capitalistă

Lui Nicolae îi murise unicul fiu, Răzvan (după numele domnitorului rrom Ștefan Răzvan) și stătea pe o bancă, la priveghi, povestind așa-zișilor săi discipoli (acum volatilizați) despre cum inventarea orologiilor modificase ideea oamenilor despre timp, așa cum știm din Weber. Mie, asta mi-amintea că niciodată n-am înțeles cât era ora, când se spunea, în povești, că soarele se ridicase de trei sulițe, dar știam că el se gândea, cu durere în suflet, la diferența dintre Aion (timpul etern, religios, al interiorității, senzației vieții) și Cronos (timpul finit/ cronologic/ material: trecut, prezent, viitor, al vieții, al exteriorității, gândirii vieții).

Era o înmormântare... civilizată, nimeni nu-și smulgea părul și nu plângea icnit, nu se zvârcolea la pământ, deși toți eram conștienți că e o tragedie cumplită, iar unii îl știam pe Răzvan de copil și ca fin intelectual. Evident, mi-a amintit de ceva similar, cum n-am scos o lacrimă la moartea mamei, având în minte „Străinul” lui Camus, în care personajul este înstrăinat nu doar de lume, ci și de el însuși, plecat din sine și lumea îl privește cu dușmănie, pentru că nu plânge, conform obiceiului. O „evadare din sine”, ca și în „Greața” lui Sartre, ca încercare de uitare a durerii, așa cum a scris Levinas în „De l'évasion” (1936) despre mecanismele psihice

ale detașării de suferință, ca uitare a ființării ființei. Sau ca în „Reverile unui călător solitar”⁸⁵:

Totul s-a sfârșit pentru mine pe acest pământ. Nu mi se mai poate face nici bine, nici rău. Nu mi-a mai rămas nimic pentru care să sper sau să mă tem pe această lume, iată-mă liniștit până în străfundurile sufletului, sărman și nenorocos muritor, dar impasibil ca însuși Dumnezeu. Tot ce este înafara mea îmi va fi străin, acum. Nu mai am în această lume nici aproape, nici semenii, nici frați. Sunt pe pământ ca pe o planetă stranie, în care am căzut din lumea în care am trăit. Singur, pentru tot restul vieții ce mi-a rămas, pentru că nu mai găsesc decât în mine consolarea, speranța și pacea, pentru că nu am nevoie și nici nu vreau decât să am grijă de mine. Îmi voi dedica ultimele zile pentru a mă studia eu însumi și a-mi pregăti în avans apropiata încheiere a conturilor cu această lume. Să mă dedic total plăcerii de a vorbi cu sufletul meu, pentru că este singurul pe care oamenii nu mi l-au putut lua. Dacă prin forța de a reflecta asupra stărilor mele interioare voi reuși să pun în ordine mai bine și a corecta răul care poate sta acolo, meditațiile mele nu vor fi chiar inutile și, deși nu sunt bun de nimic pe pământ, nu-mi voi pierde degeaba ultimele zile. Îmi voi uita necazurile, dușmanii, rușinea, gândindu-mă la prețul pe care-l merită inima mea.

Nu mai suntem ca în Grecia antică, „procesul civilizării” a însemnat și o rafinare a durerii, nu o exhibare, ca la... țigani, de urlă și câinii, speriați, romii nu sunt țigani etc., etc., etc. Suntem ceea ce știm, știm doar ceea ce ne preocupă, Nicolae era de profesie sociolog (deși în cadrul facultății de filozofie, pe vremea lui, adică a filozofiei marxist-leniniste), așa că dintotdeauna am fost reticent la ce spunea, nu cumva să mă molipsesc! De data asta, însă, distanța mea era din nevoia de bun simț, pentru a nu-i amplifica durerea! Asta pentru că era el însuși pe moarte, iar timpul îi inversase până și ordinea firească a continuității vieții și morții, ca fiii să-și îngroape părinții.

Deși în 1904 sociologul Max Weber constatase că acum 5 secole „etica protestantă și spiritul capitalismului” a fost o Reformă paradigmatică pozitivă, prin avântul Cunoașterii, care înlocuise învechitul „socialism primitiv” al Creștinismului antic (o instituționalizare a filozofiei politice stoice și neoplatonice), moare în 1920 aproape linșat de studenții comuniști germani, detestat de discipoli, până și de soția lui, tot comunistă (aveau să câștige naziștii/național-socialiștii lui Hitler). O soartă similară, la romii, a avut-o și Nicolae Gheorghe, părăsit de toți în ultimii săi ani, inclusiv de soție, încât doar moartea i-a salvat ideile de la auto-distrugere, în încercarea lui de a se face înțeles, a fi „în rândul lumii”, nu un „nebun” (ne-bun).

---

⁸⁵ Jean Jacques Rousseau (1782), tradusă în limba română cu titlul *Visările unui hoinar singuratic*, ed. Paralela 45, 2007

Nimic nou, nihil novi, cum spunea Ecclesiastul, totul este „vânare de vânt” (deșertăciune a deșertăciunilor), dar „glasul celui ce strigă în deșert” (Marcu 1:3) înseamnă „curajul să înfrunți opinia majorității, în numele adevărului” - reamintea Vaclav Havel datorita oamenilor importanți/ elitelor.

Lepenes spune chiar mai mult de atât, consideră că intelectualii responsabili sunt similari sfinților Bisericii, ca „sfinți fără nimb”. E cam aceeași singurătate, care se întinde dincolo de viața biologică a autorului ideii, deși e greu de acceptat „viclenia rațiunii” de a împlini ideile doar când apare alienarea și alte idei nu mai sunt posibile, cum considera Hegel, adevăr confirmat și de diabolicul său discipol, ingrât și anarhist, Marx (un altfel de Aristotel), care constata și el că adevărul „autentic” se reîntoarce la mase, frustrat, ca „farsă”.

Cumplit de trist, dar în istorie nu contează Adevărul obiectiv, ci alianța subiectivităților, „viața interioară” (nu cea publică), interesul personal (nu interesul public), ca obsesie meschină a omului pentru putere personală, stimă și prestigiu. Dincolo de ipocrizia corectitudinii politice, schimbarea socială apare când prostului i se aprinde becul (iluminare), mai ales dacă e forțat, și căința îl readuce spre adevăr, știm asta și din Biblie (păgân, la origine înseamnă țaran, cu sensul de incult), și din Kant (sapere aude!=îndrăznește să știi/crezi!).

Acest fapt e „motorul” istoriei, ca interdependență a rolului în istorie al maselor și al elitelor. Din perspectiva etică, e de tranșat a cui este vinovăția: a elitelor (vezi Julien Benda) sau maselor (vezi Ortega y Gasset)?

În Renaștere, acum 5-6 secole, „trebuie să vă nașteți din nou” (Ioan 3:3-7) devenise o mare preocupare. Descoperirea Americii (1492) și faptul că nicăieri în Biblie nu erau menționați acei oameni și teritorii, a pus pe gânduri și a accelerat reîntoarcerea la trecut, pentru a re-naște adevărul, a găsi sursele erorii Bisericii, la vremea aceea instituția spirituală legitimă, care acorda sau refuza omului dreptul la „cetățenia divină”.

În 1494, Sebastian Brand, doctor în drept canonic și în drept civil, publică pamfletul „Corabia nebunilor”, o critică directă a „nebuniilor” elitelor Bisericii, iar în 1509, în „Elogiu nebuniei sau lauda prostiei”, Erasmus critică Biserica pentru că preferă nebunia mistică a proștilor (săraci cu duhul), pentru a-și menține puterea, blocându-i omului dreptul sacru la Libertate spirituală (Liberul arbitru) și dezvoltare. În 1517, prelatul Martin Luther, urmat de Calvin, Zwingli etc. reiau ideea reformei (din interior) a Bisericii, reiterând ideile precursorilor, Wyclif (1382), Jan Hus (1409) și Savanarola (1490) declanșând sângeroasele războaie religioase, Marea Schismă dintre catolici și protestanți.

În esență, chestiunea era legată de dovezile responsabilității individuale a omului față de comunitate (cetatea lui Dumnezeu), prin faptele

sale, nu prin vorbe. Eroarea fusese a lui Augustin, în secolul IV, făcută pentru a le alina oamenilor disperarea Răului în lume. El le-a spus că toate vin de la Dumnezeu și că omul are responsabilitatea Liberului arbitru (Libertatea de a gândi ce vrei, Libertatea de a spune ce vrei, Libertatea de a face ce vrei, „iubește și fă ce vrei” - spunea Augustin). Sau poate a împăratului Constantin, care declară Creștinismul religie de stat, din rațiuni/interese politice, nu din credință, deși inutil, imperiul român tot avea să se prăbușească!

Or, Libertatea, ca auto-responsabilizare, din iubire de aproape și de Dumnezeu, devenise în timp o caricatură, o formă de auto-erotism. Omul Renașterii înlocuise icoana lui Dumnezeu cu propriul auto-portret, reforma, ca re-normatizare, era necesară. Celor săraci cu duhul (proștilor, bigoților) li s-a pus Biblia în mână (tradusă în limba națională, pe înțelesul lor), pentru ca să aibă acces la adevăr, ca să poată gândi, înainte de a vorbi, inclusiv pentru a demonstra că chiar sunt creștini.

Duhul (Spiritul) este mutat din inimă, în minte, din instinctul sentimental al credinței, în gândirea rațională rafinată a credinței (sublim), ca Verb (acțiune). Omul trebuie să separe timpul mistic al eternității (Aion) de timpul real al vieții, sacral de profan. „Dați Cezarului ce este al Cezarului și lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu” (Matei 21:22) este reinterpretat, „lumea aceasta” devine „lume laică” și este preluată de administrația publică locală și centrală, care nu impune doar taxe, ci și dreptul de viață și de moarte, ca „cetățenie imperială”, iar „lumea cealaltă”, ca „lume de apoi” este secundarizată și restituită eternității, ca reorganizare a timpului vieții (cronologie și arhivă) și timpului eternității (Aion).

Cei care nu respectă regula nu sunt „aproapele”, nu vor fi admiși în comunitatea locală, ci alungați sau ghetoizați!

Poate că toate aceste schimbări radicale se datorează unui secret tăinuit multă vreme, numit „revoluția copernicană”. Ea demonstrase că nu soarele se învâрте în jurul pământului, ci invers! Asta a presupus nu doar o inversare a ideii despre spațiu (heliocentrismul înlocuiește geocentrismul) și a timpului (timpul cronologic înlocuiește timpul etern), ci și a modului de a fi al omului (gândirea minții/conștientul înlocuiește gândirea inimii/subconștientul) și al relației individ/comunitate.

Nu era nimic nou, *nihil novi*, o spusese și Socrate, reluând vechea inscripție de pe frontispiciul templului lui Apollo din Delfi, „cunoaște-te pe tine însuși” - ca „preocupare de sine” rațională/gândită a omului (maieutică), și Christos, spunând „trebuie să vă nașteți din nou” (Ioan 3:3-7), arătând cu o mână spre inimă și cu cealaltă spre mintea aureolată, inclusiv Pavel, la începuturile Creștinismului, când îi dojenea pe cei care se abandonau extazului/delirului mistic: „Dar în biserică, voiesc mai bine să spun cinci

cuvinte înțelese, ca să învăț și pe alții, decât să spun zece mii de cuvinte în altă limbă. Fraților, nu fiți copii la minte (Pavel, 1Corinteni 14: 6-7, 19-20) .

Deși a durat sute de ani, Reforma și Contrareforma occidentală au însemnat o istorică revoluție de con/centrare pe Adevăr, pentru a stopa ambiguitatea și bunul plac al interpretărilor samavolnice.

După cinci secole, modelul a devenit planetar/ global/ mondializat și, de voie, de nevoie, va fi preluat de toată lumea, inclusiv de romei, mai devreme sau mai târziu.

Cam asta voia să spună Nicolae, vorbind aparent despre orologiile lui Weber, deși de fapt se simțea cutremurat, ca un personaj dintr-o tragedie antică, jelindu-și soarta implacabilă, decisă de zei. N-a căutat ali(e)nare în plâns, a îndurat durerea cu stoicism, dar din acea cutremurare avem acum textele „ultimului Nicolae”, care nu se mai jenează să-și exhibe rănile, omenescul, dar nu pentru a i se plânga de milă, ci pentru a ne lăsa moștenire marile întrebări ale (rr)omului: „Bă, de ce ești tu țigan?”, ca întrebare asupra condiției inumane a poporului său, pentru a-l verticaliza, poate chiar cu argumentul baculinum (argumentul bățului), ca trezire prin violență. Atunci nici n-am asistat la discuție, tacit eram oarecum certați, pentru că aveam așa de multe în comun, încât simțeam nevoia să ne găsim diferențele. Nici n-am povestit acel moment nimănui până acum, o fac pentru că nu sunt semne că cineva din cei prezenți atunci ar fi înțeles ce-a zis.

Pakivul și Solahul, reconvertite la realitatea vieții, nu blocate în tradiții învechite radicalizate, rămân adevărata cale spre Adevăr, ca reformă, ca nouă conștiință de sine, ca modernizare. E mai probabil că liderii romei nu știu și nu se pricep, iar riscul este să mai stăm o „tură”/ generație, două, sau să murim, ca națiune (și popoarele mor, nu doar oamenii). Sau, poate, suntem deja morți, „morții vii”, niște zombi, ciohano? Sau, poate, dacă azi, când scriu, este Buna Vestire, presimt schimbarea care va veni?

NICOLAE GHEORGHE: REÎNTOARCEREA CULTURALĂ

Constatând eșecul lamentabil al politicilor publice și etnopolitice pentru rromi, Nicolae Gheorghe, el însuși implicat, în calitatea sa de activist rrom, mai apoi în calitatea de reprezentat al Punctului de contact pentru rromi și sinti al OSCE/ Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa - caută motivațiile ratării, un bun prilej de a face o analiză a curentelor de gândire referitoare la *integrarea socială* a rromilor, în care își asumă propriile erori de viziune și management, cu onestitatea celui pornit în căutarea adevărului, care a muncit cu credință.

Nicolae Gheorghe cel din ultimii săi ani de viață, a trăit într-o auto-impusă reclusiune și într-o cumplită ruptură față de propriile credințe înșelate/ trădate, dar a încercat din răspuțeri o reconceptualizare a viziunilor, ca explicații ale eșecului, după prăbușirea catastrofală a utopiei *integrării sociale a rromilor*, ca asimilare (gagicanizare, românizare).

Ideea centrală a ultimelor sale texte publicate (nu știm situația manuscriselor sale) este auto-guvernarea, prin complementarizarea viziunii *integrării sociale* (drepturile de cetățean) cu cea a *sincronizării (modernizării) etnoculturale* (drepturile de minoritate națională), pornind de la constatarea, după 40 de ani de testări și ratări personale, că integrarea nediferențiată a rromilor, ca ortopedie socială prin asimilare, nu este o soluție viabilă, fiind respinsă și de rromi, și de nerromi (și sursă a rasismului!). Da!, integrării, nu!, asimilării!, de aceea combaterea rasismului este preliminară combaterii sărăciei (cauză și efect).

Soluția este cea a unei autonomii relative, ca auto-guvernare de sine, individuală și colectivă, ca responsabilitate socială consecventă împuternicirii rromilor în viziunile strategice care îi vizează. Actuala viziune a *integrării sociale a rromilor* este calchiată după *meltingpot*-ul american, ca incluziune în drepturile civile a foștilor sclavi, populațiilor marginale sau vulnerabile, și propune tratarea similară a *problematicii rrome*, rromii ca „negri ai Europei”, fără să ia în calcul eșecul acestei perspective, încă din secolul al 18-lea, în politicile imperiale austriece ale incluziunii marginale.

Pe de altă parte, prin faptul că au o identitate și diferență culturală pregnantă, nu și una biologică, rromii au fost tratați, ca și evreii, ca „dușmanul din interior”, această „disgenie” fiind sursa istorică a *ecarisajului social* și secularelor practici rasiste ale biopoliticii și eugenismului, ca excludere, stigmatizare și Holocaust.

În cazul special al Țărilor Române, unicitatea sclaviei rromilor - doar în teritoriile românești - rămâne corolarul unui particularism rasial

asemănător cu cel al afroamericanilor fără, însă, ca statul român să adopte, ca statul american, politici publice ferme de reducere a decalajelor socio-economice sau de combatere a rasismului.

Or, ca și în cazul evreilor/ jidanilor și afroamericanilor/ negrilor, „națiuni fără stat”, popoare stigmatizate istoric pentru diferența religioasă, biologică sau de stil de viață, și în cazul rromilor/ țiganilor raportul dintre identitate și alteritate, ca ospitalitate și ostilitate, are o relevanță particulară a excluderii, ca rasism. Dacă romii – așa cum se spune – sunt un „produs” al excluderii și rasismului european, este știut că dezastrul romilor români în Europa este mult mai amplu, tocmai din motivele mai sus menționate.

„Ultimul Nicolae Gheorghe” nu operează o simplă inversare iritată a perspectivelor asupra viitorului rromilor, de la actuala ideologie marxistoidă a „combaterii sărăciei” (tentația alegerii „oalelor cu carne”, în *detrimentul Libertății*, la sclavii evrei, în *Vechiul Testament*, și la sclavii rromi, în epopeea iluministă *Țiganiada*), la combaterea „culturii sărăciei”, ca „luptă împotriva rasismului”, ci evaluează posibilă nouă Cale, fie ca un progres al conștiinței colective, fie ca un sfârșit al iluziilor! Numește această dilemă „prețul Libertății”, ca separare a apelor: *e timpul* ca cine vrea să renunțe, să se gagicanizeze (românizeze), iar cine vrea să fie *rrom*, să nu mai fie *țigan*, iar acest fapt este posibil, printr-o *reîntoarcere culturală* la fundamente, ca sinteză a valorilor tradiției rrome, pentru a o sincroniza/ moderniza/ adapta etc. Cine și cum să facă asta, e o întrebare lăsată fără răspuns, pentru că e evident cine: *eu, tu, noi!*

„Du-ne (strigând), în orice parte/ Ori la libertate, sau la moarte!” – spusese și Budai Deleanu acum aproape trei secole, în încheierea epopeii „Țiganiada”, reiterând sloganul Revoluției americane: „Give me Liberty or give me Death/ Dați-mi Libertate(a) sau dați-mi Moarte(a)”, la fel cum îndemnul lui Nicolae Gheorghe reafirmă că iluminarea drumului bun, pentru a regăsi *Calea pierdută* a Demnității și Libertății, este *eterna reîntoarcere* și regăsire în universalismul umanității, *a deveni rrom*, urcând din subumanitatea faptului de *a fi țigan*, ca prealabil salt și drept legal de *a fi om*.

Evident, este nevoie de o suspendare a timpului și spațiului, ca început al unei noi istorii, așa cum epopeicului Parpangel (ultimul înger) a revenit în lume, după ce și-a învins teama de el însuși, frica să-i fie frică.

În fapt, însă, eroarea lui Nicolae Gheorghe - comună marilor gânditori, poate că inevitabilă la creatorii de sisteme, care i-a adus multă suferință - a fost, paradoxal pentru obsesia sa pragmatică, *livrescul* viziunii sale și *credulitatea*: a avut o încredere excesivă în dorința oamenilor de a se schimba, în onestitatea dialogului dintre rromi și nerromi, o acceptare și îngăduință inocentă față de violența brută a Puterii (în special a statului), probabil din educația sa militară - ceea ce l-a făcut să fie complet nepregătit

să facă față ipocriziei celor pe care i-a împuternicit, falselor bune intenții ale interlocutorilor etc.

Pentru el, cosmopolitismul de a fi Același și Altul, pentru a atinge *pacea eternă* „propăvăduită” de Kant, însemna o sacralizare a drepturilor omului similară empatiei mistice față de Celălalt, ca *aproape*, o (auto) guvernare de sine care să se impună (auto) guvernării celorlalți, pentru a se regândi solidaritățile lumii. Ca un fel de sfârșit al istoriei (isteriei?), în care până și ultimul rrom devine rromul nou, visul inocent de dintotdeauna al omenirii, *cosmopolitismul imaginat* al lui Nicolae Gheorghe încă mai este prost înțeles de unii din cei care se consideră discipolii săi, în formula „nici român, nici țigan sau rom, ci doar om”, deși el însuși a negat-o. Între ideologie și utopie, trecerea bruscă a lui Nicolae Gheorghe de la ineficiența dovedită a activismului rrom, fie el și pragmatic, la elaborarea unei noi teorii critice a rromanitudinii/țiganitudinii, răstoarnă premisele anterioare.

Situația este perplexantă și neavenită: mai întâi, pentru că este neașteptată, nimeni nu pare dispus să-și revizuiască teoriile despre ce trebuie făcut cu rromii; mai apoi, pentru că teoria nu pare să aibă un destinatar precis, în absența poporului rrom, care să legitimeze elitele rrome, în a căror responsabilitate firească ar fi sarcina pregătirii *reîntoarcerii culturale*, ca regândire a strategiilor etnopolitice rrome.

Cine să facă munca de apostolat, dacă până și discipolii l-au abandonat, când a afirmat (și argumentat), ca un alt Ioan Botezătorul, că solidarizarea este posibilă numai prin reîntoarcerea către popor, la normele și regulile sale morale pentru a sincroniza valorile tradiției cu modernitatea? Cine dintre liderii rromi își arogă iluzia de a fi noul Mesia, dacă Iisus a fost și *fiul omului*, prin transcenderea omenescului trup în spirit/duh?

Sunt ultimele texte ale lui Nicolae Gheorghe o revoltă anarhică, frustrată, sau o identificare obiectivă a cauzelor răului istoric, a celui alt adevăr, adevărului vasal, al celui oprimat, însclavizat, ca refuz dezamăgit al discursului condescendent al stăpânului, suveranului, colonizatorului etc. ?

Parafrazându-l pe Camus⁸⁶, oare este Nicolae Gheorghe un rrom „om revoltat...”, care spune nu... dar care, la început, spunea da. Care este conținutul acestui „nu”? Sau este doar un jucător într-o *cultură-cazino*, la roata norocului, un *țigan* (cum afirmă el însuși, cu obidă, cioranian, *inconvenientul nașterii*?)

Ca și *necredinciosul* apostol Toma, a trecut Nicolae Gheorghe de la propria limitare, ca nevoie fizică de certitudini și îndoială („Dacă nu voi vedea, în mâinile Lui semnul cuielor, și dacă nu voi pune degetul meu în semnul cuielor, și dacă nu voi pune mâna mea în coasta Lui, nu voi crede!”),

---

⁸⁶ A se vedea motto-ul lui Camus din începutul acestei cărți.

Ioan 20: 24-25), la puterea credinței în spirit („Fericiți cei ce n-au văzut și au crezut!”, Ioan 20: 29) pentru a fi canibalizat/ martirizat de popor, a deveni el însuși *hrană* pentru spirit, cum știm, de la Socrate și Iisus?

Nu știm, când nu mai poți distinge între prieteni și dușmani, iar diferențierile structurale nu mai produc cunoaștere, valoare sau putere, este semnul crizei profunde de *system* și a deciziei ultime: extincție sau resurrecție? Și moartea, ca și nașterea, au nevoie de o *revoltă/ revoluție morală*⁸⁷, ca ispășire, pentru a da *sens* acțional unicității vieții, nu de „dezangajare/ inversiune morală”⁸⁸, ca teamă și evitare intenționată a realității, când una zicem, alta gândim/ facem, nu neapărat din rea intenție, ci pentru că avem agende sau opinii diferite de cel pe care-l respectăm/ iubim/stimăm etc.

Un exemplu edificator este faptul că, în ultimii săi ani, Nicolae Gheorghe era tratat ca un fel de lăutar, un Florică Roșioru sau Dona Siminică, invitați la sfârșitul nunții sau revelionului să cânte „ca pe vremuri”, virtuozitatea lor aparținând unui timp depășit. Se făceau reuniuni, în care Nicolae Gheorghe ținea un fel de prelegeri-monolog, după care asistența se întorcea, ca de la un spectacol, la proiectele și preocupările sale cotidiene, fără ca ceva să schimbe ceva, cel mult fredonând vag în proiectele lor fragmente din ce-și aminteau din gândirea sa, ca *arii*, ritornellele *a la zingarese* ale marilor opere, simple variațiuni. Or, inversiunea morală constă tocmai în *lăutarizarea/ manelizarea* sa, în faptul de a fi canibalizat ilegal și indemn. Spre deosebire de lumea artistică, unde se schimbă moda și gusturile, lumea intelectuală este *dialogică*, bazată pe dezvoltarea cunoașterii prin argumente, idei, logică, adevăr etc.

---

⁸⁷ „Important într-o revoluție nu este revoluția însăși, ci ceea ce se petrece în mintea celor care n-o fac sau care, oricum, nu sunt actorii ei principali, este raportul pe care-l au ei înșiși cu această revoluție căreia nu-i sunt agenți activi. Entuziasmul față de revoluție este, după Kant, semnul unei dispoziții morale a umanității.” Michel Foucault, *Ce sunt Luminile?*, în *Ce este un autor ?*, ed. Idea Design & Print, 2004

⁸⁸ Conceptul, utilizat poate excesiv în comentariile mele pe egroup-ul Graal Rrom, pentru a echivala/reconceptualiza ideea Pakiv-ului, ca *revoluție morală*, este preluat din filosofia morală a lui Michael Polany. Deși în limba română pare să aibă un sens ofensiv (nu și în alte culturi, care s-au format în *toleranța zero* a lipsei de principii), termenul se referă la onestitate, cinste, respect (pakiv) și la consecințele nefaste ale predispoziției de a credita/accepta/ tolera un anume nivel de incertitudine, insecuritate, subiectivism în relațiile interumane, care pot ajunge până la falsificarea adevărului, minciună. Prin *inversiune morală* oamenii se apără atât de propriile erori (vinovăția de a a-și fi negat credințele anterioare și teama irațională de a nu fi contestați), dar și de riscul unor noi contestați, blocaj care poate ajunge până la *confuzia și conflictul de rol*, ca eșec, contra-culturalitate, contra-revoluție, probleme psihice etc. Soluția limitării acestui *flagel*, este normativizarea, pe cât posibilă, fără a cădea în capcana idealismului caduc al „imperativului moral” kantian, nici a relativismului cultural și moral.

Aceasta este și o explicație a tăcerii care s-a așternut peste viziunea și memoria sa, ca argument al ideii că modernizarea culturii rrome depinde de efortul onest al elitelor culte pentru o rigoare a gândirii, a saltului de la *figănie și lăutărism*, ca *manelizare* existențială/ improvizație, la a fi *rrom și om*, a trăi cu sens, ca *națiune* – cum visa Nicolae Gheorghe viitorul!.

Pentru Nicolae Gheorghe „scăparea”, ca răscumpărare și proprie iluminare în întunericul gândirii, era o altfel de „ieșire din Egipt”, din sclavia letargiei și abandonului volițional, un „imperativ moral” al *puterii de a fi*, pentru o stabilă *putere de a avea* siguranța vieții, ca predicție veridică a propriului viitor, opusă gândirii improvizate (ca să numim astfel ceea ce este definit ca „gândire sălbatică”, instinctivitate, nerațiune etc.). Este și argumentul încercării de înnoire și reconceptualizare a lexicului Demnității și Libertății rrome, dovada peremptorie că „ultimul Nicolae Gheorghe”, cel din perioada 2007-2013, și-a evaluat onest instrumentalizările de activist social și s-a reîntors la premisele problematicii rrome: *rasismul*.

Pentru el, Libertatea trebuie să fie auto-eliberare, decalajul socio-cultural dintre rromi și populația majoritară este o consecință a rasismului istoric, *lupta împotriva rasismului* este o revendicare legitimă a recunoașterii dreptului la demnitate umană, ca politici de sincronizare/ adaptare a saltului integrativ (cosmopolitism) – ca argument onest al re/negocierii.

Din toate aceste încercări de (auto) guvernare au lipsit și lipsesc rromii înșiși, cu excepția celor selectați de Putere, pe criterii de obediență, ca *intermediari*, cu rol de *traducători* ai deciziilor sau simpli executanți *figani*, de la foștii vătafii de sclavi și călăi, la slugi de casă și *reprezentanți* locali ai autorității dominante (stăpân, stat, șef).

A lipsit și continuă să lipsească *poporul*, desolidarizat de elite, impuse arbitrar de stat, pentru motivul evident că execută orbește comenzile de neînțeleas ale structurilor de putere pentru *integrarea forțată*, ca renunțare la propria identitate (asimilare), într-un canon spoliator de valori.

Segregarea tacită este explicația rupturii dintre elitele rrome și mase, ca reproducere a istoricei excluderi a rromilor de către *gagii* (nerromi), fie că vorbim de eșecul politicilor absolutiste din secolul al XVIII-lea, fie de eșecul politicilor staliniste sau de eșecul politicilor publice pentru rromi din statele Uniunii Europene, de la *Criteriile de la Copenhaga* (1993-2007), la *Cadrul UE pentru strategiile naționale de integrare a romilor până în 2020* (2011-2020). *Absența* este bineștiută istoric, în controlul social exercitat asupra marginalilor, străini sau stranii, în grade diferite de ostilitate și ospitalitate, în funcție de distanța socială, edificată pe varii criterii, de la cele religioase sau biologice, la cele economice, comportamentale sau de statut și rol etc. Este și explicația *ubicuității* rromilor, interpretată, fals, în termenii unui nomadism cultural, și nu ai unei continue excluderi și neacceptări.

Eterna reîntoarcere a *Aceluiași*

Ultimul mesaj al lui Nicolae Gheorghe către mine, din 17 iunie 2013, cu mai puțin de două luni înaintea morții sale (8 august 2013) a fost ca urmare a întrebărilor mele nerăbdătoare despre articolul *Bă, de ce ești tu țigan?* apărut în revista DoR 12 (vară 2013), ca o perspectivă asupra vieții și activității sale. Din titlu, părea evident că în articol Nicolae Gheorghe propunea o reflecție în linia „rușinii de a fi țigan” (*lajimos te aves rrom*), similară „urii de sine evreiești”, la Weininger, Kafka, Wittgenstein și Lessing, sau „negritudinii”, la W.E.B. du Bois, Franz Fanon, Ralph Ellison, Toni Morrison etc.

Mi-a trimis el însuși textul, evident, era nemulțumit de puținul exprimat, ca dintotdeauna, regretând că nu există o perspectivă rromă mai efervescentă și elaborată. Era primul text în care își anunța reîntoarcerea la paradigma originară de interpretare a problematicii rome: *rasismul*, deși textul era doar o schiță, în stilul său celebru de a lansa/testa simple piste de receptare a ideilor. *Obiectivul comun al Mișcării rromilor ar trebui să fie clar: organizarea, mobilizarea și eventual remobilizarea rromilor, bazat pe continuarea luptei împotriva rasismului și discriminării* nu mai avea nimic în comun cu textele sale despre politicile sociale *maintreaming*, cu cosmopolitismul, cu integrarea socială (a neintegraților), ci cu lupta pentru Libertate și Demnitate: *Revoltați-vă și veți fi liberi! Imaginându-mi un astfel de moment, visând la el, aș zice: Da, „et in Arcadia ego”⁸⁹ „... și eu sunt rrom, am devenit rrom!” – spune „ultimul Nicolae Gheorghe”, în ultimul său text, ca ultime gânduri. Înțelegea, astfel, că Mișcarea rromă intrase, forțată de istorie, în Era post-colonialistă, ca reîntoarcere la Adevărul prim, dincolo de instrumentalizările vieții, ca *eternă reîntoarcere a aceluiași*, ca „reîntoarcere la popor”, la *matcă!**

Autorul textului era parcă altcineva, altul decât cel știut, nu doar prin neobișnuitul stil confesiv al unui om cunoscut pentru sobrietatea cu care își afirma identitatea publică, ci și prin tema abordată, ca un fel de reîntoarcere de la solemnitatea rațiunii instrumentalizate și retoricii morale kantiane, la emoția patetică, flagelantă și solitară, a *sălbaticului* Rousseau, cel din „Confesiuni” (1770), „Rousseau judecat de Jean Jacques” (1771) și „Reverii/meditațiile unui drumeț singuratic” (1776). Părea evident trist și deconcertat, era demult bolnav, am simțit că își devenise postum, într-o însingurare a zidirii de viu, ca reîntemeiere, ca și Rousseau, așa cum îl știm din însemnările postume:

---

⁸⁹ Tradus prin „și eu m-am născut în Arcadia”, ca antică imagine hedonistă și paradisiacă a țării fericirii/făgăduinței, formularea este un *memento mori* tombal cu sensul „și eu am fost fericit în lumea celor vii”.

Iată-mă deci singur pe lume, fără frați, fără apropiați, fără prieteni, fără să aparțin unei comunități, singur, doar cu mine. Cel mai sociabil și cel mai iubitor de oameni a fost declarat un exclus, printr-un acord al tuturor oamenilor. Au căutat în ura lor îndelung gândită care chin ar fi mai dureros pentru sufletul meu și mi-au distrus toate legăturile care mă legau de ei. Doar încetând să mai existe s-au putut eschiva de afecțiunea mea. Iată-i, așadar, străini de mine, niște necunoscuți, deveniți niște nimicuri, așa cum și-au dorit. Dar eu, cel acum despărțit de ei, cine voi fi? Din nefericire, aceste căutări ale răspunsurilor vor trebui precedate de o privire asupra propriei mele persoane. Este obligatoriu să trec prin asta, pentru a ajunge, prin ei, la mine.⁹⁰

Dar, ca și Rousseau, explicabil prin Revoluția franceză (1789) și reinterpretările/re-codificările modernității, operate de Kant și Nietzsche, Nicolae Gheorghe ar putea continua să existe, în măsura în care vom face saltul în propria istorie.

Iată mailul său:

Dragă Vasile,

Lectură plăcută și...critică, în continuarea celor deja formulate⁹¹ de tine după publicarea discuției cu Iulius⁹². De fapt, Oana a folosit destul de mult textul și „spiritul” discuției mele cu Iulius, precum și texte mai vechi. „Noutăți” sunt cele câteva info despre viața mea la Salerno.

Încep să obosesc, văzându-mă „înghețat” într-un fel de biografie „oficială”, la care, volens-nolens, am contribuit și eu. Cred ca va trebui să mă „revolt” și să propun o altă interpretare, dacă nu a vieții, cel puțin a sensului contribuției mele (cât a fost ea) la formarea și de-formarea Mișcării romilor.

---

⁹⁰ J.J. Rousseau, *Les Rêveries du promeneur solitaire* (traducere personală)

⁹¹ Se referă la *Cum iubesc cei neiuibiti. Paradoxurile et(n)ice ale „profetului” trismegist Nicolae Gheorghe*, inclus în volum.

⁹² E vorba de unul din cele mai reușite texte „hermeneutice” ale moștenirii spirituale a lui Nicolae Gheorghe realizat de politologul rrom Iulius Rostaș, în 2011, „Sensurile unei identități. Identitatea romani între victimizare și emancipare”, publicat în *Rom sau Țigan. Dilemele unui etnonim în spațiul românesc*, ed. ISPMN & Fundația Soros România, 2012. Fundația Soros mi-a propus coordonarea volumului, pe care l-am imaginat ca pe o încercare a elitelor rrome de auto-definire a limitelor identitare, dar s-a preferat o teoretizare academică, în tonul obișnuit al hetero-identificării, colonizărilor conceptuale, fapt care a dus la retragerea mea și a mării părți a opiniilor autorilor rromi. Acest „ultimul Nicolae Gheorghe” din perioada 2007-2013 marchează *cotitura culturală* (cultural turn) a acestuia, pe care o va relua în tot ce va publica, în special în textul „testamentar” „Alegeri de făcut și prețuri de plătit. Roluri potențiale și consecințe privind activismul rrom și elaborarea politicilor pentru rromi”, care face obiectul reflecțiilor mele de a-l scoate pe Nicolae Gheorghe din interpretările dogmatice în care se plângea, revoltat, că fusese „înghețat”, într-o biografie „oficială” falsă.

Alăturat, un text (incipient) al lui Claire Auzias despre cartea „De la victimizare la cetățenie... etc. M-aș bucura să primim o critică dură de la tine, pe fragmentele de text (altminteri ecclectice) care te interesează.

Zile bune, pe căldură mare!

N

A

Nicolae Gheorghe

Postez aici, pentru cei interesați de a continua cercetarea ideilor generației noastre, și răspunsul meu:

Mersi, Nicolae, delicioase pagini, ca de obicei, polemice, deși pe alocuri e mai multă narațiune decât argumentare, „povestitorul” neînțelegând că sunt mai mulți Nicolae, foarte diferiți. Poza cu costumul de corturar, din perioada ta gustiano-levistrauss-iană e superbă, aș vrea să mi-o trimiți, pentru arhiva mea. M-a dus cu gândul la pozele de pe la 1860, e în ele un căldărar care seamănă leit cu mine.

O să reiau lectura, cu creionul, poate reușesc să găsesc o logică la textul acela lung, început anul trecut și abandonat, despre cum văd eu încercările tale de a găsi Calea pierdută.

Textul tău pică tocmai când citesc, cu mare placere, Bourdieu, care, și el, în „Schița pentru o analiză” mormăie la ideea de (auto)biografie, deși e de mare folos, ca ghidare, pentru a înțelege evoluția „gândirii în acțiune”, ca istorie a ideilor, cum de a ajuns să considere că „sociologia este un sport de luptă/artă marțială (La sociologie est un sport de combat; trântă?, într-o traducere mai românească?), via „imaginația sociologică” a lui Mills.

Multe „înrudiri” cu tine, inclusiv biografice: militar aiurit, pornire de la „culturile primitive/tradiționale”, via Levi Strauss (kabylii algerieni), apoi despărțirea (inclusiv de Marx), neomarxismul ca neoliberalism, activism, „rațiune practică” etc., de fapt, reinterprețări ale unui marxism sociologic, dezideologizat încă din anii '60.

În Est, a fost altă istorie, mai puțin „reflexivă”, asupra puterii dominației, dialecticii subalternizării, sociologii s-au angajat în inginerie socială, de reducere a decalajelor și modernizare a „(rr)omului nou”, când în extrema stângă, când de dreapta (tot naționalism, ca cetățenie biologică, în ororile purificării etnice și masacrelor Holocaustului sau, în comunism, în revoluția biologică a decreștelor, simultană cu sterilizarea femeilor rrome - cum s-a adeverit, dar nu s-a recunoscut, pentru că impunitatea statului va persista, cât rr/omul va accepta mizerabilitatea vieții sale.

Evident, dacă ar fi la persoana întâi, nu la a treia, fraza ta următoare ar fi defînitorie pentru „dezacordul” dintre noi, despre excesiva

priorizare a dimensiunii civice sau politice, în dauna celei identitare/etnoculturale: „A început să-l obsedeze gândul că cele două lumi pot fi totuși cumva reconciliate. Poate dacă între o societate ideală, în care toți sunt egali în fața legii, și lumea ierarhică și suspicioasă a comunităților tradiționale, ar exista o cale de comunicare, și dilema lui identitară și-ar găsi o rezolvare.”

Or, aici e și sursa prăbușirii idealurilor, cum bine sesizează Gelu Duminică, dând „o talpă” și afirmației Mariei Ionescu, după care lucrul cu Nicolae Gheorghe era important „de dragul rezultatelor”. Care rezultate?, câtă vreme și se reproșează că ești critic chiar față de rezultatele obținute, cantonarii ei în oportunism și „contrarevoluție”?

O altă eroare este să definim „comunitățile tradiționale”, doar în termeni de tradiționalizare a modernității și asocialitate, nu în paradigma interpretării fundamentelor ei și nevoii reînțoarcerii culturale a celor românizați/asimilați (sau eliminării lor din corpul social rrom!). E un exces, cum sunt văzuți, ca primitivi sau ca un fel de pirați de uscat (briganzi), cum exagerează deseori Ciprian, asta înțelegând din critica ta, sau ca „bunul sălbatic”, cum face actorul Rudy Moca (defect profesional al mânuirii personajelor), vorbind molcom și retoric despre Romo Sapiens. Or, în opinia mea, reconcilierea ar fi decolonizarea, cu accent pe libertate și auto-determinare, nu pe iluzia egalității.

E o iluzie sloganul Libertate Egalitate (mai târziu și Fraternitate, pentru combatanții Revoluției Franceze, cam ca brother, la afroamericani, sau fratriile rrome, creștine etc.), avem de ales, sau Libertate, sau Protecție - așa cum ni le putem defini, ca foști sclavi (Hegel), ca săraci (Marx).

Știi deja, nu se poate trece „de la rob la cetățean” decât spiritual, mai apoi real, prin comunitate și comuniune, pentru că în toate societățile care acceptă violența legitimă a statului există „lumea ierarhică și suspicioasă”, mult mai puțină în comunitățile tradiționale rrome, care nu acceptă autoritatea. Rămâne doar că e o părere personală a ta, câtă vreme pari să opui comunității un individualism metodologic, ceea ce face de neînțeles cum să fii tolerat într-o comunitate, ba chiar acceptat, fără să-i respecți normele (eventual să le modernizezi).

În fine, idealizarea kantienei „cetățenii universale” (globale) e profetică, evident, se va împlini cândva, după „împăcarea” bipolarismului uman, dintre realitatea obiectivă (Lege, norme, societate, Decalog) și cea subiectivă (Dragoste, fundamentele psihologice native ale culturii, comunitate). Hazliu, dacă n-ar fi trist, „epigonii” nominalizați în articolul din revistă, Costel Bercuș și Ciprian Necula (fără vreo ideologie, dar buni executanți, viitori lideri de factura Nicolae Păun), cât și „contestatarii”,

Valeriu Nicolae și Gelu Dumnică, nu par a avea o viziune diferită de a ta, chiar dacă tu dai semne ale îndoielii și schimbării de paradigmă.

Bineînțeles că știi toate astea, doar că ai îndoieli, argumentate, față de forța rromilor de a se solidariza și a ieși din subistorie, de aceea apare pasajul legat de Florin Cioaba, în care admiți (ca și mine!) că ar putea fi alternativa culturală a reînțoarcerii spre edificarea unui popor cu conștiință de sine, după iminenta prăbușire a kastaliilor, jalnici mețiși, acești Tutsi care, eșuând în dominarea Hutu, vor deveni gagii. Ar fi putut fi un text fanonian, dacă ți-ai fi făcut curaj să-ți afirmi public resentimentul, ca neacceptare a ierarhizării sociale, a status-ului castizat, declasării prin rușinea de a fi rrom (lajimos te aves rrom), veche tehnică de stratificare socială, zombificare.

V.

Cum și indică în mail, după moartea sa aveam să găsec o viziune mai explicită, într-un text al său, publicat în engleză, în volumul *Rromii: De la victimizare la cetățenie. Calea integrării rromilor – o dezbatere*⁹³.

Toate aceste rânduri și gânduri ale cărții sunt doar o continuare a discuției, ca un răspuns la rugămintea sa: *M-aș bucura să primim o critică dură de la tine. Sper să se bucure!*

Față de gândirea „ultimului Nicolae Gheorghe” (2007-2013) nu am opinii diferite, ci complementare, și multă recunoștință, pentru că a avut forța colosală de a se regândi, scutindu-mă să mai caut pe căi nebătute de nimeni (doar de el), confirmându-mi multe supoziții ideologice necercetate.

El confirmă complementaritatea „propășirii materiale și spirituale” a poporului rrom, chiar nevoia reluării ideii Constituției rrome, singura utopie sigură, veridică, pentru viitorul rromilor, în contextul prefacerilor *systemice* actuale și crizei de adaptare.

Faptul de a fi spus adevăruri incomode sau de a fi fost prea iacobin, sacrificându-și uneori chiar apropiații idealurilor luptei de emancipare a rromilor, l-au făcut de neînțeles și de neiertat, un preț al Libertății plătit cu singurătatea, în ultimii săi ani de viață, abandonat de toată lumea. A meritat efortul, destinul unei națiuni nu trebuie tratat doar în limitele omenescului, ci în cel al *binelui comun*, prin depășirea subiectivismului.

Dificultatea care mai rămâne este în a stabili cine este autorul acestor texte despre gândirea lui Nicolae Gheorghe, în ce măsură colportarea ideilor altuia poate fi înțeleasă ca idei originale, personale. Un posibil autor al acestei cărți ar putea fi Vili Oaie, care, cu mulți ani în urmă, a întocmit din

---

⁹³ *From Victimhood to Citizenship: The Path of Roma Integration – A Debate*, ed. Pakiv European Roma Found, 2013

mailurile polemice dintre mine și Nicolae Gheorghe un volum masiv – cea ce m-a mirat peste măsură!

Personal, nu am veleitățile necesare, nici dispoziția intelectuală a unei analize pertinente, chiar mă miră modul neașteptat în care s-a compus această carte, dintr-o gândire fragmentară căutându-și, unitatea, independent de autor sau personaj! Poate că important nu este drumul, ci călătoria!

Și Nicolae Gheorghe se considera o *voce auctorială*, anonimă, în neutralitate ideatică față de ethos-ul culturii rrome, considerat fără logos/rațiune, o cultură eminentemente orală, în care *interpretarea culturilor* este ca și *interpretarea viselor*, mai mult o opinie personală simplificatoare, fantasmă și eresuri, o poveste cu *vraci*, *ghicitoare* sau *lăutari*, „după ureche”, față de care idealurile sale cosmopolit(ice), ale cetățeniei universale, erau un microcosmos desuet. Paradoxal, din rațiuni ideologice, uneori poza într-un *guru* al certitudinilor, textele sale sunt secvențe directe ale realității imediate, un *discurs în curs (policy paper)*.

Poate că dilema reală nu este cine este autorul, ci pentru cine scrie el - pentru gagii (nerromi) sau pentru rromi, propriul popor? Cum ar trebui să scrie, pentru a universaliza specificitatea culturii sale? Ar putea fi și explicația pentru care Nicolae Gheorghe, ca și Socrate, nu a simțit nevoia de a încheia o *operă scrisă*. Sau, poate tocmai pentru a provoca dispute ideologice, ca dialog neîntrerupt!

Un răspuns îl poți da și tu, *cititor ipocrit, asemenea mie, ca un frate*⁹⁴, tu însuși un personaj, anonim, pentru care dezindividualizarea „arhivei Celuilalt” poate constitui propria arhivă, a mărturisirii Adevărului, pe cât posibil a-l revela.

Amândoi consideram că a scrie „și de rău” despre rromi este nu doar curativ și deontologic, ci și un continuu exercițiu de echilibrare, ca depășire a narcisismului subiectiv și propriilor răni sufletești. În aprecierea dozajului punitiv, între empatia vorbelor „dojenitoare” și violența distructivă a excluderii, contează măsura. La Nicolae Gheorghe lipsa de măsură era pe măsura efortului tău solitar de a-și atinge ținta, dus dincolo de rațiunea posibilului, ca o tragere la sorți a destinului rromilor.

Când totul s-a prăbușit, ca un castel din cărți de joc, ca un joc de zaruri, „jucătorul” a fost considerat trișor sau că a jucat *la cacealma*, pentru că nu avea *resursele* umane (poporul rrom) cu care să-și argumenteze participarea la joc. E, în istoria ideilor, de la profeți și sfinți, la filozofi și ideologi, un cumplit destin solitar al „cititorului de cărți” (intelectualului),

---

⁹⁴ *Hypocrite lecteur, mon semblable, mon frere* este ultimul vers al poemului baudelairean care deschide volumul de poezii *Les Fleurs du mal* Florile răului (1857), manifestul anti-modernismului contracultural al poezilor *boemi (les poetes maudites)*, între care Arthur Rimbaud și Paul Verlaine), inspirat de *bohemianism*.

ca „jucător de cărți”, riscul de a ajunge să fie considerat un „cartofor”, fie prin tentația de a „plusa” (manipula conștiințele), fie prin *sevrăjul* de care se lasă cuprins, căzut în *patima* jocului ideilor și credințelor sale.

Dacă Nicolae Gheorghe ar fi acceptat de la bun început ideea că „îndreptarea Legii” profesată de idealismului lui Pavel, ca desprindere de materialismul dialectic, a impus secundarizarea Legii și Vechiului Testament pentru o relație empatică cu „aproapele” (repetată și de Rousseau, în secularizarea operată de Iluminism), ar fi înțeles că *revoluția morală*, ca sincronizare a modernizării etnoculturii rrome (națiunii), nu înseamnă „distincția”/elitizarea kantiană (o trădare a maestrului său, Rousseau), ci primenirea și transformarea comuniunii prin refundarea memoriei colective a comunității, ca reîntoarcere la fundamente, la valorile perene ale Rromanipen-ului. Emergența *condiției rrome* este o *meșterea* progresivă (*bricolage*, la Levi Strauss, Hannah Arendt, Derrida etc.), nu o stagnare în *șmecherea* și nonsens existential.

A fi *harrano*, chiar dacă și-a pierdut conotațiile religioase originare și nu mai păstrează nici sensul practic al abilitățile artizanului, tehnicilor și inteligenței practice a meseriilor tradiționale rrome, *metis*⁹⁵, înseamnă, psihologic, a avea *școala vieții*, a te *descurca*⁹⁶ în condiții vitrege.

Juxtapuse, *rrom cioro* (sărac) și *cioro rrom* (șiret), *ciorăneala* presupune că *meseria se fură*, inclusiv că *mica hoție*, pentru supraviețuire, este permisă⁹⁷ rromilor, în care termenul „șmecher” este o categorie mentală, ca anticul *Metis*, formă de inteligentă și de gândire, o modalitate a cunoașterii, care presupune și care îmbină perspicacitatea, agerimea, cu înșelăciunea, istețimea, vigilența, precum și experiență dobândită printr-o practică îndelungă: *metis* se aplică unor realități fugare, instabile, deconcertante și ambigue, al inspirației hazardate, chiar al șarlataniei pure.

De altfel, și pentru tânărul sociolog Nicolae Gheorghe a cârpi/*bricola* efectele, pentru a înțelege și stârpi cauzele, a fost negocierea unui minimum de drepturi cu statul român, încălcate continuu de acesta, de la eliberarea din sclavie (1856/1865) și Holocaust (1940-1944), până azi.

---

⁹⁵ Marcel Detienne & Jean Pierre Vernant, *Vicleșugurile inteligenței. Metis la greci*, ed. Symposion, 1999

⁹⁶ V.A. Stoichiță utilizează *lăutărie*, cu sensul de *șmecherie* sau *ciorănie*, amatorism și lipsă de autenticitate, fals, escrocherie, în *Fabricants d'émotion. Musique et malice dans un village tsigane de Roumanie/ Fabricanți de emoții. Muzică și șmecherie într-un sat de țigani din România*, Ed Paris-Nanterre: Société d'ethnologie, 2008.

⁹⁷ „Țiganul sau țiganca, sau copilul, de va fura o dată sau de dooă ori, sau și de trei ori, găină, sau gînsă, sau alt lucru micșor, să se iarte; iar de va fi lucru mai mare furat, să se certe ca un fur”, *Cartea românească de învățătură* (Pravila Lui Vasile Lupu), 1646

Calea pierdută a (rr)omului invizibil

„Când voi descoperi cine sunt, voi fi liber” – spune „omul invizibil” al lui Ralph Ellison⁹⁸ – care se simte invizibil „fiindcă oamenii refuză să mă vadă” („țiganul e om de departe”), rasismul îl face indistinct și ne semnificativ, fără identitate, când se privește în oglinda⁹⁹ deformantă a societății în care trăiește.

„Nimeni nu este liber dacă nu este propriul său stăpân” – spusese, cu mii de ani în urmă, și filosoful sclav Epictet, căruia stăpânul acelei lumi, împăratul imperiului roman, Marc Aureliu, avea să-i devină discipol, înclinând ideile Puterii în fața Puterii ideilor.

Tot despre asumarea Libertății sunt și formulările „eretice” ultime ale lui Nicolae Gheorghe - acest Moise răzvrătit, dezamăgit în așteptările sale, văzându-și poporul recăzut în sclavie, după ce 40 de ani a rătăcit iluzoriu prin pustiu, visând la fericirea făgăduită - când îndeamnă la nesupunere civică și decolonizare a gândirii, ieșirii din dependență și provizorat/improvizație printr-o „revoltă/revoluție morală”, ca autonomizare și „reîntoarcere culturală” spre propriile fundamente, ca re-naștere, re-formă și r/evoluție: *Obiectivul comun al Mișcării rromilor ar trebui să fie clar: organizarea, mobilizarea și eventual remobilizarea rromilor, bazat pe continuarea luptei împotriva rasismului...Revoltați-vă și veți fi liberi! Imaginându-mi un astfel de moment, visând la el, aș zice: da, și eu sunt rrom, am devenit rrom!*

Este o revoltă fermă, *apostazie*, o denunțare/ renegare a *Legământului* (contractului social, constituțional) încheiat cu statul tutelar, ale cărui bune intenții și omnipotență s-au dovedit false și amăgitoare, și care impune o revoluție a bunului simț, răzvrătirea, ca revoltă supremă a demnității și libertății rromului împotriva opresiunii înfricoșătorului monstru moral și politic Leviathan. Evident, aceste îndemnuri nu ar trebui înțelese în niciun caz în sensul livresc-belicos al activismului de operetă/birou, sau al populismului *smardoilor* de cartier, atât de rizibile în epopeea „Țiganiada” (dar și actuale!), ci al *revoltei morale*, ca prealabilă *revoluție a gândirii*, în care elitele rrome s-ar „reîntoarce la popor” pentru a fi relegate, ca modele referențiale ale conștiinței etnice, pentru a regândi

---

⁹⁸ Ralph Ellison, *Omul invizibil*, ed. All, 2012

⁹⁹ „*Stadiul oglinzii* este departe de a fi un simplu fenomen care apare în dezvoltarea copilului. El ilustrează natura conflictuală a relației duale” (Lacan). Ca re/cunoaștere de sine, reflectare obiectivă sau idealizată (narcisism), oglinda pune în interacție „străinul” din noi, prin asemănări și diferențe cu lumea. Nu există o analiză a impactului *oglinzii* și internalizării rasismului. A se vedea și J. Baltrusaitis, *Oglinda. Eseu privind o legendă științifică, revelații, science-fiction, înșelăciuni*, ed. Meridiane, 1981

noi viziuni de dezvoltare și solidarizare, bazate pe cunoaștere și meritocrație, pentru depășirea istoricei crize rromice. Așadar, în cazul rromilor, avem de a face cu un corp (social) fără cap, aceasta explică zvârcolirile sale haotice și durerea mută! În acest sens, este destul de probabil ca Moise, în calitatea sa de *traducător și intermediar* între stăpânul Dumnezeu și cei care urmau să fie robii săi (înlocuind o formă de exploatare cu alta!), să fi negociat modificarea „Tablelor Legii” Vechiului Testament, după ce le sfârâmasse pe primele, constatând ruptura dintre teoretizările Puterii și îndoielile poporului său, lăsând pe mai târziu „îndreptarea Legii”, Noului Testament. Nu știm nimic despre acest *pact secret* între Moise și Dumnezeul din Vechiul Testament, care a dus la Eliberare, dar știm că Iisus, în Noul Testament proclamă Libertatea omului de a fi el însuși, ca renaștere prin spirit, ca acces responsabil la Pomul Cunoașterii, eliberării de păcatul originar. Diferența este cea dintre eliberare, Libertatea ca act de caritate, și auto-eliberare, Libertatea ca asumare a Demnității umane. Testamentul Libertății și Demnității, așa cum îl propune Nicolae Gheorghe, nu are nevoie de profeți sau eroi civilizatori, rromul are deplin acces la cunoaștere, ci de a fi el însuși *negociator* între Puterea Cezarului și poporul rrom. Demnitatea și Libertatea au inerente viziuni diferite sau opuse între cei liberi și demni, față de cei cărora libertatea și demnitatea le sunt negate, prin neacordarea drepturilor legitime, dar doar multiplicarea *bunelor practice* realiste și oneste (pakiv și solah) simultană cu *desvrăjirea* gândirii universale, ca adaptare la lume, poate asigura trecerea de la *a fi țigan*, la *a fi rrom*!

Nicolae Gheorghe (anti) eroul, fiul risipitor și (contra) revoluția sa

Nu știm dacă profetul Moise a înțeles, ca Ostap Bender¹⁰⁰, că „vițelul de aur” este obsesia combinatorie a omului, viața ca mod de a *șmecheri* moartea, nici dacă Marele Închizitor îl considera un inocent quijotesec inofensiv pe Iisus, la venirea sa necanonică în lume¹⁰¹, și l-a eliberat pentru a-l feri de furia mulțimii și a nu repeta eroarea lui Pilat din Pon¹⁰². Nu știm nici sensul real al reîntoarcerii acasă a fiului rătăcitor/risipitor, cum își trăise viața și înstrăinarea în *timpul lipsă*, al peregrinării prin lume (40 de ani?), nici de ce Făt Frumos se reîntoarce din

---

¹⁰⁰ If și Petrov, *Vițelul de aur*, ed. Polirom, 2012

¹⁰¹ „Legenda Marelui Închizitor”, în Feodor Dostoievski, *Frații Karamazov*, cartea a V-a, capitolul V, ed. Polirom, 2015

¹⁰² La fel a procedat Frederick cel Mare, kaiserul iluminist al Prusiei, cu filosoful evreu Moses Mendelssohn, ale cărui critici la adresa antisemițismului german stârniseră furia rasistă a germanilor.

tinerețea fără bătrânețe și viața fără de moarte pentru a muri alături de ai săi, chiar dacă mesajul mitic și mistic este al nostalgiei originilor, regăsirii.

Nu știm, de fapt, nimic despre ce înseamnă a fi *erou*, dacă nu cumva cultul său este tocmai contra-culturalitatea contra-revoluției, ca reformă de formă (schemă inovativă de marketing), simplă măsurare de putere orgolioasă, în care învinșii devin învingători (și invers!).

Știm doar că după ce vor mânca din vițelul cel gras, tăiat de bucuria reînțoarcerii acasă a lui Nicolae Gheorghe, comunitatea va certifica/autentifica sau nu îndoielile *profetice* ale fiului rătăcitor/ risipitor despre aneantizarea rromului, dar, mai ales, va fi interesată să știe cum regăsisse *Calea pierdută*, drumul către sine însuși.

Va spune ceea ce cu toții știm, că a trăi înseamnă, mai presus de dorință și *afect*, că rromul trebuie să-și construiască încă din copilărie un sens al vieții, să fie *efectiv* responsabil față de dreptul la demnitate și libertate cu care s-a născut, să nu se (auto) ghetozeze în slăbiciunile sufletului/inimii. Că-l îndrumase spre *a/casă* nostalgia năstrușnicului *copil interior*, pentru care, dintotdeauna, a-ți dovedi credința a însemnat a-ți dovedi dragostea și că ea începe cu credința și încrederea în cei apropiați, familia, prietenii, până la neamul tău, poporul tău, lumea (nu invers!)

După care, ca în hârjoneala copilăriei, toți ne vom da de trei ori peste cap, ca-n poveste, și ne vom împlini idealurile: cenușăreasa și fetița cu chibrituri vor mânca profiterol, casa sărăcăcioasă va deveni o căsuță din povești, ghetoul va fi ca o împărăție, Făt Frumos și Zâna cea Bună or să joace tabinet cu Zmeul și Zâna cea rea, Shrek o s-o facă pe bau-bau, fără prea mult haz - va fi din nou ca odată, chiar dacă a doua zi o să avem senzația că a lipsit totuși ceva, pentru ca totul să fie perfect! Și iar o să ne dăm de trei ori peste cap, făcând din viața noastră o poveste! Iar eu o să încalcec pe o șă și o să continui povestea așa (mai mincinos cine nu crede!).

Ce înseamnă să fii matur, un copil îmbătrânind?

Prin această *metanoia*, ca maieutică a *trezirii* și răzvrătirii rromului împotriva condiției sale, dar mai ales pentru că a catagrafiat harta (re)nașterii adevărului din noi, Nicolae Gheorghe este, indiscutabil, un Socrate al rromilor, care a revoluționat și modernizat perspectivele dialogului și acțiunii, ca premise ale concilierii rromilor cu lumea și cu ei înșiși. Nu există viitor, fără trecut, nici măcar nu poți fi cu adevărat rrom, matur sau bătrân, dacă ai alungat sau pierdut idealurile *copilului interior* din tine!

Pantagruelici sau donquijotești, perpetuu în revoluate stereotipuri ale trecutului omenirii, rromii sunt percepuți de comunitatea și comuniunea locală într-o anarhică alteritate, a unei Libertăți negative destructive.

Eșecul comunicării este resimțit mai ales în imposibilitatea romilor de a-și manageria „partea blestemată”¹⁰³, ca existență aservită nevoilor, dar și vanității *surplusului* economic (banii, ca „mașină de fabricat zei”, la Simmel, „alienare”, la Marx), utilitarismul și consumul excesiv pentru prestigiu și recunoaștere (potlach), ca suveranitate personală relativă (mereu între limitele de sus și de jos, ca demnitate umană și demnitate suverană, între vasalitate și suveranitate, a fi stăpân și a fi subaltern/ sclav):

Bogăția este dăunătoare numai atunci când se cade în ispita leneviei, a lăncezelii și a plăcerilor unei vieți păcătoase, când se aspiră la ea numai pentru a trăi mai târziu fără griji și în delectare. Dar, ca exercitare a datoriei profesionale, năzuința spre bogăție este nu numai permisă moral, ci și de-a dreptul imperativă. Parabola cu servitorul alungat pentru că nu a dat cu camătă talantul ce i se încredințase părea să exprime în mod direct această idee. A voi să fii sărac - s-a argumentat adeseori - este același lucru cu a dori să fii bolnav, lucru reprobabil ca încercare de sfințire prin fapte bune și păgubitor pentru gloria lui Dumnezeu. Și, în fine, pentru un om apt de muncă, cerșetoria este nu numai păcatul leneviei, ci și, după cuvântul Apostolului, un păcat împotriva iubirii aproapelui.¹⁰⁴

Aici este și dilema lui Nicolae Gheorghe în analiza *pakiv*-ului: în ce măsură onoarea, respectul individual poate fi o resursă a demnității colective a rromului (sinele generalizat) și nu doar o structurare individualistă adversă și disprețuitoare de resurse de prestigiu și recunoaștere?

Structuralist, auto-declarat levistrauss-ian, post-marxist (de la Georg Lukacs a preluat ideea conștiinței de clasă, devenită conștiință etnică, *pakiv*, ca *vocație etică/ Beruf*, la Max Weber), Nicolae Gheorghe a fost, inevitabil, eclectic, în încercarea de a găsi un *perpetuum mobile* care să pună în mișcarea istoriei rromii, ca un alchimist în căutarea *pietrei filosofale*.

De aceea a crezut în universalism/ cosmopolitism – și nu poate fi contrazis, decât printr-o interpretare atentă a textelor sale, momentan, indisponibile – fără să ia în calcul că rromii, dincolo de ipostazele diferenței, sunt un *subiect unic*, al istoriei europene, mai presus de relativismul drepturilor creștinului, drepturile cetățeanului, drepturile omului.

Drepturile omului, care aveau sens numai ca presupuse drepturi ale cetățeanului, se separă progresiv de acestea și sunt utilizate înafara contextului cetățeniei (...) Totul se petrece, prin urmare, ca și cum ceea ce numim popor ar fi, de fapt, nu un subiect unitar, ci o oscilație dialectică între două poluri opuse: pe de o parte, ansamblul Poporului în calitate de corp politic integral, de cealaltă parte, submulțimea popor, în calitate de multiplicitate fragmentară de corpuri nevoiașe și excluse; pe de o parte – o

¹⁰³ George Bataille, op. cit.

¹⁰⁴ Max Weber, *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, ed. Humanitas, 1993, p. 174

*incluziune care se vrea fără resturi; pe de alta parte – o excluziune care se știe fără speranțe; la o extremă, statul total al cetățenilor integrați și suverani, la cealaltă extremă, rezerva – curte a miracolelor sau lagăr – a mizerabililor, a oprimaților, a învinșilor.*¹⁰⁵

„À la guerre comme à la guerre” va fi gândit *tacticianul* Nicolae Gheorghe, calculând ce pierzi, atunci când câștigi, și ce câștigi, atunci când pierzi, doar că tocmai formația sa militară, mai apoi cea de sociolog, au dus la deturnarea problematicii rrome de la realitatea excluderii istorice și inabilității strategiilor rrome de acceptare (*insider vs outsider*, ca „probleme publice ale structurii sociale”), la iluzia salvării pe cont propriu (individualismului radical), ca idealizată „ieșire din minorat”, celebrării majoratului și maturizării „națiunii politice rrome”. Or, maturizarea unei națiuni, ca și a unui individ, nu este eminentamente biologică, ci mai ales spirituală, o continuă primenire a ideilor, ca tinerețe fără bătrânețe!

Singurătatea/ însingurarea, în special cea intelectuală și de decizie, i-a deturnat deseori lizibilitatea propriei perspective, până la caricaturizare sau deformare, riscul iminent fiind reducerea viziunii sale la mecanismele europene de tip *deus ex machina*, ca scamatorii ale minunilor teatrale, butaforie a incluziunii sociale a rromilor, continuitate în paradoxurile *polifoniei* (orchestrație, multitudine de voci) și *clowneriei carnavalescului*¹⁰⁶, ca tranzacționare a vieții și sensului ei, „bâlci” *al invalidării, declasificării, descalificării, demascării, desfigurării, excluderii*, prin minimalizare, ca „luare în răs”, sau acceptare silită a realității stigmatizării, ca auto-ironie, bufonerie, însclavizare.

Pentru a nu rătăci inutil prin pustiul ideologiilor, Nicolae Gheorghe ar fi trebuit să abordeze problematica rromă în siajul experienței evreilor și afro-americanilor, care au o istoria comună a stigmatizării și excluderii

---

¹⁰⁵ Giorgio Agamben, *Homo sacer I. Puterea suverană și viața nudă*, ed. Idea Design & Print, 2006

¹⁰⁶ Prin acțiunea subversivă a limbajului, *vorba* devine *faptă*, prin răs, ca bășcălie, ridiculizare, umilire, stigmatizare socială și rasializare, în dinamica aleatorie a *hibridizării* strategiilor narative, dintre emițător și receptor (*vorba de duh* și „cultura populară”, ca *dogmatism autoritar* „vs. *discurs argumentat/rational*, în „cultura cultă”), „bilingvismul” ca „bivocalitate”, „dialog al surzilor” (monolog) și intraductibilitate comunicațională a interculturalității unei „limbi comune”... În esență, pentru conștiința individuală, limbajul ca realitate social-ideologică vie, ca opinie plurilingvă, se află la frontiera dintre teritoriul propriu și cel „străin”, al altuia. Cuvântul limbajului este un cuvânt pe jumătate străin (...) pe buze străine, în context străin, în serviciul unei intenții străine; de aici trebuie luat și apropiat. Dar nu toate cuvintele se supun la fel de ușor acestei apropieri: multe se împotrivesc cu îndârjire, altele rămân „străine” cum au fost, sună „străin” în gura vorbitorului care și le-a însușit; ele nu pot fi asimilate în contextul lui, dispar din el și, parcă singure, împotriva vorbitorului, se introduc între ghilimele. (M. Bahtin, *Probleme de literatură și estetică*, ed. Univers, 1982)

rasiale, preferabilă ambiguităților rasate și rasiste stabilite de „clasa fără griji” (cosmopolitism, mainstreaming, iluzia integrării sociale în baza drepturilor omului, teoriilor demo-liberale ale incluziunii grupurilor vulnerabile etc.), a unui umanism cam mi(s)tic-magic, etern utopic/distopic.

De altfel, Kant însuși era rasist și elitist, împotriva relativismului cultural și moral, considerând descoperirea conștiinței istorice un act personal al omului, mediat de rațiune, modernitatea ca ruptură a „ghicirii” și reprezentării omului prin asemănare/analogie, în care rațiunea separă cuvintele și lucrurile, ca fundament finit al cunoașterii, continuității și discontinuității timpului.

Astfel, cearta dintre *antici* și *moderni*, reiterată de cea dintre *rromii tradiționali* și *rromii moderni*, asupra caracterului cultural singular sau plural al identității (cunoașterea, ca știință), este punctul de plecare al rromului, contemporan cu el însuși, spre o conștiință istorică și plan propriu al vieții.

Dilema cosmopolită a lui Nicolae Gheorghe este aceeași dilemă din epopeea „Țiganiada”: ce este un țigan: român sau rrom? *Țiganostroika* din ultimii ani, blocată între *gagicanizare* (asimilare, *românizare*) și *rromanitudine/țiganitudine* (reîntoarcere culturală), este cam ca farsa lui Vlad Țepeș despre ipotetica autonomie și eșecul rromilor de a-și depăși orgoliile reprezentării (bulibășelii).

Dar dacă farsa continuă?

Despre singurătatea *copilului interior* din noi

Decriptată, gluma din finalul mailului său, N. A., cu sensul de Na! (Ia!), reprezintă, de fapt, inițialele Nicolae și Aurel, ultimul nume știut doar de rudele și prietenii săi din copilărie. *Spune-mi Aurel(Ahab)*, pare să-mi solicite Nicolae, și asta mi-a amintit de „call-me/spune-mi Ishmael”, așa cum își începe naratorul din romanul copilăriei, „Moby Dick”¹⁰⁷, povestea despre lupta de o viață a lui Ahab cu balena ucigașă.

Ishmael (eu) și Aurel (Ahab) - unicul supraviețuitor al unui adevăr indubitabil, dar neverificabil, pe care mărturia mea îl poate certifica! A-i spune Aurel era și o reamintire a prieteniei noastre frățești, de la începuturile Mișcării rrome, în anii 90, care ne-a ținut în comunicare, dincolo de distanțe și distanțări de viziune.

Era și o ricanare, prin care ne auto-persiflam non-europenitatea (deși nu ne revendicam de la valorile Orientului), consideram amicitia noastră tumultuoasă ca pe cea dintre Ghilgameș și Enkidu, din epopee orientală

---

¹⁰⁷ Herman Melville, *Moby Dick*, ed. Corint Junior 2013

despre nemurire și prietenie, în care adversarii sunt „dușmani preaiubiți”, ca indistinție între învingători și învinși, în timpul aionic/etern.

Așadar, această carte este despre nemaivăzuta luptă pe viață și pe moarte a viteazului Aurel (Ahab), alias Nicolae Gheorghe, cu monstrul apocaliptic Leviathanul!

În buna tradiție orientală, ca la Zarathustra sau Gilgamesh, doar posteritatea va decide: a fost Nicolae Gheorghe un *sofist*, un „vânzător de iluzii” instrumentalizând dogmatic relația organică dintre om și cosmos (cosmopolitism), sau a fost un *stoic* dezamăgit de zeii universali și revoltat, care a dorit să facă din rr/om un zeu, într-un umanism al disperării ultime, ca în ambiguitatea zeu-om a eșecului christic de impunere a păcii universale, sau deificărilor omului în religiile hinduse?

Altminteri, despre Nicolae Gheorghe se poate spune că a trăit în apocalipticele vremuri antichristice de după război – ca să numim astfel cronotopul său, de la Holocaust până azi – încercând să răspundă la înfricoșătoarea întrebare: *Cine are drept de viață și de moarte, cu ce drept?* „Mama a născut gemeni, pe mine, și Frica”, spusese cu secole în urmă și filozoful Hobbes, reamintind că mama sa l-a avortat de frica invaziei *armadei* spaniole. Și Nicolae Gheorghe evoca faptul că mama sa, în vremea Holocaustului o tânără fată, aflată pe lista persoanelor care urmau să fie deportate în Transnistria, scăpase de la moarte răscumpărându-și viața de la jandarmi.

În termeni religioși, termenul *răscumpărare* este sinonim cu mântuirea, salvarea omului, îndumnezeirea sa, ca înnoire a firii, nouă relație cu Dumnezeu și oamenii, „viață veșnică”. „Nu te mira că ți-am zis: *Trebuie să vă nașteți din nou*” (Ioan 3:7) a însemnat, prin răscumpărarea mamei sale din moarte, o re/naștere, aidoma arhetipului colectiv al *copilului divin* (puer aeternus), cel cu o față spre trecut și cealaltă spre viitor, căutându-și năucit când nemurirea promisă, când omenescul, „tinerețea fără bătrânețe și viața fără de moarte.”¹⁰⁸ - o continuă criză și suferința a bipolarității sale (ca și *copilul interior* din noi, *angelic* sau *demonic*, în funcție de cum a trăit sau nu „cei șase ani de-acasă”).

Posibil că posteritatea îl va considera ca pe un altfel de profet Iona¹⁰⁹, care a fugit de responsabilitatea misionară de a arăta adevărul credinței neamurilor păgâne, din egoism și naționalism (primordialism etnic), și a fost înghițit de un *chit* (balenă), pentru că Dumnezeu s-a îndurat și i-a dat o a doua șansă, de a reflecta asupra erorilor sale și a se căi. Revenit

---

¹⁰⁸ Mircea Eliade, *Mitul eternei reînnoiri*, ed. Univers Enciclopedic, 2011

¹⁰⁹ Biblia, *Iona 1-4*

în lume, își va duce la îndeplinire misiunea, convertind lumea prin frică, disprețuitor și neîndurător, dar când profeția apocalipsei nu se împlinește (Dumnezeu, lăsându-i în viață pe foștii păcătoși), își cere propria moarte, pentru a-și împlini prin sine însuși profeția (ca în *Colonia penitenciară* a lui Kafka, în care torționarul devine propria victimă, pentru a demonstra eficiența mașinării de ucidere a deținuților). Lecția finală pe care i-o dă Dumnezeu lui Iona este cea a reînțoarcerii spre milă și altruism, la fel cum și Iisus va ierta incoerența credinței apostolului Toma, pentru a-i ajuta regăsirea, prin căință, la fel cum tatăl iartă rătăcirile fiului risipitor, reîntors acasă. Nicolae Gheorghe pare un Iona al reînțoarcerii și regăsirii, deși Biblia nu ne mai spune nimic despre posteritatea sa, încheind cu concluziile pilduitoare ale autorității divine.

Nu știm lecția pe care posteritatea i-o va da lui Nicolae Gheorghe, dar credința sa neabătută în a găsi căile spre bine ale romilor este evidentă, fără dubii, și trebuie continuată. Sau, mai sigur, Nicolae Gheorghe ar putea fi considerat ca un copil speriat de descoperirea diferenței dintre el și Ceilalți, oripilat de ideea de a fi de râsul copiilor (bullying), refuzând să-și carnavalizeze viața, ca un saltimbanc de circ, de aceea teribil și neastâmpărat, ca un Pinocchio¹¹⁰. Resentimentul, presentiment al nevoii unei căi inițiatice a regăsirii identitare, îl face să fugă de acasă (din sine), până când realitatea și visul, viața și moartea îi vor forța decizia acceptării rădăcinilor, ca reînțoarcere la dragoste, ca reînțoarcere în comunitate. Cei neiubiți nu știu să iubească, dar pot s-o descopere și o pot trăi, dacă se raportează onest la ei înșiși și la modul în care interacționează cu lumea!

Ar fi vorba de un stigmat identitar și o continuă alterare a valorilor, care a generat o criză a dezvoltării personalității copilului și nihilismului său, care-l făcea să se creadă un Pinocchio, o păpușă de lemn mică¹¹¹, un altfel de Muc cel mic¹¹², temându-se de ironia copiilor, sau un Oskar Matzerath¹¹³ temându-se de adulți, decizând să rămână un copil, bătând toată viața într-o tobă de tinichea, alegând imaturitatea socială pentru a-și prezerva valorile și frustrările *copilului interior*. Ca și Peter Pan¹¹⁴ sau ca Gregor Samsa¹¹⁵, un *copil mare*, care se teme de lume și își acceptă handicapul social, devenind un gândac nesemnificativ,.

---

¹¹⁰ Carlo Collodi, *Aventurile lui Pinocchio*, ed. Gramar, 2011

¹¹¹ „Dar tu nu poți să crești! răspunse Zâna, pentru că păpușile nu cresc niciodată. Se nasc păpuși, trăiesc păpuși și mor păpuși” – află Pinocchio.

¹¹² Wilhelm Hauff, *Muc cel mic*, ed. Corint, 2008

¹¹³ Gunter Grass, *Toba de tinichea*, ed. Polirom, 2015

¹¹⁴ J.M. Barrie, *Peter Pan*, ed. Cartex, 2012

¹¹⁵ Franz Kafka, *Metamorfoza*, ed. Humanitas, 2015

„Nu cunoști decât lucrurile pe care le îmblânzești, limpede nu vezi decât cu inima” – spune Micul Prinț¹¹⁶, și absurdul sinuciderii sale, după periplul inițiativ de a se regăsi în această lume, prin prieteni, este de înțeles ca un refuz tacit de a-și pierde inocența și de a trăi înafara sinelui. Este „sindromul Peter Pan” blocajul traumatic al copilăriei și sursa refuzului romilor de a se maturiza, ca panică față de șocul stigmatului rasial, „tinerețea fără bătrânețe” contopind nevrotic copilăria, tinerețea și maturitatea? Nu vom ști, însă, niciodată, dacă a fost un copil superdotat, cu ADHD¹¹⁷/ CES, doar că a fost o excepție, ca și Mowgli¹¹⁸ sălbaticul și exotical omuleț al junglei, sau Hayy ibn Yaqhdhan¹¹⁹ (*Cel viu, fiul celui treaz*), solitarul și dezamăgitul descoperitor oriental al iluminării transcendente a rațiunii și adevărului simbiotic.

Toate aceste frici ale copilăriei ne sunt cunoscute, ne urmăresc toată viața, doar că Nicolae Gheorghe ni le limpezește, în măsura în care avem o *grilă de lectură* a textelor sale. Socratic, e abscons, deși pare lizibil, dar doar cititorul avizat știe că orice cuvânt din textele sale este un posibil pas în gol. Heracliteanul *Pantha rei* (totul curge), despre imposibilitatea de a intra de două ori în aceeași apă sau în același timp, ca *irepetabil*, clarifică și că *eterna reîntoarcere a aceluiași* face imposibilă întoarcerea în punctual inițial, atât a fiului risipitor, cât și al celui care-și dorește viață fără de moarte, de teama vieții. Chiar dacă zborul etern al săgeții lui Ahile nu-și va atinge niciodată ținta, oricum chiar și prin excepție de la regulă, carapacea cuirasă a broaștei țestoase ar zădărnici tentația vânătorului. Nu poți fi victimă, decât prin propriul acord de a abandona lupta!

Există un „preț” al Libertății, care este al vieții însăși, în fapt, este *eterna reîntoarcere a Celuilalt* din noi, ca forță de neacceptare a lui Don Quijote¹²⁰, etern alienat de dorința Absolutului, mereu Același și Altul, străin sieși, ca eșec al saltului istoric al națiunii, ca timp haotic, discontinuitate. Omenească nu este nemurirea sau magia gândirii reactive, sensul vieții active este limita (nu contra-cultura, ca răzvrătire și frustrare orgolioasă), empatia cu Celălalt, ca Același/ Identic – și poate tocmai

---

¹¹⁶ Antoine de Saint-Exupéry, *Micul Prinț*, ed. RAO, 2011

¹¹⁷ Tulburare hiperchinetică cu deficit de atenție sau tulburarea hiperkinetică cu deficit de atenție, ADHD (acronimul locuțiunii Attention Deficit Hyperactivity Disorder). Cercetările au relevat că au fost diagnosticați cu ADHD și copii foarte inteligenți, care se plictiseau (de aici deficitul de atenție), deoarece înțelegeau mult mai rapid ca ceilalți copii temele școlare. Tratarea medicamentoasă a dus la pierderea unor minți valoroase.

¹¹⁸ Rudyard Kipling, *Cartea junglei*, ed. Corint, 2007

¹¹⁹ Ibn Tufayl, *Hayy bin Yaqzan*, ed. Polirom, 2013

¹²⁰ (Don Quijote) „este cel care s-a alienat în analogie. Este jucătorul dereglat al Aceluiași și al Celuilalt. Ia lucrurile drept ceea ce nu sânt și pe oameni unii drept alții, înțeles nu ca bolnav, ci ca deviere constituită și întreținută, ca funcție culturală indispensabilă, devenit, în experiența occidentală, omul asemănărilor sălbatice.” Michel Foucault, *Cuvintele și lucrurile. O arheologie a științelor umane*, ed. RAO, 2008

această unicitate a culturii rrome de a fi doar *un însoțitor* al alterității, un *alter ego*, o *alternativă* (a binelui și răului) este ceea ce merită regândit.

Astfel, Nicolae Gheorghe reiterează dilema eternă a alegerii bune dintre *puterea afectivă* a „dragostei țigănești” și *puterea efectivă* a „legii țigănești”. De altfel, dacă *nomen est omen* (*numele omului este destin/hazard*), însuși sensul original al numelui Nicolae, în greaca veche, „victorie a poporului” (*nike*, victorie, *laos*, popor) este explicația destinului. Ce trebuie, însă, știut despre Nicolae Gheorghe și preluat, ca model, este că s-a eliberat singur din pântecul nesățioase ale Leviathanului!

Poate că va fi considerat un (stră) „moș Nicolae” al copiilor¹²¹ rromi, care vine mereu la întretăierea anilor să aducă daruri celor care s-au conformat valorilor instituite, dar care are asupra sa și vârguța punitivă (*argumentum baculum*), pentru cei neascultători. Ca stră-„Moș Nicolae” (Moș Crăciun) să vină, trebuie să credem în el și, la fel ca în copilărie, să ne învingem frica, pentru a-i primi darurile!

„Îți va părea că am murit, dar nu va fi adevărat”, spune „Micul Prinț”, *copilul etern* din noi, *sapere aude!* îndrăznește să știi/ cunoști, s-a spus în Era rațiunii, ca „desvrăjire” a minții și Libertate asumată, „Revoltați-vă și veți fi liberi! Imaginându-mi un astfel de moment, visând la el, aș zice: da, *et in Arcadia ego*, și eu sunt rrom, am devenit rrom!” – spune, testamentar, Nicolae Gheorghe.

Altfel spus, *de-corporalizați-vă și re/gândiți-vă*, ca prealabilă reconfigurare a cronotopului, primenire a timpului și spațiului spiritual, dacă vreți să regăsiți Calea pierdută spre fericita Arcadie visată, spre Libertate și Demnitate! Este mai ales un îndemn pentru cei însingurați, pentru care rasismul și excluderea este o rană vie, *ghetoizați* în afecte, dar în care *copilul interior* poate că nu și-a uitat visele de libertate și demnitate. Ei sunt cei vii, care nu și-au abandonat speranța, pentru care viitorul este un destin deschis. Or, chiar dacă frustrarea și nesațul cu care iubesc cei neiușiți le face dificilă Calea spre iluminarea christică a re-nașterii prin duh/spirit sau la asumarea curajoasă a spiritualității universale a Manifestului iluminării, există un început în toate!

Opre, Rroma! Fiți călători !¹²²

Spuneți-i Aurel (Ahab)!

Spuneți-mi Ishmael!

---

¹²¹ În cultura rromilor, *chavele* este un apelativ, cu sensul arhetipal de *copii* (*ai lui Dumnezeu*), a se vedea și *copiii lui Dumnezeu* la sufiști, ca posibilă reminiscență a tehnicilor cavaleriei spirituale de întinerire (javamardan) în zoroastrism sau *puer aeternus* (*copilul etern*), ca *tinerețe fără bătrânețe* a se vedea Jung, sindromul Peter Pan etc.

¹²² *Evanghelia după Toma*, versetul 42, care evocă atât viața trecătoare, cât și misionarismul religios, ca auto-exil perpetuu, pelerinajul ca rătăcire prin spațiu și timp, ancestral „nomadism” rrom etc.

„PACTUL FAUSTIC” ȘI „PREȚUL” DEMNIȚĂȚII ȘI LIBERTĂȚII

O cultură bine rânduită este ca o roată, a cărei căpățână (butuc) reprezintă zona întrebărilor care nu au primit încă un răspuns tehnic. Din căpățână ies în toate direcțiile spițele roții care închipuie formele specializate de cunoaștere ori formele particulare de cultură. Spițele fixează obezile, care permit roții să-și îndeplinească în mod adecvat funcția – aceea de a face posibilă înaintarea carului cunoașterii, pe terenul dărăpănat și hurducat al istoriei universale. (...) O cultură bine rânduită este o cultură în care raportul dintre cultura generală și formele specializate de cultură este unul de adecvare reciprocă și de sprijinire mutuală.

(H.-R. Patapievici, *Despre idei & blocaje*)

Soros-maoismul rrom a fost o idee populistă și fantezistă eșuată a realismului pragmatic al *Decadei incluziunii rromilor* (2003/5-2007), ca *realpolitik* ideologizat, menită să combine diplomația cu sursele materiale eficiente plasate, în scopul „integrării sociale” a celor neintegrați (incluziune, sincronism, procesul civilizării, domesticire a gândirii sălbatice etc.). Ea a fost calchiată după raționalismului critic a lui Karl Popper asupra evoluției istoriei și contractualismului¹²³, în versiunea socio-economică testată de magnatul Soros pe rromi, ca depășire a istoriceii crize socio-economice¹²⁴.

Popper translatează termenii bergsoniani¹²⁵ „static” vs. „dinamic” în sensul continuității și rupturii în discursul (evoluția) istoric(ă) a societăților, în „societate închisă” și „societate deschisă”, care ar reprezenta opoziția dintre tiranie și democrație, gândire magică/ mistică vs. gândire rațională, respectiv, specificitate națională și internaționalism (cosmopolitism, fost tiermondismul/ postcolonialismul „lumii a treia”, considerat ca cetățenie globală, mondializare) etc.

---

¹²³ Karl R. Popper, *Societatea deschisă și dușmanii ei*, ed. Humanitas, 1993

¹²⁴ Evident, trebuie avută în vedere și sorgintea formării sociologice a lui Nicolae Gheorghe la „școala monografică” gustiană de sociologie rurală și la specificitatea acesteia, de a combina reforma satului românesc cu modernizarea statului. Reideologizarea comunistă și continuitatea gustiană, prin profesorul Henri H. Stahl, sociolog marxist, ca și efervescența ideologizărilor cosmopolite sau neomarxiste de la Institutul de Sociologie al Academiei Române, au avut un rol formativ indiscutabil în opțiunea sa declarată pentru ideile de stânga, a multelor variante de neomarxism și post-marxism contemporan. Ar fi o explicație pentru excesiva sa miză pe *materialismul* „combaterii sărăciei” și internaționalism, a unei sociologii a acțiunii ideologizate.

¹²⁵ Henri Bergson, *Cele doua surse ale moralei si religiei*, ed. Institutul European, 1992

„Societatea deschisă” ar face posibilă evoluția națiunilor de la „ethnos” (etnocrație), la „demos” (democrație), prin abstractizarea și secundarizarea voluntară a culturii etnice, înlocuită cu cultura universală (pentru unii, o mască a colonialismului, Imperiului).

„Societatea închisă” (națiunea) ar presupune o retrogradă stagnare a dezvoltării, prin forța de dominație și supunere a maselor de către elite (care se consideră omnisciente și omnipotente, dar sunt mistic/magic-charismatice și totalitare, rezistente la schimbare), în vreme ce „societatea deschisă” (spre reforme) ar elibera potențele creatoare individuale, ar respinge democratic autoritatea elitelor, stabilind standarde noi de libertate individuală, umanism și gândire critică rațională, prin modul în care oamenii își bazează co-deciziile pe autoritatea propriei inteligențe, ca auto-guvernare de sine.

Subordonarea Libertății individului față de stat (ca și cea față de divinitate, căreia i s-a substituit statul), este o eroare istorică, anti-liberală (o „vrăjeală” care trebuie „desvrăjită”) - de la Platon și Aristotel, la Hegel și Marx, toți au greșit, sunt „dușmanii societății”!

Or, ideea „societății deschise” este total compromisă azi de turnura UE înspre o organizare internă statală și regională a Europei, prin solidaritate și responsabilitate colectivă, nu înspre o societate a indivizilor (și individualismului), proiect al Iluminismului, rămas nefinalizat sau eșuat/ratat. În haosul și anarhia ideologică a postcomunismului Europei Centrale și Balcaniului, ideea de „societate deschisă” a avut o oarecare relevanță, prin Fundațiile Soros din țări ca România, Ungaria, Georgia, dar care s-a prăbușit rapid în anarhie și uitare, prin retragerea salutară a elitelor și lipsa de impact la nivelul maselor.

Testarea acestei viziuni de democrație socială pe minoritatea rromă a fost sursa rearendării politice și mediatice a stigmatizării colective a acestora, ca tehnică istorică de menținere a distanței sociale prin prohibirea accesului la resursele de egalitate sau putere, mixajului etnic etc. Mai ales rromii din România și Ungaria, „beneficiari” predilecți ai programelor Soros (elitele lor, mai bine zis) traversează actualmente o criză profundă, atât ca excludere economică, dar mai ales ca escaladare fără precedent a rasismului, în special ca abandonare de către stat a politicilor publice, lăsată pe seama donatorilor și fondurilor structurale UE.

Diferit față de modul prin care au găsit soluții de integrare a identității și excluderii rasiale celelalte două „națiuni stigmatizate”, evreii (stat propriu) și afroamericani (meltingpot), în opinia lui Nicolae Gheorghe, transfrontalieritatea și transnaționalismul rromilor este o „societate deschisă”, iar recunoașterea ca „națiune europeană” ar fi o rezolvare a dilemei juridice a situației rromilor în Europa, considerați „națiune fără stat” (nomazi) sau „națiune autohtonă” (minoritate națională/etnică).

S-a avut în vedere testarea unei soluții de compromis (între meltingpot și panafricanism, pentru afroamericani; stat autonom și diaspora, pentru evrei), prin combinarea a trei modele istorice:

(1) *modelul afroamerican* al combaterii *rasismului de inegalitate/dominație*, prin combaterea sărăciei și asumarea de către stat a unei discriminării pozitive reparatorii (ca egalizare a unei discriminări negative anterioare, a Sclaviei) sau/și

(2) *modelul evreiesc* al combaterii *rasismului de excludere*, ca normativizare pozitivă a separării radicale a Holocaustului (anti-gypsyismul, ca antisemitism) și ca politică publică de recunoaștere subînțeleasă; dar, mai ales, s-a testat

(3) *modelul european* al incluziunii marginale nediferențiate, ca „dețigănzare” a rromilor, în care cultura acestora a fost/este considerată o contra-cultură auto-destructivă, obsolescentă, care necesită un „proces al civilizării” (umanizării), prin calchierea modelului absolutist habsburgic al „noilor țărani” (1758-1785) cu modelul dictaturii staliniste al „noilor muncitori” (1927-1953) și modelul social (1990-actual).

Astfel, *integrarea socială* a rromilor, ca utopie a eliminării antigypsyismului (rasismului antirom) și discriminării sociale a devenit o „religie civilă” secundară, în care drepturile rromului presupun reafirmarea caducelor drepturi ale omului, dar înafara drepturilor cetățeanului, girate de state, care să permită încheierea unui nou „contract social” menit să asigure integrarea autentică a rromilor în comUnitatea și comUniunea locală.

O asemenea paradoxală situație a „ingineriei graduale” și schimbării sociale prin „tehnocrați”, „prestatori de servicii”, deși etern improvizată, ca viziune, este conformă cu teoria lui Popper numită „failibilism” (din francezescul „faillible” - care poate greși, supus greșelii), bazată pe încercare și eroare (trial and error) care propune o logică a cercetării și învățării din greșeli. Asemănările cu „revoluția continuă” și anarhia trozkismului este evidentă:

*prin „failibilism” înțeleg aici poziția, sau acceptarea faptului că e posibil să comitem erori și că strădania de a ajunge la certitudine (sau fie și la o mare probabilitate) este greșită. Aceasta nu implică însă că ar fi greșită și căutarea adevărului. Dimpotrivă, ideea de eroare o presupune pe cea de adevăr, ca standard de adevăr pe care e posibil să nu-l atingem.*¹²⁶

Ca evitare a trapei ideologice, Nicolae Gheorghe semnaleză blocajul utopiei acestei revoluții a dedublării interioare a rromului „cosmopolitizat” (ca reificare a cosmopolitismului în cosmopolitică) într-o carte-dezbatere cu titlul „*De la victimizare*¹²⁷ *la conștiința cetățenească*.”

¹²⁶ Karl Popper, op. cit

¹²⁷ Cu sensul de discriminare socială, etnică, rasială.

*Calea pentru integrarea rromilor*¹²⁸. Cartea reiterează, încă din titlu, o recunoaștere a situației de fapt și o psihoterapie adresată victimei, ca test și preț al acceptării în comunitate: uitarea istoriei, ca nouă conștiință. Ea presupune că, mutual, învinsul se poate considera învingător, în aceeași cheie hegeliană, doar puțin modificată (falsificată?), a conștiinței comune și recunoașterii dintre stăpân/dominator (stat) și sclav/dominat (rrom), pentru că *sfârșitul istoriei*, ca uitare a memoriei, permite „pacea eternă”. Evident, nu există nicio garanție, ca în toate utopiile rupte de realitate, iar recrudescența antigypsismului constată un neorasism dezvoltat din noile provocări ale lumii postmoderne!

Elaborată în stilul „club de discuție”, între 2008-2013, pentru a găsi motivațiile prăbușirii instantanee a Decadei Soros (încheiată în 2005/7, înainte de a începe) și urgentarea elaborării unei minime viziuni strategice, cartea lămurește asupra „pactului faustic” al soros-maoismului¹²⁹, condiționat candidaților predilecți la integrarea nediferențiată, tinerii rromi: sinuciderea, prin eutanasiere/(auto-)eliminarea a conștiinței etnice, urmată de o iluzorie transferare într-o identitate de „leader” (învingător), ca eugenie (re-naștere) cosmopolită.

În perspectiva auto-colonizării, integrării prin asimilare/ convertire benevolă, autonomia și conexiunea eu-lui etnic cu eu-l cosmopolit (corespondente cu „sinele rănit”/stigmatizat și „sinele idealizat”/cetățenesc, în psihanaliza rușinii), principiul holist al alegerii bune, deși neetic și narcisist/egocentrist, evita scurtcircuitarea disocierii dintre conștient și subconștient, prin alegerea voluntară între viață și moarte civilă: sau valorizarea supraviețuirii demne și învingătoare, sau supraviețuirea stigmatizată și învinsă din underground/ghetou. Prin suprimarea sentimentelor/ afectelor, premiza era că eu-l cosmopolit (sinele idealizat) va transcende mântuitor eu-l etnic (și sinele rănit), pentru a-l elibera de sentimentul subestimării de sine, (auto) victimizării și scindării schizofrene, binele personal fiind resimțit la nivelul noii conștiințe morale, ca revitalizare (viață nouă) a *rr/omului nou!*

---

¹²⁸ Nicolae Gheorghe, *op. cit.*

¹²⁹ Termenul „maoism”, atașat ideologiei „societății deschise” a lui Popper-Soros, a avut în vedere implicarea tinerilor rromi împotriva propriei lor tradiții etnoculturale (paricid cultural), ca altădată Brigăzile roșii ale lui Mao și facțiunile maoiste neomaxiste occidentale ale anilor 1970-80 (în special revoltele studențești și azeziocoptiste). Caz clasic, pentru a înțelege eșecul și forța contra-culturală a acestei *revoluții culturale*, dictate de transformarea socială prin instalarea unei noi elite, trebuie făcută distincția între cum a fost formulat *soros-maoismul*, cum a fost aplicat și cum a fost înțeles de tinerii rromi. Așadar, aceasta ar fi istoria terminologică a ideologiei și economiei politico-sociale a „soros-maoismului”.

Era prevăzută o trecere asistată (financiar, vezi Programul economic Pakiv) și o adaptare privilegiată a „subomului” la condiția nouă de „supraom”, ca „voință de putere” la îndemâna oricărui subrrom de a deveni suprarrom, cu condiția negării oricărei ierarhii sau subordonări, decât cea față de sinele său atomizat și binelui personal, individual, egolatu. *Nu este de mirare că, în consecință, valoarea privilegiului securității crește permanent, revendicarea lui devine tot mai insistentă, iar până la urmă obținerea lui este dorită cu orice preț, chiar și cu prețul libertății.*¹³⁰

„Conștiința cetățenească” presupunea o ruptură a sinelui (dețigănzare), ca mască înlocuind chipul real, prin abolirea vechii Libertății de conștiință (psihică și etnică), pentru o Libertate globală/cosmopolită (socială și fizică), în baza unui utopic acces egal și nediferențiat la resurse, a unui pact/ *pace eternă* (Kant) între rromii și populațiile majoritare.

O altfel de creștinare a păgânilor, civilizare a barbarilor!

Între eugenie și eutanasiere, rromii, ca „morți vii”, stafii, zombi, Dracula – o Țiganomahie!

De altfel, asta explică misterul că discipolii lui Nicolae Gheorghe au rămas „soldăței de plumb”, deși așteptările fuseseră de a deveni „martiri ai credinței” în viitor!

Utopia și eșecul prevăzut al soros-maoismului a venit din faptul că, în cvasitotalitate, tinerii rromii selectați ca viitoare elite proveneau din medii deja asimilate/gagicanizate, aparent un criteriu ideal pentru convertirea la cosmopolitism, dar minat fatal de irelevanța acestora în fața comunităților etnoculturale, religioase, intelectuale sau politice rrome, excluse din start, strategic, de la finanțările Soros.

„Prețul” utopiei transformării rromilor în „europenii de nicăieri” („cosmopoliți fără rădăcini”, la Stalin), similar cu integrarea nediferențiată a „noilor țărani” sau „noilor muncitori” (de la Maria Tereza, la Stalin) a fost o ghetozare și mai dură și o recrudescență a violențelor rasiale față de rromii, ca reacții ostile ale populației majoritare la schimbarea socială propusă.

A fost motivul pentru care soros-maoismul nu a reușit să-și elaboreze nici o bază ideologică, nici să aibă un impact la mase, devenind mai mult o utopie economico-financiară de testare prealabilă a variantei locale de intervenție și inserție/integrare a rromilor, la dispoziția aplicanților (indiferent de etnicitate sau cunoaștere a problematicii).

Astfel, activismul rrom a devenit preocuparea unor „proiectanții”, devotați și subordonați doar „sfântului” Ghid de finanțare, în afara oricărei ideologii, anti-intelectual, cu un rol minor și secundar în viața rromilor, dar major și vizibil în rețelele „gulerelor albe” și multinaționalelor. Visul lui

---

¹³⁰ Friedrich A. Hayek, *Constituția Libertății*, ed Ideea Europeană, 1998

Nicolae Gheorghe de a crea o rețea de 1.000 de ONG-uri, ca infrastructură a „societății civile rrome”, a fost deturnat.

Un eșec similar a fost visul creării „societății politice rrome”, ca structură de negociere și reprezentare politică în relația cu statul român, în conformitate cu drepturile speciale rezervate minorităților naționale pentru prezervarea și dezvoltarea identității etnoculturale. Finanțată de la bugetul de stat, ca organizație legitimă a minorității rrome, Partida Romilor s-a transformat, în timp, într-o agenție electorală de tranzacționare a voturilor rromilor către puterea locală și centrală a partidelor majoritare, în situația să nu mai reprezintă decât propriului *leadership*, mereu același!

Devenite rapid „societate închisă”, pentru a-și prezerva privilegiile și accesul la resursele de putere externă și internă, „societatea civilă rromă” și „societatea politică rromă” sunt perpetuu într-un conflict pentru reprezentare și beneficii.

Însă, conflictul real al acestor structuri de interese este chiar cu cei pe care consideră că-i reprezintă, poporul, divizat el însuși în facțiuni adverse, în special pe criterii intra-culturale și religioase. În marea lor masă, „rromii românizați”, mare parte în dependență socio-economică, au abandonat speranța în politicile de incluziune, constatând creșterea excluderii și rasismului, ca și „rromii tradiționali” (etnofoni), adepți ai modernizării graduale, prin prezervarea și dezvoltarea identității etnoculturale.

Ambele deziderate nefiind satisfăcute, desolidarizarea de elitele civice și politice constituite a dus la stagnarea și apariția unor forme fără fond: națiuni fără popor, elite ilegitime sau delegitimate (dar re/legitimate dinafara națiunii), înlocuirea meritocrației cu amatorismul obedient etc.

Degringolada a fost și este alimentată în special de „trădarea cărturarilor”, elitele rrome (intelectuali, pastori, funcționari etc.), conform mai vechilor obsesii de putere și recunoaștere, care s-au polarizat oportunist pe cele două paliere de interese (civic și politic): (1) fie seduse de ideea desființării diferenței (rasiale) și accesului egal la resursele de putere și reprezentare ale structurilor culturii hegemonice; (2) fie abandonând, învinse, procesul istoric de negociere a diferenței dintre populațiile majoritare și rromi; (3) fie implicându-se politic în maintreaming-ul cosmopolit al partidele politice majoritare, chiar europene (cazul europarlamentarilor rromi), în care s-au pierdut; (4) fie devenind mercenari oportuniști în „mafia gulerele albe”; (5) fie intrând într-o masivă migrație pendulatorie, internă și internațională, în căutare de resurse de trai, reiterând (falsul) mit medieval al nomadismului rrom.

Apărut în 2013, volumul *De la victimizare la cetățenie. Calea integrării rromilor - o dezbatere* e un talmeș-balmeș elucubrant, în care nu

mai e clară care este legătura semantic-etnică dintre drepturile rromului (evocată în titlu), scufundată în mlaștina stătută a drepturilor omului sau drepturilor cetățeanului.

Pilonii cărții sunt două texte care se bat cap în cap, *Prețul de integrare a rromilor*, un text cinic și programatic, semnat de Andras Biro, un prieten și sfătuitor al magnatului Soros, și replica, în dezacord parțial, a lui Nicolae Gheorghe, în textul *Alegeri de făcut și prețuri de plătit: roluri potențiale și consecințe privind activismul rrom și elaborarea politicilor pentru rromi* (o compilație a ideilor, idealismelor și ideologiilor lui Nicolae Gheorghe, asumată în colaborare cu antropologul maghiar Gergo Pulay, preocupat de underground-ul culturii rome).

Cartea este o „provocare”, în care „provocatorul” este, evident, Nicolae Gheorghe, în stilul său socratic de a avea doar dubii sigure, inconfortabile și năucitoare pentru participanții la dezbatere (activiști, teoreticieni și tehnicieni implicați în politicile pentru rromi). O singură concluzie a dezbaterii este sigură: eșecul soros-maoismului și stagnarea Mișcării rome în statele Europei Centrale și a celor din Balcani, implicate în Deceniul Incluziunii Romiilor 2003/5-2007/15¹³¹.

De altfel, „deviaționismul” ultimului Nicolae Gheorghe (2007-2013), trecerea de la viziunea ortodoxă a „combaterii sărăciei” rromilor la prioritizarea viziunii „combaterii rasismului”, a fost motivul îndepărtării sale din structurile de putere și de reprezentare a rromilor. „Mea culpa”, căința și ideile de răzgândire și regândire a viziunilor („revoltați-vă și veți fi liberi”) ale acestui mare răzvrătit sunt exemplificarea însăși a Libertății de gândire și acțiune, nevoii de solidaritate între rromi, ca națiune (culturală, civică și politică).

Însuși destinul postum al lui Nicolae Gheorghe, în acest deziderat, e simplu de concluzionat: sau va fi excepția care confirmă regula și rromii vor rămâne în „status quo ante”, sau va deveni regula nouă, care să-i confirme excepția spirituală, ca marilor gânditori ai națiunilor, și rromii îi vor urma gândurile și îndoielile, solidari.

Teoria popperiană a „failibilismului” (îndreptării greșelilor) este de utilizat, pentru că putem pierde o bătălie, dar nu lupta pentru recunoaștere, ca adevărat preț al Demnității și Libertății!

Dacă n-ar fi plătit Nicolae Gheorghe însuși acest preț, nu am fi știut care este drumul de urmat!

---

¹³¹ Diferențele de date au în vedere faza pregătitoare și faza reală a prăbușirii viziunii.

O CONTRAISTORIE A LIBERTĂȚII: ȚIGANII - ROMÂNI SAU RROMI?

În fiecare 20 februarie se celebrează eliberarea din sclavie a rromilor din România, din 1856. „Emancipații” au devenit liberi, dar au rămas săraci sau într-un retard socio-cultural engramat în vechea opoziție dintre civilizată vs. barbar/primitiv.

Afroamericani, sclavi ca și țiganii, au reușit în mare parte ieșirea din marasmul disprețului și urii, nu și rromii. De ce?

În toată istoria medievală a unicității sclaviei rromilor din Țările Române, adevărul este că cine a vrut să fie liber, să nu mai fie sclav, a putut-o face, prin simplul curaj de a fugi spre Libertate, dincolo de Dunăre (în imperiul otoman), dincolo de Nistru (în imperiul rus) sau dincolo de Carpați (în imperiul austriac). Mai ales după războiul austro-ruso-turc din 1735-1739, când austriecii și rușii au început împroprietărirea și colonizarea a milioane de săraci ai Europei în fostele posesiuni cucerite de la otomani, cei care se aflau în servitute juridică și economică în Țările Române, „rumânii” (șerbii) și „țiganii” (sclavii), au migrat masiv, depopulând țara.

Reformele propuse de „Așezământul” domnitorului fanariot Constantin Mavrocordat (1740) aveau în vedere stoparea migrației forței de muncă, prin desființarea „rumâniei” (șerbiei, iobăgiei) și îmbunătățirea situației „țiganilor”(robilor, sclavilor), în special prin desființarea însclavizării perpetue a căsătoriilor mixte dintre sclavii vlahi și sclavii nevlahi (corcire/metisaj), devenite frecvente, pentru scutirea de bir și de celelalte obligații publice. Pentru că încercările de reformă contraziceau „obiceiul pământului” (tradiția juridică), boierii au fost puși să jure în fața mitropolitului pe Sfânta scriptură că vor respecta întocmai noile legi.

Evident, nu le-au respectat, o altă anafora (lege), la 1766, anulând deciziile anterioare, în special pe cele referitoare la robi.

Măsurile au fost ambigue și fără urmări, cei fugiți nu s-au mai întors, recensământul din perioada 1741-1746 arătând că jumătate din țărani și țiganii aserviți părăsiseră deja țara, iar cei rămași se pregăteau de emigrare. Forțat de situație, în 1746 (în Muntenia) și 1749 (în Moldova), domnitorul Constantin Mavrocordat a dat un nou așezământ (lege), prin care a desființat „rumânia” țăranilor (răscumpărare prin plata a 10 taleri), ca stare de dependență („legare de pământ”) față de clasa/ casta boierească, termenul însuși fiind eliminat din limbajul oficial-administrativ prin utilizarea altor termeni, clăcași, săteni. În mod similar, statutul sclavilor (țiganilor) era mult îmbunătățit, substituit statutului de „rumânie” - de aici și formularea încă

utilizată, de „țigani/ rromi românizați”, care corespundea și unui mixaj (corcîre) îndelungat între sclavii de diferite origini etnice, inclusiv vlahi:

„În luna martie, în ziua 7 anul 6979 (1471), într-o joi, a pătruns Ștefan voievod în Muntenia și în aceeași zi a avut o mare bătălie cu Radu voievod, pe un câmp, lângă un târg numit Soci. Acolo a omorât multă oaste și le-a luat 17.000 de țigani cu dânsul în robie” (Cronica Moldo-Germană).

În 1474 „a luat Ștefan Vodă cetatea Teleajănelui și a tăietu capetele pîrcălabilor, și muierile lor le-au robitu, și mulți țigani au luat și cetatea au ars-o” (Grigore Ureche, „Letopisețul Țării Moldovei”).

Cronica moldo-germană menționează că în incursiunea anti-otomană a lui Vlad Țepeș în Bulgaria, din 1462 acesta a adus ca prizonieri de război/sclavi 11-12.000 de oameni. În fine, tot Grigore Ureche, în „Letopisețul Țării Moldovei” referindu-se la Ștefan cel Mare și atacul fulger întreprins în Polonia, în 1498, menționează: „Mulți oameni, bărbați, muieri, copii, au scos în robie, mai mult de 100.000”.

Cronica Lituaniană evaluează numărul la peste 150.000, vânduți ca sclavi în imperiul otoman și la tătari.

Secole de-a rândul, distincția rumân (șerb, iobag) - țigan (rob, sclav), etnicizată mai apoi în țăran (român) - țigan (rrom), a fost inoperabilă, ambele categorii având în prelungitul ev mediu românesc un statut social cvasi-similar, de „animal de muncă” (din slavă, rob, robotă, cu sensul de muncitor, muncă).

Deși în 1783, imperiul rus și imperiul austriac desființează instituția sclaviei în teritoriile românești suzerane (Ardeal, Banat, Basarabia, Bucovina), aproape simultan, în 1785, „Sobornicescul hrisov” (Moldova) și „Pravilniceasca condică” (Muntenia) înăspresc legislația sclaviei în Țările Române, de data aceasta ca separare etnică, o politică de stat a începutului „procesului civilizării” românilor și a începutului „procesului decivilizării” țiganilor, prin precarizare. Inocent, contele d' Hauterreville, viitor consilier al lui Napoleon, în „Memoriu despre starea Moldovei la 1787”, constată că depopularea țării continuă și că un sfert din populație este în stare de sclavie (250.000 robi), fapt care necesită abolirea acesteia și re-fondarea statului pe egalitatea totală între cetățeni. Doar că planurile domnitorilor fanarioți Alexandru Mavrocordat Firaris (Fugarul, pentru că el însuși va emigra în Imperiul rus și va deveni guvernatorul Basarabiei) și Alexandru Ipsilanti erau legate de interesul de a crea o Românie (numele fostului imperiu bizantin) fanariotă care să refacă gloria de altădată a grecilor, pornind de la mai vechea idee a unificării Țărilor Române în „regatul Dacia”, sub egida oricăruia dintre cei trei competitori (otomanii, austriecii, rușii).

Realitatea era că elitele vremii, destul de alogene pentru a fi considerate autohtone, aveau nevoie de recunoașterea poporului, pentru a

crea o națiune-stat. Astfel, pe măsură ce „măria sa poporul” era sacralizat și românizat, statul îi excludea pe cei indezirabili, naturalizarea străinilor devine selectivă sau interzisă (orientalii, evreii). În special țiganii, ca „străinii din interior”, devin în strategiilor statului de solidarizare națională imaginea răului, urii, disprețului și alterității radicale, așa cum se vede clar din epopeea românilor „Țiganiada” (1777-1800). O politică anti-romă constantă a statului, de la Dezrobire și Holocaust, până azi.

Din această analiză istorică rezultă că a fi „țigan” nu avea până în secolul al XIX-lea o conotație etnică, cum nici a fi „rumân”, puteai deveni și una, și alta, prin „corcire” (metisaj), prin decăderea într-un statut social dependent, de sclav. Numărul mare al sclavilor în prelungitul ev mediu românesc corespundea unei solicitări pe piața economică, sclavii fiind vânduți, în special prin Chilia și Cetatea Albă, prin intermediul genovezilor și venețienilor, pe piețele de sclavi orientale.

Cronicile genoveze menționează sclave cu numele Dochia sau Balada aduse din zona Mării Negre, încă de la 1275, cu mult înainte de întemeierea Țărilor române.

După ce Marea Neagră devine „lac turcesc” și Țările române trec sub suzeranitatea Imperiului Otoman, pierzând dreptul de administrare a cetăților la Marea Neagră, comerțul cu sclavi devine monopolul Hanatului tătar din Crimeea, care deservește inclusiv Egiptul mameluc, Spania musulmană și Imperiul Otoman.

Cvasitotalitatea celor numiți sclavi sunt, generic, „slavi”, dar provin din întregul spațiu nemusulman al imperiului stepelor nord pontic, pe fostul *Drum al mătăsii*, din China și Persia, prin Caucaz, până la capătul stepei, Dobrogea.

Vasile Porojan, tizul sclav al lui Vasile Alecsandri, este un Zaporojan, urmașul unui cazac ucrainean, un Taras Bulba luat prizonier în nesfârșitele războaie de frontieră ale imperiului otoman cu imperiul rus. La fel, Irina Botezata, cu care domnitorul Moldovei Petru Șchiopul s-a căsătorit în 1591, în taină, era o sclavă, doica copiilor săi, mai apoi mama lui Ștefan Răzvan, presupusul și fabulosul domn „țigan” al Moldovei.

Dincolo de utopiile socialiste ale *Falansterului din Scăieni* (1835-6) povestea este și a dragostei responsabile a boierului iluminist Emanoil Bălăceanu Scăieni față de viitorul celor patru copii ai săi, făcuți cu o sclavă (țigancă). Domnitorul îi bate obrazul că se plimbă cu țigancă prin locurile simandicoase, colonia este desființată, este arestat, apoi exilat din țară (în 1841).

În același an, Theodor Diamant propune Moldovei același proiect de transformare în „oameni ai muncii”, prin „integrarea socială” a sclavilor: „acești țigani care prin viața lor vagabondă și fără reguli nu numai că nu progresează în niciun fel sub raport moral și material, dar sunt dependenți de

alte persoane și dăunători țării” (ces bohémiens qui par leur vie vagabonde et déréglée, non seulement ne font aucun progrès sous le rapport moral et matériel, mais encore ils sont à la charge des autres habitants et très préjudiciables au pays).

Abolirea juridică a sclaviei în Moldova, la 1855, prin „Legea pentru desființarea sclăviei, regularea despăgubirii și trecerea emancipaților la dare,, este legată și de tragedia mondenă a sinuciderii sclavului Dincă Mihai, fiul nelegitim al prințului Dumitrache Cantacuzino-Paşcanu cu sclava Maria Cracău, care a pus în discuția vremii înrudirea sa apropiată cu domnitorul țării, dar mai ales dezastrul sufletesc al prințesei Porfira Cantacuzino, care nu avusese copii și îl iubea ca pe copilul ei, pentru asemănarea acestuia cu răposatul soț. După drama suferită de pierderea fiului vitreg, și-a eliberat toți sclavii, și-a donat întreaga avere și s-a retras într-o reclusiune cruntă, până la moarte.

Din aceleași rațiuni ale rudeniei de sânge, Gheorghe Catargiu preia după moartea fratelui său, paharnicul Apostol (Cantacuzino) și grija celor doi bastarzi: „așijderea și pentru doi copii ce au rămas făcuți de Apostol peharnic cu niște roabe și acestea i-am luat asupra mea” (urmând, de fapt, testamentul tatălui acestora, care le dăruia „părți din chelciugul” casei sale).

Spaimile și admirația Marucăi Cantacuzino pentru bunica ei vrăjitoare și legătura ei temperamental-nevrotică cu muzicianul George Enescu, ca și destinul lăutarului Henry Negresco, nepotul nelegitim al prințului Negrescu Șuțu, ajuns în vârful „high life”-ului de pe Coasta de Azur, prin somptuosul palat Negresco – sunt nu doar câteva din multele cancan-uri ale elitelor fanariote autohtonizate, dar și ale unui echivoc identitar rumân-țigănesc greu de explicat rațional, nici românii nefiind chiar blonzi și nici țigăanii chiar negri.

În fine, „țigăanii ne-au dat industriași, artiști, ofițeri distinși, buni administratori, medici și chiar oratori parlamentari” – conchide Kogălniceanu, care în 1837, la nici 20 de ani, publica prima istorie a țiganilor (sclavilor) români și va deveni un aboliționist fervent (unii explică asta prin faptul că ar fi fost, de fapt, „copil din flori”, făcut cu o sclavă).

Totuși, contrar opiniei istoricilor români, dezrobirea țiganilor a fost o condiție impusă de către ruși în *Regulamentul Organic* al celor două Țări române (1831, respectiv, 1832) și o precondiție a acceptării graduale în familia europeană, în care sclavia dispăruse de secole (exportată în colonii).

Abolirea sclaviei s-a făcut sub presiunea trupelor de ocupație austriece, în mai puțin de 2 luni (decembrie 1855, Moldova - februarie 1856, Muntenia) ca o condiție ultimă de preaderare la *Tratatul de la Paris* (martie 1856), care a consfințit începutul Unirii Principatelor Române.

În 1865, după ce statul a despăgubit parțial proprietarii de sclavi (echivalentul a 4-10 taleri), problema emancipării foștilor sclavi este abandonată, așa cum sunt problemele create artificial, nu abordate responsabil. Un val uriaș de migrație al săracilor, foști sclavi, se revarsă spre țările din Occident.

În fața unei asemenea „invazii”, s-au evidențiat două modele de „integrare socială” a rromilor: cel austriac, al integrării marginale, și cel anglo-francez, al expulzării în colonii. La sfârșitul secolului al XIX-lea în țările din Occident numărul țiganilor devenise extrem de mic, doar cei cu meserii itinerante nefiind expulzați, având la dispoziție stații de campare, ca „străini”, „cetățeni de categoria a doua” (gens du voyage, travellers, nomadi) aflați într-o toleranță supravegheată.

Prăbușirea și dizolvarea în 1918 a imperiilor otoman, austriac și rus a presupus și o creștere a fluxului de migrație rromă spre Occident și Americi, care a repus chestiunea nomadismului în termenii a ceea ce, acum, am numi refugiat, azilant, apatrid, migrant, în aceleași valori negative de altădată față de „evreul rătăcitor” sau „țiganul nomad”, care au dus la Holocaustul evreilor și rromilor, în majoritatea statelor europene.

Constatarea eugenismului rasial românesc (creat pe ideea de puritate de neam, nu pe diferența alb-negru) era că, prin împrăștierea din 1783, majoritatea țiganilor din Bucovina deveniseră țărani și români, că foștii sclavi ai castelului Bran se „românizaseră” și că țiganul român amenința însăși ființa națională, a țaranului român.

Planul sociologului Sabin Manuilă, din 1941, adoptat de stat, avea în vedere o purificare etnic-rasială de 98% a românilor, prin schimburi de populație cu țările învecinate și deportarea unilaterală, prin deposedarea de cetățenie, a „națiunilor fără stat” (evreii și rromii).

În ipocrizia comunismului, clasa muncitoare a ținut țaranul și țiganul într-un clopot de sticlă, al unui proces al re-civilizării și edificării „omului nou” al unei societăți ideale, în care nu doar săracul era egal cu bogatul, ci și prostul cu deșteptul sau țiganul cu țaranul. „Cobori, Doamne, pe pământ,/ Să vezi Stalin ce-a făcut/ A făcut din cai măgari/ Și din țigani oameni mari” sau „Dă-le, Doamne, la români/ Cancer, boală de plămâni/ Dă-le, Doamne, la țigani/ Mașini mici și case mari” sunt folclorul unui resentiment total, mascat de retorica corectitudinii politice a cetățeniei egale și drepturilor omului.

În 1990, deși rromii sunt recunoscuți constituțional ca națiune distinctă, cofondatoare a statului român, pe fondul prăbușirii sistemului economic comunist și al crizei economice, marea masă a rromilor, masată în munci necalificate pe marile platforme industriale sau în întreprinderile agricole de stat, intră în șomaj de durată. Zeci de pogromuri se abat asupra comunităților rrome, le sunt arse casele sau sunt ghetoizați, sau sunt forțați

să migreze. Criza rromilor români în Europa devine o rușine națională, adâncind vechile resentimente dintre populația majoritară și rromi, dar statul roman, în pofida presiunilor europene, tergiversează luarea unor măsuri.

„Problematica rromă” este o moștenire grea, care vine din adâncurile istoriei României, dar care ne urmărește și astăzi și ne va urmări multă vreme, dacă nu se iau măsuri de incluziune reală în comunitatea locală și este continuată aceeași ipocrizie a statului roman, de la Dezrobire, până azi. Doar că acum vorbim, mai mult ca atunci despre statul român ca stat eşuat, stat criminal, stat corupt, despre gangsterism politic și populism, despre resentiment sau resemnare, despre formele moderne de însclavizare, gheoizare sau determinare a migrației forțate. Rămasă neschimbată în fundamentele sale, România profundă este scindată între un popor plebeizat și un aparatcik corupt, care controlează statul. Ca și în perioada sclaviei, rromii sunt controlați prin liderii decizi de stat, ca altădată vătafii de sclavi.

Prin abandonarea de către stat a „problematicii rrome”, procesul de primitivizare/ decivilizare a acestuia, pentru stratificare/ castizare etnică, a reușit. Este o rușine să fii rrom/ țigan, chiar dacă ajungi la salvare individuală, pentru că statul român menține colonizarea și gheoizarea culturii și educației rrome, ca „țap ispășitor” al propriilor eșecuri. De la Dezrobire, până azi, există doi responsabili pentru situația dezastruoasă a rromilor, care ne afectează pe toți: (1) rromii înșiși, prin letargia și abandonarea responsabilității față de propriul destin și ce lasă moștenire viitorului; (2) statul român, care nici măcar nu are onestitatea minimală de a-și recunoaște erorile trecutului, Sclavia și Holocaustul, și care tolerează oportunist impunitatea rasismului (anti-gypsismului), promovând un leadership rrom obedient și oportunist, cvasi-analfabet.

Poate că adevărata chestiune, în secolul XXI, este cum își reprezintă românii și rromii Libertatea, ca popoare nelibere în întreaga lor istorie, dar care aspiră la Libertate, vor „o țară ca afară”. Ca auto-sabotare a Libertății, ce aspirații și ce înțelege Floricica dansatoarea, co-etnica mea, când strigă, resentimentar, „Huoooo, Libertate”, sau când o bunică rromă spune că Iohannis este un nazist „păpușoi” care ne distruge pe „noi românii”?

Statul, rromii și țiganii: măști, măscărici, măscări, mascarade

„Comment peut-on etre tsigan/ Cum (mai) poate fi cineva țigan”, repetentul istoriei? Nici român, nici rrom, „încremenit în proiect”, anacronic, repudiat, diabolizat, dezumanizat, „țiganul e om de departe” (neom), iar integrarea sa o dezintegrare apocaliptică, haosul unei mântuirii de mântuială. Ce (mai) este de făcut?

În 2017, statul român ar trebui să celebreze 40 de ani de politici de integrare socială a rromilor, începute cu Platforma PCR „Integrarea țiganilor” 1977-1983”. Sau ar trebui să comemoreze 65 de ani de la legiferarea excluderii rromilor din România, prin deportarea în Guvernământul Transnistria și Holocaust, în care au murit mii de rromi. Sau ar trebui să celebreze (comemoreze?) trecerea unui secol și jumătate de la abolirea Sclaviei rromilor în Țările române din 1856/1865 (caz unic) și cea mai lungă servitute din istoria lumii.

Ar trebui ca statul român să reflecteze asupra propriilor politici, în 27 aprilie fiind aniversarea (fără celebrare) a declarației politice a Memorandumului adunării rromilor de la 1919, prin care rromii și-au exprimat două imperative legitime ale recunoașterii lor juridic-constituționale: (1) să li se acorde drepturile egale ale cetățeniei, conform Declarației de la Alba Iulia a statului român (1 decembrie 1918), și (2) să nu mai fie tratați marginal, ca națiune rasială, inclusiv termenul țigan (cu vechiul sens de sclav, respectiv, păgân) urmând a face obiectul negocierii „contractului social”.

Acest „contract social” nu a fost niciodată încheiat, recunoașterea rromilor ca națiune conlocuitoare, creatoare a statului român, a devenit fapt abia după 70 de ani, dar formal, la presiunea externă, așa cum și eliberarea din sclavie a fost condiționată de recunoașterea Unirii.

Ca un corolar, în 2017 s-au împlinit 35 de ani de la „Mărturia unui țigan” (20 februarie 1982), protestul internațional față de politicile rasiste victimizatoare ale statului român, un act disident riscant al activistului și diplomatului rrom Nicolae Gheorghe (1946-2013). Deși fondator al unei viziuni europene asupra integrării rromilor, care s-a bucurat de recunoașterea instituțiilor europene și internaționale, pentru statul român a rămas un indezirabil, persona non grata, chiar și după prăbușirea comunismului.

Acum, la aproape 30 de ani de la recunoașterea juridică a drepturilor rromilor la demnitate și libertate, la care s-a obligat constituțional statul român în 25 decembrie 1989, eșecul este evident și total. A falimentat până și comedia bufă a redistribuirii socio-economice, ca acțiune afirmativă de echilibrare a inechităților discriminărilor negative istorice. Rromii mai au de ales între două rele: a continua să fie victimele rasismului și discriminării într-un stat eșuat, un Egypt-ghetou, sau de a se autoexila, nomadizând forțat prin pustiul marginalității unei Europe centrifugate, plină până la refuz de refugiați, azilanți, migranți.

Această catastrofă umană a rromilor români în Europa este rezultatul socializării negative a instituțiilor birocratice ale statului - cine-și asumă responsabilitatea eșecului? Pentru resocializarea devianților statul a avut și

are dintotdeauna forme de control și sancțiune socială, dar este imorală victimizarea colectivă și permiterea justiției colective – dovezi că statul și-a abandonat demult responsabilitate față de rromi, ca cetățeni și ca minoritate națională. Concluzia evidentă este că statul român, legatarul drepturilor și îndatoririlor tuturor cetățenilor săi, a eșuat constant și intenționat în implementarea oricărei strategii de integrare a rromilor pentru că nu-și asumă trecutul, este impenitent față de propria istorie și continuă să rămână în impunitatea dictatorială și colonizatoare a disprețului și impasibilității. Or, tratamentul imoral al instituționalizării rasismului prin omisiune legislativă, căruia rromii îi cad pradă generație după generație, este o victimizare deliberată, pe care studiile de specialitate o consideră specifică „statului criminal”, ca „stat rasist” (Yves Ternon, 1995). Cum e posibilă, ca ultimă șansă de evitare a prăbușirii și conflictului, o societate rromă care să solidarizeze comunitățile, clanurile, diferențele intragrupale, ca într-ajutorare civică și etnică, auto-organizare?

După 40 de ani de eșec al politicilor publice pentru rromi, statul român trebuie să-și adapteze din temelii viziunile integrative. În absența rețelelor de comunicare, care să instituționalizeze structurile de educația intraetnică și civică ale reformei de modernizare a tradiției și culturii organizaționale rrome, dezvoltarea personalității individuale și etnoculturale este blocată de subdezvoltarea elitelor rrome, ca potențiale modele formative ale schimbării sociale, consecință a managementului eronat al acțiunii afirmative. Într-o asemenea situație de subdezvoltare și totală dependență de cultura dominantă, cum poate fi creat un dialog autentic, în termenii cetățeniei, între cultura rromă și cultura românească, altceva decât lăutărie și dansuri din buric? Ce interacție poate exista între poporul rom și elitele sale, menținute într-un mainstream-ing impus, colonizator ? Este imperios ca statul român și elitele rrome cu care s-a asociat să facă dovada competențelor reale. Pe de altă parte, individual și colectiv, rromii trebuie să-și structureze realist așteptările, „la firul ierbii” (local), în contextul dispariției statului providențial, mizând mai mult pe propria auto-organizare.

Până ce statul își va asuma responsabilitățile constituționale, noi, ca persoane fizice, nu putem decât să ne dorim să fie bine. *Versez un peu du style dans votre vie*, în definitiv diferența dintre Depeche Mode și Johnny Cash este ca și cea dintre țăran și țigan sau dintre rrom și țigan: de nuanță și statut. Or, integrarea/ incluziunea rromilor este ca și integrarea europeană a României, ofertantă, dar greu accesibilă, prin lipsa abilităților cultural-educative, tehnologice, economice, de aceea marginală, chiar la limita deprivării.

Ironie, „omul global” al viitorului apropiat amintește de ipocrizia istorică a integrării în comunitate a țiganului nomad sau a evreului rătăcitor, mai ales de eșecul primului și reușita ultimului.

Nu vom putea evolua, dacă nu vom înțelege dezamăgirea și răsturnarea „dialectică” a viziunii sale despre rromi, de la (1) abandonarea abordării problematice a rromilor din perspectiva unei sociologii a acțiunii (postmarxism maoist și freudo-marxism libertar) și (2) abandonarea modelului evreiesc al cosmopolitismului (Moses Mendelssohn, în tandem cu (3) „pacea eternă” a lui Kant), la inversarea viziunii, prin prioritizarea (4) unei prealabile r/evoluții morale a rromilor ca (5) resurrecție a pakiv-ului (încredere, credibilitate, credință, crez), pornind de la (6) stima de sine (lajimos te aves rrom/ rușinea de a fi rrom), pentru a se ajunge la (7) demnitate și libertate, pe baza (8) solidarizării/ mobilizării rromilor prin (9) solah (legământ /jurământ de credință), (10) lupta împotriva rasismului presupunând (11) transformarea/ schimbarea mentalităților rromilor, (12) autonomia spirituală și economică a națiunii rromilor.

Pentru a-i atinge țelurile e nevoie de o nouă conștiință și de revoltă comună pentru demnitate umană, pentru că „țiganul nu poate fi rrom...ci o specie de subom”, iar asta este indiscutabil, dacă îi excludem conștiința, omul este un animal, pentru că ceea ce definește omul este gândirea, nu instinctul. Când și cum va fi posibil, dacă va fi vreodată posibil, depinde doar de țiganii care vor să devină rromi (nu români, ca acum). Eroarea lui Nicolae Gheorghe, fost militar, a fost să nu priceapă că nu generalul trage cu pușca, ci soldații.

Obama, Iohannis și „Țiganiada”

E drept ca ceea ce este drept să fie urmat și e necesar ca cel mai puternic să fie urmat. Dreptatea fără forță este neputincioasă, forța fără dreptate este tiranie. Dreptatea lipsită de forță va fi permanent contestată pentru că răii vor exista mereu; forța fără dreptate este de condamnat. Trebuie deci ca forța și dreptatea să stea alături și pentru aceasta să facem în așa fel încât ceea ce e drept să fie puternic sau ceea ce este puternic să fie drept. Dreptatea este întotdeauna supusă contestațiilor, forța se recunoaște fără împotrivire (...) Astfel, nu s-a putut da forță dreptății pentru că forța a contestat dreptatea și a zis că este nedreaptă și că numai ea, forța, este dreaptă. Și astfel, neputând da forță dreptății, s-a dat dreptate celui puternic.

(Jacques Derrida, Forță de lege. „Fundamentul mistic al autorității”)¹³²

Ce au în mod particular în comun americanii și românii este instituția Sclaviei și dificultatea coabitării cu foștii sclavi, afroamericanii și rromii

---

¹³² În Walter Benjamin, Jacques Derrida, *Despre violență*, ed. Idea Design & Print, 2004, apud Jacques Derrida, *Fiara și suveranul*, ed Tact, 2013

(altfel spus, negri și țigani, „ciori”), de a găsi un management coerent cetățeniei comune și recurenței rasismului¹³³.

Această modestă analiză comparată a istoriei rasismului, în România și America (modestă, pentru că lipsesc sursele și reflecțiile minimale, în limba și cultura română, ceea ce explică dificultățile cititorului care se va angaja chiar și doar în lecturarea acestui articol, este o perspectivă asupra marilor proteste antirasiste din America. Ele au fost provocate de uciderea unui tânăr afroamerican de un polițist alb, fapt pe care unii îl consideră abuz și rasism, ca ideologie a „supremației rasei albe” (un altfel de arianism), alții doar o probabilă disfuncționalitate în aplicarea legii. Deși, oficial, discuția este despre violența excesivă a poliției, „brațul Legii”, „violenței legitime” a statului, apare evidentă componenta rasială a chestiunii, ca răbufnire a unei frustrări istorice. Amplitudinea protestelor amintește de anii 70, când presiunea societății civile (a negrilor și albilor) a impus desegregarea rasială. Nu ești liber, dacă libertatea ta nu este a tuturor - este un principiu al democrației în America. Rromii, uneori considerați „negrii Europei”, au anumite similitudini de destin cu afroamericanii (sclavia) și evreii (Holocaustul), în special legat de rasism și ghetoizare.

Am analizat eșecul „meltingpot”-ului american, ca politică publică de forjare a identităților etnice și rasiale într-o cetățenie monocromă și monolitică, tip „flower-power” (în sensul unei coabitări nenormate). Ea este girată de către stat, obedient față de „clasa fără griji”, „clasa conducătoare” (un Big Brother aparent invizibil și echidistant), în numele caduc și populist al drepturilor omului (și cetățeanului). Este istoria atroce a unei ipocrite corectitudini politice care maschează eugenismul rasist al „colonizării interne”, ca „proces al civilizării”/domesticirii sălbaticilor/primitivilor/asocialilor, a celor cu o diferență etnică rasializată și „orfani neadoptabili” (sclavii, deveniți națiuni fără stat, după eliberarea din sclavie) - cum este cazul afroamericanilor și rromilor.

Am căutat similitudinile cu eșecul istoric al incluziunii rromilor din România, deveniți o problemă a întregii Europe, și el o consecință a aplicării acestui model falimentar al „incluziunii” afroamericanilor și nativ americanilor, deși este o realitate total diferită de cea americană, chiar și în ceea ce pare a avea în comun: desegregarea rasială. De altfel, „Coliba unchiului Tom” (1852) a aboliționistei Harriet Beecher Stowe a fost tradusă aproape simultan în românește, în 1853, iar în 1855 a apărut și versiunea „localizată” (românizată), cu titlul „Coliba Măriucăi”, în care

---

¹³³ Articol publicat pe blogul platformei „Adevărul”, 2014

personajele erau sclavi rromi autohtoni - un „copy paste” neîntrerupt al acelor vremi, încă actuale.

Nu am avut în vedere și nativ americanii, ei vor fi mântuiți după ce caporalul Jake Sully se va reîntrupa și va reînvia, în anul 2154, cum procește epopeea cinematografică „Avatar”. În cazul „săracilor”, ca emigranți sau prizonieri ai ghetourilor, avatarurile acestora sunt în aceeași ambiguitate, între mila creștină și mila publică, asociate unui status precar, al excluderii.

În rest, pentru rasiști faptul că un alb a împușcat un negru nu e o știre, eventual un țigan a mușcat un român ar putea fi, pentru că dintotdeauna un țigan/negru bun e un țigan/negru mort. Pentru aceștia, textul de mai jos nu este decât un inutil „zbor deasupra unui cuib de...ciori!”

De mai bine de un an, protestele din orașelul Ferguson, declanșate de împușcarea unui tânăr afroamerican de 18 ani de către un polițist alb, s-au extind în marile orașe americane și riscă să devină o deflagrație care să pulverizeze însăși legitimitatea lui Obama la Casa Albă, acum ironică și pesimistă. Un metis americano-african (mamă albă, tată negru african) pare să fie dintr-un alt film și altă istorie decât un afroamerican sau decât un alb american „get beget”.

Or, o listă a numărului afroamericanilor uciși de poliție, prin varii metode, inclusiv ștrangulare, ca tehnici de luptă de guerilă, crește și ce părea o firească stabilire a ordinii de către Poliție, chiar dacă un fel de comedie punitivă binemeritată de infractori, se dovedește a fi o tragedie, torturi și omucideri care se petrec de mult timp, cu evidente tente rasiale, în impasibilitatea morală a societății civile.

Dincolo de indiscutabilele atuurile personale, Barack Obama pare o speranță neconfirmată, eșecul unui pact/nou contract social susținut de ambele părți, ba chiar de lumea întreagă, prin Premiul Nobel pentru Pace acordat, semnificativ, la începutul mandatului de președinte, ca „împăcare a istoriei” și căință publică, asumată.

Ceea ce pare să se clatine, mult mai puternic decât retoricile umaniste, este însuși faimosul „vis” egalitar al lui Martin Luther King, un ghandism hibridat cu marxism creștin, ca premiză a unei reforme morale și nou Legământ al „religiei civile” americane, acum prăbușit sub presiunea rasismului.

A fost ideologia desegregării rasiale o strategie de manipulare pentru supunerea liber consimțită (voluntară) a „puterii negre”, în care scopul statului a fost doar demolarea preventivă a infrastructurii și instituțiilor

ideologice și economice, auto-organizării construite de Marcus Garvey și Malcolm X („o națiune în interiorul unei națiuni”)?

Recurența rasismului reiterează întrebarea ce (mai) înseamnă Libertatea, azi, după ce perspectiva iluministă s-a dovedit un proiect neterminat și utopic, tocmai pentru că a eșuat în găsirea „aproapelui”, co-fondator al comunității și statului, repetând eșecul Creștinismului?

„Comment peut-on être persan”, cum (mai) poate fi cineva persan, negru, țigan în era globalizării, postcreștinismului și postmodernismului? Este darwinismul social patologic, așa cum revelează psihologia și antropologia violenței, ofilind utopiile „cetățeniei universale” kantiane (Kant însuși fiind rasist) și asta necesită o legislație antirasistă adaptată?

Ar fi suficient vegetarianismul pentru a anihila violența prin nonviolență, cum credea victorianul student londonez Gandhi, discipol și *mahatma* (instructor) al teosofiei „Marii fraternități albe”, condusă de Madame Blavatsky? Și Hitler a fost vegetarian!

În „Despre democrație în America” (1835) Tocqueville exemplifică vizionar principiul surdității sociale, în care sclavia și rasismul american sunt tratate ca secundare interesului public, constatând că suprimarea legislației și abolirea sclaviei nu va rezolva problema rasismului, dacă Libertatea nu va fi aceeași în drepturi și responsabilități: *Există o prejudecată naturală care îl face pe om să-l urască pe cel care i-a fost inferior, mult timp după ce acesta i-a devenit egal: inegalității reale, produse de noroc sau lege, îi succede totdeauna o inegalitate imaginară, care își are originea în cutume (...) imaterialitatea și temporalitatea sclaviei se combină într-o manieră foarte dezastruoasă cu materialitatea și permanența diferenței de rasă. Rememorarea sclaviei dezonorează rasa, iar rasa perpetuează amintirea sclaviei (...) Astfel, negrul este liber, dar nu poate împărtăși nici drepturile, nici plăcerile, nici muncile, nici chiar groapa celui cu care a fost declarat egal; nu se va întâlni niciodată cu el, nici în viață, nici în moarte. Prin abolirea principiului servituții, americanii nu-și pun deloc sclavii în libertate. A-i reda omului libertatea, dar a-l lăsa în mizerie și ignoranță, înseamnă să furnizezi viitorului un șef al revoltei sclavilor.*¹³⁴

Quod erat demonstrandum, vreme de 100 de ani de la Independența Americii (1776) numărul statelor sclavagiste s-a dublat de la 8, la 15, până la Războiul civil american dintre adepții sclaviei și cei ai anti-sclaviei, care a dus la adoptarea și ratificarea abolirii sclaviei de către Congresul american (1865). Au urmat apoi, vreme de încă aproape 100 de ani, „Legile ciorii Jim” (1876-1964), ca segregare și neo-sclavagism, ca recădere în istoria

---

¹³⁴ Alexis Tocqueville, *Despre democrație în America*, ed. Humanitas, 2005

trecutului. Desegregarea, prin Civil Rights Act (1968), ca urmare a unor ample revolte ale afroamericanilor, părea să fie o etapă definitiv stabilizată, odată cu alegerea lui Obama ca președinte al Statelor Unite (2009). Tristă constatare, după numai 50 de ani ideologia „s/meltingpot”- ului, ca fuziune și omogenizare a diferențelor, ca incluziune într-o cetățenie monolitică și secundarizare a identității etnice sau rasiale, se dovedește a fi fost doar politici publice paleative, pentru foștii sclavi, varii forme de „acomodaționism”, cum le definesc americanii înșiși, ca pendulare între dreptate și egalitate socială, prin care statul încearcă să atenueze crizele și dezechilibrele provocate de formele noi de dependență și segregare.

Poate că Malcolm X și Fanon aveau dreptate, stăpânul alb și sclavul alb pot ajunge la o conștiință de sine istorică, pentru salvarea comunității și comuniunii, fiindu-și unul celuilalt „aproapele”, nu și când este vorba de „ciori”, albul nu poate avea conștiința egalității umanității acestuia, nu poate accepta existența negrului, chiar și când îi este reamintită, violent, ca nesupunere civică și „drept la Revoluție”, așa cum este conținut în Declarația de Independență a Statelor Unite: *Noi considerăm aceste adevăruri evidente, că toți oamenii sunt egali, că ei sunt înzestrați de Creator cu anumite Drepturi inalienabile, că printre acestea sunt Viața, Libertatea și căutarea Fericirii (...) Că atunci când orice Formă de Guvernare devine distructivă acestor scopuri, este dreptul poporului de a o modifica sau elimina, și să instituie nouă Guvernare, stabilindu-i fundația pe astfel de principii și organizându-i puterile în asemenea formă, încât să le pară lor cel mai probabil să producă Siguranță și Fericire”.*

Dintr-o asemenea perspectivă, „compromisul de la Atlanta” al lui Booker T. Washington, propunând distincția între cetățenie și identitate rasială, nu mai pare să fie decât un legitim „diferiți, dar egali”. Chiar și dilema celor două suflete ale negrului, teoretizată de W.E.B. du Bois, devine un firesc maniheism intelectual, al nevoii de echilibrare a complementarității normelor și valorilor identității etnice sau rasiale („rațiunile inimii”, particularism/ specificitate) cu rigorile normelor și valorilor abstracte ale cetățeniei („rațiunile minții”, universalism/ mainstream). Această dihotomie este încastrată în simbolul Americii, deși este mai puțin cunoscut atât faptul că statuia Libertății celebrează eliberarea din sclavie a negrilor (1861), zeița stând cu un picior pe lanțul rupt al sclaviei, cât și faptul că pe tabla din mâna stângă este inscripția „4 iulie 1776”, Ziua Independenței - ceea ce dă două perspective diferite asupra ideii de Libertate, pentru albi și pentru negri.

Considerată o revoluție, ca evoluție radicală a ideii de Libertate, Mișcarea pentru drepturile civile a afroamericanilor apare ca o involuție, un joc de cuvinte, blocată în retorica ideii de Libertate, Demnitate și Revoluție,

fatal diferite și intrascendente pentru sclav/colonizat și pentru stăpân/colonizator, eterna poveste a relativității împăcării rivalității dintre învingători și învinși.

Complet înafara acestei duble perspective asupra Libertății, imaginea noastră mentală este concentrată pe focul torței Libertății, ca simbol subliminal al luminii călăuzitoare spre propria victorie și Libertate, ca mimetism, dar mai ales ca subiectivism, ca „dialog al surzilor”! El reactualizează iluzia chistică a mântuirii prin iubirea aproapelui, reiterând nevoia unui răspuns mai precis, adaptat la noile realități, la o întrebare fundamentală despre istoria construcției comunității și comuniunii, ca regândire a Istoriei: „Și cine este aproapele meu?” (Luca 10,29).

E de reamintit mereu că seducția utopiei egalitare a „modelului francez”, conținută în deviza republicană „Libertate, Egalitate, (Fraternitate”, doar cu camarazii de luptă), devenită un ironic slogan, mai ales pentru cei colonizați, a fost totdeauna predeterminată și proclamată prin forța armelor, așa cum a făcut-o Napoleon Bonaparte, la 15 decembrie 1799, prezentând francezilor noua Constituție: „Cetățeni, Revoluția s-a așezat la principiile pe care am început-o: ea s-a încheiat!”

Libertatea și Egalitatea nu sunt simetrice, ci strategii opuse. Deși „Declarația drepturilor omului și cetățeanului” (1789), quintesența Revoluției franceze, proclama că *Oamenii se nasc și rămân liberi și egali în drepturi*, deosebiri sociale s-au întemeiat doar pe interesul general al stăpânilor. În 1802, Napoleon a abrogat „Legea abolirii sclaviei” din 1794 și a reinstituit sclavia, iar chestiunea libertății sclavilor va mai fi reluată abia după jumătate de secol, în contextul revoluțiilor „primăverii națiunilor” de la 1848 și a înglobării acestora în contextul mai larg al politicilor colonialiste.

Dincolo de teologia politică și de țapii ispășitori ai violenței mimetice, știută încă de la „cetățeanul Cain”, explicația ar fi în dificultatea rezolvării dilemelor eticii comunicării fraterne cu „aproapele” cu care fondăm „rudenia” comunității și comuniunii, cu Celălalt, ca Același/Identice, sau invers (de aceea ghettoizat, discriminat, exilat). Mai presus de instrumentalizările strategice, religioase sau de stat, fenomenologia „vieții vii” alternează între afirmarea sau negarea unei conștiințe a „contractului” (ideal) dintre Dumnezeu și om, stat și individ, și „contractului” (real) al dominației dintre Stăpân/Sclav (Hegel), Bogat /Sărac (Marx), vorbă/ faptă.

Dialectica acestor raporturi duce, periodic, înspre o reșezare spiralată a aceleiași dominări/posedări și supunerii/ subalternizării a diferenței și proprietății, un perpetuu „new apartheid”, ca suprație a abuzului (bazat pe rasă, clasă, etnicitate, gen etc.), un caragialesc „să se revizuiască, primesc! Dar să nu se schimbe nimica”.

Astfel, Barack Obama pare mai degrabă „păpușărit” de stat, o entitate menită să gireze un „contract social” expirat, încheiat între albi și negri în condiții de urgență, prin care albi promiteau negrilor că-i vor trata ca și cum ar fi albi! Dintotdeauna, știm de la Carl Schmitt, există o teologie politică în care suveran și decident este cel care poate avea dreptul să impună „starea de excepție”, alegând între o agendare publică onestă și o ipocrită corectitudine politică, între gregaritate și segregare.

Dacă poporul este statul, nu mai este clar cine l-a împușcat/ executat pe tânărul afroamerican din Ferguson, crimă care a relansat tulburările rasiale. Rezultă fie că polițistul alb și pistolul său sunt deplina legalitate și statul, ca hegemonie a albilor, fie că cele șase gloanțe trase în tânărul afroamerican își au explicația doar într-o ura rasială personală: „M-am întrebat: pot să trag asupra acestui individ? Pot să o fac în mod legal? Am conștiința curată, pentru că știu ca mi-am făcut datoria” – spune polițistul, iar legile statului îl absolvă de orice vinovăție, în numele „eticii datoriei”, a rațiunii de stat, ocultând problema reală: *rasismul*. Altminteri, totul va fi escamotat, considerându-se ceea ce știm, că brutalitatea Poliției poate fi excesivă, dar „dura lex, sed lex/legile sunt aspre, dar sunt legi”. O legalitate strâmbă, „o crimă legală” pentru că statul nu impune norme legislative de combatere a rasismului, scoate din discuție diferența de rasă/clasă/castă, ca „supremație a rasei albe”, și o ascunde sub „covorul” ipocriziei corectitudinii politice.

O asemenea poziție schizofrenă este criticată de însuși ministrul francez al Justiției, Christiane Taubira, care reamintește un vers dintr-un cântec celebru al lui Bob Marley despre abuzurile statului asupra negrilor, „Kill them before they grow/Ucide-i înainte să crească”¹³⁵.

„Nu există pace, fără dreptate” este sloganul protestatarilor, care cer o... schimbare legislativă, care să-i protejeze de violența statului. Un stat care riscă să devină o uriașă „plantație”, un Leviathan, o „colonie penitenciară”. Chiar și așa, evenimentele din Ferguson vor deveni marker-ul regândirii paradigmatică a „colonialismului inter” și măștilor sale perfide, a legislației antirasiste și „pactului” fragil dintre albi și negri.

„Viclenia istoriei”, considera Hegel, este să îplinească mai ales erorile de conștiință ale oamenilor, căința fiind regeneratoare, impunând modernizarea (discursului și practicilor), dialectica istoriei. Cât despre dialectica lui Marx, răsturnată, ea propunea uitarea, să ne despărțim râzând de fantomele trecutului umblând prin Europa (ceea ce s-a și întâmplat, comunismul având mintea scurtă!).

---

¹³⁵ I shot the sheriff”(1973), a se vedea și „Cop Killer” (1992), Ice-T.

„Trebuie să vă nașteți din nou” (Evanghelia după Ioan 1:3-7) se spunea încă acum 2.000 de ani, referitor la nevoia de a ne adapta periodic mentalitățile, pentru a fi contemporani cu evoluția vremurilor.

„Stop! și de la capăt”, adică a re-începe, dar altfel, corectând erorile - spune și Klaus Johannis, acest Obama al renașterii speranței și așteptărilor de mai bine ale cetățenilor români, în speech-ul de confirmare ca președinte.

În toate aceste încercări de raportare la o salvatoare filozofie a istoriei, lipsesc atât negrii/afroamericani, cât și jidanii/evreii sau țiganii/rromii, „țapii ispășitori” ai istoriei, încă de la întemeierea lumii.

În realitate, deși sclavia și „culoarea” rasismului american sunt mult mai pronunțate aparent, în special în arte, ca exorcizare onestă a răului trecutului, sclavia și rasismul românesc au fost mult mai violente, atentând chiar la distrugerea totală a „balastului social”, prin Holocaust. În teritoriile românești, și doar aici, rromii au fost sclavi până în 1856/1865, la fel cum au fost și afroamericani, eliberați în aceeași perioadă (1861-1865). O diferență fundamentală însă față de democrația americană este că statul român nu-și recunoaște trecutul sclavocrat (cum nici Holocaustul), o neasumare care explică lipsa unor măsuri publice ferme, ceea ce perpetuează existența unui rasism medieval, de proximitate, ca segregare spațială (ghetouri, ziduri) și spirituală (acces limitat la resursele de dezvoltare spirituală).

Termenul „sclav” poate fi nuanțat și diferențiat, dar el semnifică totdeauna în istorie dreptul de vânzare-cumpărare a unor bunuri însuflețite (oameni, ca suboameni), ca drept de proprietate inalienabil. În Țările Române, termenul „țigan” desemna statutul juridic și social al sclavului, iar cel de „rob” era evitat, pentru a nu se confunda cu termenul desemnând creștinul. Segregarea era totală, de la locuire separată, la separarea vieții, inclusiv prin interzicerea mariajelor mixte sau înmormântării.

Pentru mulți dintre rromi, faptul de a trăi la limita supraviețuirii, în „cultura sărăciei”, pare să fi rămas la fel de neschimbată ca pe vremea „Prăvilei lui Vasile Lupu” (1646), care tolera celor săraci furtul: „Țiganul, sau țiganca lui, sau copilul, de va fura o dată sau de două ori și de trei găină, gâscă sau alt lucru micșor, să se iarte; iară de va fi alt lucru mai mare furat, să sa cearte ca și fiecă fur”.

Deși impopulară, pentru că obstrucționa „obiceiul pământului” (jus valahicum), presiunea externă pentru abolirea sclaviei rromilor din Țările Române a fost condiția impusă pentru recunoașterea Principatelor de către puterile europene, în încercarea de a stăvili „fuga spre libertate” a sclavilor/rromilor (dar și a românilor) înspre Occident. Cum integrarea în egalitatea cetățeniei a „emancipaților” (foștilor sclavi) presupunea dreptul de proprietate, ideea a fost abandonată imediat ce dezideratele geopolitice au

fost satisfăcute, în 1859. Mai apoi, romii au fost asociați străinilor, ca *națiune fără stat*, ceea ce a făcut ca „problema țigănească” să rămână blocată, istoric, în statu-quo ante, în termenii unei „colonizări interne” în care rasismul și subalternizarea etnică au presupus o menținere a separării țigăniei (ghetoului) de comunitatea locală.

Prin excluderea din „procesul civilizării”, ca modernizare a vieții spirituale și materiale a cetățenilor săi, statul a amplificat separarea, deturnând-o într-o diferență de rasă/clasă/castă, dintre „civilizați” (românii) și „primitivi” (romii), pentru ultimii și cauză a sărăciei lor. Această situație a menținut un val continuu de migrație dinspre România, care continuă și astăzi, ca imposibilitate a coabitării dintre foștii stăpâni și foștii sclavi, dintre români și romi (prea asemănători?), similar biblicului Exod al evreilor, a căutării în statele Europei a iluzoriei „țara făgăduinței”, ca recuperare a Demnității și Libertății. Oferta retorică, negată de realitate, este un fel de „clauza națiunii celei mai favorizate” după care romilor li se oferă șansa de a fi români, atât din punct de vedere etnic, cât și cetățenesc.

Singura politică publică pentru romi, în perioada modernizării României, a fost rasismul de stat, practicat de statul biopolitic și eugenist legionaro-antonescian, prin care romii erau considerați disgenici, „primitivi”, pentru care epurarea etnică a presupus Holocaustul (1938-1945): *Țiganii nomazi și seminomazi să fie internați în lagăre de muncă forțată. Acolo să li se schimbe hainele, să fie rași, tunși și sterilizați. Pentru a se acoperi cheltuielile cu întreținerea lor, trebuiesc puși la muncă forțată. Cu prima generație am scăpa de ei. Locul lor va fi ocupat de elemente naționale, capabile de muncă ordonată și creatoare. Cei stabili vor fi sterilizați la domiciliu. În acest fel, periferiile satelor și orașelor nu vor mai fi o rușine și un focar de infecție al tuturor bolilor sociale, ci un zid etnic folositor nației*¹³⁶.

Cum romii erau considerați doar o problemă de control și supraveghere, Poliția și Jandarmeria au avut rolul deja istoric de a asigura deportarea în Transnistria, Holocaustul, moartea.

„Românizarea”, ca unică miză a supraviețuirii, era permisă doar prin asimilarea marginală voluntară, a romilor considerați „buni”, care ajungeau la un demonstrabil stadiu de „creolizare”, ca „integrare” marginală (inclusiv ca „înălbire” prin eufemizarea culorii pielii cu ajutorul unor pomezi, de aici și autoironia versului „Să trăiască farmacia/ Că a albit țigănia”).

În modul său de a perverti conștiințele, a edifica „omul nou”, comunismul a creat iluzia „romului nou”, ca om aproximativ, într-o cetățenie unidimensională, cea a „omului muncii”, „fără deosebire de rasă,

---

¹³⁶ Iordache Făcăoaru, „Amestecul rasial și etnic în România”, în Buletin Eugenic și Biopolitic, 1938

naționalitate, limbă și religie”, un model preluat, selectiv, din logica federalistă a sistemului sovietic (dar fără drepturile la identitate, cenzurate, în special, după 1960).

În cazul rromilor, „procesul civilizării” PCR a continuat în aceeași tradiție a integrării sociale (a neintegraților), ca socializare a asocialilor, și o promovare moderată a celor „românizați”, fapt care a accentuat competiția pentru resursele de prestigiu și sentimentele rasiste: „Cobori, Doamne pe pământ/ Să vezi Stalin ce-a făcut/ A făcut din cal măgar/ Și din țigan secretar”. În fapt, era un „meltingpot” al omogenizării comuniste, deși realitatea era că rromii prestau muncile necalificate, prost plătite, la limita supraviețuirii, cu acces limitat la poziții sociale și status. Această realitate cruntă avea să reveleze rata înaltă de analfabetism și lipsa resurselor minimale de trai, după prăbușirea comunismului. Dictatura statului comunist înlocuise politicile genocidare ale dictaturii legionaro-antonesciene față de rromi, de reciclare prin moarte a „balastului social”, cu politici de ascundere a „gunoiului” sub preș. Raportul Ministerului de Interne, subînțelesul coordonator al Platformei PCR „Integrarea țiganilor” 1977-1983, raporta integrarea în muncă, pe marile platforme industriale și ferme de stat, a mării majorități a celor 1,8 milioane de rromi (în 1977, 2,3 milioane, în 1983, conform unor recensăminte ale Miliției), între care 60.000 rromi cu meserii itinerante, nomazi și seminomazi, care fuseseră integrați în formele cooperatiste. Protestele dizidenților rromi Alexandru Danciu și Cosmina Cosmin¹³⁷ (sub pseudonime, firești epocii represive comuniste este activistul rrom și sociologul Nicolae Gheorghe) față de falsificarea realității rrome au rămas fără ecou, inclusiv la nivel internațional, ca și acum.

O primă măsură (decembrie 1989) a sistemului politic postcomunist a fost recunoașterea constituțională a rromilor ca minoritate națională, ca drept de exprimare a identității culturale și lingvistice, nou „contract social”. Acest drept a fost recunoscut de toate țările din fostul bloc comunist, pe considerentul că numărul rromilor în aceste țări este semnificativ și pentru

---

¹³⁷ „...mai târziu, când, „partidul maselor populare și al dreptății” s-a văzut înzestrat cu proprietățile și funcțiile râvnite, a constatat că nu mai avea nevoie de țigani, pe care-i împinsese spre tot felul de potlogării revoluționare, și trebuia să se descotorosească de ei, trimițându-i în închisori pentru excese sau excluzându-i din partid, pentru a nu strica imaginea partidului imaculat. Odată cu răspândirea naționalismului promovat de partid și cu extinderea rolului său conducător, o întreagă serie de oameni capabili și bine pregătiți au fost rând pe rând scoși din funcții pentru simplul motiv că erau țigani. (fragment din *Scrisoarea deschisă* a Cosminei Cosmin din 16 mai 1982, de confirmare a perspectivelor *Scrisorii deschise* anterioare a lui Alexandru Danciu, apărută în *L' Alternative* nr. 20, ianuarie 1982, sub titlul *România: criză și represiune/Roumanie: crise et repression*, în Emmanuelle Pons, *Țiganii din România, o minoritate în tranziție*, Ed. Compania, 1999, p. 29

că sistemul monolitic comunist a încălcat drepturile legitime de exprimarea națiunii politice rrome. Prăbușirea economică a sistemului comunist i-a afectat mai ales pe rromi, care prestau în majoritate munci necalificate pe marile platforme industriale și în fermele de stat, fapt care a o abordare prioritară a „combaterii sărăciei”, cu rezultate nesemnificative, după 25 de ani.

În pofida bunelor intenții și presiunii internaționale de îmbunătățire a situației rromilor, pentru a stopa migrația rromilor, Strategia Guvernului României de incluziune a cetățenilor români aparținând minorității rromilor (HG 430/2001 pentru perioada 2001-2010, HG 522/2006, HG 1221/2011 pentru perioada 2012-2020 și actualul proiect de HG pentru rromi, 2015-2020) nu produce efecte, atât ca o consecință a crizei economice prelungite traversate de România în acești 25 de ani, cât și pentru că politicile publice pentru rromi nu separă integrarea socială (cetățenia) de desegregarea (rasială), ca identitate etnică stigmatizată.

Această interpretare abuzivă, pur colonialistă, ca integrare a neintegraților, socializare a asocialilor, ca „proces al civilizării sălbaticilor/primitivilor”, are un impact extrem de negativ asupra vieții rromilor și fac ineficiente măsurile luate, de ambele părți.

În plus, deși neoficială, politica de stat a tratamentului diferențiat al „elitelor rrome”, decise de către administrație, ca promovare a celor obedienți, a creat o falie intragrupală, între două grupuri distincte, atât ca dilemă identitară, cât și acces la resursele de prestigiu și financiare:

(1) „rromii româniizați”, pentru care integrarea indistinctă semnifică aspirația de acceptare în societate, ca eliberare de presiunea stigmatizării etnice, motiv pentru care au abandonat limba și cultura rromă (creolizare), aflați în grațiile administrației de stat, ca „mașină de vot” și

(2) „rromii tradiționali” (etnofoni, prezervându-și etnoculturalitatea), pentru care este semnificativă distincția dintre cetățenie și prezervarea identității etnice, modernizarea culturii organizaționale, care sunt subalternizați de către stat „rromilor româniizați”, considerați fideli și mai puțin „sălbatici”.

Astfel, dreptul de minoritate națională, care ar presupune modernizarea culturii organizaționale rrome, este blocat de către stat în ideea unei omogenizări indistincte, în numele unei cetățenii dovedite fictive, abandonată masiv, prin migrație.

În retorica mentalităților moderne nu mai este de „bonton” negarea umanității foștilor sclavi („țiganul e om de departe”, „nici țiganul nu-i ca omul, nici răchita nu-i ca pomul” etc.), dar se păstrează ideea unui status stratificat, după care un rrom nu este un român, ci un fantomatic „(rr)om invizibil” și subaltern, inclusiv într-o schemă de identificare prin culoarea pielii, destul de ambiguă, nici românii nefiind chiar „albi” și mulți rromi fiind, de fapt, blonzi.

Într-o evoluție a mentalităților morale românești, destul de retorice încă, asemenea exo-identificări sunt considerate condamnabile, nu și „primitivismul rromilor”, evocat și demonstrat asiduu, ca reproș și argumentare a violenței, deși decalajul socio-cultural și economic al acestora este o consecință a secolelor de sclavie și a absenței flagrante a unor politici publice de egalizare a statusului și rolului rromilor în societatea românească.

Negat, atât de rromi, pentru a evita nevroza reamintirii complexelor, cât și de români, ca ipocrită corectitudine politică, stigmatul identitar al inferiorizării sociale, ca traumă identitară și internalizare a „vinovăției”, este același „sindrom Michel Jackson”, ca în celebrul hit al lui Louis Armstrong: „My only sin is in my skin, what did I do to be so black and blue

(Singurul meu păcat este pielea mea, ce-am făcut, de trebuie să fiu atât de negru și trist?)”.

„Proud to be Gypsy/Rrom” (Mândru să fiu rrom) rămâne o ricanare de echilibru față de „rușinea de a fi rrom” (lajimos te aves rrom), mai precis, „țigan”, ca reacție la ura rasială („Dușmanii-mi poartă pică, dar n-au valoarea mea” - spune și o manea orgolioasă). E suspect să fii mândru de ceva pentru care nu ai niciun merit sau, cazul identităților de statut, să nu fi avut nicio contribuție, doar o moștenire mai mult sau mai puțin norocoasă

Înainte de toate ideologiile, istoria rromilor în România și Europa este eminentă o istorie a rasismului, ca și cea a afroamericanilor! Soluția, de ambele părți, este abordarea punctuală a acestei „frontiere”, „zid” al unei patologice uri rasiale și segregări tacite, pentru un „contract social” onest, care să amelioreze „tulburările bipolare”, riscul de a se transforma în confruntări, tulburări rasiale/rasiste.

Redefinirea politicilor publice trebuie să depășească proiectul nefinalizat al umanismului religios, secularizat de Iluminism, pentru o prioritizare pragmatică, realistă și cuantificabilă, a recunoașterii juridice a rasismului. Religios sau civic, conștientizarea „Aproapelui” începe prin a-i recunoaște Demnitatea și Libertatea, ca atribute fundamentale ale umanității sale! Altminteri, „țara mamă” poate fi o mamă vitregă isterică și „paternalistă”, așteptând copiii să se înece cu mere otrăvite!

Ca etnic german și cetățean român, Klaus Johannis, ca și Obama, este un etno-minoritar ales de marea majoritate a cetățenilor României, indistinct de diferențele interculturale, dar tocmai pentru că aceste diferențe sunt semnificative în reproiectarea unei noi etici a dialogului cu Celălalt.

În calitatea de Mediator al acestei noi încercări de regândire a modernizării României, ca adaptare la globalizare, printr-o sinteză, dorită reușită, a „mainstream”-ului (normelor și valorilor universale) cu specificitatea (normelor și valorilor naționale), Klaus Johannis va trebui să găsească un echilibru între primordialismul etnic, întreținut de un

naționalism oportunist, și o cetățenie pentru toți, egală în mândrie, demnități și responsabilități.

În cazul rromilor, o minoritate națională/etnică stigmatizată rasial, tăcerea sau disprețul societății civile românești contrastează cu implicarea activă a societății civile americane, un argument pentru care această analiză pledează pentru o urgentă corecție a politicilor publice pentru rromi, în sensul includerii unor măsuri legislative de combatere fermă a rasismului (care să reglementeze relația dintre ghetou și comunitate, demolarea zidurilor de segregare existente, definirea rasismului, campanii publice de combatere și includerea sa în politicile publice și în curricula școlară).

Incluziunea socială trebuie abordată de manieră distinctă, cuantificabilă, etapizată, inclusiv în ceea ce privește „acțiunea afirmativă”, ca discriminare pozitivă menită să atenueze o discriminare negativă anterioară, ale cărei efecte nu se resimt în comunitățile rrome, câtă vreme administrația publică nu utilizează resursele rrome calificate.

Renunțarea la perspectiva colonialistă presupune o nouă abordare a modelului european, prin tratarea echilibrată a egalității cetățeniei cu drepturile de minoritate națională/etnică, dar și a specificității componente rasiale, în măsură să permită modernizarea culturii organizaționale rrome, pentru ca rromii să-și asume o responsabilitate socială/comunitară activă.

Intruziunea statului în numirea „liderilor” și funcționarilor rromi, la nivel local și central, pe criterii politice, de obediență, solicită o urgentă „decolonizare internă”, pentru a promova meritocrația, ca dezvoltare a unor elite culte performante, care să se constituie în modele de succes.

În toate cazurile, a renaște, prin regândirea viitorului, presupune o răzgândire față de trecut, ca ordonare a mentalităților și practicilor interculturale, mai ales prin recunoașterea erorilor acestuia și un nou început! *Doar experiența libertății, libertatea îndelungă trăită și condusă de o putere energică și moderată poate să sugereze și să dea omului opiniile, virtuțile și obișnuințele potrivite cetățeanului unei țări libere* – spune Tocqueville, același apologet al democrației, dar și aboliționist fervent, într-o altă carte vizionară, mai puțin cunoscută decât celebra „Despre democrație în America” dar la fel de semnificativă pentru a înțelege virtuțile și obstacolele democrației autentice, „Raportul referitor la sclavii din colonii” (1839).

„România lucrului bine făcut” trebuie să înceapă cu o „revoluție a bunului simț”, ca nouă conștiință morală, printr-o conjugare onestă a energiilor pozitive ale rromilor, societății civile românești și instituțiilor statului, pentru a se evita o posibilă detonare violentă a situației rromilor din România, devenită o problemă europeană, situație care nemulțumește pe toată lumea, și pe rromi.

„Give me Liberty or give me Death/ Dați-mi Libertate(a) sau dați-mi Moarte(a)”, celebra frază a discursului lui Patrick Henry, care a declanșat Revoluția americană, încheie și „Țiganiada”, deopotrivă epopeea românilor și a rromilor, capodopera aboliționistului Ioan Budai Deleanu și a Școlii ardelenice:

„Du-ne (strigând), măcar în (ori)ce parte
Ori la libertate, sau la moarte!”

Otto Weininger: (im)posibilitatea remediilor identitare

La 23 de ani, în 1903, evreul german Otto Weininger și-a tras un glonte în inimă (nu în creier/minte, ceea ce presupune că rana sa era sufletească), după ce a scris cartea „Sex și caracter”, în care ideea era că a aparține unei identități inferiorizate/rasializate înseamnă a fi tratat cu condescendență/ aroganță de majoritari. De fapt, înseamnă a te simți ca o femeie dominată de o brută „macho” (termen rrom universalizat!), rasismul ca un mod de a fi violat (ă), violentat (ă) permanent, fără putință de ripostă, ca un infern. Mentalitatea hegemoniei masculine este veche, încă din Antichitate, Aristotel, în „Politica”, considerând că sclavii (barbari), străinii (tolerați) și femeile se subsumează drepturilor și responsabilităților stăpânului casei, familiei, comunității, ceea ce era caracteristic societăților războinice, nu și în Modernitate, când fie e greșit interpretată, fie e semn de proastă creștere, primitivism.

După 2.500 de ani, pentru Weininger realitatea era aceeași și vina, considera el, era a părinților, pentru că fuseseră iresponsabili și egoiști când deciseră să aibă copii, deși știau că aceștia vor fi niște ratați social, considerați disgenici, „om de departe”. O altă vină considera că aparține tradiției iudaismului (Vechiul Testament, la creștini), care nu distinge între Bine și Rău, amestecă frica de Dumnezeu cu iubirea de Dumnezeu (schizofrenie, frica nu este compatibilă cu dragostea). Nu doar el, ci tot poporul evreiesc era în eșec, pentru că strategiile de construcție a identității și vieții alese erau total eronate! În consecință, nu-i folosea la nimic contactarea amară a eșecului, nimic nu putea repara damnarea de a fi născut evreu, considera viața sa iremediabil ratată, așa că s-a sinucis, în casa în care locuise Beethoven, considerat de Weininger cel mai mare geniu, pentru a se înrudi, măcar prin moarte, cu geniul culturii care îl respinsese. S-a sinucis mai ales pentru a nu perpetua eroarea nașterii unor schilodiți sufletește, considerând că nu potența sexuală (din identitatea privată/intimă), ci puterea socială (din identitatea publică) dă Demnitatea și Libertatea de a fi tu însuși, de a fi „în lume”, că mixofobia (relațiile sexuale mixte, ca abandonare a luptei și sexualizare a frustrării) sunt sursa Răului.

Ideile lui au devenit sursa teoriei numită „ura de sine evreiască”, un fel de „rușine de a fi rrom” (lajimos te aves rrom), ca disperare și ca abandonare a luptei, prin supunerea necondiționată a învinsului. Weininger a ales demnitatea sinuciderii, pentru a semnala urgența regândirii responsabilității construcției identitare, prin negarea iluziei și riscurilor integrării nediferențiate (asimilării), istoria demonstrând că, periodic, există masacre de „curățire/ purificare etnică” (eugenism, biopolitică) – ceea ce rromii constată că se întâmplă acum, în Europa. Cum bine știm, mai întâi i-au luat pe evreii săraci și lipsiți de putere (pile), la fel cum mai întâi au fost luați rromii nomazi și deportați în Transnistria. Apoi au urmat evreii suspuși și „integrați”, la fel cum și rromii „românizați” au fost deportați după ce nomazii, prin moarte, lăsaseră locuri libere celor care aveau să-i urmeze în moarte. De altfel, pentru elitele evreilor asimilați (un fel de rromi românizați) ideile din cartea lui Weininger au fost un șoc, pentru că prevesteau dezastrul Holocaustului.

„Rușinea de a fi evreu”, ca fapt de a fi „în afara lumii/Legii” (reluată, în versiune rromă și de Nicolae Gheorghe în „Bă, de ce ești tu țigan? „) devine tema obsesivă în opera lui Kafka, mai ales în romanul „Procesul”, cazul cuiiva care este condamnat la moarte fără nici măcar a i se comunica vina, iar uciderea sa, din finalul cărții, este explicită pentru Holocaustul care a urmat, în care evrei și rromi au fost uciși fără vină: „Ca un câine! spuse el, si era ca și cum rușinea ar fi trebuit să-i supraviețuiască”). În „Verdictul”, „Scrisoare către tata” (neexpediată niciodată), „Metamorfoza” etc. Kafka reia ideea weiningeriană a falselor relații de iubire din familiile celoramnați rasial, care nu pot iubi, nici nu cred în iubirea celorlalți, pentru că nu se pot iubi pe ei înșiși, înstrăinați, solitari. Totuși, epitaful de pe mormântul lui Otto Weininger din Viena, cu inscripția compusă de tatăl său, face dovada că sentimentele parentale există: „Această piatră marchează locul de odihnă veșnică a unui tânăr al cărui spirit nu și-a găsit pacea în această lume. După ce a dat lumii mesajul sufletului său, nu mai putea rămâne printre cei vii. S-a dus să moară în același loc în care a murit cel mai mare dintre toți oamenii (Beethoven), în Schwarzschanerhaus în Viena, unde și-a distrus corpul său muritor.” La fel, la filosoful Wittgenstein (colegul de clasă al lui Hitler, sursa originală a resentimentelor naziste), la fel la Freud (pentru care „libido”-ul este energia irațională a dominației, fundamentată pe posedarea sexuală – a se vedea și Rene Girard), există oameni pentru care dragostea este considerată o posesie nevrotică, dominație a celuilalt, o idee care contrazice biblica iubire a *aproapelui* etc.

Ca „recurs la metodă”, eroarea lui Weininger, poate specifică vârstei, dar mai ales faptului că era un asimilat (de aceea individualist și însingurat), a fost să se rezume la denunțarea (poliția gândirii) și demascarea

fenomenului excluderii rasiste, de pe pozițiile mentalităților „goim”-ilor (gagiilor, la rromi), a „aristocratismului ideologic” (elitismului), ca suferință a unui evreu (sau rrom) care vrea să fie gadjo (nerrom)... și devine anti-evreu sau anti-rrom, ca „cetățean al lumii” (vezi și în RO, dezastrul moral al evreilor Mihail Sebastian și Nicolae Steinhardt)!

Weininger n-a avut în vedere, cum nici Mișcarea rromă actuală, că gândirea unui popor este determinată de practicile socio-culturale specifice, în interiorul unor spații specifice, în interacții și condiții istorice specifice, nu poți fi universal, dacă nu ești și național (specificitate).

Aceeași eroare a lui Weininger e evidentă și la rromi, prin „maintreaming”-ul și sacralizarea defunctelor „drepturile omului” profesate actualmente de Partida Romilor și cele câteva ONG-uri rrome care mai supraviețuiesc și care perpetuează proasta înțelegere a cosmopolitismului (globalizării) și cosmopoliticii profesate de Nicolae Gheorghe, ca „agenda secretă”, strategie de edificare a „națiunii”.

Ar fi de constatat că ideologia lui Nicolae Gheorghe nu pendulează populist între extrema stângă/marxism internaționalist și extrema dreaptă/fascism internaționalist (deși poate fi percepută și/și), ci caută sinteza specifică și pragmatică, acțională, a eth(n)osului rrom, „a treia cale”.

Această „a treia cale”, menită să edifice „națiunea rromă”, a fost o idee influențată de Theodor Lessing, un intelectual evreu interbelic, care preluase patronimul Lessing din admirație pentru marele iluminist german Lessing, care scrisese despre înțelepciunea filozofului evreu Mendelsohn, prietenul lui Kant, și părintele intelectualismului evreiesc (Haskala). Theodor Lessing, ca și Mendelsohn, considera că soluția mântuirii evreilor era afirmarea lor spirituală la nivel universal (cosmopolitism), simultană cu solidarizarea evreității, de la întrajutorare și asociere, la responsabilitate comună și edificarea unui interes și viitor comun, pe calea diplomației și argumentelor raționale.

Rolul elitelor era important, iar elitizarea și profesionalizarea nu presupunea doar „patalamale”, ci înaltă competență, trecerea de la practicile culturii populare, la practicile culturii elevate. Astfel, un argintar evreu, a devenit un bijutier, un lăutar klezmer a devenit compozitor, un tarabagiu evreu, om de afaceri etc.

O altă sursă a ideii transnaționalismului „națiunii rrome” (europene) i-a fost inspirată de pan-africanismul negrilor americani, prin sinteza „garveysmului” (ca autonomie relativă, într-o negritudine fiabilă a rețelelor de comunicare și economice) cu „intelectualismul” universalist al sociologului negru W.E.B. du Bois și a celor „10 cât 10” (ten tenth).

Ambele idei pot fi regăsite și în Mișcarea rromilor din perioada interbelică, atât la Naftanailă Lazăr și asociația „Înfrățirea neorustică”

(intrajutorarea, autonomia culturală), cât mai ales la fondatorul real al Mișcării rrome din România, arhimandritul Calinic Popp(escu) Șerboianu, care preluase ideile direct de la sursă, din perioada periplului său american.

Pentru Nicolae Gheorghe, atât MLK, cât și Malcolm X, erau soluții improvizate, lipsite de fundamente și excesive, cum s-a și demonstrat – și asta pentru că el gândea în termenii „sociologiei reflexive/fenomenologice”, în vreme ce sociologia românească actuală rămăsese „contabilă”, nedesprinsă de economia politică marxistă (se vede asta în Rapoartele ONG-urilor rrome).

Evident, e pierdere de timp, de 25 de ani rromii denunță și demască situația lor dezastruoasă, dar nici măcar n-au definit termenul rasism și specificitatea sa românească, ceea ce îi împiedică să vadă sursele Răului, măcar a alegerii sigure între multele rele ale vieții.

„Prețul Libertății”, zice Nicolae Gheorghe, în „Alegeri de făcut și prețuri de plătit. Roluri potențiale și consecințe privind activismul rrom și elaborarea politicilor pentru rromi”, ca ultime gânduri de dinaintea morții sale, pentru cei care vor să rămână rromi și să-i continue ideile, este un „nou limbaj în stare să treacă dincolo de corectitudinea politică...bazat pe revizuirea sinceră și critică a abordărilor anterioare”.

Cum „limbaj” înseamnă exprimarea gândirii, „nou” presupune o regândire, simultană cu o răzgândire, ca sinteză a tradiției cu adaptarea la practicile moderne, filtrarea „etnos”-ului și organizarea în „demos”.

Adică?

Nicolae, ca și Lessing vs. Weininger, încearcă să propună pasul următor, de după ideea lui Foucault, după care spunerea Adevărului, indiferent de riscuri, este primul pas, ca *parrhesia*, un termen care, în democrația antică, definea nesupunerea civică din democrația modernă:

*Cel sărac, cel nefericit, cel slab, cel care nu are decât lacrimile... atunci când este victima unei nedreptăți, ce poate să facă, lipsit de putere? Nu poate să facă decât un singur lucru: să se întoarcă împotriva celui puternic. Și în mod public, în fața tuturor, la lumina zilei, în fața acelei lumini care îi luminează pe toți, el i se adresează potentatului și îi spune ce nedreptate a comis*¹³⁸.

De fapt, cum știm din martirologia creștină, o astfel de acțiune, dacă cel care spune Adevărul este singur, e un eșec, poate să se sinucidă, ca Weininger, sau va fi ucis, cum a fost Lessing împușcat mișelește de doi naziști, sau va fi considerat un nebun, sau clown (un fel de lăutar), un „expirat” și „tataie” - cum a fost însuși Nicolae considerat în ultima perioadă a vieții sale.

---

¹³⁸ Michel Foucault, *Guvernarea de sine și guvernarea celorlalți* (Parrhesia), ed. Idea Design & Print, 2015

În contextul în care puțini mai cred în ideea vieții de apoi, a raiului și iadului, sau că suferința este mântuire și îndumnezeire, Nicolae Gheorghe identifică răul acestei lumi (a Cezarului) în politicile rasiste ale statului, făcut după chipul și asemănarea *Leviathanului*¹³⁹ lui Hobbes (1661), care și-a creat sistemul filozofic pe eliberarea omului de frică, sistem preluat de politică în edificarea sistemelor de securitate și statului. Pentru ca omul să știe cum să se elibereze de frică, a avea curajul de a se exprima, are nevoie de solidaritatea celorlalți asemenea lui! Cel care este singur riscă, la fel ca Iov, să suporte toate suferințele din partea celui puternic.

Prețul Libertății, pentru a fi cu adevărat puternic, este renunțarea la suveranitatea egolatră a sinelui și performarea puterii colective. Aici Nicolae face o diferență între „poporul român” (ca mulțime dezorganizată) și „națiunea română”, ca exemplificări ale forței organizate a celor mulți împotriva Puterii (Imperiului), la fel cum peștii mici pot învinge peștele mare (Leviathanul), prin alianță, sub forma unui chip și corp social format din chipurile și corpurile solidarizate ale membrilor reuniți în comunitate și comuniune.

De altfel, explicarea suferinței istorice a romilor ar fi că Răul pornește de la ei înșiși, din incapacitatea de a-și moderniza practicile gândirii și acțiunilor, de a rămâne blocați în tradiție, tradiționalizând schimbările sociale ale modernității, improvizând pentru că nu au elite culte formative, care să le dea ideile clare și metodele schimbării strategiilor. Or, orice idee nouă sau este doar maimuțărită (imitație, mimetism cultural) și uitată după utilizare, sau face obiectul inovației, ca adaptare la specificitatea personală sau colectivă, ne transformă, ne re-naște (vezi și Ioan 1: 3,7, „trebuie să vă nașteți din nou, din duh”).

Hobbes, Lessing și Nicolae Gheorghe NU spun că există fericire, ci că alegerea între monștrii Leviathan și Behemot înseamnă să alegem răul cel mai mic și că asta e posibil prin organizarea gândirii și acțiunilor.

Merită o reflecție ideea lui Weininger că schimbarea, începe chiar cu intimitatea noastră! Pentru el, sexualitatea masculină este activă și o expresie a dorinței și aspirației spirituale spre geniu, spre Cunoaștere și Absolut (și Freud considera că intelectualii și artiștii au, din același motiv, o insuficiență a libido-ului), iar sexualitatea feminină este pasivă. De fapt, dragostea înseamnă a (te) dăruia și, spun psihanalistii, de fapt, secretul cunoașterii dragostei este doar al femeilor, ca fundament al maternității, perpetuării. Asta nu mai presupune demult statul la cratiță și subalternizarea, mulți o știm din copilărie, când plângeam de mila mamelor bătute de tații noștri, ci bunul simț, a fi în toate „jumătatea” Celuilalt. La romi, relațiile maritale sunt încă foarte primitive!

---

¹³⁹ Adrian-Paul Iliescu, Emanuel-Mihail Socaciu, *Fundamentele politicii gândirii moderne – antologie comentată*, ed. Polirom, 1999

Dincolo de acestea, reproșul lui Weininger față de părinții săi era de a nu fi căutat soluții, înainte de a procrea iresponsabil sclavi (jidani) ai societății, de a nu fi luptat cu Leviathanul. Dar chiar disperarea și sinuciderea sa, tulburată de antisemitismul „afacerii Dreyfus” (un evreu asimilat voluntar ca francez, dar tratat și victimizat de stat, ca evreu), va fi o pildă și o relansare a reflecției asupra destinului celui stigmatizat rasial. A trăi fără demnitate, ca *ultimul om*, înseamnă a trăi fără umbră, așa cum Weininger citise probabil în romanul lui Chamisso, „Strania poveste a lui Peter Schlemiel (Cârpaciul) sau omul care și-a vândut umbra”, scrisă cu un secol mai înainte (1814), povestea unui evreu care își cârpea viața, după ce își pierduse, neatent la răul lumii, demnitatea umană.

Și rromii au un mod de a-și cârpi existența ne semnificativă, supraviețuirea inutilă, postumitatea de a fi un mort viu, ca și Peter Schlemiel, trăind sfâșiați de rușinea inferiorizării sociale, în pragul sinuciderii, ca Otto Weininger!

Conform căutărilor ieșirii din criza existențială a lui Weininger, la rromi, mai întâi, ar fi de evaluat cât de masculini sunt bărbații rromi?

Cervantes, în 1613, își începe nuvela „Țigăncușa” (Gitanilla) cu fraza: „Pare-se că țiganii n-au venit pe lume decât ca să fie hoți, se nasc din părinți hoți, cresc copii hoți, învață carte de hoți și până la urmă ajung hoți; iar pofta de a fura și furatul sunt la ei ca niște însușiri de care nu se pot dezbăra decât odată cu moartea”.

În majoritatea cazurilor, bărbatul rrom pare să fi rămas blocat în tradiție, tot ca în epopeea „Țiganiada”, de acum 250 de ani, fricos, laș și preocupat doar de *foame* (Budai-Deleanu considera obsesia „rumegatului” specifică „animalelor umane”/primitivilor) și de *afecțiune* (dragostea, ca o altfel de foame, nevrotică, uitare de sine, auto-desființare, transă):

*Dumnezeu să te ferească
De dragostea țigănească;
Te-usucă, te face iască,
Te bagă-n boală câinească,
Te scoate la primăvară
Galben, ca turta de ceară*

Dincolo de stereotipizare, sultanismul bărbatului rrom, preocupat doar de „dragostea țigănească” (corporalizare donjuanistă) a dat termenul internațional „macho”, care înseamnă un bărbat misogin, pentru care femeia este o „mașină de făcut sex”, care este totdeauna în conflict cu Legea (banditism social), egoist și infatuat, barbar/primitiv.

Este de reflectat la faptul că un procent destul de mare de rromi sunt în pușcării, chiar dacă există și explicația că legislația este excesiv de punitivă cu rromii și că devianța are legătură cu sărăcia.

„Țiganii fură, cântă și joacă”, spune sec prima Enciclopedie a iluminismului¹⁴⁰ despre rromi și oricât de falsă ar părea descrierea, fenomenul auto-colonizării, ca preluare a stereotipurilor despre rromi, e de luat în seamă!

Femeile rrome: cât de feminine și feministe?

Zingarella (Boccaccino, 1504), Gypsy Madona (Tizian, 1510), Preciosa (Cervantes, 1613), Mignon (Goethe, 1795), Zamfira (Pușkin, 1824) – Carmen (Merimee, 1845), Eliza Doolittle (Show, 1912), Rița (Arthur Enășescu, 1919), Zaraza (1931), Rada (filmul Șatra, 1975) etc. desemnează tipul de femeie rromă „pirandă”, „arzoaică” la care dragostea e un „foc” devorator, pentru care și moare. În general sunt dansatoare din buric frumușele, cu o fierbinte „dragoste țigănească”, cam cum sunt și acum pițipoancele pe facebook, la fel de disponibile.

În imagologia europeană, femeia rromă inspiră dorință (dacă e tânără) și spaimă (dacă e bătrână), dar este considerată chiar mai puțin decât o prostituată, un fel de surogat de femeie, o ficțiune, o femeie gonflabilă, „fetelor Fleshlight” (jucării sexuale), un *trompe l'œil*, ca vagă amintire și reprezentare sexualizată a femeii iubite pierdute. Dacă e bătrână, e *nasoală*, are nas mare și e rea/frustrată, pentru că a vrăji/ghici presupune acceptarea controlului mental, posedare și manipulare a sufletului celuilalt, o seducție pozitivă sau negativă – după caz. De altfel, contează mai puțin frumusețea, hipnoza este sigură, dacă *vrăjitoarea* dansează și din buric, ca hetairele, cu fuste lungi imitând ample fluturări de aripi sau vulva scoicilor, așa cum au impus cultural stereotipul gitanele spaniole și cele rusești.

O transgresare a realului, ca un fluture pe lampă arzând, con/topit cu dorința sa mortală de lumină.

După 500 de ani, imaginea rromilor nu s-a prea schimbat, mărturiile istorice demonstrează că niciodată nu a fost altfel, de la femeia rromă nudă, din celebra pictură venețiană „Furtuna” (Giorgione, 1500) care va crea o exagerată modă a femeii rrome, ca femeie ușoară și disponibilă, la pictura „Scaramuccia¹⁴¹ regele țiganilor” a lui Leonardo (1503), la vremea aceea un tâlhar de prin împrejurimile Veneției, contra-modelul bărbatului rrom.

¹⁴⁰ Enciclopedia, sau dicționarul sistematic al științelor, al artelor și al meseriilor, 1751

¹⁴¹ Bufonul/ clovnul *Scaramouche*, la francezi, în măștile și improvizațiile din *Commedia dell'arte*; *skomorokh* în slavă, prin filieră bizantină, (a se vedea și iarmaroc, talcioc, târg). Cu același sens carnavalesc, prin filiera perso-arabă, *maskara*, *caraghioz*, *pehlivan* etc.

La Weininger, sexualitatea femeilor este pasivă, nu activă, ceea ce presupune că la femeile rrome dragostea e *bărbătoasă*. Zefira/Zamfira lui Pușkin, din celebrul poem *Țigani* chiar poartă haine bărbătești, idee care trimite la teoria sexului eronat, un complex de castrare nerezolvat. După care devin „balabuste”, pentru că frustrarea psihică devine endocrină, în stadiul de somatizare/corporalizare a frustrării, iar nevoia de afecțiune și-o rezolvă cu dulciuri!

Evident, cea mai mare parte a femeilor rrome nu intră în acest joc sexualizat, dar numărul acestora continuă să fie destul de mare, traficarea femeilor pe piața sexului a fost și este o realitate dureroasă. În unele cazuri, prostituția este singura cale de a asigura hrana copiilor, pentru a evita abandonarea acestora în orfelinate (pline de copii rromi).

De fapt, problema reală nu este sexul, ci obsesia lui, în numele unei false tradiții, a cărei reificarea vine din resentimentul că sclavele rrome erau violate de stăpâni („dreptul primei nopți”). Trist, dar sexualizarea frustrării este istoria celor învinși și argumentul fals al eliberării, a se considera învingător prin posesie corporală și potență intimă, nu prin putere socială! O alternare de sadism și masochism.

În rest, deși Reforma și Contrareforma, acum 500 de ani, a scos din preocupările sale dragostea lumească, considerând-o de drept privat (identitatea intimă/ personală), impunând norme rigide doar pentru dragostea religioasă sau față de comunitate (identitatea socială/publică), pastorii rromi și tot felul de ipocriți încă mai condiționează sexul de Credință sau de Onoare.

Căsătoriile, pentru multe fete rrome, înseamnă un statut legal, de ochii lumii, pentru a masca practicarea prostituției, dar cele mai exotice/multicolore prostituate din Anglia sunt *gaboresele*, foarte solicitate de africani și asiatici pentru că sunt albe, ca englezoaicele, și multicolore, ca în Africa! Rezultatul ipocriziei: piața internațională a sexului este dominată de „pești” (macho, în rromanes) și prostituate de origine rromă.

Așadar, prioritizarea unei morale a sexualității e ipocrită, maschează mai degrabă o nevroză schizofrenică a celor care nu se bat pentru putere și recunoaștere socială, ci o înlocuiesc cu iluzia potenței sexuale, ca drog și uitare de sine. De aici bifurcația/disocierea mentală a confuziei vieții reale (exterioritate, lume, confruntare) cu viața imaginară (interioritate, egolatrie, abandonare), „țigănia” - ca logoree și spălare a rufelor în public, violența - ca lipsă de rezistență la frustrare, încălcarea normelor elementare de conviețuire.

Conform psihanalizei, o asemenea situație trimite la un eșec al celor trei stadii de castrare, inerente maturizării, eșecul acestora făcând din rromi

un „puer eternus” (copil nemuritor), imatur. Evident, nu trebuie generalizat, dar e evident!

Din păcate, nu avem o reflecție minimală asupra rolului tatălui rrom, la fel cum nimeni, nici chiar asociațiile feministe rrome nu sunt preocupate de soarta mamelor rrome, ci de gender/ sexism, ca o frustrare psihanalizabilă, castratoare.

Or, părinții rromi, ca și sfinții părinți, ar trebui, dacă ar ști cum, să devină modele de referință ale schimbării, în familia lor (familia, celula de bază a societății, spunea sociologul Marx). Exact asta nu se vede, dimpotrivă, amploarea mariajelor mixte arată un „divorț” simbolic dintre bărbații și femeile rrome, chiar dacă el este tacit, urmare a unei dezamăgiri reciproce, deși nu avem în totalitate motivațiile și pare mai degrabă o consecință a complexului identitar (rușinii de a fi rrom și urii de sine). Endogamia, ca legătură și structură fundamentală a existenței unei comunități etnice (Durkheim), în special în cazul romilor românizați este un fenomen frecvent de „albire”, ca integrare voluntară în cultura hegemonă/majoritară. Altminteri, realitatea arată că reproșurile femeilor rrome la adresa iresponsabilității paterne a bărbaților rromi și la tratamentul „macho” sunt întemeiate.

Paradoxal și confirmând teoria eronată a lui Weininger, această ruptură este mai ales la kaștalii/ romii românizați, care nu sunt nici câine, nici ogar, nu respectă nici regulile rrome (eventual să participe la modernizarea lor), nici regulile gagiilor, cu care aspiră să se încuscrească.

Aici, apare dezastrul moral și necesitatea unei noi etici familiale, pentru că a fi respectat presupune să respecti și tu (de la valorile celuilalt, la propriile valori).

Rezultă că adevăratul impas, este că părinții rromi sunt, de fapt, cei care blochează Mișcarea rromă - dincolo de teoriile sărăciei și rasismului - pentru că, în mod masiv, nu reușesc (nu știu) să facă un management educațional eficient, în măsură să provoace schimbarea de mentalități, evoluția Mișcării rrome.

Cauzele pot fi multiple, ar trebui analizate și găsite măsuri eficiente, dar acesta este semnalul de alarmă al disoluției și prăbușirii.

În ceea ce-i privește pe copiii și tinerii rromi, depind, ca noi toți, de cei șase ani de-acasă, socializarea primară fiind esențială în dezvoltarea mentală armonioasă. Totuși, orice propunere de *campanie antibullying* (violența rasială în școli) este minată de faptul că în dese cazuri copiii rromi sunt cei reactivi (bully), ca o consecință a unui sistem educațional parental rrom carentat. Lipsa reperelor și presiunea rasistă explică absența tinerilor rromi, în ultimii 10 ani, desolidarizarea etnică a părinților îi face să se gagicanizeze, prin contractarea de căsătorii mixte.

Elementar, începutul schimbării mentalităților rrome trebuie să fie în separarea riguroasă a *identității colective/publice*, care presupune responsabilitate, pentru a avea recunoașterea Demnității, de *identitatea personală/intimă* (care ține de sfera privată a fiecăruia).

Altminteri, ca și Weininger, avem de ales între o sinucidere, ca revoltă individuală, și o moarte zilnică a sufletului, ca acum, pradă rasismului. Sau, cum a propus Lessing, să transformăm „ura de sine” în responsabilitate și luptă împotriva rasismului. Dar nu prin flecăreli și proteste pe internet sau „scrisori deschise” de denunțare a încălcării corectitudinii politice și nici să ne pre/faceam că facem, ci prin strategii, alianțe solidare și practici negociate și bine gândite.

Asta va fi posibil doar prin trecerea de la mânca-ți-as, eventual mânca-mi-ai sau mânca-te-ar, la „mâncarea” ideilor, la o *canibalizare* a Cunoașterii și ca o „imitatio Christi” (imitare a lui Hristos), care înseamnă că pâinea și vinul sunt trupul și sângele viu al spiritului, ideilor de mântuire/salvare.

De fapt, sacralizarea marilor idei, a minților deosebite, este însăși logica religiilor. „Prețul Libertății” înseamnă responsabilitate, lupta cu propriile limite și comodități, chiar sacrificiu. Expresia sacrului în lume este sublimul, adică faptul de a fi „sfânt fără nimb”, gândind lumea Cezarului la fel cum „sfinții cu nimb” gândesc lumea lui Dumnezeu!

În aceste limite, existența activistului/strategului Nicolae Gheorghe a însemnat o sacrificare voluntară a carierei intelectualului briant, pentru a se dedica poporului său. Nu pentru a rămâne viu dincolo de moartea fizică, ci din responsabilitatea pe care elitele adevărate o au și o duc până la sacrificiul de sine.

Ecce homo! În rest, nu așteptați minuni de la textele lui Nicolae, el deschide drumuri, are intuiții, propuneri, dar în dese cazuri nici măcar nu definește minimal conceptul.

E un Nicolae „gnostic”, care știe că nu poți ajunge la capătul labirintului decât mergând tu însuși până la capăt! Acesta este adevăratul preț al Libertății!

Iarși despre Otto Weininger

Tocmai pentru că ideea subalternizării (efeminării) culturii rrome nu a stârnit interesul discuțiilor de pe e-group, am abandonat să mai dezvolt tema lui Weininger despre vina părinților de a nu asigura copiilor un viitor demn, limitându-se la a le satisface plăcerile biologice (mâncare, exces de afecțiune, ca „prinișori” „prințese”, deși știu că vor deveni „ciori”), făcându-i complet nepregătiți pentru a se lupta cu prejudecățile vieții.

Seamănă cu îndeplinirea ultimei dorințe a condamnaților la moarte, înainte ca „plutonul de execuție” (societatea rasistă) să-i linșeze public, anihilându-le personalitatea, transformându-i în „zombi”, „animale umane”.

Aceste „animale umane” au de ales între două variante: să fie „domestice”, supuse și umile față de dragostea sau supărarea stăpânilor, un fel de zoo-oameni sau clowni, sau să fie „sălbatică”, cu riscul de a fi hăituite, pentru că există totdeauna un „preț al libertății” – cum zicea Nicolae, care a fost „un leu în cușcă” în acest „circ al vieții”, forțând „dresorii” să-i respecte regulile, pentru a nu-și risca propria moarte.

Altminteri, dincolo de orgoliile de jupâni, cu rromii e ca în practicile woodoo, în care zombii sunt niște „morți vii”, oameni care nu mai sunt oameni, ci slugi, „legume”.

Cum am mai zis, rromii nu se solidarizează pentru a avea putere socială (Demnitate și Libertate), pentru că o confundă, nevrotic, cu potența (însingurarea sexualizării frustrării sociale și stigmatului identitar al rușinii de a fi țigan, *lajimos te aves rrom*).

Putința de a avea putere socială nu ține de nivelul de viață, ci de stilul de viață, deseori un analfabet rrom dă clase multor patalamagii și lideri imbecili, prin limitele bunului simț în care trăiește.

Însingurarea în narcisism a multor așa-ziiși lideri și patalamagii rromi actuali este ca și criza identitară a evreului care se visa gagi (goi), Weininger, care mai apoi s-a sinucis, într-o totală „ură de sine”, respins și de gagii și de evrei. Eroarea sa a fost să caute „Aproapele” prioritar în ceea ce este biologic (de aici titlul cărții, „Sex și caracter”) pentru a-și explica mentalitățile rasiste, și a înțeles complet greșit, „aproapele” este mai întâi ceva spiritual, al comuniunii.

A refuzat să mai fie evreu, ca „rușine de a trăi” fără demnitate și fără recunoașterea umanității sale, distrugându-și corpul fizic, sursă a identificării și excluderii sale, ca evreu.

Acesta este riscul la care se supun cei singuri, outsiderii/ solitarii/ egocentricii, cei care nu au un „aproape”, doar pe ei înșiși: se auto-devorează.

Weininger repeta cazul ofițerului evreu Dreyfus, care îl cutremurase în adolescență și căuta cu disperare un răspuns la cum să fii și tu însuși (evreu), dar și universal – o întrebare la care nici Nicolae nu a găsit un răspuns satisfăcător, dar a identificat măcar premisele lui („mobilizarea în lupta împotriva rasismului”) și le-a lăsat „moștenire”, celor care vor continua (în caz că va mai urma ceva după el!).

Evreul Dreyfus s-a crezut francez până ce statul l-a făcut „țap ispășitor”, considerându-l un trădător, doar pentru că era evreu, nu francez (ceva similar resimțise tânărul ofițer Nicolae Gheorghe, de aceea și renunță

la cariera militară). „Răspunsul corect” a fost dat de Lessing, tot un evreu, mai apoi de Herzl, care considerau că e nevoie de solidarizare, pentru lupta continuă împotriva pericolelor antisemitismului (rasismului). Weininger era iremediabil blocat în biologia sa identitară (corp), de aceea își abandonase frustrat identitatea evreiască și își ura neamul din care se născuse (ura de sine), Lessing, dimpotrivă, readucea chestiunea în planul spiritual al solidarității și luptei comune împotriva răului.

Weininger s-a sinucis, iar Lessing a fost ucis de naziști, iar asta este o lecție despre ideea de Libertate și Demnitate și alegerea între două rele pe care elitele au obligația s-o facă, în calitatea lor de modele spirituale (nu materiale, de *jupâni* sau așa-ziși lideri).

Libertatea nu este absența constrângerii, ci auto-constrângere, responsabilitate, ca luminare a întunericului foșgăitor al inimii și filtrare prin duh (conștiință, minte, spirit) - aceasta este pilda sacrificiului christic, de aceea aura luminează capetele sfinților. Înseamnă învingerea responsabilă a fricii, ca în ultima rugăciune a lui Isus în grădina Ghetsimani, locul unde și-a învins teama de moarte, pentru ca Adevărul să triumfe.

Frica și dragostea sunt „mecanisme de apărare” specifice tuturor animalelor, ceea ce face diferența este rațiunea/ gândirea/duhul, specifică doar omului, sursa unică a demnității și libertății lui, divine sau laice. „Vom muri și vom fi liberi” – spuneau în Revoluția din decembrie 1989 tinerii, reluând ideea atitudinii civice a lui Christos, mulți neștiind că Isus și, mai înaintea lui, Socrate fuseseră fondatorii morali. Ceea ce au modificat religiile abrahamice (iudaism, creștinism, Islamism) în brahmanismul (buddhismul) indian și neoplatonismul de care au fost influențate, a fost *nesupunerea civică* față de rău, neacceptarea lui. Demnitatea și Libertatea, ca fundamente ale identificării ca om, nu supunerea față de rău, a trăi inert, „înafara lumii”. De aceea, în „Țiganiada”, acum peste 200 de ani, se ridicau cele patru vicii/obsesii biologice/ corporale ale țiganilor (animali parlanti=animale vorbitoare) care-i fac să eșueze, ca „țiganul la mal”:

(1) obsesia fricii (teama instinctuală/animalică de a acționa în vreun fel, ca supunere necondiționată) și (2) sexualizarea fricii (obsesia/ dorul/ dorința/ nostalgia iubirii fizice, ca abolire a gândirii, uitare de sine), având ca rezultat (3) bulimia fricii (obsesia de a mânca, o somatizare a fricii sau dorinței) și (4) încercarea de uitare a fricii ca flecăreală, a vorbi fără a gândi, doar pentru a te auzi, pentru a nu te mai simți singur.

Înaintea lui Kant, cel care spunea, ca și Iisus, că Iluminism înseamnă a lumina întunericul interior („sapere aude/îndrăznește să știi, să gândești cu propria minte”, în 1784, sau „deasupra cerul înstelat, în mine legea morală”

- motto-ul vieții și epitaful său), atât Grellmann, în cartea lui rasistă¹⁴² (1783), ca și Hautereville¹⁴³ (1787) se întrebau mirați de ce țiganii/romii nu gândesc, de ce trăiesc instinctual, înafara reflecției interioare, gândirii.

Asta, în condițiile în care singurele soluții posibile de „incluziune socială” sunt, ca și în Biblie, două: (1) constrângerea exterioară și supunerea oarbă (Dumnezeu, VT), ca ghettoizare, periferizare, sau (2) auto-constrângerea și atitudinea responsabilă, ca acceptare și edificare a comunității și comuniunii (Iisus, NT).

Unde s-a greșit? În excese. Din păcate, în disperare de cauză, pentru a-și impune viziunea, pentru a „trezi” romii, Nicolae Gheorghe a făcut aceeași eroare ca și Nicolae Păun: i-a îndepărtat pe toți cei care îi semnalau erorile de strategie (elitele culte) și s-a înconjurat de oameni mediocri, simpli executanți. Așa s-a dezvoltat Soros-maoismul tinerilor romi, ca resurrecție a nulităților, cărora însuși Nicolae Gheorghe le-a căzut pradă.

În epopeea „Țiganiada” se consideră că romii vor fi liberi doar când va muri Parpangel (parpale-angel = ultimul înger, îngerul de pe urmă). Pentru ca Parpangel să fie eliberat de frică și de patimi, îngerul Gabriel îl duce și în Rai, și în Iad, pentru a cunoaște Binele și Răul, a înțelege lumea, în ceea ce are subiectiv și obiectiv. Dacă Nicolae Gheorghe a fost Parpangel - și se poate demonstra, în ceea ce a scris și făcut - mai trebuie să ne responsabilizăm față de Libertatea și Demnitatea pe care le-a lăsat moștenire, ca model de urmat!

Dincolo de îndoielile sale, Nicolae Gheorghe a murit înconjurat de poporul său, și aceasta este chiar pilda *Fiului Risipitor* (la origini *Imnul Perlei*, o parabolă gnostică), a celui care se întoarce acasă, printre ai săi, și aduce cu el ideile schimbării. Asta a făcut el, dincolo de simpatii și antipatii, v-o spune chiar cineva ca mine, care i-a criticat erorile, dar i-a salutat reușitele. Meritocrația este, dincolo de toate, începutul gândirii Binelui și Răului - este schimbarea pe care trebuie s-o facem în mentalitățile noastre!

Organizarea etnicității (ethnos) pe baze democratice (demos), înseamnă până la urmă a nu mai fi **țigani** (sclavi, în accepțiunea veche a termenului), ci **romi** - adică solidari și cu un Plan de acțiune comun (națiune romă, romii din România fiind recunoscuți ca minoritate națională). Momentan, nu e posibil, nu pentru că gagii (statul) ar pune piedici, ci pentru că romii se bat pentru puterea de a fi vătafi de sclavi.

---

¹⁴² G.M.H. Grellmann, *Dizertație despre țigani adică o investigație istorică cu privire la modul de viață, obiceiurile și situația acestor indivizi în Europa și despre originea lor* (Gottingen, 1783, 1787).

¹⁴³ *Memoriu asupra vechei și actualei stări a Moldovei prezentat lui Alexandru Vodă Ipsilante: domnul Moldovei la 1787 de Comitele [Alexandre Maurice] d'Hauterive, Secr. al Domnului Moldovei Alexandru Maurocordat <Firariul>*, ed. Academiei, 1902

DILEMA ALEGERII: ȚIGAN ≠ ROMÂN ≠ RROM?

Cabotinismul și inhibiția intelectuală a elitelor rrome vs. paralizia și disperarea etnoculturală: recapitalizarea culturală ca r/evoluție ratată

Pentru evrei și afroamericani, celelalte două națiuni stigmatizate cu care rromii au asemănări în istorie (Holocaustul, Sclavia, rasismul și excluderea socială), calea de ameliorare a crizei identitare a fost solidaritatea și asumarea colectivă a efortului de modernizare a valorilor spirituale și a stilului de viață (occidentalizare). A fost un „recurs la metodă”, ca performanță socială de sincronizare cu traiectul culturilor dominante și opresoare, iar contribuția la spiritul și arta universală, prin valorile create, a fost argumentul acceptării Diferenței lor culturale și a unui nou „contract social”.

Orientalismul rromilor, ca exotism, diferență radicală și inadaptare la valorile contemporaneității, pare să fie cauza subdezvoltării și disperării etnoculturale rrome. Explicația reală este cabotinismul elitei rrome, a cărei slabă profesionalizare menține poporul într-o cultură orală, pop/ulară și consumeristă, fatal redusă la mentalități, strategii narrative și existențiale nemodernizate.

Dacă nu este deontologică, solidaritatea elitelor este doar o cârdășie imorală, care duce la eșecul viziunilor propuse. Din afară, elita rromă e pestriță: când asemănătoare unei adunări a căpeteniilor de triburi, când ca o trupă de actori ambulanti, departe de ideea unui club intelectual, mai aproape de ideea unei șatre în marș.

Disperarea etnoculturală a rromilor de a nu reuși nicio strategie de ieșire din istorica presiune socială și psihică a rasismului și excluderii poate fi explicată și concluzionată prin răspunsul la o prealabilă dilemă morală: *refuză rromii integrarea sau sunt victimele excluderii istorice ?*

Dacă DA - sunt „asociați”, „neguvernabili”, „sălbatici” sunt ghettoizați, izolați, până își vor asuma un destin. Dacă NU - sunt victimele rasismului și excluderii și trebuie să se solidarizeze în efortul schimbării acestei situații. Nu există și/și, ci sau/sau!

O a doua întrebare este legată de sensul emergenței identității rrome: *asimilare indistinctă sau re/construcție, ca națiune, în conformitate cu drepturile constituționale ?*

Răspunsul la aceste întrebări explică întrebarea fundamentală: *au rromii un leadership autentic și legitim, care să se constituie în modele formative pentru a-și scoate propriul popor din marasm?*

Realitatea este că populismul, ca ipocrizie a liberului acces mascând dictatura bunului plac al unui leadership eterogen, amatorist, de „cumetrie”, blochează reflecția și acțiunea specializată și perpetuează stagnarea în proiectul unei etnogeneze/integrări dorite de toată lumea, rromi, gagii.

Această ambiguizare continuă a dilemei alegerii explică lipsa de *credibility* (credibilității, încrederii) și ratarea continuă a unui management echilibrat și eficient al celor două fundamente ale sensului vieții omului (și rromului):

(1) auto-determinarea și competiția integră a celui care luptă pentru a-și împlini idealurile și responsabilitățile, de a deveni un învingător („voința de putere”) și

(2) nevoia de afecțiune/dragoste, divină sau umană, a celui care are nevoie de ajutorul aproapelui, sau a celui traumatizat de ne iubire, ca echilibru sau pentru a-și uita condiția de învins („voința de plăcere”).

Construcția și experiența mentală a Demnității și Libertății, ca proiect existențial și sens, sunt derivate din această sciziune a ființei umane, aflată între solidaritate și singurătate, între egoism și altruism.

Cine este „aproapele” rromilor, dacă ei înșiși nu se pot solidariza? Pendulând între un hedonism oriental păgubos, exoticizat până la caricaturizare, și maimuțarea inconsecventă a ordinii pragmatice occidentale, eșecul ieșirii din criză a rromilor ține de o funciară percepție eronată a strategiilor de abordare a vieții și lumii, redusă la o carnavalizare (lăutărism), ca tehnică iluzorie și perdantă de evitare a unui real al nevrozelor. A trăi în „vraja” muzicii sau misticismului, sau a vrăjii, la propriu și la figurat, înseamnă a trăi într-un stil de viață improvizat, care va da și un nivel de viață similar (și cei bogați se vor prăbuși, inerent, în „cultura sărăciei”¹⁴⁴, care este mai ales mentală, decât economică). Explicațiile istorice ale acestei situații sunt numeroase, în toată istoria europeană, dar nu mai sunt o scuză suficientă. Chiar și în cazul rromilor români, deveniți o problemă europeană, situația lor nu mai poate fi explicată

---

¹⁴⁴ Oscar Lewis, *Copiii lui Sanchez*, ed. Univers, 1978, o abordare psihosociologică a sărăciei, ca transmitere culturală în procesul socializării, la nivel individual, familial și comunitar, ca stil/mod de viață care se auto-perpetuează, ca produs și sursă a sărăciei: sentimente puternice de marginalitate, neajutorare, dependență și inferioritate; orientare temporală puternică spre prezent și capacitate redusă de a amâna gratificațiile, resemnare și fatalism, ca *ansamblu de valori, credințe, atitudini și norme sociale, transferate de la o generație la alta prin procesul de socializare în cadrul familiei, care perpetuează sărăcia ca mod de a trăi.*

doar prin consecințele Sclaviei, cea mai lungă din istoria lumii, sau Holocaustului, care i-a vizat distrugerea, ca popor.

Evreii și afroamericani, cu o istorie asemănătoare a stigmatizării și suferinței, sunt dovezile că soarta unei națiuni depinde de propriul efort de depășire a crizei. Doar de romi depinde anihilarea actuală a respingerii și urii neîmpăcate, a unui rasism a cărui strategie post-Holocaust de re poziționare a depășit toleranța indiferentă sau condiționată a acceptării, ca milă, și se află în faza unui nou conflict.

Ce e de făcut, pentru ca persecuțiile, pericolul morții și suferințele romilor să înceteze, pentru a putea să-și găsească normalitatea și sensul? Această întrebare, pusă de toți, în varii rezolvări, are două răspunsuri contradictorii, în opoziție totală: (1) cel care oprează caută soluții de exterminare, măcar de eliminare/evacuare¹⁴⁵ a ceea ce consideră ca fiind întruchiparea răului intracomunitar, și se repliază spre responsabilitatea și datoria salvării binelui, pentru că ura sa față de „asociali” a degenerat în scârbă biologică; sau se va lăsa învins, sau o va învinge - în ambele cazuri, ieșirea din criză este violentă, extremă; (2) cel oprimat are de ales între supunere, ca moarte indemnă, refugiarea provizorie în fuga de crunta realitate (prin gândire mistică, magică, muzicală) sau în revolta pentru a schimba sorții, devenind din învins, învingător.

Neputința puterii intelectualilor romi de a face o sinteză a problemelor cu care se confruntă propriul popor și un mental colectiv rom suprasaturat de amatorismul și suficiența elitelor explică aparentul paradox că Nicolae Gheorghe (și organizația sa, Romani Criss, mai apoi prin Alianța Civică a Romilor) ar fi fost promotorul soros-maoismului la nivelul României, și chiar la nivel european, fapt care trebuie explicat, pentru a fi înțeles corect. Deși a mobilizat, ca niciodată în istorie, uriașe resurse financiare, intelectuale și umane, eșecul răsunător al Decadei Incluziunii Romilor 2005-2015 ar necesita serioase explicații și învățături de minte. Atât cât a fost, baza ideologică a soros-maoismului specula realitatea identității stigmatizate romi și desolidarizarea etnică voluntară, gagicianizarea masivă a „romilor românizați”, semnificativi, ca număr, interesați de a-și negocia acceptarea în comunitate printr-o tranzacție unilaterală: renunțarea identitară.

În varii forme de opoziție sau indiferență față de această viziune asimilaționistă, deloc nouă, sunt comunitățile tradiționale și bilingve, organizațiile politice și noua elită a intelectualilor romi, în mare parte pentru că statutul de minoritate națională recunoscut romilor din România

---

¹⁴⁵ „Să trăiți întru mulți ani/Să ne scăpați de țigani/ De unguri și de jidani// Pe aceștia să-i stârpim/ Printr-un tribun ca Vadim/ Cu acesta președinte/ Țara merge înainte” în George Voicu, *Zeii cei răi. Cultura conspirației în România postcomunistă*, ed. Polirom, 2000

asigură un minimum de nișe de recunoaștere și reprezentare (cifrate la aprox. 10.000 persoane, de „profesie” rromi), ca lideri politici, civici sau religioși, funcționari și cadre didactice etc.

Unii analiști consideră că acestea sunt argumentele unui început de etnogeneză, ca dezvoltare a unei conștiințe naționale rrome, chiar dacă destul de fragilă, care se opune viziunii asimilaționiste a „rromilor românizați” (și soros-maoismului), ca diferență dintre **rrom** (conștiință etnică activă) și **țigan** (abandon identitar, predispoziție spre românizare /gagicanizare). Ambele curente au atât extreme excesive, cât și un relativism cultural care împiedică orice decizie (ceea ce este contraproductiv).

A forța alegerea uneia sau alteia dintre viziuni a fost și este o preocupare și o provocare constantă a leadership-ului rrom, de la crearea instituției regale rrome, la parlamentari rromi pe listele partidelor majoritare și varii alte încercări de organizare și reprezentare. În toate cazurile, chestiunea este legată de modul de modernizare/europenizare a etnoculturii rrome: pentru unii, o contracultură, blocată în tradiție, de care rromii trebuie să se dispenseze, pentru alții, o cultură valoroasă, dar care trebuie reorganizată, prin actualizarea valorilor (morale și spirituale).

Nicolae Gheorghe definește această dilemă a alegerii sau/sau: „Atâta timp cât vrei să fii rrom, sau țigan, trebuie să știi că asta presupune un cost. Dacă scopul nostru este *integrarea*, există un alt preț explicit care trebuie plătit. Ar trebui să ne asumăm acest risc, am putea construi o *matrice* cu coloane, ca să înțelegem dimensiunile integrării și să evaluăm prețul ce trebuie plătit pentru fiecare dimensiune”. Altfel spus, Nicolae Gheorghe a încercat să provoace o ieșire din criză: ce este un țigan? Român? Rrom?

Dincolo de ambiguitatea acestor confruntări de viziuni etnice despre identitate omogenizatoare și dreptul la diferență (rezervat doar populației majoritare?), aseasonate cu afecte și sentimentalism excesiv, specific rrom, realitatea istorică este a unei gagicanizări/ românizări continue a rromilor, masivă în ultimii 25 de ani, în special a tinerilor rromi, care nu mai găsesc în dimensiunea etnică un suport, dar și urmare a unei reduceri semnificative a numărului de rromi din România, consecință a continuei și semnificativei migrații în țările occidentale (despre care și statul, dar și asociațiile rrome, păstrează mai degrabă o tăcere așa zis diplomatică). În fapt, este nevoie de o logică și solidaritate nouă față de evoluția conceptului de etnicitate (rromă), care nu mai poate funcționa în cadrele tradiționale sau clasice, ci necesită noi viziuni de reorganizare, adaptate la realitatea secolului XXI, pe care Nicolae Gheorghe le-a cercetat și teoretizat, în special în documentele

elaborate în cadrul P.E.R și O.S.C.E., încă de acum 20 de ani¹⁴⁶. Ca și viața omului, și viața unei națiuni necesită ajustări periodice sau, dacă trăiește înafara lumii, de ultimul costum și pomană!

Deși gagicizarea (renunțarea la identitatea etnică) este considerată asemenea imoralității pactului faustic încheiat cu Răul și pierderii sufletului (conflictul dintre voința de putere a eu-lui individual și regulile morale ale eu-lui colectiv), după cum știm din „Faust”, unul din marile mituri moderne europene, identitatea, individual și colectivă, este un fapt al expansiunii societății moderne, universalismului. Goethe descrie această luptă dintre Bine și Rău, care se dă în sufletul lui Faust, cuprins de îndoiala sensului vieții sale:

“Ah, sunt două suflete în mine, care se zbat să nu mai locuiască împreună! Unul, cuprins de voluptate, de lume strâns mă ține, celălalt, puternic mă îndrumă spre limanuri strămoșești!”.

Pentru unii rromi, pierderea identității este asemănătoare morții, ca o pierdere a umbrei, pentru alții exaltarea „sufletului poporului”, ca responsabilitate colectivă, este considerată pur romantic și caducă, în afara realității pragmatice a vieții lor. Este explicația pentru faptul că reflecția asupra destinului rromilor a rămas blocată exact acolo unde a lăsat-o Nicolae Gheorghe: între o așa zisă integrare social-individuală (ca dependență) și o asumare colectivă a disperării și revoltei (ca independență). De fapt, lipsește decizia asupra modului în care trebuie să-și reprezinte și reconstruiască rromii, colectiv, ideea de Demnitate și Libertate (*Pakiv*)!

Este tocmai ceea ce a încercat Nicolae Gheorghe, în întreaga sa viață, eșuând de fiecare dată în confruntarea cu elitele rrome și dezorganizarea comunitară întreținută de aceștia, în mod voit!

Românizarea, rromii și dezangajarea morală

De la sub(rr)om, la supra(rr)om – inversiunea morală, ca dezangajare, regresia intelectuală și sinecdoca totalitară a elitelor rrome.

Competența și competiția improvizată a elitelor rrome, între „Orientul” inimii și „Occidentul” gândirii, tradiționalizarea modernizării (imitația, ca falsificare) vs. modernizarea tradiției (inovația, ca sincronizare și specificitate), „libertate privată” vs „libertate comună”.

La ce bun intelectualii? La romi, elitele culte chiar n-au contat niciodată, nu există încrederea în Cunoaștere, ca nevoie de inovare și

---

¹⁴⁶ *Rromii în Europa Centrală și Estul Europei: Iluzii și Realitate*, ed. PER, 1992), *Măsurând violența anti-rromă în Estul Europei*, ed. PER, 1994, *Rromii - o minoritate europeană*, ed. MRG, 1995; *Rromii în secolul XXI: document în lucru*, PER, 1997 etc.

modernizare a strategiilor economice, culturale și politice colective, propusă de Modernitate, de la Iluminism încoace, de când lumea s-a „desvrăjit”, mizând pe rațiune, pe planuri de acțiune „naționale”. De altfel, a fi *rrom goghialo* (înțelept) este în tradiția rromă, bazată pe *oglundire*, ca asemănare-diferență, un pernicios criteriu de includere-excludere, mult mai draconic decât rrom *barvalo* (bogat), acceptat, la limită, ca mecanism de *răscumpărare* în situații de risc. Or, asta înseamnă că romii sunt, spiritual, în cel mai bun caz, la nivelul secolului al XVIII-lea, în preajma „primăverii națiunilor”, restructurării etnogenezei.

Încrederea în Cunoaștere, în adevărurile cuantificabile, creează stratificări bazate pe niveluri de competențe, trecerea de la „cultura pop/ulară”, la „cultura cultă”. La romi, toată lumea dansează din buric, pe manele, așa cum înțelege viața (rr)omul simplu, „meseriile tradiționale”, inclusiv cerșitul sau ghicitul, sunt paravan pentru abandonul existențial sau infraționi, iar plagiatul e un mod de a imita/maimuțări, ca adaptare lăutărească a ideilor altora. La fel cum lăutarii nu sunt „notiști”, nici intelectualii romi nu au reușit să creeze o piață de idei, compilează încă din cultura dominantă, ca acum două secole intelectualii români făcând „localizări” după francezi (auto-colonizare).

Riscul acestei imitări „papagal” este ca etnocultura rromă să rămână o „cultură schizofrenă”, afirmând o dublă apartenență culturală, dar neasumându-și niciuna! Or, dincolo de exotismul și orientalismul consumerist, aportul culturii rome la patrimoniul cultural european este indubitabil, tocmai prin specificitatea sa unică.

Din păcate, criza actuală este consecința eșecului repetat de modernizare a culturii rome, ca slăbiciune, dezinteres sau derută a elitelor culte rome. O parte însemnată a acestor elite rrome este partizană asimilării la cultura majoritară, „problema romilor”, în accepția acestora, fiind combaterea excluziunii sociale, mascând, de fapt, reprezentări ale intereselor personale. Și asta tocmai pentru faptul că îndepărtarea de cultură romă i-a pus în imposibilitatea de a avea legitimitatea și recunoașterea romilor. Or, câtă vreme elitele culte rome, uneori în alianță cu unele instituții de stat, țin cultura romă în valorile „țiganiei” și „bulibășelii”, reprezentanții „legitimi” devin maneliștii, vrăjitoarele și „șmecherii”, compromițând orice încercare de adaptare la etica modernă. Asta, în condițiile în care Constituția României asigură minorităților naționale, inclusiv rromilor, drepturile subsidiare ale prezervării și dezvoltării etnoculturale. Paradoxal, deși au cea mai mare nevoie, acest drept nu este utilizat de romi, pentru că vocea „asimilaționiștilor” este mai puternică, deseori cu suportul incoerent sau interesat al administrației, care nu ia prea în serios nimic, toate sunt „țigăni”. Ca și cum francezii NU ar trebui să vadă

lumea cu propriii ochi, conform specificului spiritualității franceze, ci cu ochii englezilor sau germanilor (și invers!).

Populismul, ca strategie de manipulare, a atins cote imposibile, rolul intelectualului veritabil fiind precar, dacă nu se implică de o parte sau de alta a polemicii, cu arme și bagaje. Cunoașterea a devenit fie marfă, monopol al informației și „secret” care dă Putere, prestigiu și bani (ONG-uri „specializate”, „prestatoare de servicii”, „lideri” rromi și nerromi lăsând să se înțeleagă că înțelepciunea e în Parlament sau Guvern, ca omnipotență și omnisciență), fie „consumerism”, simulacru de Cunoaștere, „conservă” ambalată frumos, (rapoarte și studii cantitative oligofrene, scrise de „mercenari” („negrișori”) nerromi sau de sfertodoți intelectuali rromi, cu patalamale obținute prin „acțiune afirmativă”, ca în vremea începutului comunismului etc.).

Fără o profesionalizare a elitelor culte rrome, vom rămâne „la ghici”, în utopia și reveria dezvoltării, făcându-ne „planul ca țiganul”, incapabili să discernem adevărul de minciună sau fals.

Acum aproape doi ani, în capela în care îl privegheam pe Nicolae, au intrat Nicolae Păun și Mădălin Voicu, pentru a-și lua rămas bun. S-a iscat o discuție în contradictoriu din care a reieșit că abordarea onestă, publică și verticală a problematicii rrome, în versiunea lui Nicolae (și a mea), este o „utopie”, ceea ce presupunea că ei sunt strategii, versiunea „negocierii” lor este realistă. În termenii conceptualizați ai contra-culturii, este ceea ce se numește *inversiune/dezangajare morală*, în care Răul este considerat Bine, *ca sevrăj, revrăjire*.

Când oamenii își pierd reperele apatia, ataraxia și anarhia devin componente ale unei suferințe din care nu pot ieși, care devine cultură (cultura sărăciei spirituale, care o determină și pe cea economică). Devin dependenți de spiritul de turmă (manipularea instinctului), dar și de oricine le dă iluzia puterii de a se regăsi, inclusiv prin auto-amăgire, trăind improvizat, incapabili să aibă o independență rațională a propriei gândiri, o planificare centralizată a proiectului existențial personal.

Cât despre Nicolae Gheorghe, n-a participat la discuție, tocmai constata că „pacea eternă” înseamnă moarte (măcar în sensul fizic), nu cosmopolitismul kantian pe care-l profesase, pentru că nonviolența nu înseamnă adormire, ca moarte civică, ci acțiune continuă, în lanț, continuitate transgenerațională. „Nu socotiți că pace am venit să aduc pe pământ; nu am venit să aduc pace, ci sabie.” (Matei 10, 34).

Cei care l-au cunoscut, știu că Nicolae Gheorghe avea o teamă nevrotică de violență și barbarie, nu de moarte. Tăcerea lui m-a dus cu gândul la întâlnirea pe care o avusese înainte de moarte cu doctoranzii rromi de la SNSPA, poate gândind la cine îi va continua munca. În ceea ce le

spune, are mai degrabă un aer încurcat, posibil să fi înțeles regresia intelectuală a generației care îi va urma, că epigonii nu vor putea ieși din cercul imitației mediocre, pentru că gândirea inovativă apare de la un anumit nivel de cunoaștere. Înregistrarea audio are un pasaj în care propunerea lui ca ei să conlucreze îndeaproape cu mine le-a stârnit doctoranzilor rromi hohote de râs. Și ei, ca și liderii Partidei Romilor, se consideră cei care dețin monopolul adevărului, că ei sunt Adevărul. Dacă ar fi sesizat măcar dubiile lui și încercarea de a se face înțeles, ar fi înțeles și ei că doar cei mediocri sunt atotștiutori!

Eroarea lui Nicolae Gheorghe, conform teoriei lui Michael Polanyi despre inversiunea/dezangajarea morală, a fost de a se încrede prea mult în „cunoașterea tacită” a colaboratorilor săi, dându-le certificate în alb și deschizându-le uși de nedeschis, fără să le ceară să facă proba „cunoașterii explicite”. Epigonismul actual al elitelor rrome este, așadar, o eroare de management, care nu va putea fi reparată decât printr-o regândire a acțiunii afirmative și a modului de promovare meritocratică. Aceasta este explicația conflictului de rol al elitelor rrome, rămase neprofesionalizate, o incompetență care a dus la stagnarea Mișcării, mai apoi, din 2003/7, la regres și prăbușire inexorabilă.

Reconceptualizat, așa cum propunea Nicolae în ultimele sale texte, prăbușirea Mișcării rromilor a fost declanșată de *inversiunea morală* a elitelor rrome, de faptul că ceea ce se prezuma că ar putea fi „pakivalo” (onorabil), a devenit (în caz că nu era!) „șmekero”/ „harrano”, „mualo” (șmecher, guraliv)

Înțelegerea acestei noi boli/patologii a Mișcării rrome, a Libertății negative, ca Libertinaj, Liberticid, Liberastie, se explică prin modul în care a apărut, epidemic/endemic, mai ales la tinerii rromi (soros-maoism), ca anarhie și „nerușinare” (ieșirea din rușinea de a fi țigan, prin gagicanizare, ca revoltă anarhică), prioritizarea „interesului personal”, în detrimentul „interesului public”, a „libertății private” în dauna „libertății publice”. Boala (amoralismul) afectează mai ales „rromii românizați”, identitatea acestora fiind ambiguă, mulți aspirând să devină gagii, dar trăind și „reprezentând” rromii, „prestând servicii” în numele lor, ca lideri sau ca ONG-iști.

Trăind într-o dublă contestare (atât a rromilor, cât și a gagiilor) „românizatului” duce un război individual împotriva tuturor, nevrotic, anarhic, egolatu, blocând construcția internă a culturii rrome (și propria reconstrucție) - pe care nu o cunoaște decât prin stereotipurile exterioare, ba chiar o disprețuiește, de care nu mai este legat. Consumul excesiv de hrană, de podoabe și de resurse de prestigiu (*fără număr*, potlach), supraestimarea personalității (jupân, cocalar, pitzipoancă etc.), căsătoriile mixte și

prostituția (ca *sindrom Stockholm*) sunt expresii ale unei stime de sine labile, nevrotice, a unei continue improvizații, ca nevroză identitară.

Eșecul Libertății, este eșecul maturizării (ieșirii din minorat și indolență, la Kant), a morții prin sevrăj (Liberastie, Liberticid, Libertinaj), consecință a confuziei dintre „libertatea privată” (individualism gregar) și „libertatea comună” (națiunea rromă, la Nicolae) - ceea ce explică drumul greșit pe care merge Mișcarea rromă.

De aici obsesia puterii personale a așa-zișilor lideri, infatuarea ignorantă și arogantă a patalamagiilor și birocraților, blocați în ei înșiși, autosuficienți (pentru a nu risca trezirea la realitate), dar mai ales regresia intelectuală a Mișcării rrome.

Acesta este motivul pentru care traversăm o vreme a lichelelor, dar, cândva, reforma morală începută de români, la presiune externă, va ajunge și la rromi, și atunci, prin protest angajat, un nou „contract social” între gagii și rromi se va impune de la sine. Ca și în cazul Sclaviei, Holocaustului, Rasismului, Pogromului din 14-15 iunie 1990 și zecilor de conflicte interetnice și interrasiene, nu se va mai putea „negocia” nimic în genunchi, riscul fiind sau blocarea în istoria neschimbată a impunității rasismului și abuzului, sau rromii se vor verticaliza forțat, ca o fiară prinsă în cursă, pentru a supraviețui.

Ca și în teoretizările lui Camus, „rromul revoltat” nu trebuie să fie preocupat de violență (de frică sau teribilism), ci de accesul său la Libertate și Demnitate, ca etapă de tranziție dincolo de bine și de rău, de la dependență și morala utilitară, la independență și auto-control.

Or, „rromul recent”¹⁴⁷ „ și Mișcarea rromilor trăiesc inert și atemporal, fără discernământul modernității, într-o inversiune morală care ne menține într-o subistorie subordonată, dependentă, iar momentul înecării ei a fost 14-15 iunie 1990, când asociațiile rrome trebuiau să solicite explicații pentru violențele rasiale asupra a mii de rromi provocate de către stat, prin Pogrom. Atunci s-a ratat structurarea/instituționalizarea etnică, în conformitate cu dreptul recunoscut de națiune/minoritate națională, „societatea politică rromă” trădând interesele rromilor, o parte din liderii

---

¹⁴⁷ Omul recent este omul care, oricât timp ar trece peste el și oricâtă vreme l-ar șlefui, tot rudimentar rămâne. Pentru că acest tip uman nu se mai poate sprijini pe existența vreunui suflet, nici al lui și nici al lumii, el nu mai are resursele de a întemeia nici tradiții și nici măcar datini. Este omul care, de îndată ce și-a amputat trecutul pentru a sări mai repede în viitor, descoperă că prezentul nu îl mai poate adăposti, iar viitorul nu există. De ce? Pentru că și-a pierdut prezența. Omul recent este omul care, dorind să se sature de toate fenomenele lumii – stăpânindu-le, posedându-le, schimbându-le după plac și pătrunzându-se de toată materialitatea lor – s-a trezit într-o bună zi că nu mai este decât un epifenomen al curgerii, scurgerii și prelingerii lor. (H-R Patapievici, *Omul recent*, ed. Humanitas, 2001)

acestora (Ion Onoriu, Gabi Luncă, G. Răducanu, Ivan Gheorghe) separându-se, pentru recompensele și prestigiul oferite de stat, de ceea ce avea să se numească „societatea civilă rromă” (Vasile Costel, Ion Dumitru Bidiia, Nicolae Gheorghe, Vasile Ionescu).

După 25 de ani de când sunt „organizația reprezentativă”, Partida Romilor constată că nimic nu-i va purta numele, nu va rămâne în conștiința istoriei pentru vreun bine. Or, chiar dacă Partida Romilor va reprezenta Răul și oportunismul, Binele nu va fi reprezentat de sectorul ONG, care a sfârșit în totală anarhie și nihilism.

Și la Partida Romilor (ce a mai rămas), și la sectorul ONG rrom (ce a mai rămas), vechea marotă a viziunilor opuse, tradiționalizare („rromii tradiționali”) vs. modernizare („rromii românizați”), a devenit o sinecdocă totalitară, în care o parte se substituie întregului, cu aroganța de a-l reprezenta, fără să mai reprezinte pe nimeni și nimic.

În fapt, cvasitotalitatea acestor mici dictaturi sunt fragmente ale unei Mișcări rrome eșuate, formate din „rromi românizați”, victimele predilecte ale rasismului și excluderii, care nu sunt nici suficient de români, nici suficient de rromi. Paradoxal, ei nu discută despre rasism, pentru că ar nega dorința lor de asimilare/gagicanizare, nici nu se reîntorc în cultura rromă, pentru a o moderniza și eficientiza, stau pândind scara trenului care i-ar putea scoate din ghetoizarea psihică, sunt niște fugari, evadând pe cont propriu, pe furiș, fără nicio luptă demnă. Astfel, asistăm la prăbușirea unei democrații care s-a dorit a rămâne deliberativă și participativă, ca în buna tradiție rromă (clusterizată istoric), dar nu a reușit să-și creeze suprastructurile cetățeniei etnice (minoritate națională), a sfârșit în anarhie, elitele rrome distrugându-se într-un război fratricid al auto-legitimării, al vidului de putere.

De mai bine de 10 ani, a devenit un cerc închis al dependenței și amatorismului, creat pe criteriul supunerii oarbe, nu al meritocrației, fie că vorbim de Partida Romilor, fie de sectorul ONG, ambele structuri obediente față de o gândire exterioară gândirii rrome, care doar percepe dinafară, ca și cum am fi o carte înțeleasă doar după copertă! Or, percepția nu este realitatea, viața noastră este produsul gândurilor și fricilor noastre induse - aceasta este drama rromilor, de a nu mai reuși să treacă de la percepția subiectivă personală, la idei și obiective comune.

Ca și în „mitul peșterii” povestit de Platon și devenit fundamentul raționalismului, rromii au de ales între a accepta „umbra” realității, proiectată de flăcări pe peretele peșterii, sau a ajunge la cunoașterea realității, indiferent de greutatea inerente oricărei eliberări/ Libertăți. Pentru că adevărata putere a lui Socrate nu a fost deșteptăciunea lui, ci conștiința onestă pe care o avea asupra propriei ignoranțe, „știu că nu știu” - sloganul

său – era o tehnică a *îngrijirii de sine* prin golirea de preaplinul autosuficienței, pentru a lăsa loc iluminării ideilor noi, o tehnică similară cu eliberarea buddhistă/Patanjali sau a golirii sinelui/ LaoTse).

E ridicol ca tocmai rromii, care - prin cântec și descântec - au fost maeștrii dezrobirii „inimii albastre” (rănilor sufletești) să nu mai creadă în propriile credințe - aici este explicația prăbușirii!

Schizofrenia culturală și eșecul spiritual al rromilor trebuie căutat în blocajul suferit de elitele rrome între „Orientul” inimii și „Occidentul” gândirii, în predispoziția de a maimuțări fără noimă valorile universale, ceva ce nu au înțeles, dar abandonând valorile spiritualității culturii rrome, prin care am rezistat în istorie. Or, înțelepciunea rromă, lăsată moștenire, încă vie, inclusiv prin vrăjitoare (psihanaliste arhaice, a se vedea sybillele și terapiile *gestalt*), spune că pentru a redeveni tu însuți, trebuie să accepți suferința, dar să te golești de preaplinul din tine, să arunci „pe ape” ceea ce îți face rău, pentru a te putea reînnoi, a reînvia din tine însuți („trebuie să vă nașteți din nou”, spune și Iisus, în Ioan 1: 4,7).

Nimic nou, tradiția „trezirii” minții (prin teză, antiteză și sinteză, la Hegel, părintele dogmatic al fenomenologiei minții) este expusă clar, printr-un paradox, de Iisus: „Dacă vine cineva la Mine și nu urăște pe tatăl său, pe mamă-sa, pe nevastă-sa, pe copiii săi, pe frații săi, pe surorile sale, ba chiar însăși viața sa, nu poate fi ucenicul Meu”.

Una citim, dar altceva trebuie să înțelegem - și cam aceasta este drama elitelor rrome: nu înțeleg nimic!

Pentru ca să înțelegi, trebuie să te îndoiești în prealabil de tot și toate, ca Socrate (*știu că nu știu*), Descartes (*mă îndoiesc deci gândesc; gândesc, deci exist*). Înțelepciunea apare doar când reușim să depășim omenescul. „Cine ține la sufletul lui îl va pierde, iar cine-și pierde sufletul lui pentru Mine îl va găsi” (Matei 10,39).

„Religia civilă” (solidaritatea oamenilor față de un set de valori comune), ca și religia (în sensul teologic) se bazează pe Credință (a crede) în același Adevăr.

În acest sens, „desvrăjirea” Iluminismului a fost și o luptă la adresa obscurantismului vechilor elite, a modului irațional și fals al preoților și vrăjitoarelor de a trata gândirea umană, blocându-i dezvoltarea. Re-formarea a presupus că duhul/ spiritul/ mintea trebuie localizat în cap, nu în inimă - o revoluție paradigmatică a Modernității, încă specifică doar civilizației occidentale, dar în expansiune (silită).

Anorexia și bulimia etnică a „culturii sărăciei”

„Dar tu, măi țigane, ce cauți aici, în cămeșă cusută cu arnici?”- îl întreabă sfântul Petru pe Parpangel (*ultimul inger*, în rromanes), când îl vede

la poarta raiului, un *rrom* (țigan) îmbrăcat/ travestit în *rrromân* (vlah) - în epopăea „Țiganiada”.

Arhanghelul Gabriel îi arată un document „dispoziție de sus” prin care s-a decis integrarea *rromilor* (țiganilor) laolaltă cu *rr/românii* (valahii), ceea ce presupune existența, cel puțin livrescă, a unui acord între Dumnezeu și împărăteasa Austriei, între Lumea lui Dumnezeu și Lumea Cezarului, o relativizare a binelui și răului, „cetățeniei celeste” (raiul și iadul) și „cetățeniei terestre” (comunitatea și ghetoul).

Ea explica și de ce, în epopăea „Țiganiada”, se ia în discuție decizia austrieilor, considerată abuzivă, de a integra social, fără păstrarea diferenței etnice sau de statut iobagii/șerbii (românii), cât și foștii lor sclavi, țiganii (*rromii*) - persoane nelibere din punct de vedere juridic, dependente din punct de vedere economic.

Pentru birocrăția imperială austriacă, la fel ca și pentru birocrăția europeană de azi, ca specificitate a raționalismului occidental, adevărul valabil este cel al relației presupus neutre dintre cetățean și puterea administrativă (stat), dintre cetățenie și naționalitate/etnicitate. Integrarea socială presupunea că atât românii, cât și *rromii* trebuiau supuși unui prealabil „proces al civilizării”, ca reeducare civică, rafinare spirituală (educație în spiritul valorilor contemporane) și morală (comportamente educate), inclusiv religioasă (trecerea la greco-catolicism).

Aboliționistii propuneau șaptezeci de ani de „civilizare” prealabilă a foștilor coloniști, cu o eliberare graduală (Condorcet¹⁴⁸), sau imediată (Tocqueville¹⁴⁹).

Dacă pentru Condorcet, în numele dreptului natural de posesie, trebuie ca statul să abolească sclavia. Nu poate fi confiscat dreptul natural al unui om, decât în cazul incapacității acestuia de a-și exercita drepturile, sau dacă i se permite exercitarea lor, nu le utilizează contra celorlalți sau contra sa. În aceste cazuri, societatea poate considera că acesta și-a pierdut drepturile. Problema comportamentelor negrilor nu trebuie să aibă în vedere lenea lor, pentru că legile care îi guvernează îi fac să fie leneși, pentru Tocqueville stăpânii de sclavi sau șerbi (coloni) erau elementul de blocaj al democratizării câtă vreme servitutea există, stăpânul nu are niciun fel de constrângeri, când statul intervine între el și sclav. Doar el conduce,

---

¹⁴⁸ Nicolas de Condorcet, *Reflecții asupra sclaviei negrilor (Réflexions sur l'esclavage des nègres)*, 1781

¹⁴⁹ Raportul Comisiei însărcinate să examineze propunerea d-lui de Tracy referitoare la sclavii din colonii, 1839/Rapport fait au nom de la Commission chargée d'examiner la Proposition de M. de Tracy, relative aux Esclaves des colonies, par M A de Tocqueville, député de la Manche. Séance du 23 Juillet 1839.

sclavul doar pe el îl recunoaște. Aceasta este esența sclaviei. Se poate conchide că atâta vreme cât sclavia nu va fi abolită, statul va avea mii de dificultăți în a ajunge până la sclav și a-l pregăti pentru eliberare.

Totdeauna s-a mers pe acceptarea graduală a sclavilor în comunitatea și comuniunea locală, pe bază de dovezi și superdovezi, cel mai adesea într-o condiție marginală, cam cum sunt emigranții în țările de adopție, niște neica nimeni! Pentru iluminiști, însemna o distincție clară între ceea ce este „natural” (ceea ce este necizelat, barbar, sălbatic) și ceea ce este rafinat.

Scos din contextele sacre, sufletul devine ambiguu (conștiință de sine, memorie, minte?), iar corpul începe să fie disciplinat. El are două „organe” pentru a-și exprima interioritatea: capul (mintea) și sexul (instinctul). Și instinctele și mintea trebuie rafinate și disciplinate, ca în „Noua Heloiză” (Rousseau) sau „Suferințele tânărului Werther” (Goethe), dragostea trebuie respectată, e o onoare să și mori pentru ea. Inclusiv să plângi în hohote, ca la seratele lui Chopin, cu multe fete clorotice (fizice, tuberculoase) – de aici și „iubita plânge pe clavier” a ploiosului Bacovia.

A fi nobil, la vârful piramidei civilizației presupunea asumarea unei mari responsabilități civice și morale, pentru golăneală puteai fi „dandy” (rebel), sfidând ordinea socială prestabilită, dar cu riscul de a ateriza în sălbăticia naturii umane, la periferia societății, să devii un „cadavru viu”, *un țigan*, un civilizat recăzut în primitivism, ca Alecu („Țigani”, Pușkin) sau Feodor Protasov (“Cadavrul viu”, Tolstoi), sau Ana Karenina (un soi de „Madame B/ovary”).

Omul are nevoie de reguli, ordine mentală, de un proiect existențial, pentru că dacă-și abandonează mintea și corpul instinctelor/ simțurilor (numite generic dragoste, ca nevoie de afecțiune și/sau hedonism/plăcere) riscă:

1. să slăbească (anorexie),
2. să se îngrașe (bulimie),
3. să se îmbolnăvească de dor (melancolie, „o boală de ficat”)
4. să se rateze în carieră, ieșind din lume, însingurându-se,
5. să ajungă sărac, pentru că e blocat în nonacțiunea trecutului,
6. să înnebunească,
7. să moară (lent sau prin sinucidere) etc.

Un singur sentiment și atâtea riscuri! De aceea se și spune că „dragostea este bogăția săracului”, a „culturii sărăciei”, ca sevraj, nebunie, demență, uitare de sine, neputința de a mai ieși din ciclul dependenței.

Leacul, ca un fel de cataplasma pe rana sufletului, se găsește la vrăjitoarea țigancă sau la lăutar, care-ti cântă *de inimă albastră*, sau în bordelul „La țigănci” (Mircea Eliade), cu femei - surogat disponibile, jucăușe (din buric) și ieftine, sexualizarea - ca reînviere a iubitei pierdute: că

„dragostea țigănească/Te-usucă, te face iască/Te bagă-n boală câinească/Te scoate la primăvară/Galben ca turta de ceară” etc.

Din păcate, de la Marx și Bourdieu încoace, pe piața de capital sau piața ideilor, „capitalul erotic” e mai devalorizat ca leul, nu e deloc tranzacționabil cu capitalul intelectual, economic, simbolic etc., pentru că europenii nu amestecă identitatea publică/socială cu identitatea privată/intimă.

Epopoea „Țiganiada”, acum 250 de ani, îi ridiculiza pe romei și îi considera primitivi, rămași în instincte, neevoluați ca minte, așadar „animale umane”, tocmai pentru continua lor foame (de mâncare, de putere, de dragoste) asociată cu frică și lene (ca atribute ale nonacțiunii). În finalul epopeii „Țiganiada” cei săraci, *goleții* (cei goi) și *loleții*¹⁵⁰, după modelul Revoluției franceze, se omoară între ei pentru Putere după care pleacă, cine a mai rămas viu, să rătăcească în cele patru vânturi, nomazi. Nu le lipsiseră bunele sfaturi politice, date de Baroreu (*cel mare*, regalist), Slobozan (*cel liber*, republican), Janalău (*cel ce știe*, conservator) despre cum să organizeze „anti-baroreaua” (anti-puterea, democrația participativă - am zice acum), doar că neavînd exercițiul democrației au preluat ideile „după ureche”, lăutărește, improvizând realitatea, de aceea pierzându-i sensul.

Cam așa se gândea pe atunci, în teoriile iluministe ale drepturilor omului și cetățeanului, chiar dacă simple copii utopice¹⁵¹ după dreptul canonic și Biblie, în dorința de a desvrăji omul, a-l scoate de sub tutelă (vezi Hegel, egalitatea, ca evoluție a conștiinței de sine a stăpânului și sclavului, sau Marx, egalitatea dintre bogați și săraci).

Finalul acestei utopii a egalității și omogenizării diferențelor a fost Holocaustul, când romeii și evreii, considerați „balast social” (neromâni), au fost condamnați la moarte, în Transnistria, cu un program de exterminare totală, elaborat de elitele culte românești, sociologi și eugeniști (medici, în majoritate).

Doar conștiința de sine a riscului că va plăti cu propria-i viață abuzurile față de cei umiliți, au făcut Stăpânul (statul român de atunci) să se potolească din demența ucigașă. Trăim vremuri apropiate cu mentalitatea acelor dezastre și e de constatat că romeii au rămas, ca și acum 250 de ani, blocați în instinctul vieții, incapabili să gândească, să se organizeze! „Țiganul, această maimuță umană” – spune Iorga, în 1923, ca și în *Țiganiada*, de acum două secole.

---

¹⁵⁰ De la *lolo po păr*, în rromanes tradus prin „roșu pe burtă”, desemnând cărămidarii, rudarii/băieșii, cu sensul de a nu avea o meserie calificată, a nu aparține unei *fratrii* profesionale rome (bresle) recunoscute, în epocă un criteriu de (auto) recunoaștere etnică.

¹⁵¹ Utopia este adevărul de mâine (Victor Hugo), Utopiile nu sunt decât adevăruri premature (Lamartine).

Altfel spus, ideea de națiune politică, visată de Nicolae Gheorghe, nu poate deveni realitate, pentru că rromii nu reușesc să iasă din cunoașterea improvizată (instinctivă, lăutărească), pentru a accede la cunoașterea specializată. E rezultatul aceleiași maladii bipolare, cauzatoare de moarte, fie că e bulimie etnică (supracompensare/ îngrășare a stimei de sine etnice), fie anorexie etnică (subcompensare/ slăbire a stimei de sine etnice).

„Bunul sălbatic” și „rușinea de a fi țigan”

Un text „FAR”, ca introducere într-o istorie a ideilor și ideologiilor reconfigurabile ale lui Nicolae Gheorghe este „Bă, de ce ești tu țigan?”, o confesiune patetică, făcută cu puțin înaintea morții, în care își dezvăluie „rana narcisiacă”, stigmatul identitar care l-a urmărit, din copilărie până la bătrânețe, pe care nu l-a putut învinge.

„Îngropați-mă în picioare, pentru că toată viața am stat cu capul plecat în fața gagiilor” – spune și un bătrân rrom, într-o carte faimoasă, scrisă de Isabel Fonseca¹⁵²; „Înfige-mi un cui în inimă, când voi muri, că n-am trăit fericită pe lumea asta și nu vreau să fiu stafie,” – spune o bătrână rromă din Caracal, în cartea scriitoarei olandeze Marriet Maester¹⁵³. Este o poveste a învinșilor, a celor mai mulți dintre noi, care-și acceptă soarta. Nicolae Gheorghe a încercat să lupte, pentru a împlini idealurile copilăriei, visate de *copilul său interior*, și-a creat o carieră și faimă, dar s-a simțit învins. Era inevitabil: „Țiganul - maimuță umană” (Iorga), „peciunginea țigănească” (Simion Mehedinți), „balast social” (Antonescu) sunt stereotipuri (realități?) care au revenit, cu și mai multă violență, în mentalul european, în ultimii 25 de ani. Nicolae Gheorghe constată că a neglijat rasismul, dar presiunea urii rasiale distruge toate încercările noastre de (re)construcție. Pretextul: „invazia” rromilor, încercarea acestora de a-și găsi siguranța, plecând din România, exodul ca o altfel de *ieșire din Egipt*.

Care ar fi calea? Mai întâi, de ce le povestim gagiilor, ca pe o poveste personală, și nu discutăm între noi dezastrul deformativ al rasismului, ca poveste colectivă? De ce la bătrânețe, și nu la tinerețe, când conștientizarea adevărului ne poate verticaliza și activa colectiv, pentru schimbarea lucrurilor?

O explicație ar fi chiar stigmatul rasial, a cărui nevroză ne duce la „uitarea ființei” (Heidegger) în încercarea disperată de a uita trauma de a fi considerat un sub om (*țiganul e om de departe, nici răchita nu e pom, nici*

---

¹⁵² Isabel Fonseca, *Îngropați-mă în picioare. Țiganii și drumul lor/ Bury Me Standing: The Gypsies and Their Journey*, ed. Random House. Inc., New York. 1995

¹⁵³ Marriet Maester, *Înfige-mi un cui în inimă. Rromii din România după Revoluție /Drive a Nail through my Heart - Romanian Roma after the Revolution*, ed. Uitgeverij Balans 2006

țiganul nu e om etc.), iluzionându-ne că vom găsi o portiță de scăpare, pervertindu-ne lent, mințindu-ne. În fapt, este vorba de o tulburare afectivă bipolară (cum iubesc cei neubiți?), care, tratată la timp, în copilărie, ne poate păstra sentimentul de încredere în sine, demnitatea! Altminteri, frustrarea și nefericirea *copilului interior* din noi ne va fi rană sufletească toată viața! Avem de ales între a sta blocați în complexe de identitare sau a ne bate pentru demnitate! Aceasta este „cheia” *reîntoarcerii culturale* propuse de Nicolae Gheorghe, ca respingere a iluziilor *incluziunii sociale*, ipocrita mască a excluderii rromilor! *Reîntoarcerea culturală* este o reîntoarcere spre sine, de evaluare justă: când se pun în fața oglinzii lumii, pot vorbi rromii de *iubire de sine* sau de *ură de sine*?

Cu excepția unor vagi semnalări, Nicolae Gheorghe nu a scris și a refuzat să discute public despre similitudinea situației rromilor cu cele două versiuni ale „urii de sine evreiești” din secolul XX, care au trezit conștiința evreiască. Ca și în cazul rromilor, unii evrei au ales asimilarea/ stingerea identității etnice, alții, invers, au priorizat conștiința și destinul colectiv. Pentru Weininger¹⁵⁴, a fi evreu însemna a accepta să fii dominat, ca o „femeie” (ca posesie primitivă), pentru Lessing¹⁵⁵ însemna acțiune și revoltă (sionism). Primul, în semn de revoltă, a scris o carte despre ura de a se simți evreu, și-a renegat neamul, apoi s-a sinucis, ca refuz de a accepta să trăiască într-o identitate inferioară/ inferiorizată, s u b o m ; celălalt, tot în semn de revoltă, a scris și a acționat pentru a găsi strategii de ieșire din stigmat, ca refuz de a fi tratat ca s u b o m. A fost ucis de nașiți, în 1933, iar Holocaustul a însemnat o catastrofă a iudaismului, dar salvarea a venit de la cei care au considerat că doar mizând pe ideea națională și unitate pot avea viitor. Sună profetic, cu rezonanță și în inimile multor rromi: *Copiii tăi nu vor mai fi și copiii părinților tăi. Nu-ți irosi destinul. Iubește-l. Urmează-ți soarta. Chiar dacă te duce înspre moarte. Fă-o cu liniște în suflet. Dincolo de toate suferințele sinelui nostru omenesc, vei ajunge la înălțimea adevărului din tine însuși. La esența eternă a poporului tău.*¹⁵⁶ Sau asumarea colectivă a destinului: *Poporul lui Israel este probabil primul, între toate popoarele, care a căutat în sine însuși originea răului în lume. În străfundurile oricărui suflet evreiesc se ascunde aceeași predispoziție de a considera orice nenorocire ca pe o pedeapsă.*¹⁵⁷

Peste câțiva ani de la moartea sa, în 1948, visul său se împlinea: s-a creat statul Israel. Trăim aceeași dilemă morală ca evreii din secolele XIX-

¹⁵⁴ Otto Weininger, *Sex și caracter*, ed. Institutul European, 2009

¹⁵⁵ Esther Benbassa, *Ura de sine (identități dificile)*, ed. Est, 2005

¹⁵⁶ Theodor Lessing, *Ura de sine sau refuzul de a fi evreu/ La haine de soi ou le refus d'être juif*, ed. Pocket, Paris, 2011 (traducere personală)

¹⁵⁷Theodor Lessing, op.cit.

XX, doar că la noi elitele culte sunt prea neperformante sau nu s-au mai întors către propriul popor, s-au gagicianizat.

Conștient că e un întemeietor, în sensul acceptării suferinței pentru alții, tratat ca mesianic, om providențial, excepția, Nicolae Gheorghe se auto-desființa, devenind ce vedeau alții în el, și această înstrăinare de sine, ca instrumentalizare a fost fragilitatea și ambiguitatea sa.

Oare trăise Nicolae Gheorghe „crima ritualică” a uciderii Celuilalt (și pe Celălalt din el), așa cum Moise, după ce a ucis un „gadjo” și a renunțat la a mai fi el însuși gadjo, și-a înțeles misiunea de a da libertate sclavilor, recuperându-și evreitatea și ispășindu-și crima, la fel cum anticreștinul Pavel a participat la uciderea inocentului sfânt Ștefan și asta l-a făcut să treacă de la resentiment (ură), la căință (iubire), ca ispășire?

Nu există nicio legătură logică între Cosmopolisul stoic și „argumentum baculinum” (argumentul bățului), ca violență – cum lasă să se înțeleagă Nicolae Gheorghe în interviul cu Iulius Rostaș, e mai degrabă o insinuare a ideii că impunerea unei noi viziuni despre rromi presupune violență intra și inter comunitară - așa cum a fost universalismul lui Pavel.

Să fi fost Nicolae Gheorghe doar un Raskolnikov anarhist (un fel de Che Guevara!), pentru care importantă a fost tifla dată dominației Puterii, care nu l-a putut învinge, iar prin acceptarea recunoașterii vinei semnala doar că tot cineva din subterană, ca și el (prostituata Sonia), are drept și acces la Adevăr? Să fie adevărul gagiilor și al rromilor diferit (ca adevăr al inimii, opus adevărului rațiunii - de pildă)?

În absența căinței, a nerecunoașterii de facto a vinei, pedeapsa nu atinge convingerile. Nu poate exista iertare, câtă vreme nimeni nu o cere, chiar dacă există un vinovat (care nu-și cere iertare) și o victimă.

Conștiința de sine și egalizarea raportului dintre stăpân/colonizator și sclav/colonizat se poate face *doar* în cadrul aceleiași caste (rasiale), altminteri ea rămâne blocată în termeni de clasă, de dominație - dacă e să privim la recente violențe rasiale din America și la prăbușirea ideologiei meltingpot-ului, ca reactualizare a reflecțiilor lui Fanon.

Ca și în cazul Holocaustului armenilor (1915) sau al rromilor (1940-1944), există zeci de mii de morți, dar nimeni nu a fost pedepsit, și această impunitate explică statutul real al victimei. Este același raport istoric, în care stăpânul continuă să aibă drept de viață și de moarte asupra sclavului său! Stăpânul este statul, iar eșecul politicilor sale sunt sub semnul impunității, câtă vreme sclavul nu-și exprimă dreptul la nesupunere (civică)!

E soluția cosmopolitismului / cetățeniei universale (asimilarea) singura salvare, pentru că rromii nu sunt acceptați ca „nație”, sunt un popor blestemat, ca și intușabilii, cagots-ii, evreii, afroamericani, de neacceptat în comunitate și comuniune? Nu se pot salva decât individual (nu colectiv),

pentru că naturalizarea/acceptarea „străinului” în comunitatea gagiilor se face pe baza meritelor sau bunăvoînței lor?

În 2007, mai toate asociațiile importante ale rromilor se reuniseră în Comisia TehEtnică, în ideea întoarcerii viziunii înspre crearea unei strategii etnice (rețete de comunicare, specializare elite), în perspectiva combaterii inferiorizării rasiale. Viziunea combaterii sărăciei vs combaterea rasismului au fost considerate total opuse, ca geocentrismul și heliocentrismul. Atunci, Nicolae Gheorghe nu a considerat că e o criză profundă a Mișcării rrome, care necesită o revoluție copernicană, și-a luat „sateliții” și a plecat. Partida Romilor a încercat să preia unele idei, dar a clacat, inclusiv sub presiunea ONG -urilor, după care totul s-a blocat.

În felul său onest, peste o vreme Nicolae Gheorghe a regretat acel moment de îndoială, dar era prea târziu pentru a mai repara ceva, anarhia se instalase. Mai apoi, criza lui s-a adâncit în anii care au urmat, până la moarte. Sectorul ONG, care există, mai ales prin abnegația și susținerea lui, a intrat în pană de idei și în disoluție, Partida Romilor era oricum prăbușită mult mai înainte. Se pare că moartea lui Nicolae e moartea Mișcării rrome!

Ca o concluzie, ultimul Nicolae (din perioada 2007, până azi și în viitor) este unul al îndoielii. În absența maestrului, discipolii săi continuă să profetizeze înțelegerea cosmopolitismul său ca soros-maoism (uitare a ființei etnice), utopică cetățenie universală/ globală și gagicanizare, nu în sensul binar, cum propune în ultimele sale texte.

Înainte de a fi rrom, trebuie să devii om, lăsa Nicolae Gheorghe să se înțeleagă, până spre 2007, în sensul unei integrări mai degrabă materiale, economic (în sensul marxist, al combaterii sărăciei) decât spirituale. Ultimul Nicolae Gheorghe, după ce a testat viabilitatea politicilor publice pentru rromi, spune invers, *înainte de a fi om, fii rrom* – și propune urgentarea sincronizării culturii organizaționale rrome cu modernitatea, ca singură șansă rămasă.

Prima formulare a fost chiar fraza despre căldărarii nomazi care m-a șocat, spusă lui Ion Cioabă, în 1990, de avocatul rrom Bobu, pentru care aceștia trebuiau să iasă mai întâi din starea de *suboameni*, pentru a fi considerați rromi, a intra „în lume”, nu a sta „înafara lumii”, speculând-o, parazitând-o. În „Bă, de ce ești tu țigan?”, Nicolae polemizează tocmai cu această idee a lui Bobu, exemplificând cu propria sa viață, că e inutil orice efort, tot țigan rămâi, dar că avem de ales între a ne abandona disprețului și urii sau a ne revolta, pentru a impune respectul celorlalți, a deveni rromi. Evident, respectul vine în timp, după muncă asiduă pentru a scoate poporul rrom din marasm.

Uneori Nicolae Gheorghe pare un erou byronian care-și asumă doar confruntarea cu propriile limite, duse până la sublim, până la trăirea

orgiastică a vieții, prin depășirea omenescului, ca un fel de semi-zeu. Ca un Icar, care uită de fragilitatea aripilor sale, când încearcă să depășească înălțimile posibilului și, inevitabil, se prăbușește, pentru că uitase că era fiul demoniacului Dedal, creatorul Labirintului. În acest sens trebuie înțeleasă diatriba lui Nicolae Gheorghe împotriva *tradiției*, ca o constatare a incapacității ei de ordonare rațională, nu ca renegare – el fiind unul din marii cunoscători ai culturii și limbii rromice. Termenul *tradiție* însuși este imprecis, asimilat atât culturii populare, cât și culturii clasice, inclusiv antice sau mistico-mitice!

De altfel, la o analiză a rolului său în modernizarea gândirii politicilor pentru rromi și a oamenilor care s-au format avându-l ca model, contribuția sa a fost imensă, paradigmatică; de la Nicolae Gheorghe, în viitor, istoria rromilor se va scrie și va fi altfel. Eroarea sa, despre care am mai vorbit, a fost să mizeze prea mult pe efortul personal, nu colectiv. Uneori mă îndoiesc de asta și cred că, de fapt, n-a știut că va fi trădat, neurmat de rromi. Totuși, altă cale nu există, rromii nu vor mai fi țigani (suboameni) decât printr-un efort colectiv.

Primul răspuns trebuie să fie: cine ești?, pentru a ști cine este Celălalt (aproapele) și cum te receptează el. Mai apoi, devenirea, prin cooperare colectivă, pentru a trece de la stadiul de „țigan” (inferiorizat social), la cel de „rrom”.

Cum se poate face asta? Nicolae Gheorghe însuși este un model (pentru cei avizați și cu inima curată!).

Bă, de ce ești tu țigan?

Așa grăit-a Nicolae Gheorghe în Valea Plângerii despre „eterna reîntoarcere a aceluiași”: zurvanism, eșec, căință și moștenire

Nu poți fi ceea ce ești, decât doar dacă-ți afirmi dreptul de a fi (nu de a supraviețui). „Bă, de ce ești tu țigan?” – uluitoarea mărturie publică a lui Nicolae Gheorghe de dinaintea morții despre suferințele stigmatului identitar și prioritizarea luptei împotriva rasismului sunt dovada unei înalte conștiințe morale, ca pilduitoare poveste a vieții unui om considerat de toată lumea un învingător, dar care se declară învins, se căiește și își ispășește demn greșeala de a se fi lăsat sedus de iluzia binelui umanismului „aproapelui” și de a fi mers în direcția greșită, care i-a zădărnicit periodic credința și munca de peste 40 de ani. Șocul, pentru cei care-i cunosc îndeaproape ideologia „cosmo-politică” (universalism democratic, societate civilă globală) este de a constata un alt Nicolae Gheorghe decât cel știut, care a trecut de la instrumentalizarea ideologiei intelectual-umaniste a cultului drepturilor omului, civism și cetățenie (națională sau europo-

centristă), la opusul ei: „Obiectivul comun al Mișcării rromilor ar trebui să fie clar: organizarea, mobilizarea și eventual re-mobilizarea rromilor, bazat pe continuarea luptei împotriva rasismului și a discriminării”.

Nicolae are forța de a-și nega propria utopie, a rromilor ca cetățeni ai lumii („cosmopolitism imaginat”, spune el, cosmopoliticii) constatând că, de fapt, rasismul antirrom este înrădăcinat la toate nivelurile de putere, chiar „poleit” cu ipocrită corectitudine politică.

Chiar dacă rromii și-ar dori integrarea indistinctă, prin ștergerea identității etnice și rasiale (gagicanizare), chiar dacă ar face performanță, ca el, drumul spre dreptate meritocratică le este blocat de cultura hegemonă, care este mixofobă, iar rasismul ei este tocmai excluderea, nu includerea!

Ce e de făcut?

Nicolae Gheorghe vorbește de „reconceptualizare”: *Avem nevoie de cristalizarea unui nou limbaj, bazat pe revizuirea sinceră și critică a abordărilor anterioare, pentru a înțelege originile acestei crize și a merge mai departe. Discursul corectitudinii politice s-a dovedit prea abstract și simplist, atunci când s-a încercat rezolvarea dilemelor privind drepturile, bunăstarea, sărăcia, excluderea, precum și disputele extinse dintre elitele „civice” față de cele „etnice”.*

Declară eșecul mizei sale pe cosmopolitism, ca umanism ideologizat, considerat garant al „păcii democratice” transnaționale, prin instituțiile internaționale și europene (UN, OSCE, COE, UE etc.) ca imperativ moral al „păcii eterne” (ideea iluministă a abatelui Saint Pierre, 1711, preluată și de Kant), care să elimine istoricele excluderi rasiale ale rromilor de către state europene și să asigure o cooperare și integrare deplină a acestora în egalitatea drepturilor cetățenești, conform promisiunilor *Declarațiilor drepturilor omului și cetățeanului*. Era prioritară securitatea socială, ca prealabilă auto-gestionare a vieții personale, urmând ca libertatea de expresie identitară/etnică să fie reglementată de realitatea culturală și istorică a diferențelor intragroup.

A fost un eșec similar cu ideologia postcolonialistă a dezvoltării economice și politice a „tiers monde”-ismului (lumii a treia) și, așa cum se constată, cu „meltingpot”-ul american, care și el și-a atins limitele, blocat de lipsa de acces a afroamericanilor la drepturile economice.

Etica Libertății nu e suficientă pentru asigurarea vieții demne, când rasismul este fundamentul/cauza pauperizării (sărăciei), accesului la drepturile economice!

Nicolae Gheorghe are o sinceritate a mărturisirii care îi cutremură atât pe cei onești, cât și pe cei care evită să discute despre stigmatul lor identitar. El o face pentru a avertiza, dându-se pildă pe el însuși, pentru a

argumenta că chiar și șansele lui de afirmare au fost stopate rasial, a fost totdeauna tratat ca o ciudățenie, o excepție.

Tocmai această „stare de excepție” prin care sunt tratați rromii a vrut s-o anuleze, prin propriile dovezi că este posibil - de aici ideologia cosmopoliticii sale.

A scris despre acest eșec în ultimii săi ani, reflectând asupra succeselor și ratărilor sale, conștient că nu mai poate reîncepe altfel, dar lăsând viitorului mărturia eșecului său, ca testament etnic și avertizare a drumului greșit pe care merge actuala Mișcare a rromilor (cât mai este!).

Nicolae Gheorghe desvrăjește tentațiile mistificării sale, ca și vrăjitorul din Oz, și își dezvăluie normalitatea: nu e un vrăjitor, n-a făcut minuni, doar a acceptat rolul atribuit de oameni, ajutându-i să se elibereze de frică, să-și regăsească inima, să-și gândească acțiunile. *Încep să obolesc, văzându-mă „înghețat” într-un fel de biografie „oficială”, la care, volens-nolens, am contribuit și eu. Cred că va trebui să mă „revolt” și să propun o altă interpretare, dacă nu a vieții, cel puțin a sensului contribuției mele (cât a fost ea) la formarea și de-formarea de la începuturile Mișcării rromilor – spune el, cu mai puțin de două luni înaintea morții.*

Este ca într-un „rit al trecerii” de la viață la moarte a unui om care se pregătește pentru „marea călătorie”, care-și evaluează binele și răul vieții cu responsabilitate, chiar excesiv de necruțător cu sine însuși, față de care nu poți avea decât empatie și respect.

Inversarea prioritizărilor este un îndemn lăsat viitorului „cu limbă de moarte”, de cel care, între rromi, a ajuns cu gândul și fapta la limitele cele mai înalte ale cunoașterii și recunoașterii publice – poate că aceasta este adevărata moștenire testamentară a sa.

El este singurul dintre noi care a ajuns până la luminița de la capătul tunelului și a constatat că era doar un bec, nu ieșirea, ba chiar că e direcția greșită!

Prin această explorare de identificare a Căii și de cartografiere a ei, Nicolae pune stop căutărilor noastre și ne ajută să găsim drumul spre noi înșine.

Ca și celelalte texte din ultimii săi ani, în special „Alegeri de făcut și prețuri de plătit: roluri potențiale și consecințe privind activismul rrom și elaborarea politicilor pentru rromi”, pentru a ajunge la constatarea că rasismul este obiectivul rromilor, Nicolae face o listare a dilemelor actuale ale Mișcării rrome, pe care o lasă moștenire celor care vor duce mai departe idealurile sale.

Sunt textele sale „zurvaniste”, despre „prețul Libertății”, prețuit sau disprețuit de oricare dintre noi.

Zurvan, în religia monoteistă a zoroastrismului/ magismului persan, era zeul timpului etern, din a cărui îndoială asupra lumii s-au născut doi fii, Binele și Răul, un dualism moral care impune omului o alegere conștientă.

Zarathustra, profetul-mag (învățătorul), considera că mântuirea (credința/Legea bună) este posibilă prin

- (1) gânduri bune,
- (2) cuvinte bune,
- (3) fapte bune.

Preotul (zaotar, termen care a dat cuvântul *lăutar*) ajuta credinciosul să intre în transă, pentru a ajunge la conștiința de sine și a ști cât de departe sau aproape este de adevărul a ceea ce crede că este. Lăutarii (cândva, zaotarii/preoții-magi) cântau o Daena (Doina, „cântec de ascultare”, „de inimă albastră”), un fel de rugăciune/”bocet pentru vii” (ca „memento mori”), care provoca „zdrobirea inimii” (căința) și regăsirea morală a r/omului în credințele și valorile poporului său.

Încrederea este credința în Adevăr, necredința este neîncredere (în sine, în oameni etc.)

O altă reflecție obsesivă a lui Nicolae Gheorghe este asupra timpului, ca filosofie a istoriei, poate tocmai pentru că a vrut (și a putut!) să modifice posteritatea sa și a lumii de după el. Prin timpul cronologic al vieții sale să schimbe timpul istoric, timpul etern. A interveni și a decide viitorul lumii, sau al unui popor, nu este dat oricui, doar oamenilor deosebiți. Pentru cea mai mare parte dintre noi, oameni obișnuiți, abia dacă reușim să determinăm destinul viitor al copiilor noștri sau, cel puțin pe al nostru, în măsura în care putem prezice ce va urma și ce resurse de dezvoltare sau apărare avem la dispoziție.

În ambele cazuri, reușita ține nu de noroc, ci de forța cu care gândim prevăzător.

„O palmă îi trase *Moartea sa*, care se uscaseră de se făcuse cârlig în chichiță (ladă), și căzu mort, și îndată se și făcu țărână” – așa se termină basmul cult „Tinerete fără de bătrânețe și viață fără de moarte” prelucrat și publicat de Petre Ispirescu în 1882, despre un copil care nu voia să se nască într-o lume în care ar fi trăit nefericit și care este amăgit de părinți că dacă se va naște, va primi nemurirea.

La majorat, cere părinților moștenirea promisă, dar aceștia, evident, îi spun că fusese doar o vorbă de amăgit copiii. Tânărul nu-și poate accepta limitele sortii și, după lupte grele cu răutățile și răul lumii, ajunge să-și împlinească visul de fericire, mai ales cu ajutorul calului său fermecat (care,

ca în povești, vorbește, are strategii de evitare a dezastrelor, e un fel de alter ego, Celălalt din noi).

Tânărul - spune povestea - e fericit, se simte nemuritor, stă într-un palat de aur și are o soție ca o zână. Poate că doar i se părea că este fericit, asta simte când, din greșeală, ajunge în Valea Plângerii și inima i se frânge, cuprinsă de dorul reînțoarcerii în lumea lui, acasă, în adevărata sa origine.

Înstrăinat de sine însuși până atunci, se va reînțoarce sperând să-și regăsească sufletul, să reînceapă de la adevărul/ realitatea lui existențială, nu de la idealizare/ instrumentalizare.

Doar că lumea în care voia să se reînțoarcă și să reînceapă altfel se schimbase în lipsa lui, trecutul nu mai avea nicio legătură cu prezentul, era „ultimul om” în sfârșitul istoriei, a unei lumi/civilizații moarte, iar el era un naufragiat pe o insulă pustie, din care nu va fi niciodată salvat, pentru că nu mai există nimeni. Un mort (încă) viu, postum sieși, trăind degeaba, inutil. Cea mai cumplită disperare este când singurătatea nu mai are speranțe.

De fapt, basmul cult al lui Petre Ispirescu este un fel de rescriere tradițională a „mitului eternei reînțoarceri a aceluiași”, un concept al filosofului Nietzsche, care a fost preocupat de voința de putere a omului și de cele două căi de a gândi lumea: dionisiac (patetic, irațional, prin „natura umană”, gândirea inimii) sau apolinic (gândire la rece, calculată, rațională, „cultura umană”).

În „Așa grăit-a Zarathustra”, Nietzsche spune că omul trebuie să-și depășească condiția, pentru a deveni supraom (nu în sensul nazist, ci al conștiinței de sine), prin reorganizarea și reconceptualizarea mentalităților și moravurilor într-o nouă etică. Fără, însă, să uite de cei rămași în „valea plângerii”, care nu reușesc saltul.

Ca și în basmul lui Ispirescu, Nicolae se reînțoarce din utopia de a se fi încrezut prea mult în virtuțile umanismului ideologizat/ intelectualizat, ca vis al unei lumi ideale, pentru a le spune romilor că este un drum greșit. Vorbește, în cunoștință de cauză, despre ce este dincolo de propaganda umanistă și jocurile intelectuale cu care suntem mințiți (integrare socială, drepturile omului, cosmopolitism, umanism etc.), despre gagicizarea și pierderea de sine a elitelor culte, care uită de unde au plecat, iar când vor dori să se reînțoarcă la propriul popor, reînțoarcerea va fi imposibilă, prea târzie. De aceea, ultimii șase ani ai singurătății tragice a vieții lui Nicolae Gheorghe au fost ca o reînțoarcere inițiativă spre sine însuși, cel din primii șase ani de-acasă, când copilul din el a considerat că reacția salvatoare la prejudecățile și suferințele rasismului este să-și creeze un destin de învingător, să lupte împotriva rasismului.

Până la Nicolae Gheorghe, romii nu au avut nicio mărturie despre riscul rătăcirii elitelor rrome, seduse de mirajul lumii gagiilor. Nu-și căuta

scuze și nu învinovăța pe nimeni, cum, infantil, fac mulți dintre noi, își asuma eșecul, pentru că a luptat onest cu Leviathanul. Nu pentru sine, ci pentru toți, pentru că Libertatea personală nu există, dacă nu este și Libertatea celor asemenea ție.

Ar fi putut rămâne printre gagii, în gloria luptei personale câștigate cu foștii persecutori, dar s-a reîntors pentru a arăta că se poate, dacă urmăm Calea, la care a ajuns cu greu, cu ezitări și firești eșecuri, pentru că nimeni până la el nu a ajuns până spre capătul ideilor și ideologiilor.

Între ruinele Mișcării rrom, „soldat” până în ultimele sale clipe, deși abandonat și de gagii și de rromi, și de discipolii săi, ajunsese prin căutările sale de-o viață, la Adevăr.

Proștii și mediocrii îl considerau un „expirat”, care vorbea în dodii, din ce în ce mai puțin de înțeles. Însă, pentru legatarii săi, discipoli, rude, prieteni, există obligația de a-i duce mai departe nu doar memoria, ci, mai ales, de a-i continua idealurile și a-i împlini nereușitele/ eșecurile, de acolo de unde n-a mai putut continua.

Nicolae Gheorghe va trăi în posteritate, iar aceasta va ști și despre mizeria morală a celor printre care a trăit, că l-au trădat, că n-au înțeles nimic sau că au avut multe fețe și niciun obraz! Demnitatea și Libertatea au, cum spunea el, un preț.

Ce înseamnă să fii rrom, dacă ești țigan?

„Rușinea de a fi țigan” este, psihologic, o traumă, un handicap mental și social, o dizabilitate pe care o căpătăm între 3-5 ani, când se creează personalitatea și „conștiința de sine” socială și etnică, individuală și colectivă. Ne simțim inferiorizați, „neoameni” („țiganul e om de departe”), cel mai adesea din cauza culorii pielii sau a atașamentelor lingvistice și culturale, valorizate negativ și stereotip de populația majoritară. Rezultă o nevroză pe toată viața, cu sub și supra compensări de personalitate, care în dese cazuri ne afectează comportamentele și atitudinea față de viață.

„Rușinea de sine”, „ura de sine”, ca reacții la o stimă de sine nevrotică, în multe cazuri duce la prăbușirea/abandonarea proiectului existențial, la simpla supraviețuire a nonsensului catastrofei proprii vieți, la sinucidere chiar, sau, cel mai adesea, în a trăi „în afara lumii”, într-un univers egocentrist, „fără mamă, fără tată”, egocentrismul ca singurătate, viața trăită patetic, cu frustrare: „cu ce m-am ales în viață/ ce-am băut și ce-am mâncat/și cu ce am strâns în brațe// oare ce-i pe primul loc/ bani, dragoste sau noroc?”. Evident, nu cu banii, dragostea și norocul se construiește viața, asta e valabil la mafioți și „șmekeri”, ci cu onestitate și în respectul celorlalți.

În termeni reali, actualele politici publice dedicate rromilor consideră prioritară nu „combaterea sărăciei rrome”, ci „combaterea mafiei rrome”, în sensul atribuirii stereotipe și generalizate a unei asocialități și lipse de civilitate.

Dacă „rușinea de a fi țigan” se vrea a fi convertită în „mândria de a fi rrom”, trebuie ținut cont mai ales de opinia Celuilalt, pentru a identifica legăturile sociale care pot asigura integrarea în comunitatea și comuniunea locală. Trebuie investit în sursele reale de onoare și prestigiu, în depășirea erorii fundamentale de a-și a imagina viața ca pe o nesfârșită „nuntă” hedonistă - semn al abandonării proiectelor pe termen lung, trăirii în imediatețe.

Modernitatea actuală e o rescriere a trecutului, în care diferența dintre stăpân și sclav, enunțată de Pavel, ca fundament al Creștinismului acum 2000 de ani, devine fapt, prin dispariția stăpânului și sclavului, în numele egalității, fraternității, egalității și libertății, apud Hegel. Or, libertatea, în special, presupune conștiința de sine, ca libertate finită, cooperare, umanism etc.

De la Iluminism încoace, omul este cu adevărat propria sa măsură, dacă aplică principiul fondator ale Modernității: Libertatea de a fi el însuși, ca profeție: sunteți liberi, dar trebuie să vă asumați asta, să aveți curajul de a fi, ca eliberare de „frica de libertate”. Cum?

Avem, de principiu, două strategii de a evita recurența crizei identitare: (1) să ne renegăm identitatea inferiorizată și să ne facem gagii (dacă e posibil) sau (2) să o îndurăm cu stoicism, gata mereu să demonstrăm că suntem mai onorabili decât s-ar aștepta ei (gagiii).

În plan acțional, avem de ales între „frica de a fi” (strecurându-ne prin viață) și „curajul de a fi”, aceasta fie cu prețul exhibării rănilor (antirasism, reprezentări orgolioase și opulente), fie „mesianic”, într-un sacrificiu de sine care să dea putere celor lipsiți de putere.

Varianta (1) este cea mai uzitată, devenită un adevărat fenomen după 1990, rata celor care se fac gagii, părăsindu-și cultura, este mai mare decât rata nașterilor. Ca să primești „viza” de român, ai nevoie de ceva calități pentru recunoaștere și prestigiu: bani, talent, poziție socială. Scuză celor care se fac gagii este că rămânând între rromi riscă să intre în eșec social, fiind mereu confundați cu „sărăcimea”, „mafioții” etc.

Există și un grup masiv, al celor neimplicați, rămas în latență, care preferă să nu se amestece în bătălia pentru un „ciolan” amărât, format din elitele intelectuale, artistice, tehnice și economice rrome, neacceptați nici de Partida Rromilor (care mizează pe „low education”, ca simplă alfabetizare, ceea ce nu presupune nevoia de elite), nici de „sectorul ONG” (cât a mai rămas, ajuns mai degrabă o multitudine de „asociații familiale” implicate în

„industria rromă”). Dacă se va reuși scoaterea din latență forțată a elitelor reale, care au și recunoașterea gagiilor, și a rromilor, Mișcarea rromă se va relansa.

Varianta (2) este formată din marea masă a rromilor aflați în dependență și dintr-o foarte subțire „elită” ajunsă în culmea ipocriziei, prin tot felul de tipi cu ceafă groasă, îmbrăcați în „Armani” și cu mașini „bengoase”, vorbind despre cât de săraci sunt rromii, unii politicieni, alții din „sectorul ONG”. A fost, de altfel, sursa falimentului politic rrom: voturile obținute de organizațiile electorale rrome reprezintă 10% din numărul oficial de rromi, adică sub 1% (0,67%) din voturi și cel mai slab scor din cei 25 de ani electorali.

Explicația?

Nu mai există nicio miză politică, principiile fondatoare ale Mișcării rrome au fost uitate și abandonate, în confruntarea fratricidă pentru putere, pierzându-se chiar ideea solidarizării, ca popor, a autonomiei culturale, a „frăției” (*phralalen, chavalen* sau, în varianta americană a lui Damian Drăghici, *brotherhood*). Două din ideile lui Nicolae sunt „alfa și omega”, „începutul și sfârșitul”, fundamente pentru a ști ce este de făcut, ca premiză și final ideologic, teorie și împlinire în practică, trecerii de la vorbe, la fapte: (1) „Obiectivul comun al Mișcării rromilor ar trebui să fie clar: organizarea, mobilizarea și eventual remobilizarea rromilor, bazat pe continuarea luptei împotriva rasismului și discriminării”; (2) „Revoltați-vă și veți fi liberi! Imaginându-mi un astfel de moment, visând la el, aș zice: da, *et in Arcadia ego*, și eu sunt rrom, am devenit rrom!”

Și în istoria Libertății nerromilor, pentru a ieși din subistorie și sclavie, sunt cunoscute două căi („a treia cale”, este cea propusă de Iluminism):

(1) în Vechiul Testament, ca eliberare a trupului din sclavie (mica libertate, în religie), după 40 de ani de stat în pustiu, pentru ca toți cei cu mintea de sclav (cu gândul doar la oalele cu carne) să moară;

(2) în Noul Testament, ca eliberare a minții din sclavie (marea libertate, în religie) și auto-guvernare de sine (ca și „grija de sine”, la Socrate);

A treia cale, ca asumare personală a Demnității și Libertății, știută din „Manifestul Iluminismului” (Kant, 1784), reia „a doua cale”, dar ca *auto-eliberare*, prin „desvrăjirea” minții și asumarea curajoasă a unui destin individual și colectiv (reluare a spiritului Reformei și Contrareformei de luminare a maselor, dar în viziune secularizată/laicizată, ca lume a Cezarului, cu destin separat de lumea lui Dumnezeu).

Rromii par, majoritar, blocați în „prima cale”, a Libertății instinctive/fizice, dependenți doar de voința lui Dumnezeu și de soartă, nu sunt dovezi

(cercetări, personalități) că ar evolua spre „a doua cale”, sau spre secularizarea propusă de Era Rațiunii, ca „a treia cale”.

Se consideră, ca și în secolele trecute, că rromii ar trebui să facă proba elementară a minții, a unei gândiri ordonate, competitive și lucide, de aceea le sunt contestate, în bloc, aptitudinile religioase și intelectuale, considerate prea primitiv-emoționale, atât pentru omul creștin, cât și pentru omul civilizat. Pentru a reuși saltul spre Libertate și Demnitate, este necesar ca rromii să meargă pe „a treia cale”, cu revolta și curajul de a privi rasismul în realitatea sa crudă, pentru a fi cu adevărat *pakivalo*, demn de stimă, onorabil, demn: „Revoltați-vă și veți fi liberi! Imaginându-mi un astfel de moment, visând la el, aș zice: da, și eu sunt rrom, am devenit rrom!”

De ce este prioritizată lupta împotriva rasismului și nu incluziunea socială nediferențiată (integrarea socială)? Pentru că popoarele cu identitate rasializată (evreii, afroamericani, rromii), victime istorice ale excluderii, au o luptă în plus de dat, pentru a fi acceptate în comunitatea și comuniunea locală: forțarea deghetoizării și saltul valoric în cosmopolitism (universalism, internaționalism).

„Comunitate” înseamnă identitate, pe când „identitate” înseamnă absența Celuilalt, și în special a celui celălalt încăpățânat diferit, capabil de surprize neplăcute și de a face rău tocmai datorită diferenței lui. În figura străinului (nu doar „nefamiliar”, ci străin, „din altă parte”), temerile de nesiguranță, fondate în totalitate pe experiența de viață, găsesc întruparea binevenită a ceea ce au căutat cu ardoare.

Data fiind intensitatea temerilor, dacă nu ar exista străini, ar trebui inventați. Si sunt inventați, sau mai degrabă construiți, zilnic: prin supravegherea vecinătăților, prin televiziune cu circuit închis, prin angajarea gardienilor înarmați până în dinți. Vigilența și mijloacele de protecție defensiv/ agresive pe care le declanșează își creează propriul obiect. Mulțumită lor, străinii sunt transformați în dușmani și în amenințare. Anxietățile separate, plutind liber, se coagulează într-un nucleu dur. Deci, ceea ce se întrevede în orizontul lungului marș către „comunitatea sigură” este bizarul mutant al „ghetoului voluntar” (care combină îngrădirea spațială cu închiderea socială)¹⁵⁸.

Franz Fanon, în „Piele neagră, măști albe”¹⁵⁹, avea dreptate, polemizând cu teoria lui Hegel asupra recunoașterii reciproce și concilierii dintre opresor și opresat, în a constata că relația stăpân-sclav nu poate ajunge la o conștiință de sine negociată, câtă vreme Celălalt este considerat „străin” și „diferit” de comunitate, acceptat cel mult marginal, ca maximă și efemeră toleranță.

¹⁵⁸ Zygmunt Bauman, *Comunitatea. Op. cit.*

¹⁵⁹ Franz Fanon, *Piele neagră, măști albe*, ed. Tact, 2012

Rezultă că „nu există pace, fără justiție/dreptate”, a ajunge la stadiul de rrom revoltat este o obligație la nesupunere civică. Așadar - acesta este „prețul Libertății”, doar când rromii vor reuși să descifreze „harta” mentală a lui Nicolae, vor ști drumul spre ei înșiși, spre depășirea suferinței, urcând spre stadiile superioare ale conștiinței.

Testamentul lui Nicolae Gheorghe, ca orice „testament”, nu dă soluții practice, ideile urmează să fie împlinite de urmași, de cei care se consideră moștenitori, prin updatarea la realitatea concretă.

Receptarea „testamentului” său de către rromi este amenințată de „vânarea de vânt”, adică exact de temerile Ecclesiastului: „Inima celor înțelepți este în casa cea cu tânguire, iar inima celor nebuni în casa veseliei. Mai degrabă să auzi certarea unui înțelept, decât să asculți cântecul celor nebuni. (Ecclesiastul 7: 4-5).

Or, rromilor le lipsesc înțelepții, dar au un prisos de nebuni! Cum Nicolae Gheorghe era un perfecționist, în caz că o fi murit trist că nu i-a dus pe rromi și în Rai, a fost o dorință excesivă, de Părinte al națiunii! Între orgoliile narcisiace ale liderilor și ale patalamagiilor rromi, care se cred oameni-dumnezei sau dumnezei-oameni, el a ales să fie un „campion” al Libertății și un martir al ei. Primul și, deocamdată, singurul. Și asta, pentru simplul motiv după care „nu ești liber, dacă cei asemenea ție nu sunt liberi”.

Aceasta este „cheia” Nicolae Gheorghe!

Inimă (simțuri) și/sau CAP (minte)?

Renașterea prin gândire

Ai grijă la gândurile tale, căci vor deveni cuvinte.

Ai grijă la cuvintele tale, căci devin acțiuni.

Ai grijă la acțiunile tale, căci devin obiceiuri.

Ai grijă la obiceiurile tale, căci devin caracterul tău.

Ai grijă la caracterul tău, căci devine destinul tău

(atribuit lui Frank Outlaw)

Așa cum copilăria, adolescența, tinerețea, maturitatea și bătrânețea sunt vârste diferite ale gândirii, la fel sunt și vârstele omenirii, ca acumulări de abilități și Cunoaștere, ca dezvoltare și maturizare: *Când eram copil, vorbeam ca un copil, simțeam ca un copil; judecam ca un copil; dar când m-am făcut bărbat, am lepădat cele ale copilului* (Pavel, I Corinteni, cap 13, 11); *Tot așa și noi, când eram copii, eram robii înțeleșurilor celor slabe ale lumi* (Pavel, Galateni 4,3).

Deși nu sunt o persoană religioasă, citesc Biblia pentru că e cu adevărat *Cartea cărților*, dar mă lovesc mereu de interpretările dogmatice

ale pastorilor sau ale diferențierilor de cult, mereu cu pretenția fundamentalistă de a fi unici purtători de adevăr. E un bigotism perdant și cvasi-analfabet, pentru că și știința a renunțat la pretenția de a fi atoateștiutoare și în conflict cu religia, la fel cum și aceasta și-a restrâns pretențiile la chestiunile legate de Credință, nu de Cunoaștere. Biblia oferă și necreștinilor adevăruri folositoare vieții, ca „religie a iubirii”.

Cum trebuie înțeles biblicul îndemn la renaștere și regenerare „trebuie să vă nașteți din nou” (Ioan 3,7)? Ce înțelegem, după mai mult de 2.000 de ani de la acest îndemn?

Pentru unii înseamnă doar reîntoarcere la Credință, nu și modul în care trebuie să se facă, pentru a nu greși Calea.

Cred că răspunsul mai nuanțat este în ambiguitatea înțelegerii următorului verset: „Zidește în mine o inimă curată, Dumnezeule, pune în mine un duh nou și statornic!” (Psalmul 51, 10). Dacă „inimă curată” mai păstrează încă un sens inteligibil, „duh nou și statornic” poate fi interpretat după mintea oricui, dându-i-se mai multă sau mai puțină importanță, în funcție de cult sau mintea credinciosului.

Ce știm despre Duh/Har este că e considerat parte primită din Sfântul Duh/Sfântul spirit, că este Cuvântul. Ne sunt ceva mai clari termenii „Cuvântul” și „Sfântul spirit”, care chiar și în bisericile anti-trinitariene înseamnă tot Dumnezeu (sau Iisus). În accepția omenească/laică, *spirit* înseamnă conștiință de sine, intelect, minte, gândire, „cap”.

În icoane, sfinții și îngerii, ca și Dumnezeu sau Iisus, au în jurul capului aureolă/nimb, ca simbol al importanței gândirii. Așadar, pentru a avea o „inimă/suflet curat/ă” (în sensul liniștii interioare, a vieții în Adevăr), (rr)omul are nevoie de o gândire nouă, cu reguli de viață stabile („duh nou și statornic”), care să păstreze Adevărul inimii.

„Trebuie să vă nașteți din nou” înseamnă o re-naștere în Adevăr, iar Adevărul trebuie să fie o reușită cooperare între subiectivismul „inimii curate” și gândirea obiectivă, bazate pe un Decalog (cod moral). Doar astfel se poate iubi „aproapele ca pe tine însuși”, nesubiectiv, rațional.

Pentru unii, mai ales pentru religiile orientale, inclusiv cazul rromilor (plecați din Orient și ajunși în Europa spre secolul 15) prioritară este „inima” („zdrobirea inimii”, isihasmul, sufismul), pentru europeni, în special protestanții și catolicii, după Reforma și Contrareforma din secolului al 16-lea, important este „spiritul”, ca „revoluție a minții”.

Acum cinci secole, Reforma a impus o separare față de cei cu credință fără fapte (bigoți), ghetozându-i, ținându-i departe de accesul în comunitatea și comuniunea locală. Aceasta pare să fie una din prăpăstiile dintre modul în care înțelegem noi Credința și gagiii.

Cum biserica ortodoxă nu a fost interesată de integrarea foștilor săi sclavi, mai ales după 1990 o mare parte dintre rromii s-au integrat în cultele neoprotestante, mai deschise înspre într-ajutorarea aproapelui de credință, chiar foarte implicate în sprijinirea fraților. Biserica ortodoxă nici acum nu reușește să-și reformeze serviciile sociale pentru credincioși, deși generațiile mai noi de preoți fac eforturi.

Sunt cultele neoprotestante, în special pentecostalismul, o reîntoarcere la creștinismul primar al *athinganoilor* frigieni, cum lasă să se înțeleagă Pavel, în *Epistola către Galateni* (Galatia, un alt nume al Frigiei, ca și protectoratul Rum, distrus în perioada migrației forțate a rromilor, actualmente în Turcia) 3, 3: „Atât de fără de minte sunteți? După ce ați început în Duh, sfârșiți acum în trup?” Este dragostea, pentru rromi, dincolo de sacru și profan, doar o fuziune nevrotică și isterică a frustrării, ca eliberare/descărcare de suferință?

Rromii au un stil cam prea afectiv și patetic de a urma preceptele religioase - spun la unison reprezentanții cultelor religioase - în special în excesul extazului mistic al inimii (vorbitul în limbi/transă mistică/glossolalie, ca „zdrobire a inimii” și suferință a dorului de Dumnezeu), despre care și sf. Pavel, acum 2.000 de ani, considera că ar trebui să fie mai reținut („Fiindcă, dacă mă rog în altă limbă, duhul meu se roagă, dar mintea mea este fără rod. Ce este de făcut atunci? Mă voi ruga cu duhul, dar mă voi ruga și cu mintea; voi cânta cu duhul, dar voi cânta și cu mintea (...) Dar în biserică, voiesc mai bine să spun cinci cuvinte înțelese, ca să învăț și pe alții, decât să spun zece mii de cuvinte în altă limbă” (Pavel, I Corinteni 14, 14-15, 17). De aceea, se consideră că rromii au „credință slabă”, dar sunt tolerați, pentru că este credință - deși marginalizată, pentru că este diferită de obișnuințele/regulile bisericii.

Ca și la copii, la rromi dragostea de Dumnezeu este sinceră, patetică, excesiv de solemnă, dar funciar infantilă, în modul de a înțelege, prea la propriu, mesajul biblic. O explicație ar fi chiar în convertirea recentă a rromilor, cărora le lipsesc rutina și deprinderile religioase educate din copilărie.

Preotul Calinic Pop Șerboianu, fondatorul Mișcării rrome în perioada interbelică, amintește, ca exemplificare, cazul unei femei rrome care pune lumânări și la icoanele care reprezentau diavoli, pentru că, în obiceiurile rromilor Binele (Devla/Dumnezeu) și Răul (Benga/Dumnezeu) co-există și nu trebuie să fii supărat cu nimeni!

Un specialist în teologie ar identifica în obiceiurile laice rrome multe fragmente din religiile printre care au conviețuit în istorie în Orient, în special Islamul (sufist, alawist, care păstrează elemente din zoroastrismul persan sau creștinismul nestorian persan).

Diferențele principale ar fi modul excesiv, prea personal și instinctual, în care își reprezintă credincioșii romii „frica”, „iubirea”, „iertarea” și „(po)căința”, care par mai degrabă un ritual de adeziune, nu de convingere.

1. Frica de Dumnezeu nu trebuie să fie frică propriu-zis (vezi și Kierkegaard, „Frică și cutremurare”), ci cutremurarea extatică în fața măreției sale, pentru că nu te temi de cel care te iubește. La romi este o...groază, frică fizică, cataleptică, isterică.

2. Iubirea, atât în sensul mistic (de Dumnezeu), cât și în cel profan (de oameni) este și ea unidimensională, nevrotică, excentrică, poate ajunge foarte rapid la extrema cealaltă (ca diferența dintre mânca-ți-aș și mânca-mi-ai), fie ca exces de laude, fie ca exces de diabolizare, sacralizare vs. desacralizare/profanare.

3. Iertarea și căința, ca față și revers al relaționării cu aproapele, arată că românii iartă ușor, se căiesc ușor, dar se răzgândesc la fel de ușor, în ambele cazuri. O iau de la capăt, cu o „dezlegare”/iertare a păcatului, pe care o clamează patetic în fața tuturor, dar recidivează, imediat ce se enervează!

Muzica are sentimente, nu are idei, nu gândește – este o polemică veche, de mii de ani. „Trebuie să studiezi muzica, pentru ca să cunoști regulile de guvernare” spunea Confucius, dar, evident, nu se referea la lăutărie, în care „meseria se fură”. Cât adevăr sau cât de falsă/prefăcută este emoția lăutarului ? Artă sau meserie? Creator sau interpret?

Or, când vinzi ce ai „furat”, nu știi prețul corect, ești preocupat doar de foloasele hoției. A fi lăutar înseamnă a improviza alergând pe cele șapte trepte, uneori cu multă dexteritate, dar totdeauna haotic, irepetabil, fără memorie, înafara oricărei reguli mentale. Diferența dintre muzică și lăutărie este radicală, ca și între a simți și a gândi, a intui și a cunoaște, dintre instinctul vieții și planificarea ei, dintre a gândi cu inima (corp) și a gândi cu mintea (psihic). Nu ajungem la guvernarea de sine sau la guvernarea celorlalți fără a avea o gândire ordonată, pe baza căreia să creăm o strategie/proiect de salvare personală sau colectivă.

La fel cum Platon considera că pentru a edifica Republica ideală prin rațiune, trebuie ca poezii să fie alungați din cetate, Nicolae Gheorghe considera lăutarii și lăutărismul (ca și Noica) nocive, pentru că destabilizează mental, prin delirul improvizației.

Dacă pentru Rousseau muzica este limbaj, Kant pune muzica cel mai jos, alături de arta culorii, reproșându-i că dă doar senzații, e incultă, la antipodi față de poezie, de idee. Aceeași părere o avea și Freud, care evita să asculte muzică, pentru a putea gândi profund.

Liszt, în formidabila sa carte despre lăutari, avertiza despre riscul ca industrializarea lăutăriei, până atunci un mod de conectare individuală la

sacru (sufism), să-i ducă pe romii spre un consumerism al falsificării sufletului și, implicit, al credinței și valorilor. De la celebra (pe la noi), întâlnire cu starostele lăutarilor, Vasile Barbu (Lăutaru) a consemnat doar două „cântece de beție” și senzația că însăși muzica lăutarilor români este sclavă formei. În fine, Nietzsche, pentru care muzica se întrupează din jale (tragedie, pesimism cosmic)

Nimic mai ipocrit ca politețea mieroasă a unui lăutar, preocupat doar să-ți stoarcă un bacșiș, la fel de ipocrit ca „potlatch”-ul (“fără număr”) jupânilor, care-și fabrică, pe moment, un statut de noblețe și bunăstare fals.

O istorie a tradiției acestei schizofrenii culturale arată că în timp ce marea masă a romilor era vânată și ucisă, o altă parte cânta la masa celor bogați, fără să-i pese de ceilalți. Absența unei conștiințe colective? Poate și de aici proverbul „când țiganul a ajuns împărat, întâi pe taică-su l-a spânzurat”.

Problema ar fi a extremelor: pe de o parte „focul inimii”, ca ardoare, pasiune, pe care Nietzsche o considera dionisiacă - o beție a simțurilor, instinctelor, interiorității, nocturnă etc., pe de alta parte...pauză! parte lipsă!, acolo unde ar fi trebuit să fie frâna, înfrânarea, gândirea „la rece”, gândirea apolinică, solară, diurnă, argumentată, rațională, ca minte echilibrată! În locul acesteia, „focul negru”, ca sentiment devenit resentiment, ca ceva cândva activ, devenit reactiv, ca dezechilibru, frustrare orgiastică, prăpastie! Ca o instalație improvizată care încearcă, fără succes, să echilibreze bătăile inimii, ca să n-o ia razna!

Asta ar explica, în termeni laici, frecvența „cădere în corp”, în loc de „urcare în spirit”, ca „dragoste țigănească”, exprimată prin cântec și dans din buric, ba chiar prin alcool și tutun, ca obiceiuri reminiscente ale cultului extazului, ca intoxicare și delir mistic, oficiat în zoroastrism de *zaotar* (acum, lăutar), pentru a afla cât de curată este pentru credincios credința sa, *Daena* (acum Doina). O credință care a fost preluată de dervișii rătăcitori/ceșetori sufiști, pentru care extazul (*dikr*) este începutul rugăciunii.

Puțini înțeleg că refrenul lăutăresc oltenesc „ilai la, ilai la”, știut mai ales din cântecele cobzăresei Maria Lătărețu, este, de fapt, „la ilaha illallah” (nu este al Dumnezeu decât Allah)¹⁶⁰, primul vers al rugăciunii în islamul confreriilor (muzicale) sufiste. Sau că vocea în falset a lui Dumitru Dona Siminică reproduce vocea muezinului chemând credincioșii la rugăciune!

---

¹⁶⁰ La fel ca „olé!”, evocare a numelui lui Allah, care semnifică momentele de virtuozitate în muzica flamenco (din *faala min ka*, „povestea/ balada/istoria vieții tale”, în arabo-persană) sau strigătul de sprijin pentru învingător (erou), preluat din tauromahiile gitanilor spanioli. Uciderea taurului, ipostază a răului în religiile pre-zoroastriene și mithraism (taurul ceresc, la sumerieni, Minotaurul, la greci)

Să fie credința...lăutărească a rromilor o reminiscență a transei mistice a sufismului (*înțelepciune divină*, după Rene Ghenon) de după retragerea imperiului otoman din Europa Centrală? Să fie această transă a improvizatei, nefiltrată și prin minte, ca gândire ordonată, de aceea „fără rod” (faptă), glossolalia/*vorbitul în limbi* – pe care sfântul Pavel¹⁶¹?

Să fie această isterie istorică culturală a blocării în purificarea „inimii curate”, în afectele instinctului, determinantul culturii rrome, ca respingere a minții/gândirii? O altfel de înțelegere a duhului/spiritului/harului, care nu trebuie gândit, ci simțit, face neeuropean creștinismul rrom? În toată Europa, Biserica i-a excomunicat pe rromi, iar în Țările Române au fost considerați păgâni și făcuți sclavi, fiind considerați suboameni („țiganul e om de departe”, „nici răchita nu-i ca pomul, nici țiganul nu-i ca omul”).

Să fie „gândirea slabă” (instinctuală, gând care nu trece de la vorbă la faptă, gândirea inimii) explicația că rromii au rămas blocați în cultura orală, au cea mai mare rată de analfabeți, de aceea au fost/sunt considerați primitivi, „animale umane”, inadptabili la etica și spiritul european, inclusiv cel religios? „Pentru noi, totul se concentrează în spirit, am devenit săraci, pentru a fi bogați” spune Holderlin („Istrul”) despre spiritul european, ca preeminență a gândirii.

Să fie eșecul generalizat și istoric al rromilor de a deveni o „națiune politică” un efect al fundamentelor mistice, înțelese ca renunțare la lume, a trăi „în afara lumii”, la periferia ei, nu „în lume”, neaspirând spre centrul ei?

Să fie „revoluția minții” Reforma prioritară pe care trebuie s-o facă rromii, pentru a ieși din „cultura sărăciei”¹⁶²? „(...) este cu adevărat sărac cel care este bogat în sine însuși” - spune și Heidegger („Sărăcia”, 1945) celebrând triumful rațiunii omului.

Acum cinci secole, Reforma și Contrareforma, mai apoi Iluminismul (dincolo de excesele sale și proiectul nefinalizat) au scos omul din „minorat”, ca imbecilizare dogmatică a evului mediu întunecat, în care fusese aruncat de obsesiile de Putere ale bisericii, reamintind că Dumnezeu i-a scos pe oameni din sclavie, nu ca un alt stăpân de sclavi, dimpotrivă, pentru a fi liberi, pentru că Libertatea este conștiința responsabilă și demnă.

Libertatea este o „revoluție a minții”, a spiritului liber, nu o înrobire a inimii, încremenită de frică! Dumnezeu nu este și frică/teamă (ca absență a securității protecției) și iubire (ca absență a fricii), și durere și plăcere, nu este o schizofrenie pustiitoare a incapacității de a alege între „rațiunile

---

¹⁶¹ „oricine va chema Numele Domnului va fi mântuit” spune sf. Pavel, despre transa extatică mistică și istoria vorbitului în limbi (Faptele apostolilor 2: 21), evocând vechea tradiție veterotestamentară a Rusaliilor/Cinzecimii și menționând ca sursă Vechiul Testament. Duhul, darul lui Christos

¹⁶² A se vedea și Oscar-Lewis, *Copiii lui Sanchez*, ed. Univers, 1978

inimii” și „rațiunile minții”, ci o energie sinergică prin care ambele forțe ridică omul spre Cunoaștere. Viața și faptele noastre trebuie gândite „cu cap”, nu la voia întâmplării, improvizat! În fine, discuția asupra Credinței romilor pornește poate de la modul de rugăciune: ca supunere oarbă, de rob al lui Dumnezeu, sau ca respect demn al autorității sacre?

Din alegerea uneia din aceste două perspective ale „contractului” (rr)omului cu Dumnezeu se constituie și ideea de Libertate și Demnitate a vieții: sau dragostea de Dumnezeu ne va face fericiți, verticali și plini de încredere în propriile forțe, sau frica de Dumnezeu ne va face nefericiți, îngenunchindu-ne, plini de teamă.

Sclavi sau Liberi? Liberi, ca autonomie a propriului trup, exod spre Libertatea ființei umane (în V.T.), ca autonomie a gândirii proprii, exod spre Libertatea spirituală (în N.T.): „În dragoste nu este frică; ci dragostea desăvârșită izgonește frica; pentru că frica are cu ea pedeapsa; și cine se teme n-a ajuns desăvârșit în dragoste” (Ioan, 4,18); „Frica de oameni este o cursă, dar cel ce se încrede în Domnul n-are de ce să se teamă” (Pildele lui Solomon, 25, 29); „Și conducătorii să vorbească poporului și să zică: «Cine este bărbatul care este fricos și are inima slabă? Să plece și să se întoarcă acasă, nu cumva să slăbească și inima fraților săi ca inima lui» (Deut., 20, 8)

NOTĂ: Pavel, acest Stalin al creștinismului, uneori paralel cu obligația chistică a nesupunerii civice în fața nedreptății:

Orice persoană trebuie să se supună autorităților, pentru că nu există nicio autoritate care să nu fi fost instituită de Dumnezeu. Autoritățile care există au fost instituite de Dumnezeu. Prin urmare, oricine se împotrivesc autorității, se împotrivesc rânduielii puse de Dumnezeu, iar cei care se împotrivesc își vor primi condamnarea. Deoarece conducătorii nu le inspiră teamă celor ce fac binele, ci celor ce fac răul. Vrei deci să nu-ți fie frică de autoritate? Fă ce este bine și vei fi lăudat de ea! Căci ea este un slujitor al lui Dumnezeu pentru binele tău. Însă, dacă faci ceea ce este rău, teme-te, căci nu degeaba poartă sabia! Ea este în slujba lui Dumnezeu, pentru a aduce mânia peste cel ce înfăptuiește răul. Așadar, trebuie să le fii supus nu doar din cauza mâniei, ci și datorită conștiinței. Din același motiv trebuie să plătești și taxele, pentru că autoritățile sunt slujitori ai lui Dumnezeu, care se ocupă cu acest lucru. Dați fiecăruia ceea ce-i datorăți: taxe – cui datorăți taxe, vamă – cui datorăți vamă, respect – cui datorăți respect, onoare – cui datorăți onoare!

(Pavel, Epistola către Romani 13, 1-7, Supunere în fața autorităților civile)

Incluziunea porcului/corpului în gândire

„Fratele nostru porcul” (corpul, joc de cuvinte la Noica) a fost considerat simplu instrument/vehicul *al minții* (gândirea lucidă, rațională, a cunoașterii argumentate) sau *al inimii* (gândirea afectivă, irațională, a instinctului). Creștinismul timpuriu (filosofia stoică și neoplatonismul, pentru atei!) a vrut să-și fundamenteze morala/etica pe luciditatea și responsabilitatea interiorizării mentale a iubirii față de (Sfântul) Spirit/Christos/Dumnezeu și de oameni. Mântuirea (cu sensul originar de „răscumpărare”) însemna „a doua abolire” a sclaviei omului, ca eliberare/libertate a minții, la fel cum „prima abolire” fusese a corpului de sub tutela/dominația altuia (sclavia fizică).

Încă nu e deloc clar omului ce este sufletul (minte? conștiință de sine?), Christos arată cu degetul spre inimă, nu spre cap, dar capul este cel nimbant, inclusiv la sfinți, acești filozofi mistici!

Deci filtrarea empatică și internalizarea absolutului „rațiunilor minții” prin „rațiunilor inimii” înseamnă a face lucrurile „cu cap”, a le gândi, argumenta, abstractiza și pune în valoare, în lume! Însuși Dumnezeu renaște, prin întruparea în fiul său, prin Duh (Spirit), ca un „recurs la metodă”.

Re-gândire a Vechiului Testament, în care cunoașterea era revelată, inaccesibilă, păcatul capital al omului nu a fost faptul de a fi mâncat din pomul Cunoașterii, ci de a fi făcut-o hoștește, fără să aibă conștiința valorii sacre a fructului acestuia și iubirii transformatoare.

Adam și Eva corporalizează Cunoașterea, se rușinează de dragoste, pentru că o reduseseră la sexualizare. Pentru oamenii simplii, Eliberarea/Libertatea este un *simplu aliment*, ceea ce e *omenesc, prea omenesc*, cam ca o carte în mâna unui analfabet, un pistol în mâna unui copil.

„Dacă dragostea nu e, nimic nu e” (Pavel) sau „iubește și fă ce vrei” (Augustin) a fost un contract între om și Dumnezeu, care s-a vrut mai responsabil decât legile omenești, cam ca ceea ce acum numim responsabilitate socială/civică. Ca ultim argument, Origen, unul din fondatorii ideologiei creștine s-a castrat, mai toți „sfinții pustiei egiptene” identifică lupta cu Diavolul ca luptă împotriva poftelor trupești etc.

Așadar, o separare între minte și instinct, în care corpul său este disciplinat de minte, sau lăsat în desfrâu instinctelor! Noica nu disprețuia trupul, considera doar necesar un echilibru între plăcerile minții și plăcerile instinctului - ceea ce nu e prea ușor, obișnuința/rutina dezvoltă atât „natura umană” (instinctul), cât și „cultura umană” (intelectul).

„Contractul” n-a funcționat, pas cu pas Biserica a trebuit să renunțe la a mai controla incontrollabilul, ceea ce a permis interpretări diferite, în

diferite dogme. Nu doar în cazul iubirii, dar și a non/violenței (după care trebuie să întorci și celălalt obraz), însuși Papa Francisc, de curând, trasând limitele suportabilului: până la atacul asupra Demnității și Libertății („pumnul papal” va fi o cotitură în abordarea non/violenței).

De altfel, de la Conciliul Vatican II (1962), Biserica este într-o ofensivă benefică de adaptare a eticii religioase la vremurile actuale, cu schimbări radicale de perspectivă în chestiunea drepturilor femeii de a oficia, ale homosexualilor, tinerilor etc. A rezultat că unii pot face o separare între luciditatea minții, ca aspirație spre fapte, acțiune, viitor, alții rămân blocați în instinctivitate, ca melancolie, trecut, pasivitate. S-a considerat că prima este o rafinare, un proces al civilizării reușit, un cod moral și civic care a diferențiat oamenii între ei.

Cine controlează/disciplinează porcul/corpul? Reforma, ca și Contrareforma europeană de acum cinci secole a considerat că mintea, pentru că omul e o ființă rațională/care gândește, separând viața publică (minte, reguli) de viața intimă (instinct, lipsă de reguli).

Limba română, ca și ortodoxia, au rămas în neclaritatea tradiției, nu e prea clar dacă „a da corp”, „corporaliza”, „încorpora”, înseamnă să dai „făptură”, să faci „fapte”, să „înfăptuiești” etc.

Rezultă de aici că și iubirea (de Dumnezeu, de oameni etc.) este între vorbe (Cuvânt) și fapte (zel, dovezi ale credinței).

La catolici, „a fi bigot” (credință fără dovezi) însemna „a fi cagot” (în spaniolă, *cago* înseamnă excrement), adică nu prea credincios, pentru că nu dovedea prin fapte credința. Weber, a scris ceva similar despre etica protestantă și spiritul capitalismului, ca „făptuire” a credinței, prin muncă.

În ce-i privește pe rromi, în toată istoria par să fie exact invers! Nu mintea, ci instinctul controlează corpul, „dragostea țigănească” e 100% corporalizată și foarte explicită, ca în manele, plină de „h”-uri și „of”-uri cât se poate de vulgare.

Într-o societate care consideră impudică exhibarea intimității (de la mânca-ți-aș și mânca-mi-ai, la bunele maniere), e de analizat în ce măsură neacceptarea în comunitatea și comuniunea locală, ghetoizarea rromilor nu are explicații chiar în aceste îndaptare la etica/morala europeană.

Ce modele formative sunt de găsit în mizeria morală? Înainte de toate, criza rromilor e considerată o criză morală, rromii par niște sălbatici, care trăiesc doar în instincte. E o invazie a instinctualității, gândirii (lăutărești) și o inapetență pentru gândirea minții.

„Cultura sărăciei”, dincolo de instrumentalizările strategiilor, nu este doar economică, ci mai ales, mentală, pentru că îi lipsește atât abilitățile modernizării mentalităților (ca să numim astfel cultura), cât și rigoarea (disciplina). Cu separarea celor două feluri pe dos (inversate) de a fi ale

(rr)omului ar trebui începută incluziunea, pentru a nu rămâne blocată în excluziune.

Între altele, asta spune, în felul său aluziv, prea delicat, Nicolae Gheorghe în ultimul său text din DOR, „Bă, de ce ești tu țigan”, criticând „tradiția” și încercând să înțeleagă fundamentele excluderii sale și ale rasismului. Ar merita înțeles de ce agreea Nicolae Gheorghe mai mult versiunea lui Lessing asupra asumării „urii de sine” a gagiilor față de rromi și a unui răspuns (națiunea politică rromă, un fel de „sionism”?) și respingea ideea lui Weininger că aparține unui grup discriminat e ca și cum ai fi „femeie”, într-o acceptare tacită a supunerii și dominării.

Pentru Weininger, schimbarea mentalităților nu părea posibilă, îi părea la fel de imposibilă ca și o schimbare de sex (la vremea aceea homosexualitatea lui era considerată feminină, nu al treilea sex).

Lessing miza pe rațiune și acțiune - pentru ieșirea din stigmatul identitar, Weininger nu miza pe nimic, s-a lăsat pradă nonacțiunii pasive și instinctelor, apoi s-a sinucis!

Or, poate că răspunsul, în ceea ce privește rromii și pasivitatea lor, este chiar la femeile lor, după modelul Mișcării feministe, prin care dragostea ar trebui scoasă din contextele tradiționale, nu e o simplă sexualizare a frustrării, ca uitare, prin plăcere!

Ești arici sau vulpe?

Rromii: limitele morale ale unității, fraternității și (de)solidarizării

Proverbul antic „vulpea cunoaște o mulțime de viclenii (șmecherii, meșterea, Metis, la grecii antici), dar ariciul știe una și bună” a traversat istoria ca parabolă a fricii și dilemă a angajării responsabile - curaj sau abandonare (escapism) - ca limite morale extreme ale strategiilor de comunicare inter-umană, eticii dialogului onest sau ipocrit cu lumea (sociabilității) - care sunt și explicații ale eșecului continuu și ambivalenței Mișcării rromilor.

Ariciul, în iluzia salvării, se face „arici”(se ascunde sub carapacea țepilor), se închide în sine însuși, abandonând lumea exterioară, însingurat, ca strategie de evitare a riscurilor (procastinare, escapism, evaziune, uitare de sine). Invers, vulpea este șireată, cu multe strategii de diversiune/păcălire, pentru a ieși din situații disperate sau a-și atinge țelurile.

În antichitate, viclenia vulpii a fost considerată un model al inteligenței de a te descurca (metis) în situațiile limită, scuzabile - chiar dacă la limita moralei. O „dilemă a alegerii” care transcende lumea, de la începuturi până azi, dincolo de orice „imperativ categoric” fixat prin legile sacre sau profane. Pentru că sentimentul de frică, la fel ca și sentimentul de iubire, sunt stări psihice ale unei conștiințe care solicită răspunsuri imediate.

Pe de altă parte, solidaritatea (fraternitatea), ca și intimitatea, presupune riscul asumării sincerității și adevărului, curajul auto-dezvăluirii față de Celălalt/ă (camarad/ă, prieten/ă, iubit/ă). Pentru că doar prin comunicarea cu „aproapele”, putem ajunge la com-Uniune și com-Unitate, dar frica și riscul de a fi răniți ne însingurează, deși ne dorim apropierea și solidarizarea cu ceea ce iubim. Este o dualitate emoțională, dacă cineva ne atrage, ne și sperie, atracția declanșează activarea tuturor vulnerabilităților iar anxietatea toate mecanismele de apărare. Dacă știi că vei fi jignit (băi, țigane! fă, țiganco, cioară! etc.), dilema alegerii este între a evita conflictul, suferind și resentimentar, sau a avea curajul de a te alia cu cei asemenea ție, pentru protest și pentru demnitate. Ce alegi?

Dacă strategia de „arici” a romilor explică abandonarea luptei și speranței, strategia de „vulpoi” a liderilor de la PRPE/FEDER, evocă un oportunist-fripturist „realpolitik țigănesc” al alianțelor și servilismului, pentru binele personal, în total dispreț față de propria neobrăzare sau suferința celorlalți. Politica gen PRPE/ FEDER, a însemnat dintotdeauna expresia „țigăniei”, ca mod insistent și egocentric de a fi, considerat reprobabil și de nerromi, dar și de care cei care se consideră „rromi” (dar fără a-și asuma public o opinie). Or, dilema alegerii spune că solidaritatea presupune un ethos comun! Cam asta spunea și NG, prin violenta formulare „țiganul nu poate fi rrom...ci subom” (neom, om de departe)! „Problema ariciului” nu este rezolvată prin evitarea sentimentului dureros și refuzul de a o gândi ca pe o problemă (rasism, excludere socială, criză) prin „închiderea în carapace”, dimpotrivă, soluția este reconectarea socială (solidarizarea, afilierea), pentru a nu risca singurătatea, sentimentul de vinovăție, gelozie, depresie, anxietate ură și resentiment.

Între aceste două extreme morale, etica „imperativului categoric” este un ideal de atins, nu o realitate curentă, care – dacă nu este impus cu forța - ne impune decizia personală în „dilema alegerii”: Iisus, marele reformator al conștiinței lumii, știa consecințele trădării discipolilor, dar și-a urmat până la capăt crezul: Și veți cunoaște adevărul, iar adevărul vă va face liberi (Ioan 8:32), La fel Kant (“deasupra cerul înstelat, în mine legea morală”), Kafka sau Nicolae Gheorghe (“Revoltați-vă și veți fi liberi! Imaginându-mi un asemenea moment, visând la el, aș spune: da, și eu sunt rrom, am devenit rrom!).

Filosofii și scriitorii, de la Erasmus și Schopenhauer, la Freud și Saint Exupery, au încercat să dea un răspuns la această dilemă morală a psihologiei maselor, în conflict cu psihologia individuală (între ceea ce suntem și ce spunem altora că suntem), între care cea mai cunoscută este perspectiva pesimistă a lui Schopenhauer, din „Omisiuni și adăugiri/ Parerga și Paralipomena” (1851):

Într-o zi de iarnă, pe ger, o turmă de arici se înghesuiau unii într-alții ca să se apere de frig din propria ei căldură. Însă îndată simțiră împunsăturile ghimpilor lor și se îndepărtară unii de alții. Dorul de căldură apropiindu-i din nou, împunsăturile iarăși îi depărtară, așa încât se zbăteau mereu între cele două chinuri, până când ajunseră a găsi o distanță mijlocie care ușura întrucâtva amândouă suferințele. Sociabilitate, născută din golul și din monotonia internă, împinge oamenii unii spre alții, însă nenumăratele lor însușiri respingătoare și greșeli nesuferite îi împrăștie din nou. Distanța mijlocie, la care ajung, în sfârșit și care face cu puțință o împreună viață, se numește apoi «politețe» și «bună-cuviință». Celui ce trece peste această distanță, i se zice în Anglia keep your distance! Cu acest chip, ce e drept, trebuința de căldură mutuală nu este îndeplinită decât pe jumătate, dar pe de altă parte și împunsătura ghimpilor este mai puțin simțită. Cine însă are destulă căldură în sine însuși, preferă să rămână departe de lume, pentru a nu produce și a nu suferi dureri.

Filosoful Isaiah Berlin, în Ariciul și Vulpea/ The Hedgehog and the Fox (1953) consideră, ca și Schopenhauer și Exupery, că unica soluție este curajul solidarizării, indiferent de riscuri. Condiția este să devii răspunzător de-a pururi pentru ceea ce ai îmblânzit, pentru că dacă dragoste (fraternitate, solidaritate) nu e, nimic nu e, dar doar punând mereu în echilibrul balanței identitatea personală (intimă) cu identitatea publică (iubirea aproapelui)! Altminteri, dacă le amestecăm sau confundăm, vom eșua!

Când limitele tale se regăsesc în limitele Celuilalt, merită să riști, poate fi o regăsire! Încearcă și când dragostea rănește și este dezamăgire, pentru că doar așa vei ști ce nu vrei să fii și cum vrei să fii! Dacă sentimentul nu devine resentiment, vei fi fericit, chiar dacă plătind prețul durerii. Ca Micul Prinț certând frumusețea florilor și decis să se reîntoarcă la certăreața sa floare de pe asteroidul B-0612 sau ca vulpea, dorindu-și îmblânzirea, pentru că a obosit să se tot ascundă de vânători! „Ceea ce iubești cu adevărat rămâne, restul e zaț” (Ezra Pound), Nu cunoaștem decât ceea ce îmblânzim - este revelația și curajul deciziei micului Prinț, pentru că dacă Celălalt este Identicul/ Același, atunci EU înseamnă TU și TU înseamnă EU, ca altă ipostază și ca parte din tine! Curaj, „îndrăznește să gândești (și să decizi!) cu mintea ta”, matur - spunea Kant celor care vor să renască din propria lor flacără!

NOTĂ: Pentru solidaritate/ fraternitate, ca Putere și Revoluție, pentru a nu confunda cu găștile de generație sau haitele de câini politici - o carte pe care cei care se doresc lideri ar trebui s-o citească: Joseph J. Ellis „Founding Brothers: The Revolutionary Generation”.

O ARHEOLOGIE ȘI GENEALOGIE ISTORICĂ A IDEILOR, IDEOLOGIILOR ȘI IDIOTENIILOR RROME

Ce știu cei care spun că știu?

În 1981, Nicolae Gheorghe avea vârsta chistică (33 de ani, spre 34), fusese raportorul Consiliului Europei (Consiliului Puterilor Locale și Regionale) în adoptarea istoricei Rezoluții 125/1981 privind problemele culturale și sociale ale populațiilor nomade, care prevedea politici mai susținute pentru nomazii rromi din Vest, o reflecție asupra apatrizilor din Est, dar mai ales crearea unui post de Mediator european pentru rromii nomazi. A fost tentat să rămână în Franța, mai ales pentru că înțelegea că fusese manipulat, în 1968, când Ceaușescu criticase cu curaj invadarea Cehoslovaciei de către Uniunea Sovietică, iar studenții și elitele intelectuale românești aderaseră înflăcărați la PCR, uitând de Revolta studentească din universitățile europene contra anchilozării academice, cât și falimentul declarat al marxismului. În 1968 avea 20 de ani, crezuse cu inocență în PCR, în 1981 își pierduse credința, mai ales că strategia propusă de el, Platforma PCR „Integrarea țiganilor” 1977-1983 se împotmolise încă de la lansare, atât gagiii cât și rromii fiind ipocriți. Mai mult ca sigur, șansa schimbării și a unei noi viziuni i-a venit din lectura unei cărți revoluționare a vremii, „Elogiu cosmopolitismului”, scrisă de un rafinat intelectual emigrant, Guy Scarpetta, discipol declarat al lui Bataille. O simplă frază reamintește viziunea similară a lui Nicolae Gheorghe, aplicată pe rromi: *Chiar nu avem de ales dincolo de naționalismul radical și arhaismul culturilor „în rădăcinate”, idee atât de scumpă noii drepte? Între acest naționalism radical pentru care cultura nu este decât o moștenire, ca nostalgie a trecutului, țărănesc sau național, a „minorităților culturale”?* Dar dacă *Arta modernă, de la literatură la pictură, de la Joyce la Newman, arată o cale total diferită, o eliberare de povara naționalismului, a legăturilor de sânge și țară?*

QED! În anul următor, în 1982, în februarie și mai, Nicolae Gheorghe intră în dizidență și ia atitudine publică la adresa politicilor stereotipe ale statului. Scontase, probabil, pe o internaționalizare a problematicii rrome, dar rezultatul a fost minim, statul român a tăcut strategic (i-au retras doar dreptul de a mai călători în străinătate), foștii amici (rromi) l-au părăsit speriați, astfel că revoluția s-a terminat înainte de a începe!

De fapt, era începutul Călătoriei, la fel cum constatase și Dante, la aceeași vârstă (35 de ani), în 7 aprilie¹⁶³ 1300:

Spre-amiaza vieții noastre muritoare ajuns, într-o pădure-ntunecoasă mă rătăcii pierzând dreapta cărare.

Peste 8 ani, în 1990 Nicolae începe să construiască o viziune cosmopolită adaptată la realitatea rromă și România (incluziune/ integrare nediferențiată, mainstreaming) dar în 1997, chiar la Ploiești, Consiliul Europei abandonează ideea de a mai emite zeci de recomandări și rezoluții pentru rromi, neluată în seamă de state.

Rizibil, tot în 1997 Derrida deconstruiește mitul banal al internaționalismului și abandonării Diferenței/specificității, în cartea „Cosmopoliți din toate țările, încă un efort”, amintind de ironia lui Sade la adresa Revoluției franceze: „Francezi, încă un efort, dacă vreți să fiți republicani”. *Mișto*-ul era dublu: pe de o parte amintea sloganul rasolit al marxismului despre proletarizare și Internaționala socialistă, pe de altă parte ironiza decăderea marxismului în freudo-marxism (teorie după care omul se simte sărac/alienat și dacă nu are gagicile pe care și le dorește). Cel mai ciufuit era mai ales Bataille (pe care Guy Scarpetta și Nicolae Gheorghe îl considerau maestru), căruia i se reproșa o „filozofie de budoar”, după modelul Sade (cel care a considerat Revoluția franceză doar o ipocrită revoluție sexuală, la fel cum despre revolta studenților de la Sorbona s-a spus că s-a declanșat pentru că băieții nu aveau acces în camerele fetelor). În 1999 Nicolae Gheorghe încearcă o eschivă, pentru a impune problematica rromă ca o problemă de securitate în Europa, prin OSCE. Atât gagiii, cât și rromii nu mișcă un deget. Apoi, milioane de euro și dolari spre proiecte economice și educaționale (PAKIV, REF), până în 2003-6, când Nicolae înțelege că e pe un drum greșit, câtă vreme nu există responsabilitatea morală care să creeze solidarități etice și etnice. Va fi prea târziu, va fi sfâșiat de așa-zișii săi discipoli, încât nu va mai face altceva decât să-și ceară iertare pentru greșelile fără voie, de nevoie, auto-exilat departe de țară și de ce construisese. Din fericire pentru viitor, va reuși, între 2007-2013, să facă schița „Testamentului” pentru când roata timpului se va învârti iar în favoarea rromilor.

Eroarea de lectură pe care a făcut-o Nicolae Gheorghe cărții lui Guy Scarpetta a fost că n-a avut în vedere cosmopolitismul ca modernizare, prin universalizarea propriei culturi, fapt care a menținut cultura rromă fără elite, colonizată continuu (în ideea unei false integrări), redusă la exotism, cvasi-analfabetă.

---

¹⁶³ Tot sub semnul începutului de drum, a căutării regăsirii, trebuie considerat și faptul că în 7-12 aprilie 1971 s-a constituit și prima organizație internațională a rromilor, s-au adoptat imnul și drapelul națiunii rrome etc.

Viziunea va putea fi reluată (și adaptată la realitatea rromă), în măsura în care elitele vor ști suficientă carte, ca să descifreze mesajele și vor avea rețele puternice de comunicare (educație publică) cu propriul popor.

De aceea mesajul lui Nicolae Gheorghe este clar: *Revoltați-vă și veți fi liberi!* Doar că poate fi înțeles doar de cei care își propun o definiție comună a Libertății (și Demnității)!

În toate încercările ratate ale sale de a „trezi” rromii, reușita ar fi existat doar dacă aceștia ar fi reținut importanța solidarizantă a sloganului cosmopolitismului, la Kant, la 1774, un îndemn la Cunoaștere (sapere aude/îndrăznește să cunoști), dar mai ales la responsabilitate și Libertate, ca verticalitate umană și Demnitate:

Ce este Iluminarea? Ieșirea omului din imaturitatea (minoratul) de care el însuși este responsabil. Imaturitate, adică incapacitatea mentală de a se servi de judecata sa fără îndrumarea altuia, imaturitate de care el însuși este responsabil, deoarece cauza rezidă nu dintr-un defect mental, ci de absența hotărârii și a curajului de a se folosi de ea. Sapere aude! Ai curajul de a te sluji de propria-ți gândire.

Au existat trei modele (serioase) de re/organizare a rromilor, după recunoașterea juridică de națiune (minoritate națională) din 25 decembrie 1989, până în 2003/7, când Mișcarea rromă s-a prăbușit. Ele au fost propuse, în ordinea istorică, de Nicolae Gheorghe, Nicolae Păun și Delia Grigore.

După 25 de ani de eșecuri, se poate trage o linie, pentru o analiză explicativă și pentru a căuta soluțiile remediale ale ieșirii din criză. A continua în același mod înseamnă a adânci criza, până la dezastre imprevizibile, dată fiind recrudescența rasismului anti-rrom, la nivel european:

1. MODELUL CIVIC (Nicolae Gheorghe, care a propus crearea a 1.000 de ONG-uri rrome, ca structură-rețea de comunicare și dezvoltare, autonomizare și auto-guvernare).

GVERNAREA propusă era pe principiul democrației participative, împuternicirii rromilor, la nivel local etc.

EROAREA lui Nicolae Gheorghe a fost miza excesivă pe „mainstreaming” (cosmopolitism) și secundarizarea etnopoliticii rrome (receptată de discipolii săi ca asimilaționism voluntar), precum și faptul că n-a impus o ordine morală a mobilizatorilor (asistenților) comunitari, care au atentat la substituirea conducerii legitime, ajungându-se la opusul ideii, la anarhia soros-maoismului tinerilor rromi, ca obsesie de putere și bani.

ARGUMENTUL EXCLUDERII MODELULUI:

Acum, decidenții consideră că dacă „mainstreaming” înseamnă integrare nediferențiată (românizare), nu e nevoie de intelectuali/tehnicieni rromi ca să-i învețe pe rromi să fie români, sunt mai credibili intelectuali/tehnicienii români. Se evită astfel *industria rromă*, ca îmbogățire a elitelor rrome pe spinarea rromilor săraci!!!

2. MODELUL POLITIC (Nicolae Păun, care a creat filialele județene ale PRPE ca structură-rețea a unei „clase politice conducătoare” - după modelul stalinisto-comunist).

GUVERNAREA propusă era pe principiul democrației reprezentative, subordonării totale față de Centru.

EROAREA lui Nicolae Păun a fost că a impus autarhia/ autoizolarea filialelor, ca orgoliu al supunerii tuturor rivalilor, fapt care a creat baronii locali rromi și implozia PRPE, ajungându-se la o „primitivizare”/tribalizare a Puterii (a ceea ce în culturile primitive se numește Șeferime, Big Man, Marele Șef și „liderii” săi, numiți pe criterii abuzive).

ARGUMENTUL EXCLUDERII MODELULUI:

Acum, decidenții consideră că dacă rromii votează cu partidele majoritare, nu mai e nevoie de Partida Romilor, se reduc costurile, prin promovarea în partid a unor rromi, pe cât posibil remarcabili, măcar în sensul că sunt civilizați, nu dau în „țigănie” (Mădălin Voicu, Damian Draghici etc.).

3. MODELUL CULTURAL. Deși cel mai criticat și niciodată dezvoltat, modelul propus de Delia Grigore, rămas la stadiul teoretic, propunea o abordare pornind de la realitatea diversității istorice rrome și a creării unei „supra-identități” unificatoare, bazată pe valorile morale rrome perene.

Din acest model s-au dezvoltat cele două curente actuale de re/gândire a Mișcării rrome: (A) „modernizarea tradiției” („ultimul Nicolae Gheorghe” și pakiv-ul, Vasile Ionescu și modernizarea culturii organizaționale, Cioabă Florin și Centrul Creștin al Rromilor) și (B) „tradiționalizarea modernității” (Delia Grigore, Ion Dumitru Bidii, Ion Cioabă, Florin Motoi etc.).

Ca un paradox, cei care confirmă cel mai bine viabilitatea modelului Delia Grigore sunt chiar cei care îl contestă științific (antropologii), interpretându-l însă din perspectiva neo-primitivismului cultural, invers decât excepționalismul etnic al Deliei (cam exotic și orientalist).

Un exemplu, Vintilă Mihăilescu & comp, în cartea „Condiția romă și schimbarea discursului” (Polirrom, 2014), care semnalează că rromii sunt neintegrați și că ar trebui să-și schimbe mentalitățile (șmekeria), după care analizează cultura rromă din perspectiva studiilor populațiilor primitive (cercetări despre manele și fuste crețe, ca neo-primitivism).

GUVERNAREA propusă ar fi pe principiul clusterelor culturale (tranziția de la subgrup/clan, la națiune, prin negocierea valorilor comune) și democrației participative, împuternicirii rromilor, la nivel local.

EROAREA Deliei Grigore a fost prioritizarea diferențelor etnografice în dauna similarităților, a ce i-ar putea uni pe rromi (deși a fost promotoarea luptei împotriva rasismului a tinerilor rromi, în perioada SATRA/ASTRA).

ARGUMENTUL EXCLUDERII MODELULUI:

Ca și în cazul modelelor 1 și 2 nu s-a avut în vedere situația specială a rromilor, cazul istoric particular al rasializării „națiunilor fără stat” (evrei/ jidani, negri/ afroamericani, țigani/ rromi), noile hegemonii ale postcomunismului, ca postcolonialism, și „decolonizarea internă”, ca uz al dreptului de națiune (minoritate națională). O încercare, timidă, de combinare a celor trei modele, îi aparține sociologului Gelu Duminică.

Cum sistemul clientelar (liderii și tehnicienii rromi ca „prestatori de servicii” către clienți politici și asistențialism) al modelele 1 și 2 și-au epuizat limitele, eșuând în gagicanizare/ românzare, iar modelul 3 nu are aderenți, „a treia cale”, ca re-naștere, reconstrucție, ar presupune o regândire pornind de la:

(1) respingerea (i) integrării sociale prin asimilare (falsei cetățenii nediferențiate), ca iluzie a derasializării benevole a populației majoritare, dar și (ii) respingerea iluziilor ideii națiunii rrome, ca „stat în stat”, (iii) prioritizării unui model civic-cultural al modernizării mentalităților și practicilor rrome, care (iv) să omogenizeze stratificările istorice (rasă/castă/clasă) și (v) să reducă fenomenul insecurității societale¹⁶⁴ determinat de perpetuarea decalajelor socio-culturale dintre rromi și cultura hegemonă (discriminare pozitivă pe termen lung), (vi) să definească și să facă diligențe pentru legiferarea unui sistem politico-administrativ care să aibă în vedere situația specială a rromilor de „națiune fără stat”, coroborat cu cel de minoritate națională); (2) regândirea modelului politic bazat pe relația guvernanți-guvernați, dominați-subordonați, eroi civilizatori/ profeti charismatici etc. și adoptarea modelului reglementărilor și acțiunii colective, bazate pe responsabilitate comună (“ultimul Nicolae”, cu accent pe responsabilitatea morală dovedită/solah); (3) unificarea pe noi principii a organizațiilor și comunităților rrome (cluster) și abolirea falsei democrații reprezentative a Șefilor/liderilor, nespecifică rromilor, istoric o cultură a organizării „orizontale”, ca neacceptare a dominației abuzive; (4) elaborarea unei strategii etnopolitice, complementare strategiei sociale a statului român, pentru a asigura o structură partenerială în implementarea politicilor publice pentru rromi, în perspectiva unui „contract social”, negociat, în scopul

---

¹⁶⁴ *Securitatea societală* desemnează o formă particulară de securitate a comunităților omenești în absența căreia nu ar fi posibilă supraviețuirea lor în istorie, protejarea memoriei și identității colective, menținerea coeziunii sociale și cultural-simbolice dintr-o societate (definiție a Asociației pentru Securitate Societală)

evitării ghetoizării și apartheidului economic; (5) prioritizarea demnității umane, prin combaterea rasismului și marginalizării, ca sursă negativă a sărăciei și stigmatizării rasiale, pornind de la afirmarea statutului de națiune și degagicianizării/ creolizării/ românizării tinerelor generații; (6) „decolonizare internă”, prin recunoașterea oficială a Sclaviei, Holocaustului și Rasismului anti-rom, ca fundamente ale reconcilierii istorice, pe baza negocierii civice și politice dintre statul român și națiunea romă; (7) regândirea acțiunii afirmative, pentru a atenua slaba calificare a elitelor rome (lideri și patalamagii), respinse atât de romi, cât și de gagii (șomaj în jur de 80%), în toate domeniile vieții publice (după modelul original, american) și pentru a crește valoarea culturii generale/societale, pentru a echilibra actualele decalaje dintre cultura populară (orală) și cultura cultă/savantă, prin imersiune lingvistică și producție culturală de masă; 8) re/construcția rețelelor/canalelor de comunicare cu poporul, pentru a permite o reprezentare egală, de jos în sus, (9) combaterea relativismului cultural și corectitudinii politice ale actualului *establishment* prin reîntoarcerea la fundamentele spirituale rome și modernizarea acestora, acolo unde este necesară o adaptare, prin încheierea unui contract etno-social intracomunitar, bazat pe Romanipen și Legământ public, pentru a stopa gagicianizarea, urmând ca elitele rome false să se auto-excludă, neavând confirmarea propriului popor (doar pe cea a CV-ului sau a numirii); (10) promovarea demnității umane și meritocrației prin monitorizarea permanentă a sferei/opinii publice și edificarea unui instrument de (auto-) control și sancțiune etno-socială (pentru limitarea nepotismului și găștilor – a se vedea, exemplificator, și structura anti-putere (*anti-barorea*) din epopeea *Țiganiada* de acum 250 de ani). Altminteri, vom rămâne blocați în anul 1774, pentru că cine nu-și asumă trecutul îl va repeta!

P.S. Consecință a desolidarizării etnice a tinerilor romi de acum mai bine de 10 ani, s-a creat o modă a individualismului radical și competiției gregare pentru resurse de putere personală, prestigiu și recompense. Vizibilă și astăzi, la vremea respectivă a fost o amenințare serioasă, prin resursele financiare la dispoziția tinerilor romi aspirând la vedetismul puterii. Există încă două consecințe consecvente ale soros-maoismului, care trebuie reechilibrate urgent: (1) eșecul preschimbării elitelor, în care au fost preferați tehnocrați (manageri de proiect și funcționari), a scos din competiție elitele culte (intelectuale), devenite inutile în haosul războiului pentru putere și dominație dintre elitele civice (ONG-uri rome și nerome) și elitele politice (liderii Partidei Romilor), arbitrate autoritar de administrația statului, din interese partinice sau din dispreț rasist; (2) absența

continuității generaționale, de după eșecul soros-maoismului, a afectat generația tânără actuală, lipsită de mentori spirituali, în derivă.

Fără intelectuali și fără tineri, vom rămâne „încremenți în proiect”, fără viitor, ca acum!

Etnotipul și Planul ca țiganul într-o cultură metisă

Marea problemă cu rromii care nu mai știu limba și cultura rromă este că mai mult încurcă, sunt mai stereotipi chiar și decât gagiii, în modul în care maimuțăresc valorile culturii rrome. Dacă nu se recorvertesc, e ca și cum un triunghi se crede dreptunghi, deși e (cap) pătrat! La fel și invers, te miri ce „tradițional” (termen de definit!) ține discursuri hazlii despre integrarea europeană sau politică electorală, despre înțelesurile Bibliei, deși abia silabisește literele, e analfabet funcțional, nici el nu înțelege ce zice, în delirul său verbal, dacă nu se convertește la cultura cultă.

Ce știu cei care spun că știu? - dacă nu există nimic scris - pe ce bază să-i credem sau să-i contrazicem? Aceasta este criza reală a Mișcării rromilor. E o mai veche discuție, de când s-a trecut la Era Rațiunii (acum 300 de ani, în vremea lui Kant) despre incapacitatea culturii rrome de a gândi, pentru că este orfică (instinctuală), gândește doar cu inima, nu-și folosește mintea.

Criza teribilă a elitelor culte rrome, arată că avem mii de rromi cu studii superioare, conservatoare și facultăți, ba chiar și vreo 50 de doctori în științe, dar că am eșuat în a ne reforma gândirea - de aici și neeuropenitatea noastră și excluderea, mai ales din pricina comportamentelor neraționale și neeuropene (absența logosului - cuvântului).

“Etnotipul” (ethosul/caracterul și pathosul/ pasiunea) - cum spune Delia Grigore - dă specificitatea culturii rrome, în care simțim fiorul rrom (sufist), dar care e mai mult decât smiorcăiala pe care unii o consideră tradiție rromă. Oricât de arăbește ar cânta maneaua, e doar o copie prostească, pentru consum local, nevandabilă pe piața internațională. Oricât ar da din șolduri și buric unele fete rrome, nu e bellydance oriental, nici măcar dans de artă, ca la gitanele spaniole sau cele de la teatrul Romen din Moscova, e mai mult un mod impudic de a te dezbrăca.

Dacă ascultăm CD-ul lui Damian Draghici este invers, chiar dacă trăiesc în cultura gagiilor sau sunt metisați, Andra și Ștefan Bănică păstrează mental valorile culturii rrome adevărate. Orice ar cânta Andra devine talent și sensibilitate, orice ar face Ștefan Bănică e un mod bărbătesc și precis (construit) de a fi. Sunt așa, pentru că nu au uitat că sunt la origine *țigani* și că trebuie să fie deasupra lumii, pentru a fi acceptați.

Dacă cultura rromă își va iubi și înțelege elitele artistice și intelectuale, vom evolua, vom fi respectați - cam asta spune în CD-ul său Damian Drăghici.

#Changeordie (schimbă-te sau mori), ca și #marearușine propun aceeași idee iminentă a „trezirii”, a unei revoluții spirituale (mentale) rome, „nașterii din nou, de sus...din duh” (conștiință) din proiectul lui Iisus, „curajului de a gândi cu mintea ta”, din proiectul lui Kant, și îndemnului „Revoltați-vă și veți fi liberi” a lui Nicolae Gheorghe.

La rromi, t r a d i ț i a este memoria Orientului natal, acum redusă la exotism vulgar, dar m o d e r n i z a r e a trebuie să fie o adaptare a specificității, ca europenizare.

Avem cu ce, avem cu cine - de ce ne tăiem singuri craca de sub picioare, resentimentari și anarhici? Pentru că nu prețuim demnitatea și libertatea, nu ne solidarizăm (din aroganță și neîncredere), nu ne-am primenit elitele, suntem rromi doar la interes, nu din dragoste și credință.

Ceea ce ne împiedică este improvizația, „Planul ca țiganul”, ca rezultat nefast al retragerii și însingurării egoiste într-un proiect al bunelor intenții, ca eșec al voinței de auto-depășire, ratare a încercării de auto-salvare, pentru autonomie, independență (prin sine însuși). „Cei care fac revoluții doar pe jumătate, nu fac decât să-și sape ei înșiși groapa” – spune o vorbă revoluționară despre cei care mai mult strică, prin prostia și obsesia lor de putere. Urmează dezamăgirea și abandonul, ca regresie psihologică, reîntoarcere la punctul zero, recăderea în trecut, deziluzia și depresia totală. Dar mai ales ura frustrată și refugiul în „pustiul” singurătății și aroganței a celui care poate dovedi că a încercat, dar nu acceptă că în eșec are și propria sa vină. A fost și eroarea lui Nicolae Gheorghe, pe care a recunoscut-o public, pentru ca noi să n-o mai repetăm, pentru că el nu avea orgolii lumești, ci un ideal pentru toți cei asemenea lui. Avem, fiecare, o vină în acest eșec al Mișcării rome!

“Și veți cunoaște adevărul, iar adevărul vă va face liberi” (Ioan 8:32) – spune Iisus, iar imperativul christic al căutării Adevărului (ca Absolut, Dumnezeu) devine realitate doar prin solidaritatea cu „aproapele”, a iubirii Celuilalt - ca fundament al construcției civice a com-unității, com-uniunii prin comunicare. Nu poți fi liber de unul singur, dacă doar tu ești liber iar ceilalți sunt slugi/ sclavi, pentru că nu ai cu cine împărtăși bucuria libertății, monologul puterii tale devine dictatură. Invers, dialogul cu aproapele este o psihoterapie, în care Celălalt este Același, alter ego-ul obiectiv al inerentului nostru subiectivism, ca punte între ego și sine, între subiectiv și obiectiv, ca antiteză la propria teză, pe baza căreia să putem face sinteza aceluiași adevăr. Spune-mi ce nu accepți moral (ce dușmani ai), ca să-ți spun ce prieteni ai și cine ești! Bigotismul civic este o falsă reificare (trezire/

metanoia), ca și bigotismul religios al (po)căinței, pentru că nu ți se cere frica și supunerea voluntară, ci dragostea responsabilă față de demnitatea ta umană și libertatea ta, mai presus de spaima de lege.

După aproape 30 de ani de la recunoașterea rromilor ca națiune, deziluzia eșecului s-a transmis intergenerațional, de la părinți, la copii, acum ei înșiși părinți, iar eșecul nostru este consecință a improvizației, nepriceperii și relei voințe a celor care, obsedați nevrotic de putere. Dar și a propriei noastre prostii de a lăsa răul să se extindă, până ce ne-a acoperit cu mătrea lui! Sursa eșecului este „Planul ca țiganul”, adică lipsa dialogului constructiv. Soluția e simplă: dacă te mulțumești să dai toată viața cu capul în zidul rasist fără să te revolți, sau ești prost, sau ești prost! Înainte de toate, trebuie să învățăm să stăm de vorbă rrom cu rrom, să avem gânduri comune, bazate pe adevăr!

Sigur Nicolae Gheorghe avea dreptate: „țiganul nu poate fi rrom; om (gadjo) poate că da, dar ca o formă toleranță de subom”, aceste conjuncții oximoronice (țigan-rrom-om) își pierd justificarea istorică și sensul rasist doar prin alegerea conștientă a unei versiuni a „dublei conștiințe”, conform sociologului afroamerican WEB du Bois: (1) sau țiganul vrea să devină gadjo, sau țiganul vrea să devină rrom. În ambele cazuri e nevoie de acceptare și solidaritate responsabilă (prin dovezile contribuției la binele colectiv), care-i impun țiganului să iasă din egocentrismul primitiv!

Dacă nici acum nu vom reuși să ne solidarizăm ca să câștigăm demnitatea și libertatea, vom recădea în istoria trecutului, pentru că „țiganul nu poate fi rrom; om (gadjo), poate că da, dar tolerat ca o formă de subom” (om de departe).

Tu, ce faci, dormi pe tine?

Evanghelia etnomuzicală după Damian

“Inventat” dinafara Mișcării rrome, ca om politic, senator și europarlamentar ales pe listele gagiilor, după ce a ajuns în centrul puterii la Bruxelles, ca europarlamentar, Damian Drăghici a testat adevărul despre sinceritatea politicilor publice ale statelor și instituțiilor europene, a înțeles și s-a reîntors la meseria sa de artist! Este cel mai mare paradox, posibil doar la oamenii cu adevărat deosebiți, care-l explică perfect pe Damian Drăghici, fiindcă este atipic, im(pre)vizibil, pornește mereu de la limita sa, propria rețetă/poveste a vieții (în stilul american), despre cum se poate urca de la dezavantaj, la succes, cum poate cineva deveni din învins, învingător. E inimitabil, cam ca în 1001 de nopți, cu un destin de excepție, uneori din baftă, dar cel mai adesea prin muncă asiduă.

Primul contrazis de Damian este Platon, care propunea alungarea artiștilor din Republica spiritului, pentru că iubirea lor pentru Adevăr încalcă limitele cunoașterii raționale, prin „nebunia” excesului cu care ard. Or, vina lor este iertată în toată lumea și lumile, inclusiv în lumea de apoi, pentru că luminează sufletele oamenilor: „Și i-a zis cărturarul: Și a-L iubi pe El din toată inima, din tot sufletul, din tot cugetul și din toată puterea și a iubi pe aproapele tău ca pe tine însuși este mai mult decât toate arderile de tot și decât toate jertfele. Iar Iisus, văzându-l că a răspuns cu înțelepciune, i-a zis: Nu ești departe de împărăția lui Dumnezeu.” (Marcu 12: 32-34).

De la Nicolae Gheorghe încoace, a început să devină vizibilă criza de identitate a intelectualilor și artiștilor rromi, care nu-și pot uita/nega rădăcinile rrome, chiar dacă fac performanță și au recunoaștere în cultura universală. Pe de altă parte, nu se pot regăsi și nu pot produce în propria cultură, din lipsă de audiență, cultura rromă fiind nemodernizată, colonizată de stat într-o cultură populară (orală), ca subcultură/ contracultură exotică. Ajunși la vârsta maturității spirituale, aceștia au de ales între a pleca în culturile majoritare, auto-schilodirea de a-și formula opiniile și exprimarea populist, pe înțelesul maselor populare, sau a încerca structurarea/ instituționalizarea unui spațiu public, în care adevărul să fie multiplicat pe o stratificare a cunoașterii și conștiinței elitelor rrome, care să stimuleze performanța gândirii și talentului, informația calificată, codificată în termenii universalismului.

Altfel spus, Damian Drăghici pornește de la aceeași constatare cu a lui Nicolae Gheorghe: „țiganul nu poate fi rrom; om (gadjo) poate că da, dar tolerat ca o formă de subom”, constatând că : „lăutarul nu poate fi artist; muzicant, poate că da, dar tolerat ca o formă de bocciu (amator)”.

Este ceea ce spunea și Noica despre lăutarismul/ amatorismul intelectual, specific celor în conflict de rol, care se știu incompetenți, de aceea blochează competiția.

Exact ca ceea ce se petrece acum, la rromi!

Ca și Nicolae Gheorghe, Damian Drăghici este un prometeic, își asumă că răsplata pentru binele făcut omenirii va fi înlănțuirea sa și durerea ca, zilnic, să-i fie sfâșiat ficatul. De ce o asemenea pedeapsă, la grecii antici? Pentru că ficatul era considerat umoarea neagră (kalo buko, zic și rromii), numit de greci melenchon, din care s-a derivat boala sufletului numită melancolie. Ca depresie, melancolia poate fi creativă, în cazul luptătorilor, sau duce la abandonare, în cazul lașilor. E toată istoria rromă în această atitudine, în această „vreme a țiganilor”, a lașității și promiscuității morale din care (încă) nu reușim să ieșim, pentru a redeveni rromi, după chipul și asemănarea strămoșilor! De aceea, CD-ul nou al lui Damian Drăghici nu este un scop, ci o Cale! Ca și Nicolae Gheorghe, Damian spune

că nu putem fi națiune rromă, dacă nu ne circumscriem în competiția valorilor universale (cosmopolitism).

Ca „recurs la metodă”, suntem în fața unor capodopere, lumea elitelor rrome (Sanhedrinul rrom) nu va mai fi aceeași după Evanghelia etnomuzicală a lui Damian, în care nu se mai joacă ghiduș/ dionisiac (beția senzațiilor), ca zeul Pan, strămoșul său, ci rescrie cu inima și mintea lumea rapsodică a rromilor. Presupune o cunoaștere demiurgică să iei niște manele din pulberea nimicului și să le ridici, prin dragoste și deznădejde, la cele mai înalte niveluri ale cunoașterii tale (Reificare, Dasein), „din toată inima, din tot sufletul, din tot cugetul și din toată puterea”, urcând sufletul culturii rrome până unde poate atinge Absolutul.

Cum ne învață și Isus, ființarea omului nu este fizică (corporală), între înființare (naștere) și desființare (moarte), ci psihică (spirituală), ca o continuă reînființare (re/naștere și re/formă). Pot asta doar cei care nu ființează aparent, imitând viața, prin curajul demiurgic de a fi cu sufletul pe masă, în dialog cu sine însuși, în raport cu valorile universale ale omului.

Cât despre Damian însuși, cum știm de la Deleuse, „gândirea nomadă” a artiștilor și intelectualilor nu poate fi fixată (sedentarizată), va nomadiza prin infinitul extazului artistic, probabil cât mai aproape de constelația Ursa Mare, ca #ursariemaxima!

Damian omul are un fel cuceritor de a fi, moștenire din strategiile de seducție pentru bacșiș ale neamului său de lăutari, dar celebritatea sa muzicală este fără dubii, e pe „meserie”: are un premiu Grammy, e respectat de marii muzicieni ai lumii, și-a făcut studiile la o universitate americană de prestigiu etc. Vorbește mult și tare, dar e asertiv, bonom și delicat, face numai „după capul lui”, dar e empatic și de încredere, în aceeași măsură în care pare distant, diferit și nedispus să se înregimenteze în vreo schemă rromă sau la vreo căruță de împins. Miră prin capacitățile de comunicare și adaptabilitate, nu e doar imprevizibil de inteligent, surprinde și prin cunoștințele sale în varii domenii - format fiind la fabuloasa și pragmatica școală auto-educatională americană.

Cum Statele Unite ale Europei sunt mai conservatoare în „privința tuturor posibilităților”, la fel cum nici rromii nu sunt negrii Europei (mai degrabă nativ americanii ei), abordarea lui Damian nu poate funcționa după rețeta libertății afroamericanilor și Statelor Unite ale Americii fiindcă rromii nu au abordări raționale și asertive ale ideii de Libertate (cuvânt inexistent în limba rromani) sau Demnitate (inexistent, pakivalo este mai mult în sensul caduc al onorabilității și faimei). Departe de alura clasic-prostească a liderului rrom omniscient și omnipotent, capabil să facă minuni (în fapt, magii de circ), Damian pare să propună o abordare mai pragmatică. Revoluția cultural-muzicală la care speră și lucrează Damian Draghici,

pentru a reînvia trecutul glorios al vremurilor când rromii erau un popor eminent muzical, va fi posibilă când 100 de lăutari vor depăși meschinăria falsului vedetism și vor cânta din adevărul inimii.

De altfel, aceasta a fost și dezamăgirea lui Liszt față de muzica rromilor români, pe care o găsea prea supusă convențiilor, neliberă! Or, afroamericani și-au eliberat mai întâi expresia muzicală (gospel, jazz, blues), prin ceea ce s-a numit Harlem Renaissance (Renașterea ghetoului), apoi au început lupta pentru drepturile la demnitate, pentru a cuceri, pas cu pas, adevărata libertate!

“Țigani, cântă joacă și fură”, conchidea Diderot în Enciclopedia de la 1751, iar la 1753 „cearta bufonilor” era închisă de „La Zingara” (Rinaldo di Capua, apoi Favart) și de poziția fermă și pro a lui Rousseau - poreclit din acest motiv Oursseau/Ursarul - veși și #ursăriemaximă în proiectul „Gypsy Rock. Change or die”, 2016, dar mai ales „Bohe”, spectacolul de la Național, 2017, în care Damian trasează direcțiile modernizării lăutăriei, adaptând lăutăria la modelul afroamerican de succes (în care s-a trecut de la imitație, la inovație prin integrarea valorilor universale în valorile naționale, cosmopolitism invers!).

Unicitatea experimentului este succesul garantat al spectacolelor lui Damian Drăghici, sinteza curajoasă și profesionistă dintre folclorul muzical rrom și ceea ce se numește stilul cultural „boho” (Bohemian Homeless), „bobo” (Bourgeois Bohème) sau bohemian (gypsy) style, ca urban safari (mergem la țigani, facem țigănie). A fi boho-hippie (boem și pletos) sau beat-generation, diferența ca întâlnire și evaluare cu Celălalt.

Între gypsiness (tradiția țigăniei, țiganitudine), bohemianism (exotism) și antigypsism (rasism antirrom), Damian reconsideră limita dintre autentic și exotic de bălci, adevăr și fals (șmechereală/meștereală), interesat nu de ce au înțeles și luat foarte în serios artiștii nerromi (boemi) din cultura pasiunii bohemienilor (țiganilor, lăutarilor), ca refuz și formă de protest față de convențiile sociale și conceptele riguroase, ci cum rromii înșiși gândesc și ce consideră a fi cultural reprezentativ.

Nu sunt spectacole dandy & trendy, despre cum corporatiștii snob-excentrici iubesc manelele, ca primitivizare/dezdrăbălare (anarhie și nihilism) a omului civilizat, cum știm de la Goethe, Byron, Pușkin, Rimbaud încoace (bohemianism), ci invers, cum își re/prezintă rromii înșiși diferența culturală.

Alina Șerban și exorcizarea rușinii de a fi (țigan: sclav, păgân, primitiv)

Mai presus de istoria factuală/ fizică/ vizibilă a vieții fiecăruia, există o istorie psihică/ sufletească, interioară și nevăzută, pe care n-o știm și trăim

decât personal, cu bunele și relele ei. De aceea ne regăsim în cei cu care avem comuniuni sufletești, în eth(n)os, în suferințe, bucurii, istorie comună - și acestea sunt elementele care fundamentează o națiune.

Dincolo de omenescul ei, cum se vede viața noastră personală?

Ce înseamnă să fii rrom?

Cum poate cineva să (mai) fie țigan, să trăiască în disprețul și oprobiul public, doar pentru a trăi o viață maimuțărită după viețile altora, vegetal, vegetând?

Cum este posibil să ieșim din acest marasm existențial rasist, pentru a ne împlini, prin dragoste, în lume?

Cum iubesc cei neiubiți?

Răspunsul îl poate găsi doar cel care privește realitatea în ochi, cu curaj, doar rromul revoltat, chiar plătind prețul nevoii de demnitate prin pierderea iubirii fratelui, iubitului, mamei. Acolo unde dragostea e onestă, va învinge, Adevărul ne reîntoarce în noi înșine și ne readuce oamenii și valorile în care credem, purificate de dragostea noastră de Adevăr. Fie că-i spunem Absolut, fie Dumnezeu, Adevărul este o instanță morală la care trebuie să ne raportăm continuu, dacă vrem să nu ne pierdem sufletul.

Doar în România rromii au fost cândva sclavi, până după 1856/65, o condiție similară în istorie cu cea a afroamericanilor, dar cu câteva secole mai lungă! Urgența este eliberarea din sclavia mentală a rasismului, cauză a eșecului nostru colectiv, care impune dreptul inalienabil la nondiscriminare, decolonizarea culturii și cunoașterii rrome.

Alina Serban a scris, regizat și joacă rolul unui intermediar între sinele și ego-ul nostru, între identitatea personală și identitatea colectivă (etnică), între timpul cronologic al vieții rromului și timpul istoric (etern) al lumii. Cine suntem? Încotro mergem? De ce suntem cum suntem? Din vina noastră sau a altuia?

La vizionarea piesei de teatru „Marea rușine! nu am avut senzația că sunt la teatru, ci într-un templu, în care Alina Serban părea o preoteasă sacră (vestală), care transcende lumile pentru a ne reconecta la Cosmosul mare, la universal, la marile întrebări. Poți simți catastrofa inexorabilului și damnării rromilor, ca în tragedia antică, poți simți în tine protestul și revolta.

Faptul că piesa se joacă într-un teatru este doar o confirmare a dimensiunii universale a artei, dar marea miză a Alinei Șerban este să joace în inima și conștiința noastră. Aceasta este forța culturii culte, diferită de cultura populară, de a racorda valorile și emoțiile rrome la marile valori ale lumii. Întrebarea subconștientă continuă este dacă eliberarea din sclavie a rromilor a adus cu ea și libertatea sau, dimpotrivă, mentalitățile fostului stăpân și fostului sclav au rămas aceleași? Este rasismul o menținere a statu quo-ului subomului (țiganul e om de departe), internalizat (ca stigmat

identitar și ca supunere necondiționată a victimei) sau externalizat (ca ofensă și oprinare sau excludere socială a sclavului de către stăpân) ? Ce și cine este Răul hegemonic? Societatea civilă românească sprijinită de stat în menținerea subalternizării bazate pe rasă, colonizării cunoașterii, depersonalizării și distrugerii lente și chinuitoare a sufletului individual și colectiv? Dar cea mai tristă constatare este tăcerea lașă, lipsa de responsabilitate și recăderea în trecutul-capcană a fiecărei generații.

Ce soluție avem?

Ca și evreul Mihail Sebastian, ba chiar ca și Iisus, Nicolae Gheorghe a făcut o confuzie (poate voită) între „spiritul critic” (individual) și „spiritul revoluționar” (colectiv), mizând pe umanismul universal al drepturilor omului și pacea eternă, ca mântuire de suferință. După Holocaust, când omul s-a substituit lui Dumnezeu și a ucis milioane de evrei și rromi, cum mai poate fi înțeleasă violența și nonviolența în preceptele creștine: Iubiți pe vrăjmașii voștri, binecuvântați pe cei ce vă blestemă, faceți bine celor ce vă urăsc și rugați-vă pentru cei ce vă chinuiesc și vă prigonesc (Matei 5:44)? Sau, cum poate fi iertată, fără căință sinceră, cea mai lungă sclavie din istoria lumii, cea a rromilor în Țările române?

“Cum am devenit huligan” (Mihail Sebastian) și „Bă, de ce ești tu țigan?” (Nicolae Gheorghe) sunt textele de căință și de trecere de la iluzia că cel care te urăște va avea „spirit critic” și își va schimba atitudinea, te va iubi. Dacă pentru Mihail Sebastian schimbarea de viziune s-a produs văzând cum milioane de evrei au fost uciși, Nicolae Gheorghe a învățat din istorie și a lăsat, testamentar, îndemnul ca rromii să-și asume „spiritul revoluționar” (colectiv, etnopolitic): „Revoltați-vă și veți fi liberi!”. Singurul mod de apărare este revolta pentru demnitate și libertate, spusesese și Fanon, pentru care niciodată fostul stăpân (alb) nu va sta la masă, de la egal la egal, cu fostul sclav (negru sau țigan).

Altminteri, Marea rușine este doar a celui învins și umilit, nu a învingătorului. Excepție de la regulă: când cel puternic se va teme de forța emergentă a celui slab, unit cu celălalt slab! Pentru asta, țiganul trebuie să devină rrom, să-și asume un destin responsabil și să se solidarizeze cu cei asemenea lui, nu să trăiască la voia întâmplării, ascuns în pliurile civilizației, la marginile lumii, înafara ei.

A trăi nedemn, în dispreț, fără a pune preț pe demnitatea umană și libertate, este poate cea mai mare rușine, pentru cel care acceptă umilirea, dezumanizarea.

Rr/”omul revoltat” nu trebuie să accepte opresiunea, psihică sau fizică, ci să facă din protestul său idealul celorlalți. Teatrul opresaților nu este doar o manieră artistică, ci o formă de revoltă - aceasta trebuie înțeles din demersul artistic al Alinei Șerban.

Este rușinea de a fi cauza prăbușirii rromilor în marasmul golului subistoriei, în mod repetat? Rușinea este momentul în care îți internalizezi psihic greșeala, te simți învins, în care accepți că este vina ta, te căiești și soliciți iertare.

Dar care este vinovăția noastră?

Vina morală, nedemnă de a tolera rasismul antirrom românesc (anti-gypsismul), cu cele două cataclisme morale, Sclavia și Holocaustul, fără să ne asumăm demnitatea umană de a ne revolta și solicita explicații și reparații morale. „De ce nu plâng? Holocaustul rromilor și povestea lui adevărată”, spunea și Delia Grigore într-un film-carte despre ambiguitatea solitară a suferinței, la rromi, în care nici măcar să ne solidarizăm în suferință nu reușim. A tolera răul imoral, a-i susține triumful, este o greșeală impardonabilă, cu consecințe dezastruoase:

La râul Babilonului, acolo am șezut și am plâns, când ne-am adus aminte de Sion. În sălcii, în mijlocul lor, am atârnat harpele noastre.

Că acolo cei ce ne-au robii pe noi ne-au cerut nouă cântare, zicând: „Cântați-ne nouă din cântările Sionului!”

Cum să cântăm cântarea Domnului în pământ străin?

De te voi uita, Ierusalime, uitată să fie dreapta mea!

Să se lipească limba mea de grumazul meu, de nu-mi voi aduce aminte de tine, de nu voi te voi pune înaintea, ca început al bucuriei mele.

(Psalmul 136)

De la Nicolae Gheorghe încoace, doar Alina Șerban m-a putut forța să accept concesiile că realitatea și adevărul pot fi privite și dintr-o altă perspectivă decât cea comună, ba chiar decât cea a surselor istorice. La Nicolae, pentru că instrumentalizarea strategică a adevărului presupune o ideologizare efectivă, la Alina Șerban din același motiv, doar că presupune mai ales o revoluție afectivă, un fel de „revoluție continuă”, ca un tsunami care se dezvoltă cataclismic, de la șuvoi, la cascadă. Este ceea ce, de la Brecht, Grotowski, Barba și Boal (via Freire) încoace, este considerat a fi antropologie teatrală (fenomenologie), numit Teatrul Oprimaților, Teatrul Gol, „repetiția pentru revoluție”, Teatrul politic, Teatrul protest etc.

Ca o părere personală, curajosul proiect-protest al Alinei este un eveniment istoric, poate cel mai semnificativ proiect cultural din ultimii ani. Ca și Nicolae Gheorghe, Alina Șerban pune problematica sclaviei rromilor în termenii accederii la Libertate și Demnitate, sau eșecului continuu, atât a celui opresat (fostul sclav), cât și a opresorului (fostul stăpân, neidentificabil, în confuzia naționalistă actuală dintre societatea civilă românească și statul român).

Alina Șerban are știința de a ne arăta cum să exprimăm responsabil gândurile și durerile rănilor interioare ale sufletului, cu „mațele pe masă”, adică fără ipocrizia corectitudinii politice, frust, onest. Asta, ca măsură salutară de revoltă față de tăcerea mizerabilă a prezentului rasist asupra unei istorii despre care nu avem forța sau curajul să vorbim (Sclavia, Holocaustul), deși cine nu-și asumă trecutul și se strecoară egocentrist prin prezent, nu are viitor, e un cadavru viu.

Sfârșitul istoriei nu înseamnă uitare, ci împăcarea istoriei, conform teoriei recunoașterii (Hegel), dar mai ales criticii lui Fanon, după care stăpânul va accepta să stea la masă cu fostul sclav, doar dacă sclavul se va revolta, devenind o amenințare: Trebuie să respectăm realitatea fiecăruia: dacă ți-e foame, nu poți să lupți pentru drepturile tale, trebuie să-ți satisfaci mai întâi această nevoie primară. Mi-am scris autobiografia „Declar pe propria răspundere” ca un răspuns la această absență a discursului realității, a realității vieții mele ca tânără femeie rromă. Multă vreme mi-a fost rușine de originile mele, să spun că sunt rromă și săracă. Pentru mine este important să-mi povestesc istoria vieții copiilor care cresc în condițiile în care și eu am crescut, pentru ca să știe că a fi sărac nu este o vină personală a lor și că viața lor are valoare, în pofida lumii capitaliste (?) în care trăiesc - spune Alina Șerban

Din felul de a vorbi și prin ceea ce face face evident că rostirea adevărului ne transformă radical, prin onestitatea interacției cu noi înșine. Cum cultura rromă este o cultură a inimii zdrobite (broken heart), asemenea blues-ului (cântecului de ascultare, doinei - la rromi), isihasmului sau sufismului religios, Alina Șerban, ca actriță și dramaturg, se reîntoarce la filonul originar rrom asumându-și, în reprezentația sa, reprezentarea și reprezentativitatea problematicii rrome. Or, lideri (ca elite intelectuale și artistice) sunt cei care ne re/prezintă gândurile și idealurile!

Rușinea faptului de a fi țișan este umilitoare, prin internalizarea forțată a stigmatului identitar, de la ura rasială a Celorlalți, la ura de sine (lajimos te aves rrom) cu care ne autoflagelăm zilnic, și care induce cel mai adesea la desolidarizare etnică, abandonarea și uitarea nevrotică a strămoșilor și istoriei colective, ca singurătate și eșec.

“Rușinea este personală (immanentă) și istorică” - spune Alina Șerban, după o îndelungată și solitară căutare a explicațiilor acestui re/sentiment. Poate exista un leac colectiv, dacă ne solidarizăm în protestul împotriva rasismului, încât „Marea rușine” să tranșeze fricile și rușinile noastre individuale, pentru a trăi în Adevăr, liberi și demni, și rromi, și români. Pentru cei care au decis că vor să trăiască în minciună existențială sau să se gagicianizeze, piesa-manifest va fi resimțită dureros, pentru că este o incizie dureroasă în conștiința noastră.

P.S.. Teoriile spun că a treia generație (a mântuirii) este cea care selectează și fixează reorganizarea valorilor unei națiuni. Să fie semnul nașterii noi generații? Personal, nu cred, dar devine clară și urgentă investiția în dezvoltarea elitelor artistice și intelectuale de genul Alinei Șerban, ca modele de urmat.

Este, neîndoielnic, un moment istoric în memoria culturii rrome și, mai ales, în conștiința fiecăruia dintre noi. Probabil că este cel mai frumos și meritos proiect de a impune și susține re/forma culturii organizaționale rrome, prin sinteza memoriei colective.

Nicolae Păun, un Nicolae Gheorghe fără îndoieli

Ca importanță contemporană, dar și ca eșec, Nicolae Păun se situează după Nicolae Gheorghe (cel de până în 2007), deși e aproape sigur că posteritatea sa va fi negativă, dacă nu se va mai putea repleti, măcar în al 12-lea ceas (așa cum a făcut Nicolae Gheorghe)!

Dacă ar fi reușit să evite centrarea pe puterea personală, (Partida Romilor este centrată pe lider), Nicolae Păun ar fi fost cel mai bun președinte executiv (manager) al unei federații etno-politice rrome care să scoată rromii din blocajele tradiției, ca miză pe interesul general. N-a reușit, dintotdeauna satelit politic al PSD-ului (cu sprijinul influenței lui Mădălin Voicu), Partida Romilor s-a menținut la putere și, pare-se, va dispărea odată cu PSD-ul, a cărui agonie de balaur cu multe capete o constatăm în ultimii ani.

Cam din 2004, Nicolae Păun a devenit *clientul* acestui sistem de putere *baronizat*, imposibil de reformat, dar și de distrus (buruiana rea are rădăcini adânci!), iar Partida Romilor este considerată mai degrabă o organizație anti-rromi, prin obediența totală față de administrația publică. În cazul că Nicolae Păun se va retrage, va lăsa moștenire o Partida Romilor nereformabilă, ceea ce ar fi nedrept pentru posteritatea sa, ar fi putut (și încă poate) să facă reforma.

În eșec total, Mișcarea (civică și politică) rromă a devenit un fel de învălmășeală haotică, în care fiecare îi pune piedică oricui înaintează mai mult decât el. E o „apocalipsă veselă”, ca în finalul „Țiganiadei”, în care toți se ceartă și se bat „ca țigani”, adică fără un motiv prea clar. „O țigănie” – cum se spune clasic, în care fiecare înjură sau își dă poalele peste cap, supărat pe viață și pe toată lumea. Aceeași „țigănie”, fie că e vorba de Uniunea Internațională a Romilor, de Forumul European al Romilor.

Inutilă asumarea etnonimului rrom (conștiință de sine etnică și etică), câtă vreme compromiterea lui ne reconfirmă ca țigani, și nu mai pare deloc clar cine e rrom, cine e țigan (oricum, gagiii nu fac deosebire!), diferența reducându-se la cine e lider sau patalamagiu.

Cum de s-a ajuns la o asemenea decădere de la idealurile de început? Cine e de vină pentru eșec?

Cu excepția lui Nicolae Gheorghe, care s-a căit public pentru erorile de management, toți dau vina pe ceilalți, nimeni nu-și asumă că ar fi greșit drumul, ba chiar nici nu consideră că ar fi o criză, e foarte bine (pentru că le este lor bine!)

„Bimotorul” viziunii lui Nicolae Gheorghe, conform conceptelor sale, prevedea un echilibru între (1) „națiunea rromă” și (2) „cosmopolitism” (internaționalism, universalizare), ca suport/sprijin al dezvoltării educaționale și economice pentru comunitățile rrome (PAKIV, REF) și garanție a instituțiilor internaționale pentru securizarea șanselor.

Partida Romilor ar fi trebuit să construiască ideea de „societate politică rromă” (guvernamental), iar sectorul ONG (prin tineri) ideea de „societate civilă rromă” (neguvernamental), conform teoriilor politice după care un popor evoluează și se auto-reglează moral prin cele două puteri, etern în conflict și progres.

La rromi, a ieșit ca-n filmele proaste pentru că nu s-a mers pe o selecție meritocratică, ci pe *heirupism*, pile, nepotism și golirea buzunarelor, atât la Partida Romilor, cât și la contra-partida ei (în special ACCR și Romani Criss).

Amatorismul și interesul personal au dus la eșecul viziunii lui Nicolae Gheorghe, preluându-se doar partea cosmopolită a incluziunii nediferențiate (românizării, internaționalizării) și exploatării oportunităților acesteia (bani, prestigiu, funcții).

La fel cum acum nu mai există diferențe de viziuni între Partida Romilor și „sectorul ONG”, doar de nuanțe (unii se cred de stânga, alții de dreapta), doar conflicte de putere și de acces la resurse, nu mai există nicio diferență semnificativă nici între Nicolae Păun, Costel Bercus, Duminică Gelu, Ciprian Necula, Neașu Mihai sau Florin Motoi. Toți, continuă să meargă pe „pilot automat”, deși le este clar că merg într-o direcție greșită, căreia „ultimul Nicolae” (2007-2013) i-a arătat hidoșenia, ipocrizia și trădările.

Eroarea este că fiecare aspirant la reprezentarea rromilor caută recunoașterea gagiilor, nu a propriului popor, considerând o reușită personală poziția de demnitar, în Parlament sau Guvern, a propriei faime.

Or, fără a avea în spate propriul popor, nu poți fi mai mult decât lacheul puterii, o slugă, cel mai adesea asmuțită împotriva propriului popor - așa cum se vede în ultimii ani din prestația mizerabilă a demnitarilor și funcționarilor rromi. E de sperat că vor reuși să se reformeze, reîntorcându-se la popor, singurul care îi poate confirma, prin solidaritate!

De ce au eșuat Nicolae Gheorghe și Nicolae Păun?

1. Pentru că au fost preocupați doar de Forma (structura cantitativă) a Mișcării rrome, nu și de Fond (conținut calitativ), în iluzia că vor solidariza rapid în rețea națiunea, după care ar fi urmat „revoluția culturală” (dar care n-a mai avut loc, pentru că artiștii și intelectualii rromi pleaseră dezamăgiți sau fuseseră alungați de așa zișii lideri civici și politici).

2. Nicio națiune nu și-a structurat mai imbecil elitele (reprezentanții și purtătorii de cuvânt) ca noi, rromii, de la adolescenții muncitori cu gura ai lui Nicolae Gheorghe, la analfabeții negustori de voturi ai lui Nicolae Păun.

3. Cea mai gravă eroare a fost strategia lor de „reîntoarcere la popor”, gândită populist și mesianic, prin care oricine era binevenit și putea deveni lider, cu condiția supunerii față de viziunea pe care o impuseseră.

4. Nu au mizat pe dezvoltarea conștiinței etnice rrome și autonomizare progresivă, ci pe resursele de cunoaștere și economice ale gagiilor: NG pe instituțiile europene și finanțatori externi, NP pe instituțiile și finanțările statului - doar oamenii lor devenind beneficiarii principali. De altfel, acesta a și fost motivul prăbușirii lor, când nu au mai putut susține cu resurse financiare și de prestigiu rețeaua pe care o construiseră.

5. Nu Nicolae Gheorghe sau Nicolae Păun au dezvoltat soro-maoismul și lichelismul, ca negare a binelui colectiv și a tuturor valorilor, centrării pe scopul personal, dar l-au acceptat tacit, pentru că deveniseră prizonierii propriilor lor viziuni, crezând că situația se va debloca de la sine.

6. Auto-desființarea sectorului ONG (FeDeR) și PSD-izarea liderilor PRPE sunt dovezile prăbușirii definitive a celor două viziuni, dar sunt și exemplele de cum se poate repara ce s-a stricat

7. Criza prelungită a elitelor rrome vine din blocarea contra-culturală pe care vechile elite o instituie, pentru a-și păstra privilegiile, o selecție (forțată) și o reprofesionalizare a acestora este urgentă.

8. Abandonarea de către instituțiile europene a problematicii rrome arată cât de important a fost Nicolae Gheorghe în argumentarea convingătoare și cât de dificil va fi să se mai ajungă la prestigiul și influența sa.

9. Nicolae Păun ar trebui să facă la fel ca Nicolae Gheorghe cel de după 2007, să-și recunoască erorile și să reînceapă altfel partea sa de management al reconstrucției oneste a Mișcării rrome.

10. Urgența este să ne facem mai întâi curat în propria ogradă, a elimina lichelismul și banditismul social. Protestul, mai întâi împotriva PRPE, pentru a accepta o uniune sau o federație, ca reprezentare. Dacă instituțiile statului nu reacționează, protestele trebuie să îndreptate și asupra statului, pentru a-l sili să deblocheze politicile publice pentru rromi și încheierea unui nou contract social.

Delia Grigore între Nicolae Gheorghe și Nicolae Păun

Deși, nu se vede public, doar din interiorul cețos și ghetozat al culturii rome, antropoloaga și activista rromă Delia Grigore a fost și este adevăratul opozant radical la „cosmopolitismul cosmopolitic” al sociologului Nicolae Gheorghe, combinat nefericit și nociv cu ideologia soros-maoistă a „societății deschise”, care a pervertit ireparabil tinerii rromi acum 10 ani (și care încă agonizează, periculos). Demersul Deliei Grigore a fost centrarea pe adevărul moștenit din istoria scrisă a culturii rome, pentru a prefigura căile modernizării ei, în opoziție cu renunțarea la cultura rromă și gagicanizarea, cum prost a fost înțeles cosmopolitismul lui Nicolae Gheorghe (are și el o vină!).

Deși nu a fost o reală „ceartă a intelectualilor”, nici măcar o polemică publică, dilema este punctul nodal al polemicilor viziunii rromi-națiune, pe care organizația Amarre Romentza, continuatoarea organizației Aven Amentza, prin Delia Grigore și Mihai Neacșu, au dus-o cu Romani Criss (în spatele căreia erau Nicolae Gheorghe & Comp.). Prin cărțile scrise și luările publice de poziție, Delia semnalează - ca și Liszt, în fabuloasa sa carte despre ethosul unic al muzicii rome, din 1859 - riscul ca poporul rrom să-și piardă sufletul (identitatea) și să se înstrăineze de sine însuși, printr-o gagicanizare/ modernizare cosmetică, superficială. Ridicuzată și diabolizată, ca reprezentând un revolut naționalism gregar și utopic, o tradiționalizare deturnantă a urgenței modernizării culturii rome, timpul i-a dat dreptate, chiar dacă vexațiunile au făcut-o să bată în retragere, ultragiată și de gagii, și de rromi.

Reînțorși silit la adevăr, acum ne este clar că modernizarea unui popor nu se poate face mecanic, ci prin raportarea continuă la ethosul și mentalitățile tradiției sale. Rezultatele nefaste ale ratării direcției bune se văd, iar ruptura dintre elitele rome gagicanizate (soros-maoiste) și poporul rrom este totală, trebuie reconstruit de la zero, pentru că doar poporul își confirmă/ instituționalizează elitele, fie ele spirituale sau politice. Adică, reînțorcerea la tradiția rromă, evocată, uneori excesiv, de Delia Grigore, pentru a-i asigura o modernizare armonioasă, nu maimuțărită, cum e acum!

După mai bine de zece ani de la falimentul teoriilor demo-liberale ale incluziunii nediferențiate (mainstreaming-ului) în cetățenie și a utopiei unei desegregări voluntare sau legiferate, situația rromilor în Europa este mult mai deteriorată ca la începutul strategiilor, e o compromitere și neîncredere generală. Par ridicole și idioate acum vremurile când cei de la REF (Fondul European pentru Educație) și Magda Matache de la Romani Criss strigau „desegregare”, în adeziunea unor dreptcredincioși ai religiei drepturilor omului care credeau în utopia că e vremea ca mieii negrii-tuci să

se pupe cu lupii albi, ambele tabere convertite la bine. Rezultatul: zeci de mii de copiii rromi au ajuns în școlile pentru copiii cu cerințe speciale (CES), considerați handicapați, eșuând în a-și continua studiile. Este o crimă împotriva copiilor rromi, decisă de stat, în numele unei ipocrite egalități, cu sprijinul unor amatori, care se consideră lideri rromi!

Ziduri de segregare rasială, evacuarea din localități sau ghetoizarea au devenit un fenomen la scară națională, forțând la o migrație masivă din România, în timp ce liderii și experții rromi au devenit slugile obediente ale sistemului represiv, tac chitic, pentru binele personal. În pofida realității crunte, milioane de euro au fost și sunt irosiți în utopia REF și PAKIV, duși pe apa sâmbetei, ca și Decada Incluziunii Rromilor (2005-2015), care aproape că a distrus rromii în Europa Centrală și de Sud-Est, retrezind rasismul manifest.

Lipsiți de suportul elitelor care să le arate o Cale, presați de excluderea rasială și de sărăcie, mare parte din romi au căzut sub limita de subzistență sau au fost siliți să intre în devianță, pentru a supraviețui, fără să mai aibă încredere în promisiuni, abandonându-se, trăind la voia întâmplării.

Mai ales copiii rromi sunt mieii pascali și țapii ispășitori ai renașterii rasismului românesc și a urii istorice neîmpăcate - pe care cosmopolitismul rrom a crezut că-l va elimina, ștergându-l cu buretele!!! Inclusiv prigonirea celor care refuzau înregimentarea în sinistra idee a incluziunii nediferențiate, gagicanizării, care au fost siliți să tacă, li s-a tăiat accesul la finanțări sau la exprimare publică. Evident, Delia Grigore a fost prima pe Lista neagră!

Despre eșec și necesitatea „reîntoarcerii la popor”, la identitatea reală, la adevărul din fundamentele spirituale rrome (așa cum este el, neexotizat) vorbește și „ultimul Nicolae Gheorghe” (2007-2013), prin „Testament”.

Reflecțiile asupra conceptelor rrome, cum ar fi *pakiv*, sunt mai ales o aderare și dezvoltare a încercărilor Deliei Grigore de a defini și conceptualiza o (foarte necesară) antropologie rromă.

Ce suntem, dincolo de ce zicem și credem?

Din ce istorie morală și culturală venim?

Câtă influență distructivă asupra minții noastre are rasismul Sclaviei și Holocaustului? („De ce nu plângem?” – este chiar titlul unui film documentar gândit de Delia Grigore.)

Cam aceleași întrebări și le pune și Nicolae Gheorghe, ca sociolog și politolog, încercând o evaluare a dezastrului prăbușirii viziunilor sale, întrebându-se unde a fost eroarea.

Răspunsul evident este în neadaptarea normelor și valorile culturale rrome la schimbările survenite, iar eșecul arată unde trebuia acționat, înainte de toate: asupra solidarității rrome, ca națiune, pentru a avea un set comun

de valori, ca Demnitate (Pakiv) și Libertate (nu există echivalent în rromanes).

Adică, exact ceea ce Nicolae Gheorghe considerase secundar, în raport cu drepturile sociale (ale cetățeanului), iar Nicolae Păun nu s-a priceput cum să integreze drepturile de națiune în drepturile politice (drepturile rromilor, ca minoritate națională). Omisiuni fatale, care au dus la prăbușirea viziunilor civice și politice rrome. Astfel, *mainstreaming-ul* (incluziunea nediferențiată) socială și politică, profesat actualmente de ONG-uri și Partida Rromilor sunt ca și distopia integrării marginale a rromilor, împusă de Maria Tereza, în secolul al XVIII-lea, care considera că rromii ar putea fi „noii țărani”, ca și distopia lui Stalin, după care rromii ar fi „noii proletari”, ca și iluzia actuală, în care rromii sunt „europenii de nicăieri” („cosmopoliți fără rădăcini”, la Stalin), ghetoizați, rămași tot țigani. Or, cine-și uită trecutul, este condamnat să-l repete (până se trezește sau moare)!

Extras din instrumentalizările strategice și din confuzia sa dintre militant și militar, dintre cosmopolitism și cosmopolitică, Nicolae Gheorghe are, ca și Delia Grigore, inocența marilor spirite, care pot fi înțelese doar prin studiu asiduu, de către elite specializate, pentru ca ideile să fie apoi circulate și dezvoltate, în rețelele de educație publică (prin clasa de mijloc, mica intelectualitate, tehnocrați, artiști).

Așa cum nimeni nu l-a văzut pe Dumnezeu, dar urmează preceptele biblice, la fel și în realitatea secularizată (laică), puțini au citit Kant, dar toată etica lumii se bazează pe operele lui morale întemeietoare. Trebuie să fie valabil și pentru rromi, dacă vor să devină națiune - în aceasta a constat cosmopolitismul lui Nicolae Gheorghe, exprimat poate cam neatent la riscurile deturnării de către gagii, lideri și patalamagii amatori, cvasi-analfabeți.

Și ideea Deliei Grigore, a unei etape preliminare de sinteză a tradiției rrome cu modernitatea, poate fi taxată drept „naționalism traumatic”, falsificată sau neluată în seamă în falsa polemică dintre „rromii moderni” și „rromii tradiționali”, în care și modernitatea și tradiția rromă au rămas nedefinite.

Cum credința în profeți și eroi salvatori e demult depășită, iar liderii și intelectualii rromi nu au elaborat încă o viziune coerentă despre ce este de făcut, reînțorcerea la popor/la identitatea reală poate fi construită doar prin lectura, codificarea, updatarea și discuția publică a ideilor scrise de Nicolae Gheorghe și Delia Grigore.

Atât credința radicală în cosmopolitism/ internaționalism a lui Nicolae Gheorghe, cât și radicalitatea prioritizării culturii tradiționale (populare) rrome a Deliei Grigore sunt limitele de sus ale unor viziuni

opuse, cărora trebuie să le găsim Calea de mijloc. În ambele cazuri, s-au avut în vedere soluțiile deghețării culturii rrome, Delia propunând salvarea colectivă, Nicolae salvarea individuală (mai apoi colectivă) – ambele neduse la capăt, din inerția rromilor, inexplicabilă.

Faptul că Nicolae Gheorghe confirmă viziunea Deliei Grigore e dovada reînțoarcerii sale în adevăr. Nu trebuie uitat că dacă Nicolae n-ar fi mers să testeze drumul greșit, n-am fi știut care este drumul drept!

Personal, văd un martiraj în această încercare a lui Nicolae, prin el știm drumul, acum putem începe marșul spre noi înșine! Altminteri, vom fi condamnați să avem aceiași lideri imbecili și patalamagii, ca și până acum, și vom rămâne tot de răsul lumii.

Vrem, nu vrem, istoria ultimelor secole este a rațiunii, a ideilor, atitudinilor și comportamentelor, nu mai este preocupată de estetica fizicului sau sufletului religios, iar posteritatea este interesată doar de bogăția spirituală a unei epoci, nu de casele pagodă, de dansul din buric sau funcțiile vremelnice ale oportuniștilor rromi.

Criza pe care o traversăm, urmare a falsității viziunilor integraționiste, presupune o reorganizare internă, în special în crearea unor elite culte viabile și a unor rețele de comunicare publică, pentru a putea relua dialogul cu propriul popor.

În condițiile unei rate înalte de analfabetism, a unei culturi populare/orale nesistematizate valoric, ba chiar și a unei culturi generale precare a falșilor intelectuali, amatorismul gândirii elevate rrome este cauza reală a dezastrului.

Te și miri cine reprezintă rromii în reuniuni internaționale sau funcții de responsabilitate, cu tupeul și neobrăzarea crasă a ignoranței trufase, în timp ce intelectuali ca Nicolae Gheorghe sau Delia Grigore sunt blocați sau riscă să devină excepții ne semnificative și neînțelese, acoperite de glasul și ipocrizia sfertodoților rromi.

Ceea ce i-a dat forță Deliei Grigore să-și urmeze neabătut ideile de adevăr, deși în condiții vitrege, a fost faptul că le-a scris în cărți și cuvântul scris este un fel de a-ți da cuvântul, a te situa dincolo de bine și de rău. Când ești purtător de adevăr, poți avea magnanimitatea de a lăsa proștii să facă ce vor, să-și facă de cap - și asta nu din modestie, ci pentru că știi că prostia e multă și mare.

Delia Grigore și Nicolae Gheorghe exemplifică această înălțime a spiritului, de aceea, în pofida orgoliilor celor cu funcții sau avuții vremelnice, ei rămân reperele spirituale ale acestor vremi, nivelul spiritual la care au ajuns rromii din România, prin care suntem și vom fi receptați. Cât despre Delia Grigore, ea însăși trebuie să-și urgenteze actualizarea viziunilor și adaptarea acestora la criza actuală a Mișcării rrome.

Din singurătatea lui Nicolae Gheorghe e de învățat că nu poți fi liber singur și nu poți avea dreptate singur, fără a risca să fii neînțeleș și abandonat, chiar dacă respectat!

Poate că aceasta este marea lecție pe care trebuie s-o învețe intelectualii rromi care vor veni după aceste vremuri ale intelectualismului vulgar, pentru care expresie intelectuală înseamnă câteva tremolo-uri gălgâite și o expresie afectată sau țăfnoasă, atât de specifică narcisismului elitelor rrome.

Gelu Duminică între Nicolae Gheorghe și Nicolae Păun „Softul mental” al mișcării rromilor între high și s/low

După prăbușirea Mișcării rrome din 2007 - nimeni nu a mai analizat stadiul lucrărilor șantierelor deschise, autostrăzilor neterminate, drumurilor închise. După abandonarea marilor proiecte, *Rromii o minoritate europeană* (1990-1997, coordonat de Nicolae Gheorghe & comp. + CoE + OSCE), *Combaterea rasismului și modernizarea/ sincronizarea etnoculturală* (1995-2003, coordonat de Vasile Ionescu & comp. + Aven Amentza + SATRA/A.S.T.R.A + Ministerul Culturii), Strategia națională de îmbunătățire a situației rromilor (2001-2007, coordonat de Guvernul României - Agenția Națională pentru Romi & comp. + Partida Romilor) și *Deceniul Incluziunii rromilor* (2003-2007/15, coordonat de George Soros & comp. + Romani Criss + ACCR) mai există, în virtutea inerției, două drumuri încă active, dar care nu mai duc nicăieri, ca perspective de viitor pentru Mișcarea rromă: (1) „proiectul etnopolitic”, profesat din 1990, până azi, de Partida Romilor, reprezentată de Nicolae Păun, și (2) „proiectul incluziunii nediferențiate”, promovat din 2000, până azi, de Agenția de dezvoltare comunitară „Împreună”, reprezentată de Gelu Duminică.

Ca ideologie minimalistă, ele reprezintă viziuni ale unui proces gradual de incluziune a rromilor („low/slab” – Partida Romilor, „slow/încet” - „Agenția Împreună”), fără un orizont prestabilit (agendă), ci în funcție de împrejurări și de finanțatori. Ideea că dacă nu se întâmplă nimic, măcar să se întâmple ceva, ca supraviețuire și veghe, în așteptarea „marelui boom”, „big-bang”, nu este nouă, a fost profesată, cu regrete, mai apoi, și de Nicolae Gheorghe. El a constatat amar că „a te lăsa dus de val” presupune riscul să ajungi în direcția greșită, să rătăcești drumul bun, ba chiar să fii contracurentului, ceea ce, finalmente, duce la prăbușire. Opțiunea târzie pentru „revoluție” sau „revoltă” din textele scrise de „ultimul Nicolae” trebuie înțeleasă, așa cum el însuși și-a dorit, ca o căință și o mărturisire, pentru a se regăsi drumul drept al *pakiv*-ului: „Avem nevoie de cristalizarea unui nou

limbaj, bazat pe revizuirea sinceră și critică a abordărilor anterioare, pentru a înțelege originile acestei crize”. Așadar, CRIZĂ!

Evident, pentru cei angajați în aceste două proiecte-viziuni nu există o criză a Mișcării rome, dimpotrivă, ei o analizează în funcție de rezultatele personale (conform teoriei că dacă, personal, nu ești mort, lumea e vie!).

(1) „Proiectul etnopolitic al Partidei Romilor” (low) a visat un grup electoral în Parlament, care era evident că nu poate exista, bazinul electoral rome activ actual fiind sub 13.000 voturi. Fără o strategie de comunicare cu propriul electorat, Partida Romilor a devenit un fel de agenție electorală, la dispoziția partidelor majoritare, cu un electorat captiv, la nivel local. Acest fapt a făcut ca filialele să se autonomizeze și să subziste din sinecurile locale (câteva posturi în administrație), relația cu conducerea centrală fiind fără obligații reale (deputatul este ales din oficiu, conform Legii electorale).

Prăbușirea Partidei a început mai ales după 2004, după ce guvernării au constatat că Partida Romilor nu dispune de resurse umane calificate pentru un parteneriat politic în derularea Strategiei pentru rome (până atunci beneficiase de suportul Convenției Cadru a Romilor).

Și Agenția Națională pentru Romi proiect politic Guvern - Partida Romilor a sfârșit prin a fi marginalizată, guvernării abandonând-o și creând o structură alternativă, instituția fiind ocolită atât de administrație, cât și de finanțatori. O reformare este iminentă.

Ca o concluzie, idealurile de început ale Partidei Romilor nu mai sunt posibile, organizația supraviețuiește doar prin abilitatea managerului ei, Nicolae Păun, dar fără nicio viziune de viitor.

(2) Nici proiectul „Agenției Împreună” Împreună (slow) nu mai are nicio legătură cu sensul înființării sale, în anii 2000, de Maria Ionescu, în ideea dezvoltării comunitare rome, promovată până atunci de viziunea lui Nicolae Gheorghe.

Este adevărat că ideea de dezvoltare comunitară impune condiția *sine qua non* de a fi „împreună” (români și rome, în cooperare locală), doar că de peste 15 ani nu se mai face dezvoltare comunitară, iar conceptul de „împreună” a devenit, surprinzător, moștenitorul ideologul și dezvoltatorul „platformei” soros-maoismului/ incluziunii nediferențiate, a unui de Big Brother ubicuu și evanescent.

Astfel, asociația s-a specializat, în timp, în producerea a varii măsurători sociologice, cu sprijinul sociologilor români, de la Sorin Căce, la Marian Preda & comp., „Împreună” asigurând parteneriatul și expertiza pentru organizații rome-satelit, varii instituții ale statului, donori etc., profesând ideea unei incluziuni graduale (slow) și a unei intervenții corective etno-identitare minimaliste, cel mai adesea reduse la tonul

„sfătos”, mizând pe „ce știe lumea” sau pe un fel de așteptare a mântuirii sau minunilor.

Ca și în versiunea etno-politică *soft* a Partidei Romilor, și „Agenția Împreună” consideră că nu există o criză a leadershipului (lideri sunt cei care fac ceva, nu contează ce și cum), nu există o criză a valorilor, dimpotrivă, Sorin Necunoscutu și Marian Mexicanu pot fi înregimentați ideii proiectului căsătoriilor timpurii, sau – conform politicii de „cadre” a Partidei Romilor - orice analfabet, dacă are „echipă” (votanți), poate deveni lider! Cât despre cursurile și armatele de „mentori” (ca proiecte finanțate pentru „domesticirea sălbaticilor”) viziunile acestora se mulează pe realitatea înțelegerii locale, cel mai adesea sub forma unor povestiri ale întâmplării reușitei personale.

Atât Nicolae Păun, cât și Gelu Duminică nu se revendică de la vreuna din „școlile de gândire rrome”, resping ideea vreunei filiații directe, ceea ce presupune fie că au pretenția de a fi ei înșiși deschizători de drumuri (guru, Șeful, Boss etc.), fie că nu-i interesează ideea, sunt concentrați doar pe succesul și supraviețuirea ONG-ului și membrilor acestuia, chiar dacă par „încremeniți în proiect” (pentru unii). Atât Partida Romilor, cât și „Agenția Împreună” sunt asemenea unor baloane meteorologice, care plutesc pe deasupra realității și ideilor dramatice de găsim de soluții de depășire a crizei rromilor, dar păstrând o distanță și neimplicare orgolioasă, aparent bonomă, ancorată într-o cețoasă perspectivă „mainstreaming”, adică exact în eroarea mărturisită a lui Nicolae Gheorghe.

Viziunea este cea a „binelui general” (nu specific, etnic): Partida Romilor militează politic, transetnic, pentru „binele *politic*” pentru toți (indiferent de...), la fel cum „Agenția Împreună” militează civic, transetnic, pentru „binele *civic*” pentru toți (indiferent de...) - reiterări cosmopolite revoluate, de care Nicolae Gheorghe s-a *lepădat* public!

Totuși, la o analiză mai nuanțată, ambele asociații văd „combaterea sărăciei” mai degrabă ca pe un proces de incluziune pe termen lung, prin educație alternativă (traininguri, organizări locale), „pasul pe loc” e ca și în celebra polemică dintre Marx, care vedea schimbarea socială posibilă doar printr-o revoluție organizată, ca „trezire” a maselor, invers decât anarhistul Proudhon, un fel de sf. Augustin secularizat, pentru care problemele se rezolvă în timp, când poporul va simți nevoia (dacă o va simți)! Între aceste două drumuri (asemănătoare) și conexiunile lor cu lumea puterii și finanțatorilor gravitează mai toată gloata dezlănătă de „proiectangii” și politrucii, rromi și nerromi.

Atât viziunea Partidei Romilor, cât și a Agenției „Împreună”, prin proiectele acestora, dau senzația pozitivă de bine, ca sevrăjul drogaților, însă realitatea face evidentă o îngropare a proiectului însuși.

În fine, Amarre Romentza, Romano butiq, Sastipen, UNCR, REF, asociațiile femeilor rrome, varii asociații ale tinerilor rromi sunt drumuri închise sau în construcție, unele închise temporar, altele definitiv, toate în siajul celor două asociații „coordonatoare”.

Cam atât a mai rămas din idealul lui Nicolae Gheorghe de a crea o „societate civilă rromă”, pe care să se dezvolte o „societate politică rromă” - și asta explică mentalitățile actuale, în ceea ce ne privește, ca rromi! De altfel, recent, Valeriu Nicolae, fost reductabil activist rrom, își povestește, cu nostalgie și oareșce umor, eșecurile, în „Dilema”, pe urmele lui Nicolae și ale mele, semn că morții fizice îi este prealabilă moartea idealurilor (cum trist constatăm din memoriile unui înfrânt, ca Nicolae Gheorghe).

Oare ce au înțeles activiștii rromi din I Petru II, 16: „Trăiți ca oamenii liberi, dar nu ca și cum ați avea libertatea drept mască a răului...”? Momentan, deși într-o vizibilă căutare a unor noi soluții de scoatere din criză a Mișcării rrome, Nicolae Păun și Gelu Duminică, prin temporizare, fac cel mai vizibil chiar nonsensul în care s-au cantonat politicile publice și etnopolitice, în obediență față de politicile incoerente ale statului sau donorilor, în fapt, între extincție (moarte) și resurecție (re-naștere).

Paradoxal, deși au fost în varii forme de opoziție față de deetnicizarea profesată de Nicolae Gheorghe, Nicolae Păun și Gelu Duminică par acum cei mai fervenți continuatori ai lui (deși el s-a desolidarizat de viziunile *mainstreaming*, așa cum a fost înțeles, la implementare ideea cosmopolitismului său).

Riscul este ca slabele bătăi (low & slow) ale inimii rrome să fie „cronica anunțată” a morții pacientului, operat cu succes, dar trezit mort! De fapt, moartea Mișcării rrome nu poate fi oprită, împotriva voinței sale de a muri! Astfel, ceea ce este conotat negativ, ca „mercenariat” și „prestări servicii” (pentru unii), poate fi redus la ideea unei eutanasierii asistate a Mișcării rrome, în care activiștii rromi sunt, de fapt, cioclii ei! R.I.P!

De ce ratează și trădează mereu tinerii rromi?

Recăderea în trecut

Prăbușirea viziunii lui Nicolae Gheorghe, care a antrenat și efectul domino al prăbușirii civice și politice actuale a Mișcării rrome, a fost provocată de tinerii rromi de acum 10 ani.

Un mod sinucigaș de a-și rata viitorul, prin alegerea căii facile a vieții, improvizat și pragmatic, fără idealuri de viitor, fără vise, acceptând

doar ceea ce este, eventual, ce se poate șmecheri (romano buchi/ treabă țigănească). Un continuu și perdant obicei de a-și tăia creanga de sub picioare și de a rata solidarizarea și construcția siguranței propriului viitor, este comun tuturor încercărilor de a-i implica pe tinerii rromi: soros-maoismul și pakivismul, tarzanismul, chiar și antirasismul SATRA/ASTRA au eșuat imediat ce resursele de prestigiu sau financiare au fost stopate. Care să fie cauzele acestei discontinuități între generații?

De ce t r ă d e a z ă mereu tinerii rromi?

Pentru că m a t u r i z a r e a personalității lor este imposibil de finalizat, câtă vreme - în c o p i l ă r i e -, construcția personalității le-a fost distrusă. Nevoia de afecțiune, ca dorință de apartenență și frică de excludere, le este refuzată, inexplicabil, și toată copilăria și tinerețea lor devine o încercare, mereu ratată de a regăsi dragostea pierdută. Cum dacă dragostea nu e, nimic nu e, felul cum iubesc cei neiușiți, sigur este diferit, cel puțin în formele tradiționale de cunoaștere, religioase și lumești.

Colonizată și inferiorizată, considerată subcultură/ contracultură, identitatea etnică rromă, deși valoroasă, este captivă, obligată să accepte doar ceea ce i se dictează, pe criteriile aleatorii. Nu atât culoarea pielii – un criteriu de identificare cvasi-dispărut -, cât valorile et(n)ice rrome, de sorginte orientală, sunt considerate „țigănie”, acceptate doar în măsura în care frizează bunul gust, ridicolul, clowneria. Dacă privim la o altă națiune nongrata/indezirabilă și rasializată, putem constata că ei au reușit, pentru că - în pofida gagiiilor - și-au rafinat artele și ideile, printr-o reformă spiritual colectivă. Noi, am putea?

La mijlocul vieții omului, între c o p i l ă r i e (0 – 12/14 ani) și între m a t u r i t a t e (33/35 – 70 ani), t i n e r e ț e a (14 - 33/35 ani) este vârsta formării și testării personalității umane.

Dar mai ales este vârsta dragostei, de la dragostea de Absolut (Dumnezeu) și înțelepciune (filologie, filosofie), la eroismul civic al dragostei de patrie și de dreptate socială, până la împlinirea dragostei erotice, ca pregătire a asumării mature a destinului, viitorului. Este o vârstă a speranței, idealurilor, iluziilor, dar și a deziluziilor și dezamăgirii de a nu fi ceea ce scontai, care depinde de capitalul social, cultural sau economic disponibil sau investit, cu muncă.

Este și vârsta marilor eșecuri, puține din visurile copilăriei se împlinesc, iar pregătirea pentru vârsta maturității presupune profesionalizarea/ desăvârșirea abilităților posibile.

Este cazul persoanelor cu handicap social, pentru care stigmatul identitar este o prelungă criză de deformare a personalității, care traversează dureros toate etapele vârstelor psihologice, din copilărie, până la maturitate, când, resemnat, omul pierde speranțele vindecării, abandonează lupta și își acceptă dizabilitatea.

În cazul rromilor, națiune rasializată istoric, sentimentul psihologic de inferioritate/ inferiorizare, ca eșec existențial, este mult mai greu de suportat, pentru că diformitatea nici nu există, nu este o vină personală, nici voința lui Dumnezeu, ci mizeria morală a disprețului Celuilalt. Orice încercare a unui rrom de afirmare a demnității și libertății este considerată o impostură (țiganul nu e om, țiganul e om de departe etc.), rolul și statutul său este prestabilit, într-o străveche stratificare socio-economică de rasă/ clasă/ castă – dincolo de retoricile umaniste sau de cele vetust-iluministe ale drepturilor omului și cetățeanului.

“Opusul iubirii nu este ura, ci indiferența”, spune Elie Wiesel, despre faptul de a te simți exclus din umanitate, prin rasism.

Cum „dacă dragostea nu e, nimic nu e”, această ofensă întreține un resentiment continuu, ca speranță a unei zile a dreptății și răzbunării nedreptății, sau ca abandonare în voia Domnului, demnitatea și libertatea lăsate pealaltă.

Or, demnitatea umană este o responsabilitate a creștinului în această lume, pentru a respecta șansa de a fi după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, la fel cum și Libertatea, fizică (prin Moise) și spirituală (prin Iisus), reprezintă însăși chintesența Creștinismului și omului nou: *Nu vă mințiți unii pe alții întrucât v-ați dezbrăcat de omul cel vechi împreună cu faptele lui și v-ați îmbrăcat cu cel nou care se înnoiește după chipul creatorului său pentru a ajunge la cunoaștere, unde nu mai este nici grec, nici iudeu, nici circumcizie, nici necircumcizie, nici barbar, nici scit, nici sclav, nici liber, ci Cristos care este totul în toate.* (Pavel, Coloseni 3:9-11).

Fără a lupta pentru demnitatea și libertatea sa și a Aproapelui, existența țiganului/rromului în lumea Cezarului este un nonsens al nașterii și vieții sale. Transa bigotismului rrom, pare destul de suspect de asemănătoare cu transa muzicală sau transa magică, ca suferință și abandonare a speranței, fapt care este un paradox care pune însuși temeiul credinței religioase în limitele discreditării, un eșec - dacă (po)căința nu înseamnă împlinirea legii dragostei, ci renunțarea/ abandonarea luptei.

Credința nu este doar o salvare individuală, ci și a aproapelui: Dacă iubiți numai pe cei ce vă iubesc, ce răsplată mai așteptați? Nu fac așa și vameșii? Și dacă îmbrățișați cu dragoste numai pe frații voștri, ce lucru neobișnuit faceți? Oare păgânii nu fac la fel? (Matei 5:46-47).

Otto Weininger asemuia criza de identitate a membrilor unei națiuni non grata/ indezirabile și rasializate cu sentimentul castrator al dominației masculine și crizei psihice a formării feminității. Abandonarea responsabilității individuale și colective față de demnitatea și libertatea proprie și a Celuilalt, este o acceptare benevolă a supunerii, asemănătoare înlănțuirii, însclavizării, prizonieratului – ghetoul, ca închisoare în aer...liber! Rușinea,

astfel, nu este față de lipsa de creditare socială a lumii, ci de propria discreditație, de a accepta, nedemn, terfelirea, subumanitatea.

Eroarea de acum 20 de ani a fost că mulți tineri rromi au devenit președinți și „generali” pe „frontul” binelui, mai ales pe coordonare proiecte și strategii, deși tocmai acest fapt îi împiedica să mai meargă la școală. De aceea, evaluând cei 25 de ani de acțiune afirmativă în educație, constatarea este că a produs mii de patalamagii și birocrați rromi, dar niciun intelectual, de aceea criza actuală de management a Mișcării a fost determinată de amatorismul/ lipsa de profesionalism a elitelor rrome în determinarea propriului viitor - fie că vorbim de soros-maoism, pakivism, tarzanism, chiar și de antirasismul SATRA/ ASTRA. În rest, în absența unui capital social, cultural sau economic, dragostea țigănească devine o nevrotică/ psihotică sexualizare a frustrării, considerată, de clienți, un fel de capital erotic (a face dragoste în numele unei iubirii rămasă fără un obiectiv precis).

Or, spune Hegel, „viclenia istoriei” este să ne împlinescă erorile, ca învățătură de minte (pentru cei care gândesc!), pentru că cei care își uită trecutul sunt condamnați să-l repete (până ce vor face saltul istoric!)

Ce pare evident este că evitarea deformării personalității trebuie făcută, în copilărie, iar pentru asta trebuie ca părinții rromi să poată edifica rromul nou, pornind de la ideea lui Iisus, educația, ca re-naștere din nou, nouă conștiință de sine, civică, etnică, creștină.

Nu de la tinerii rromi, ci de la copiii rromi trebuie începută re/forma, re/nașterea, o spune și Campania SOS Mama și copilul rrom!

CRONICI: AFECTELE ȘI EFECTELE „RINOCERIZĂRII”

Cum iubesc cei neiubiți, de la marginea s(t)atului?

Mitul compasiunii și auto-compătimirea în activismul social, ca auto/re/de-colonizare, între (re) zombificare/însclavizare și mobilizare comunitară, ca (re)ghetoizare și auto/re/de-rasializare, Țiganostroikă a Țiganitudinii. Dialectica Țigănificării, ca alienare, auto-canibalizare, renegare, denegare și dez/angajare a „(rr)omului nou”, fals profet ajuns lider intelectual, politic, religios, vătaf de sclavi etc. Remediul: „brokeraj cultural modernizat” și „religie civilă rromă”

Aceste rânduri și gânduri sunt un protest împotriva Noii Inchiziții, tentației istorice a multor falși sfinți (teologi) și falși intelectuali (sfinți fără nimb) de a institui permanent un monopol asupra adevărului, ca instanțe morale, religioase sau academice), cu pretenția de părinți „castratori”, într-o retorică din ce în ce mai îndepărtată de „viața vie” a rromilor.

Etica postmodernă, spre deosebire de erorile Modernității (Iluminismului), care a atentat chiar la desființarea Bisericii, nu mai consideră că există un conflict între Religie (Credință) și Știință (Cunoaștere), măcar pentru faptul moral că suntem strănepoții unei civilizații care s-a gândit în fundamente religioase, iar „revoluția copernicană” a secularizării/laicizării a însemnat doar o transcendere a sacralului în profan, nu o înlocuire a Absolutului cu nimicul, a lui Dumnezeu cu omul - cum acreditează încă adepții Bibliei Roșii (pentru a defini doar scientismul marxist, cel mai înverșunat, acum în implozie). De aceea, sublimul, ca Absolut al cunoașterii, este o replică umană, în lume, a Sacralului. În aceeași accepție a consubstanțialității și complementarității, „religia civilă” (drepturile omului, dialogul intercultural etc) consideră activismul social ca un altfel de misionariat.

Pentru noi, cei din țările fostului comunism marxist-leninist, e o reîntoarcere anevoioasă la Adevăr, după generații în care „spălarea creierului” impunea o aderare necondiționată sau riscul de a deveni victimă. Ca și în lumea care n-a trecut prin infernul comunist, sunt de căutat punctele de convergență între cei care cred în activism și virtuțile civice/cetățenești și confrății lor, care numesc asta „cetatea lui Dumnezeu”. Deși este neindicat să compari incomparabilul, în cultura rromă imitația acestui model a dat intelectuali, pastori și politicieni cvasianalfabeți, maimuțărind inteligența,

sfințenia și reprezentarea idealurilor rromilor, dar devenind un pericol public pentru propriul popor, prin blocarea lor („ca țiganul la mal”) între idealizarea unei identități virtuale, de neatins, universalizate și gagicizate, simultan cu diabolizarea identității reale, abandonată pe considerentul impracticității ei (de fapt, necunoscută lor). Această prelungită criză de dezvoltare și reprezentare culturală a rromilor este efectul negativ al obsesiei nevrotice pentru un status social cu notorietate al așa zișilor „lideri” (vechile elite) și a lipsei de norme în acțiunea afirmativă în educație pentru tinerii studioși rromi (viitoare elite).

În această luptă pentru putere, ca auto-erotism (narcisism), piramida reprezentării este când ruină, când nouă și orgolioasă construcție/proiect, cam ca lucrarea Meșterului Manole, entuziasmul sau dezamăgirea depind de gașca pe care o chibițăm sau, dimpotrivă, de luciditatea cu care privim realitatea, pentru a vedea ceea ce este: ca în Balada meșterului Manole, este un act potențial, ca premiză a „trezirii”, dar nu a lucidității depline, pentru a deveni f/act (faptă). Între vorbă și faptă stă... sacrificiul, ca Ana (Psyhe, gândirea, Cuvântul care zidește) pentru opera lui Manole, pentru a nu cădea în auto-erotismul lui Narcis (narcisism).

Cum acest eșafodaj merit să edifice (rr) „omul nou”, este o ideologie perversă a modernizării valorilor și practicilor culturale rrome, care nu aduce beneficii pentru cei asupra cărora se exercită politic, avem de-a face cu o tiranie/dictatură, iar cultural cu o *rinocerizare*, ca înslavizare voluntară, aderare supusă la colonizare și totalitarism. Așadar o falsificare, o deturnare a Mișcării rrome. Din fericire, ea afectează doar falsele elite rrome, deși rezonanța acestui amurg al zeilor de mucava afectează întrucâtva șansele de salt calitativ al națiunii rrome.

Părea rizibil sloganul „Black is beautiful” (Negrul este frumos), dar prin „deghetoizare culturală” (Renașterea Harlemului, provocată de intelectualii și artiștii afroamericani între anii 30-60, care a dus apoi la Mișcarea pentru drepturile civile) și „brokeraj cultural modernizat”, ca tranzacționare a producției culturale în funcție de piața valorilor, reușitele sunt evidente, fie că vorbim de Obama sau de Beyonce sau, în România, de Andra, Damian Drăghici, Pepe, Connect R., Maria Ciobanu, Maria Lătărețu, Ion Voicu, Grigoras Dinicu etc.

Merge și *Gypsy is beautiful*, pentru cei care cred că suntem urâți, proști, primitivi, dar depinde de noi să transformăm ceea ce pare așa în frumusețe. Or, ceea ce lipsește este „made in/by”, ca marcă etnică, și asta doar pentru că lipsește o rețea de tranzacționare de piață¹⁶⁵ a valorilor rrome,

---

¹⁶⁵ „... trebuie să conectăm educația cu piața forței de muncă, cultura cu economia” - spune și Nicolae Gheorghe în *discursul la al doilea Summit European referitor la incluziunea rromilor, Cordoba, 8-9 aprilie 2010*.

fapt care silește valorile reale să se „expatrieze”, lăsând locul amatorilor și aventurierilor, incompetenței.

Pe de altă parte, etnicitatea nu este o obligație, cei care vor să se desolidarizeze etnic și să se asimileze/convertească la altă cultură, să se „rinocerizeze”, s-o facă, nu e nimic nou în trădarea elitelor rrome. Însă, pentru cei care refuză asta, e nevoie de mai multă coerență și responsabilitate.

Decizia lui Beranger de a spune NU *rinocerizării* (asimilării) este parte din misiunea acestui e-group, în care ne-am propus să fim ceea ce suntem (rromi), dar să transformăm ceea ce pare handicap în calitate, prin noi înșine: *Ei da, sunt un monstru. Un monstru! Doamne, niciodată nu voi fi ca ei, niciodată, niciodată! Nu mă mai pot schimba. Aș vrea, atât de mult aș vrea, dar nu pot. Nu mai pot să mă privesc în oglindă. Mi-e rușine de mine. Ce urât sînt! Nefericit cel ce vrea să-și păstreze originalitatea... Ei bine, asta e, o să mă apăr împotriva tuturor, am să mă apăr! Pușca, unde mi-e pușca? Am să mă apăr împotriva lumii întregi, mă voi apăra, mă voi apăra! Sunt ultimul om (rrom? – nota mea) și voi rămâne așa până la cea din urmă suflare!*¹⁶⁶

Cum cultura rromă este populară și în cvasitotalitate orală, o cultură a afectelor și efectelor instant (prin cântec și descântec), retorica idealizată și ipocrită a iubirii de aproape, de neam, de universalism etc. relevă un conflict blocant între trecut și viitor, între vechile elite și viitoarele elite, care explică această imobilitate a prezentului, stagnarea.

Mișcarea rromă este blocată de falși profeți, într-un jalnic ritual de legitimare și legalizare, ca o altfel de „sfințire”, a tot soiul de aventurieri și nevrotici bolnavi de vedetism, care se validează unii pe alții ca elite, dar nu pe principii meritocratice, ci pe „șmechereală”, prin (re)vrăjirea maselor.

Nu există o infrastructură de rețele și noduri de comunicare publică spre mase, tocmai pentru a fi menținute în ignoranță și a bloca primenirea valorilor.

E o permanentă recădere în istorie, doar că de data aceasta vina nu mai este a istoriei, ci a propriei inerții (morale și, evident, mentale) și a unei schizofrenii imaginative în care se confundă „problemele personale/private” cu „problema socială/publică”.

Este o explicație a inexistenței unei linii de demarcație între drepturile posibile și utopie, între risc și negociere, între o abordare lucidă și iluzii. Astfel, marile teme de reflecție care transcend timpul istoriei, pot fi reduse la conflictul dintre civilizație și barbarie, fie și ca „socialism sau barbarie”, „capitalism și schizofrenie”, în variantele moderne, dar înțeles ca

---

¹⁶⁶ Eugen Ionescu, *Rinocerii* (1958)

civilizație și „țigănie”, ultimul termen înlocuind precis identificarea cu barbaria, primitivismul.

Discuția dacă rromii sunt „ultimii barbari” ai Europei și explicațiile pentru care nu există o reflecție a rromilor înșiși, explică rândurile și gândurile acestea, ca preambul al unei discuții mereu amânate. Desigur, există și excepții, tu însuși/însăși poți fi una din ele, dar expansiunea răului vine din neștiința de a menține binele sau din renunțarea noastră, din lipsa de solidaritate.

Ingenieria socială și edificarea (rr)„omului nou”, de la sfântul Pavel și Rousseau, până la *homo sovieticus* și *arianul* nazist, dincolo de criminalele obsesii eugeniste, a însemnat mai ales un conflict violent între cei care se considerau civilizați, contra celor considerați barbari/primitivi, pentru care s-a instituit starea de excepție, ca excludere radicală (moarte). Marile revoluții spirituale au fost concomitent și mari conflagrații armate, în care „procesul civilizării” a fost înlocuit cu *ecarisajul etnic/social*, prin care indezirabilii au fost uciși sau ghetoiizați, decivilizarea și recivilizarea (ca asimilare) fiind un simplu proces de incluziune și excludere a sociopaților, asocialilor. Tolerată întrucâtva fizic, trecerea celor din ghetou prin comunitate nu lasă urme în memoria locală, nici în muzee, nici în structurile instituționale, nici chiar în închisori - ei sunt ceea ce se numește „(rr)omul fără identitate”, „(rr)omul invizibil”, „(rr)omul fără însușiri”, ca un Peter Schlemiel care și-a pierdut umbra (a se înțelege memoria, identitatea).

Alternativa la această situație de provizorat și improvizație existențială nu poate rămâne „dragostea țigănească”, freudo-marxismul ca sexualizare a frustrării, o călăuză a minților rătăcite. Lipsesc intelectualii rromi care să se constituie în modele formative și transformatoare, aceasta este criza, care riscă să devină mortală.

Această întârziere a constituirii unor elite rrome autentice și „endogame” explică de ce rromii sunt considerați încă „sălbaticii Europei”, iar excluderea și ghetoiizarea lor rămâne pur rasială, ca diferență radicală între civilizați și primitivi, deși sub ipocrita corectitudine politică a cetățeniei și drepturilor omului, a unei precare protecții/(in)securități civile, drapată în protecție/ (in)securitate socială.

Paradoxal, lipsește chiar o definiție a acestui rasism particular: unii preferă termenul *antigypsism*, pentru a-l apropia de *antisemitism*, deși sclavia rromilor, ca hamiți (egipteni, gypsies) a fost legitimată încă de la începuturile iudaismului, mai apoi creștinismului, de către teologi. La început ca o război rabinică față de foștii stăpâni (egiptenii) decretați sclavi (hamiți), prin blestemul lui Noe, la re-facerea lumii de după Potop. Indiferent dacă hamiții erau negri sau (mai) albi, erau barbari și în mod natural sclavi - cum spune și Aristotel, în *Politica*, cu mult înaintea Bibliei.

Cum a evoluat instituția sclaviei și primitivismului rromilor, dacă a evoluat, este chiar istoria acestui film. Un film care merită văzut, pentru că este o „tele-realitate”, o colecție de stereotipuri, o nesfârșită istorie a umilirii rromilor și (auto)disprețului. În același timp, el este și istoria actuală a sinuciderii unui popor, privat de norme și idealuri de către elitele sale, slugi ale colonialiștilor, despre care Fanon a scris texte fundamentale. În fine, este povestea unei tragedii prostești, a unor crime ai căror vinovați nu sunt identificabili, dar la care suntem părtași! Cât de mult rău, până la crimă și lacrimă, poate face iluzia „dragostei țigănești”, fie ea pentru cineva sau pentru popor, dacă e nevrotică și prost înțeleasă!

Cât de mult a exagerat apostolul Pavel, exploatând emoția pentru a seduce masele, când a spus „dacă dragostea nu e, nimic nu e”?

Dragostea este i n s t i n c t corporalizat (pilda martirajului lui Ioan Botezătorul, sacrificat de dansul lasciv al Salomeei) sau, dimpotrivă, este g â n d i r e empatică (a-l iubi/gândi pe „aproape” ca pe tine însuți, cum propune Christos, via neoplatonism și stoicism)?

Mai este valabilă ideea de frică sau de iubire din vremurile barbare sau lumea s-a schimbat, frica și iubirea trebuiesc adaptate evoluției societății umane și înțelesurilor realității civilizației de acum?

Nu mai este pentru nimeni cu adevărat valabil cum înțelegea Pavel, acest Stalin de acum 2000 de ani, Libertatea și (rr) *omul nou*, eliberarea ca simplă schimbare a stăpânului real (puterii pământești) cu stăpânul celest (puterea cerească): „Fraților, ați fost chemați la libertate. Numai nu faceți din libertate o pricină ca să trăiți pentru firea pământească, ci slujiți-vă unii altora în dragoste. Căci toată Legea se cuprinde într-o singură poruncă: „Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuți” (Pavel, Galateni 5: 13-14). Este un slogan exaltat, doar în cer, și doar în Rai, nu și pe pământ poate fi înțeles acel „Nu mai este nici iudeu, nici grec; nu mai este nici sclav, nici liber; nu mai este nici bărbat, nici femeie” (Galateni 3: 27), ca și copy-paste-ul lui Rousseau, după care „nu mai există nici francezi, nici germani, nici chiar englezi, toți suntem cetățeni europeni” (în *Considerații asupra guvernării Poloniei*, 1772).

Asta, rromii o știu bine, pentru că au trăit cea mai lungă istorie a sclaviei din istoria lumii și nici acum n-au ieșit din dependența și dominația puterii altora, nu au o Demnitate și Libertate deplină, iar cetățenia, națională sau europeană, este încă o ficțiune, o ipocrizie

Acum 500 de ani, „revoluția sfinților”, prin Reformă și Contra-reformă, a reimpus Legea, și a reinterpretat Dragostea, pentru că omul nu făcuse dovada responsabilității față de „aproape”. Era și o modificare a înțelesurilor „pildei samariteanului”, când un adept al Legii îl întrebase pe Christos: „Și cine este aproapele meu?” (Luca 10:29). Re-fundarea

comunității a însemnat re-fundarea comuniunii, printr-un nou „contract social” între cei din comunitate, ca asistență mutuală și crez comun în valori.

S-a clarificat cine este „aproapele”, dar și cine este Celălalt, ca Neidentificat, străin, outsider. Pentru ei, ghetoul și mila creștină, toleranța ca umanism, provizorie, condiționată.

Se pune întrebarea dacă romii (liderii lor politici și religioși) s-au decis între „dragostea țigănească” (hedonism și Libertate) și „legea țigănească” (constrângere și responsabilitate), pentru a ști cum să ajungă la Libertate și Demnitate!?

Pentru securitate socială, ca aspirație spre continua libertate și demnitate (Rawls), acum trei secole, în Europa, „revoluția minții” a instaurat rațiunea ca principala călăuză a umanității, ca memorie și arhivă a cunoașterii argumentative/ demonstrabile, ca „desvrăjire” a minții. Reiterat de Kant, „sapere aude” (îndrăznește să știi/cunoști) a devenit o obligație preliminară oricărui dialog, reordonând și stratificând lumea. *Dar la rromi, care sunt cauzele eșecului lor repetat de a fi liberi și demni?*

„Vrei să salvezi lumea? Nu se poate, e o prostie. Și-apoi să știi că oamenii aștia nici nu vor să fie salvați” îi spune iubita româncă unui „rrom românizat” (cu sensul de civilizat, opus barbarului/primitivului) ajuns oarece profesor, când acesta o părăsește și se reîntoarce în „țigănie”, o groapă de gunoi a lumii, un ghetou segregat rasial, spațial și mental de lumea civilizată „Ești un țigan boier. Aici nu e nimic. Numai praf și mizerie. Gunoaie. Și sex”, îi spune și smardoiiul mahalalei, fumându-i ultima țigară, pentru că diferența dintre ei doi, ca rromi, pare să fie că unul trăiește pentru „a avea”, celălalt pentru „a fi”, două paradigme paralele, imposibil să se întâlnească¹⁶⁷.

Cele două opinii, ale româncei și ale smardoiiului, nu par să se contradică, deși ambele maschează un interes subiectiv, egoist, auto-erotic (narcisist): pentru româncă, este argumentul ultim al încercării de a-și păstra iubitul (nu știm nimic de motivația ei, ca femeie), pentru smardoiiul

---

¹⁶⁷ Am selectat din seria de cronici la filmele despre rromi și prezentări ale cărților importante pentru rromi, discutate pe e-groupul Graal Rom, cronica (iritată) la filmul *Dallas Pashamende* (2005), prezentat în România cu titlul apocaliptic „Uită și fugi!”. Este unul din multele filme despre soarta rromilor din România, dar care nu rulează și în România, din dezinteresul producătorilor, dar și al disprețului față de asemenea teme al publicului. Robert-Adrian Pejo este un regizor plecat din România, despre care nu se știe prea multe, dar filmul său poate concura cu marile filme dedicate rromilor, de la *Am întâlnit țigani fericiți*, la *Vremea țiganilor*. Filmările au fost făcute la groapa de gunoi din Cluj, în celebrul ghetou Pata Rât. Pentru cei interesați de partea socială, recomand cu căldură cercetarea-acțiune *Pata* (2016), inițiată de un grup de universitari clujeni și coordonată de Eniko Vincze.

manelist, jalnică caricatură a colonizatului (gagicanizatului), pentru a-și păstra atuurile de a fi *macho*.

Psihologic, prin dorința lumească (partea instinctuală/ animalică a omului) amândoi ar fi alter ego-ul conflictual al celuilalt cuplu, în oglindă, a eu-lui ideal în conflict cu eu-l real. Așadar, o polemică tragică despre dragoste: pentru unii corporalizată (versiunea gagicanizată), pentru alții filtrată prin minte (versiunea opusă).

Ea (țiganka), deși este frustrată, pentru că îl așteptase, îl iartă și îl tunde, ca în ritualul tonsurii la călugării care se convertesc la dragostea aproapelui și se po/căiesc ieșind din lume; își spală trupul, ca într-un ritual inițiativ, pregătindu-l pentru a-și re-naște/re-plămădi iubitul și a-l reîntorce în identitatea etnică, a strămoșilor, ca o zeiță trăind între gunoaie, Marea Mumă. Ba chiar și moare, din iubire pentru el, ucisă de soțul gelos - eterna poveste sentimentală.

El, „fiul risipitor” reîntors acasă și hotărât să revoluționeze ghetoul, să-i aducă fericirea, într-un pariu a cărei miză este în ce măsură dezvoltarea comunitară are ceva în comun cu deghetoizarea și „cultura sărăciei”, ca prăbușire dincolo de barierele raționalului, în sărăcia economică și psihică a celui care a abandonat speranța.

Cam acesta este scheletul povestirii, pe care regizorul pune „carnea” (încarnează) opiniile sale, o perspectivă de din afară, ca un zbor deasupra unui cuib de...ciori. Mai precis, ca pe o repovestire exotizată a romanului „Dragoste și gunoaie” (1988) a prozatorului ceh Ivan Klima. O proză care i-a inspirat marelui sociolog al postmodernismului Zygmunt Bauman, reflecțiile unei cărți despre producția de „deșeuri umane”/„wasted humans” și dilemele dezvoltării în aceste prefaceri rapide și nesigure ale „modernității lichide” (postmodernitate, globalizare, mondializare), în care s(t)atul distinge între proprii neangajați temporar/șomeri (insideri) și „redundanți”/„inutili” (outsideri), ca străini (emigranți, refugiați, azilanți, marginali etc), „supravegheați și pedepsiți” - violența, ghetoizarea și insecuritatea (civilă sau/și socială) fiind o metodă de a-i alunga, a fi „exportați”/relocați: *A fi redundant (superfluu) înseamnă a fi în plus, indezirabil, de nicio utilitate – oricare ar fi nevoile și utilizările de defînire ale utilului și indispensabilului. Ceilalți nu au nevoie de tine; pot să se descurce și fără tine. Nu există niciun motiv clar pentru ca să fii aici și nicio justificare pentru pretenția ta de a rămâne aici. A fi declarat inutil (redundant) înseamnă că societatea se poate debarasa de tine, pentru că ești de aruncat, la fel ca o sticlă de plastic goală și nereciclabilă sau o seringă uzată, un produs neatractiv, fără cumpărători, subprodus sau produs rebut, fără nicio utilitate, pe care inspectorii calității decid să îl scoată din lanțul de montaj și să-l arunce.*

„Redundanța” își împarte câmpul semantic cu rejectat” „prejudeciat”, „gunoi”, „murdărie” – cu „rebut”¹⁶⁸.

Sau, cum decide un judecător parizian, în 1391, în cazul unui nefericit Jean Lenfant, *este demn să moară, ca inutil lumii (estoit digne de mourir, comme inutile au monde)*¹⁶⁹

Putem să luăm filmul drept o poveste „conservă”, e de altfel o paradă a corpurilor (dar cine e interesat de sufletul rromilor?), selectând hedonist scenele pe plac, sau să gândim cât de adevărată poate fi această poveste despre rromi, care este relevanța ei în raport cu viața noastră și cu a rromilor, în general. În acest ultim caz, ne investim cu dreptul de a judeca/gândi și de a trage învățăminte. Când facem așa ceva, avem libertatea de a avea o judecată morală asupra lumii („deasupra cerul înstelat, în mine legea morală” - spunea Kant), indiferent cât de morali suntem, fără a ridica piatra, doar dialogând cu noi înșine, în viața interioară, cu Celălalt din noi.

Într-o asemenea auto-investire, scenariul filmului este total fals, departe de „teatrul real”, o contrafacere de tip „tele-realitate”. Mai întâi, cât de relevantă este această poveste inițiată a glorificării omenescului, chiar și acolo unde nu pare a fi, la primitivi, în *No man's land* -ul ghetoului? Acceptăm că este decizia regizorului, dreptul lui. Acceptăm și ca regizorul să blocheze vocea comunității, din rațiuni de logică filmică, deși este imoral ca o femeie măritată să aibă un amant, mai ales la rromi, și nicio scuză nu poate exista. Deja premisele sunt false, ca și auto-investirea profesorului rrom ca erou salvator.

De fapt, ce calități de erou salvator/ mântuitor/ mobilizator comunitar poate avea un tânăr profesor, la începutul vieții, un cadru didactic debutant, la începutul desăvârșirii intelectuale, fără o pregătire reală, nici teoretică, nici practică? Dacă salvarea lumii începe pe mâna începătorilor, sigur nu va fi salvată, va fi un eșec! O mântuire de mântuială!

Care sunt erorile de management ale mobilizatorului/ activistului social rrom din acest film, pornit la luptă fără pușcă, fără minime noțiuni de dezvoltare comunitară?

Cum toate narațiunile (de la poveste și film, la a fi simpli chibiți) ne implică într-o atitudine morală decidentă, personajul filmului suntem fiecare din noi, cei care privim, pentru că chiar și a privi înseamnă o implicare, fie doar și emoțională. Cât de periculoși devenim, când intrăm în conflict de rol și ne atingem limitele destructive ale incompetenței?

Omnipotența și omnisciența, ideal renașentist, au fost înlocuite de cunoașterea sectorială, specializată, eroul civilizator nu mai este decât un

---

¹⁶⁸ Zygmunt Bauman, *Wasted Lives: Modernity and Its Outcasts*, 2003

¹⁶⁹ Bronislaw Geremek, *op.cit*

amator periculos! La rromi, din păcate, oricine se poate crede erou civilizator, lider, nu există o normativizare a valorilor și o codificare a practicilor (bunelor maniere, ca bune practici), toți ne pricepem la toate - semn al mediocrității și al lipsei ordinii.

Rromii de la groapa de gunoi sunt la marginea condiției (in)umane, un fel de zombi/ sclavi ai românilor, gunoaie umane, în moarte socială, „morți vii”, suboameni, față de care toate teoriile deplorabile despre rasă/castă/clasă sunt demonstrabile. E o lume violentă, manelizată (ca iluzie a unei lumi ideale și imposibile), care trăiește la limita de jos a instinctelor umane, barbare și primitive, parcă parodiind condiția umană, un fel de animale vorbitoare, maimuțărind măreția omului, care e făcut după chipul și asemănarea Domnului.

Zombificarea/ însclavizarea¹⁷⁰ se face în adolescență, prin droguri, alcool și sex, ca evadare din lumea reală în iluzii – și sunt scene cutremurătoare cu doi adolescenți, o fată și un băiat, însingurați și în lacrimi, trăind izolați de lume dureroasa transformare în nimicuri umane, așa cum unii am trăit-o, la vârsta lor. Anxietate, depresie, underground, ca într-un infern, o lume a pierzaniei, frenetică, trăind paroxistic și paradoxal clipa, fără iluzii, fără gânduri.

A trăi clipa înseamnă a trăi la voia întâmplării, în imediatețe, pentru că a acționa din instinct e un mod (eronat) de a fi, care este altceva decât a gândi. Ca și cum am fi un fel de copii mari, care așteaptă minuni sau care nu mai așteaptă nimic, închiși într-o infantilizare nevrotică. Plus labilitatea rețelelor de comunicare, suportul fundamental al oricărei etici a dialogului, la rromi un babel lingvistic (personajele vorbesc în romanes, maghiară și română), fapt care, apud Bourdieu, Habermas și Chomsky, împiedică producția culturală și structurarea puterii simbolice a limbii, ca re-generare/modernizare a normelor și practicilor culturale colective (tradițiilor) unei națiuni. Asta explică de ce profesorașul se apucă s-o facă pe eroul civilizator și să abolească suferința, cum a citit în teoriile din cărți (ce a înțeles din ele se va vedea în catastrofa proiectului): (1) își recuperează trecutul emoțional și pune de-o „iubire țigănească” cu iubita din adolescență, acum femeie măritată, (2) vexat de rasismul românilor, decide că soluția este să facă o școală în mahala. Comunitatea îl respinge, tratându-l ca pe un venetic/străin¹⁷¹, iar românii ca pe un țigan, faptul că e profesor e ca și cum o maimuță ar fi îmbrăcată în haine de general, o parodie a omului.

---

¹⁷⁰ Loïc Wacquant, *Urban Outcasts: A Comparative Sociology of Advanced Marginality*. Ed. Polity Press, 2008

¹⁷¹ Georg Simmel, *Străinul/ The Stranger*, in Kurt Wolff, *The Sociology of Georg Simmel*, ed. Free Press, 1950, pp. 402 - 408.

Din nevoia auto-colonizării, modei exotismului/ orientalismului/ bohemianismului, face o adevărată poliloghie a nimicului, pentru a convinge că la romei „dragostea țigănească” e de două feluri: chiar dacă se dă pe-un pol, șoferilor și altora, ei știu să ajungă la „iubire pură”, vecină cu sacrul (ca la sufiști).

Evident, un stereotip conține și o doză de adevăr, dar insuficient pentru a distinge adevărul de neadevăr, iluzia de realitate! Dovadă, dacă ea moare, „dacă dragostea nu e, nimic nu e”, el renunță imediat la ideea să mai facă școala și să mai fie erou civilizator, se duce dracului de unde a venit.

Astfel, psihologic și sociologic, narațiunea se reduce la resentiment și sexualizarea frustrării, la o intruziune a lumii interioare în lumea exterioară (și invers!), la infernul nevrotic al confuziei vieții personale cu viața publică - eroare ...tipic țigănească!

„Vrei să salvezi lumea? Nu se poate, e o prostie. Și-apoi să știi că oamenii ăștia nici nu vor să fie salvați”, îi spusese iubita româncă. „Ești un țigan boier. Aici nu e nimic. Numai praf și mizerie. Gunoaie. Și sex” - îi spusese și smardoiful mahalalei - socialitatea comunității este imposibilă, pentru că socializarea ei este incompatibilă cu normativizarea, sunt alte „legi”, cei de acolo trăiesc într-o lume naturală (solidaritate mecanică, ar zice Durkheim), nu contractuală, negociată, bazată pe capital relațional (capital de încredere), care să dezvolte prin cooperare un capital economic al comunității (economie socială). Tot după Durkheim, „asocierea profesională” a gunoierilor ar duce la mobilizare, dezvoltare și agregare soci(et)ală, când profesorul acceptă ca mașina lui să devină căruț pentru transportul rapid și masiv al deșeurilor, fapt care autonomizează comunitatea, care renunță la serviciile mafioților români - o auto-investire.

Încrederea mutuală, pilon al dezvoltării comunitare, dă o nouă solidaritate și reorganizează comunitatea, care are un set nou de valori, o similaritate a viziunilor, inclusiv „câinii de pază” ai noi democrației (democrație participativă) pe cale să-și creeze o societate civilă structurată și chiar își identifică viitorii lideri, pentru a trece la democrație reprezentativă, a accepta delegarea Puterii.

„Contractul social” impune comportamente dezirabile și, inevitabil „degradări de status” ale dușmanilor noii democrații (românii și lichelele lor rome), acceptarea veneticilor/străinilor (profesorului) și a elementelor de noutate pe care acesta le vrea incluse în tradițiile/habitusul comunității (școala), ca garant (vezi și relațiile contractuale, ca daruri, opuse schimburilor/trocului, la Bourdieu).

Comunitatea devine o resursă de putere, auto-împuternicită (capital simbolic, printr-o dezvoltare a capitalului informațional, care dezvoltă rețele de beneficiari, și a capitalului de întraajutorare reciprocă, salientă).

Așadar, un uriaș potențial/capital integrativ, precum și un potențial de rezistență și nesupunere civică, în care (rr)omul *revoltat* este deja dezlănțuit, care poate aduce schimbarea!

Dar, fatalitate (fuck!), fostul soț vine să se răzbune pe noul soț, puterea socială frustrată este convertită în potență sexuală frustrată (și invers), iar obiectul dorinței și disputei primește un cuțit mortal în plex/pântece.

Koneț filma! - țiganu-i tot țigan, nu poate fi civilizată - ar fi și concluzia asimilatului/creolizatului profesor, pe care o auzim spusă destul de des de așa-zișii lideri rromi, care nu-și recunosc analfabetismul intelectual și moral, fac și ei ce le trece prin minte, de aceea bunele intenții pot chiar și ucide!

Pentru astfel de frustrați, pozând în eroi civilizatori mesianici, pentru a masca eșecul propriei transformări, comunitatea nu este o resursă de dezvoltare, singurul capital social este fantasmagoria din mintea lor scindată între lumea de proveniență (ghetoul) și lumea de contact (comunitatea gagiilor). Profesorul se va reîntoarce în lumea gagiilor, ascunzându-și identitatea, va trăi ca un hoț, cu teama că va fi demascat. Pagubă-n ciuperca!

Ce nu știe regizorul să explice, iar profesorul românizat a uitat, este că, într-adevăr, în tradiția rromă dragostea este de două feluri: ca empatie sufletească (*duchau o ilo/ghi-tutar* = mă doare sufletul/inima de tine/te iubesc) și ca dorință corporalizată (*kamav-tut* = te vreau/te iubesc). Astfel, instinctul este filtrat prin inimă și devine compasiune/caritate, la fel cum filtrat prin corp devine sex, ca separare a extazului sacru/sublim de extazul profan. Cam la fel cum sunt separate sufletul (sacru) de corp (profan) în parabolele morții, la Ioan Botezătorul și Iisus, de aceea singurii în Biblie cărora li se celebrează și ziua morții: Rusaliile (Erdeleziul) rememorează tăierea capului lui Ioan Botezătorul (în sensul fizic), iar pâinea și vinul pascal transcend corpul/omenescul, în sacru.

Ce rămâne indecis și netranșat în fundamentele culturale și culturale rome, ca și în perspectiva paulinică a Bibliei, este că Duhul și Liberul arbitru al rromului nu urcă din inimă spre ceea ce, în ultimii cinci sute de ani, se numește spirit (gândire, rațiune), ci rămâne tot în instinctul vieții. Este o diferență care creează o separare radicală, lumi diferite și strategii de supraviețuire conflictuale, între rromi, care se conduc după rațiunile imediate ale inimii, și planul gândit al celor care se conduc după rațiunile minții. O neînțelegere care îi poate duce la confuzie și eroare pe cei care nu cunosc cultura rromă, mai ales pe „rromii românizați”, bolnavi s-o facă pe liderii/eroii civilizatori, urându-și originea, colonizați și perpetuu slugi.

Într-o asemenea perspectivă, e de constatat că fundamentele arhetipale (tradiționale) rome au determinat fundamentele culturale, care au

determinat fundamentele culturale secularizate (laice), apoi pe cele sociale – ca o continuă transcendere, ca updatare/modernizare. Orice eșec al modernizării etnoculturii rrome este o recădere în trecut, cauzată de decalajele intra-etnice ale abilităților de performare a transcenderii, circumscriere în valorile contemporaneității. Din experiența altor etnoculturi, rezolvarea presupune reîntoarcerea culturală și intervenția punctuală.

De aceea, ultima replică a filmului este antologică: atunci când profesorașul vrea să-l ia pe copil în lumea civilizată, pentru a-l „salva”, puștiul îi zice: „nu, eu rămân aici să mă joc”. E adevărat, viața e un joc, în care pierzi și câștigi, dar între ai tăi, cu ai tăi. Nu trădându-i!

Profesorul se va întoarce în lumea lui Bobby Ewing (Dallas), dar copilul va rămâne să schimbe viața comunității, pentru că știe și să citească (la fel ca în lumea gagiilor), dar și să înțeleagă lumea rromilor! Ridicându-se deasupra suferinței, sufletul copilului va urca din inima zdrobită spre minte și va deveni spirit, conștiință de sine!

Ca și viața omului, viața unei națiuni crește de la mic spre mare, de jos în sus, pentru că dacă este invers, de sus în jos, de/cade, se prăbușește, din lipsă de fundamente. E o lecție de dezvoltare/mobilizare comunitară, despre autenticitatea elitelor rrome, care pentru a nu fi respinse din corpul social rrom trebuie să se ridice din propriile rădăcini spirituale, dintre rromi, pentru rromi, pentru a crea circuitul natural al cunoașterii etnice, suflul vital. Altminteri, riscul este zombificarea comunității, înslavizarea ei!

Pentru cei care vor să se facă gagii titlul filmului este „Uită și fugi”, pentru cei care vor să pună umărul la dezvoltarea comunității titlul filmului este „Dallas pașamende (Dallas-ul de lângă mine)”. Regizorul filmului, dincolo de scâpările scenariului, a înțeles asta: ai dreptul să alegi varianta, dar alege, nu sta cu fundul în două lunturi, nici câine, nici ogar, nici bou, nici vacă! (NA) BISTAR! (NA) DARAN! (Nu uita, nu te teme!) - pentru cei care rămân! De fapt, tot filmul gravitează în jurul blocajului rromilor în mentalități retrograde, incapabili să se reformeze, pentru că nu au elite profesionalizate, doar amatori!

Așadar, dacă aplicăm teoria lui Fanon asupra psihanalizei rasismului, filmul poate fi înțeles ca o exemplificare a „schizofreniei catatonice” rrome, în care realul este imaginar, voința este automatism (cultura dedublării, ca neputință și sciziune între iluzie și realitate, între lumea/viața interioară, așa cum ne-o dorim, și realitatea lumii/vieții în care trăim), ca disociație psihomotorie - știută în cazul prizonierilor, sclavilor, coloniștilor, celor abuzați, ca și în cazurile de viol, ca posesie sadică, împotriva voinței.

Nu e o boală mintală, ci un simptom al dezordinii interioare profunde, antinomiei și bipolarismului, ca sentimentalism totalitar în care persoana sau este apatică/ resemnată/ inertă, sau își exteriorizează trauma

interioară, ca formă instinctuală de agresivitate și violență asupra sa și a altora. Indivizii aflați în această stare de deficit de afecțiune sau idealuri/iluzii, pierd contactul real cu lumea, devin afazici, nu acceptă nicio explicație dinafară și se opun oricărei propuneri de rezolvare, deși sunt într-o permanentă organizare și reorganizare (ca dezorganizare), blocați într-un delir orgiastic, în „căderea în corp”, în abandonarea sau supralicitarea lui. Cel mai adesea în regresie psihică, pentru a rememora copilăria, ca vârstă a iluziei fericii, infantilizarea devine o echilibrare a traumei nevoii de afecțiune, care duce la disoluție identitară, halucinație, ca toate drogurile.

Auto-intoxicați, individual sau colectiv, prin vraja cântecului de „inimă albastră”, sau descântecului (vraja iubirii), prin transă mistică sau transă muzicală (duh), ei convertesc nesăbuit puterea de a fi liberi și demni cu potența, ca eliberare corporalizată nevrotică de stresul stigmatizării.

În cazurile pozitive, această nebunie a melancoliei dă o predispoziție spre spirit petrecăreț sau arte, în măsura în care acum muzica lăutărească sau meseriile tradiționale își mai pot depăși dimensiunea utilitaristă.

În această schizofrenie a confuziei dintre instinct și rațiune ar consta specificitatea actuală a culturii rrome, blocată în propria nevroză:

(1) fie ca fuziune cu sine însăși, auto-posedare (auto-erotism, pentru că nimeni nu ne iubește, nici măcar noi înșine îndeajuns), exprimată prin „dragoste țigănească” sau prin dragoste de Dumnezeu - ca iluzii ale salvării;
(2) fie ca o „evadare din sine”, eliberare de traumă prin abandonare totală, „uitare de sine”, ca fugă¹⁷²

E o lume arhaică, această melancolie sentimentală a culturii rrome în postmodernitatea Europei, care a depășit demult modul frust și primitiv de a trăi/gândi, aici ar fi saltul, schimbarea care li se cere rromilor. Până nu o vor face, vor rămâne sclavii lumii, învinși de propria rezistență la schimbare! Începutul schimbării, ca dintotdeauna, este moral: nu poți fi și slugă, și stăpân - poate că aici este punctul moral de cotitură pentru rromi..

Teoriile politice și teologice occidentale argumentează că „desvrăjirea” Erei rațiunii („revoluției minții”) i-a arătat omului calea de a ameliora suportabil cele două suferințe instinctuale fundamentale: frica și dragostea. Dar și că omul își schimbă greu mentalitățile, „obișnuința e a doua natură”, e nevoie de timp și efort al schimbării, altminteri „desvrăjirea” poate fi o „revrăjire” (o altă iluzie), o nouă prăbușire în eșec, dacă (rr)omul nu gândește cu luciditate.

Leacul/ Medicamentul este acel „sapere aude” (îndrăznește să știi/gândești) reluat de Kant, dar spus și în Antichitate (grecul Socrate și latinul Horațiu), Renaștere, Baroc și Iluminism, până azi. Evident, totul

---

¹⁷² v. Emanuel Levinas, *L'Evasion*; Erich Fromm, *Fuga de Libertate*.

pornește de la Biblie și modul în care Reforma și Contrareforma de acum cinci secole au reinterpretat-o (Luther, Calvin, Zwingli etc.), mai apoi Iluministii, în secolele XVIII-XIX. A însemnat mutarea Duhului (Spiritului) și Liberului arbitru (responsabilității) din inimă (instinct), în minte (gândire). Altfel spus, au rafinat/înnobilat ceea ce era vulgar/neșlefuit, au separat oamenii care se acoperă de vorbe, de cei care se acoperă prin fapte, pe cei care își fac iluzii și așteaptă minuni, de cei care fac ei înșiși minuni, prin faptele lor! Între cei care așteaptă daruri (dumnezeiești) și cei care dăruiesc, în numele lui Dumnezeu!

Pentru eliberarea de „frică” a fost mai simplu, pentru că occidentalii au preferat moartea, decât să-și piardă Demnitatea și Libertatea, credințele lor (inclusiv războaie religioase).

Kierkegaard, mai ales, a explicat că termenul corect nu este frică, ci cutremurare (sublim) față de sacru, pentru că nu trebuie să-ți fie frică de cel pe care-l iubești și te iubește, ci să te cutremuri de responsabilitate: „în dragoste nu este frică; ci dragostea desăvârșită izgonește frica; pentru că frica are cu ea pedeapsa; și cine se teme n-a ajuns desăvârșit în dragoste” (Ioan 4:18). Pentru frica omenească leacul a fost dintotdeauna curajul (ca luptă), prin unirea fricilor și intereselor într-un „contract social”, așa cum propusese Hobbes, cel care a spus „Mama a născut gemeni, pe mine și Frica”, reamintind că fix pe 5 aprilie 1588, acum aproape 500 de ani, maicăsa l-a avortat, de frica invaziei armatei spaniole.

În ce privește dragostea, demult ea ține de viața personală a fiecăruia, Biserica a renunțat la ideile de odinioară, mai sunt doar unii „tradiționali” pe post de agenție matrimonială! Mutarea iubirii de Dumnezeu, de oameni, de femeie/bărbat din instinct (subconștient) în gândire (conștiință de sine) a devenit o „revoluție copernicană” care elimină confuziile: iubirea de Dumnezeu și de aproape devine caritate, iubirea de patrie devine patriotism constituțional, iubirea de femeie/bărbat și de copii nu se reduce la sex, ci la responsabilitate asumată.

Or, sunt pline orfelinatele și străzile de copii rromi abandonați, trebuie să terminăm cu ipocrizia „dragostei țigănești”! Răul e în noi, în amatorismul elitelor formative, care trebuie să-și adapteze ideile la realitatea rromă, nu la cea a gagiilor, pentru a putea gândi strategii de ieșire din criză. În paralel, trebuiesc create canale multiple de comunicare cu masele. Evident, pornind de la copii, pe durata a 1-3 generații (trei, în cazul celor blocați în „cultura sărăciei”).

Altminteri, dacă nu se face de bunăvoie, schimbarea se va face de nevoie! Este exact ce trăim!

Madame B/Ovary și (Zigeuner) baronii

Viața - ca-n filme¹⁷³, viața - ca o nuntă, viața – ca o altă lume (cealaltă) și iluzia că lumea începe și sfârșește cu tine maschează trauma pierderii de sine.

Toată cultura populară rromă știută, inclusiv cea din perioada Sclaviei, ca și cultura publică (de masă), are obsesia statutului, genealogiei și apartenenței la o stirpe cu rang, „neamosco baro” (neam mare), chiar dacă persoana e „ultimul om” sau „neam prost”. Nu este bineștiuta și demult apusa confruntare dintre *aristocrația de sânge* (regal, nobil) presată de *aristocrația de robă/ rang* (burghezia și intelectualitatea rromă), ci o competiție a servilismului, între cei ce beneficiază de gesturi de bunăvoință din partea administrației de stat, pentru varii servicii, de la cele electorale, la cele financiare.

E o preocupare psihanalizabilă, a celor care încearcă să-și depășească statutul inferior, să-și (re)organizeze stima de sine traumatizată, să iasă din criza identitară, fie că e sărac (nu e bogat), e urât (nu e frumos), e prost (nu e deștept), e negru (nu e alb), e un nimeni (nu e cineva) etc.!

Totuși, cel mai adesea sensul real de „neam mare” nu se referă la noblețe sau bogăție, ci la apartenența la un clan, familie extinsă, subgrup, ca forță de apărare împotriva violenței altora sau de amenințare asupra altora, pe tipologia arhaică a castelului războinic. Așadar, soluția tradițională pare minată de tribalism, primitivism, dreptul forței, dominației abuzive etc. O astfel de lume are un „habitus”, ca *set etnic* (matrice socializatoare) de mentalități și practici culturale, din afară considerate „sălbatică”, înafara lumii civilizate, specifice underground-ului, ghetoului (mahalalei, cum se spune în Est locul segregării spațiale și mentale), un „no man's land” al celor excluși în afara legii (fărădelegii) comunității. Unii numesc acest determinism social *Libertatea de a fi tu însuți*, pentru că, deși stereotip, permite auto-acceptarea, la limită, chiar dacă pe poziție de bufon, neica nimeni, slugă, târfă etc., pentru că, înainte de toate, viața este singura realitate care contează (cât de cât!)! Cum s-ar zice, ești cineva, chiar când ești un nimeni, chiar dacă vinzi în pierdere, tot negustor te numești - cam acesta este sensul precar utilitarist al „capitalului” simbolic al etno-culturii rrome și tranzacționării lui pe piața inter-națională: „Mahala și țigănie/ De când am intrat în tine/ Nu mai am carne pe mine/ Puțintică ce-a rămas/ Tot s-a fript și tot s-a ars/ Dacă stau s-o cântăresc/ Nicio litră nu găsesc/ Nicio litră, niciun gram/ Că-i mâncată de dușman.” – cum știm din propria viață sau din cântecul vechi, interpretat de Florică Roșioru, pe vremuri.

---

¹⁷³ Comentarii la cartea lui Adrian 'Duruleanu' Schiop *Soldații. Poveste din Ferentari*, ed. Polirom, 2013, ecranizat în 2017 de regizoarea Ivana Mladenovic.

„Lumea rromilor e un mare ghetou”¹⁷⁴ s-ar putea parafraza una din cărțile lui Foucault despre biopolitică și eugenism, ca „istorie a sexualității” (în sensul impunerii dominației și posedării Celuilalt, pentru a-l transforma în Identic și „aproape” marginal, supravegheat și pedepsit, prin violență mimetică/ instinctuală).

În mahala ți-e frică, și asta seamănă și cu cutremurarea fricii de Dumnezeu, dar și cu frica de iad, incapabil să mai poți discerne ce e bine și ce e rău. La fel ca și granița insesizabilă dintre durere și plăcere sau dintre „gândirea instinctuală” (rațiunea inconștientă a inimii) și „gândirea argumentativă (rațiunea conștientă a minții).

Cam pe aici este nevroza culturii rrome, incapabilă să gândească în liniște, „bipolară”. Astfel de persoane sunt „anormale”, dacă preocuparea de sine devine nevrotică, trăiesc într-o permanentă agitație de încercare de găsire de soluții, eșuând lamentabil, în dezacord continuu cu ele însele. Rebele, asociale, trăind improvizat, în așteptarea minunii (un fel de noroc sau minune dumnezeiască), trăiesc iluzoriu „cealaltă identitate” (cea virtuală), exact ca pe facebook, falsificându-și dezastruos realitatea în care trăiesc. Au o gândire instinctivă, cvasi-primitivă, nu reușesc să gândească lucid, se cred exact ce nu sunt, pentru că trăiesc în „imediatism”, „anarhie ontologică” - cum spun cărțile despre nevropați.

E și o altă grilă de lectură a cărții „Soldații”, a co-listeanului nostru Adrian 'Duruleanu' Schiop, despre viața, contemporană cu viața noastră, a celor din ghetoul Ferentari, deși narațiunea se referă la singurătate și eșec existențial, cam ca în „Țigani” lui Pușkin, în care *civilizatul* Alecu speră, iluzoriu, că-și va depăși alienarea/instrăinarea de sine, ca dezumanizare/primitivizare, prin iubirea sălbatică a *barbarilor* (țiganilor). Procedeu *țigănesc* este simplu, reînțoarcerea în trup, prin reamintirea și exhibarea afectelor, simultană cu *uitarea*/ abandonarea gândurilor și responsabilității personale.

Din Ferentari provin două personaje contemporane cunoscute și emblematice, Marian Vanghelie și Nicolae Păun, fiecare rrom în felul său, dar în cartea lui Adrian Schiop au un rol secund, pentru că în mahala organizarea e ca și hoția, „la pont”, punctuală, contra-cost, într-un individualism metodologic, fiecare pentru sine, în care se pune Răul înaintea Binelui, omul pentru om e lup. Cam ca în „Groapa” lui Eugen Barbu, o lume a declasaților, instinctelor exhibate resentimentar: sex, droguri, violență, ură, viață manelizată (dacă numim astfel dezmațul instinctelor primare și infatuării „jupânului”, *smardoiiului* etc.).

---

¹⁷⁴ Michel Foucault, *Lumea e un mare azil. Studii despre putere*, ed. Idea Design, 2005

Se poate visa, iluzoriu, la o fugă în lumea civilizată, ca „Domnișoara Nastasia”, o fată rromă care se iubește cu un român și visează să se mute în zona selectă din strada Popa Nan. E o altfel de madame Bovary, pentru că nu cărțile citite îi dau dorința irepresibilă de a fi pe culmile spiritului, ca în cazul Emmei, ci dorința unui nou statut, de a ieși din „țigănie”, a intra în rândul oamenilor („țiganul e om de departe”).

Tema e recurentă și contemporană, o puteți vedea în jenantul spectacol „Del Duma, Vorbește-le despre mine” al actriței Mihaela Drăgan, în care se face un fel de istorie patetică și nevrotică a scâncetului pasămite insașiabil al sexualității femeii rrome, exhibată isteric (cam ca în cartea Evei Ensler, „Monoloagele vaginului”), agrimentată cu modele de protest anarhist și, bineînțeles, cu fuste crețe și „muzică țigănească”, plus dans lasciv, reiterând la infinit povestea cu „țiganca fierbinte”, „dragostea țigănească” etc., la limită, singura marfă vandabilă, cât de cât, din cultura rromă. Cam la fel și în prestația artistică a telenovelistei Doinița Oancea, din care se înțelege că prostia are și inocența ei infantilă. De fapt, avem doar câteva opinii personale și o subiectivă „proprie răspundere”, insuficientă pentru a afirma cum sunt și ce sunt rromii. Tehnica de a *sacraliza* propriile întâmplări și neazuri, transpuse ca simbolizând situația generală, e o mistică a autoglorificării, *inversiunea/ dezangajarea morală* devine contracultură, la fel ca și castelele cu turnulețe ale căldărarilor, ca libertate negativă, abuz.

Într-o lume violentă și nesigură, dincolo de critica stângăciilor intelectuale ale elitelor culte sau de ipocrite principii morale, singurătatea și situația dezastruoasă a femeii rrome, cel mai adesea viitoare mama singură, este semnul unei mari crize etnocomunitare. Pare inevitabilă perplexitatea de orientare a fetei rrome, pusă în situația să aleagă între tradiția culturii populare rrome, cam exotica și primitivă, și gagicizare/românizare, în absența unei culturi etno-publice modernizate, a unui Ghid al autenticității/drumului drept, viața devenind o aventură în care eșecul pândește după colt, gata să ne înfrângă. De constatat că lipsesc bărbații rromi, unii la furat, alții prin pușcării, alții prin cărciumi, alții după fuste, alții prea preocupați să fie slugi (dar tot un fel de „lideri”) la partidele majoritare sau Partida Romilor – dacă e să facem o listare stereotipă. Sau, de fapt, adevărații bărbați refuză asocierea cu cei din Mișcarea rromă!?

În dese cazuri, nu sărăcia materială ne face nefericiți, ci incapacitatea de a avea un Plan existențial, pentru adaptarea la stress, la o societate care ne rejectează, rasistă. Evreii și afroamericani, popoare cu identitatea stigmatizată, ca și rromii, au început prin a-și organiza protestul și presiunea pentru schimbarea mentalităților stigmatizatoare (Haskala/ Reforma, la evrei, în secolul al XIX-lea, mai ales după cazul Dreyfuss; Renașterea Harlemului, la afroamericani, la mijlocul secolului XX).

Față de rasism (obiectivul Mișcării rrome, considera Nicolae Gheorghe) există două căi: (1) „cosmopolitanismul” (cetățenia universală), ca integrare (nediferențiată?) în valorile universale, prin asimilare, sau/și (2) „națiunea rromă”, ca solidarizare etnică, prin instituirea și instituționalizarea unor valori comune, ofensivă pentru recunoașterea drepturilor la Demnitate și Libertate. Noi, rromii, am rămas suspendați în indecizie, încă din 2004, ca măgarul lui Buridan (care a murit de foame, incapabil să se hotărască dacă să mănânce paie sau fân). Conform schemei „bipolare” de mai sus, ne putem clarifica asupra diferenței dintre ce zicem și ce facem, dintre ideal (ca viitor programat) și real (ca trecut actualizat), din pozițiile celor care consideră că reprezintă rromii în sfera publică.

Ce e de făcut? E arhiștiut eșecul repetat al rromilor de a ajunge la o concluzie comună, deși toate premisele sunt bune, se „îneacă ca țiganul la mal”, cel mai probabil pentru că își fac planul ca țiganul”, adică se hrănesc cu iluzii/fantezii, de aceea nu acționali acționali, ci pasivi, melancolici. Trebuie făcut invers!

Keep cool, but care, madame Bovary c'est moi

„Si(n)gură la nunta mea”
(opinia și darul unei rude din partea miresei)

Părerea mea, mânca-v-aș gura, e că de 50 ani, de la „Vânzătorii de pene/Am întâlnit țigani fericiți” (1967), niciun film nu a mai reușit să atingă realismul și specificul rrom, ca cel al regizoarei Marta Bergman. O „oglină” a prăbușirii în haos.

Cvasi-necunoscută publicului românesc, autoare a unor insistente filme documentare despre lăutarii din Clejani, debutul în lung metraj al Martei Bergman, regizoare belgiană cu origini românești, este - cum altfel? - un film „cine-verite”. Filmul „Singură la nunta mea”¹⁷⁵ confirmă că „țiganul (rromul) s-a născut actor” este prima constatare a filmului, jucat de neprofesioniști, dintr-o comunitate (mahala) autentică. E în „gena” rromilor exhibiționismul, ca disimulare și improvizație, de la saltimbanci și ciorditori, la lăutari și ghicitoare, de aceea viața lor este ca la circ sau iarmaroc, un carnavalesc bufon, care imită omul, știut fiind că „țiganul e om de departe”. Totuși, voit sau nu, „aproapele nostru” - dincolo de antigypsism (rasism), bohemianism (exotism) sau gypsiness (Legea „țigănească”, Rromanipen) și alte teorii, care nu mai interesează pe nimeni, nici chiar pe

---

¹⁷⁵ Filmul de debut cinematografic al actriței rrome Alina Șerban, prezentat în 2018 la celebrul festival de la Cannes, pentru care actrița a primit deja premii de interpretare.

romi! Or, chiar asta pare să fie cauza pentru care, de secole, se merge doar pe cârpirea efectelor!

Cu asemenea atuu-uri, filmul „Singură la nunta mea” este o perspectivă „din interior”, bazată pe o îndelungă observație (antropologică) a mișcării sufletului rrom și, realmente formidabil!, pe evitarea patetismului rrom sau stereotipurilor gagicano (nerrome), în ceea ce deja este fixat ca bohemianism (țigănie)/ exotism și duplicitate (auto) colonizatoare.

Se pot spune multe despre film, mai ales pornind de la „gândirea nomadă” (Deleuse), ca „gândire magică” (Marquez) sau „gândire sălbatică” (Levi-Strauss), prin care imaginarul rrom îmbină haotic realitatea cu imaginația, în ceea ce e considerat „Planul ca țiganul”, ca gândire păguboasă/ nenorocoasă și ca diferență radicală între rromi și gagii (din care se văd estompat și măștile diferenței dintre primitivi și civilizați). De altfel, prin eliminarea sensului biopolitic și eugenist din vremurile de tristă faimă ale Holocaustului, primitiv nu mai înseamnă acum decât limita admisă a reprimării sau insolentei exprimării simțurilor/emoțiilor primare, a costurilor unei asemenea libertăți vulgare, în termeni de excludere sau tolerare!

Titlul filmului e mai degrabă o metaforă, cum nici filmul în sine nu are, conform teoriilor cinematografice, „conflictul mare”, ci este „o felie de viață”, înșiruire de stări și emoții (minimalism), delicat lucrate, ca o șlefuire de diamant. Nimic nu e structurat logic în acțiunile Pamelei, jucată cu aplomb de actrița rromă Alina Șerban, cum nici a comunității rrome din care provine, totul e improvizație și întâmplare, ca la „alba-neagra”, din care, nolens-volens, se ajunge la un deznodământ care să închidă filmul, fără concluzii morale sau sapiențiale.

Nu există, mental, o explicație a deciziilor impetuoase ale Pamelei, care face din propriul corp singura avere, nici de ce se prostituează, tocmai când urmează să se mărite ideal, ca-n filme, cum nu e explicabil de ce are un copil din flori. Decât, poate, dacă acceptăm premisa că ar exista o diferență culturală insurmontabilă între „dragostea țigănească” (sexualizarea frustrării, ca falsă afecțiune, traumă) și iubire, bazată pe respect și parteneriat egal - cum consideră Bruno, o victimă a propriei civilizații (cam leitmotivul din Pușkin, între barbara Zefira și civilizatul Alecu, dar fără crimă).

De la Mignon (Goethe), refuzând hainele care-i evidențiază feminitatea, la Zefira (Pușkin), îmbrăcată bărbătește (după modelul masculinizării, la scriitoarea George Sand), motivul romantic al pasiunii sălbatice și voluntare a „țigăncii fierbinți” e mai degrabă o masculinizare nevrotic-bipolară. În dragoste (sau ce-o fi ea!), Pamela are emoții imediate, nu sentimente raționale, trăiește instinctiv și pasional, când „macho” și dominatoare, cu Bruno, care e mai degrabă efeminat, când, dimpotrivă, sedusă și irațională, învinsă de puterea (potența) unui iubit pasager.

Curajul eroinei este tupeul descurcăreț, caracteristic ofensivei marginalului, curajul înecatului care nu are altă variantă decât să se acomodeze în vreun fel prăpastiei care separă lumea civilizată de lumea haotică a ghetoului, libertatea (responsabilă) de libertinaj sau liberticid. Rămâne doar întrebarea dacă gândirea/cultura rromă este alienată sau într-o tulburare compulsivă pasageră, fără (auto-) control!

Acolo, orice viață e cusută cu ață, nu poți distinge iadul de rai, cearta de glumă, viața de moarte, binele de rău, ele coexistă și nimeni nu pare să contrazică ideea că, la rromi, dracul și îngerul (Benga thai Devla) sunt fătați. Contează cum o ajustezi/juisezi, ca decolteul indecis al Pamelei, în mod repetat reluat, ca o confirmare sau infirmare a obsesiei de a fi plăcut(ă). Scena morții bunicii nu e o tragedie, ci un fapt divers, ca o despărțire de trecut râzând - cum profeța Marx - Marian cel Făt Frumos devine cerșetor fără cutremurări sufletești, Bebe devine Rebecca printr-un botez ad-hoc, fiindcă singurul sens al vieții este trăirea ei, indiferent cum. Scena finală, a decojitului cepei, o să vă facă să izbucniți în lacrimi, pentru că are inocența lirică dezarmantă a „cânticelor țigănești”, dar și pentru că este un final deschis: în Purgatoriul purificator, între Paradisul occidental (cam prea angelic și bonom, în film) și Infernul itinerant rrom, Pamela, în lacrimi, cu premisele eșuate și reîntoarsă la realitatea cruntă a vieții, va trebui să-și regândească Planul ca țiganul, deși e complet nepregătită pentru lumea în care vrea să intre.

Pentru că „Planul ca țiganul” înseamnă a te bloca de unul singur în capcana dorințelor nevrotice regresive: să decizi că te apuci de școală, în loc să găsești mai întâi logica unei relații spirituale, nu doar corporale, cu Bruno; să-ți înșeli noul iubit cu primul întâlnit; să te blochezi în afectele trecutului, când ai pornit un proiect al viitorului; să umbli fără acte, mai ales prin locuri deocheate, dacă nu știi cum te cheamă cu buletinul în mână etc. În fine, regăsirea instinctului matern, ca final al filmului, este o reîntoarce în stereotipul instinctului reproducerii, nicidecum al unui parenting de succes, pare-se deja ratat.

Greu de spus ce se va alege de Pamela, mai mult decât este: puțin! Într-o cultură rromă radical masculinizată, ca toate culturile arhaice, faptul că 4 generații biologice din familie, de la (stră)bunică, la copilul Bebe, sunt femei singure, poate fi nu doar o explicație a femeii „bărbătoase”, cât mai ales a însingurării și problemelor ei de comunicare inter-umană, sau a endogamiei blocate dintre femeia și bărbatul rrom, ca semn al extincției. În termeni de luptă pentru demnitate a emigrantului, e de constatat că Pamela, spre deosebire de Mara din „Lemonade” (Luna de miere), recentul și excelentul film al Ioanei Uricaru despre greutățile insurmontabile ale imigranților, nu suportă nicio comparație.

Pamela e un destin de „gypsy girl/la Bohemienne”, al moralității îndoielnice, conflictului inadaptării lumii primitive la lumea civilizată, așa cum a fost stereotipizat, în Era Rațiunii kantiene, de Goethe, prin Mignon, sau de Hugo, prin Esmeralda, ca îmblânzire/dresaj a naturii umane prin spiritul rațional al culturii umane - sursă a tuturor inferiorizărilor și rasismelor. Ceva, amintind simultan și de epopeea „Țiganiada” (Ioan Budai Deleanu), și de „Mica țiganiadă” (formația Phoenix), în care regizoarea Marta Bergman ne propune o regândire umanistă, deși în contratimp cu societatea iliberală actuală, care se construiește tocmai prin refuzul relativismului corectitudinii politice! Dincolo de condescendență, umor și disponibilitate, barbaria nu este diferență culturală, ci un handicap care modifică percepțiile/ comportamentele și face imposibilă comunicarea, chiar și pe cea arhaică, a „vorbitului din mâini”, ca în acest film și filmele mute!

În fine, Alina Serban, ca și celelalte personaje, toți romei, sunt magistrali, fiindcă vin cu autenticitatea comunității, nu din realitatea de operetă și exotismul șarjat stupid de culturicii romei (lăutărism, ca amatorism și vedetism). Actrița, mai cunoscută prin spectacolele autobiografice și militantiste, scrise, regizate și jucate de ea însăși, mizează fericit pe exprimarea frustră a realității rome, de la gestică jocului emoțiilor, ca diferență, la joaca cu viața, ca indiferență, specifică rromului, Homo Ludens. Marta Bergman a mizat explicit și pe libertatea actorilor de a introduce în film scene și situații din propria lor viață, ceea ce face ca filmul să aibă unele pasaje...oculte și inițiatice, de înțeles doar de cei care au o cunoaștere reală a mentalităților rome.

Alături de sociologul Nicolae Gheorghe, muzicianul Damian Drăghici, pictorul Eugen Raportoru, actrița Alina Șerban face parte din curentul, încă firav, al adepților modernizării gândirii/culturii rome printr-o r/evoluție și re/formă a mentalităților obsolescente (învechite). Din păcate, alienarea, ca piramidă a nevoilor fizice și/sau psihice irepresibile, într-o Românie cantonată încă în marxism cultural, menține schema hegeliană stăpân/asupritor vs. sclav/asuprit, ca luptă pentru recunoaștere și combatere a rasismului, în schema utopică a incluziunii nediferențiate și viitoare egalității între bogați/asupritori vs. săraci/asupriți, ca luptă de combatere a sărăciei. Cum se vede și în film, foamea sexo-marxistă a rromilor este năucă și nesătulă, reiterând cele 7 păcate capitale de care s-ar face rromii vinovați și pedepsiți de soartă, cum știm, de la „Țiganiada” (1800) încoace! Am văzut filmul într-o sală goală, din care lipseau, mai ales, elitele rome, care și-au abandonat demult poporul, din obediență față de un stat demult eșuat!

Este și motivul pentru care filmul „Singulară la nunta mea” este despre ce se vede, nu despre ce se înțelege, despre „încremenirea în proiect”, atunci când vrei și faci, dar nu știi ce vrei, nici ce faci! Țigănie, ca la romei! Ca o

„șoarma cu de toate”, filmul se pretează la toate interpretările, de la drepturile (rr)omului și feminism, la integrarea rromilor ca integrare europeană - via cerșetorie și migrație (nomadism?) - până la recredința neorasismului, ca antigypsism, și urgența unor politici publice de salvare comună din această catastrofă a umanismului care se profilează, numită eufemistic „problematika rromă”.

Poate fi semnificativ că „Singură la nunta mea” apare în anul celebrării a 30 de ani de la filmul „Casa se mută în cer/Vremea țiganilor” (Kusturica, 1988), fiindcă - deși în alte planuri estetice și etice - este vorba de același imobilism politic față de tragedia umană a rromilor în Europa și fiindcă Pamela este o replică feminină a lui Perhan, chiar dacă regizoarea a mizat fericit pe deriziunea tragicului.

Cum știm din experiența națiunilor rasializate, a evreilor și afroamericanilor, singura cale este decolonizarea gândirii și asumarea propriului destin! Spre deosebire de așa zișii lideri rromi, subordonați și împuși de varii rețele de interese economice și politice, Nicolae Gheorghe (intelectual), Damian Draghici (muzician), Alina Șerban (actriță) și Eugen Raportoru (pictor) reprezintă elita rromă competentă valoric, ridicată prin propriile forțe, prin talent și recunoaștere și, mai ales, printr-o reinterpretare universală a valorilor culturii/gândirii rrome.

Nu poți fi universal, dacă nu ai rădăcini adânc înfipite în trecutul gândirii/culturii poporului tău, chiar dacă rromii nu au reușit încă să impună decolonizarea gândirii/culturii rrome, ca sinteză a tradiției rrome cu (post) modernitatea, prin munca lor acești artiști sunt simbolul că avem încă șanse! Prin ei, reprezentarea rromilor în artă și știință nu va mai fi blocată în rasism (antigypsism), nici în exotism (bohemianism), nici în „țigănie” (gypsiness).

O revoluție culturală, ca (re)formă, (re)naștere și (r)evoluție a valorilor etnospirituale nu se poate face repede și de oricine, pentru că presupune nu doar carte multă, ci și o cunoaștere și conștiință care să aibă recunoaștere universală.

PUTEREA IDEILOR, IDEILE PUTERII

Socrate și Nicolae Gheorghe

F.B.I., adică Frumusețe, Bogăție, Inteligență sunt capitalurile interumane tranzacționate pe piața (auto) reprezentării. Despre Socrate se știe că era considerat cel mai inteligent, dar și cel mai urât om din lume. Trăia foarte modest, dar nu se plângea de sărăcie, doar Xantipa, gureșa sa soție nu înțelegea în ruptul capului cum de bogăția lui spirituală nu devenea și bogăție materială. Nici acum lucrurile nu s-au prea schimbat, F.B.I. sunt capitaluri cu piețe de schimb și burse tranzacționale diferite, rareori convertibile, mai degrabă excepția decât regula.

Mă uit la una din ultimele poze ale lui Nicolae Gheorghe, cum stă strâmb și anonim, un fel de neica-nimeni - așa cum era tratat în ultimii săi ani de viață - și mă întreb dacă faptul că este primul intelectual veritabil al romilor (și singurul, până acum!) ne va fi de folos vreodată.

Oracolul din Delfi (un fel de Vatican al vremii), acum circa 2.500 de ani, cu 500 de ani înainte de Christos, a anunțat că Socrate e primul în topul oamenilor deștepți (intelectuali, zicem acum), ceea ce l-a cam uimit, ba chiar a și dezamăgit lumea spunând oricui voia să-l felicite „știi că nu știi” - negându-și cunoașterea, chestie destul de rară, patalamagiii făcând-o pe deștepții. Mai zicea și „cunoaște-te pe tine însuți”, dar aici reamintea, de fapt, ce era scris pe frontispiciul „Vaticanului” precreștin, că omul trebuie să aibă „conștiință de sine”, să-și știe limitele, inclusiv lungul nasului - ceea ce iar este ciudat, ca slogan, într-un templu unde oamenii se duceau să li se ghicească viitorul de către zei. Tradus, ar însemna că zeii le spuneau oamenilor că a te cunoaște pe tine însuți înseamnă a te limita la a-ți ghici/gândi singur viața/viitorul, în limitele posibilului, dacă oamenii vor să fie liberi, independenți, responsabili.

Ca să ghicești corect adevărul, trebuie să alegi între variante, ca să nu fie „la ghici” (aleatoriu), ci cât mai sigur. Ca la toate ghicitorile, reușești să ghicești, dacă gândești. „Ghici ghicitoarea mea” și nevoia unei gândiri metodice a adevărului a însemnat marea revoluție a gândirii făcută de Socrate (poate cu ajutorul „bisericii/templului”). El zicea că „moșește”, ajută oamenii să nască adevărul din ei și că învățase asta de la maică-sa (un fel de baba satului tămăduitoare/ vrăjitoare), băgându-se în vorbă cu oamenii tam-nesam, cam cum făcea și Nicolae Gheorghe, cu aceeași modestie și sinceritate.

În fine, era așa de urât încât Aristofan a scris o piesă de teatru („Norii”) ca să-l ridiculizeze, la care Socrate a urcat pe scenă...ca să confirme că așa e !!! Pe de altă parte, cel mai frumos și mai nobil bărbat al Atenei, mai apoi rege, și-a anunțat public dezamăgirea că Socrate nu-i acceptă dragostea (așa erau moravurile pe atunci), iar Platon, nobil nepot al marelui Pericle, discipol al lui Socrate, l-a amintit ca magistru (și iubit) în mai tot ce a scris, cutremurat de înțelepciunea lui; până și Aristotel pare să fi fost marcat, încât să menționeze că estetica răsului nu trebuie să lezeze oamenii.

Rezultă că Socrate a fost un urât frumos și un deștept care-și începea gândirea de la mintea omului simplu/prost, pentru a înțelege toate nuanțele Adevărului! În rest, aiurit, ca marii intelectuali, avea o scârbă de nevasta isterică, balcâză și lălâie, Xantipa, care i-a făcut o droaie de copii, despre care nu se știe nimic, ba îl mai și pocnea, de nebună ce era!

Socrate a fost și este un model pentru intelectualii care muncesc din greu să se îmbogățească spiritual, cam cum evlavioșii se îndumnezeiesc/sfințesc prin credința în preceptele morale. Socrate este considerat părintele fondator al raționalismului gândirii europene, „moșitul” (maieutica) ideilor fiind ceea ce se numește „socratism”, actual și astăzi, ca ideologie în care trebuie „să gândim, înainte să vorbim” - o adevărată obsesie a dezbaterilor noastre pe e-group despre eșecul rromilor de a gândi logic, obiectiv.

Or, cam asta li se reproșează rromilor și acum, inclusiv în formulările gen „țiganul e om de departe, nici țiganul nu-i ca omul, nici răchita nu-i ca pomul” etc., că nu prea gândesc, au mintea în gură (ca cucul!). Unii consideră că Sclavia rromilor, Holocaustul și rasismul se explică prin această idee: că rromul nu e om, ci subom. Dacă omul, singurul animal înzestrat cu rațiune, nu gândește când vorbește, nu e om, ci „animal vorbitor” (barbar, primitiv) - considera și Aristotel, un urmaș al lui Socrate.

Și pentru Nicolae Gheorghe Socrate era un model spiritual, de aceea era pe deplin conștient de rolul pe care trebuia să și-l asume, să-și re/gândească neamul, făcând o sinteză a limitelor. Nicolae Gheorghe, însă, punea mai multe întrebări decât Socrate, pentru că citise și „Discurs asupra metodei” (Descartes, 1628) încât se îndoia nu doar de ce spuneau alții, ci și de ce spunea el, conform cartezianului: „dubito ergo cogito, cogito ergo sum” (*mă îndoiesc, deci gândesc; gândesc, deci exist*).

Acest „gândesc, deci exist” e valabil și dacă Nicolae nu mai există fizic, dar trăiește în mintea multora dintre noi. Astfel, cine citește Nicolae Gheorghe, dacă nu știe ceva carte, nu înțelege nimic sau înțelege greșit, pentru că Nicolae știa că răspunsurile la întrebări țin de nivelul de cunoaștere/ înțelepciune, că sunt polifonice. Ca și în religie, există o cunoaștere/ cultură generală, pentru toți, și o cunoaștere elevată, la care

ajung doar sfinții! Or, în lumea laică, intelectualii sunt „sfinți fără nimb” care-și dedică viața înțelegerii și dezvoltării gândirii lumii, inclusiv a gândirii poporului lor. Asta și explică tăcerea rromilor, mai ales a celor care se consideră discipolii lui Nicolae, dar nu reușesc să înțeleagă importanța gândirii lui, de aceea nici n-o dezvoltă.

A fi intelectual, la rromi, e un fel de a-ți rata viața, a fi cineva care „dă din gură”, neascultat nici cât un manelist slab. Am multe amintiri triste, când tot felul de analfabeți îl contestau, inclusiv tineri și tinerele isterici/e ajunși președinți pe banii lui Soros! Pentru ei, bătrânețe nu înseamnă o stare de sistematizare a gândirii, doar că cineva nu mai este tânăr (nu mai e potent la joc, la băut, la fugă etc.).

În cazul specific al elitelor culte rrome, Nicolae Gheorghe ar trebui să reprezinte înțelepciunea și expertiza acumulată o viață. La germani, Jurgen Habermas, la 90 de ani este considerat „dascălul Germaniei” („Domnul Habermas de mulți ani nu mai acceptă conferirea de titluri doctor honoris causa” - spune secretara sa) și tratat ca bun național, în cel mai mare respect, așa cum este logica spirituală la popoarele culte. La fel și acum 2.500 de ani, triumful minții lui Socrate anunța despărțirea omului de instincte, de sălbăticia dictaturii celui mai tare, fie el și rege, și impunerea democrației fondate pe norme și reguli raționale.

La rromi, la abia 25 de ani tinerii rromi erau urcați de Fundația Soros pe cele mai înalte culmi, deși la vârsta aceea nu ești decât un paravan. Ei se considerau un fel de Alexandru Macedon sau Napoleon, deși nu era vorba de războaie armate, ci de războiul minții! Au improvizat, au copiat după alții, au mascat eșecul, au ratat istoria. De aceea suntem ce suntem, pentru că suntem ceea ce facem!

Cum toate revoluțiile își ucid conducătorii, acea primă „revoluție a minții” din istoria lumii i-a adus lui Socrate condamnarea la moarte. Ar fi putut să fugă din oraș, în exil, dar a preferat să bea paharul cu otravă (cucută) pentru a confirma, prin propria moarte, viabilitatea ideologiei rațiunii. Și Nicolae ar fi putut să rămână în lumea gagiilor, ca să se salveze intelectual, dar a preferat să fie un activist, până ce a fost îndepărtat, pentru că părea plictisitor și cicălitor.

Oricât de paradoxal vi s-ar părea, auto-sacrificarea lui Socrate seamănă cu jertfa prin care, mai apoi, Iisus a împlinit Legea, viabilitatea ideologiei creștinismului, întemeind-o.

Evident, și Socrate o știa de la zei, care se jertfiseră pentru a impune oamenilor reguli de conduită morală, de la Horus, în Egipt, acum 5000 de ani, Mithra, în Persia, acum 3500 de ani, Krishna, în India, acum 3000 de ani, Dionysus, în Grecia, acum 2500 de ani.

Biblia spune la fel: „la început a fost Cuvântul” (adică Sfântul Spirit/Duh/Har), altfel spus, ideea, ideologia, idealismul (Platon), dar este „Cuvântul care zideste” lumea reală, materială (Aristotel), care transformă în fapte vorbele!

Pe un alt plan, dar asemănător, Nicolae Gheorghe este un Socrate al romilor, pentru că fundamentele gândirii și eticii rrome se vor întemeia pe el, peste una-două generații, când elitele culte rrome vor fi mai elevate. Este obligația oricărei ființe raționale să aleagă/imite un model, „Imitatio Christi”, sau „Imitatio Socrate”, sau „Imitatio Nicolae Gheorghe”, alegeți voi varianta, dar alegeți!

Lipsește o sinteză minimală a învățăturilor lui Nicolae, făcută de cineva dintre cei care au aderat la principiile gândirii sale, ceea ce arată clar că suntem departe de saltul ontologic (al cunoașterii) propus de el.

El însuși a fost un fiu risipitor, dar trebuie să fie clar că istoria modernă a romilor începe (sau sfârșește!) cu Nicolae Gheorghe. Saltul într-o nouă filosofie a istoriei rrome nu înseamnă uitarea istoriei, cum stupid a făcut soros-maoismul, ci învățămintele trase din erorile trecutului, pentru a nu mai recădea în trecut, ci a urca spre viitor!

De ce n-a fost Nicolae Gheorghe un Gandhi

Deliberare = Eliberare/ Libertate vs. Libertinaj/ Liberastie / Liberticid

„Un om cu conștiința de sine și vertical este mai periculos pentru Putere decât zece mii de oameni adormiți și supuși” (Gandhi).

Gândindu-mă la proiectul de monument realizat de sculptorul rrom Mircea Lăcătuș, un rrom care a trăit în Austria și America, și la remarcile Iuliei Hălăngescu, de ani de zile trăind în cultura indiană, m-am întrebat de ce nu a fost Nicolae un Gandhi al romilor, un „tată al națiunii”, ce înțelegem noi din moștenirea lui spirituală ?

Exista o asemănare fizică incontestabilă a lui Nicolae, la bătrânețe, cu Gandhi, au fost la o vreme și anumite așteptări ca el să devină liderul spiritual care să promoveze idealuri care să „miște” rromii înspre ideea că Libertatea înseamnă, înainte de toate, Demnitate națională (Pakiv).

Iulia Hălăngescu consideră că roata de pe drapelul rrom (inspirată de chakra indiană) ar trebui înălțată deasupra capului lui Nicolae, ca simbol de „succes și biruință” (roata, ca scut al eroilor); sculptorul Mircea Lăcătuș și Maria Ionescu îl văd mai degrabă ca pe un fel de Atlas, covârșit de greutatea lumii sau ca pe un altfel de Christ, răstignit (pe roată), un Nicolae martir, eșuând, ca alte zeci și mii de profeți ai popoarelor, de care religiile și

istoriile lumii sunt pline (intelectualii, ca „sfinți fără nimb” din manualele școlare).

De ce i-a fost atât de străină Ahimsa/ Nonviolenta și Dharma/ Legea (strămoșească/ „țigănească”?) și nu le-a căutat, în sufletul lui și al rromilor, reinterpretările?

La fel, lipsesc total interpretările despre cine a fost și ce va fi Nicolae Gheorghe, cu atât mai grav cu cât el însuși a fost foarte inconsecvent în ce a scris, mai predispus spre „acțiune”.

În ultimii 5 ani, devenise solitar, vorbea doar în nume propriu, nici rromii, nici gagiii nu-l mai înțelegeau, ba chiar nu-l mai acceptau etc. Era Adevărul (Satya, la indieni) lui Nicolae înstrăinat de adevărul/crezul rromilor și gagiiilor?

Să fi fost Nicolae, ca în mitul sufist persan, un fluture solitar, care a vrut să-și transgreseze limitele, arzând în lumina flăcării, confundându-se cu Absolutul, cu idealul oricărui rrom de a deveni om (“țiganul e om de departe”)?

Este „cosmopolitismul” său o simplă utopie a convertirii la „cetățenia universală”, sau singura șansă de salvare/ mântuire pentru un popor care a pierdut definitiv lupta cu eternitatea?

Ne insinuează Nicolae că a fi rrom e ceva depășit, istoric, de aici atacul său la adresa „tradiției” rrome ?

În penultimul text din revista DoR (203), era conștient că demersul său pentru o „etică rromă” (pakiv) era compromis și și-ar fi dorit să regândească o altă viziune. În ultima sa apariție publică, cu doctoranzii de la SNSPA, indica, paradoxal pentru mulți, direcția: reîntoarcerea spre înțelegerea ethosului rrom . Frecvențele atacuri asupra tradiției rrome, considerată interlopă, arată ca mulți dintre politicienii rromi sau ONG-isti n-au înțeles gustul amar al eșecului, pe care Nicolae l-a resimțit în ultimii ani. De aici, această aiureală „solară”, căpiată, care pune pe gânduri și lipsa de reacție a Mișcării rrome la ceea ce se întâmplă cu rromii în Europa.

Acum, când toate strategiile de putere s-au prăbușit în ridicol, atât ale politicianismului rrom, cât și ale sectorului ONG, singura noastră putere, într-o lume devenită amenințătoare, este să reluăm căutarea Adevărului, de acolo de unde n-a mai putut Nicolae continua. Iar Nicolae Gheorghe n-a mai putut continua, de acolo de unde s-a simțit singur, abandonat de toată lumea. La fel cum fusese adulat de toată lumea, câtă vreme făcuse concesii tuturor, pentru a cristaliza un grup de suport tehnic, capabil să edifice idealul națiunii rrome.

Nicolae Gheorghe n-a putut fi un Gandhi al rromilor...pentru că nu era indian, nu *priza* la tehnici charismatice și la ideea oamenilor-zei, era prea rațional și pro-occidental, orice exotizare a problematicii rrome o vedea

corect, ca pe un risc al propagării *orientalismului* – ceea ce, prin dans și cântec, românii nu ratează nicio ocazie – care nu rezona cu *cosmopolitismul* său. Între Orientul perceptiv, al senzațiilor și Occidentul argumentativ, al rațiunii, preferase europenizarea, dar nu și pierderea românității/țigănitudinii sale, identității native.

De altfel, *mainstreaming*-ul, profesat cu obstinație, este Marea nedumerire a hermeneuticii textelor lui Nicolae Gheorghe, foarte reticent cu particularismele, dar excesiv în afirmarea universalismului, internaționalismului. În rest, o paralelă între cei doi, ca metodă, demonstrează similitudini neașteptate, semn că Gandhi a fost, până la un punct, un model.

2 octombrie este ziua aniversară a lui Mahatma Gandhi, cel care a reinventat solidarizarea celor oprimați/învinși, ca *gândire* (teorie, ideal) și *acțiune* (practică) a cooperării, pentru a ieși din marasm și contemplativitate, a-și câștiga Demnitatea și Libertatea, prin anihilarea conflictului relației dihotomice dintre *puterea obiectivă* (atu-uri și forță colectivă, *putere socială*) și *puterea subiectivă* (atu-uri personale, forță individuală, *potență*). Sau, altfel spus, un nou mod de a rezolva „dilema prizonierului” (tradarea aproapelui, pentru binele personal), prin solidarizarea morală a idealurilor de viață demnă și cauzei juste/drepte a celor care împart aceeași soartă. Pe scurt, despre dominația/supunerea omului de către om, a tentațiilor posesive ale stăpânului și sclavului din noi înșine - sursa irațională/instinctuală (animalică?) a violenței umane, în toată istoria omenirii, mereu între excesul totalitar al iubirii de sine (egotism, egocentrism) și altruism (iubirea aproapelui/ Celuilalt/ Aceluiași). Dar mai ales o perspectivă asupra alegerilor noastre, care ne influențează traumatic viața și transmite și urmașilor, prin educație carentată, teama de viitor, a fi între frică și curaj („luptă sau fugi”), de la frica de Libertate, la substitutele ei: abandon existențial, marginalitate, droguri, egoism etc. Suntem ceea ce trăim, lăsăm moștenire ce suntem – aceasta este adevărata moștenire: sau stresul dependenței și nefericirii, sau pacea sufletească a (rr)omului liber!

Esența gândirii lui Gandhi a fost o ajustare a strategiilor puterii personale și colective a inter-relației dintre oameni, dintre Puterea de dominație a colonizatorului (stăpânului) și Puterea de eliberare de sub dominație a colonizatului (sclavului). Ea i-a fost inspirată, în interacția cu mediile creștine, de nonviolența propovăduită de Christos și obligația la nesupunere civică a creștinului, dusă până la martiraj, ca împotrivire la nedreptate, teoretizată și de Thoreau, ca rezistență la abuzul instituțiilor statului (puterea Cezarului).

Cum trebuie să fim în lumea Cezarului, controlată de puterea deseori injustă a oamenilor, atât de diferită de pacea lumii și puterii lui Dumnezeu?

Cât trebuie să dăm Cezarului ce este al Cezarului, pentru a păstra chipul și asemănarea (rr)omului cu Dumnezeu, într-o lume care acum consideră superstiție puterea harului lui Dumnezeu, dar și a charismei apuse a eroilor providențiali/ salvatori, în contextul morții statului providențial?

Cum își poate găsi (rr)omul - în această lume, în viața sa reală - salvarea din calea răului și suferinței, pentru a trăi demn și în libertate?

Cum Libertatea/Mântuirea este esența Bibliei, „îndreptarea Legii” adusă de Christos și Noul Testament a fost o nouă raportare a omului la ideea de Libertate/Eliberare, fie ca eliberare din sclavia fizică (în Vechiul Testament), fie ca eliberare din sclavia psihică (în Noul Testament). În Vechiul Testament, „precum în cer, așa și pe pământ”, se presupunea tacit că Puterea profană (a Cezarului) copia supunerea necondiționată și irațională față de Puterea sacră a lui Dumnezeu, care decide cine este popor ales, cine sclav, cine în afara Legii lui Dumnezeu.

Diferit de această viziune, Iisus, în Noul Testament, considera că Libertatea/ Mântuirea omului este un drept al fiecăruia, inclusiv a celor în afara Legii (samariteni, necreștini), pentru că este o continuă eliberare, ca luptă cu Răul din noi și din lume, pentru că Puterea de a face o lume mai bună depinde de re-nașterea spirituală a omului („trebuie să vă nașteți din nou...din duh”, Ioan 1: 3:7), cu prețul suferinței. O revoluție a minții, ca leac al suferințelor inimii!

„Prețul Libertății” rromilor, ca schimbare socială și eliberare de suferință, este ca onoarea (cinstea) să fie simetric cu onestitatea - o spune în „Testament” și Nicolae Gheorghe, așa cum este fundamentată morala comunitară a Europei occidentale (via Kant, reformatorul moralei secularizate/laice prin calchierea moralei creștine). Este același parcurs de urmat, ca și al celorlalte popoare (cosmopolitism), de reformare morală a pakiv-ului (demnității rrome), ca adaptare la contemporaneitate a ideii de respect, încredere, credibilitate, credință, ca afirmare a vieții „în lume”, nu „în afara lumii”. Idealul de „națiune rromă” nu va putea fi edificat fără recunoașterea, credibilitatea și respectul Celorlalți (indivizi sau națiuni), bazată pe o verticalizare morală a demnității și Libertății. Aceasta este esența cosmopolitismului/ internaționalismului și Testamentului, ca nouă și imperioasă idee de socializare!

Acest „preț al Libertății”, ca revoluție europeană a noilor strategii și tehnici de supraviețuire și dezvoltare, a devenit fapt când Iluminismul a separat „lumea lui Dumnezeu” de „lumea Cezarului”, pentru a reglementa beneficiile și dezavantajele religiei, ale abandonării responsabilității individuale pentru sănătatea mintală a creștinului.

Trecerea la „era rațiunii” de acum trei secole, a stabilit că „desvrăjirea” și regulile morale ale modernității secularizate sunt bazate pe

rațiunea (gândirea) asumată a omului, nu pe minuni sacre sau magice. Sloganul lui Kant (1784), „Sapere aude” (îndrăznește să știi/cunoști cu propria minte), a devenit etalonul omului liber, care se eliberează deliberat (prin elaborarea rațională/gândită a unui plan/sens/scenariu de viață) din minorat (imaturitate), ca eliberare asumată responsabil, în mod conștient/rațional, pentru a-și câștiga dreptul de a fi un om demn și liber.

În cazul națiunilor stigmatizate rasial, la vremea aceea Kant propunea ca evreei să fie acceptați ca fiind oameni, nu și în cazul negrilor și țiganilor, considerați prea primitivi, un fel de „animale umane”, fără rațiune, ceva între maimuță și om (Darwin va confirma pseudo-științific, în ceea ce se numește *darwinism social*, ca mod de tratare/integrare diferită și marginală a celor „slabi”, valabilă și astăzi).

În Europa civilizată, acum 75 de ani, ororile Holocaustului au fost amenințarea distrugerii totale a evreilor și rromilor, considerate popoare inferioare, disgenice. Antisemitismul și antigypsismul (rasismul anti-evrei și anti-rromi) sunt încă mentalități amenințătoare, în pofida condamnărilor mai degrabă retorice, mai ales în cazul rromilor.

Gandhi s-a inspirat din martirajul creștinilor, pentru care demnitatea și libertatea credinței au fost considerate mai importante decât însăși viața, exemplificată de sacrificiul lui Christos, idee inspirată și de sacrificiul lui Socrate, de antica parrhesia (guvernarea de sine) a celui slab. Este paradoxul victoriei nesupunerii civice, nonviolența - ca violență pasivă a celor slabi asupra celor puternici - printr-o strategie în care voința/dorința de sens a unui individ sau popor (scenariu comun de viață/destin) devine voință/dorință de putere a unui individ sau popor, ca legitimă și deliberată voință/dorință de Libertate, Demnitate, independență, autonomie, auto-guvernare de sine. Gandhi a adaptat-o, ținând cont de specificitatea culturală a Indiei și așteptările de demnitate și libertate ale unui popor care, ca și rromii, considerase că a trăi înseamnă supunerea, abandonarea în fața răului și suferinței, acceptarea să li se încalce/violeze drepturile la demnitate (*Libertate*), antidotul fiind refugiul/închiderea în trăirea interioară a vieții, ca *Libertinaj* (cel mai des, hedonismul - ca sexualizare nevrotică a frustrării). Prin unitatea de acțiune nonviolentă, lupta lui Gandhi a fost de a forța respectul stăpânilor/ colonizatorilor de a-i trata pe cei colonizați ca pe niște oameni (demnitate), ca prim pas al obligației omului de a-și obține, prin schimbarea mentalității de învins, dreptul sacru la *Libertate* și *Demnitate*.

Libertatea nu e gratis (*Freedom is not free*), ci o asumare responsabilă a independenței personale și colective! Aceeași metodă au folosit-o liderii Mișcării pentru drepturile civile ale afroamericanilor, pentru a trezi din letargie un popor care își pierduse speranța în salvare,

reamintindu-le obligația creștină de a lupta pentru demnitatea umană a chipului lui Dumnezeu, pentru a fi liberi. Dacă pentru afroamericani *brother* (frate) a fost cuvântul-cheie al trecerii de la strategiile individuale de salvare, la strategiile colective ale solidarității de destin și luptă (amintirea sclaviei strămoșilor și a rasismului), romii ar trebui doar să reifice (să dea sens nou) cuvântului *phral* (frate), cândva legat de frăția/fratria ereziei creștine a athinganoilor, ca asumare și destin comun al credinței în lumea lui Dumnezeu. În lumea Cezarului, controlată de puterea oamenilor, deseori injustă, ideea de Libertate este văzută radical diferit de învinși (opresații) și de învingători (opresorii):

- *privind din perspectiva învingătorului*, Hegel considera că, prin conștiință, sclavul (învingutul) și stăpânul (învingătorul) vor ajunge la „pacea eternă” (idealizată de Kant în cosmopolitism/ internaționalism/ universalism/ globalizare, transformată de Marx în opoziția bogați-săraci). Timpul nu i-a dat dreptate.

- *privind din perspectiva învinsului*, Fanon considera - și timpul i-a dat dreptate - că dacă relația stăpân-sclav este rasializată, niciodată cei doi nu vor putea sta la masă, ca egalitate a respectului inter-uman, dimpotrivă, inegalitățile vor continua să fie re/construite. Singura soluție posibilă este ca învingătorul să se teamă el însuși de violența învinsului.

Tulburările rasiale actuale din SUA demonstrează că lupta de negociere a drepturilor este continuă. În anii '60, afroamericani luptau împotriva apartheidului (acces egal la drepturile civile), acum luptă împotriva apartheidului economic (acces egal la drepturile economice).

Și „ultimul Nicolae Gheorghe” (2007-2013), în „Testament”, consideră rasismul ca paradigmă acțională a schimbării sociale/modernizării tradiției române: „Revoltați-vă și veți fi liberi”... „obiectivul romilor ar trebui să fie mobilizarea și remobilizarea în lupta împotriva rasismului”. În același timp, își exprimă căința pentru rătăcirea de a fi crezut în teoriile învingătorilor despre Demnitate și Libertate, a cosmopolitismului (Kant, Marx), câtă vreme romii, un popor învins de o istorie potrivnică, nu rezolvaseră chestiunea Libertății și Demnității lor umane (sursă a incoerenței strategiilor lor economice sau de viață), care să facă posibilă dezvoltarea propriei spiritualități (culturi).

Dacă opresiunile înfiorătoare ale Sclaviei, Holocaustului și Rasismului au fost considerate *legale*, prin legile statului, ele au devenit *ilegale* în urma revoltei și luptei pentru libertate și demnitate umană a celor opresați. În toată istoria, când sclavul (opresatul) și-a conștientizat dreptul la Libertate și Demnitate, Stăpânul (prin instituția statului) a fost silit să se supună!

(Rr) „Omul fără identitate”, spoliat de dreptul de a-și exprima și dezvolta gândirea (și limba ei), prin desființarea dreptului de a ființa, este explicația rasismului, ca înslavizare/zombificare, de aici preocuparea lui Nicolae Gheorghe din ultimii ani de a înțelege sensul existenței sale, ca rrom (vezi articolul „Bă, de ce ești tu țigan?”).

Constatarea este că doar „reîntoarcerea la popor” (reîntoarcerea culturală) a elitelor meritocratice, pentru a-i lumina calea spre înălțimile demnității și libertății spirituale, poate edifica evoluția spre națiunea politică rromă, prin construcția prealabilă a națiunii culturale (comunitate) și națiunii civice (societate). Prealabil oricărei strategii de schimbare/modernizare socială, ca sincronizare la contemporaneitate (modernizarea tradiției rrome), rromii trebuie să includă în tradiția „pakiv”-ului două elemente ale moralei universale, pentru a fi considerați „pakivalo” (a avea respect, onoare, cinste, demnitate):

(1) „credibilitatea” (ca încredere „credibilizată”/demonstrată în inter-relațiile umane, credit social) și

(2) „credința” (un „crez”/set comun de valori, demonstrat moral, în inter-relațiile umane).

O astfel de modificare a ethos-ului (caracterului) culturii spirituale rrome presupune un „pathos al distanțării” (Nietzsche), ca detașare de propria suferință, abstractizare, inobilare și raționalizare a afectelor, renunțarea la patetismului scâncit rrom, ca manelizare. Auto-controlul, ca stăpânire de sine, eliberează omul din sclavia excesivității și dependenței emoțiilor. De fapt, *supraomul* lui Nietzsche este omul care își face un țel/sens al vieții, la fel cum *subomul* este cel care își abandonează țelul. Să fie conflictul intern din Mișcarea rromă o rezonanță a confruntării mute dintre supra(rr)om și sub(rr)om?

Modernizarea ethos-ului și pathos-ului este ceea ce ar fi trebuit, demult, să facă rromii, dacă puterea politică rromă (liderii), puterea spirituală rromă (intelectualii) și puterea sacerdotală rromă (pastorii) nu ar fi fost infrastructuri corupte și nu și-ar fi mințit poporul, prin manipulări emoționale (mesianism) sau prin supunerea lor necondiționată față de puterea gagiilor (unii din prostie, alții din nemernicie), pentru salvarea/binele personal.

O altă sursă a confuziei rromilor și elitelor lor, perpetuată și acum, este falsa simetrie dintre societate și stat, mai ales când este vorba de minoritățile naționale (națiuni) dintr-un stat care, de fapt, sunt societăți (civile, neguvernamentale) diferite de societate, ca întreg, macro-societate. În fine, tot așa va fi, dacă rromii nu au ajuns încă la conștiința intelectuală (elite culte slabe) și politică (Partida Romilor n-a avut niciodată vreo viziune), schimbarea va fi, poate, peste una-două generații sau niciodată!

Dacă românii vor ajunge, prin elitele lor formative, la conștiința că pentru a fi puternici trebuie să fie uniți, ca națiune, și singura cale spre Demnitate și Libertate care a mai rămas este cea lăsată moștenire de Nicolae Gheorghe, în „Testamentul Demnității” (Pakiv), în ideea „Revoltați-vă și veți fi liberi”... „prin mobilizarea și remobilizarea în lupta împotriva rasismului”, atunci Mahatma Gandhi, alături de MLK, Franz Fanon și Nicolae Gheorghe (dar și Franz Liszt, Franz Kafka și Albert Camus, ideologii sensului existenței), vor fi ideologii și artiștii (producția spirituală este exprimarea/înfăptuirea gândirii unui popor) prin care vom putea crea o viziune nouă despre viitor, ca Demnitate și Libertate. Cum nu poți fi de unul singur liber sau demn, ci împreună cu toți cei asemenea ție, Mișcarea română trebuie să treacă de la politica puterii individuale de dominație asupra altora, ca preocupare pentru auto-recunoaștere și prestigiu personal, la politica puterii colective, construcției lucide a resolidarizării, pe termen lungă. Depășirea egocentrismului și oportunismului falselor elite române (profeți și eroi civilizatori) este prioritatea. Altfel spus, românii trebuie să învețe să facă distincție între responsabilitățile pe care le incumbă Libertatea și a nu o mai confunda cu Libertinajul (Liberastia, ca încălcare/ violare a Libertății, Liberticidul – ca sin/ucidere nevrotică).

„Pasagerul clandestin” - fie el lider religios, politic sau patalamagi (funcționar sau activist), ca persoană preocupată exclusiv de puterea personală, este sursa eșecului nedrept a viziunii lui Nicolae Gheorghe de a crea o societate civilă română (națiunea civică), a eșecului lui Nicolae Păun de a crea o societate politică română (națiune politică), a eșecului Deliei Grigore de a crea o specificitate spirituală română (națiunea culturală) fără a-i gândi reformarea (forme fără fond). Aflarea limitelor posibilului și imposibilului viitorului presupune ca îndelung evitata confruntare dintre actualii lideri și intelectualii români să aibă loc. Unii dintre ei sunt adepții supunerii servile/ obediente/ oportuniste (status quo), alții ai supunerii demne/legale, ca presiune pentru recunoașterea drepturilor românilor la egală demnitate, dar și ca auto-responsabilizare.

Care este calea justă? În orice construcție a viitorului, postulatul este că cine-și uită trecutul este condamnat să-l repete, „viclenia rațiunii” istoriei este necruțătoare cu cei care-și pierd memoria colectivă și responsabilitatea față de propriul popor: cei care uită de unde au plecat, uită și unde voiau să ajungă. Când toți știi cine ești, a vrea să pari altceva înseamnă să-ți faci din mască chip, dedublat și stârnind râsul, ca un măscărici, de la care nu se așteaptă decât să fie ridicol de fals față de realitatea vieții. La rândul său, clownul nu așteaptă respect, doar recunoașterea și răsplata pentru serviciile prestate (lăutar, dansatoare, vânzător de mărunțișuri, slugă etc.).

După mai bine de 25 de ani de recunoaștere juridică a rromilor ca națiune (1990), 75 de ani de la Holocaust (1940-1944), aproape 100 de ani de la prima declarație politică rromă (1919, Memoriul Marii Adunări a rromilor de la Ibașfalău), 150 de ani de la abolirea de facto a Sclaviei (1865, după abolirea de jure din 1856), 650 de ani de atestare a sclaviei rromilor în teritoriile românești (caz unic în lume!) și aproape 1.000 de ani de peregrinări prin underground-ul istoriei europene, explicația pentru faptul că rromii nu reușesc să-și creeze structuri, rețele și instituții de reprezentare și dezvoltare nu mai poate fi pusă doar pe seama relei voințe a statului, nici doar pe seama rasismului, ci – mai ales - pe incoerența rromilor.

Prealabil nivelului de viață (preocuparea asistenților sociali) este stilul de viață, ca voință de sens (plan, scenariu de viață) comun, etnopolitic, iar metanoia (trezirea) este un recurs la metodă (renaștere, prin conștiință/gândire), nu manelism politic sau mental (heirupism, cafteală sau smiorcăială)! Aceasta este baza reală a unității unui popor și a performanței sale în istorie, nu reprezentările individuale, dictatoriale. Până nu vor învăța că Demnitatea și Libertatea sunt expresii ale supunerii față de regulile democrației, rromii vor continua să sufere. Ceea ce e corect, oricât de dureros ni s-ar părea, pentru că pakiv-ul (respectul, onoarea, credibilitatea) este o responsabilitate de dovedit în inter-relațiile umane. Adică este urgentă solidaritatea, prin despărțirea de „țigăanii” (a nu mai fi „muialo”, „harrano”, „șmekero” etc.), a nu mai fi țigani (în afara regulilor comunitare), ci rromi! „Trebuie să vă nașteți din nou... din duh” (conștiință a adevărului, gând, minte, spirit) spunea marele reformator al conștiinței lumii, Isus, reîntărind ceea ce spusese și stoicii, iar și mai înainte, Socrate etc. Or, asta nu se poate face decât printr-o luptă dreaptă, organizată față în față, cu răul din noi și din lume, ca „religie laică” a dorinței unui nou „contract social” cu lumea.

„Deasupra cerul înstelat, în mine legea (conștiința) morală” este epitaful lui Kant, care evocă utopia idealismului „imperativului moral”, propus ca fundament laic al comunității și comuniunii, „crez” al „religiei laice” a cetățeniei. Totuși, funcția sa, ca și cea a Crezului religios, este de a asigura distincția dintre cei cu aspirații similare (aproapele comunitar și al comuniunii) și neaveniți. Pentru a fi respectat (pakivalo), nu se cere convertirea culturală sau asimilarea culturală, nici similaritate fizică sau bogăție, ci atitudini și comportamente morale și spirituale similare, onestitatea ca valoare subînțeleasă. Aceasta este esența cosmopolitismului, într-o Europă în globalizare, dar care a renunțat, cel puțin deocamdată, la ideea cosmopolită a cetățeniei indistincte, pentru o Europă a națiunilor: ideea credinței și ralierei la valorile universale, pe care națiunea rromă va trebui să și le asume, pentru a fi considerată ca atare - ne face să înțelegem Nicolae Gheorghe, în „Testament”.

Ca orice Mișcare de eliberare, și pentru Mișcarea rromilor Libertatea poate începe de la dorința/voința individuală de a face din puterea personală putere colectivă, putere a poporului, pentru ca fiecare dintre membrii săi să aibă mai multă putere. Acesta este sensul oricărei idei de unire/unitate, Puterea de a fi liberi împreună, ca Libertate comună, ca luptă împotriva Puterii dominației/ dictaturii!

În mărturisirea ultimă a Testamentului, Nicolae Gheorghe consideră Prețul Libertății rromilor ca preț al răscumpărării din sclavia spirituală, premiză asemănătoare misticii salvării sufletului (mântuirii). Ea presupune în prealabil regret și căință, pentru a atinge *metanoia* (starea de trezire la Adevăr), ca trecere de la ispășire, la izbăvire. În apocalipsa suferințelor din ultimii săi ani, cerea iertare pentru greșelile făcute cu voie, de nevoie sau fără de voie, nu pentru că ar fi făcut greșeli greu de iertat, ci pentru că memoria și identitatea sa personală devenise memorie și identitate colectivă, rănilor poporului rrom deveniseră răni personale.

Din rațiuni care scapă, încă, a refuzat să fie un Gandhi al rromilor, la fel cum a refuzat să fie mesianic, poate tocmai pentru că ideile kantiene ale *desvrăjirii* (ca ieșire din iluzia minunilor sacre sau magiei) și ieșirii din minorat (imaturitate) le considera o precondiție a curajului de a ști (sapere aude), ca autonomie, responsabilitate și Libertate umană. Uneori se întreba dacă s-a născut prea devreme sau prea târziu, întrebare cu un răspuns care va depinde de viitor, pentru că marile spirite ies din timpul cronologic, rămân vii în timpul etern.

Ca fondator al gândirii moderne, Nicolae Gheorghe poate fi pus în efigie, alături de Kant și Moses Mendelssohn, părinții spirituali ai Iluminismului german și evreiesc (Aufklärung și Haskala), în măsura în care rromii îi vor dezvolta, în viitor, viziunile. Altminteri, Nicolae Gheorghe (își) pune multe întrebări și are înțelepciunea socratică de a nu căuta inutil răspunsuri axiomatice sau definitive, știind că dialectica Adevărului este aidoama încurcatelor drumuri ale căutării mântuirii divine, oricine și oriunde poate găsi propria Cale, dacă o caută cu sârguință, așa cum a făcut-o el.

Între rromi, Nicolae Gheorghe a ajuns cel mai aproape de adevăr, măcar cât să vadă lumina de la capătul tunelului. Este lumina călăuzitoare, pentru cei care îl consideră model spiritual, sau un fluture care a devenit lumină, arzând ca o torță. Continuăm drumul?

NOTĂ : Când fac corectura acestor însemnări, ascult „The Day we die” al formației *Goodbye to Gravity Band*, întristat de catastrofa incendiului de la *Clubul Colectiv*, în care au murit zeci de tineri, urmare a corupției și neglijenței criminale a instituțiilor statului. Protestul în stradă a zecilor de mii de tineri, care a antrenat demisia guvernului, mi-a reamintit de Revoluția

din 1989 și de fenomenul Piața Universității din primăvara lui 1990, ca eșecuri ale generației mele de a înfăptui revoluția morală, fără de care orice revoluție va fi înfrântă, confiscată. Atunci, unul din liderii marcanți ai Revoluției și Pieții Universității a fost Dumitru Dincă, la origine rrom ursar, o diferență etnică ne semnificativă, pentru că ceea ce ne unea era Libertatea:

Eliberează-te și roagă-te pentru libertate

Un alt rând sare în flăcări

Doar gurile care strigă schimbă liderii

De acum înainte toată lumea e la fel de vinovată

Felul vostru de a ne privi condescendent, de sus, a dat greș

Ar fi trebuit să realizați asta până acum

Nu suntem niște numere, suntem oameni liberi,

Suntem atât de vii pentru că știm că

În ziua în care am fi învinși, am muri.

Nicolae Gheorghe: militant sau militar?

Utopie și realitate. Despre Mobilizare/Solidarizare

Atât Nicolae Gheorghe cât și, în secundar, Nicolae Păun, trebuie analizate în eșecul recrutării elitelor și „evanghelizării ratate” a maselor rrome, pentru a explica „inversiunea morală”, prăbușirea în anarhia „libertății private” (libertate negativă, ca libertinaj) actuale.

În cazul lui Nicolae Gheorghe, ideologia lui a rămas doar o utopie, ca perspectivă de împlinit în viitor, un ideal analizabil, prin ceea ce a scris, atât cât a scris (un puzzle suficient pentru a-i înțelege viziunile).

Realitatea actuală a Mișcării rrome este coordonată de Nicolae Păun, la Putere de peste 25 de ani, atât prin Partida Romilor, cât și prin satelitizarea sectorului ONG rrom.

În fapt, e vorba de lipsa oricărei viziuni organizaționale, de o improvizație continuă și de adaptare la mediu, o „țigănie” falimentară, slugărnice. Nu există o viziune rromă despre viitor, nici o structură partenerială sau de negociere cu Strategia Guvernului, de aici blocajul și precaritatea.

Într-o istorie a leadership-ului, adică a ceea ce a însemnat mentoring-ul în mentalitatea europeană, ca „formare de formatori” (profesionalizare/îndoctrinare a discipolilor, „acompaniamentul spiritual”) pentru lupta contra alienării, prin contracararea situației defavorabile/ crizei și Eliberării/ Libertății, ideologia lui Nicolae s-ar situa între „Exercițiile spirituale” (1548) ale lui Loyola pentru Societatea lui Christos (iezuiți), în Contra-Reforma catolică, și „Manifestul Partidului Comunist” al lui Marx (1848) pentru Internaționala Socialistă, în lupta cu capitalismul (comuniștii).

În ultima postură, Nicolae Gheorghe este un postmarxist eretic, în linia reificării/ concretizării/ obiectivării unei conștiințe de sine etnice bazate pe onestitate (*pakiv*), după modelul conștiinței de clasă a lui Georg Lukacs și freudo-marxismului lui Marcuse, de la care Nicolae a preluat ideea împăcării erosului cu civilizația, în ideea deblocării „dragostei țigănești”, desexualizării frustrării.

Cu sfântul Ignațiu de Loyola Nicolae Gheorghe are și o comuniune de destin, amândoi au fost militari dar un accident i-a făcut inapți, amândoi au devenit pasionați „ideologi-activiști”, considerați chiar excesivi temperamental. Despre iezuiți s-a spus: „Un amestec de pietate (evlavie) și diplomatie, ascetism și înțelepciune lumească, misticism și calcul rece; așa cum a fost caracterul lui Loyola, la fel este și „marca” acestui ordin” .

Mai ales lui Loyola i se datorează revoluția spirituală religioasă catolică, replică la cea protestantă (Wycliffe, Hus, Luther, Calvin etc.), care au dat „spiritul capitalismului” și măreția spirituală a barocului, a îndemnului, preluat mai apoi de Iluminism și Kant, „sapere aude/îndrăznește să știi/cunoști”, ca revoluție a minții (translatării sufletului în conștiință de sine și credință argumentată prin fapte).

Domeniile lor de excelență au fost creștinarea și educația popoarelor primitive, jurământul de sărăcie și castitate și felul de a fi „iezuit” (pragmatici, în impunerea Adevărului creștinismului, ca în antichitate sofistii, demonstrând dualitatea Adevărului). În fine, actualul papă este iezuit, de aici și farmecul convingător al argumentelor sale iezuite (în sensul abordării realiste, nedogmatice).

Cam pe aici trebuie situat Nicolae Gheorghe, ca fondator al gândirii rrome moderne, în eventualitatea că vrem să punem și noi o piatră peste piatra lui fondatoare sau, dimpotrivă, vrem să dăm cu pietre. Pentru Nicolae Gheoghe, ca și pentru alții ca noi, este clar că mobilizarea pentru lupta împotriva rasismului, presupune prioritar Demnitatea, ca respect, prestigiu, credit social (*pakiv*). Doar fiind luați în serios ar permite o negociere a demnității, iar asta nu se realizează făcând sluj, cerșindu-ne drepturile. E pasul începutului modernizării mentalităților și practicilor rrome. Condiția necesară este solidaritatea, care nu este doar o „religie civilă” (civică), așa cum au propus Rousseau și Kant (cosmopolitismul), ci și o „mistică laică” fundamentată pe un Adevăr comun, ca „nou Legământ” (nou „contract social”). Or, un contract social între terți este un „pact de stabilitate”, ca armistițiu, echilibru fragil între pace și război.

În instaurarea „religiei păcii și iubirii” Iisus spune: „Nu socotiți că pace am venit să aduc pe pământ; nu am venit să aduc pace, ci sabie”. (Matei 10, 34). Tot Iisus, însă, spune „cei ce scot sabia, de sabie vor pieri”

(Matei 26:52), afirmație care trebuie înțeleasă în contextul jertfei sale, ca nonviolență anihilând teroarea.

O ideologie preluată și de Gandhi și MLK, ca premiză a deschiderii spre negociere, rezistența civilă și nesupunerea civică fiind „ostilități” prefigurând războiul civil sau gherila urbană; în fapt, nonviolența a fost doar o strategie retorică, câștigarea independenței Indiei a însemnat milioane de morți, iar SUA a ales soluția desegregării afroamericanilor pentru a evita un nou război civil, primul fiind declanșat de albi abolitioniști.

La romi, lipsește încă „masa critică”/actorii schimbării, dar asta este o chestiune de timp. Reforma morală (eradicarea Răului) trebuie să fie mai întâi o reformă civic-politică/ revoluție culturală, ca preschimbare radicală a elitelor imorale (tot felul de aventurieri și de narcisiști vedetiști). Altminteri, va fi totdeauna o formă fără fond, o reformă fără fond, o formă formală.

„Vântul schimbării” (revoluția) a început când Iisus a compromis Sinedriul/ Sanhedrinul, când Revoluția franceză a desființat privilegiile pastorilor Bisericii și nobilimii (baronilor), pentru a impune meritocrația. Altminteri, știm din cazul românesc, lipsa reformei a dus la criptocomunism, prin elite reshapate, care au dus țara de râpă.

Ce vedem la romi, este o continuă „rinocerizare” a elitelor, care se înscriu în Partidă sau își fac ONG-uri personalizate, pentru propriile interese de reprezentare, chiar dacă nu au nicio idee/viziune, și sunt un fel de „conducători auto amatori” (anarhism gregar, similar cu cel din clipul anterior, despre Puterea sexuală a banilor). Problema nu este că Partida Romilor este cea mai longevivă organizație politică din RO, ci că acest fapt este o dovadă a precarității politice rome, a absenței alternativei - ceea ce este mult mai imoral. În cazul discipolilor lui Nicolae Gheorghe, este o trădare incoerentă !

Revolta: între inovație și imitație (măimutăreală)

Ce spune Nicolae - în felul său voalat/ ambiguu, ca profeții - în „Bă, de ce ești tu țigan?”, după experiența de 40 de ani de activism și eșecul a trei generații succesive (generația Ion Cioabă, generația lui și generația soros-maoistă), este că „prețul Libertății” înseamnă să alegem (dar neapărat să alegem, nu să stăm letargici, așteptând salvări providențiale) între două opțiuni dificile:

(1) Supunerea voluntară/ obediența/ abandonarea „rezistenței”, ca uitare etnică și asimilare (incluziune socială nediferențiată), ca speranță că vom fi acceptați cândva. Ea presupune ștergerea memoriei crimelor rasiste ale Sclaviei și Holocaustului, supraviețuirea oportunistă prin acceptarea zilnicei

ofense rasiste a confrărilor noștri sau chiar a noastră (în caz că fobia socială nu ne-a anesteziat/înghețat deja sufletul).

(2) „Trezirea”, ca „națiune civică” (reorganizarea democratică, meritocratică a etnicității), dar nu ca revendicare resentimentară, exces egolatu naționalist sau vedetist (jupân, smardoi, pițipoancă, case pagodă, dinți de aur, dansuri din buric și manele etc), ci prin a ne demonstra superioritatea celui care ne disprețuiește/ urăște, prin fapte și rezultate mai bune decât ale lui.

Nu e o invitație la nonviolența cristică (a întoarcerii și celui alt obraz), nici a dominației și supunerii, ca reflex instinctual (vezi „dragostea țigănească” macho, bazată pe primitiva/ tradiționala dominație masculină), ci un Plan de luptă (împotriva rasismului) care să schimbe și să ne schimbe atitudinile, ca scară valorică prealabilă schimbării sociale și mentalităților negative.

Când spune că obiectivul Mișcării rrome este lupta contra rasismului Nicolae Gheorghe vorbește de eșecul neașteptat al viziunilor sale, blocate de inerția rromilor și lipsa lor de solidaritate. Mobilizarea/solidaritatea democratică este ceea ce le lipsește rromilor, în comparație cu celelalte două națiuni discriminate rasial, evreii, care s-au „trezit” prin mișcarea intelectuală a elitelor, „Haskala” (Iluminism), și negrii, care s-au „trezit” prin „Renașterea Harlem”-ului și „cei 10 cât 10” (Ten tenth) intelectuali.

Ca exemplu personal, Nicolae Gheorghe a fost și șef de promoție, și seful Uniunii Studenților din România, înainte de a fi reformatorul Mișcării rromilor din Europa, și doar acest fapt i-a permis accesul în înaltele sfere ale puterii europene, pentru a convinge și provoca schimbarea de atitudine, politicile europene dedicate rromilor. Nu și-a dorit nimic pentru el, a trăit modest, a fost un om fără orgolii – deși acum ne apare clar că era un om unic, de aceea, excepția, prototipul, modelul. După 2007, blocarea lui de către rromi, mai apoi și de gagii (pentru că nu avea legitimitatea dată de solidaritatea elitelor rrome) a însemnat o adâncire și mai mare în criza deja instalată, până la această catastrofă a Mișcării rrome, pe care o trăim. Cum am mai zis, după el nu mai e cazul de lideri salvatori (profeți, eroi), ci de codificat/ sistematizat/ readaptat ideile lui, pentru a fi puse în practică.

Unde a greșit Nicolae a fost în selecția incoerentă și investiția haotică în tineri, astfel încât ceea ce sconta să fie activism și dedicație, s-a transformat în oportunism și afacere mizerabilă. De aceea nu are urmași, generația Soros-maoistă e epigonă (mai slabă intelectual decât generația anterioară), iar actuala generație de tineri nu există (de mai bine de 10 ani, semn al prăbușirii Mișcării rrome).

Totuși, ca o constatare de 25 de ani, în care mi-au trecut prin mâini mii de tineri rromi, greșeala cea mai mare în privința eșecului acestora aparține părinților lor, unui sistem educațional prea relaxat, fără norme.

Tinerii trebuie mai întâi să pună mâna pe carte, să facă performanță intelectuală, iar acțiunea civică nu e o adunare tip „gașcă”, ci convingeri argumentate, care impun o selecție riguroasă.

E cam cum e și cu Mișcarea femeilor rrome, subordonată ideologic Mișcării femeilor gagii, pentru că îi lipsesc complet ideile proprii, de aceea nici nu au revendicări sau proteste. Sau, cum deja este vizibil, de mai bine de 10 ani, avem de-a face cu un eșec generalizat al Mișcării rrome, rămasă doar în câteva ONG -uri „prestatoare de servicii”.

În fine, eșecul nostru de a ne ralia viitorului, nu e din cauza sărăciei materiale, ci a sărăciei spirituale și ipocriziei (cei săraci sunt reprezentați de bogați), crizei elitelor culte, incapabile să provoace schimbarea, dar încremenite în post.

Începutul ar trebui să fie cu modul de selecție pentru acțiunea afirmativă și sistemul de burse, ca să nu mai fabricăm ratați, analfabeți și șomeri! Rezultă că blocajul Mișcării rrome nu vine din frica de schimbare, nici din presiunea rasistă, cât din ignoranța și aroganța lichelelor!

Ca Moderator al acestui e-group, postările mele scotează pe o trezire și atitudine civică, dar mi-e clar că e ceva de durată, pentru că nu s-a ajuns la acel nivel de cunoaștere care să ducă la discernământ și atitudine. Spunea Nicolae acum 6-7 ani: *A venit timpul să se sugereze câteva schimbări serioase în societatea civilă rromă. Avem nevoie de un nou limbaj, bazat pe revizuirea sinceră și critică a abordărilor anterioare, pentru a înțelege originile acestei crize și a putea merge mai departe.*

E de constatat că timpul de care zicea n-a venit, rromii încă dorm! Probabil va mai dura 1-2 generații sau, mai rău, e timpul anarhiei și barbarizării Cunoașterii, posibil ca, prin Nicolae, să fi ajuns la „sfârșitul istoriei și ultimul rrom”.

Sau, cum cred eu, sunt de separat cei care merg pe *mainstreaming*, ca asimilare, de cei care vor să-și dezvolte și modernizeze propria etnocultură (națiunea rromă, la Nicolae). Ca și în alte țări, în care s-a produs depurarea dintre metiși/gagicanizați (askalii/kaștalii - rromi, în Balcani, sau sinti-rromi, în Germania, manși-rromi, în Franța, gitani - rromi în Spania etc. Și în România e o ruptură poate necesară, pentru a separa cele două viziuni! Dintotdeauna, „prețul Libertății” este Adevărul, căutarea sa!

O nouă generație poate să apară și la distanță de 100 de ani, și la 30 de ani, și în fiecare an sau să nu apară niciodată, în funcție de ritmul transformării sociale pe care reușește să o impună un grup de elită, printr-o nouă viziune asupra strategiilor socio-economice și culturale ale unei națiuni - considera sociologul Karl Mannheim, generația nefiind biologică, ci spirituală/intelectuală (generațiile nu se nasc, se fac din revolta față de rigiditatea la schimbare a generației anterioare).

O nouă generație spirituală ar presupune gândirea/ spiritul critic și interpretarea etnopolitică a Testamentului/Demnitate al lui Nicolae Gheorghe, singurul text elaborat al gândirii rrome moderne, relansare imposibilă fără (1) o cunoaștere efectivă a textului său ultim „Alegeri de făcut și prețuri de plătit: roluri potențiale și consecințe privind activismul rom și elaborarea politicilor pentru romi”, ca discernământ bazat pe cunoaștere, nu pe intuiție și amatorism, și (2) fără a asuma (răzbuna) regretul și căința reparatorie a generației anterioare (părinților), ca prealabil exercițiu deontologic al leadershipului rrom. Or, criza elitelor rrome și incapacitatea de a genera o nouă generație de idei este cauza reală a demult prăbușitei Mișcări rrome (2002/7-2015). Nu sunt semne că cineva și-ar asuma că a gândit eronat, că a fost manipulat sau că terminăm cu „șmecheria”, pentru a impune „meritocrația”, dimpotrivă, e aceeași besmetică obsesie a puterii personale. Din acest motiv, neasumarea trecutului presupune transmutarea erorilor lui în viitor, recăderea în aceleași erori, indiferent de generațiile care se succed.

Marea Unire din 1918 a fost o șansă pe care prima generație de activiști rromi (1919-1941, agonizând până în 1948) n-a putut-o fructifica, terminată prin Holocaust, și abia după 50 de ani a putut apărea a doua generație (1990-2003/7, agonizând până în 2015).

În ambele cazuri, eșecul a fost lipsa solidarității, blocajul în anarhia luptei pentru putere și incapacitatea de a edifica o elită cultă care să se angajeze în reducerea decalajului dintre cultura organizațională rromă (considerată primitivă, subcultură) și cultura majorității, modernizării mentalităților și practicilor socio-economice. S-a ajuns la a avea elite slab calificate, care nu mizează pe credibilitate și încredere, ci pe obediență și imitația/ maimuțărirea valorilor universale (netraduse în cultura rromă).

Pakiv-ul, ca demnitate/ respect/ onoare socială, se construiește pe încredere, credibilitate și crez/credința (bunaCredință vs reaCredință) în valori comune, nu pe triumful șmecheriei, banilor, mai nou, a patalamalelor (pe acțiune afirmativă, ca pe vremea comunismului!).

Când ne vom asuma reșezarea istoriei în parcursul firesc și vom gândi pentru viitor, va fi reînceputul. Asta poate fi curând sau peste una-două generații, depinde de solidaritatea (abstractă, instituționalizată/normativizată). Fără reguli, vom rămâne în aceeași anarhie iresponsabilă, ca dintotdeauna.

Amintiri din războiul civil rrom și prăbușirea iluziilor, 1990-2018

E de făcut o diferență între ideea de generații, în sensul biologic (cohorta de copii, tineri, maturi, bătrâni) și în sensul ideologic (o nouă

generație de idei). În această a doua perspectivă poate fi înțeles blocajul ideologic actual din interiorul Mișcării rrome.

La baza actualei prăbușiri a ideologiilor rrome este soros-maoismul, o construcție ideologică determinată de „politica de cadre” a Decadei Incluziunii Rromilor, instaurat în 2003 (a determinat și plecarea mea din Mișcare), care-și propusese răsturnarea a ceea ce se construise până atunci, considerat greșit construit, prin preluarea puterii politice de către tinerii rromi (demolarea Partidei Romilor și a celorlalți oponenți sau indeciși) și despărțirea radicală de cultura rromă (considerată „societate închisă”, prea blocată în tradiții pentru a fi modernizată, de aruncat la tomberonul istoriei, prin incluziunea nediferențiată, ca „proces al civilizării”, *integrării sociale*).

Unul din generalii acestui război civil între rromi a fost Nicolae Gheorghe, militarul din el știa că „à la guerre comme à la guerre” (la război, ca la război), trebuie să existe și tehnici de învăluire/diversiuni, retrageri și ofensive. Însă, deși excelent ideolog, a fost un execrabil strateg, n-a știut unde trebuie pusă limita, pentru ca să nu-i dezerteze „soldăteii de plumb” - cum i s-a și întâmplat, atât în prima sa încercare, prăbușită în 1983, cât și în a doua, prăbușită în 2007.

În ambele cazuri, Nicolae n-a ținut cont de faptul că legitimitatea elitelor combatante este dată de popor, pe criterii de recunoaștere meritocratică. Dacă ar fi citit/înțeles cartea lui Hobsbawm¹⁷⁶, ar fi știut că o criză prelungită a elitelor, care așteaptă prestigiu și recompense (Potență personală), determină banditismul social/ devianța/ haiducia, ca anarhie, pierderea reperelor morale și ideologice ale combatanților.

Până și Iisus, deși ne prefacem că uităm, a fost ucis de popor, sub privirile neputincioase ale discipolilor săi - iar aceasta este o lecție despre fragilitatea Adevărului în societățile tradiționale, care nu pun Adevărul în termenii gândirii și convingerilor valorice/etice, ci fac după mintea lor.

Or, e clar că fundamentele viziunii și eșecului lui Nicolae trebuie căutate în alte direcții de gândire. Într-un interviu, spune că a pornit la tinerete în cercetarea rromilor având cu el două cărți, pe care le considera esențiale: „Antropologia structurală” a lui Levi Strauss și „Un veac de singurătate” a lui Gabriel Garcia Marquez. Structuralismul a fost un curent marxist care promova un fel de ipocrit relativism cultural (toți suntem oameni, chiar dacă unii barbari, alții civilizați, unii bogați, alții săraci, unii proști, alții deștepți etc). O facțiune ideologică marxistă, în chiar anii formării intelectuale a lui Nicolae a fost freudo-marxismul, care spunea că alienarea omului nu vine doar din neîmplinirea sa mentală sau economică, cât mai ales din eșecul sexualității sale¹⁷⁷. În fine, în cartea „Un veac de

¹⁷⁶ Eric Hobsbawm. *Bandiții*, ed. Cartier, 2017

¹⁷⁷ a se vedea Marcuse, *Eros și Civilizație*, Deleuse & Guattari, *Anti-Oedip*,

singurătate” un țigan circar-vrăjitor, Melchiade, propovăduiește prioritizarea magiei sexualității ca libertate necondiționată, a uitării realului și a unei conștiințe de sine egoiste¹⁷⁸.

O asemenea viziune s-a pliat excelent pe perspectivele interpretării culturii căldărarilor și lovarilor, subgrupuri rome studiate de el, drept culturi tradiționale care nu gândesc în termenii unui proiect existențial pe termen lungă, în „a fi”, ci a unui „simț practic” (Bourdieu), fixat în acumulări cantitative, în „a avea” („Cu ce m-am ales în viață? Ce-am băut, ce-am mâncat și cu ce am strâns în brațe” - vorba cântecului). A fost un fiasco, pentru dorința lui Nicolae de a gândi romeii în termeni de națiune. N-a mai discutat niciodată despre „perioada Cioabă”, a cercetărilor sale de sociologie culturală din tinerețe, cu argumentul real, că spre conștiința națională se evoluează prin elite și viziunile acestora de sincronizare cu Cunoașterea.

În 1990, când constată că Mișcarea romă se constituie, revine, dar are o viziune care pornește dinspre minte (gândire la rece, reflecție), nu dinspre inimă (instinct), și conlucrează, deși sceptic, cu romeii asimilați (kaștalii), dar care vizau o reîntoarcere culturală.

De fapt, în interacția cu ceilalți actori, își modifică continuu perspectiva, ba chiar ține distanța de Pițu (Ion Cioabă) colaboratorul său din perioada tradiționalistă, în încercarea de a păstra un echilibru între cele două etape ale sincronizării culturii organizaționale rome: tradiționalizarea/adaptarea modernizării (imitație) vs. modernizarea tradiției (inovație).

Opiniile asupra modalităților strategice de sincronizare se radicalizează: încă din 1990, avocatul Bobu îl elimină pe Nicolae Gheorghe din CPUN, în 1992 este răpit și judecat de Cioabă și alți partizani ai tradiționalizării Mișcării rome, iar în 1993 este dat afară din Uniunea Internațională a Romilor, în care era vicepreședinte.

A trebuit să caute strategii de impunere a țintelor/viziunilor sale despre edificarea națiunii rome în acest război al orgoliilor și amatorismului rom și toate acestea l-au făcut neîncrezător, inflexibil.

Astfel, deși erau complementare, „națiunea etnoculturală” (revendicată de „romeii tradiționali”), „națiunea civică” (revendicată de sectorul ONG, arogându-și edificarea și reprezentarea „societății civile rome”) și „națiunea politică” (revendicată de Partida Romilor, arogându-și edificarea și reprezentarea „societății politice rome”) s-au scindat fatal, în lupta pentru putere și reprezentare.

Războiul civil dintre cele trei prioritizări ale națiunii rome replica, la nivel de lideri, aceeași situație din perioada interbelică a Mișcării rome,

---

¹⁷⁸ a se vedea Max Stirner, *Unicul și proprietatea sa*, Otto Weininger, *Sex și caracter* etc

dintre Calinic Pop Șerboianu (prelat, perspectiva mistică), Lăzureanu Lăzurică (artist, perspectiva culturală) și Gheorghe Niculescu (om de afaceri, perspectiva economică).

Și în perioada interbelică, și în cea actuală, prioritatea desemnată a fost cea economică, dar nu printr-o alianță a cooperării celor săraci, ci prin obediența față de cei bogați, indiferent dacă erau rromi sau nerromi.

E de înțeles, combaterea sărăciei nu este o noutate, ci factorul istoric de blocaj al emancipării și dezvoltării etnice, care ar trebui abordat în termeni relativi sau esențializați, pentru a edifica o nouă ordine morală, preliminară oricărei încercări de salt, restartare, reformă, ca paradigmă de interpretare a faptelor (mascând idei, dorințe, mai mult ascunse). Care este legătura de echilibru dintre idei/ideologii și procesele de transformare/schimbare socială, dintre identitatea culturală și culturală, ca interpretări subiective, și dezvoltarea economică și politică a realității obiective?

Într-o asemenea paradigmă de interpretare, sunt mai simplu de înțeles conflictele și armistițiile dintre beligeranții celor trei idei ale etnogenezei rrome, începute în 1992, după ce revendicările identitare ale „tradiționaliilor” au fost compromise de autodeclararea regelui Cioabă și după ce Partida Romilor a fost aservită, printr-un Protocol de colaborare cu PSD, deși, practic, acesta a rămas fără rezultate.

În 1996 se produce fractura dintre ex-președintele Partidei Romilor și deputat, Ghe. Răducanu, și viitorul președinte și deputat, Nicolae Păun, apare AUR vs. Partida Romilor, câștigă Nicolae Păun; se crează Convenția Cadru a Romilor, o troică la baza creării GLAR; SATRA/ASTRA face presiuni de stradă contra rasismului, ca statul să adopte HG 430/2001.

În 2003 Mădălin Voicu este numit coordonatorul strategiei pentru rromi, Partida Romilor crede în bomboanele otrăvite ale statului, interesat, de fapt, să aibă cheltuieli minime cu Strategia, până în 2004, când Hrebenciuc a denunțat unilateral Protocolul, iar Nicolae Păun a suferit o înfrângere din care organizația nu și-a mai revenit (fiind fixată pe lider).

În 2005 se creează ACCR/Aliața Civică a Romilor (coordonată de Costel Bercuș), ca structură civică a implementării Deceniului Incluziunii Romilor (Deceniul Soros) în România, Maria Ionescu este impusă șefă a ANR (reface iluzoriu strategia pentru rromi, HG 522/2005) dar în 2007 este înlocuită cu Bumbu Gruia, la solicitarea tinerilor rromi din ACCR. Se definitivează Programul economic și ideologic Pakiv, în care Nicolae încerca să-și îndrepte eroarea și eșecul în modul de etnicizat de a fi promovat tinerele elite rrome în anii anteriori.

În 2007, deși Comisia Tehnică creează un „Plan de criză”, ca nouă viziune, a unei autodeterminări relative printr-o strategie etnopolitică, ea nu are niciun impact, pentru că începe anarhia prăbușirii ultime: ACCR devine

ACDR (Marian Daragiu, David Mark & Magda Matache) care au sprijinul UNPR/Niro, mai apoi apare PSD-sector 5/ANR (cuplul Vanghelie-Rafael), apoi UNCR (triumviratul Motoi-Mihai-Delia), mai apoi Damian Drăghici, toate contra-Partida Romilor.

Din 2007, nu mai este nicio legătură între idealurile care au stârnit războiul civil, cei care se auto-declarau discipolii lui Nicolae Gheorghe au uitat motivațiile morale ale luptei, dușmanii devin asemănători, nu se mai știe care e diavolul, care e îngerul. Evident, urmează confuzia, negocierea intereselor individuale și fiefurile foștilor beligeranți. Cât despre acești ultimi ani, ai prăbușirii totale, e un armistițiu fragil, o pace fictivă, fiecare mănâncă din punga lui, dar se pregătește de un nou atac.

„Fixația” a rămas pe obsesia politicii electorale, o obsesie discutabilă a fostului militar Nicolae Gheorghe, după care organizarea națiunii rrome înseamnă câștigarea drepturilor politice (evreii și negrii n-au procedat așa!) - asta explică și blocajul din care Partida Romilor nu prea mai poate ieși, după mai bine de zece ani de uzură în lupte în care li se înfîgea cuțitul în spate, cu zâmbete prietenești.

Perioada următoare va fi și mai proastă, pentru că Nicolae Păun a pierdut controlul organizației, filialele au devenit un fel de agenții electorale județene, în subordinea administrației publice și a funcționarilor rromi, rolul lui mai este doar de „naș”, rudă de grad secund. Probabil că Partida Romilor își merită soarta, dar ar fi avut altă soartă, dacă găsea pacea cooperării.

Astfel, a început și s-a sfârșit lupta fratricidă pentru putere, pe de o parte coordonată de Nicolae Gheorghe (inclusiv prin finanțări OSCE) și de „Grupul de la Budapesta” (Fundația Soros, în special prin Iulius Rostaș), pe de altă parte de Nicolae Păun, cu finanțarea și sprijinul statului român. Până în 2007 uneori lupta lua aspectul unui conflict mocnit dintre europenism (UE, finanțatorii externi) și autohtonism (statul român, finanțările statului către Partida Romilor), dar atât statele UE, cât și statul român abandonează corectitudinea politică față de rromi (după „cazul Mailat”), atât sectorul ONG rrom, cât și Partida Romilor pierd sprijinul, toate ideologiile se prăbușesc, inclusiv Nicolae este debarcat.

Altminteri, acest război civil dintre rromi este o copie ridicolă din „Țiganiada”, în care deși rromii sunt convinși că guvernarea bună pentru ei este democrația tip „anti-barorea” (anti-putere), ca putere a democrației participative, se omoară între ei pentru cine este șeful. În epopee, Parpangel (ultimul înger) este scos de autor din luptă, pentru că, în drumul său inițiativ prin iad și rai, strămoșul său îi spusese că va muri doar după ce rromii vor fi liberi. Deci, e viu.

Ca și în labirintul ideilor lui Nicolae, și ideile transformaționale ale lui Parpangel pot fi înțelese (adică vii în minte) doar de cei care au

„codurile”/ „cifrul”, pentru ca la Adevăr să nu poată avea acces decât cei care cred în el!

Cine crede că ce spune Nicolae Gheorghe e simplu de înțeles, se înșeală, el era partizanul ideii că despre Libertate-Egalitate-Fraternitate, ca fundamente ale Demnității, trebuie să vorbească doar cei care cred și care fac dovada credinței în aceste idei, pornind de la ideea de dezvoltare, evoluție și continuitate, nu de la anarhia distrugerii totale.

Iar calea nu este o împăcare strâmbă, ca la români, ci imperativul moral/pakiv-ul, cum și-a constatat cu amărăciune Nicolae Gheorghe motivele eșecului.

„A treia cale” este calea pragmatică, dar bazată pe o etică a responsabilității, nu pe manipularea maselor (Nicolae Păun), nici pe manipularea elitelor (Nicolae Gheorghe), ci pe trezirea conștiinței colective și solidarității!

„Timpul rămas” de după timpul expirat

*Pune-mă ca o pecete pe inima ta, ca o pecete pe brațul tău;
căci dragostea este mai tare ca moartea!*

(Cântarea cântărilor, 8:6)

Cum rromul, ca și omul, e un produs social al interacției dintre propria valorizare și valorizarea Celuilalt, iar r u ș i n e a (lăuntrică, oricât de disimulată), ca și f r i c a , are funcția socială a reglării periodice a stimei de sine reale (demnității, onoarei), e demolatoare ironia lui Nicolae de a evalua rezultatele colective ale r/evoluției Mișcării rrome din ultimii 20 de ani (1990-2010) prin succesele banalelor pasiuni ale „r/evoluției sexuale” din identitatea privată, ale „tainei” cuplului (cândva sacralizată, acum... consumerism!).

Dacă anul 1990 a însemnat zorii/răsăritul Mișcării rrome, prin recunoașterea ca națiune (dreptul constituțional de minoritate națională), cultural și politic, anul 2010 este considerat de Nicolae ca fiind amurgul/apusul iluziilor. Dacă data nașterii legitime a Mișcării rrome este precisă, data morții ei este ilegală și polemică, în funcție de facțiunile care s-au constituit, de iluzii și utopii. De fapt, mai toate analizele converg în ideea că abandonarea idealurilor „generației întemeietoare” (cu Nicolae di/rector spiritual) a avut loc în perioada 2003/7, care corespunde cu lansarea și auto-blocarea Deceniului incluziunii rromilor, ca soros-maoism (mainstreaming, „societate deschisă”, integrare nediferențiată, cosmopolitism și individualism, miza pe drepturile omului etc.) și secundarizarea drepturilor colective de națiune.

Scrupulozitatea morală este menținută în discursul său, pentru a face o demarcație logică a evoluției (involuției?) ideologice a liderilor rromi, ca premiză a constatării adaptării acesteia la rău și iluziei binelui, evaziunii/evadării (dezertării?) din idealurile asumate ale identității publice (leadership) și închiderii nevrotice în identitatea privată, ca uitare/abandonare. Este o inversiune morală, ca dezangajare, cazul clasic, descris ca frică de necunoscut și „fugă de libertate”, dragostea redusă la sex, scoasă din contextele spirituale, Libertatea instinctelor ca Libertinaj, Liberastie, Liberticid, sexualizare nevrotică a frustrării.

Aceasta ar fi concluzia asupra eșecului (*rr*)omului recent de după 1990, ca (*rr*)om fără identitate, fără repere și însușiri, ca eșec și recădere în traumă, bipolarism, pe care o face Nicolae Gheorghe în vorbele ultime¹⁷⁹, între zidurile a ceea ce fusese visat a fi Romano Kher - Casa Rromilor, ca Centru cronotop (spațiu și timp) al Revoluției inter/naționale a rromilor. A doua zi urma să fie demolat, și, odată cu zidurile, însăși istoria celor care au visat acolo își va fi schimbat cursul.

Dar ce trebuia să facă și n-a făcut Mișcarea rromilor, mai ales cei instruiți de Nicolae însuși, dar și ceilalți, nominalizați de Nicolae, inclusiv pe mine (Ionescu)?

Fiind vorba de timp și generații, prăbușirea Mișcării rrome - consideră Nicolae - ar fi consecința indistinției catastrofale pe care rromii o fac între realitate și iluzie/utopie, între dragostea și responsabilitatea față de (1) timpul etern (spiritul, ca umanitate a omului, istorie colectivă/etnopolitică), și dragostea și responsabilitatea față de (2) timpul cronologic/ fizic (corpul, ca animalitate a omului, istorie individuală/personală).

Un eșec, cam ca ispita alegerii între „pâinea întru ființă” și „pâinea cea de toate zilele”, ca foame/sete de transcendent vs. omenesc, refuzată de Christos (ispitit de Diavol), dar și o meteahnă veche a rromilor, cum bine

---

¹⁷⁹ Nu e o bucurie că se dărâmă localul acesta, e o tristețe, facem un priveghi, o parte din ceremonia de azi are rolul de a priveghea nu doar niște ziduri, ci și amintirile noastre.... De aici s-a plecat în toată țara, în toată Europa, de aici am dorit să revoluționăm toată lumea (și am reușit, parțial, mai avem un pic, dar terminăm)... Am băut un pic de țuică și am un pic de nervi în mine, de iritare (dar îmi trece). O mișcare socială este și (faptul) că oameni tineri se întâlnesc, entuziasmați de o idee sau de idei, și fac dragoste, pentru că sunt „contaminați” de ideologii pe care au impresia că le împărtășesc. Unii dintre ei rămân fideli acelei ideologii, dar cel mai important este că rămân cuplurile și copiii, cuplurile ca și vocație. Așa că Legământul/ Testamentul/ Garanția că lucrurile merg mai departe sunt copiii care s-au născut în toți acei ani. Mă bucur să văd oameni din generații diferite, mi-ar fi plăcut să-i văd și pe cei din prima generație, Federația Etnică a Rromilor, Partida Rromilor, nu doar bătrânii de care se teme (Romani) Criss astăzi, (de) Ionescu”. (transcript)

știm și din epopeea „Țiganiada”, în care rromii sunt considerați „animale umane”, primitivi trăind la limita instinctelor, înafara rațiunii.

Deși au trecut mai bine de cinci ani de la evaluarea lui Nicolae, acceptarea adevărului acestei evaluări ar presupune rușinea, regretul (căința) și repararea greșelii (cu voie, fără de voie, de nevoie).

Paradoxal însă, discursul actual al liderilor, intelectualilor și funcționarilor rromi este o negare a evaluării acestuia, blocat într-un triumfalism și optimism găunos. Cum nu pot exista două adevăruri, doar nuanțe diferite, ar trebui clarificată esența acestui joc perdant de-a „alba-neagra”, dintre opinia lui Nicolae și opinia altora. Ea este ca dragostea: sau adevărată, sau falsă!

Ceea ce știm indubitabil despre omul Nicolae Gheorghe este că, prin natura formării sale de filozof și sociolog, înțelegerea vieții și oamenilor, răsfrântă și asupra intelectualului și activistului rrom, este abordarea rațională și argumentată a oricărei evaluări, ca „recurs la metodă” impus de Descartes și, mai ales, de Spinoza: *...m-am abținut cu grijă să tratez în derâdere, să deplâng sau să urăsc acțiunile umane, ci să le înțeleg. În fața pasiunilor, ca dragostea, ura, furia, dorința, trufia, mila și alte emoții sufletești, nu am văzut vicii, ci proprietăți care depind de natura umană, la fel cum de natura aerului depind căldura, frigul, furtunile, trăsnetele și alte asemenea fenomene. Ele sunt necesare, chiar dacă incomode, și se produc din cauze explicabile, dacă facem efortul să le înțelegem. Iar mintea noastră se bucură, privind aceste mișcări interioare, la fel cum se lasă sedusă de spectacolul simțurilor.*¹⁸⁰

Așadar, nu ce se vede/ simte, ci rostul, care este înțelesul și sensul obiectiv a ce se vede/simte subiectiv, virtutea și acțiunea sunt „măsura lucrurilor”, ca auto-determinare a „libertății unanime” - a fost noua modalitate de interpretare a Erei Rațiunii, de la Descartes și Spinoza, la Rousseau și Kant, până azi, chiar dacă încrederea în imperativul gândirii și conștiinței omului a mai slăbit, după ce psihanaliza a descoperit forța nevrotică a opoziției subconștientului.

Atât în termenii Absolutului mistic, cât și ai științei secularizate, este un acord deplin după care cuvântul și viața sunt lumina oamenilor: „La început a fost Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvântul. Acesta era întru început la Dumnezeu. Toate prin El s-au făcut; și fără El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut. În El era viață și viața era lumina oamenilor.” „Să fie lumină!” - de la Budha, Zarathustra și Dumnezeu-Isus, la Socrate, Sohrawardi sau Kant, presupune o iluminare interioară a spiritului/minții, ca acțiune, vorbă devenită faptă.

---

¹⁸⁰ Spinoza, *Tratatul politic*, 1675 (traducerea mea)

Schimbarea, ca trecere de la *timpul împlinit* și revolut la *timpul care rămâne* până la mântuire, este o *revoluție copernicană* care statuează că re/nașterea omului trebuie să se facă spiritual, din duh/har.

Simbolic, în Creștinism *imaculata concepție* este unul din fundamente, prin nașterea prin duh” (naștere spirituală, metanoia) pe care i-o anunță arhanghelul Gabriel Fecioarei Maria de Bunavestire ca preeminență a spiritului asupra corpului. Ea semnifică depășirea gândirii instinctiv-orgiastice a Evei de a accede, fără o pregătire prealabilă, la *fructul oprit* al eternității istoriei cunoașterii. În lumea laică, ideea își are sorgintea în „iluminismul grec” al răzvrătirii omului helenistic, în special în maieutica transformatoare a îndemnului socratic „cunoaște-te pe tine însuși”, ca posibilitate de exteriorizare a comunicării dialogice cu „aproapele”, ca și în „sapere aude/îndrăznește să cunoști”, preluat de Kant, în Manifestul Iluminismului (1784). după luminile înălțării mistice, ca „desvrăjire”, trecere de la eresurile gândirii „populare”, la gândirea rațională, argumentativă.

Dar „zorii” iluminării interioare, „cunoașterea aurorală” (Augustin) presupun sau așteptare contemplativă, sau ZOR (acțiunea „sânguinței”, „elanului” în rromanes, la origine termen perso-arab și turcesc). Pentru Spinoza, „conatus” („efort”, în latină), la fel cum pentru romanticii germani „drang” (efort, avânt), sau la Nietzsche „voința de putere”, sunt aspirații ale omului de a-și depăși condiția, la fel cum „voința de plăcere” este un abandon al voinței, ca „principiu al plăcerii” (Freud). Altfel spus, alegerea este între a te abandona vieții sau a face ceva din viață, între o evoluție incontrollabilă, ca involuție, și revoluție, măcar ca iluzie a evoluției. Nu este o dilemă a alegerii, consideră el, pentru că viața nu este ceea ce trăiești, ci ceea ce vei trăi!

În această paradigmă a gândirii este de înțeles încercarea de discurs a lui Nicolae¹⁸¹, pe care o întrerupe brusc, pentru că e iritat și îl consideră inutil de continuat. Dacă e un „priveghi”, cum spune Nicolae, atunci vorbele

---

¹⁸¹ Nu e o bucurie că se dărâmă localul acesta, e o tristețe, facem un priveghi, o parte din ceremonia de azi are rolul de a priveghea nu doar niște ziduri, ci și amintirile noastre.... De aici s-a plecat în toată țara, în toată Europa, de aici am dorit să revoluționăm toată lumea (și am reușit, parțial, mai avem un pic, dar terminăm)... Am băut un pic de țuică și am un pic de nervi în mine, de iritare (dar îmi trece). O mișcare socială este și (faptul) că oameni tineri se întâlnesc, entuziasmați de o idee sau de idei, și fac dragoste, pentru că sunt „contaminați” de ideologii pe care au impresia că le împărtășesc. Unii dintre ei rămân fideli acelei ideologii, dar cel mai important este că rămân cuplurile și copiii, cuplurile ca și vocație. Așa că Legământul/ Testamentul/ Garanția că lucrurile merg mai departe sunt copiii care s-au născut în toți acei ani. Mă bucur să văd oameni din generații diferite, mi-ar fi plăcut să-i văd și pe cei din prima generație, Federația Etnică a Rromilor, Partida Romilor, nu doar bătrânii de care se teme (Romani) Criss astăzi, (de) Ionescu”. (transcript)

sale sunt un panegiric, ultime cuvinte la căpătâiul visului „mort”, înainte de a fi acoperit de țărână și uitare, într-o lehamite a inutilității.

Evaluat, e un timp care a expirat, dar nu e un timp regăsit, nici măcar o căutare a timpului pierdut, ci o ieșire din timp, o noapte/moarte a timpului, un timp al învinșilor, fără onoarea „regretelor eterne” ale învingătorilor. De fapt, e un auto-priveghi, Nicolae are conștiința că a devenit el însuși un mort-viu, că însăși ființa sa a intrat în umbra morții.

O a doua eroare pe care o evocă Nicolae Gheorghe ar fi însăși uitarea sensului Revoluției propuse, de edificare a națiunii române, constatând că „revoluționarii” au pactizat cu dușmanul, gagicizându-se, în loc să sincronizeze cultura română cu universalitatea. Explicația ar fi blocajul istoric al romilor în egolatria narcisiacă a Libertății și inapetența lor proverbială pentru altruism și conlucrare, ca Libertate colectivă Asta explică de ce au substituit eliberarea de rușinea socială/ publică (in/demnitatea de a fi român) cu eliberarea de rușinea intimă, ca sexualizare a frustrării, freudo-marxism, la limita abjecției.

În cultura română o astfel de comparație e interzisă, tabu, utilizată doar în cazul excluderii indemne, umilirii/ rușinării cuiva, ca desacralizare/ profanare a Pakiv-ului, ca dezonorare. E o diatribă, ca despărțire radicală! E un mod dezastruos de a ne minți, o falsă reușită, ca mască și negare a rușinii eșuării, o șarlatanie - spune el printre rânduri/ gânduri - despre cum a fost mistificată ideea de Putere prin substituirea schizofrenă a (ne)putinței sociale/ publice cu (im)potența intimă/ privată. Conștiința falsă e un mod nevrotic de a transfera eroismul și sacrificiul ultim pentru națiunea română în pat (conjugal etc.), în nesfârșitul joc (intim) de-a învinșii și învingătorii a cuplului acuplat. Înlocuirea luptei reale și reducerea ei la copulație (dragostea, bogăția săracului), înseamnă abandonarea idealurilor/ ideologiilor colective, uitarea lor și uitarea de sine, corpul trădând mintea.

În loc de Libertatea reală, colectivă și dezvoltarea Binelui public/etnopolitic, cei prezenți au preferat Libertatea intimă, individuală, iluzia Puterii ca omnipotență impotentă: sau masochism (plăcerea învinsului) sau sadism (plăcerea învingătorului), virtualitatea, ca realitate.

Împlinirea prin copii e ceva omenesc, iar în Vechiul Testament este însăși proba fidelității față de Adevărul absolut, a responsabilității față de credință/ ideologie, dusă până la sacrificarea fiului, în numele credinței publice, de către tată (Isaac, de către Avraam), la fel cum, în Noul Testament, Dumnezeu își sacrifică singurul fiu, pe Christos. Uciderea copiilor, și în Vechiul și în Noul Testament, ca și în Holocaust, semnifică uciderea viitorului. Deci, copiii sunt garanția, Testamentul păstrării credinței, nu al trădării ei, chiar dacă fără de voie, de nevoie etc. Viitorul copiilor e confirmat de credința părinților, Isaac nu moare tocmai pentru că

tatăl său a dovedit credința în idealurile sale. Doar așa fiul va avea ce continua. *Copiii tăi nu vor mai fi și copiii părinților tăi. Nu-ți irosi destinul. Iubește-l. Urmează-ți soarta. Chiar dacă te duce înspre moarte. Fă-o, cu liniște în suflet. Dincolo de toate suferințele sinelui nostru omenesc, vei ajunge la înălțimea adevărului din tine însuși. La esența eternă a poporului tău* – spune Lessing¹⁸² evreilor. La rromi, lasă Nicolae Gheorghe să se înțeleagă, copiii sunt o scuză pentru a încălca toate credințele, idealurile, și asta explică blocajul în individualismul gregar, anarhia.

Pentru cunoscători, trimiterea evidentă a lui Nicolae este la frustrările sexuale descrise de Sade, cel din „Filozofia în budoar” (pat), o carte care ridiculiza Revoluția franceză prin celebra și nimicitoare aluzie la impotența ideologică vs. potența sexualității a așa zișilor revoluționari: „Francezi, încă un efort, dacă vreți să fiți republicani!”. Traducerea ironică a lui Nicolae ar fi „Rromi, încă un efort, dacă vreți să fiți republicani!” Cumplită flagelare!

E încă Nicolae Gheorghe cel de dinainte de „ultimul Nicolae Gheorghe”, încă jucându-se abil cu retorica vorbelor, chiar dacă e conștient că rromii nu-i prea înțeleg subtilitățile și că totul s-a prăbușit.

De fapt, spuselor lui Nicolae trebuie citite invers: concluzia este a eșecului, ruinele zidurilor sunt și ale idealurilor rrome. Cei cărora le vorbește deși au cariere, situație, și-au pierdut idealul, rătăciți în realitatea vieții, a căutării concretului. Într-un fel, ei se transformă în contrarevoluționari, dușmanii idealurilor de început, iar resentimentul inerent îi va face să se ridice chiar împotriva lui (cum s-a și demonstrat). Evident, rușinea de a fi gol în viața publică (fără credibilitate, fără respect, așa cum încă sunt rromii) și iluzia nevrotică de depășire a ei prin intimitatea/ taina sexualizării nu au nimic de-a face cu ceea ce Nicolae numește „cuplurile ca și vocație” (Weber) sau „celula de bază a societății” (Marx), ci cu un rezultat negativ al Pakiv-ului, Beruf/vocație, la Weber, la Nicolae, ca respect, încredere și credibilitate/ credibilizare. E o reflecție tristă asupra rușinii și nerușinării, a regretului și lipsei de bun simț, a unei ratări a Sensului și prăbușirii inexorabile în trecut, ca reluare și repetare.

Accesul interzis la Libertate spirituală a (rr)omului comun (gol de conținut, Sens), incapabil decât de Libertate (eliberare) fizică (corporală) este asemenea „păcatului originar” (al mâncării din fructul oprit al Pomului cunoașterii): „Atunci li s-au deschis ochii la amândoi; au cunoscut că erau goi (...) Domnul Dumnezeu a chemat pe om și i-a zis: „Unde ești?” El a răspuns: „Ți-am auzit glasul în grădină și mi-a fost frică, pentru că eram gol, și m-am ascuns. Și Domnul Dumnezeu a zis: „Cine ți-a spus că ești gol?”

---

¹⁸² Lessing, *op.cit.*

Așadar, pentru Nicolae a fi „gol” (de conținut spiritual) este ca și rușinea biblică a păcatului original, chiar dacă acceptă oarecum că nu e din răutate, ci din incapacitatea foștilor discipoli de a face saltul spiritual și a înțelege dincolo de omenescul vieții, mizerie morală ca banală lipsă a puterii lor spirituale de a depăși corporalizarea vieții și a urca până la înălțimea spirituală care trebuie unei (re)nașteri spirituale.

Consecința ratării: prăbușirea în neputință, ca sexualizare a frustrării, o auto-trădare și remediul jalnic la care recurg cei învinși, auto-erotismul/narcisismul (iubirea de sine), ca uitare a Sensului propus, a idealurilor sfârâmate! Ca și pe Adam și Eva, blocarea în corp îi alungă din Rai.

Mintea goală și corpul dezgolit, puse în balanță, ca strategii eșuate de ieșire din rușinea eșecului, care impun sau organizarea pentru o viitoare recunoaștere publică a demnității rromilor, sau continuarea refugierii după/sub fusta mamei, respectiv soției. Așadar, sunt vizați bărbații rromi, pentru că ei sunt cei care mențin, din nepricepere și metehne orientale, criza Mișcării rrome. Nu-și asumă pe deplin dubla responsabilitate, cea publică, de apărător al familiei și națiunii, și cea personală, de soț și tată.

Reproșul lui Nicolae este adresat foștilor discipoli, elitelor rrome, ca reamintire „a Legământului, Testamentului” - spune el, făcând aluzie la cele două Testamente sacre, tocmai pentru a reaminti relația dintre sacralizare și sacrificiu. Este sigur că știa și că atunci când cineva este atacat în amorul propriu de către cineva apropiat/ admirat, reproșurile acestuia dor cel mai tare, pentru că provoacă rușinea și regretul. Iar rușinea este o dezgolare insuportabilă a adevărilor despre noi, pe care le mascăm, pe cât posibil.

Trădarea persoanei rușinate va fi, de fapt, o fugă de evidența eșecului, de responsabilitatea ei, pe care o va regreta, dar asupra căreia nu va reveni, știind că riscă retrăirea nevrozei. Știm asta din experiența lui Christos, părăsit de toți, căruia toți îi voiau moartea, pentru că adevărul pe care-l propunea era fascinant, dar de neatins, fără un susținut efort de auto-depășire. Știm și din trădarea suferită de Nicolae Gheorghe că „certarea, pentru îndreptare” e ineficientă, autoritatea funcționează doar între cei apropiați spiritual, ca stratificare, pentru ceilalți autoritarismul este condiția ascultării. Obediența, ca supunere voluntară sau ca supunere coercitivă, trebuie să facă diferența. Știm, dintr-un interviu cu Iulius Rostas din acea perioadă, care era în mintea lui Nicolae soluția corectă pentru o astfel de abandonare de principii: *argumentum ad baculum* (argumentul bățului), coerciția, pedeapsa. Dacă rromii n-o vor face ei înșiși, pentru a-și trasa limitele morale și stratificările spirituale, o vor face alții, așa cum știm din istoria tristă a rromilor.

Pe de altă parte, știm din Biblie, dar și din viață, că iertarea celor neputincioși e o obligație, la fel cum și neiertarea celor care fac intenționat

rău: a se vedea Isus privindu-i pe cei care-l răstigniseră, spunând „iartă-i, Doamne, că nu știu ce fac”, Ian Hus spunând „o, sfântă mediocritate”, văzând cum o fostă enoriașă și înfocată admiratoare aducea lemne pentru rugul pe care urma să fie ars. Nici Nicolae nu face altfel, înțelege că nici nu merită să continue ideea, întrerupe, brusc, reflecția. E un fel de adio al celui „nemuritor și rece”, către cei rămași blocați în „viața simplă”, corpuri ambulante, spus cu iritare, dar și înțelegere („am un pic de nervi în mine, de iritare, dar îmi trece”). E o invitație la regret și căință, la metanoia, la saltul de a trece de la țigan, la rrom, prin conștiință de sine, de la conștiința de sclav, la conștiința de stăpân (auto-control), de la învins, la învingător, de la instinctualitatea simțurilor, ca Libertinaj, Liberastie și Liberticid, la construcția siguranței Demnității umane, ca Libertate.

Ca și la apostolul Pavel, pentru Nicolae „timpul care mai rămâne” până la Apocalipsă, ca interstițiu între viața vie și viața veșnică, trebuie să fie un timp al cutremurării, al acțiunii de pregătire a transformării, ca extaz al spiritului (nu al corpului!). De fapt, vorbea cu pereții, cu sine însuși, conștient că auditoriul nu înțelegea nimic din zbaterea lui sau, mai rău, nu-l interesa. Așadar, a fi gol este rușinea de a nu avea conținut spiritual. „Creșteți și înmulțiți-vă” spune Dumnezeu, alungând din rai cuplul originar, pe Adam și Eva. Cam la fel spune și Nicolae Gheorghe foștilor săi protejați, lăsându-i după capul lor. Știm ce a urmat: Potopul.

Venirea lui Iisus a dat o „cheie” de acces al omului la Libertatea spirituală, posibilă doar celor care se nasc din nou, din duh (spirit). Este ceea ce e de sperat de la viitor, când rromii vor trece de la gândirea instinctuală/corporală a inimii, la gândirea argumentată a minții. Acolo, se vor regăsi cu Nicolae!

Deci, concluzionează Nicolae, o șansă ultimă ar fi transferarea idealului profesiei/credinței de rrom (spațiul public) copiilor, ca profesie/ vocație de soț/ soție, tată/mamă (spațiul intim). Altminteri, dacă nu se transferă idealurile etnopolitice copiilor (viitorului), nu e nicio legătură între a fi credincios idealurilor și a fi credincios partenerii/partenerului, între identitatea colectivă și identitatea personală (diferența dintre prefectură și sulă).

Au trecut de atunci cinci ani și mai bine de zece ani de la prăbușirea Mișcării rome. Continuăm să fim blocați tot în incapacitatea de a ieși din criză, pentru că elitele rome sunt incompetente. „Împăratul e gol, să i se spună” - strigă un copil inocent, în povestea bineștiută. Dar dacă acel copil care ne va constata goliciunea minții e chiar fiul nostru ?

NOTĂ

Curajul moral, ca putere de a nu accepta, a se opune răului, umilirii, rușinii, descurajării și a nu abandona lupta pentru o viață demnă, ca Pakiv/

Libertate și Demnitate/ Onoare (Calea adevărului, exprimată prin credință, încredere, credibilitate), este sursa morală religioasă, civic-politică a curajului fizic de a ne învinge frica, durerea, teama de risc, pericol sau intimidarea. Lorca, marele scriitor spaniol, care a fost influențat de stilul „duende” (durere, dukk/a, la romi, indieni și persani) al gitanilor spanioli (curajul de a suferi până la capăt), înainte de a muri, în august 1936, în fața plutonului de execuție, a recitat ultimul său poem: „Ce poate fi omul, fără libertate?/ O, Libertate, cum te-aș putea iubi/ Cum ți-aș putea dăruia inima / Dacă ea n-ar fi a mea?”

Libertatea este o eliberare mediată, spunea Iisus: „Ce este născut din carne este carne și ce este născut din Duh este duh... Trebuie să vă nașteți din nou (Ioan 3:3-7), Zidește în mine o inimă curată, pune în mine un duh nou și statornic! (Psalmul 51/10).

Libertatea este o auto-eliberare responsabilă, „Sapere aude /Îndrăznește (ai curajul) să o cunoști!” – spunea Kant, la 1784, în Manifestul Iluminismului, propunând o „revoluție culturală” de „desvrăjire” a minții omului, ca nouă „cunoaștere de sine” socratică.

Curajul moral îl au doar cei care trăiesc într-un sistem de responsabilitate socială, au ordine în gânduri, într-un sistem de valori asumate, într-un proiect existențial, nu în „uitarea ființei” (Heidegger, Sartre, Camus), ca „libertate negativă” (Leo Strauss), Libertinaj, Libertici, Liberastie - ca auto-abandonare. În limba română, termenul curaj este preluat din franceză, cu sensul de „a avea sânge în inimă/suflet”, în rromanes, ZOR/ Zuralo, ca și Zar, înseamnă să ai curaj/ putere...cojones/balls/ testicule! (la genul neutru, vezi și c(h)arisma). Unii specialiști consideră că zar/zor vine din persană (vezi și Zarathustra, profetul mag), cu sensul de „aur” sau „stea”, că „na/ci darau” este, mai probabil „ci zarau” (nu sunt slab, fără „zar”/testicule.

Evident, nu se referă la potență, ci la puterea de a înfrunta greutățile vieții, cu curaj, a nu te abandona, ci a te opune Răului (*Bendva*, întunericul, minciuna, „dușmanul” luminii și adevărului, posibil Benga, la rromi), pentru a sprijini forțele Binelui (*Deva*, forțele luminii și adevărului, posibil *De(v)la*, la rromi). Altminteri, rromul nu va putea ajunge în *Casa Cântecelor* (Rai, la persani muzica fiind, ca și Rugăciunea, o teogonie/ contact nemijlocit cu divinitatea), ci în *Casa Minciunilor* (Iad)! Nu (vă) mințiți, așa grăit-a Zarathustra (cu mult înainte de Moise, Budha, Confucius)!

Nicolae Gheorghe vs. Nicolae Gheorghe

Rromii - ce model de desegregare/ derasializare: evreiesc sau afroamerican? Comunitatea morală și reconstructivă = identitate transnațională sau cosmopolitism/ internaționalism?

„Prieten mi-e Nicolae, dar mai prieten mi-e adevărul” – așa zice, reluând ideea complementarității polemicilor dintre viziunile așa zis subiective (idealiste) vs. obiective (materialiste) dintre Platon și Aristotel, Rousseau (barbarul) și Voltaire (civilizat), Ghilgameș și Enkidu etc. Din păcate, la noi, la romi, o asemenea afirmație trece drept opoziție radicală Bine-Rău, Dușman-Prieten, Dumnezeu-Diavol etc., nu o simplă distanțare ideologică.

În acest sens, nu sunt deloc un fan al „școlii” Nicolae Gheorghe, dar consider că gândirea critică a ideilor/ideologiei sale trebuie să aibă respectul cuvenit, în contextul absenței totale a unui spirit critic al elitelor române actuale, beției de cuvinte și formelor fără fond, care fac imposibilă cristalizarea unui canon de valori, pentru a ajunge la sincronizarea cu modernitatea (prin imitație și inovație). Nu vom putea evolua, fără să dezbaterem ideile lui Nicolae Gheorghe, pentru a ști ce și cum trebuie continuat, ce erori de sistem avem, ce nu mai trebuie repetat, eliminat, ce n-a finalizat etc.

De pildă, e tardivă remușcarea și regretul „ultimului Nicolae” la ideea că prealabilă națiunii civice și politice române este reîntoarcerea la fundamentele națiunii (culturale, spirituale) române, pentru că răul s-a produs, Mișcarea română actuală îi continuă eroarea (chiar dacă el s-a dezis), într-o gândire gagică dominantă, fals elitistă, nespecifică ethos-ului și pathos-ului român.

Ca un exemplu, e ca și cum germanii ar gândi ca francezii (și invers), creștinii ca musulmanii, analfabeții ca intelectualii etc. - o ridicolă maimuțareală a altora, o imitare auto-colonizatoare, fără discernământul inovativ al adaptării la specificitatea etnopolitică.

Din păcate prea târziu, doar apropierea morții l-a făcut pe Nicolae să renunțe la instrumentalizările strategice și să înțeleagă că doar poporul își decide viața sau moartea (constatăată prin starea producției culturale/spirituale, structurile și rețelele de comunicare/ dialog etc.).

Oricum, măreția lui Nicolae Gheorghe este nu doar onestitatea rară de a fi sincer, cu sufletul în palme, cât mai ales că a mers cu gândirea mai departe decât oricare român, chiar și dacă doar pentru a ne spune că drumul nu e cel bun. Cum am fi știut dacă nu-l verifica el?

Felul său de luptă amintește de disocierea mentală și disperarea pentru victorie a eroului, care înaintează prea mult în rândurile dușmanului, de unul singur, sfârșind prin a fi copleșit și ucis (de altfel, formarea sa a fost la liceul militar). Nicoleta Bițu, la comemorarea morții lui, a spus că discipolii săi ar trebui să aibă remușcarea/ regretul că l-au abandonat, dar e mai probabil că ei nu l-au mai recunoscut, disperarea îl transformase total, iar adevărul ultim, trăit solitar în ultimii ani, îl restituise sieși, ca eternă

reîntoarcere a aceluiași. Ultimul Nicolae este dincolo de bine și de rău, împăcat cu soarta sa, înțelegând că nașterea unei națiuni nu este un efort individual, ci colectiv.

Dacă omul este singurul animal înzestrat cu rațiune, „o trestie gânditoare” (Pascal), atunci mai ales psihologia și filosofia pot descifra sensul existenței sale, felul de a fi, nu măsurarea sociologică a nimicului sau poveștile/epopeile. De asta vorbim despre gândirea (filosofia) lui Nicolae Gheorghe și nu a Romicăi Puceanu, Florică Roșioru, Nicolae Guță sau a dansului din buric! Or, paradoxul elitelor culte rrome este chiar acest blocaj înafara gândirii, negândirea!

Tradus simplificat, după ce a epuizat toate încercările, „ultimul Nicolae” (2007-2013) încearcă să se despartă de „modelul evreiesc” al *non-revoluției* și negocierii prin intermediul drepturilor omului (care au eșuat în resentimentul dezonorării, Holocaust) și să se adapteze ideologic la „modelul afroamerican” al revoltei (nesupunerii civice), construcției responsabile a onoarei/ demnității (ieșirii din Sclavia spirituală). Cultura evreiască nu avea complexe spirituale, dimpotrivă, iar Holocaustul i-a rănit, pe nedrept, stima de sine. Cultura afroamericană, invers, a pornit de la Sclavia și disprețul dominator, făcând din luptă premiza pakiv-ului (onoare, demnitate și libertate). În prealabil, a procedat la renașterea spirituală a ghetourilor, pentru solidarizare. Fără o asemenea ordonare a priorităților, vom rămâne „europenii de nicăieri”, ca și acum.

Încă nu se are în vedere statutul cultural/mental al rromilor (națiune stigmatizată, cultură orală și scolarizată precar, fără elite formative, calitate îndoielnică a normelor și valorilor etc.).

S-a păstrat de la Nicolae, spre disperarea lui în ceruri, doar retorica demo-liberală a dimensiunii sociale (pe care el a utilizat-o ca un fel de tactică de diversiune, care să ducă la edificarea națiunii rrome – la el, după modelul evreiesc).

Or, rromii nefiind (încă) o cultură a gândirii minții (obiectivism), ci a gândirii inimii (subiectivism), modelul afroamerican este de preluat și adaptat – insinuează el, timid, în ultimele idei.

„Revoltați-vă și veți fi liberi”, „mobilizarea rromilor în lupta împotriva rasismului”, duc spre o interpretare a pakiv-ului ca luptă pentru recunoaștere universală (cosmopolită) a demnității și libertății rromilor. Altfel spus, conștientizarea trecerii rromilor de la omnipotența impotentă a culturii orale/magice (cântec și descântec), la cultura scrisă, ca luptă argumentată, a minții, ar fi o trecere de la abandon, la acțiune.

Sunt popor/ națiune, cu/sau fără Stat și Dumnezeu, doar cei care depășesc frica instinctivă și au forța curajului de a accepta - ca supunere voluntară condiționată, chiar dacă constrângătoare – „violența legitimă” a

puterii și legii bisericii (păcatele și canoanele), respectiv, a puterii și legii omului/statului (pedepsele și codul penal). De altfel, românii ar trebui să reflecteze mai mult la faptul că toate Constituțiile (religioase sau laice) îi impun omului să nu se supună Răului, să lupte pentru Bine, până la sacrificiu (nesupunere civică, revoltă). Pentru un „contract social” intra și inter etnic, acesta este prețul de plătit pentru a fi considerat „pakivalo” (Demnitate și Libertate colectivă/obiectivă) și nu „șmechero”/harrano/muialo (Demnitate și Libertate individuală/ subiectivă).

„Nu ești liber, dacă ești liber de unul singur” – este ce trebuie înțeles din viziunea lui Nicolae Gheorghe asupra solidarității romilor, care i-a lipsit și i-a compromis toate eforturile de o viață.

În concluziile „Testamentului”, Nicolae Gheorghe pune eșecul european al Mișcării rrome pe seama incapacității acesteia de a crea o prealabilă „comunitate morală”/pakivali thema, adică chiar ratarea etnogenezei (nașterii), implicat a stadiilor de dezvoltare, de la individ, la comunitate; de la comunitate, la societate; de la popor, la națiune etc. Sursa primară a eșecului ar fi ratarea constituirii națiunii rrome în vremea ideilor și ideologiile iluministe ale secolului al XVIII-lea, epocă a unui nou tip de solidarizare/ solidaritate, determinată de „primăvara națiunilor” și de secularizare/laicizare. Atunci, prin separarea Legii Domnului de Legea Cezarului, omul a trebuit/a fost forțat să devină nu doar un creștin responsabil, ci și cetățean responsabil. Separarea a ce este al Domnului de ce este al omului fusese determinată de necesitatea imperioasă a toleranței, după sute de ani de războaie religioase (dar și de criza identităților colective, în special a credinței religioase, care a impus responsabilitatea individuală, ca formă de control și sancțiune). Acest fapt a plasat statul ca nou actor pe piața Puterii, prin separarea identității/ cetățeniei religioase de identitatea/ cetățenia etno-culturală, proces început încă din timpul Reformei protestante și Contra-Reformei catolice din secolul al XVI-lea, prin Wycliffe, Luther, Erasmus, Calvin etc. Astfel, Constituția, ca Lege a „religiei civile” a drepturilor (naturale ale) omului (și cetățeanului), devine replică laică/ secularizată, a Constituției/ Legii sacre (Bibliei). Piatra de încercare a tot ceea ce poate fi hotărât pentru un popor sub formă de lege depinde de întrebarea următoare: „Ar accepta un popor să-și dea el însuși o asemenea lege?” - se întreba Kant, în 1784, și Codul napoleonian va fi răspunsul, după sângeroasele Revoluții franceze și americane.

Teoretic, în afara „contractului divin” dintre om și Dumnezeu (dintre sine și supraeu - pentru atei, narcisiști și anarhiști), angajamentul romilor ar presupune și un „contract civil”, ca asumare responsabilă a proiectului constituirii națiunii rrome. El ar trebui să fie, în prealabil, un „contract moral” (civic, intra-comunitar), mai apoi un „contract politic” (inter-

comunitar). Practic, însă, această evoluție depinde de cum este privit/considerat (rr)omul de către om și (rr)om:

- *pentru englezul* Hobbes (Leviathan, 1651) omul este o fiară/un barbar, „omul pentru om e lup”, doar comunitatea/statul (solidaritatea celorlalți) îl poate anihila, spre binele tuturor (solidaritate prin supunere forțată)

- *pentru francezul* Rousseau (Contractul social, 1762) omul este bun, dar a fost barbarizat de civilizație, e „pretutindeni în lanțuri”, garantul este „voința generală” a oamenilor (solidaritatea benevolă)

- *pentru germanul* Kant (Manifestul Iluminismului, 1784), omul trebuie să-și gândească el însuși, matur, binele, garantul este legea comunității/ statului (solidaritate prin supunere voluntară demnă). În acest sens, în „Testament” Nicolae Gheorghe face varii supoziții despre ce este sau ce ar putea fi un (rr)om, de la pakivalo (ca om cu cinste/demnitate morală asumată), la șmekero/harrano/muialo (ca om cu o identitate morală improvizată, bazată pe noroc/baht, pe aleatoriu, improvizatie, viață și sens existențial la voia întâmplării).

Practic, suntem încă în „zona gri”, a (rr)omului fără identitate, confirmând că „țiganul e om de departe”, „nici țiganul nu-i ca omul...” Că „nici țiganul nu-i ca rromul” – cum și-ar fi dorit el, dar și noi!

În contra relativismului și corectitudinii politice

Prin Nicolae Gheorghe exista acum o regândire modernă a lumii rrome, la care sa ne raportăm continuu, s-o comentăm, updatăm contextelor, care este rezultatul unei reflecții și reflexii de o viață.

Ca ideologi ai revoluției de schimbare a culturii organizaționale, Socrate și Iisus sunt modelele de succes, dar și ai prețului plătit: canibalizarea (martirajul) de către mase.

În compilarea și sinteza ideilor „religiei civile” și „contractului social” pe care s-a (re)fondat ideologic Modernitatea actuală, Rousseau a plătit prețul Libertății prin izolarea față de lume, iar discipolul său, Robespierre, a plătit chiar cu capul aplicarea în practică a teoriilor magistrului său în Revoluția franceză.

Greu de explicat ce a mai rămas rousseauist din războaiele napoleoniene de impunere a drepturilor omului ca „religie civilă” sau ce a mai rămas din „imperativul moral” al discipolului german al lui Rousseau, Kant, ca și din „cosmopolitismul” și „pacea eternă” kantiană, idei atât de dragi lui Nicolae Gheorghe.

Ce au Rousseau și Nicolae Gheorghe în comun, dincolo de solitudine, este „metoda” („instrumentul”, „dispozitivul”, paradigma de abordare): reîntoarcerea la rr/om, din perspectiva naturii sale umane

(barbare, naturale), pentru a-i sprijini incluziunea în cultura umană (civilizată, educată). Este „trezirea”/ „iluminarea interioară”, conștiința de sine (la Socrate și Iisus) devenită „reificare” - conștiința de clasă, la neomarxistul Lukacs, „dasein”- conștiința de rasă, la ideologul nazismului, Heidegger, pakiv – conștiința etnică rromă, la Nicolae Gheorghe. În toate cazurile exista Teza și Antiteza (la Socrate, daimon, la Isus, demon), ca argument și contraargument, față și revers, Bine-Rău, dar ele depind de Decident, de cel care face Sinteza, ca dialectică/ mișcare/ acțiune, ca Beneficiar (câștigător sau perdant, în jocul vieții). Reversul etnogenezei rrome este extincția, prin asimilare (incluziune nediferențiată, meltingpot), la fel cum reversul vieții este moartea.

Ce resping toți cei de mai sus este exact ce nu reușim noi, ca salt: depășirea relativismului, după care și Binele și Răul sunt realități coexistente (excluderea moralei, ca lipsă a unei alegeri) consecința fiind acceptarea ipocriziei corectitudinii politice, ca mainstreaming, fals universalism.

Și mai rău, spune Nicolae, proliferarea „sectelor”/ bisericuțelor/ găștilor, în dauna „bisericii” (ca adevăr universal) este tot consecința acestui fapt, fiecare lider se crede purtător al Adevărului. Vom reuși saltul ontologic, în măsura în care vom conveni asupra unui singur Adevăr, valabil și pentru grași sau puternici, și pentru slabi.

În fine, roata, simbolul etnic al istoriei trecutului, ca dodecaedru, este considerată o formă de organizare ideală a spițelor și roții timpului și spațiului (12 spițe, 12 zodii, 12 apostoli, 12 luni) pe care rromii o au încifrată în formule oculte: ieck, dui, desudui/ Ciumide-man ando mui (1,2, 12, sărută-mi gura) – asupra căreia nu insist aici. În acest sens, o clarificare a polemicilor stârnite de textele lui Nicolae, ca și în cazul textelor lui Rousseau, ar însemna să ne asumăm o poziție foarte clară (pentru că se referă și la noi) față de polemica „procesului civilizării” dintre Elias și Duerr, față de polemica despre „societatea fără stat” dintre Clastres – Lapiere – Sahlins și, mai ales, față de polemica despre meșterea (bricolaj) - șmecherea (Metis, la anticii greci), ca stil de viață, preluată din polemica anti-Levi Strauss și anti-relativism¹⁸³. În fine, Nicolae Gheorghe, după constatarea că rromii, chiar dacă au păstrat varii niveluri de cunoaștere a

---

¹⁸³ Clifford Geertz - *Interpretarea culturilor*, ed. Tact, 2015, Jacques Derrida – *Gramatologia*, ed. Tact, 2014, Hannah Arendt - *Condiția umană*, ed. Idea Design & Print, 2007 etc. Cu referință directă la rromi, merită citită prefața extrem de polemică a antropologului Vintilă Mihăilescu la volumul *Condiția romă și schimbarea discursului*, ed. Polirom 2014, în care, pe un ton ultimativ, rromii sunt invitați să depășească condiția de șmecherea/meșterea (bricolare, deturnată la sensul de șmenuală, falsificare, șmecherie) și să-și schimbe mentalitățile, tehnicile discursului/ dialogului (v. Habermas, în teoriile transformărilor comunicaționale ale sferei/opinii publice).

limbii, și-au pierdut sensurile culturii, retrimite la polemica veche dintre Chomsky și Foucault despre natura umană sau/și cultura umană, explorată în mod particular de Rene Girard în reflecția asupra agresivității umane, ca proces inconștient de reproducere a arhetipurilor (1.arhetipuri, 2. cult, 3.cultură). Etc.

„Dodecalogul” lui Nicolae Gheorghe.

Apostazie, apofatism, damnare, căință, îndreptare și iertare

Se obișnuiește utilizarea de termeni religioși fără conotație mistică, cum ar fi în loc de „deșteptare”, „trezire”, „iluminare”, „resurrecție”, termenul „metanoia”. Din câte știu eu (nu sunt o persoană religioasă, dar nu mi permit să-i jenez în vreun fel pe cei religioși), termenul „îngerii neamurilor” este folosit pentru a desemna inclusiv astfel de „profeți/sfinți ai neamului”, ca Nicolae Gheorghe, Ștefan cel Mare, împăratul Constantin ș.a., care nu prea au avut treabă cu religia, dar au avut un rol important în existența popoarelor lor.

Cum Nicolae a gândit și testat, până la îndoială, căile spre Adevăr ale Mișcării rrome și este cel care a modernizat gândirea lumii despre rromi, rolul lui în istoria rromă este clar, după el nu mai pot exista nici profeți, nici eroi civilizatori, nu se mai poate inventa nimic, doar adapta, temporal.

Fie că vorbim de religie, fie de activismul rrom, credința fără cunoaștere este un pericolos bigotism/ exaltare prostească și Nicolae chiar face o paralelă între activismul rrom tip „biserica” vs. tip „secte” (eu le-aș zice găști!), recomandând curajul de a fi chiar și „eretici” (teologie negativă) pentru a ajunge la esența Adevărului (laic, Socrate numea asta „moșirea” pentru nașterea adevărului din noi). Este și firesc, a crede în ceva - atât laic, cât și religios - înseamnă a urma o cale spre bine/ fericire/mântuire, dar ținând cont că Libertatea nu este individuală, ci o asumare colectivă (națiunea rromă).

Dacă utilizăm conceptul schmittian de „teologie politică” („suveran este acela care decide asupra stării de excepție”), avem perspectiva a doi Nicolae, pentru că încercând să testeze un *sistem* al rromanității/ țiganității a fost silit de inerția rromă să accepte presiuni și marje de eroare mari, din partea sistemului hegemon (gagiii), să treacă de la o extremă la alta. De aceea, pentru unii Nicolae pare uneori un „diavol bătrân” (ca-n cartea lui Lewis), dar fondul său real este inocent, ca al unui „copil mare”.

În ambele ipostaze, a fost așa pentru a presa/impune o trezire a națiunii rrome, nu pentru interese personale sau de prestigiu. De altfel, doar cei slabi ajung la supraestimare de sine (narcisism, egolatrie, jupânism) sau subestimare de sine (abandon moral și mental).

Există un Nicolae de până în 2007, al „teologiei negative”/căii apofatice, „finlandizării” (vasalitate etnică, miză pe cetățenie socială) și „ultimul Nicolae” (2007-2013), al „teologiei eliberării” și căinței (suveranitate etnică, miza pe cetățenie etnică/devoluție).

Am toată considerația pentru „ultimul Nicolae”, un fel de Lear abandonat de toată lumea, despre care scriu cu tristețe și înțelegere. De aceea, mi se pare ipocrit să-i văd pe unii că sunt - cică! - respectuoși cu ideile lui Nicolae, dar să nu-i urmeze viziunea, din oportunism sau, cel mai adesea, pentru că nu înțeleg nimic.

Să nu uităm, Nicolae a fost filozof la bază (a și profesat), de aceea preocupat de sensul în care romii înțeleg filozofia istoriei, ca abandonare sau ca afirmare.

„Dodecalogul lui Nicolae Gheorghe”¹⁸⁴ este reflecția ultimă a unui rrom/om care a căutat sensul și capătul ideilor lumii, pentru a crea o teorie critică a rromanității/ țigănitudinii, pentru a ajuta poporul rrom să intre în istorie (dacă va dori, firește!).

Calea Pierdută și Roata. Dodecaedrul culturii rome

Exilul pelerinului în Orientul inimii (stânga, noaptea, luna) sau Occidentul gândirii (dreapta, ziua, soarele)

Romii, dacă nu vor mai considera roata de pe drapelul lor, care se mișcă între cer și pământ, „roata căruței”, ci „roata vieții”, nu vor mai fi „a cincea roată la căruță”, pentru că vor putea descifra misterele propriului sens în istorie - așa cum grăit-a Zarathustra, uitatul lor zeu.

Arhetipal, prin ocultismul cântecului și descântecului, a experienței spirituale a culturii rome cu eternitatea timpului magic, ar putea redeveni cel mai spiritual popor, ca în străvechea lor cultură persană, dacă n-ar rata saltul de la ocult, la cult, și nu ar cădea mereu în prăpastia de la ocult, la incult.

„Roata lumii” este un „ceas” dodecaedru, care măsoară timpul celor 12 zodii, 12 luni ale anului, 12 ore ale zilei sau nopții, faptele celor 12 apostoli ai lui Iisus sau Mithra (zeul razei), dar și ceea ce este „de duzină”, nesemnificativ, atât divinul și sublimul, cât și profanul (omenescul) și grotescul. „Țigănie” înseamnă și transcendentalizarea magică sau mistică a atingerii de către om a Absolutului sacru sau sublim (prin cântec și descântec), dar și profanarea/desacralizarea, prin blestem și înjurătură. Totul ține de alegerile făcute, dar mai ales de inabilitatea elitelor rome de a le standardiza.

---

¹⁸⁴ A se vedea Anexele, la sfârșitul acestui volum

Rromii nu înaintează spre viitor ci recad haotic în trecut, pentru că au pierdut memoria și ordinea timpului etern, de aceea sunt siliți să repete, la infinit, timpul finit, omenescul.

Ca formulă magică, „Jech, Dui, Deshudui” (1-2-12) și transmutările sale valorice - 1(Absolutul), 2 (perechea minte-corp), 12 (dodecaedrul acroniei timpului și utopiei spațiului) - aparțin unui trecut demult uitat, dar engramat în modul în care rromul (nu) face managementul timpului etern (al gândului și memoriei) și al timpului cronologic (al împlinirii, prin fapte), înainte de „eterna reîntoarcere” în infinit, neființă. Prinși implacabil în roata vieții și a morții, luptei luminii cu întunericul, a trăi totul, dionisiac, sau a trăi raționalizând, apolinic, alegând între plonjarea în interioritatea subiectivă a imaginalul esoteric (*batin*, la sufiți) sau exterioritatea concretă a imaginarul exoteric (*zahir*, la sufiți), este un continuu „recurs la metodă” de conectare la eternitate. Am merita să reușim!

Nostalgia originilor și a paradisului pierdut, re-întoarcerea și re-nașterea omului se face fie (1) psihanalitic și labirintic, pe Calea profană, prin „regressus ad uterum” (reîntoarcerea în pântec), ca dragoste profană (corporalizare), uitare a eternității și repetare la infinit a trecutului (amnezie), fie (2) arhetipal și ordonat, pe Calea spirituală, prin „descensus ad inferos” (coborârea în infern), ca dragoste sacră/sublimă (spiritualizare), reamintire a eternității și transmutare a valorilor în viitor. Astfel, rromul va obține fie (1) o libertatea individuală, egolatră, ca „vrăjire”, prin „de/căderea în materie” (ca adormire/beție a simțurilor, dezordine, ignoranță, abandonare) - metaforă a morții spirituale, amneziei/uitării eternității și căderii spiritului în corp, ca dorință/potență, primitivism și egoism (subom, la Nietzsche), fie (2) o libertate colectivă, altruistă, ca „desvrăjire”, prin „urcarea în spirit/duh” (ca „trezire”, ordine, cunoaștere, resurrecție) – metaforă a nemuririi, reamintirii eternității și urcării trupului în spirit, ca voință de Putere, civilizație și altruim (supraom, la Nietzsche).

Ca „om de departe” (țigan), subom, aspirația rromului trebuie să fie spre depășirea acestei condiții, pentru a intra în dialog cu supraomul din sine, măcar în linia nietzscheeană a asumării destinului istoriei, câștigării Demnității și Libertății. Este același înțeles transformator al nostalgiei originilor, ca metanoia, fie că citim „Cântecele divine ale lui Zarathustra”, profetul primei religii revelate, anterioară iudaismului și buddhismului, fie „Așa grăit-a Zarathustra. O carte pentru toți și niciunul” (Nietzsche, 1833) care reînvie și laicizează ideea „voinței de putere” necesară saltului în adâncurile cunoașterii și schimbării responsabile a omului.

Metoda este cea știută dintotdeauna de vrăjitoarele rrome și lăutari, a extazului/ transei provocate de cântec sau descântec pentru uitarea „rănilor sufletești” ale timpului concret al vieții omului și transmutarea în originea sale, în timpul etern (divin, aionic).

Euritmia lăutarului, ca altădată zaotarului (preotul zoroastrian) sau vrăjitoarea, ca și în „felcereala” (maieutica) lui Socrate, aveau ca țintă găsirea Adevărului, lupta continuă cu „daimonul” (celălalt din noi), eliberarea de suferință, pentru a ști dacă în eternitatea noastră vom sălășlui mântuiți sau nu în Casa cântecelor (rai) sau Casa minciunii (iad).

Iisus spune că pentru a fi etern omul trebuie să se nască din nou, prin înălțarea în Duh (Spirit), prin cunoaștere : „după cum Moise a înălțat șarpele în pustie, așa trebuie să se înalțe Fiul Omului, ca tot cel ce crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică” (Ioan 3:14-15). Credința consistă în ordinea strictă a Crezului, în limitele celor 10 Porunci, a zelului (faptelor), temperanței.

Invers, „raiul se află sub/între picioarele mamei” – spune un hadith din Coran, reamintind regresia inițiativă până la stadiul de copil (javanmardan) a zoroastrismului, a auto-răsplătirii Credinței (Daena), întrupată într-o fecioară, ca posibilitate eternă de reîntinerire, mântuire pe lumea cealaltă, a eternității. Ideea extazului, ca delir fizic și beție a simțurilor va fi reluată și în misterii zeului-barbar Dionysus și soției sale (care si-a ucis copiii), magiciana Ariadna. Cortegiul lor dezvățat este format din, dansatoare (bacante), dansatori (coreuți), satiri și silenii muzicanți. Așadar, Calea cea bună este o alegere.

Inutilitatea țapului ispășitor și auto-organizarea

Pentru că ceea ce fac nu știu; căci nu săvârșesc ceea ce voiesc, ci fac ceea ce urăsc. Iar dacă fac ceea ce nu voiesc, recunosc că Legea este bună. Dar acum nu eu fac acestea, ci păcatul care locuiește în mine. Fiindcă știu că nu locuiește în mine, adică în trupul meu, ce este bun. Căci a voi se află în mine, dar a face binele nu aflu; Căci nu fac binele pe care îl voiesc, ci răul pe care nu-l voiesc, pe acela îl săvârșesc. Iar dacă fac ceea ce nu voiesc eu, nu eu fac aceasta, ci păcatul care locuiește în mine. Găsesc deci în mine, care voiesc să fac bine, legea că răul este legat de mine. (Epistola către Romani a Sfântului Apostol Pavel 7: 15-21, 23-24)

Versetul din Pavel e important pentru că nu este o lecție morală teoretică, ci se referă la acțiunile noastre, la răul pe care-l facem, când nu știm ce facem, despre riscul ca bunele noastre intenții mai mult să strice, dacă sunt doar emoții instinctuale, nu idei gândite și acceptate, între noi. Ești ceea ce faci, iar pentru a face/fi Binele trebuie să urci în prealabil spre spirit, să te conectezi la Duh (conștiința/ cunoașterea universală, pentru laici) – cum bine dă Sorin Sandu citatul (Corinteni 3:16), conform căruia Adevărul este în noi, nu înafara noastră.

Or, cvasitotalitatea romilor trăiesc cam ca pe facebook (chiar dacă nu au facebook), un fel de a fi „pe lumea cealaltă”, dedublați, în afara realității, evadând într-o lume virtuală, falsă, nereală, ca într-un fel vis nevrotic în care își înfrumusețează cum pot viața nenorocită.

A cânta și a dansa, a trăi viața hedonist (când vesel, când trist), ca o transă/vis, e o tehnică mentală de a transcende/ depăși/uita realitatea, a trăi ca-n basme. Un mod, totuși schizofren, prin care cel nefericit își imaginează cum ar fi să fie fericit, cel învins, cum ar fi fost învingător, prin falsificarea realității. Cocalarii, jupânii, pitzipoancele din manele, ca și așa-zișii lideri, sunt tot felul de frustrați care se iluzionează că realitatea ar fi alta, dar, de fapt, încearcă să uite de dezastrul vieții lor.

Cam asta explică blocajul romilor în cântec, dans, băutură și sex, un mod de a se droga, pentru a uita - tarele unei culturi îngenunchiate, pe cale de a fi învinsă. Pentru a constata, e suficientă o privire pe paginile de facebook ale co-listenilor, de la modul ipocrit în care își pun poze frumoase, la citatele „deștepte” postate. Or, realitatea este că rromii nu sunt priviți ca fiind frumoși și deștepți, dimpotrivă! Pe facebook nu există oameni urâți, nici oameni proști, e un egalitarism hazliu, o falsă solidaritate (virtuală, cum e și e-groupul nostru), dar în stradă realitatea este alta.

Dintotdeauna cultura rromă a fost o cultură a transei/extazului, prin lăutari și vrăjitoare (cântec și descântec), ca nevoie de transcendență (depășire) a realității, ca fugă de real. Ca și nunta fără lăutari, funcția țiganului (rromului) a fost de a carnavaliza lumea, de a o face diferită față de realitate, viața ca vis, viața ca la nuntă, de a fi un „alter ego” al omului, un „om de departe”, un „subom” față de „supraom”, un „sclav” sau „lacheu” față de „stăpân”, o slugă căreia, contra cost, i se cere prestarea necondiționată a unor servicii ale plăcerii sau înjosirii.

S-a demonstrat că sunt perdante strategiile oportuniste gen „pupă-l în bot și papă-i tot” sau „capul plecat sabia nu-l taie”, că lumea nu dansează după cum îi cânti, ci invers, cânti cum vrea lumea să danseze!

Cum să faci dintr-un popor cu conștiință de slugă, un popor cu conștiință de stăpân? „Ar trebui să dăm afară toți lăutarii din activismul rrom” - mi-a spus Nicolae, prin 2006-7, ca un fel de idee salvatoare, după ce citise „Despre lăutărism”, o carte a lui Noica despre pericolele amatorismului elitelor românești. Îl preocupa cum activiștii rromi (lideri și intelectuali) puteau deveni „notiști”, pentru a cânta după partitură, codificat, la fel, nu aproximând și improvizând „după ureche”, ca amatorii (lăutarii). M-a mirat să aud de la el asta, după ani în care îi reproșasem că se înconjoară de „soldăței de plumb”, ca la Partidă, fără o selecție meritocratică a colaboratorilor. Din păcate, zombificarea rromilor prin charismă (învrăjirea/însclavizarea minții) a fost practică atât de Nicolae Gheorghe

(om deștept), cât și de Nicolae Păun (om frumos, și bogat), intenționat. Totuși, Nicolae Gheorghe sancționa bulimia informațională a celor care fac din cunoaștere un capital de putere (e și cazul meu, uneori, și a fost o sursă a neînțelegerilor cu el), ba chiar era sceptic în privința beneficiilor Cunoașterii, mai predispus spre cunoașterea empirică, acțională - ceea ce a fost chiar sursa prăbușirii viziunii sale, bazată prea mult pe improvizația ad-hoc (inerentă și oarecum scuzabilă exploratorului solitar, dacă nu și-a creat în prealabil o echipă, pentru cercetare, Plan de acțiune etc.). Ceea ce voia el să spună era că rromii ar trebui să facă trecerea de la cultura/vrajirea inimii (dezastrul suferinței învinșilor), la cultura/desvrăjirea minții (victoria învingătorilor) așa cum procedase cultura occidentală, acum trei sute de ani, desvrăjind mintea, gândind lumea reală. Cum ar trebui făcut asta, a scris mai târziu, constatându-și eșecul cu discipolii săi, considerând pakiv-ul un prealabil contract social moral, menit să ne pună în față realitatea a ceea ce suntem, pentru a ne ști problemele reale și a ne solidariza.

Or, Pakiv a fost un program economic, în care s-a investit masiv în tinerii rromi de la vremea aceea, în ideea că dacă nu vor fi săraci (economic), nu vor fi nici (intelectual). Era o calchiere hazlie a nobleții medievale creatoare de valori - un sfârșit al iluziilor, pentru Nicolae.

Cum constatăm, poți fi bogat, dar tot prost, așadar urgența nu pare a fi combaterea sărăciei, ci a prostiei! De aici și reînțoarcerea sa la prioritizarea culturii (minții), prealabilă civismului sau politicii rrome - a gândi este prima condiție pentru a fi considerat om!

Pentru ca schimbarea mentalităților să aibă loc, trebuie ca rromii înșiși să-și schimbe mentalitățile, înainte de toate să renunțe la fuga de ei înșiși. Ce trebuie să înțeleagă rromii este că e imoral să amesteci binele cu răul, opresații cu opresorii, pe Dumnezeu cu Diavolul.

Iubește-ți dușmanii, cum spune Iisus, se referă la iubirea publică, a empatei caritabile și respectului! Respectându-i, te respecti pe tine și lupta ta, impunându-le să te respecte! A iubi cu frică este un viol consimțit sau o ipocrizie (la fel cum termenul „gadjo”, cu sensul de „străin”, „ne/rrom” are în limba română sens contrar, ca „gagic” (iubit), „gagică” (iubită).

Demitizarea/desvrăjirea, renunțarea la așteptarea profeților, eroilor civilizatori, la credințele în magii vrăjitoarești sau minuni dumnezeiești și trezirea propriei conștiințe și responsabilități este începutul real al Mișcării rrome. Responsabilitatea este „prețul Libertății” (și Demnității). O spune, pe un ton grav-dezamăgit și Nicolae Gheorghe, constatarea Răului/eșecului îl face să înceapă din startul Testamentului evaluarea prin recomandări radicale despre „prețul Libertății”: „A venit timpul să se sugereze câteva schimbări serioase”, „Avem nevoie de cristalizarea unui nou limbaj, bazat

pe revizuirea sinceră și critică a abordărilor anterioare”, „obiectivul ar trebui să fie mobilizarea și remobilizarea rromilor în lupta împotriva rasismului” .

Pentru a înțelege blocajul actual al Mișcării rrome și a ne evalua corect șansele de ieșire din criză, nu să ne amăgim cu iluzii, trebuie să știm ce a fost, cum și de ce a ieșit rău, pentru a ști cum să facem să fie altfel, ceva mai bine. Nu ne putem despărți de trecut răsând, cum propunea Marx, pentru că cine-și uită trecutul e silit să-l repete la nesfârșit.

Este cazul rromilor.

Pentru cei care-l cunosc pe Nicolae Gheorghe, „schimbări serioase”, „nou limbaj” (limba exprimă o gândire, cum se știe), și „lupta împotriva rasismului” sunt reconceptualizări radicale ale propriului discurs anterior. Remarca lui că „ONG-urile birocratizate sunt ca dinozaurii placați în armuri grele” este caducă, între timp, sectorul ONG rrom, ca și „clasa muncitoare conducătoare” comunistă au murit, și nici Partida Romilor nu se simte prea bine, chiar deloc – semn că Mișcarea rromă a eșuat în premisele de la care pornise și trebuie reconceptualizată.

Prealabil oricărei strategii sau reforme este *pakiv*-ul, ca rețea onestă, a unor oameni onești. Unde se înșela Nicolae Gheorghe era că nu se confirma că „a venit timpul”, dimpotrivă, anarhia era (și este) instalată ca o cangrenă care distruge lent totul, ca un cancer. Din păcate, timpul vieții lui lumești expirase, în 2013 moare, după ce, din 2007, când nu mai reprezenta pe nimeni și nimic, scrisese „textele ultime” (2007-2013) cu clarviziunea celui care dialogheză cu sine însuși, dincolo de ideologii și instrumentalizări.

Pe de altă parte, moartea (fizică) a sa a făcut ca reflecția rromilor asupra propriei perspective să se prăbușească într-o regresie intelectuală accelerată, la nivelul întregului sistem european fiind înlocuită cu amatorismul experților nerromi (care reproduc, prin teoretizări și birocratizări un fel de „zbor deasupra unui cuib de ciori”).

Cum am mai spus, doar reîntoarcerea la textele lui Nicolae Gheorghe și adaptarea lor la realitatea cunoașterii rrome ar putea clarifica nivelul actual la care este Mișcarea rromă post-Nicolae, pentru a putea evalua ce mai este posibil. O analiză minimalistă SWOT arată că prăbușirea Mișcării rrome are două cauze:

- (1) factorul intern (absența unei strategii interne, intraetnice și lupta intestină pentru meschine interese de reprezentare personală) și
- (2) factorul extern (romii pot fi cumpărați ușor, trădează ușor, pentru că nu au convingeri, nici elite rrome, ca modele de referință).

Anii 2007-2015 sunt ani în care nu s-a întâmplat nimic, pentru că Mișcarea rromă nu și-a mai revenit din prăbușire. Cam de aici ar trebuie evaluate șansele actuale, ce ar trebui făcut, pentru un reviriment, salvarea nu

mai e de așteptat de la lideri providențiali, nici de la Partida Romilor, nici de la sectorul ONG, cu atât mai puțin de la statul român sau instituțiile europene, ci de la auto-mobilizarea internă.

Se știe cum, nu se știe cu cine!

Prioritar, reflecțiile „ultimului Nicolae” trimit la „imperativul moral” (pakivalo), Binele să fie rezultatul moral a ceea ce facem, nu o egoistă auto-reprezentare.

„Imperativul moral”, exprimat prin kantianul „deasupra cerul înstelat, în mine legea morală” este o reluare a formulării teologice „precum în cer, așa și pe pământ”. Secularizată/ laicizată de Kant, formularea „sapere aude/îndrăznește să știi/cunoști” a fost o idee teologică, reificată de Baroc, prin care Reforma protestantă și Contrareforma catolică, încă din secolul 16, au început mutarea sufletului (duhului, conștiinței de sine, gândirii reflexive, rațiunii) din inimă, în minte.

A fost un fel de „revoluție copernicană” religioasă, prin care sufletul a fost scos din contextul geocentrismului (inimii, corporalității subiective și bigotismului instinctual) și plasat în contextul policentric al heliocentrismului (minții, spiritualității /rațiunii obiective și credinței demonstrate prin fapte).

Spiritul (Dumnezeu, Adevărul, Absolutul, Soarele) ne poate lumina pe toți, ba chiar ne poate bate în cap (insolație), în funcție de expunerea noastră la lumina lui.

Ca să fie posibilă acea „nouă ordine mondială” din secolul al XVI-lea, Erasm și Luther, din interiorul Credinței, au dezvăluit gândirea dogmatică atemporală a „liderilor” Bisericii, care, ca și liderii romilor sau Sanhedrinul din vremea lui Iisus, stăteau „încremeniți în proiect”, blocând evoluția gândirii și dezvoltării poporului.

S-a dovedit utopică idealizarea lui Pavel de acum 2.000 de ani, care interpreta învățăturile lui Iisus de „îndreptare a Legii” ca posibilă atenuare a violenței Vechiului Testament, de aceea considera că Legea nici măcar nu mai este necesară, pentru că omul va interioriza prin credință dragostea față de Adevăr (Dumnezeu/Absolutul cunoașterii) și dragostea aproapelui (în varianta europeană, ca empatie și caritabilitate). Miza pe gândirea lumii, responsabil, „ca pe tine însuși” (de aceea sfinții au aura în jurul capului), explică ideea sacralizării spiritului/gândirii, atât ca ghid de viață elaborat/gândit, cât și ca eradicare a violenței față de aproape.

Efectul a fost invers, lenea gândirii omului a sporit violența/ respingerea aproapelui, nici profețiile lui Pavel despre binefacerile Creștinismului, nici profețiile lui Kant despre binefacerile Modernității (vezi și „Ce este Iluminismul?”, 1784), nici profețiile lui Nicolae Gheorghe despre binefacerile incluziunii în cetățenie nu s-au împlinit – mai ales în cazul romilor, dar nu numai!

E clar că pentru ca să se împlinească profețiile lui Pavel, Kant și Nicolae Gheorghe trebuie să gândim la fel, să iubim la fel Adevărul (Corinteni 3:16), așa cum și-l imaginează rromii, diferit față de chinezi, sau nemți, sau români.

II

Mă tem, argumentat, că elitele rrome n-au înțeles nimic din reflecția asupra „condiției rrome”, făcută de Nicolae pe durata întregii sale vieți, experimentând-o pe sine însuși. Probabil, nici nu le interesează, preocupate, iluzoriu, de a *ciordi* idei de ici colo, ca să-și creeze imaginea unor profeți!

E de-a dreptul trist de constatat că, blocat de inerția elitelor rrome (implicit, a poporului rrom), Nicolae mută periodic ideea încheierii „contractului social” dintre rromi și gagii, de la nivel național (până în 1982), la nivel transnațional (rromii – o minoritate europeană, vezi Uniunea Internațională a Romilor și Forumul European al Romilor, până în 1997), apoi iar la nivel național (până în 2007, prin OSCE), pentru ca, în final, să-l plaseze la nivel local: „nivelul local este locul unde trebuie găsite și aplicate cele mai multe soluții (...) presupune alianțe cu actorii locali, căci pretențiile oricărui ONG de-a putea controla totul prin propriile forțe nu sunt plauzibile”.

Morala acestei continue schimbări seamănă cu povestea lui Nastratin Hoge, care schimba gura sobei după cum îl sfătuiau vecinii și a sfârșit prin a o pune pe roate, pentru a o schimba după sfaturi. De fapt, Nicolae a încercat toată viața, fără succes, să realizeze un prim „contract social” între rromii înșiși (solidarizare, activism, mobilizare, națiune rromă), prealabil „contractului social” rromi-gagii: „în scopul de a ne re-mobiliza noi înșine, avem nevoie să cădem de acord asupra unor obiective și proceduri comune, pentru a construi realități colective. Uneori este necesar să se adopte o atitudine „eretică” (...) organizațiile rromilor continuă să funcționeze ca „secte” mai degrabă, decât ca „biserici”, deoarece nu sunt încă parte dintr-o mișcare mai largă de masă”. Este motivul eșecului, nu al lui Nicolae, al nostru!

III

În „Viață fără stat. Eseu asupra puterii politice și inovației sociale”, celebra polemică dintre Lapierre și Clastres, chestiunea diferenței dintre primitivi-civilizați, ca „stil de viață”, este redusă la în/acceptarea voită a „violenței legitime”/subordonării/ guvernării de către sălbatici/primitivi. Or, nu este popor mai supus ca rromii, până la a-și nega Libertatea, dar asta explică dubla măsură în accesul rromilor la egalitatea cetățeniei !

Pe de altă parte, societățile primitive sunt societăți ale abundenței, consumului nemăsurat, total opuse societăților moderne, bazate pe consum de subzistență și acumulări. Pare-se că rromii nu s-au schimbat în ultimele trei secole, sunt preocupați tot de foame și dragoste, ca în *Țiganiada*, blocați în hedonismul plăcerii de a trăi!

Rob Riemen, în „Eterna reîntoarcere a fascismului”¹⁸⁵ avertizează, ca și Rene Girard în cărțile sale despre violența mimetică, că versiunea actuală de fascism este o „exploatare a resentimentului (...) vidului spiritual de care suferă cultura de masă (consumerismul) a omului-vid”.

În Europa, „șapul ispășitor” istoric - mai ales după ce evreii și-au rezolvat, din 1948, chestiunea urii antisemite - rămân rromii, și asta pentru că n-au ajuns să-și negocieze un nou *contract social* (ca afroamericani și evreii).

De ce se tem să-și ceară drepturile și le cerșesc, de ce această servitute voluntară și nu un pact voluntar, pentru a ieși din criză? Să fie cauza în amatorismul „konducătorilor” rromi, doar un fel de „conducători auto” care suferă de vedetism (un narcisism, ca nevroză, labilitate morală) sau se confirmă convingerea din Era Rațiunii (sec.18) că rromii nu gândesc, au doar o adaptare instinctuală/ primitivă (lăutărească?) la mediu, sunt „animale umane”, „țiganul, om de departe” care maimuțărește omul, ca primatele?

E vorba, în cazul rromilor, de „comportament de suită”, ca la maimuțe, oi și găștele lui Lorenz, de un comportament genetic, „minte servilă”, ca supunere instinctuală față de berbec, masculul cel mai potent, Șef (Păstor, Lider)?

Pe cine reprezintă aceste elitele nelegitime, nemeritocratice, care se reprezintă prin propriul CV sau portofel, fără niciun contact real cu poporul, rămas neactivat?

Cercetările asupra populațiilor africane primitive trimit la ideea că e la fel și la rromi, negocierea puterii, Șeferia (de la șef, termen utilizat în cercetările populațiilor primitive), se bazează pe spaima de puterile oculte ale șamanilor/vracilor, considerați oameni care au relații „sus-puse” (cu puterile supranaturale, divine), cărora trebuie să te supui, de teama blestemelor, necazurilor, belezelor posibile. Într-o asemenea perspectivă, Dumnezeu primitivilor e un Mare Șef, care se exprimă prin Șef, un fel de Bau-Bau, sau de Salvator. Nici nu contează ce zice (Adevărul) Șeful, când ți-e frică execuți automat, fără gândire, ce trebuie (sau ce ți se pare că ai înțeles). De altfel, la rromi Dumnezeu (o Del) este cel care dă (del), inclusiv cel care lovește!.

---

¹⁸⁵ Apud Vladimir Tismăneanu, *Antitotalitarismul, ca obligație morală*, pe blogul personal

În fine, oamenii bisericii au mari dubii în privința religiozității rromilor, exaltarea lor pare un fel de exorcizare șamanică a răului interior, bazată pe transă fizică (stare cataleptică, spume la gură, delir etc), mai mult o tehnică orgiastică de transmigrare/transmutare, ca abolire a rațiunii, timpului real (starea de Nirvana?). În rest, nu doar că nu respectă nicio regulă, dar le și încalcă pe toate! O instabilitate, atât față de normele religioase, cât și cele laice.

Ca să reiau și titlul unei cărți inclasabile, „Condiția romă și schimbarea discursului” (din care sunt de citit doar câteva pasaje din *Introducere*, în care Vintilă Mihăilescu polemizează onest cu ce a înțeles el din ce a discutat cu Nicolae Gheorghe) „condiția rromă” este cea a unui popor care a trăit și trăiește încă „viața fără stat”, căruia i se refuză incluziunea, într-un ipocrit „proces al civilizării” sălbaticilor, în care așa-zișii lideri rromi sunt selectați ca altădată vătaful de sclavi sau, ca la Auschwitz, devin kapo, călăi ai propriului popor.

Patapievici, via Giddens, analizând eșecul și consecințele lipsei de discernământ în inadaptarea la mentalitățile Modernității, face o listă istorică a celor care s-au *pișat* (e termenul său) pe poporul român; în cazul rromilor, paralela trebuie făcută pornind de la „dragostea țigănească”, ca strategie de seducție oportunistă falimentară, pentru că blochează dezvoltarea relației cu „celălalt” (aproapele) în instinctualitatea corporalizării/sexualizării frustrării, nu a unei „conștiințe de sine” comune, partenoriale.

La rromi, puterea nu este considerată în termeni sociali, ci în termeni de potență personală. E cazul unei separări radicale între *rromii româniizați*, care „se culcă” cu toată cultura românească (nu și cu cultura rromă, rămasă nemăritată), blocați în isteria că nu sunt iubiți satisfăcător, nu sunt acceptați ca gagii (vezi și sensul aspirațional al termenului gagic/gagică, desemnând, paradoxal, partenerul intim, nu străinul – ca schizofrenie culturală corporalizată)?

Dar așa-zișii *rromi tradiționali*, (care nu se opun modernizării, ci integrării nediferențiate/asimilării), de ce refuză școala și de ce-și demantează structurile și nu le adaptează?

Dacă „tradiționaliștii” rromi vor să rămână „țigani”, iar „moderniștii” rromi vor să se facă români, cine e rrom, ca beneficiar și producător de cultură rromă?

„Avem nevoie să cădem de acord asupra unor obiective și proceduri comune, pentru a construi realități colective” - spune Nicolae.

Cui? Pentru cine?

În fine, chiar și o comparație între postumitatea imediată, a „vremii ce mai rămâne”, la pesimistul Pavel (ca salvare/mântuire individuală, pe parcursul vieții noastre), cu „a sosit vremea”, la optimistul Nicolae (ca

salvare/mântuire pe parcursul câtorva generații), nu clarifică diferența dintre timpul cronologic (exterior, finit) și timpul aionic (interior, etern).

Cei care și-l amintesc pe Nicolae, la priveghiul fiului său, vorbind despre orologiile care au modificat percepția timpului, poate și-au pus atunci întrebarea de ce Nicolae a fost totdeauna preocupat doar de exterioritatea lumii. Răspunsul e simplu: pentru că lumea lui interioară fusese sfărâmată de întâmplările vieții sale și mai ales de neîncrederea în aproape, fiind totdeauna trădat, fapt explicabil parțial prin faptul că rromii nu au avut o istorie a comunității și comuniunii, dar și „inversiunii morale” în care trăiesc ceiamnați, siliți să accepte Răul celui alt încă de mici.

Rămâne, inclusiv în ce spune Nicolae, că prioritatea este lupta împotriva rasismului, ca Demnitate și Libertate.

IV

Politică este un termen grec, care vine din anticul „polis” (cetate/oraș, ca și „poliție” sau „politicos”/civilizat, „om al cetății”, în latina occidentală), care în latină se numește republică (res publica=chestiunile publice). Puterea celor aleși era dată de „demos” (poporul organizat, termen superior lui ethnos/etnic, care avea tot sensul de reprezentanți aleși de popor), de acolo termenul de democrație.

De aproape 1.000 de ani, nu rromii și-au ales liderii, ci le-au fost impuși de stăpânii lor (vătafii de sclavi și bulibașii, în perioada Sclaviei, kapo/cap, în perioada Holocaustului). Or, nu este vorba atât de o dilemă a alegerii, ci de nepricepere, lipsa exercițiului democratic. Dificil de înțeles, pentru rromul simplu, schimbarea precipitată a elitelor tradiționale cu cele moderne (politicieni, intelectuali, birocrați etc.). Nu se poate face dovada că rromii au *simț politic* sau că ar avea în viitor.

Așadar, ceea ce a lipsit dintotdeauna rromilor a fost propria putere, atât Nicolae Gheorghe (în plan civic), cât și Nicolae Păun (în plan politic) negociind interesele rromilor cu puterea gagiilor, nu implicând puterea propriului popor, ca negociere. Nu din vreun interes personal sau de recunoaștere, ci în ideea că beneficiile promise de Decidenți vor trezi interesul „poporului rrom” – ceea ce n-a fost o intuiție bună.

Când Nicolae Gheorghe a epuizat resursele posibile de putere externă ale gagiilor (instituțiile internaționale și finanțatori) a fost rejectat, când Nicolae Păun a epuizat resursele posibile de putere internă ale gagiilor (instituțiile și bugetul statului) a fost și el rejectat (încă nu anihilat, dar toată lumea pare preocupată de asta, se caută un „țap ispășitor”, pentru a ne masca propriile neputințe!).

Evident, nici Nicolae Gheorghe, nici Nicolae Păun nu și-au criticat finanțatorii, surse ale puterii, mergând pe ideea nesfârșitelor negocieri, chiar

și în clipa când au fost vexați sau abandonați de Puterea care-i susținea. Greu de numit așa ceva „diplomație” sau „politică la nivel înalt” și asta explică de ce au devenit captivii/prizonierii propriilor lor idei, uneori de-a dreptul mesianici sau eroi civilizatori, deși timpul le-a arătat că se înșelau.

Adevărul este valabil doar dacă la el aderă și cei cărora le este adresat. Asta explică fractura actuală dintre elitele rromice, atât cât sunt ele, și poporul lor!

Niciunul din cei doi nu a exploatat resursele de putere ale rromilor, din neîncredere sau nepricepere, și nu a mizat pe adevărul inimii, măcar ca Nicolae Guță (tradiționalizare) sau Leo de la Strehaia (modernizare), doi „lideri” rromi *pop/ulari*, modele pentru cocalari și pitzipoance, „jmekeri de jmekeri, băeți de băeți”, cu un public și o audiență mult mai mare, ca impact și influență în opinia/sfera publică, chiar dacă sunt contra-modele contraculturale!

Nicolae Păun și Partida Romilor au mizat, populist, pe oamenii simpli, din popor, care să aducă voturi, la fel cum Nicolae Gheorghe și sectorul ONG au mizat pe executanți mediocri, asistenți de proiect, care să poată explica finanțatorului cum s-au cheltuit banii.

Cum am mai zis, eroarea lui Nicolae Gheorghe a fost să se considere un bun manager, iar a lui Nicolae Păun să se considere un bun ideolog. De fapt, e invers! Confuzia a devenit totală, când sectorul ONG s-a apucat de politică, iar Partida Romilor de proiecte economice și civice - adică exact starea actuală de confuzie.

Să crezi un *sistem* uriaș, care mai apoi să te înghită, ingrat, cum li s-a întâmplat lui Nicolae Gheorghe și Nicolae Păun, este un eșec dificil de evaluat, dar mai ales un dezastru sufletesc al irosirii! Doar cei care n-au încercat pot avea relaxarea critică a *chibițului*! E trist că doi oameni de o asemenea anvergură, cu atuuri reale de lideri, au ratat, și mă tem că după acest eșec nu va mai fi nimic, o lungă perioadă sau pentru totdeauna!

În privința lui Nicolae Gheorghe, oricât ar strâmba unii din nas (inclusiv eu) că moștenirea lăsată de el e imperfectă, e de recunoscut că este fondatorul gândirii moderne rromice europene și că e de pus mâna pe carte, pentru cei care vor să-i înțeleagă ideile, pentru că el nu a mers pe cimilituri și flecăreli, ci pe idei. Nu rămâne decât ca moștenitorii să pună și ei o cărămidă, să reorganizeze fațada/nuanțele, să refacă acoperișul, dar în sensuri/ fundamente Mișcarea rromă va fi cum a văzut el sau nu va mai fi deloc! La rromi, „mânca-ți-aș” e o ipocrizie, care mai degrabă înseamnă „mânca-mi-ai” sau „mânca-te-ar”, dintr-o frustrare și neîncredere care ar merita să fie luate în seamă, într-o viitoare strategie de schimbare a mentalităților.

Se știe că revoluțiile își devorează conducătorii, doar că rromii n-au făcut nicio revoluție, niciodată, doar „și-au dat la gioale” unul altuia, visând să fie numiți de „stăpân”, o obsesie primitivă a puterii! Fără o revoluție morală, care să ne schimbe vechile mentalități și apucături și să ne redea încrederea în noi, ca persoană și ca popor, vom bate, ca dintotdeauna, pasul pe loc, „șigănește”, ca în „Țiganiada”, care e și epopeea prostiei și mizeriei morale a poporului rrom.

În fine, e un mister pentru mine, cum de a tolerat Nicolae Gheorghe atâta mediocritate la unii auto-declarați discipoli, fără niciun criteriu de selecție, la fel cum e de neexplicat cum de a ajuns Nicolae Păun să fie considerat un fel de Nicolae Ceaușescu, sensibil la adulările și osanale a tot felul de oportuniști.

Cazul lui Nicolae Păun poate fi explicat și ca un paradox, a fost impus ca Șef, la abia 25 de ani, dar, de fapt, ca paravan pentru a masca interesele de putere ale altora. Ideologic însă, cum am mai zis, Nicolae Păun este discipolul nedeclarat al lui Nicolae Gheorghe, în încercarea lui de a impune, cât i-a fost posibil, conceptul de „națiune rromă”.

Abia în ultimii săi ani, Nicolae Gheorghe avea să înțeleagă că o națiune nu este un concept „mecanic”, un bine comun din care este derivat binele personal al fiecăruia (combaterea sărăciei) ci o responsabilitate și o participare la binele comun al fiecăruia, la problemele comunității.

Evident, știa asta, doar că el nu era deloc un bun manager, de aceea își și reproșa că foștii lui discipoli au ajuns „prestatori de servicii”, mai degrabă un fel de brokeri speculând bursa proiectelor.

În competiție, pentru a-și dezvolta resursele umane și puterea, și Nicolae Păun a acceptat „baronii locali rromi”, în aceeași eroare că puterea este la rromii bogați și că ei ar muri de dragul binelui rromilor, nu al puterii personale.

În ambele cazuri, aceste erori sunt fundamentul eșecului Mișcării rrome, pentru că doi lideri au pus mai presus de popor asocierea în jurul unor convingeri personale, definite eronat ca interese de grup. Asta, în numele unei ideologii impuse de stat sau instituții internaționale și finanțatori, pentru că atât „societatea civilă rromă”, cât și „societatea politică rromă” nu a reușit să elaboreze o viziune proprie, care să ajungă la mase și să le convingă (absența rețelelor de comunicare organizațională cu propriul popor), de aceea au încropit ce s-a putut, în așteptarea unor vremuri mai bune (care n-au venit, dimpotrivă), sau a morții caprei vecinului, a vecinului chiar! Aceasta este istoria deturnării bunelor intenții!

De fapt, toate marile schimbări paradigmatică (revoluțiile), de la Iisus, la Revoluția franceză și Iluminism, la revoluția comunistă, au presupus aderarea la un nou set de valori morale, responsabilitate, doar la

romii nu. Asta explică de ce se consideră că românii sunt neguvernabili, dar greșeala este a elitelor lor!

Nicolae Gheorghe ar fi putut fi un sociolog de talie internațională, ca intelectual, Nicolae Păun ar fi putut fi un milionar, ca om de afaceri, dar amândoi au preferat să-și irosească idealurile și aptitudinile pentru romii, în niciun caz pentru a fi Șefii romilor, adică șefi peste nimic!

O să înțelegem ce este de făcut, când vom înțelege unde au ratat ei, cu voie, de nevoie sau fără de voie. De aceea, analiza bunelor și relelor lor nu trebuie amestecată cu obsesiile ariviste ale oricărui terchea-berchea, Bercea Mondialu, vrăjitoarea Samantha etc.

În preajma morții, părăsit/ trădat de armatele de oportuniști care-i dăduseră iluzia că e purtător de adevăr, Nicolae Gheorghe recunoștea că trebuia să înceapă de la Adevărul dureros din sufletele noastre (și al lui), de la „Bă de ce ești tu țigan?”, de la constatarea că fundamentul nefericirii romilor și al sărăciei sunt politicile de excludere rasială, iar soluția/obiectivul fundamental al romilor, spunea el, este „mobilizarea și remobilizarea romilor împotriva luptei împotriva rasismului și discriminării”. În ce ar consta asta, n-a mai avut timp să definească, dar e un adevăr fundamental, care va trebui să devină strategia reală a romilor, în caz că românii se vor mai putea ridica din actualul dezastru, dacă elitele lor vor ieși din actuala mizerie morală în care se scaldă, mizerabil!

Era simplu de constatat, așa au făcut și evreii, și negrii, celelalte două popoare stigmatizate rasial, care au pornit de la regăsirea în aceeași suferință și impunerea respectării demnității lor, nu de la lupta pentru căpătuială post-marxistă (soros-maoistă).

Nu știu care este adevărul în care (mai) crede Nicolae Păun, dar el a fost mult mai înainte părăsit/trădat de armatele de oportuniști care-i dăduseră iluzia că e purtător de adevăr, iar acum sunt împotriva lui, în conflict de preluare de putere, devenită o ceartă idioată pentru „ciolan”, în care te apucă tristețea să vezi ce ipochimene se visează mari și tari!

Pentru mine, atât acel Nicolae Gheorghe dintre 2007-2013, trist și bântuit de fantomele erorilor sale din trecut, cât și Nicolae Păun, cel care nu se mai ceartă cu nimeni, lăsând lucrurile în inerția lor pentru ca să se întâmple, sunt liderii unor viziuni compromise definitiv, dar care merită respect. Nicolae Gheorghe spunea că dacă ar mai avea timp (n-a mai avut!) ar gândi o altă strategie, Nicolae Păun, și el, așteaptă un deznodământ. În 2016, alegerile au fost ultimul insucces al actualei Partide, la fel de nereformabilă, ca și sectorul ONG român, ambele cvasi-inexistente, în mod real, controlate de neromii și de stat.

Doar o analiză *sine ira et studio*, nepartizantă, poate arăta meritele și erorile celor care încearcă să facă ceva, cei care nu încearcă nu greșesc

niciodată. Eu îi respect pe cei care încearcă, chiar dacă eșuează! Blocajul Mișcării rrome vine însă din teama celor 5.000 de rromi de a-și pierde salariile și privilegiile, devenind astfel slugiile obediente ale celor care le dau să mănânce (de adăugat și vreo 5.000 de persoane care trăiesc din „profesiunea de rrom”, pe la Partidă sau ONG-uri). După aproape 20 de ani de acțiune afirmativă, mii de absolvenți de studii superioare, zeci de doctori în sociologie ne raportăm tot la ce a scris Nicolae Gheorghe, atât cât a scris el, prea ocupat cu activismul. Or, semnele stagnării Mișcării rrome încep în 2007, când Nicolae Gheorghe este abandonat de instituțiile europene, de ERTF, de proprii săi discipoli, săriți în barca oportunistă a *soros-maoismului* (integrării nediferențiate, gagicanizării, mainstreaming-ului) Decadei Incluziunii Rromilor, care se prăbușește și ea, tot în 2007, ca și Strategia de îmbunătățire a situației rromilor (HG 430/2001). În fine, Maria Ionescu, impusă secretar de stat la ANR, ca tehnician de performanță de către UE, este și ea scoasă din post, ca semn al renunțării la viziunile anterioare.

De fapt, proiectul/viziunea *societății politice rrome* a sucombat mult mai înainte, în 2004, când partidul la guvernare, PSD, a denunțat unilateral protocolul, vechi de 10 ani, cu Partida Romilor. Hrebenciuc a declarat atunci că Partida Romilor are un „electorat volatil” și nesemnificativ, i-a luat lui Nicolae Păun *fieful* Ferentari, l-a reimpus pe Gheorghe Răducanu în poziție de conducere (fusese destituit în 1994, eliminat în 1996).

Magnatul Soros a finanțat *societatea civilă rromă* pentru preluarea puterii de la Partida Romilor, mai întâi sprijinind AURR (Vasile Burtea), apoi tinerii rromi (soros-maoismul ACRR, coordonat de Iulius Rostaș și Costel Bercuș, cu sprijinul lui Nicolae Gheorghe), creându-se o anexă a Romani Criss, Alianța Civică a Romilor din România, devenită mai apoi ACDR, organizație politică condusă de Marian Daragiu și David Mark (iar din umbră de Magda Matache), cu sprijinul tacit dar inconsecvent al ONG-urilor rrome.

Tentativele de demolare a Partidei Romilor au continuat, prin Hrebenciuc, Vanghelie și Niro, de la încercarea de a impune „rromi adevărați” (triumviratul Florin Motoi - Delia Grigore – Mihai Neacșu), la a impune „rromi de excepție” (Gruia Bumbu, Laurențiu Iapornicu și Damian Drăghici)

Toate aceste presiuni au schimbat din temelii Partida Romilor, filialele autonomizându-se și subordonându-se puterii locale, rolul lui Nicolae Păun fiind de coordonator secundar, mai degrabă prizonierul unui sistem de putere năruit.

Pierderea autonomiei politice a Partidei Romilor și politica actuală de obediență este mai puțin din vina lui Nicolae Păun, cât a „liderilor” săi

judeteni, a căror slugărnicie față de autoritatea locală a făcut ca rromii să devină un „electorat captiv”. Doar o analiză pragmatică pe relația dintre vorbă și faptă poate clarifica sursele predictate ale eșecului și prăbușirii Mișcării rrome, o improvizație, de la început până acum.

Hazliu, dacă n-ar fi trist, prăbușirea va fi atribuită de posteritate, pe bună dreptate, celor doi Nicolae, numele lor semnificând, în greacă „victoria poporului” (nu a populismului!). Dar, cum e la rromi, poporul n-a venit – va ajunge mai târziu, prea târziu! - ca la facerea lumii, când darurile s-au dat.

Privind în urmă, ca cineva care a trăit, implicat și apropiat celor doi, dar detașat de confruntări (funcția din Ministerul Culturii nu-mi permitea implicarea directă, iar după retragerea mea din activism, în 2003, m-am ținut departe de ambele poziții, pentru că nu-mi satisfăceau propria părere despre ce e de făcut), văd erori pe care atunci nu le-am văzut, oameni mizerabili care și-au mascat obsesiile puterii, lichele care păreau simpatice etc.

Hegel spunea că viclenia rațiunii istoriei este să ne împlinescă erorile de gândire/ conștiință, căința (sau resentimentul) acționând ca un motor al auto-reglării. Totuși, cu excepția lui Nicolae Gheorghe, care și-a mărturisit public erorile, asumându-și chiar excesiv, nu mai știu pe nimeni care să aibă forța introspectivă de a-și analiza propriile fapte. Există, chiar supraabundent, resurse umane rrome și bani pentru a provoca schimbarea socială/reorganizarea, dar blocajul vine de la elitele rrome, care preferă acest blocaj, pentru a-și păstra privilegiile, chiar dacă fac asta pe suferința propriului popor.

O a doua problemă a elitelor rrome este că sunt slab pregătite, incompetente, pentru că nici Nicolae Gheorghe, nici Nicolae Păun nu au stimulat meritocrația, ci obediența față de viziunea lor, nesuportând criticile. Or, democrație, în sensul corect, înseamnă să fii responsabil pentru faptele tale și să fii sensibil la critici, pentru a nu eșua sau, cum e la români acum, pentru a nu înfunda pușcăria!

Despre Nicolae Gheorghe, ca și despre Kafka, se poate spune că fost un „copil mare”, care a descoperit în adolescență că Răul din noi poate fi catastrofal pentru întreaga viață, că toată viața poate deveni o penitență și o mereu ratată încercare de evadare din sine. Deși pe alt plan al luptei cu identitatea stigmatizată, este la fel de relevant și Nicolae Păun. În tot ce au făcut, au imaginat viziuni pentru cei pe care i-ar putea salva de nefericire, s-a rămas la nivelul bunelor intenții pentru că a lipsit – și lipsește încă! – poporul.

CINE NE ÎMPLINEȘTE VISELE (UTOPIILE ȘI DISTOPIILE)?

Revelion cu Nicolae Gheorghe

Ce au în comun comunicarea, comuniunea și comunitatea?

Nu știm ce va păstra posteritatea din ce a fost Nicolae Gheorghe, pentru că până la el, românii nu au avut simțul memoriei și interpretării istoriei, doar al imediateții (tradiției trăite instinctiv, fără reflectare în gândire). Este în această unicitate singurătatea întemeietorului, probabil nu se va păstra mai nimic din ceea ce a fost ca intelectual/sociolog, pentru că evoluția cunoașterii specializate este mai rapidă decât viața unui om, dar și pentru că viața intelectuală presupune confruntare (argumentată) de idei.

Ar fi putut avea o carieră prodigioasă, care deja se anunțase a fi promițătoare, dar la care a renunțat, voluntar, pentru activism, pentru a se regăsi, dar mai ales pentru că a fost interes doar de a fi în slujba poporului său, mai presus de universalism. „Eram străin, pentru că trăiam din cărți” – spune el într-un interviu - dar afirmația e de luat cu rezervă, pentru că activismul lui Nicolae a fost o încercare de modernizare a Mișcării rromone pornind de la modele teoretice „din cărți”, pentru a găsi modelul conform cu specificitatea rromă.

Rezultă că Nicolae va rămâne prin interpretările activismului său, ca (re)fondator al Mișcării rromone, în special din România, în măsura în care elitele rromone se vor profesionaliza pentru a putea „codifica” rațional și dezvoltat geniul său oral/maieutic cu care improviza „sisteme” (pe care tot el le demola, a doua zi).

Asta pentru că știa că orice realitate, oricât de evidentă, poate rămâne o utopie, dacă oamenii sunt inerți și n-o validează prin proprie acțiune (măcar de-un bunăziua, dragilor!).

După ce românii vor evolua de la cunoașterea charismatică/instinctivă, la cunoașterea rațională/argumentată, Nicolae va putea fi înțeles și dezvoltat, nu va mai fi nici singular, nici singur (cum a fost toată viața).

Niciodată, nici în zilele noastre, un lider nu face nici ce vrea, nici ce trebuie, ci ce (se) poate. Pentru că un lider, în schimbările pe care și le propune, nu poate conta pe masele anarhice, le poate doar influența (prin violență/frică, ca Moise, sau prin auto-sacrificare/ dragoste, ca Isus). Poporul vrea totul, cu cât mai puțin efort, pentru că înțelege puțin și e rezistent la schimbare, iar prostului și nebunului trebuie să le vorbești după

mintea lor (puțină). Un popor devine națiune doar în măsura în care ajunge la o unitate de conștiință de sine, bazată pe unificarea normelor, valorilor și comportamentelor culturale și economice.

Rromii vor ajunge la stadiul de națiune doar prin instituirea prealabilă a ordinii comuniunii spirituale, care face posibilă crearea infrastructurii comunității spațiale, ca evoluție (1) de la o etică religioasă (culturală și abstractă), la (2) etica culturii populare (practica vie), renormativizată periodic prin (3) etica civilă (norme, legi laice), reconfirmată și impusă tuturor, prieteni și dușmani, prin puterea (4) eticii politice. „Corpul politic” al Leviathanului hobbesian, ca stat, se fondează pe credințele și fricile comune de aneantizarea, propriei ființe. Toate acestea sunt posibile doar având în comun o infrastructură de comunicare eficientă și elite culte competitive (ca modele formative, „cap”). Națiunile puternice sunt cele care au un popor educat, cu elite culte viabile, care funcționează în puternice rețele și structuri etice civice și politice (infrastructura civică, politică, economică etc).

Cine nu poate asta nu poate deveni o națiune!

Chiar dacă acum etica religioasă ține de dreptul privat, valorile ei perene au rămas aceleași, deși secularizate, ca filozofie a istoriei lumii.

Exodul (ieșirea din Egipt), ca ieșire din sclavie/dependență fizică, a presupus impunerea unui cod moral nou (Legile), ca asumare a autonomiei individuale și colective, a Demnității și Libertății.

Pentru ca noua morală să fie respectată, zeci de mii din cei slabi sau incoerenți au fost uciși de co-etnicii lor, pentru că mai presus de înrudirea de sânge era importantă comuniunea/ înrudirea spirituală, ca bază a comunității viitoare, a unei etici politice pentru toți. Liderul poate fi un bâlbâit fără charismă, ca Moise, condiția este să creadă în ceea ce face, pentru ca Dumnezeu/ Absolutul/ Adevărul să-i arate Calea.

Altminteri ar fi ca la rromi, unii *hăis* (stânga), alții *cea* (dreapta) și toți ar da vina pe alții, ca în „Țiganiada”, urmându-și doar mizerabilul proiect personal (frica și foamea, ca sexualizări/corporalizări ale frustrării).

Rezultă că însăși viața este prețul Libertății și Demnității, iar cei care nu și-o riscă nu au acces la aceste valori, trăiesc improvizat, la bunăvoința altora, blocați în instinctivitate.

Nu atât oamenii, ci mai ales liderii și zeii lor sunt cei înfrânți. Dumnezeu învinge zeii tutelari egipteni, incapabili să-și protejeze supușii de cele 10 plăgi asupra Egiptului și își eliberează, fizic, „poporul ales”.

Ca și în Iliada, este o teomahie, oamenii sunt simple unelte, zeii nu comunică cu ei, ci prin interpuși, „cei aleși”, *leadership*, doar sacrificiul/martirajul lor contează. Masele, poporul trebuie să reînvețe să fie liber, îi ține 40 de ani în pustiu, pentru a se naște o altă generație, care nu

știa ce este umilința de a fi sclav, supus voinței altor oameni. Cu timpul, oamenii încalcă Legământul care îi făcuse liberi și, evident, își pierd libertatea, redevin sclavi!

Doar căința, nu abandonul și amânarea mântuirii/fericirii pentru „lumea cealaltă”, stimulează efortul de a trăi viața în Demnitate și Libertate.

Libertatea NU este o stare naturală, ci rezultatul inteligenței eforturilor omului. Minte (capul) lui Dumnezeu și sfinților creștini are aură/nimb pentru a reaminti că la început a fost Cuvântul (rațiunea, gândul) și aceasta este măreția omului (și rromului!), diferită de tot ce există. Christos, suferind după chipul și asemănarea omului, impune „îndreptarea Legii” ca nouă etică, prin sinteza subiectivismului rațiunilor inimii (interioritate) cu realitatea vieții gândite (rațiunile minții, exterioritate).

Mistic, dar și laic (separând lumile interioare de cele exterioare), comunitatea („cetatea lui Dumnezeu”) este o construcție a celor care se simt „aproape”, prin auto-responsabilizare, ca „iubire de aproape”.

Cei care nu iubesc sau nu sunt iubiți nu pot construi comunitatea, pentru că nu trăiesc în comuniune, nu pot comunica. Pentru că nu reușesc să pună în comun nimic, incapabili de a-l gândi pe Celălalt, dincolo de propriul subiectivism!

Imposibilitatea comunicării a făcut să nu rămână mai nimic din utopia „națiunii politice” (un fel de sionism), teoretizată de Nicolae Gheorghe și îngropată de Partida Romilor, nici din ideologia drepturilor universale ale omului (cosmopolitism), care să includă și drepturile rromului de a fi om, ca alternativă mesianică față de „aproape” și rețea interstatală (vezi și eșecul UIR și ERTF).

Coordonate de amatori și veleitari, „națiunea civică” a sucombat ca și „națiunea politică”, încă de acum 10 ani orice proiect colectiv rrom murise, cei de bun simț s-au retras, iar Nicolae, cel din ultimii ani, rătăcea fără speranță prin pustiul iluziilor sale pierdute.

A rămas ipocrizia corectitudinii politice a statului, „combaterea sărăciei” ca utopie a integrării/incluziunii sociale în comunitate a rromilor (drepturile cetățenești), deși rromii au devenit și mai săraci, iar excluderea lor este generalizată. În toate aceste cazuri, totul s-a transformat într-o „afacere”, fie că vorbim de „soros-maoism”- ul sau „pakivism” - ul sectorului ONG rrom (cadre didactice și asistenți sociali rromi ageamii) sau de lipsa de competențe a liderilor Partidei Romilor, fie de mentalitatea de „vătafi de sclavi” a funcționarilor rromi. Nu e sigur, dar măcar am fi știut dacă ar fi fost posibilă realizarea pragului electoral, dacă rromii ar fi votat Partida Romilor. Oare națiunea politică rromă s-ar fi constituit?

La fel, dacă cele 1.000 de ONG-uri rrome, la care visa Nicolae ar fi devenit o rețea civică de cooperare și întrajutorare care ar fi presat pentru acceptarea rromilor în comunitate ?

Ce vor cei care nu vor nimic, cum să faci să trăiască acțional, „în lume”, un popor care trăiește „în afara lumii”?

Când sunt român, când sunt țigan, când sunt rom, când sunt european, când sunt cosmopolit, când sunt x, când sunt y... și uneori simt că sunt între..., într-un limbo..., rămân în vid, rămân cu mine însumi... și atunci nu mai am niciun reper de identitate – mărturisește Nicolae Gheorghe.

E un mod mai complicat de a spune ceva simplu: nu poți fi ceva, nici măcar liber, decât în interacția cu Celălalt, fie ca amic (Aproapele, cel iubit), fie ca inamic (dușman, cel urât). La rromi, caz de schizofrenie culturală, gadjo/gadji (Celălalt, străinul) se traduce ca gagic/gagică (iubit). Iubesc cei neiuși? Sigur nu, își exacerbează doar neiușirea!

Trebuie să reconstruim identitatea de rom în gândire, la fel cum construim identitatea de rom în plan politic, juridic ș.a.m.d. - spune Nicolae într-un interviu - și asta amintește de biblicul „trebuie să vă nașteți din nou”, ca regenerare, re-naștere, re-găsire.

Cum Revelation este derivat din „a se trezi”, orice nou an e o re-trezire, re-luare.

La mulți ani, Nicolae!

„Îndreptarea Legii” și iubirea

Ideologia creștină, impusă de Christos prin propriul martiraj, a eșuat în a se fonda pe iubirea aproapelui și non-violență (Nu vă împotriviți celui rău; iar cui te lovește peste obrazul drept, întoarce-i și pe celălalt (...)) Iubiți pe vrăjmașii voștri, binecuvântați pe cei ce vă blestemă, faceți bine celor ce vă urăsc și rugați-vă pentru cei ce vă vatămă și vă prigonesc. Matei, 5-39, 44).

În afară de rromi (aparent), care-și iau peste bot toate palmele, nimeni nu respectă aceste principii, ceea ce înseamnă fie că, gata (!), rromii sunt mântuiți, fie că e vai de capul și de zilele lor, de aia sunt de răsul lumii, fără demnitate - cum zicea tata!)! În rest, creștinismul este încă cea mai violentă religie, iar Rene Girard et & pun acest fapt pe misterioasa relație dintre Christos și radicalul Ioan Botezătorul, ultimul profet din Vechiul Testament (care era violent și mizantrop, le zicea oamenilor năpârci, nu credea în capacitatea lor de schimbare. *Vox clamantis in deserto*/vorbe strigate în pustiu, spunea el referitor la surditatea mentală a oamenilor - ba chiar i-a dat lui Christos până și discipolii săi, între care pe sfântul Petru Răzgândilă; în fine, cât nu le zicea *lua-v-ar dracu'(!)*, pentru că el considera că oamenii nu ascultă decât de Lege/frică, pentru că sunt leneși și lași din

fire, așteaptă numai minuni. Invers, Iisus, a mizat pe o religie a iubirii, ca proiect mental, idealizat.

Uciderea lui Ioan Botezătorul, cel mai celebrat între sfinți, e „cheia” înțelegerii Creștinismului și jertfei christice, pentru că pune în opoziție cele două viziuni asupra putinței omului: a corpului (potență, energii și viață interioară, în afara lumii) și a minții/duhului (putere, energii și viață exterioară/ socială, în lume).

Pe de o parte, dansul erotic și șoldurile Salomeei, care duc la jertfirea lui Ioan Botezătorul (potența, ca plonjare în lumile interioare și „victorii” de-o noapte), pe de altă parte, Christos, care propune o re/naștere morală din duh (minte), un rr/om nou (trebuie să vă nașteți din nou, Ioan 1: 3:7).

„Îndreptarea Legii” nu pare o idee prea agreată de Ioan Botezătorul, dar Iisus consideră că e bine totuși ca omul să aibă măcar o viziune a Binelui de împlinit, punând propriul sacrificiu ca legământ nou și posibilă căință responsabilă a oamenilor! Ioan Botezătorul, ca „țap ispășitor”, Iisus, ca „miel pascal”.

Totuși, peste timp, iohanismul radical s-a impus, în varii forme, calvine și lutherane, mai apoi neoprotestante, după anul 1.500, când Reforma i-a impus omului sau să se schimbe, sau să fie dat afară din comunitate, ghetozat.

Globalizarea și „pax germanica”, pe cale să se impună pentru cel puțin 100 de ani, vor repara de acolo de unde Pavel, din exces de zel, a interpretat după nevoile epocii, învățăturile lui Christos. După 2.000 de ani proiectul său rămâne utopic (unele utopii devin, în timp, realități), iar oamenii sunt la fel de ipocriți, cum intuiuse Ioan Botezătorul!

În „Pilda Marelui Inchizitor”, Dostoievski consideră că, de fapt, omul totdeauna alege „pâinea cea de toate zilele”, cea reală, corporală (ispita diavolului) în locul „pâinii întru ființă” (pâinea minții). Adaptat la realitatea rromă, obsesia este „pâinea cea de toate zilele” (combaterea sărăciei, zic cei bogați, care-s lideri), nu „pâinea întru ființă” (combaterea rasismului, cauză a excluderii și sărăciei). Dar, chiar și cei care nu sunt săraci, nu calcă pe la școală, preferă să se îndoape!, suntem un popor lăcrămos și cam prea burduhănos pentru o sociologie a acțiunii - cum visa Nicolae Gheorghe și cum e firesc pentru oameni. De aici poate și vorba că *țiganul e om de departe*, uneori chiar e foarte departe de cum se comportă și gândește lumea în care trăiește!

Cam pe aici e de înțeles și imposibilitatea lui Nicolae Gheorghe, care a încercat să trezească mințile rromilor, dar n-a reușit, pentru că nu depindea de el, ci de capacitatea noastră de a lucra cu mintea (nu doar cu inima). Deși avea corecta intuiție că universalismul/ cosmopolitismul/globalizarea

actuală presupun o solidaritate „corporatistă”, n-a avut cum să provoace solidaritatea etno-comunitară, cea care unește oamenii într-o singură voință.

O ipocrită corectitudine politică păstrează tăcerea în privința faptelor apostolilor lui Christos, care nu e prea clar ce au făcut, câtă vreme cel care a codificat și universalizat învățăturile lui Christos este Pavel, care nu-l cunoscuse pe Iisus. La fel, n-au prea făcut mare brânză nici intelectualii „cei de zece ori talentați” ai lui W.E.B. du Bois, care visa la o universitate a negrilor, mai bună ca cea a albilor.

În fine, și în cazul urmașilor lui Nicolae, pare-se că istoria îi împlinește mai degrabă îndoielile, decât certitudinile și ideologiile. Deși „ultimul Nicolae Gheorghe” spunea, încă de acum 5-6 ani, că prioritatea romilor trebuie să fie lupta împotriva rasismului și discriminării, foștii lui „apostoli” (discipoli) îi aplică invers învățăturile, ca și cum ar fi fost un profet mincinos (de fapt, a fost trădat de soros-maoiști).

Când R.E.F.-ul, rețeaua cadrelor didactice rrome și elitele culte își vor depăși interesele personale sau ignoranța și se vor reîntoarce în cultura romă, pentru a dezvolta resolidarizarea romilor, Nicolae va fi actualizat și i se vor recunoaște meritele, iar rromii vor găsi drumul spre mântuire/fericire.

Câtă vreme vom merge, ipocrit, pe „pâinea cea de toate zilele”, vom merge, ca de obicei, în direcția greșită. Răspunsul la întrebarea din titlu este că, atât religios, prin Iisus, cât și laic, schimbarea omului nu se poate face prin minuni, ci prin propriul său efort de regenerare și luptă pentru demnitate. Omul nu trăiește doar pentru ca să mănânce („pâinea cea de toate zilele”), asta-l deosebește de animale.

Rromii: un popor fără sfinți și intelectuali

Erorile de management etno-organizațional, între intelectualism vulgar și primitivism. Democrația participativă vs. Democrația reprezentativă

O uriașă eroare de management organizațional, care ne afectează negativ, structural, în chiar fundamentele normelor, valorilor și practicilor culturale și economice, este sistemul civic și politic rrom actual, fondat în 1990 după modelul românesc (care masca luptele pentru Putere) pe o așa zisă democrație reprezentativă (prin reprezentanți politici și „experți omniscienți”), care a promis rromilor că le va fi bine, dacă le vor urma ideile și ideologiile.

După oribile lupte fratricide pentru structurarea piramidei puterii, în care Îvingătorul urma să fie celebrat ca „părintele națiunii”, de mai bine de zece ani s-a făcut dovada că Mișcarea rromă nu are părinți (n-are mamă, n-

are tată!). Ba chiar că a intrat în agonie, distrusă complet de o selecție nemeritocratică a elitelor și nepotism, atât de clasa politică rromă, cât și de sectorul ONG și de tehnicienii rromi angajați în instituțiile statului (nu se știe pe ce criterii, mai ales pe pile).

O evaluare, după 25 de ani de încercări, arată că nu e mai bine, dimpotrivă, noile elite au fost interesate doar să fie acceptate și promovate de...gagii (instituții, partide etc.), nu au reușit să-și creeze rețele de comunicare cu propriul popor, pentru a-l cunoaște.

Contrar firescului, cum știm de la Weber, la rromi a fi charismatic a însemnat că elitele au căutat să fie recunoscute și acceptate de gagii, nu de propriul popor, pe care l-au sfidat, cu trufia celui care a ajuns „jupân” pentru că a fost lichea.

Ar fi putut fi altfel pentru rromi, dacă am fi păstrat, măcar parțial, modelul strămoșesc al democrației participative, adică al unei cooperări pe competențele reale, pe ce poate fiecare, pe accesul la prestigiul reprezentării pe bază de merite și recunoașterea comunității (ca *vecinătatea*, la nemți).

Dintotdeauna, rromii au fost un popor non-violent, tolerant, chiar și krisul/staborul nu este axat pe neîndurarea europeană a Legii (dura lex, sed lex), este o „judecată de pace” („dreptate distributivă”, în jurisprudență, „dreptatea, ca echitate”, în politicile publice - ar zice Rawls). Și modelul modern occidental de guvernare este centrat pe o astfel de democrație participativă, foarte apropiată de „orizontalitatea” decizională a tradiției rrome, cu un istoric sistem de putere bazat pe o distribuție cât mai egalitară a puterii și codeciziei.

La rromi, s-a demonstrat în acești 25 de ani că relația dintre reprezentanți și reprezentați nu este democratică, ci autoritaristă, un leadership dictatorial, în opoziție („verticală”) cu voința/dorința poporului („orizontală”).

Astfel, Șeful impune un tip de autoritate de Boss, Jupân, privind de sus în jos, cu dispreț sau condescendență (exact ca gagiii!), foarte convins că rolul lui este de a face legătura între dominația Stăpânului (statul, în acest caz) și supunerea Slugii (de tine e vorba!), ca vâtaful sclavilor în perioada Robiei strămoșilor noștri.

Cel mai adesea, se evocă unitatea/unirea, ca reminiscență a mentalităților comuniste de a se reprezenta printr-un partid(ă)-stat, un fel de P.C.R./ Partidul Comunist al Romilor, fără să înțeleagă că diversitatea intraculturală este o bogăție și că e nevoie doar de un set de idei de ieșire din criză, ca un „decalog”, nu ca rromii să fie după chipul, asemănarea și stupizenia liderilor săi!

La fel de autoritarist și „transcendent” (ca și absconsul divin) a devenit și sectorul ONG (organizații NE-guvernamentale), deși visul lui

Nicolae Gheorghe din 1990 era de a face 1.000 de ONG-uri rrome, care să spele picioarele poporului, cu modestie și dăruire, ca și Iisus.

Poate că explicația de ce suferă rromii este pentru că înțeleg altfel decât gagiii cărțile, inclusiv *Cartea Sfântă*, adică însuși îndreptarul sensului vieții oamenilor. Trecerea la Legea scrisă (canonică sau secularizată), de la Legea nescrisă/orală (obiceiuri) încă nu s-a făcut și riscă să nu se facă niciodată. Rromii continuă să fie fără sfinți proprii și fără intelectuali (sfinți fără nimb) care să le arate calea Adevărului, victimele urii sfinților și intelectualilor gagiilor, în toată istoria lor, care i-au considerat fie păgâni, fie primitivi (proști)/ neoameni.

Acum cinci secole, în timpul Reformei și Contrareformei, gagiii au considerat că Iisus, când a spus „trebuie să vă nașteți din nou...din duh” (spirit, minte, conștiință), a spus că trebuie să și gândim când simțim, să trecem de la vorbă la faptă, de la gândirea subiectivă/magică a inimii la gândirea argumentată a minții.

Acum trei secole, pentru a nu se mai ucide între ei din motive religioase și a nu mai amesteca lucrurile, s-a trecut la tolerarea dreptului la credință a fiecăruia și la separarea credinței de știință, religia a fost scoasă din dreptul public și trecută în dreptul privat, europenii au separat ce este al Cezarului (a acestei lumi) de ce este al lui Dumnezeu (lumii de apoi). Astfel, *Legea Domnului*, ca judecată a inimii și credință personală, a fost lăsată la voia și dorința oricui, dar *Legea omului*, ca judecată a minții, este cea care decide viețile și morțile oamenilor, care asuprește rromii (rasism, Holocaust, sărăcie etc.). Asta explică de ce rromii suferă în lumea Cezarului. Or, Biblia e clară (poate că pentru pastori nu): „Arătați-Mi banul de dajdie. Iar ei I-au adus un dinar. Iisus le-a zis: Al cui e chipul acesta și inscripția de pe el? Răspuns-au ei: Ale Cezarului. Atunci a zis lor: Dați deci Cezarului cele ce sunt ale Cezarului și lui Dumnezeu cele ce sunt ale lui Dumnezeu” (Matei 22: 19-21).

Probabil că e nevoie de timp, rromii, ca de obicei, se „trezesc” ultimii pentru a înțelege noul echilibru de putere instituit de oameni acum trei secole, dar mai ales au nevoie de sfinți și intelectuali (sfinți fără nimb), care să se sacrifice, pentru a le arăta calea Adevărului!

Acest fapt confirmă că anarhia/ nihilismul rromilor vine din felul lor de a nu crede în nimeni și nimic, doar în gândirea subiectivă a inimii lor. Or, ca să fii crezut, trebuie să fii credibil (pakivalo), lipsa de încredere (neîncrederea) în oameni este o altfel de necredință. „Cereți și vi se va da; căutați și veți afla; bateți și vi se va deschide”(Matei 7:7)

La fel cum politicienii nu țin cont de opiniile politologilor, armata de asistenți sociali rromi a devenit o plagă a comunităților rrome. Ei nu fac asistență socială ci eterne cursuri de formare, susținând educația

colonialistă, după care problema este asocialitatea și devianța rromilor. În rest, aceleași metehne cu ale politrucilor rromi, egocentrism și amatorism!

Dacă ai curajul să le spui asta în față, te consideră dușman (pentru că pentru ei minciuna este adevăr!), îți zic că nu ai o gândire pozitivă, lucrurile s-au schimbat mult în bine, deși sunt orbiți de propriul lor bine.

Nici nu au nevoie să fie legitimați de popor, le ajunge propriul CV, evident fals! Te miri cine, pentru că a dus țucalul cuiva, pentru că a cerșit sau ciordit, sau este pila cuiva, a ajuns să se creadă mare „jupân” peste rromi, deși rromii nu-i mai votează, s-au lămurit cu politicienii rromi, iar pe așa-zișii intelectuali și manageri nu-i mai iau în seamă, pierzându-și încrederea în promisiunile lor.

Aceste direcționări greșite ale Puterii și reprezentării ar fi fost cu totul altfel, dacă elitele culte rrome ar fi fost performante, pentru a se impune ca modele de referință, într-o continuă sinteză a valorile universale cu valorile etnoculturale, pentru a moderniza cultura organizațională rromă. Astfel, criza minorității rrome este mai ales o criză a gândirii, iar „cultura sărăciei” nu este neapărat economică, ci, mai ales, spirituală: rromii au rămas blocați într-o istorie foarte îndepărtată de contemporaneitate, pentru că nu reușesc să-și edifice o elită cultă, care să le arate drumul bun.

Singurul care a făcut o încercare de schimbare a fost Nicolae Gheorghe, un intelectual autentic, poate excepția care confirmă regula. Moartea lui (doar ca dispariție fizică, spiritual va fi viu mulți ani) explică o mare parte din anarhia actuală, pentru că el a fost „dascălul națiunii” rrome, ca Habermas (pentru Germania), Gandhi (pentru India), MLK (pentru afroamericani) etc.

Oare ce știu despre rromi, cei care ne zic că știu (?), pentru că eu am înțeles ce am citit în cărți abia când am ajuns într-o comunitate de rromi și am avut șansa să am doi „profesori” de excepție: bulibașul Ion Mihaiu din Sintești (analfabet, dar un mare înțelept) și pe Ion Dumitru Bidiia, doar cu minime studii elementare, un autodidact, dar una din cele mai luminate minți pe care au avut-o rromii.

În fapt, cvasi-totalitatea acestor reprezentanți se consideră intelectuali, de aceea se cred abilitați să reprezinte rromii în structurile statului (Parlament, ANR, BJR, experți locali, așa zișii lideri ai Partidei Romilor sau sectorului ONG).

NU sunt legitimați de către propriul popor, se auto-legitimează între ei sau de către gagii, constituindu-se într-o oligarhie rromă coruptă, incultă, slab calificată (dar baroni locali și jupâni), care blochează legătura directă dintre rromi și instituții, presiunea asupra statului pentru a impune schimbarea socială. Au devenit Răul care ne ține prizonierii acestei stări deplorabile, pentru că sunt plătiți să facă asta (excepțiile există, dar confirmă regula că răul este mai mare).

Schema mentală clasică este a separării radicale, conform căreia unii sunt proști (pentru că sunt neinformați), iar alții sunt deștepți (pentru că au acces la informație secretă, pile la gagii etc). În realitate: cel mai bun cunoscător al limbii rromani este Gheorghe Sarău, un nerrom, cel mai bun cunoscător al istoriei rromilor este Viorel Achim, un nerrom, cel mai bun cunoscător, din perspectiva sociologiei, este Sorin Căce, un nerrom, cel mai bun cunoscător, din perspectiva antropologiei, este Vintilă Mihăilescu, un nerrom, etc..

În Europa, Reforma, începută în 1517 (acum 500 de ani), a rezolvat această problemă a limitelor cunoașterii reale, demonstrabile, prin traducerea din latină a Bibliei (până atunci accesibilă doar prelaților, acești intelectuali ai Credinței) pentru ca Adevărul să fie accesibil oricărui. Atunci, accesul la informație a reformat, înainte de toate, limitele funcției reprezentanților de către cei reprezentați. Un alt beneficiu al acesteia a fost întrajutorarea comunitară, responsabilitatea față de „aproape” vecinătatea. Un specialist în domeniu (eu nu sunt, am citit doar câte ceva) v-ar putea spune despre cum spiritul capitalismului, la popoarele germanice, a dus la bunăstare și mai multă fericire, prin reforma morală.

După părerea mea, trebuie să învățăm să respectăm, cu onestitate, fără concesiile morale, 4 contracte (asupra cărora o să revin):

- (1) „contractul divin” dintre (rr)om și Dumnezeu și
- (2) „contractul social” dintre (rr)om și stat, la
- (3) „contractul et(n)ic” dintre (rr)om și poporul său și
- (4) „contractul moral” dintre (rr)om și sufletul său (Eu și Sine).

Avem de ales între a trăi viața resentimentară, la cum o fi (utilitarism), fără a ne asuma nicio responsabilitate morală decât față de propria persoană, eventual și cei apropiați, dar pentru a ajunge la Demnitate și Libertate, la a fi acceptați în comunitate și comuniune, a nu mai fi considerați negativ (țiganul e om doar de departe), trebuie să ajungem la o reînnoire a „pactului” cu lumea în care trăim, ca proprie reînnoire, prin smulgerea „rădăcinii răului” din și dintre noi.

Revitalizarea tradiției democrației participative rrome, ca responsabilitate socială comună, este necesară pentru a redeveni noi înșine, reîntorcându-ne la specificitatea care ne-a făcut să rezistăm în istorie, a stopa abuzurile frustraților obsedați de putere personală și vedetism. Stoparea „gagicanizării” (modelelor inconforme de dialog, care au dus la ruptura actuală dintre elite și popor) este posibilă prin dezvoltarea unor rețele de comunicare și dezvoltare, la care rromii să aibă acces direct (transparentă).

Soluțiile viabile pentru binele comun vin de la experiența celor de jos, nu din teoretizări abstracte și orgolioase (dar goale de conținut), făcute

în birouri din compilări/calchieri livrești, așa cum se face de 25 de ani. Trebuie puse la dispoziția maselor rrome mijloace de comunicare (posibile prin noile media), pentru a fi informați activ și proactiv, nu doar ca „libertate de opinie”, ci pentru a-și exprima opiniile și experiențele, pentru a putea decide asupra deciziilor luate în numele lor, ca „imperativ deliberativ” (împuternicire), legitimitate decizională.

În actuala conștientizare a ratării solidarității rromilor, re/construcția comunicării este blocată ireponsabil de elitele rrome, care se tem – pe drept – de pierderea privilegiilor și recompenselor pentru slugăreala lor, prin care țin prizonieră Demnitatea și Libertatea rromilor. Inerția și apatia actuală, ca pierdere a speranței, instalată de mai bine de zece ani, poate fi stopată prin „reîntoarcerea către popor”, ca democrație participativă, ca descentralizare a Puterii (devenită o iluzie) pentru a permite resolidarizarea și reconstrucția valorilor. Primii pași ar trebui să fie chiar cei legați de reformarea elitelor (lideri și intelectuali), pentru a ști cine vorbește, în numele cui, cu ce legitimitate. Dacă nu va fi așa, revoluția se amână pentru o altă generație!

Rromii: minoritate națională sau majoritate infrafracțională?

Într-o lume ajunsă în limita sa post-creștină și post-modernă, dacă se va scrie vreodată o istorie a rromilor de către ei înșiși, feroarea mistică a căldărarului/spoitorului englez John Bunyan (1628-1688) și cea intelectuală, a zlătarului/ ursarului român Nicolae Gheorghe (1946-2013), vor fi excepțiile care să confirme regula eșecului existențial individual și colectiv al rromilor.

Au trăit în vremuri foarte diferite, John Bunyan în preajma Revoluției engleze, Nicolae Gheorghe în preajma Revoluției românești. Revoluția engleză a fost momentul unei schimbări radicale de *sistem* și începutul gândirii Iluminismului, Revoluția românească a fost o simplă manipulare, o lovitură de stat, într-o vreme când valorile rațiunii Iluminismului s-au dovedit ipocrite (Libertate, Egalitate, Fraternitate sau Moarte)!

Ca amănunt biografic, ambii au vrut să devină puternici urmând o carieră militară, iar „trezirea” lor a fost declanșată de moartea accidentală a unui camarad, căruia îi vor trăi, în efigie, viața, cu căință și disperare. A trăi ca un mort în această lume (morții vii), pentru a ajunge la fericirea veșnică a fost și fundamentul ereziei creștine iconoclaste a athinganoi/ atinhagos-lor (țiganilor, cu sensul de păgâni) frigieni, dar, paradoxal, frica (de moarte) e și reproșul cel mai frecvent la adresa rromilor. În „Țiganiada”, frica, foamea și dragostea (corporalizată, ca sex) sunt obsesiile instinctuale primare (în sensul piramidei nevoilor bazice, la Maslow), ca foame de structură.

A fi „în lume”, misionar, și nu „în afara lumii”, și cum să te eliberezi de frică, sunt două teme pe care cei doi le au în comun, în rest, înțeleg rezolvarea (non) sensului vieții în „cheie” total diferită. Pentru John Bunyan a fi „călător” prin lume, înseamnă a gândi cu inima și salvarea este doar în Dumnezeu, ca în „Trecerea pelerinului din această lume spre lumea care va veni: spusă sub forma unui vis” (tradus „Călăuza credinciosului”, cartea cea mai citită, după Biblie). Invers, Nicolae pleda pentru ideea că emoțiile inimii trebuie „subtitrate” de rațiune (gândire), pentru a înțelege responsabil sensul vieții, iar vorbele trebuiesc urmate de fapte. Pentru ambii, însă, salvarea/mântuirea/ fericirea (rr)omului este în propriile acțiuni, în independență și autonomie.

Nicolae Gheorghe, în linia kantiană a *Manifestului Iluminismului* (1784) critica „tradiția rromă”, văzută ca o lene orientală, mai ales ca o lene a gândirii, un mod de a trăi „vegetal”, indolent, contemplativ, în subistorie, fără curajul de a înfrunta vicisitudinile vieții, a le accepta fără crâcnire, ca un sclav. O considera o „cultură a sărăciei” (în sensul lui Oscar Lewis și Giddens), a unei sărăcii mentale, care devine și sărăcie materială, în care (rr)omul se abandonează unui stil de viață improvizat, la voia întâmplării, trăind din expediente sau șmecherii. În ultimii săi ani și ultimele articole, vorbea de o „cultură a stigmatului rasial”, iar articolul din DoR, „Bă, de ce ești tu țigan?” este testamentar, șocant prin mărturisirea răni sufletești care l-a însoțit întreaga viață, pe care știa că o va duce și în mormânt. „Îngropați-mă în picioare, pentru că toată viața am trăit cu capul plecat”, spune un bătrân, într-o carte celebră. „Să-mi înfigeți un piron în inimă, că n-am trăit fericită pe lumea asta și nu vreau să mă fac strigoi” – spune o bătrână, într-o altă carte celebră. Oare de ce spunem asta la sfârșitul vieții și nu la începutul ei, de ce nu facem din lupta împotriva rasismului, a recunoașterii dreptului la demnitate umană un țel?

Prealabilă, lasă Nicolae moștenire viitorului (nouă), este Libertatea și Demnitatea, ca reflecție și acțiune asupra

(1) „culturii stigmatului rasial” și

(2) „culturii sărăciei”, rămase nediscutate, în afara oricărei strategii (pentru că presupun rediscutarea Sclaviei, Holocaustului și Rasismului), fără de care este inutilă orice discuție despre

(3) „cultura civică” (cosmopolitismul cetățeniei universale) sau

(4) „cultura politică” (națiunea rromă, ca cetățenie etnică, subsidiară cetățeniei sociale).

Pentru a reordona aceste priorități este nevoie de o „masă critică”, de oameni noi, onești (Christos a avut între 12 și 70 de persoane care au înțeles ce voia să spună) și de rețele de comunicare și „voluntari” care să ducă Adevărul spre oameni (rromi și nerromi).

Va fi greu, pentru că într-o lume în care omul nu se mai simte alinat/apărat nici de credința în pasiunea inimii (extazul mistic sau al muzicii), nici de cea a minții, fericirea e ca un banal „like” într-o lume „facebook”, în care (rr)omul se adaptează la modele și modelele consumeriste, preluând ce i se pare „modern”. E un copy-paste la nivel de mase, ca o neo-Renaștere, cu aceeași obsesie a opulenței (mâncare), portretului (selfie) și iubirii (gagic/gagică).

Dintotdeauna rromii au avut un mod mai liberal, dacă nu cumva libertin de a fi, de aceea nu prea merg nici la biserică, nici la școală, considerând că le e suficientă „școala vieții” (șmecheria). „Ne-am modernizat și noi, nu mai citim cărți, ca pe vremuri, avem facebook” - îmi reproșează cu seriozitate un co-listean rrom din e-group, iritat că-i tot șterg postările aiurite. Un *înalt* intelectual rrom, mi-a reproșat și el, la reuniunea organizată de CRCR, o frază din articolul programatic, publicat în 1990 în ziarul „Libertatea”. Fraza era: „Dacă idealul omului este identificarea cu divinitatea, idealul rromului este identificarea cu omul” și spunea că prioritatea trebuie să fie câștigarea demnității, rromul să nu mai fie „om de departe”, „nici țiganul nu-i ca omul, nici răchita nu-i ca pomul”. Rezultă că unii rromi sunt ipocriți sau incuți, nu cred în idealurile Mișcării rome, fructifică doar oportunitățile ei, iar alții sunt doar niște slugi.

În 1990, am crezut că rromii vor adera masiv la această „religie civilă” a „trezirii” naționale, dar au venit doar nemernicii, interesați să devină lideri, să-și facă averi pe nenorocirea altora și Mișcarea rromă s-a pervertit, a devenit altceva decât trebuia. Cei de bun simț s-au retras sau au făcut doar ceea ce le era în putere, Mișcarea rromilor a devenit o mizerabilă afacere a oportuniștilor, indiferent de vârstă.

Noi ar trebui să decidem viitorul, dar cu mâna noastră am „desenat” prost identitatea etnică, pentru că n-am instituționalizat dreptul, constitutional, recunoscut în 1990, de minoritate națională (națiune constitutivă a statului român).

Bourdieu spune ceva ce știm, dar nu facem, blocați de oportuniști și vânduți: „Istoria socială ne învață că nu există politică socială fără o mișcare socială capabilă s-o impună”, ceea ce demonstrează că inerția/apatia rromilor este un fel de sinucidere.

Blocarea dezvoltării firești a etnoculturii rome (instituționalizării și modernizării) întărește stereotipul, deși este total fals, după care cultura rromă este o cultură-papagal, care imită alte culturi, o subcultură. Și triburile sălbatice cântă ciudat, dansează pasional din buric (nu numai), *bat ciocanul ca țiganul* și vând tinichele (așa zisele meserii tradiționale/ artizanale), ba chiar vorbesc propria limbă (nu ca noi), dar asta nu i-a scos din primitivism.

A respecta tradiția nu înseamnă a sta blocat în trecut, ci a folosi valorile ei, pentru a dezvolta moștenirea strămoșească. Etnocultura rromă este precară pentru că modernizarea ei a fost blocată de *kaștalii* (rromii asimilați, *românizați*), atât de Partida Romilor, cât și de ONG-uri. Responsabilitatea, conform sistemului legal, este a Partidei Romilor, preocupată doar de politici electorale, deși rolul ei constituțional era de a dezvolta identitatea etnoculturală rromă, conform celor două normative importante, asumate ca obligații de statul român: Convenția pentru protecția minorităților și Carta limbilor minoritare și regionale. Rromii nu au utilizat acest drept în sensul modernizării și instituționalizării etnoculturale, au lucrat la voia întâmplării, amatorist. Și mai rău au procedat ONG-urile, preocupate doar de „industria” proiectelor pentru rromi, care au făcut-o pe comisarul european. Reding să se întrebe ce s-a făcut cu cei 50 miliarde de euro cheltuiți pentru rromi de UE).

Tinerii rromi (Roma youth leaders), incluși acum 10 ani în Decada Incluziunii Romilor 2005-2015, au fost educați în ideea că etnocultura romă trebuie abandonată, pentru că e o cultură anchilozată și primitivă, plină de hoți și tâmpiți, care blochează integrarea/incluziunea, decisă ca integrare nediferențiată, ca desegregare. Adică o egalitate amăgitoare, diferența fiind cea din gluma cu cetățeanul de la bloc care taie altceva în loc de porc. Oricine înțelege că în dosul acestei idei este o politică colonialistă, dovedită rasistă, prin ghetozările și zidurile rasiale, prin excluderile din comunitate – ceea ce explică migrația în masă a rromilor. Or, e clar că începutul „combatării sărăciei” este „combaterea rasismului”, pentru că sărăcia este o consecință a excluderii rasiale, prin ghetozare și blocare a accesului la resursele sociale de dezvoltare.

Nu există o reflecție minimală asupra drepturilor rromilor, ca națiune, liderii romi nu sunt membri în niciun for, total dezinteresați de valorile etnoculturii rrome. În fine, corect ar fi ca și Partida Romilor, și ONG-urile, să echilibreze cele două perspective, de mai jos:

(1) „perspectiva socio-politică a egalizării drepturilor cetățenești („combaterea sărăciei”, discriminării sociale), care vizează egalizarea drepturilor sociale/ale cetățeniei și este prioritar în sarcina statului și a ONG-urilor. Europa socială (instituțiile de egalitate din Europa) este preocupată de implementare drepturilor sociale;

(2) „perspectiva etno-politică a egalizării drepturilor de minoritate națională” („combaterea discriminării etnice, a rasismului”), care vizează egalizarea drepturilor identitare și instituționalizarea lor, prioritar în sarcina organizației Partida Romilor, în rețeaua comunităților rrome locale (la căldărari nu e de combătut sărăcia economică, ci sărăcia spirituală).

Or, romii încă mai confundă cetățenia cu etnia, iar contrareacția istorică a populației majoritare (nu doar a românilor) este că în comunitate și comuniune sunt acceptați doar cei pe care îi simți „aproapele”. Confuzia este veche și aici un rol hotărâtor l-a avut Nicolae Gheorghe, care renunțase să mai creadă că rromii au forța de a se auto-organiza și a încercat o breșă în cosmopolitism, în includerea specifică a rromilor în drepturile omului, după ce 10 ani militase invers, pentru „romii - o minoritate europeană”. Un Nicolae-bifrons, încercând să miște în vreun fel inertiile, ba ale rromilor, ba ale administrației, căruia va trebui să-i ducem îndoielile, rănile și neîmplinirile mai departe. În fine, dau, cum îmi vin acum în minte, 4 măsuri etnopolitice, perfect legale, garantate de stat:

1. Modernizarea culturii organizaționale rrome (de la constituirea unor rețele de comunicare, inclusiv media și o sinteză a Rromanipen-ului, ca ordine etică, la reformarea elitelor culte și meritocrație);
2. Combaterea rasismului și „decolonizarea internă” (de la o campanie urgentă S.O.S. Copiii rromi și campanii împotriva violenței rasiale în școli/anti-bullying, la criminalizarea prin lege a rasismului și campanii publice);
3. Producție culturală, ca urgență a codificării și ierarhizării valorilor (altminteri, fără reguli, toate prostiile pot avea pretenția de adevăr, „ca la țigani”);
4. Instituționalizare etnică (un drept garantat de stat), de la liceu rrom și dezvoltarea învățământului în limba rromani¹⁸⁶, care ar permite angajarea a mii de profesori rromi, la dreptul, garantat de stat, de a crea orice instituții dorim, de la biserici, la Academia rromă.

Condiția este să fim vii, nu morți-vii, o cultură zombi.

Romii - de la eugenie, la eutanasi

„Țiganul, când a ajuns împărat, întâi pe tată-său l-a spânzurat” e, evident, un stereotip despre egocentrismul atribuit rromilor, complet fals, a unei presupuse predispoziții de a încălca toate valorile morale pentru a-și

---

¹⁸⁶ Memoriul adunării naționale a rromilor din 27 aprilie 1919, prin care rromii ardeleni aveau la idee unirea cu statul român (argument necesar negocierii Tratatului de la Paris, 1919) avea în vedere Declarația de principii din 1 decembrie 1918, făcută de statul român inclusiv minorităților naționale din Ardeal. În aceeași limbă și Discursul lui Iuliu Maniu, din 1 decembrie 1918: „Noi nu voim să devenim din oprimați oprimatori. Noi voim să întronăm pe aceste plaiuri libertatea tuturor oamenilor și tuturor cetățenilor. Noi nu vrem să verse nimeni lacrimile pe care le-am vărsat noi atâtea veacuri. Noi nu voim să răpim individualitatea etnică, nici ființa etnică a acestor neamuri. Noi nu voim să răpim limba nimănui, ci vrem ca fiecare om să aleagă liber limba și credința în care vrea să trăiască.”

atinge scopurile (indiferent de mijloace). Ca și „țiganul e țigan și-n ziua de Paște” sau „țiganul e om de departe”, referința este la o diferență comportamentală și morală radicală, iar „a-ți face planul ca țiganul” este eșecul firesc al unei strategii care nu ține cont de realitate, ci de o improvizație amatoristă (lăutărească), la voia întâmplării. Deci, rromii care se cred împărați, regi, prinți sau lideri își fac doar „planul ca țiganul”, nu-i nimic de capul lor!

Trăim exact asemenea momente ale prăbușirii „planurilor” care s-au dovedit false sau simple baliverne, iar narcisismul leadership-ului rrom a atins cele mai înalte cote ale cinismului. Mergem în derivă, la voia întâmplării, fără un țel călăuzitor, debusolați, dar mai ales însingurați și fără speranță. Blocați într-un analfabetism civilizațional considerat „tradiție” (cultura populară/orală ca mască a inadaptării și ignoranței), consecință a inabilității de a ne solidariza, suntem etichetați exact ca în secolele trecute, când rromii erau considerați „animale umane”, prin incapacitatea lor de a ieși din „minorat” (din infantilism mental, după Kant) și a se maturiza, individual și ca națiune.

Fără elite care să-i reprezinte (un popor devine națiune prin elitele sale), rromii au fost declarați în secolul al XIX-lea *disgenici* (defecți genetic), adică neviabili ca oameni (prea primitivi) - în consecință, au fost marginalizați mai apoi, când numărul acestora a devenit prea mare în comunități, parte au fost sterilizați, parte exterminați, parte lăsați să supraviețuiască la marginea societății, în măsura în care nu încălcau toleranța condiționată (rromii „românizați”). Spre deosebire de jidani și negri, care s-au revoltat, pentru a fi considerați evrei și afroamericani, rromii au rămas țigani, din indolență (lene) și incoerență a adoptării unor reguli de comunicare și conlucrare (slaba calificare a elitelor culte rrome și dezangajarea/ mafiotizarea lor morală).

Eșecul trist și dezastruos al strategiei lui Nicolae Gheorghe, cu mari repercusiuni asupra viitorului rromilor, este explicabil tocmai prin lipsa de minte a elitelor rrome, nu doar slab pregătite, ci și trufașe (că prostul nu-i prost destul, dacă nu e și fudul!). În mintea lor, au selectat oportunist doar partea cosmopolită a modernizării, ca integrare nediferențiată în mainstreaming (gagicanizare/ românizare), pe care Nicolae Gheorghe o vedea însă ca pe o universalizare valorică a culturii rrome, ca sincronizare a „națiunii rrome” cu modernitatea. Or, constatarea este că națiunea rromă a dispărut din orice viziune, a mai rămas în discuție ideea românizării: ca *utopie*, pentru gagii, o ipocrită iluzie a integrării sociale a neintegraților, ca *distopie*, pentru rromi – o iluzie a fugii dintr-o identitate stigmatizată, ca fugă de ei înșiși. In acest sens, REF (Fondul de Educație pentru Rromi) și PAKIV (Fondul de dezvoltare a elitelor tinere rrome) sunt scheletele unei

sinucideri etnice anunțate, care arată ce consecințe nefaste pot interveni, când pleci la drum cu oameni nepricepuți sau ipocriți (imorali). Investiții uriașe, din punct de vedere financiar, fără niciun rezultat, prin care tinerii au fost dirijați într-o direcția greșită, a pregătirii pentru a fi incluși/acceptați în cultura majoritară, ca un fel de convertire, în care țiganii devin români. Cvasitotalitatea celor intrați în facultăți, mai apoi bursieri devin șomeri, pentru că acceptarea lor în sistemul etatizat sau corporatist este blocată de un rasism istoric, nu au decât neșansa de a emigra și a presta munci prost plătite. Cvasitotalitatea funcționarilor rromi și micilor intelectuali au fost deja scoși din sistem, prin restructurări sau propria abandonare, gagicianizare etc. Eșuat, leadershipul politic și civic s-a restrâns la câțiva purtători de cuvânt, pe criteriile decise de mass-media sau administrația publică, deși n-au nicio idee despre ce ar putea *șeferi* (conduce). Asta, în condițiile în care în discuția publică europeană sunt mai ales rromii din România, victime ale recrudescenței rasismului, ghetoizați atât în Europa occidentală, cât și în România, sacrificați de elitele lor, interesate de a fi recunoscute de gagii, ca gagii (mainstreaming, incluziune, desegregare etc.).

Dacă *eugenia* (nașterea bună) este ideea unei continue ameliorări a zestrei spirituale și genetice, *eutanasia* (moartea bună) este libera alegere asupra sfârșitului propriei vieți. E de constatat cinismul mizeriei morale a actualei generații aflate la putere, a cărei dorință scelerată este să impună uciderea întregii națiuni rrome, ștergându-i memoria (eutanasiu pasivă), pentru propria-i reușită (prezumată).

Auto-exilat în Italia, însingurat și ostracizat, Nicolae Gheorghe scrie ultimele sale texte. După 40 de ani de încercări (vezi și Moise, Ieșirea din sclavia Egiptului), epuizase și ultima idee despre cum să determine crearea unei „mase critice” a schimbării și modernizării stilului de viață rrom, să propună Libertatea ca ieșire din sclavia dependenței. În fața morții, ieșit din obsesia instrumentalizărilor strategice ale proiectelor și programelor, Nicolae Gheorghe își găsește liniștea de a lista propriile dubii, a continua modernizarea reflecției asupra destinului rromilor ca națiune. Își scrie ultimele idei în grabă, nesistematizat, în stilul său de „gitan agite”/ Repezilă, care fusese preocupat de fapte, dar care înțelege că ele trebuie să fie urmare a unei gândirii. A unei gândiri morale, prealabilă faptei/acțiunii, pentru că dacă nu știi capătul la ceea ce faci, riscul este să improvizezi (lăutărește) și ceea ce faci să fie la voia întâmplării. Era/este chiar explicația eșecului Mișcării rrome.

Apoi, Nicolae Gheorghe exacerbează exasperant un termen destul de vag în limba rromani, „pakiv” pe care îl vede ca fundament al „încrederii” - concept cheie în construcția comunității și comuniunii, religioase sau laice.

Toate teoriile, indiferent de stânga sau dreapta, de la Kant, Hegel și Marx, la Giddens, Fukuyama și Bauman spun la fel: „raza de încredere” (trust) în „aproape” este „legătura socială”, liantul care dă puterea colectivă. Pentru ca cineva să fie „pakivalo” (om de încredere), nu trebuie să fie „muialo” (șmecher în vorbe), nici „harrano” (șmecher în fapte), altfel spus, Nicolae Gheorghe se întreabă, uimit, unde este, la rromi, frontiera între a fi cinstit-necinstit, onorabil/onorat-dezonorat, ca fundamente ale „pakiv”-ului. Nu e doar întrebarea lui, ci reproșul global adresat rromilor, sursă reală a rasismului și excluderii istorice. Altminteri, vom continua să confirmăm „marea șmechereală”, cum este numită, pe ne/drept, de Angus Frazer, despre ipocriziile rromilor, la sosirea în Europa.

Până ne vom schimba, va fi o ruptură radicală între ce visăm noi și ce cred alții, cum citim, de pildă, pe situl editurii Humanitas: „Încă de la misterioasa lor apariție în Europa, acum mai bine de nouă sute de ani, țișanii au refuzat să se înscrie în cadrele unei existențe stabile, conformă cu convențiile sociale acceptate”. Va fi punctul zero al schimbării.

Măști identitare exotice: „tradiția” și „albirea”

O discuție pe care au avut-o și românii, acum aproape 2 secole, în bătălia dintre „tombatere” (autohtoniști, conservatori) și „filfizoni” (europeniști, liberali), a rămas, ca și la rromi, în „coadă de pește” - pentru că îi lipsea/lipsește premisele de reformă morală, ca „revoluție a minții”, ca schimbare a mentalităților.

După Unirea Mică (1859), în 1863 cinci tineri intelectuali înființează „Junimea” (Tinerimea), în ideea sintezei unui canon uniformizator al valorilor culturii românești, europenizării. După numai 10 ani, Titu Maiorescu, în „Beția de cuvinte. Studiu de patologie literară” (1873), semnală riscul de „a înșira cuvinte goale/ce din coadă au să sune”, cum a spus-o și Eminescu, de a imita instituțiile europene, nu și mentalitățile, ceea ce acum am numi manelizare culturală, sentimentalism, instinctualitate, primitivism cultural, consumerism etc.

S-au lovit atunci de populismul elitelor opoziției (autohtoniștii), pentru care europenizarea trebuia să fie un proces lent de iluminare a maselor („să-și vadă Europa de trebile ei” - zicea un personaj caragialesc, ca și acum), o premiză falsă, pentru a masca păstrarea puterii, cam ca Vanghelie în Ferentari!

După răscoala de la 1907, ultima răscoală din Europa (un fel de revoluție fără cap), apare clar că masele nu-s preocupate de europenizare, sunt mioritice și fac gălbează, ba chiar că junii Junimei căzuseră ei înșiși în pășunism (Who the fuck is Creangă?) și aveau să-și trăiască bătrânețea în

disprețul generațiilor tinere, care îi considerau niște jalnici „expirați”, amatori și fripturiști! Întrebarea lui Kogălniceanu „Cum să transformăm o masă de țărani (a zis cineva țigani?) într-un popor de cetățeni?” nu avea un răspuns, deja statul dădea semnele crizei eșecului instituțional.

Încep să apară studii care semnalau că era urgentă aderarea reală la valorile europene, pentru a reduce decalajul socio-cultural și economic dintre români și europeni, iar Unirea cea Mare (1918) aduce ideea statului biopolitic, din care se vor dezvolta stupid (din pricina nepriceperii elitelor) ideile statului legionar și dictaturilor carliste, antonesciene, în final, comuniste. Masele populare sunt manipulate, îndoctrinate, dar cearta elitelor sfârșește prost, unele devin pro-naziste, altele pro-comuniste, ambele curtând poporul, pentru a-și legitima accesul la putere.

În contra acestui curent populist-politicianist apar cărți vitriolante la adresa caracterului/ethosului poporului român, în care „veșnicia s-a născut la sat” nu mai este o calitate romantică și romanțată, ci defectul rezistenței la schimbare a țăranelor române: „Din psihologia poporului român” (Drăghicescu, 1906), „Din țara măgarilor” (Zeletin, 1916), „Psihologia poporului român” (Motru, 1937), „Schimbarea la față a României” (Cioran, 1936) și „Cum poate fi cineva român?” (Cioran, 1956), inclusiv pagini violente din „Politicele” lui Patapievic din anii 90, sunt curajoase demascări ale escrocheriei elitelor conducătoare, care preferă să țină poporul în ignoranță, pentru a-l manipula.

Rezultatul: încremenirea în proiect.

Efectul pe termen lung al tradiționalizării tradiției (instituționalizării/etatizării ei) fac din rasism, etnicizare și naționalism o adevărată cultură a excluderii Celuilalt, ca specific național. De reamintit că „Țiganiada” este epopeea modernizării României și fundamentul ei este negarea alterității! Evident, raisonneur-ul este Dracula, „umbra” arhetipală (a inconștientului colectiv românesc)!

Teoretic și, poate, retoric, aplicând modelul occidental statul român avea de ales, în istoria sa, între Libertate, ca privire realistă asupra sa și viitorului, sau Minciună, ca descurcăreală personală a Puterii unora. „Dar, ce să-i faci, suntem aici, la porțile Orientului, unde nimic nu e prea luat în serios/ Mais, que voulez-vous, nous sommes ici aux portes de l'Orient, où tout est pris à la légère” – cum spunea Poincare

Libertatea de a spune Adevărul este un curaj plin de riscuri, pentru că, știm din istorie și din Biblie, răstignirea lui Isus a fost făcută de către mulțimile care-l aclamaseră înainte, toate revoluțiile își devoră eroii, îi marginalizează etc.

Miza europenizării (modernizării) era „sincronismul”, cum avea să-i spună Lovinescu (și el marginalizat!), preluând o teorie sociologică a vremii

(care a revenit în ultimii ani în atenția specialiștilor, prin Rene Girard), cea a lui Gabriel Tarde, care polemiza cu teoriile lui Durkheim. Ca și la actualii asistenți sociali rromi care se cred sociologi (ba chiar doctori), era de clarificat dacă la început a fost oul sau găina, dacă e posibilă măsurarea „faptului social” fără actul gândirii care l-a determinat (sociologia marxist-leninistă românească i-a dat dreptate lui Durkheim, „contabilizând” tot ce e posibil, psihologia socială e încă impopulară în România). Reluare a aceluia celebru „sapere aude” (îndrăznește să cunoști/știi) kantian, teoria imitației lui Tarde (mimetismului, la Rene Girard) spune că omul nu (prea) gândește, dar poate imita modele de referință (dacă le are!), iar unii dintre ei sunt capabili chiar de inovație/adaptare a ceea ce au imitat - cam astea ar fi căile modernizării.

La rromi, cum să se facă asta a presupus un *copy paste* după strategia biblică: „cu binișorul”, ca seducție/charismă și „mici atenții”, sau reamintind pedeapsa, ca „argumentum baculinum” (bățul), cum arăta, în glumă, Nicolae Gheorghe (deși nu a indicat care ar fi sursa „violentei legitime” asupra poporului, reflecția lui asupra rromului pakivalo neincluzând și autoritatea).

Polemica a rămas actuală și nerezolvată, deși au trecut 100 de ani de la propunerea ei, iar românii o reiau (noi nu!), ca un răspuns la presiunea externă, și românii fiind considerați, comportamental, un fel de țigani (nu rromi) - vezi epopeea *Țiganiada* (1795-1800) și filmul *Aferim* (2015)! E, de fapt, masca unei crize morale prelungite a comunităților rrome, incapabile să găsească soluțiile de adaptare pozitivă la asaltul noilor moravuri ale modernității euroatlantice?

Dincolo de retoricile exotice, este „stilul de viață tradițional” al „underground-ului” marginalității (ghetou-lui) doar o producție culturală de Miss Piranda, pițipoance, cocalari, manele și dansuri din buric, ca expresie a „culturii sărăciei” (în sensul incapacității de adaptare la modernitate și imitare/maimuțareală a ei) și sexualizarea frustrării, ca eliberare de trauma stigmatului identitar?

Eșecul trecerii de la comunitate (trib, clan), la societate (etnie, popor, minoritate națională) a împiedicat modernizarea culturii organizaționale rrome, sub presiunea orientală/verticală a proastei alegeri a puterii simbolice, acum reprezentată de regi și împărați, pastori, lideri analfabeți, „smardoii” și „jupâni” „macho”, un deputat ales pe viață și, mai recent, cu zeci de doctori în științe sfertodocti? - cum transpare din vitriolantele și argumentatele poziționări ale lui Nicolae Gheorghe și, ceva mai voalat, ale lui Ciprian Necula și Gelu Duminică? În rest, discuția despre eșec și drumul greșit pe care merg rromii nu pare să stârnească interesul nimănui, pentru Partida Romilor a contat identitatea etnopolitică, chiar dacă au eșuat încă din 2004 (există o cercetare universitară despre precaritatea politică, enunțată

încă de atunci), iar pentru cele câteva ONG-uri rrome „prestatoare de servicii”, cvasi-gagicanizate, deși „combaterea sărăciei” e compromisă, ei continuă, ca un patefon stricat, într-o casă părăsită de locatari. E tot ce a mai rămas din soros-maoismul tinerilor rromi de acum 10 ani, acum o generație complet ratată, fără nicio contribuție notabilă la Mișcarea rromă.

De fapt, curentul principal (mainstream) este al desolidarizării etnice și convertire la modelul gagicano („românizare”), acest fapt explică absența dezvoltării etnoculturale și blocarea discursului într-o așa-zisă tradiție etnotipică - în care cartea scrisă de Delia Grigore a devenit un fel de Biblie a credințelor și obiceiurilor abandonate (deși intenția ei fusese pur antropologică).

Gagicanizarea presupune că romii migrează masiv și rup legăturile etnice, se convertesc religios și preiau nu doar credința culturală, ci și limba și obiceiurile fostului colonizator, plus cele 1-2 milioane de kaștalii (rromi românizați) care sunt „romii ascunși” și apar doar la un interes meschin.

O explicație a acestei prăbușiri vine tot din nereușita solidarizării, care face ca fiecare să încerce să se salveze singur. Psihanalitic, asistăm la un proces masiv de „albire”, ca încercare de ieșire din stigmatul identitar și rasism, bineștiut din refrenul unui vechi cântec: „Să trăiască farmacia/ Că a albit țigănia!” Este dovada că lipsesc actorii schimbării, „proud to be gypsy” e la fel de fals ca „black is beautiful”, un simplu slogan erotic. Pare mai probabilă extincția etnică, decât resurecția ei. În rest, toată lumea se preface că lucrează (un fel de noi muncim, nu gândim), dar polemica este dacă ceea ce se face duce undeva sau dacă nu cumva blochează totul.

Realitatea arată că duce la și mai rău și că falimentul vine de la așa-zisele elite rrome. Probabil că la noi nu s-a ajuns la o masă critică a gândirii, pentru a înțelege că cei care blochează rromii în câștigarea drepturilor la demnitate și egalitate sunt tot romi de-ai lor.

În America anilor 50 și a luptei pentru egalitate rasială, s-a ajuns la o unitate de gândire, în sensul boicotării și protestului de stradă, atât MLK și alții (partizanul nonviolentei, ideii conviețuirii și egalității dintre oameni), cât și Malcolm X (partizanul violentei Panterelor negre) având același „Decalog”, doar că metode diferite de a-l impune.

Astfel, statul a fost silit să aleagă între două rele, răul cel mai mic. E cam aceeași situație, doar că nouă ne lipsesc liderii onești și intelectualii dedicați, care să ne arate drumul bun și să separe minciuna de adevăr. Dacă nu vom reuși asta, ne merităm soarta, pentru că în genunchi nu-ți negociezi dreptul la libertate, ci ceri îndurare, accepți umilirea! Ar trebui să fie o întrebare în sufletul fiecăruia dintre noi: trăiești în minciună sau în adevăr? Viclenia istoriei, spunea Hegel, este de a împlini mai ales erorile rațiunii/gândirii, cine nu-și respectă trecutul, va fi condamnat să-l repete! Dacă

adevărul este o utopie și trăiești în minciună, oare trăiești sau doar îți supraviețuiești, în afara minime morale? Reușita viitorului tău, al copiilor tăi este o utopie, dacă nu lupți pentru ca rrom=om, să nu se mai poată spune că „țiganul e om de departe”. „Istoria socială ne învață că nu există politică socială fără o mișcare socială capabilă s-o impună” - spune și Bourdieu.

În fine, adevărul imoral este că romii suferă pentru că alți rromi (ca vătafii de sclavi, în vechime) îi țin subjugăți ordinelor „stăpânului”, că România este o țară cu mentalități medievale!

(rr)Omul revoltat nu este resentimentar, ci vertical, cerându-și, nu cerșindu-și drepturile!

A iubi = A cerși? „Dragostea țigănească” între ură și ură de sine

Cum știm, erosul (dragostea fizică) e bazat pe pasiune dusă până la transă, în simțuri/ instint, nu are valori sociale sau spirituale raționale/cuantificabile ca celelalte tipuri de dragoste (de la cea mistică, la dragostea de înțelepciune).

Iubirea-pasiune e irațională, o comunicare fără norme stabilite, o „taină”.

Ce e dintotdeauna vizibil este că „dragostea țigănească” are ceva specific, e diferită de cum o înțeleg și simt europenii, e cam la fel ca la isihăști/ sufiști, dusă până la transa mistică (coborârea minții în inimă), până la abandonare, uitare.

Într-o abordare lumească, lăutarii și vrăjitoarele rromie știu asta, ba chiar toată cultura rromă e fixată pe iubire-neiubire (ură), ca dor, dorință, ca seducție, sau pe prestări servicii către populație, prin magie, vrajă, muzică, mai ales pentru inimile rănite/albastre - ceea ce a alimentat un istoric conflict cu morala religioasă, dar și cu cea laică, prin metodele dubioase de doftoricire a rănilor din dragoste.

În fine, popor eminentamente muzical fiind, rromii nu au epopee, ci melopee, cultura rromă e melodramatică, mereu supărată și lacrimogenă. Paradoxal, rromii sunt un popor vesel, optimist, deși chiar n-ar avea niciun motiv pentru asta decât, poate, faptul de a se fi abandonat vieții și sorții, atemporali, înafara mersului lumii. Religios, creștinismul a făcut din dragoste fundamentul comunicării (de la cuminecare=împărtășire a binelui și, la nevoie, și a alungării răului), Biserica fiind centrul com-uniunii și com-unității, pentru cei care se responsabilizează față de aproape, ca Același. Tot religios, la misticii sufiști, yoghini sau isihăști (Rumi, Maister Eckhart) nu aproapele, ci singurătatea/solitudinea și insingurarea, înseamnă credință. Chipul frumos omenesc este amintirea perfecțiunii chipului lui Dumnezeu. De aceea cei care sunt aproape de Dumnezeu au chipuri angelice, cat mai

aproape de perfecțiunea divină, iar femeia este frumoasă, angelică, a iubi înseamnă o frenezie extatică, confundată cu transa mistică.

Pentru sufiști, conform înțelegerii lor mistice (de sorginte magică, zoroastriană), a iubi (fizic) înseamnă a fuziona cu divinul, a coborî în adâncurile fizicii umane (instinctelor, ca gândire imediată/improvizată), nu a urca pas cu pas spre înălțimile metafizicii (gândirii organizate). Așa poate fi înțeles și bigotismul rromilor (indiferent dacă sunt musulmani sau creștini), ca pasiune excesivă, dusă până la transă, de aici prorocirea, magia și vorbitul în limbi, criticate încă din timpul lui Christos, ca fiind cam necreștine, pentru că nu cutremură responsabil mintea, cum învață Iisus, ci instinctele corpului, nu este gândire rațională, ci gândire afectivă/instinctivă. Invers, Creștinismul, ca teologie a iubirii, consideră că dragostea nu doar că trebuie educată, dar chiar e nevoie de o metanoia/trezire, pentru a fi apt de dragoste.

Dragostea este cel mai nobil și cutremurător sentiment uman, alături de frică (pozitivă: dacă e cutremurarea de a nu pierde iubirea, negativă: dacă înseamnă lașitate sau ipocrizie în dragoste). Prioritară este dragostea aproapelui, care trebuie iubit la fel cum te iubești, cu respect și grijă (îngrijit și îngrijorat), cu responsabilitate socială în comunitate și comuniune. Or, cum iubești, așa ești, de aceea o mare parte dintre rromi nu reușesc să trăiască în comun/ comunitate, pentru că nu respectă nicio regulă comună, se iubesc prea mult pe ei înșiși.

De altfel, unele comunități rrome încă mai păstrează doi termeni pentru a defini iubirea, unul pentru dorința sufletului/inimii și unul pentru dorința corporală: duchau-tut (o ilo/ghi) = mă doare inima/sufletul de tine și camav-tut= te doresc/te vreau.

Am asistat personal la o polemică foarte argumentată între doi pastori rromi, traducători ai Bibliei, dar care nu s-a soldat cu niciun rezultat concret, pentru că în cultura rromă nu s-a ajuns încă la adaptarea Bibliei la cu ethosul rrom, ca gândire inovativă, untem încă blocați în a imita culturile altora.

Felul de a iubi al rromilor a dat o cultură eminentemente corporală, lipsită de spiritualitate, și asta se vede în absența exteriorității culturii rrome, a unei producții cultural-spirituale (nu avem nici sfinți, nici intelectuali), care nu produce valori înafară, doar în interior, plăcere pentru sine, evident, neîmpărtășită cu nimeni. De aceea, la rromi, suferința e o simplă smiorcăială neputincioasă, nu se luptă cu greul și răul, se abandonează la primul hop. Departe de a fi un Don Juan care-și caută sufletul pierdut în trupurile a mii de femei, dar are demnitatea să-și asume eșecul și eroarea (ca și Faust), în eposul european bărbatul rrom nu are putere virilă (bărbătească), e doar un hoț și seducător fraier, ca Scaramouche (Scarramuccia, tâlhar rrom, în

perioada Renașterii), spre deosebire de Prețioasa lui Cervantes, Mignon a lui Goethe, Zamfira lui Pușkin, Esmeralda lui Hugo sau Carmen (Bizet) și alte mii de povești erotice despre puterea magică (și primitivă) a pasiunii femeii rromie.

*Dacă nu știm ce este dragostea pentru propriul popor,
nu vom deveni o națiune.*

*Dacă nu știm ce este dragostea de patrie,
nu avem cântece/îmnuri, nici patrie.*

*Dacă nu știm ce este dragostea de aproape,
nu avem cântece despre prietenie.*

*Dacă nu știm ce este dragostea de sine,
ca echilibru sufletesc, nu știm să iubim.*

*Dacă nu știm ce este dragostea,
nu o simțim și nu știm când (nu) suntem iubiți.*

*Dacă nu știm ce este dragostea lumii,
o confundăm cu mila, o cerșim,
nu o câștigăm prin propriile fapte bune.*

Cum spune sociologul Durkheim, suntem o cultură tradițională a solidarității mecanice primitive, iubim doar la nivelul afectelor pentru rudele apropiate (copii, mama, tata nevastă), restul sunt „dușmani”, iar noi ne simțim dușmăniți și dușmani. Ca să ajungem la solidaritatea organică, trebuie să filtrăm și prin minte, ce simțim în inimă, trebuie să gândim, înainte să vorbim - ca re/naștere din duh (conștiință religioasă, dar și conștiință civică, față de aproapele tău).

La europeni, în secolele 12-14 iubirea curtenească (cavalerească) însemna să fii gata să mori, din admirație și respect pentru frumusețea magică a castelanei, iar Goethe, în Suferințele tânărului Werther, acum 3 secole, a arătat că dragostea trebuie să fie nobilă, plină de curtoazie, dusă chiar până la sacrificiu. La rromi, ca la țigani, dragostea a rămas blocată în primitivismul cloacal, o sexualizare a frustrării, femeia e proprietate personală, ca și mașina, cu cât le schimbi mai des, cu atât ești cineva. De prost gust!

Cum iubesc cei neiubiți? Nu iubesc. Vor putea iubi când vor re/naște din conștiința proprie limitele de acces la dragoste. F.B.I. (Frumos, Bogat, Inteligent) sunt capitaluri care pot fi tranzacționate și în capital erotic doar că formula „dacă dragostea nu e, nimic nu e” poate fi reinterpretată și în formula „dacă doar dragostea e, nimic nu e”. Rromii ar trebui să-i iubească pe cei care le seamănă, nu să viseze la cai verzi pe pereți, obsedați să aibă dragoste (ca sex), nu să fie iubiți (ca sentimente).

Diferența dintre dragostea țigănească (sufistă, orientală) și dragostea de tip european (creștin, occidental) este că prima mizează pe fuziune/contopire, plonjare în interioritate, transă și uitare (posedare a femeii, supunere, abandonare), iar cea europeană este bazată pe egalitate și respect, pe inter-comunicare responsabilă (adică pe teologia iubirii, creștinism).

Dacă opusul dragostei este ura și frica, în „dragostea țigănească” este sexualizare a frustrării, ca o formă de ură de sine, amestecată cu frică. E o închidere pe dinăuntru, în lumile interioare (în imaginal), de aceea incapabilă să comunice coerent, blocată în sunete (melodioase), dar fără să poată ajunge să rostească Cuvântul întreg (ideea), fără forme (fără imaginar).

Dragostea țigănească e fundamentată pe violența intimității și supunerii (dar în plan social este non-violentă, feminizată), pe când dragostea europeană este invers, fundamentată pe nonviolență în intimitate, codependență, dar pe violență socială (masculinitate). Deci, dragostea țigănească este feminină, deși pare masculină, pe când iubirea europeană este în doi, cu drepturi egale.

Dragostea țigănească cucerește doar lumi intime, interioare, sexualizarea frustrării e un drog, de aceea este goală de conținut; dragostea europeană cucerește lumi exterioare, consideră valoroase alte preocupări decât sexul.

Dragostea țigănească e o formă fără fond (vorbă goală), pentru că nu se bazează pe dovezile dragostei, ci pe supunere voluntară (ba chiar pe cumpărarea femeilor), de aceea este incoerentă.

Dragostea țigănească nu are nimic eroic, pentru că nu se sacrifică, nu gândește, nu se dăruiește, e doar instinct, posedare egolatră, ca la inecați.

Dragostea țigănească e veșnic tânără și fără minte, fără măsură, necoaptă și fără să-și asume responsabilități, nici față de aproape, pentru a fi puternici și a se apăra - cum a învățat Iisus, nici măcar față de sine, de aceea trăim la voia întâmplării, improvizat, în „planul ca țiganul”.

Dragostea țigănească e fals pudibondă, pe considerentul că e lajau/rușine să se discute despre așa ceva, dar toată jurisprudența judecăților tradiționale rrome este fixată pe control și sancțiune... sexuală, sexualitatea femeii rrome este centrul gândirii tradiționale. Una zicem, alta fumăm.

Dragostea țigănească este o dorință și plăcere orgiastică, neînfrânată, dragostea creștină (europeană) este o nevoie responsabilă.

Dragostea țigănească este o recădere continuă în trecut, în eternizarea începutului lumii, dragostea europeană este un salt spre viitor, în căutarea continuă a Adevărului.

În fine, ar merita discutat serios dacă faptul că suntem istoric un popor neiubit și disprețuit nu cumva vine dintr-un mod eronat (egoist) de a

trăi dragostea. Dragostea trebuie să fie demnă și să țină cont și de libertatea celuilalt, atât în planul vieții intime, cât și în planul vieții sociale. „Revoltați-vă și veți fi liberi” ar însemna, astfel, mai întâi o revoltă împotriva propriilor noastre metehne, mai ales în modul de a ne raporta la iubirea celuilalt, doar așa vom înțelege ce este demnitatea și libertatea. (am repostat textul, la solicitarea expresă a unor colistenți, consider că am afla multe despre noi, românii, dacă am vrea să știm mai mult despre iraționalul/ instinctualul culturii române).

Imitarea lui Christos înseamnă să pui dragostea mai presus de dorința și suferința ta de a nu fi iubit, nici măcar urât, ci un outsider, un țigan, bătaia de joc a lumii, un nimeni. Chiar și pus în rândul celor fără de lege, și murind răstignit, nevinovat, să poți trece de la umilință, la umilitate, și să-i ierți pe cei care-ți încalcă dreptul la demnitate umană, care te dezumanizează, pentru care nu contezi.

Să nu reacționezi la respingerea sentimentelor tale de dragoste și să nu ai resentimente, să continui să fii nonviolent, pentru ca cel care te urăște/ disprețuiește să regrete, învins de propria sa răutate, căindu-se. O asemenea stăpânire de sine, în care accepți umilirea personală, renunți la drepturile umane, chiar și la viața ta, trebuie să aibă un preț care să merite. În istoria lumii, renunțarea la binele personal și chiar la viață se face pentru salvarea binelui colectiv, pentru demnitatea, libertatea și iubirea aproapelui cu care trăiești în comuniune, comunitate, comunicare.

CUM SE FACE ASTA?

Sincer sau ipocrit, pentru interesul personal sau pentru interesul colectiv, cu demnitate sau șmecherește/țigănește (una zicem, alta facem). De aceea, în limba română s-au păstrat două sintagme pentru a iubi, una pentru suflet/inimă: d u k h a u t u t (imi pasă/ mă doare de tine) și una pentru trup: k a m a v -t u t (te vreau/te doresc).

Este diferența dintre iubirea egoistă (auto-erotism) și iubirea celuilalt. A vrea/a dori pentru propria plăcere egoistă (hedonism), ca exprimare a puterii/potenței, nu e dragoste. A-ți păsa de ceilalți, a suferi pentru ei (stoicism), înseamnă să consideri că legământul de dragoste/credință față de Dumnezeu (Solah) este și obligația și onoarea/credința (pakiv) ta față de aproapele cu care trăiești în comuniune, comunitate, comunicare. E deosebirea dintre singurătate și solidaritate (civică și creștină).

CE E DE FĂCUT?

„Țiganul nu poate fi român. Om, poate că da, dar tolerat ca o formă de subom. REVOLTAȚI-VĂ ȘI VEȚI FI LIBERI! Imaginându-mi un astfel de moment, visând la el, aș zice: da, și eu sunt român, am d e v e n i t român!” - spune Nicolae Gheorghe, după 40 de ani de luptă pentru drepturile românilor,

reconfirmând că „nici țiganul nu e om, nici răchita nu e pom”, „țiganul e om de departe” etc.

Cum interpretăm aceste afirmații paradoxale, dincolo de desuetele retorici umaniste (religioase sau laice), de neputința drepturilor omului, creștinului și cetățeanului, de slogane? În „Testamentul Demnității și Libertății rromilor” (ultimele sale texte, 2007-2013) concluzia sa este că a fi rrom, înseamnă „a fi în lume”, afirmând responsabilitatea civică față de Celălalt, ca „Aproape”, pe când a fi țigan (termen care desemna statutul religios de păgân sau statutul juridic-social de sclav) înseamnă „a fi înafara lumii”, nevrotic în sine însuși, egolatri, egocentric (harrano, șmekero).

Pentru ca țiganul să devină rrom, trebuie să-și asume modernizarea tradiției, să-și afirme dreptul și responsabilitatea la demnitate și libertate. Dar mai ales, pentru a putea face asta, trebuie să iasă din ambiguitatea existențială, morală și axiologică (a valorilor). Nu e deloc clară diferența dintre „cioro rrom” (șmecher) și „rrom cioro” (sărac), iar dicționarele menționează că MANGLITÓR înseamnă și cerșetor, hoț, dar și milog, pungaș (Dicționar de Sinonime, 2002).

Un paradox avertisment: dacă zar/zor și (k)har, în cultura gagicani înseamnă putere și conștiință de sine (religioasă, etnică, socială), în cultura romă pare să desemneze doar organele de reproducere masculine. E o confuzie între putere în lume și potență personală, care induce la concluzia unei culturii rrome care e fixată în gândirea instinctivă (a inimii), nu în gândirea cerebrală (a minții), de aici predispoziția spre afecte, „gândirea slabă”, inapetența pentru cultura cultă, blocarea în tradiții.

Ca activist rrom, Nicolae Gheorghe consideră că filosofia istoriei rromilor (mântuirea/soteriologia) trebuie să-și clarifice ideea de Libertate, religioasă și laică (liberul arbitru, în lumea lui Dumnezeu și lumea Cezarului), ca dependență (supunere necondiționată) și independență (autonomie individuală și colectivă).

În lumea lui Dumnezeu, Libertatea este o datorie (liberul arbitru este posibil prin renașterea prin duh). În lumea Cezarului, trebuiesc clarificate următoarele raporturi controversate ale rromilor cu lumea:

- (1) relația păgân vs. creștin (Blestemul lui Ham),
- (2) relația sălbatic vs. civilizată (Rousseau și Kant),
- (3) relația sclav vs. stăpân (Hegel vs. Fanon),
- (4) relația subom vs. om/ supraom (Nietzsche),
- (5) relația sărac vs. bogat (Marx),
- (6) relația străin (outsider) vs. autohton (insider)
- (7) relația noncetățean vs. cetățean
- (8) relația tolera(n)t vs. intoleran(n)t

(9) relația ocult - incult vs. cult

(10) relația etno-culturală/politică (rrom) vs. nație/clan/subcultură (țigan).

Mama și Anna Karenina

Aflu că adulterina Ana Karenina cea reală, după care Tolstoi și-a creat personajul celebru, era, de fapt, Maria Hartung (1832-1919), fiica marelui poet rus Pușkin. Asta e o oarecare scuză, avea sângele fierbinte și tulburat, era fiica tatălui ei, care la rândul său era fiul fiicei unui sclav negru abisinian, Ganibal, cumpărat de Petru I pentru ca să-și argumenteze că sălbăticiii sunt civilizabili, numit „steaua neagră a Iluminismului” de către Voltaire etc. Avea dreptate. Nu și „iubibil”, cum arată Pușkin, nepotul lui, care era „negru ca țiganii” (cum spune răutăcios Alecsandri), având o mamă complexată că e tucurie, care și-a urât fiul (îi zicea „cioară” și-l bătea des, la fel cum lui Byron maică-sa îi zicea „șchiopule” și-l altoia la fel de des - pare-se că bătaia și nefericirea mamelor să fie taina genialității).

S-ar putea spune că nici după a 4-a generație de civilizare prin asimilare, primitivismul instinctual al sălbaticului Ganibal nu fusese rafinat, dacă Ana Karenina (Maria Hartung) își abandonează căsnicia și copilul, pentru a se desfăta instinctual cu Vronsky, un bărbat chipeș (și cam atât!), sfidând toate codurile morale și sociale.

E de înțeles din drama ei că a te lăsa sedus/ă de plăcere înseamnă a căuta senzualul, ca nevoie nevrotică/ hipnotică de afecțiune, ca iluzie a ieșirii dintr-o traumă ascunsă vederii lumii, ca un măr frumos dar viermănos! Ne/Fericirea este intimă, nu aparține vieții publice, pentru că viața personală ține de managementul nostru, de știința sau ne/șansa (uneori norocul) de a evita dezastrele. Uneori, conflictele noastre interioare răbufnesc atât de violent încât distrug tot ce am construit, inclusiv imaginea noastră publică. Cei mai mulți, reușim în viață un relativ echilibru între Bine și Rău, între moral și imoral, dar societatea este preocupată doar de respectarea convențiilor sociale, restul e la îndemâna noastră.

Cât de morali trebuie să fim? Cât de angelici? Cum echilibrăm dorința irepresibilă cu echilibrul nostru moral?

Rromii sunt celebri în istoria lumii tocmai prin faptul că-și asumă libertatea de a sparge toate convențiile, mai ales pe cele morale. Dar este asta cu adevărat libertate, câtă vreme aduce oprobriul și excluderea? De câteva secole, până acum, se considera că „procesul civilizării” e o sumă de bune maniere și de bună creștere, de respectare a unui cod moral, prin autocenzurarea afectelor și sentimentalismului, considerate „din topor”, semn al slăbiciunii, labilității morale.

Ca și acum, cine încălca aceste convenții sociale devenea marginal, putea fi „liber ca un țigan”, dar era eliminat din grup, ostracizat. E de gândit dacă uneori ceea ce numim prea ușor ca fiind rasism nu este altceva decât o limitare a accesului comportamentelor noastre, prea...libere!

În unele cazuri, însă, al bufonilor, intelectualilor și artiștilor se admit excepții, ei sunt sub sau supra-oameni și sunt tratați ca atare, ca ceva anormal, dar utili și valoroși - pentru unele grupuri, inutile și nimicuri - pentru ceilalți. Aceasta ar fi baza acceptării în comunitate și comuniune. A fi țigan, a presupus dintotdeauna o acceptare limitată, un fel de artist (lăutar, nu notist) și un fel de bufon (tratat ca fiind ridicol). A fi un exclus!

Pușkin s-a simțit un exclus, ne iubirea și febra căutării iubirii s-au transformat într-o tulburare afectivă bipolară care l-a făcut să urască oglinzile, să fie necomunicativ (la școală îi ziceau „maimuță”), solitar și neîncrezător, străin într-o lume care-l respingea (ca un rrom!), să caute, nevrotic, iubirea pierdută a mamei în toate femeile, ca regăsire și acceptare (așa cum iubesc cei ne iubiiți, ca Don Juan!), evident, fără s-o găsească!

Se pare că „sângele fierbinte” nu e altceva decât o neîmplinire sufletească, o traumă a nevoii de afecțiune care, netratată, riscă să devină o sexualizare a frustrării!

Cam atât pare să fie „dragostea țigănească”, o nevrotică dorință de acceptare și multă pierdere de vreme în imaginarea melancolică a unei fericiri vane! Există remedii? Seducătorul/oarea este doar un colecționar de trofee sau cineva care se sforțează să se regăsească, să se echilibreze.

Cum iubesc cei ne iubiiți?, cum iubesc rromii, dintotdeauna ne iubiiți?
Foarte des, nevoia de afecțiune e o traumă care ne împinge spre a face lucruri mari, dar cel mai adesea ne prăbușește în neîmplinire, în sexualizarea frustrării.

Una dintre multele femei din viața amoroasă a lui Pușkin ar fi fost Zamfira, o țigancă moldoveancă nomadă, expresia instinctivității primitive, pentru care libertate însemna neapărat (sau doar!) corporalizarea libertății sexuale (ca în manele!), și care era la fel de egocentrică și nemiloasă ca și mama poetului, încât personajul, Alecu (o ipostază a poetului) o ucide.

“Arde-mă, frige-mă, și pe foc aruncă-mă”, spune Zamfira, neînfricăta, considerând că numai „focul” sexualității ei e viața reală, fără el nu s-ar simți liberă.

Apoi, ca de obicei, istoria operei se autonomizează față de intențiile autorului, ca și viața de propriile intenții, împlinind altfel.

Partea sexoasă a poemului „Țigani” o reia și Merimee, care creează personajul Carmen, „țigancă fierbinte” ca și Zamfira), pe care o știți din opera lui Bizet, la Aleksandri, în „Crai nou” e și vrăjitoare, ba chiar Coșbuc o „românizează”, în „Nunta Zamferei”! Cam în aceeași perioadă apăruse și

Esmeralda (Hugo), țigancă circăreasă cu capra (care era furată de țigani), Morena (George Sand), care era jumi/juma (tatăl gadjo, mama țigancă) și care fuge din lumea civilizată în lumea ei primitivă, în șatră, pentru a-și regăsi ideea de libertate!

De reținut, că ambiguitatea sexuală a femeii rome era considerată nefirească, pentru că posedă, nu se lăsa posedată (un fel de a fi și femeie/pasivă sexual, și bărbat/activ sexual, ca sex eronat sau, jungian, a fi și/și etc.), dar și pentru că purta pantaloni, ca eufemizare/ascundere a identității de gen, ca Mignon (Goethe), Zamfira (Pușkin), Jeanne d'Arc etc.

Cât e, de fapt, stereotipizată femeia rome, ar fi o bună discuție, cert este că, din Renaștere până azi, ea dă continuu din buric prin toată arta europeană, disponibilă, cu e sexualitate sălbatică, masculinizată, un „basic instinct” devorator, animalic, un fel de femeie-surogat, o altfel de femeie gonflabilă (care, însă, îți fură portofelul, când crezi că te îmbrățișează cu ardoare), adică un fel de pițipoancă paparudă actuală ! Chiar ar merita scris un studiu despre abuzuri sau despre sexualitatea nevrotică a femeii rome, doar că ONG-urile feministe rome sunt jalnice, nu știm nici până acum adevărul despre femeile rome!

Poemul „Tigani”, scris în 1825, e doar un pretext, pentru ca Pușkin să vorbească despre angoasa omului civilizată vs. viața fără griji și „naturală” a sălbaticilor nomazi rome/țigani, și despre incompatibilitatea dintre cele două lumi.

Poemul i-a inspirat lui Tolstoi piesa de teatru „Cadavrul viu”, care reiterează polemic relația dintre sensul „tare” al vieții la insider-i (cei din comunitate, centru) și sensul „slab” al vieții la outsider-i (ghetoul, periferia), tocmai ca rezultat al înțelegerii diferite ale constrângerii Libertății, pusă sub semnul eticii comunitare, a riscurilor mortale ale decăderii în primitivismul „țigănesc” al omului civilizată (a deveni țigan, adică fără norme etice, a trăi la voia întâmplării): avem responsabilitatea să nu abandonăm sensul vieții și să ne supunem regulilor (constituționale), „libertatea țigănească” este libertinaj, anarhie, pentru că ea înseamnă a trăi doar „viața goală”, imediată, lipsită de orice rafinament, fără proiecte de viitor, a fi prăbușit în instincte animalice, neom, subom, un „cadavru viu” (morți vii) etc.! Crunt, nu?

Ana Karenina, abandonându-și responsabilitatea față de soț și copil, pentru a trăi dragostea instinctual, ca și primitiva țigancă Zamfira - este „un cadavru viu”, o țigancă, lasă să se înțeleagă Lev Tolstoi. De fapt, toată povestea cu Zamfira e mai probabil să nu fi existat, să fi fost doar o fabulație, Pușkin fiind un fan, al vărului lui Lev Tolstoi („sălbaticul neam Tolstoi”, toți fiind particulari în comportamente), contele Fiodor Tolstoi, un rebel al vremii, care făcuse turul lumii, era reductibil duelgiu, cartofor, zurbagiu, fustangiu etc.

În 1821 acesta pierde toată averea la cărți și vrea să se sinucidă, dar metresa/țitoarea lui, exotica dansatoare țigancă (era o modă să ai țitoare țigancă) Avdotia Tugaeva, originară din Moldova, îi dă toți banii pe care îi primise de la el de-a lungul anilor, pentru favorurile sexuale. Ca recunoștință pentru salvarea onoarei și vieții, contele Fiodor Tolstoi o ia de nevastă, scandalizând toată protipendada Moscovei, apoi devine credincios fanatic, renunță la viața haotică, ba chiar are 12 copii cu dansatoarea (din păcate, toți 12 mor, inclusiv Sara, la 17 ani, deja considerată o poetă genială).

Dincolo de partea pasională și de statutul social extraordinar la care ajunsese femeia rromă, devenită din târfă, prințesă, Pușkin a fost impresionat de felul în care înțelesese ea ideea de dragoste față de stăpânul ei, care arăta un alt mod de a iubi, înafara oricărui aranjament moral sau economic. Era ceva foarte apropiat de ceea ce sufiștii numesc „iubirea pură”, diferită de „religia iubirii” /Creștinismul, prin faptul că nu sancționează iubirea omenească, ci o consideră parte din iubirea frumuseții chipului și asemănării cu Dumnezeu. A-ți iubi Aproapele înseamnă a te iubi ca și cum ai fi Celălalt, ca Alteritate (Identical/ Același, la Levinas), ca și cum Tu ar fi EU, nu orgiastică iubire de sine, plonjare nevrotică în egotism, ci a te supune iubirii fără nicio condiționare - cam asta înțelesese Pușkin a fi „dragostea țigănească”. Cam ca în 1001 de noți, în care Sheherezada riscă în fiecare noapte ca dimineață să-i fie tăiat capul, dar se reinventează, prin a fabula (spune povești) și a se iubi cu potențialul criminal, pentru că dragostea (instinctul) și gândirea ar fi separate, alte naturi (lumea interioară vs. lumea exterioară)!

Pare cam schizofrenic pentru înțelegerea noastră actuală, o idee cât se poate de romantică și imposibilă, pentru că ideea vremii este că dragostea are nevoie de dovezi, nu e niciodată gratuită, trebuie să dai, ca să primești (dar? gaj?)! Cel puțin, așa înțelegem acum, în secolul XXI ideea de „tranzacție amoroasă”, departe de idealizarea infantilă din „Romeo și Julieta”, de viața ca-n cărți/filme!

Cum lui Pușkin i-a lipsit dragostea dintotdeauna (sau n-a știut ce să găsească sau ce caută etc.), e mai sigur că și-a imaginat o utopie romantică! Totuși, apropierea de înțelegerea sufletului (primitiv) rrom l-a făcut să fie foarte apropiat de cauza abolirii Sclaviei rromilor în Țările Române (intâmplată, de jure, după 1856/65, de facto, niciodată!), reproșându-le rromânilor mentalități necivilizate, de stăpâni de sclavi (așa cum fusese și bunicul lui, cel pățit, înțelege!).

Cât despre Lev Tolstoi, cel atât de preocupat de contrastele morale ale epocii sale și convins de misiunea etică a artistului și intelectualului, a realuat povestea uimirii lui Pușkin față de ideea de dragoste în „Învierea”,

un alt mare roman al său. Katiușa Maslova, pe care maică-sa o făcuse cu un țigan nomad, păstrează caracteristicile pozitive ale primitivității ei: sinceritatea (ca și Zamfira lui Pușkin). Servitoare abuzată de Nehliudov, un dandy byronian (ca și Aleko al lui Pușkin), mai apoi târfă, este acuzată pe nedrept de furt și participare la omor și deportată în pușcăria naturală a Siberiei.

Nehliudov înțelege că este autorul moral al decăderii Katiușei, căreia îi răpise, prin seducție, puritatea și încrederea în dragoste, și face penitență, o urmează în Siberia, apoi o salvează de condamnare, reînviind astfel el însuși, prin trezirea conștiinței de sine și responsabilitate.

În fine, în 1877, când cititorii află că personajul Ana Karenina se aruncă sub roțile trenului, de fapt nu ea (sau personajul real, Maria Hartung), ci soțul ei s-a sinucis, cu pistolul. Nu era tren, era tramvai, iar cea care s-a sinucis era o slujnică amărâtă, fără nicio legătură cu povestea!!! De atunci până acum, miliarde de cititori și cinefili se simt triști la final, deși finalul e neadevărat!

E un adevăr inutil, oamenii vor să-și transfere suferința și erorile personajului, pentru a elimina din ei înșiși tentația răului, nefericirii etc. Peste mai bine de 20 de ani, în 1900, Katiușa Maslova apare ca un contrast al Anei Karenina (care e o altfel de Zamfira, pradă instinctelor). Katiușa acceptă viața așa cum este, fără mirări, trăind egală cu ea însăși!

Dar poate cel mai important de urmărit este cum discipolul Lev Tolstoi continuă, polemic, temele maestrului său Pușkin, dezvoltându-le, tratându-le din toate perspectivele posibile, laice (Ana Karenina), religioase (Învierea) sau sociale (Cadavrul viu).

Acesta și este secretul evoluției gândirii unui popor, continuitatea, ca dezvoltare a trecutului. Cartea *Ana Karenina* n-a revoluționat moral lumea, dar a ajutat-o să-și pună întrebarea asupra limitelor acceptate ale seducției și nevoii de auto-control. În viață, spune Tolstoi, trebuie prioritizate acțiunile care limitează riscurile auto-distrugerii.

Sunt o adevărată enciclopedie pe subiectul acesta, pentru că nu reușesc, din copilărie, să mă lămuresc de ce a citit mama romanul „Ana Karenina” și de ce doar volumul 1! Când l-a citit, în 1960, avea 30 de ani, era după 10 ani de căsnicie nefericită și tocmai abandonase totul, inclusiv pe noi, copiii, reîntorcându-se la părinții ei, ca într-o regresie psihică, în libertatea și lipsa de griji a copilăriei, redevenind copil, incapabilă să-și asume catastrofa existenței.

Aveam 4 ani, la despărțire, a fost cea mai mare pierdere a dragostei din viața mea (singura care a contat cu adevărat, celelalte au fost doar repetări ale traumei!), ne-am văzut sporadic, uitând încet-încet iubirea de-altădată, înstrăinați de acel trecut, până la adolescență, când, împotriva

dorinței tatei, am recuperat-o ca mamă (inclusiv pe soră-mea, Ionescu Maria, rămasă cu mama).

Mama nu s-a mai măritat niciodată, deși avea pretendenți, pentru că, chiar dacă se despărțise, l-a iubit totdeauna pe tata (nu și violența și felul macho de a fi). Din acest motiv refuzase să citească volumul 2! Pentru că „dacă dragostea nu e, nimic nu e”, cei neubiți au de ales între o sexualizare nevrotică a dragostei, prăbușindu-se în hăul corporalității și imoralității, sau o îndepărtare/secundarizare a ei, ca valoare la care nu toți au acces (la fel cum nu toți putem aspira să fim geniali, sau lideri la Partidă etc), ca uitare, ca disciplinare.

Mama a ales să renunțe la ideea că fericirea este normalitatea (și singurătatea poate fi!), a ales retragerea din lume (pentru ca s-o poată înțelege)! E în decizia mamei mele ceva care pare spus ambiguu în Biblie (ca religie a iubirii). „Și cine este Aproapele meu?” (Luca X 29) întrebă cu îndoială cineva, după ce a acceptat ideea lui Christos că mântuirea/fericirea înseamnă (1) să-l iubești pe Dzeu și (2) să-ți iubești aproapele. Dar dacă Aproapele nu te iubește, ba, dimpotrivă, te urăște - cum e cazul rromilor, în toată istoria lor?

Cei ce nu sunt iubiți, a căror iubire este respinsă, cum pot iubi? Și, poate deloc întâmplător, Christos continuă cu pilda samariteanului milostiv (un exclus social, un fel de țigan al vremurilor biblice) care, spre deosebire de cei puternici (simbolizați printr-un preot și un judecător) ajută un rănit să nu moară.

Din milă? Este dragostea față de *Aproape* milă (de la mila creștină, la mila publică)? Este dragostea lui Dumnezeu milă? Este dragostea (în sensul fizic), milă?

Ca și în cazul fricii (de Dumnezeu), care trebuie interpretată corect ca iubire sublimă (cutremurătoare, extatică, la Kierkegaard), mila trebuie interpretată ca empatie, caritabilitate (iubire a Aproapelui), nu ca identificare până la autodesființare cu Celălalt.

Astfel, a iubi înseamnă a iubi ideea de iubire, chiar fără a o putea atinge, la fel cum iubim soarele intangibil, pe Dumnezeu etc. Abia detașarea de corp a iubirii îi redă sensul inițial și o pune sub pecetea tainei, cum spune Pavel. E o înțelegere diferită, nu doar între variantele de Creștinism, ci mai ales între oameni, în chiar celebra frază paulinică: „Și acum rămân acestea trei: credința, nădejdea și dragostea. Iar mai mare dintre acestea este dragostea”. Pavel, 1 Corinteni, 13, 13.

În românește, „nădejde” se traduce prin speranță, dar sensul original al speranței este voință (ca faptă!). În fine, „mântuire”, la origini are sensul de răscumpărare. La rromi, un popor care a fost sclav și nu s-a eliberat prin propriile forțe, greu de știut cum se traduce în limba maternă și în practicile

(acționale) culturale: frică, iubire, milă, mântuire și speranță, dar nu vor putea rămâne ei înșiși decât dacă vor gândi lumea cu propriul lor „cap” cultural!

A învățat totul, a înțeles totul, a încercat totul acela care, întorcând spatele speranței, a găsit odihna în renunțarea la orice speranță – se spune într-o altă interpretare.

Mama n-ar fi putut să explice aceste gânduri complicate și subiective, dar sigur a fost o anti-Karenina, împotriva bovarismului, iubirii ca resentiment sau auto-agresiune!. *Am avut o mamă, ca o icoană, trecând prin viață străină și înstrăinată de ea însăși, dar fără să se plângă, trăindu-și demn suferința, ca o filosoafă stoică.*

Dincolo de ipocriziile morale, e un mister pentru mine cum de a știut ea, femeie simplă, să înțeleagă că a te regăsi înseamnă să-ți depășești omenescul (corpul, instinctul), pentru că a fi om presupune a te conduce după rațiune, nu după instinct!

A murit din proprie voință, plictisită de nimicurile vieții, dar bucuroasă că are doi copii inteligenți (mai ales soră-mea!). Parcă Dumnezeu îi luase cu o mână și îi dăduse cu alta! Îi plăceau două cântece, pe care mi le-a cântat și le-am învățat la chitară, unul, interpretat de Vasile Cristian, acest Toni Rossi autohton (celebru și prin „Zaraza”, o altă poveste falsă despre „iubirea țigănească”) și altul, căruia nu i-am găsit niciodată o înregistrare, pe care îl am în minte, doar cu vocea ei. Când realizez că sunt anapoda, mi-amintesc că sunt băiatul mamei, de-aș avea și limpezimea minții ei! Textul e acesta:

Îmi pare rău, mă doare lacrima ta
Ai plâns din vina mea, și e păcat!
Te chem din nou, în drumul meu
Și-atâta știu, pentru mine,
În lume, ești doar tu!

Știe cineva a cui e piesa asta? Despre cum iubesc cei neubiți e o temă despre care trebuie scris mult. Ar trebui să completez profilul mamei cu cel al „mamei Ioana”, femeia care m-a crescut, inversul mamei, puternică, de neclintit, pentru care am fost ca un fiu.

Țiganca cu trei iezi și „țapul ispășitor”

Cu un tată dispărut, care își ispășește pedeapsa (sau și-a abandonat responsabilitatea de părinte), și o mamă dusă-n sat cu dorul, sau la ghicit, sau la cerșit, sau la muncă, cei trei iezi țigănuși și cucuieți din ghetou deja nu au niciun viitor.

În rest, e ne semnificativ că jupânul Lupu e nă/nașul, de fapt e un nenorocit care ți-a băgat tatăl la pușcărie, care te disprețuiește, deși ești doar un copil, pentru care țiganii sunt niște animale umane, care poate nestingherit să-ți abuzeze mama (care se va supune, pentru că d-l Lupu o mai scoate din necazuri, o scapă de amenzi, îi dă ajutor social etc.).

Capra din poveste luptă de una singură să-și crească iezi, la limita supraviețuirii, iar idealurile lor de fericire sunt reduse la baza piramidei nevoilor (Maslow): mălăieș în călcăieș (turtă de mălai), frunze-n buze (buruieni comestibile), lapte etc.

Insecuritatea nu este doar materială (hrană), ci și psihică, cei trei iezi nu se pot zbungui prin curte și pe coclauri, mama le spune în mod expres că trebuie să zăvorască ușa, pentru ca cei răi să nu le facă rău. O predicție autorealizatoare.

Cum iedul cel mare (Marius) e numai bun de mâncat, iedul cel mic (Micky) numai bun de căciulă, decizia ce utilitate are iedul mijlociu îi aparține d-lui Lupu, care hotărăște, unilateral, că e numai bun de mâncat.

Există mai multe feluri de canibalizare, de la a-i mânca viața cuiva, la a-l mânca, la propriu. Unii masculiucid progeniturile femelei, pentru a-și impune propria linie genetică, dar o mezalianță între un lup, persoană de vază, și o capră sărăcană din mahala este lipsită de logică, aparțin unor status-uri sociale foarte diferite, în aceleași criterii ierarhice de rasă/ castă/ clasă, chiar dacă uneori Cenușăreasa poate fi confundată cu Alba ca Zăpada. 3 iezi mititei - ca și în cântecele rasiste „10 negri mititei” sau „10 țigani mititei” - sunt, oricând și oriunde, prea mulți, cum știm încă din cântecele și jocurile copilăriei:

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10

Toți țiganii să se-înece

Numai unul să rămâie

Să se facă praf, tămâie.

Nici acela n-a rămas

Mor țiganii de necaz!

Povestea are un continuum paroxistic inexplicabil, de o violență cruntă: capetele iezielor uciși de d-l Lupu sunt expuse la fereastră, ca exemplu de execuție publică, prin care se evidențiază că răul a fost anihilat; după care urmează uciderea d-lui Lupu de către Rița căprița, prin incendiere, care este o execuție prin ardere pe rug.

Crimă pasională? Răzbunare? Conflict rasial?

Sigur, nu e chiar povestea ta și a familiei tale, dar poveștile pe care le înțelegem sunt cele care seamănă, dar nu se potrivesc, cu viața noastră, pe care le memorăm pentru că ne reamintesc, uneori inconștient, de ceea ce

iubim sau urâm. Toate poveștile bune sunt ca poveștile copilăriei, uimitoare, ca atunci când erai mic, nu știai nimic, învățai să vorbești/ gândești/ iubești:

Înger, îngerășul meu,
Ce mi te-a dat Dumnezeu,
Totdeauna fii cu mine
Si mă-învață să fac bine!
Eu sunt mic - tu, fă-mă mare;
Eu sunt slab - tu, fă-mă tare;
În tot locul mă-însoțește
Și de rele mă ferește!

Dacă la Scufița Roșie întâlnirea cu lupul este un șoc cultural al descoperirii alterității de gen, la cei trei iezi alteritatea rasială este o amenințare constantă, care le este inculcată încă de mici. Mergând spre bunica, Scufița Roșie este molestată sexual, e devorată de spaimă descoperind că lupul ește de un alt gen, dar vânătorul, poliția pădurii, neutralizează lupul, restaurează imediat securitatea zonei.

Pentru Scufița Roșie există, har Domnului, și o Agenția Națională pentru Egalitatea de Șanse între femei și bărbați (ANES), care pune în practică legislația monitorizată de CNCD/ Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (conform Directivei 43/2000 CE), pentru cei trei iezi cucuieți și tucurii nu există însă nicio protecție instituționalizată. Ipocrizia umanismului și corectitudinii politice este să li se spună la școală că au aceleași drepturi cu Scufița Roșie, deși nu au aceleași nevoi.

Abordarea dinspre nevoi (echitate), spre drepturi (egalitate), ca acțiune afirmativă (discriminare pozitivă), ca atenuare a unei discriminări negative anterioare (sclavie, holocaust, rasism) nu înseamnă combaterea sărăciei, ci combaterea rasismului, pentru că sărăcia este un efect al rasismului (cauză). Dar dacă, de fapt, canibalizarea/ victimizarea celor doi iezi de către d-l Lupu a fost pentru a-și crea un alibi, prin care să-și probeze nevinovăția, din care să rezulte că cei trei iezi cucuieți și țigănuși i-ar fi făcut propuneri indecente și i-ar fi furat și coșul cu bunătăți Scufiței Roșii?

Cum și-ar putea pleda nevinovăția cei trei iezi tucurii, dacă provin dintr-o familie dezorganizată, tatăl execută o pedeapsă privativă de libertate, mama a fost amendată pentru infracțiunea de prostituție, aparțin unei „minorități infracționale” etc? „Pare-se că țiganii și țigăncile n-au venit pe lume decât ca să fie hoți; se nasc din părinți hoți, cresc cu hoți, învață carte de hoți și până la urmă, ușor-ușor ajung hoți; iar pofta de a fura și furatul sunt la ei ca niște însușiri innăscute, de care nu se pot dezbăra decât odată cu moartea.” (Cervantes, Țigăncușa, 1609)

Este exemplificarea culturii sărăciei, ca predicție autorealizatoare, vei suferi pentru că ești damnat să suferi, prin insecuritatea mediului în care trăiești, felul în care ai fost învățat să fii invingător sau învins. Ti se va vorbi de egalitate (toți oamenii sunt egali în drepturi), nu de echitate, cu aplicare la nevoile reale. Or, e una să te joci de-a v-ați ascunselea, alta să te ascunzi, înfricoșat, ca un animal hăituit de spaima morții:

E un joc viclean de bătrâni
Cu copii, ca voi, cu fetite, ca tine,
Joc de slugi și joc de stăpâni,
Joc de păsări, de flori, de câini,
Și fiecare îl joacă bine.
(Tudor Arghezi, De-a v-ați ascunselea)

De aceea, înțelesul finalului poveștii este ambiguu: d-l Lupu le distruge (mănâncă) viața primilor doi iezi, cum a făcut și cu tatăl lor, dar îl lasă încă în viață pe Micky, pentru că e prea crud/inocent, necomestibil, prea mic să-i înțeleagă ura, iar de căciulă nu are nevoie. Asta-i salvează pielea lui Micky, nu vreun fel de umanism al d-lui Lupu. Pentru el, țiganul nu e om, ci subom, cel mult un fel de utilaj uman cu care-ți satisfaci pofta de femeie, așa cum e Rița căprița, care dansează din buric, că „dragostea țigănească” e focoasă, așa e la țigani, „dragostea e bogăția săracului”. Rița ... Cu sâni ca de piatră/ Născută-n alaiul a zece cobzari/ Regină pe șatră// Ușor se mlădie, rotește pe loc/ Dând chiot sălbatic/ Și pare piciorul ei sprinten în joc/ Atins de jărat - cum spune melancolica romanță despre focoșenia țigăncilor.

Cum iubesc cei neiubiți?

Imitând nevrotic, la nesfârșit, fabricând iluzii. Devenit slogan al anarhiei, „sunt Maria, dar nu Fecioara Maria” (I am Maria, but not The Virgin) confundă libertatea de gen cu libertatea sexuală. Or, dacă ceea ce iubim nu are reguli, nu e dragoste, iar dacă dragoste nu e, nimic nu e! Prin dragoste, Aproapele devine Același cu tine, intim, diferit de Celălalt, care trebuie să rămână Celălalt - pentru că a fi identic cu toată lumea înseamnă a-ți pierde identitatea, a te pierde pe tine însuși, a fi indistinct. Doar așa Aproapele tău este Același, parte din tine!

Este ceva asemănător gagicizării/ românilizării celor slabi, care-și abandonează responsabilitatea morală colectivă, în iluzia vană a salvării individuale. Mulți dintre cei care își ascund identitatea, nu se mai pot salva, resentimentele deziluziei îi fac și să urască, și să se urască, pentru că nu se mai pot regăsi, nu sunt nici gagii, nici romi, doar un fel de zombi, fără demnitate și libertate, slugi de bunăvoie.

Un psihanalist, sau psihoterapeut, ar spune că ar fi vorba de un șoc traumatic, de „sindromul Stockholm”, în care victima se abandonează

voinței opresorului, nu mai gândește cu propria minte, se supune, umilă, de teamă, voinței și capriciilor acestuia, acceptându-i mecanic comenzile.

Or, la Rița, riscul de a pierde și iedul cel mic, pe Micky, de a-și pierde identitatea de mamă a fost șocul emoțional care i-a trezit conștiința. Conștiința de mamă a învins slăbiciunea femeii. Gaston Bachelard, în „Psihanaliza focului” spune că, de fapt, focul real este o imagine a suflului vital (a focului sufletului) și că, astfel, Rița se eliberează de traumă, răzbunându-și toate umilințele la care fusese supusă de d-l Lupu.

Pare puțin probabil, cel îngenunchiat și-a abandonat demnitatea, singura libertate pe care o consideră utilă este cea de a se simți sătul. Ca dorul de mămăligă, niciun dor nu te strică - zice o vorbă din popor. Și, cum știm, mitul „țigăncii fierbinți” este asemănător cu cel al femeii gonflabile, un surogat de femeie, un corp - de la țigăncușa Prețioasa lui Cervantes, la Micuța (Mignon) lui Goethe, sau de la bărbatoasa Zefira a lui Pușkin, la bipolară Carmen.

A fi mamă, însă, transcende în sublim faptul de a fi femeie, la fel cum sfintele, prin grația divină.

Evident, e prea scump prețul Libertății, capra va ajunge la pușcărie, iar Micky va fi distrus, zi de zi, de rasismul din orfelinate, pline de iezi țigănuși și cucuieti nefericiți. Va deveni, ca și tatăl său, un țap ispășitor, victima răului lumii... În fine, un jurist poate argumenta că este legitim dreptul la nesupunere civică, atunci când dreptul la nondiscriminare îți este încălcat, iar faptul că d-l Lupu a fost ars pe rug este corect: în absența Legii, nu există fărădelege, ci Legea junglei, răspunsul cu violență la violență are justificare, chiar dacă nu e moral (morală junglei este care pe care!)

Din păcate, nicio lege nu-i apăraseră caprei drepturile de mamă romă, REF, FeDeR și Partida Romilor susținând ipocrizia statului, din interes personal, și considerând că pentru romi e suficientă toleranța, nondiscriminarea asigurând accesul egal la toate drepturile cetățenești, nu e nicio diferență între egalitate și echitate etc. Cum ar veni, săracul e bogat, prostul e deștept, cel umilit este onorat etc. Nu știm nimic nici despre solidaritatea între capre, asociații de protecție a femeilor/ mamelor capre, că dacă ar fi, s-ar povesti!

Îmi cam displace în poveste faptul că Rița căprița trebuie să-și disimuleze durerea, să zâmbească și să fie ademenitoare, pentru a-l ucide, îl atrage pe d-l Lupu în capcana unei cine romantice (el era interesat de dansul din buric de după cină). Mi-ar fi plăcut o suferință demnă, ca a mamei lui Iisus, sau a eroilor și eroinelor, a sfinților și sfintelor. Din ochii lor răzbate victoria asupra fricii și credința în adevărul pentru care au murit, nu suferința omenească. Rromii trebuie să lupte pentru a-i convinge pe cei răi că suferința lor este autentică, de acea demnă.

Ca strategie de comunicare, (auto-) ironia moderată este benefică, dar bășcălia sau a te purta ca un măscărici, acceptând umilirea, este ceva foarte nociv, pentru că presupune renunțarea la demnitate. Nu vom mai fi ”țiganul - om de departe” (ci rromi), dacă vom pune demnitatea umană mai presus de viață și moarte, luând viața în serios, nu doar ca pe un joc cu sumă nulă dintre viață și moarte, trăind la voia întâmplării, cvasi-ilicit. Pe de altă parte, poate că într-o societate fără principii, în care îi sunt încălcate drepturile de mamă, strategia Caprei este să se adapteze prioritar scopului, nu unor principii de la care este exclusă, Nu atât ea, cât mai ales copiii ei, pentru care instinctul ei de mamă este până la jertfă. De aceea, mamele nu sunt doar mame eroine sau ca și sfintele, ci și revoluționare:

Puii mei, bobocii mei, copiii mei!

Asa este jocul.

Il joci in doi, in trei,

Il joci in câte și câți vrei.

Arde-l-ar focul!

(Tudor Arghezi, De-a v-ați ascunselea)

„Capra sare masa, iedul sare casa” - trebuie să ducem cât mai sus și departe visele mamelor noastre despre viitorul copiilor lor! Capra ar putea fi mama ta (mă-ta, cu cratimă), sora ta, fiica-ta, tu, dacă te implici ca să schimbi realitatea cruntă și deformatoare a rrasismului (antigypsismului) și discriminării rromilor.

Îmi imaginez cum capra-mamă stă dârză, cu ochii în lacrimi, tinându-și la piept iedul rămas, privind focul în care arde d-l Lupu, imaginea răului. Atât răul din lume, cât și din sufletul ei, simțind că acum este pregătită să-și regândească viața chinuită, să accepte deschis lupta, renunțând să mai creadă în minuni sau magii.

După care îl va lua pe Micky de mână și îi va spune o poveste despre cum visează ea un viitor fericit copilului ei, așa cum fac toate mamele, așa cum a făcut și cu tine cândva mama ta.

Dacă povestea te-a pus un pic pe gânduri, e un motiv suficient pentru care trebuie să lansăm în Campania S.O. S. Mama și Copilul Rrom 2016-2025. Te alături? Hai să schimbăm finalul poveștilor triste!

Țigan aș fi, de n-aș fi rrom.

Pentru o discuție a conținutului

Țigan aș fi, de n-aș fi rrom/ Și rrom aș fi, dacă n-aș fi țigan/ Dar a ieșit așa: să fiu oriental/ Și eu cu soarta asta mă împac (apud Geo Dumitrescu: „Slav aș fi fost, de nu eram latin/ latin aș fi, de n-aș fi fost și dac/ dar a ieșit așa : să fiu român/ și eu cu soarta asta mă împac !”).

În cazul rromilor, culoarea nu mai este un marker rasial, nefiind nici negri, dar nici albi, mai apropiați fizionomic de orientali, mediteraneeni, sud americani, arabi, ba chiar și români (care nici ei nu sunt blonzi!). Asta explică și fuga în masă a noilor generații din cultura etnică, mai ales pentru că arată rău, ca o casă dărăpănată și urâtă, plină de stafii și bandiți, în care nu știi la ce să te aștepți, dacă intri, pentru că totul este amenințător și foșgăitor, plin de hoți, curve, proști și nemernici. Cultura rromă nu e locuibilă, nici frecventabilă, e mai degrabă o ruină fictivă, pentru că dintotdeauna hoții și șmecherii stau la drumul mare, ca să ia, nu să dea, nu construiesc, ci demolează!

Diferențierile nu se prea mai fac, ca altădată, prin datele fizice (corp), ci prin cele psihice (gândire), doar cei complexați și incuți mai maschează golul din cap cu plinul din șolduri, sau prin selfie care să-i facă să pară altfel decât sunt, sau prin live-uri, prin care să se vadă că mănâncă bine, trăiesc bine, sunt mai ok ca alții. Ideea pe care vor s-o transmită este că sunt liberi, autonomi, fac ce vor, o idee destul de vulgară, atât religios, cât și civic, pentru că nu evocă căutarea solidarității, ci doar centrarea arogantă de jupâni și jupânese (cocalari și pițipoance) pe identitatea personală (semn al crizei ei!), cel mult a/l unui/unei partener/e de distracție, fun! E un fanatism al individualismului primar, cum vedem la FeDeR/ PRPE, în care nimănui nu-i pasă de nimeni, doar de sine, cel mult de familia sa. Nu se poate construi nimic într-un așa haos, și urmașii noștri vor plăti scum în viitor nemernicia și prostia actuală! Cum modernitatea arhivează, fiecare va fi înjurat cu nume și prenume. Ca imbecilul Niculescu, zis Gogu Floraru, președintele rromilor din perioada interbelică, arde-l-ar focul!

De aceea, stereotipurile rasiale mai funcționează doar acolo unde nu există niciun efort de a fi contrazise - ca în cazul țiganilor, care nu fac niciun efort de a fi rromi, preferă să devină gagii, deși fundamentele rasismului vin chiar din această parazitare identitară. Sluga nu poate fi egalul stăpânului, câinele nu are acces și la cardul tău, ce este mic, nu este mare, țiganul (fie el și rrom) nu poate fi român etc. Și mai rău, cum spune Nicolae Gheorghe, „țiganul nu poate fi rrom; om (gadjo) poate, dar tolerat ca o specie de subom” și această ambiguitate identitară de a fi orice, dar nu tu însuși, explică proverbul supărătot, dar adevărat: țiganul este om de departe! Cauzele eșecului vin din faptul că s-a ratat structurarea și instituționalizarea culturii rrome, deși Partida rromilor este finanțată tocmai pentru a se preocupa de prezervarea și dezvoltarea identității etnoculturale rrome. Cu liderii săi, cvasianalfabeți, eșecul era anticipat!

Totuși, împărtășesc doar parțial tristețea lui Nicolae Gheorghe de a se vedea murind țigan și om (gadjo) deși a luptat toată viața să fie rrom, în

sensul de a fi membrul unei culturi cu valori universalizate, autonome, ”în rândul lumii”. El se referea la „sfârșitul istoriei” personale, nu colective, dar deja posteritatea îl consideră unul din marii fondatori ai istoriei romilor. Pentru că trebuie să avem strămoși, care să ne lase moștenire trecutul, pentru a-l duce mai departe, în viitor. Or, testamentul său va fi valabil și peste generații, care vor ști astfel cât de departe sunt ei sau au fost părinții lor, de idealurile strămoșilor. Nimic mai dureros decât să te judece copiii, pentru ceea ce, din prostie sau lene, nu ai făcut. La judecata istoriei e ca și la judecata de apoi, sau vei fi considerat un nemernic egocentric, care a trăit doar pentru sine - cam ca cei de la PRPE/ FeDeR - sau vei rămâne în conștiința tuturor - cam cum este Nicolae Gheorghe, chiar mai viu discutat decât în vremea când era viu, fizic.

În rest, și Vasile Țiganu’ e tot un fel de Vasile Mexicanu’ sau Vasile Sud-americanu’ (spaniolul, arabul), sau Vasile Orientalu’, doar că străbunicul patern era evreu, Ițic Abramovici, rabin sionist din Nămolosa, fiul unui fost negustor de sclavi din desființatul Hanat al tătarilor din Crimeea. Fiu-său, bunicul, a făcut totul pe dos, resentimentar, așa că s-a convertit, s-a făcut socialist și s-a căsătorit cu Berbeaca, o țigancă aprigă și cam arzoaică, din neam de ursari aliat cu foști robi mânăstirești. Deși, școlit la Paris, s-a înfundat într-o țigănie analfabetă, umilă și umilită, în ideea de a o elibera, a face un falanster socialist. Nu i-a ieșit nimic, a făcut doar o droaie de copii, o sexualizare a frustrării și neputinței la toți cei care sunt în revolta oedipiană împotriva tatălui, motiv pentru care ai lui l-au dezmoștenit, dar deja bunicul fusese ucis de legionari, iar membrii familiei din partea evreiască, oameni avuți, nu vorbeau cu rudele lor sărace și analfabete. Probabil ca rudele evreiești să fi fost ucise în Transnistria sau au emigrat în Israel, așa că singura moștenire lăsată au fost copiii săi maramoi (țigani evrei), orfani, într-o țigănie rurală.

În linia maternă, străbunica, Maria Cornea, era româncă, foarte frumoasă, dar săracă și cu mințile duse, încât nimeni n-a luat-o de nevastă, decât un țigan care avea, „avea pe dracul să-l ia”! Fata ei, bunică-mea, i-a moștenit frumusețea, iar faptul că era pe jumătate româncă o făcea să se simtă un fel de prințesă disprețuitoare. Din nefericire era cocoșată, de aceea a trebuit să se mărite cu cel mai leneș țigan, bunică-miu, un exemplu emblematic de mediocritate, care știa să facă multe (cânta la bas, era cizmar), dar le făcea doar pe jumătate, fără niciun chef. Dormea mult (oblomovism, procrastinare), pentru că somnul este și un fel de abandonare și uitare de sine, a trăi zombificat, refuzând un contact real cu realitatea.

De aceea, în deplin acord cu teoriile rasiste populare ale sângelui și eredității, tata se ținea mai mult de evreu, deși era doar pe jumătate, mama

era cam româncoasă, deși era cam o treime. Eu am ales cealaltă jumătate, tocmai pentru că ei o refuzau, în felul copiilor de a se revolta, dar a fost o alegere spirituală, decisă personal, cam la fel cum alții își aleg o profesie, o „meserie de a trăi”. Nu pentru că ar fi fost plăcută, demnă de mândrie, ci pentru că am decis să fiu ceea ce lumea consideră că sunt, pentru a o sili să-mi acorde meritul și demnitatea pentru care m-am străduit.

O onestitate plătită scump, dar care m-a eliberat de oroarea mistificării zilnice pe care o trăiesc, nevrotic, cvasitotalitatea țiganilor, chinându-se să mascheze ceea ce sunt.

M-am întors cultural la strămoșii rromi, dar am fost uimit să constat că n-au lăsat nicio moștenire spirituală, comparativ cu strămoșii evrei sau români, ba chiar mi-am dedicat viața încropirii unui ethos rrom, scriind cărți, readucând trecutul în prezent, ca fundament al construcției viitorului. N-a mers, la rromi funcționează - cel puțin deocamdată - doar Planul ca țiganul, improvizatia existențială, egoismul, ca la sălbatici!

Eu și surorile suntem ultima generație de rromi, urmașii au cam renunțat, pentru că, prin căsătoriile mixte, partea de identitate „țigănească” s-a diminuat, iar cultura rromă nu a evoluat încât să aibă nevoie de ei sau să le ofere prestigiu. A mai rămas frate-miu și o parte din fetele lui să ducă mai departe o identitate niciodată asumată cultural (nimeni n-a știut limba, n-a trăit țigănește).

În plus, cultural, prin limba maternă și valori sunt asimilat, un fel de...român - iar asta mă deranjează cel mai mult! Că dacă ești rudă cu opresorul, colonizatorul, nici măcar nu-l poți urî, e ca și cum te-ai urî pe tine însuși! Acum vreo 20 de ani am generalizat nepermis, spunând că românii sunt rasiști, și o mulțime de colegi și prieteni m-au interpelat iritați, somându-mă să le spun când au fost ei rasiști cu mine! Plus că nevastă-mea era oarecum româncă (din greci), iar fiu-meu n-ar fi înțeles, pentru că nu prea mai avea nimic în comun cu toată povestea rasială. După care m-am căsătorit cu o țigancă 100%, ca un fel de reconvertire totală, dar a fost o adevărată țigănie, toată anarhia strămoșilor rromi a năvălit în casă, a devenit un chin. Nasol să fii scindat între ura de sine și ura de rasă - cum știm de la Kafka încoace!

Si, iată, simt asa cum scrie-n carte –
priviti-mă, si-o să vedeti usor
că nu-s asemeni nimănui, în parte,
desi, -ntr-un fel, vă semăn tuturor.

(Geo Dumitrescu, Inscripție pe-o piatră de hotar)

Parpangel, un Iisus în travesti (Țiganiada)

Rromii, de la „viața trupului” (corp)

și „viața minții” (gândire),

la conștiința de sine (suflet)

De la începutul lumii, indiferent de rasă, etnie sau religie, tipologiile umane sunt neschimbate, temperamentele umane sunt arhetipale, se reproduc în aceleași invariabile limite universale. Dincolo de confuziile terminologice de definire ale inimii, sufletului, spiritului, minții, gândirii este unanim acceptat că ființa umană este o triadă: partea fizică (corp), partea psihică (minte) și partea spirituală (conștiința de sine, religioasă sau/și etnică). Fără minte, un corp e ne-bun, la fel cum este și un om fără (suflet=a sufla). De aceea, prin cunoaștere, ne regăsim în cărți scrise cu sute și mii de ani înainte, știm că suntem ceea ce (nu) citim/ învățăm! Pentru tânărul Liiceanu, Noica era un antic Socrate, știrb și cu bască, încercând să aprindă focul în sobă, ca o revelație că nu „viața trupului”, omenescul erodat al ființei umane, ci cei 2.500 de „viață a minții” erau semnificativi pentru trezirea/metanoia conștiinței sale, dincolo de timpul cronologic/ biologic, ca sens sacru/ sublim al înțelegerii sensului vieții sale.

Este dovada că „viața minții” dă conștiința sufletului etern (adevărată viață veșnică) al lumii, ba chiar că este paradoxal că suntem preocupați, omenește și prostește, mai mult de „viața corpului” - deși este perisabil și limitat. Această prioritizare a ceea ce este psihic (minte) în relația cu ceea ce este fizic (corp) pentru a se ajunge la conștiința de sine (suflet) este și cheia de înțelegere a învățăturilor lui Iisus despre re/ „nașterea din duh (spirit)” a sufletului omului, care urmează nașterii biologice/ corporale, în Ioan 3:4-6 : „Iar Nicodim a zis către El: Cum poate omul să se nască, fiind bătrân? Oare, poate să intre a doua oară în pântecele mamei sale și să se nască? Iisus a răspuns: Adevărat, adevărat zic ție: De nu se va naște cineva din apă și din Duh, nu va putea să intre în împărăția lui Dumnezeu. Ce este născut din trup, trup este; și ce este născut din Duh (Sfântul Spirit), duh (spirit) este”.

Simplificat spus, spre deosebire de animale și instincte, omul este singura ființă care gândește, fiind înzestrată cu rațiune (duh/ spirit/ suflet). Omul poate să dea sens vieții sale și lumii prin responsabilizarea conștiinței (sufletului), datorită minții sale – demonstrează Iisus – dacă are curajul/ voința să se ridice deasupra fricii de moarte și durerii fizice, punând în centrul vieții sale morale pasiunea pentru Adevăr. Dacă nu, este un jalnic și fricos bigot sau un ipocrit!

Cum știm, poporul nu a înțeles că Libertate înseamnă înainte de toate ieșirea din sărăcia gândirii prin trezirea minții/ metanoia, pentru a gândi

ieșirea din sărăcia materială (Matei 4:4: Drept răspuns, Isus i-a zis: „Este scris: Omul nu trăiește numai cu pâine”).

Cei care au înțeles și înțeleg că de trezirea minții și de propria lor voință de schimbare depinde fericirea/ mântuirea nu mai sunt nici săraci, nici dependenți (sclavi), dar cei care au abandonat lupta suportă consecințele dureroase ale necredinței lor, prin umilire și nonsens existențial, jalnici supraviețuitori ai propriei lașități. Dacă suntem blocați între un timp trecut depășit de istorie și un viitor incert, trebuie să facem din prezent un timp al acțiunii, al propriei schimbări, ca adaptare atât la vârstele istoriei, cât și la propria vârstă.

La fel și în epopei, „bibliile laice” ale etnogenezei popoarelor, o istorie a victoriilor, dar și a greșelilor unui popor, ca un „testament” al idealurilor și necazurilor strămoșilor transferat posterității, pentru ca urmașii să continue și să împlinească destinul poporului. În acest sens, epopeea „Țiganiada”, scrisă de Budai Deleanu în secolul al XVIII-lea, ridiculizează demult știuta incapacitate a rromilor de a-și gândi colectiv și solidar viața, despre cum „planul ca țiganul” este un mod egoist-vulgar (individualism primitiv) și distructiv de a fi. Ca replică la „Parabola bunului samaritean” (tot un fel de țigan), epopeea „Țiganiada” arată cum cei care nu-și iubesc aproapele și sunt preocupați doar de binele și puterea personală se condamnă ei înșiși la suferință, incapabili de a construi comunitatea și comuniunea, ca putere de apărare colectivă.

Scrisă în cheia bășcăliei și ridiculizării, „Țiganiada” reia în 12 cântece (dodecalog) vremurile epopeice și revoluționare ale nașterii națiunilor, de la Iliada (greci) și Eneida (romani), la „Paradisul pierdut” al lui Milton (englezi), pentru a explica unde greșim, de ce suferim.

Chemați la adunare (kris, stabor) rromii din epopee sunt total de acord ca forma de auto-guvernare a binelui colectiv al națiunii lor să fie „anti-baroreaua”/anti-puterea, ca democrație participativă care să limiteze excesele monarhiei, liberalismului (modernizării), conservatorismului (tradiționalizării) etc. Doar că e un acord formal, de fapt sunt obsedați de pofta (foamea) instinctuală de putere și funcții, pentru că toți vor să fie șefi, indiferent dacă sunt proști sau nepricepuți (goleți sau loleți). „De aceea, frații mei, când vă adunați ca să mâncați, așteptați-vă unii pe alții (Corinteni 11: 33), spune Pavel despre comunicare (cuminecare=a mânca împreună), ca împărtășire frățească a gândurilor și hranei cu cei apropiați, ca solidarizare, reamintind Cina cea de taină, în care Iisus spală picioarele tovarășilor săi, pentru a le reaminti solidaritatea față de același adevăr. Invers, la rromi, epopeea descrie o poftă vulgară neînfrânată a dorințelor nesatisfăcute, care se manifestă prin bulimie, ca foame nevrotică și continuă de mâncare, sau prin „dragostea țigănească”, ca sexualizare/ corporalizare a

frustrării psihice. A apela la „înlocuitori”, în loc de a accepta realitatea și a încerca s-o schimbi, este greșeala rromilor, pentru că modul lor de a (se) iubi nu este dragostea altruistă (în care împarți cu cei apropiați), ci „dragostea țigăneasă” egoistă (în care mănânci singur, pe ascuns), adică un amestec catastrofal între partea spirituală a dragostei (agape/caritas) și partea fizică (eros/ sex).

În epopeea Țiganiada, cele două feluri de a iubi (altruist sau egoist) sunt reprezentate prin sentimentele și comportamentele față de Romica (un fel de Marea Mumă, națiunea), ale lui Tandaler (un fel de Tândală) și Parpanghel (ultimul înger, în rromanes). Ele reprezintă atât perspectiva relațiilor tradiționale dintre femeie și bărbat, cât și teoriile emancipării, ca egalitate între parteneri, valabile atât în relațiile de cuplu, cât și inter-umane.

În romanul celebru al lui Goethe (1774), Werther preferă moartea decât o viață trăită înafara valorilor morale ale societății, fără demnitate și iubire, reluând aceeași temă a epocii, similară cu cea franceză, a lui Rousseau, din „Julia sau Noua Heloiză” (1761).

Ca și Werther, Parpanghel o caută în toată lumea pe Romica, ba chiar și în Rai și Iad (ca Orfeu), disperarea și curajul de a-și găsi iubirea/fericirea îl face mai puternic decât frica, dar moare de inimă rea, când speranța de a o regăsi îi este năruită, pentru că „dacă dragostea nu e, nimic nu e!” „Dar mai tare decât acestea (credința și speranța) este dragostea” spune Pavel, „dragostea e mai tare decât moartea”, spune Cântarea Cântărilor, dragostea (mamei sale, Brândușa) îl retrezește din letargie/ moarte, ba chiar Romica cea iubită reappare.

Pentru Parpanghel, așa cum spun și ghicitoarele rrome, Romica este „jumătatea lipsă”, pentru că familia este Cosmosul mic, iar dragostea poate influența trecutul, prezentul și viitorul universal, Cosmosul mare. Pentru Tandaler, Romica este un accesoriu, o podoabă menită să-i sporească obsesiile de putere și aroganță.

„Spune-mi cum iubești, ca să-ți spun cine ești” - a fost preocuparea prioritară a Iluminismului, ca radicalizare a Modernității prin regândirea ideii de dragoste. Potență (pentru Tandaler), ca putere egoistă și corporalizată a dominării celorlalți (Șef) și ca închidere în reprezentări tradiționale/ arhaice, Putere (pentru Parpanghel), ca putere altruistă de re/gândire emergentă a inter-comunicării (Lider) și ca deschidere spre viitor.

Cei care aleg între Nicolae Păun (Tandaler) și Nicolae Gheorghe (Parpanghel) aleg între tradiție și modernizare, între corp și minte, între egocentrism și altruism, între binele individual și binele colectiv etc..

Ca interpretare a realității eșecului intercomunicării actuale dintre rromi, explicația este lipsa de solidaritate dintre rromi, consecință a excesului de iubire de sine (trufiei/aroganței), a lipsei iubirii aproapelui, egoismului/ egocentrismului. *Dacă vrei să fii iubit, iubește!*

O țigancă cu puradelul ei (Matria): Fecioara Maria și Iisus

Bipolarismul cultural depresiv-agresiv al celor care (mai) trăiesc, în varii moduri, în așa zisa cultură rromă, inclusiv în cea religioasă (mai nou), este consecința faptului că se încapățânează să spere, inutil și infantil, de peste 5-700 de ani, de când stau în Europa, că ar putea metisa/ mixa/ hibrida două moduri de gândire/ stiluri de viață total opuse și ireconciliabile: Orientul natal (tradițiile orientale) cu Occidentul în care trăiesc (modernizarea dinamică a europenizării), instinctele corpului cu educația și organizarea minții, individualismul primitiv cu colectivismul gregar, imanența (atemporalitatea) cu iminența (timpul cronologic), veșnicia (imortalitatea) cu finitudinea (timpul vieții) etc. Această degringoladă și incapacitate de auto-gestionare și auto-control este explicația de dintotdeauna a crizei culturii rrome, excluderii, ghetoizării, rasismului antirrom și riscului morții iminente a rromilor, ca națiune.

Doar la rromi (și la emigranți, străini), bipolaritatea confuziei dintre comunitatea etnică și comunitatea socială (cetățenia), dintre identitatea personală/ privată și identitatea colectivă/ publică se explică prin ambiguitatea a ceea ce presupune „noi”. Pentru un străin de comuniunea și comunitatea locală, „noi” va înseamnă cel mai adesea „noi, străinii”, noi, marginalii, ca reper spațial și spiritual al limitei dintre centru și periferie, dintre ce este important și ce nu este, dintre a conta și insignifianță etc.

Dilema, care acum pare puerilă, vine din fundamentele arhetipurile ale eth(n)osului, de la s u f l e t (a sufla): este ceea ce inspirăm (interioritate) sau ceea ce expirăm (exterioritate) până la ultima suflare? Depinde de noi sau de altcineva/alții să respirăm? Are omul dreptul să respire cum vrea, e liber/ independent sau supus/ dependent? E suflul/sufletul său sau e dat de altcineva (la rromi, Del/Dumnezeu este „cel care dă”)? Tot dubitativă/ intuitivă/ deductivă, ca și metoda axiomatică a lui Descartes (1637) *Dubito, ergo cogito; cogito, ergo sum* (“mă îndoiesc, deci gândesc; gândesc, deci exist”), în Antichitate dilema era aproape similară, doar că un pic inversată: „suflu (respir), deci exist; exist, deci gândesc”.

Dar și animalele (și barbarii, acum proștii!) suflă/ respiră (inspiră și expiră), dar nu gândesc, pentru ele adevărul mai precis ar fi: „mănânc, deci suflu (respir); suflu, deci mănânc”. Așadar sufletul/ duhul/ spiritul/ gândirea omului este ceva oarecum superior animalității, iar cei care gândesc mai bine sunt superiori altora, care doar există.

Pentru Aristotel, barbarii bolboroseau neinteligibil, erau un fel de animale, născuți să fie sclavi! O dilemă nerezolvată nici azi!

Prin reducere, Platon consideră că dacă suflarea/ sufletul nu depinde de om (depășește capacitatea sa de cunoaștere), atunci sufletul este Idee/ Spirit (psyche, psihic, cu sensul de gândire) determinat de forțe supraumane (mai apoi, Dzeu).

Realul este fizic, omenesc, chiar și cunoașterea este inferioară vieții fizice reale (meta-fizică) - avea să conchidă, invers, Aristotel. Undeva, între idealism (Platon) și materialism (Aristotel), Adevărul se naște (maieutică) sau nu se naște, în funcție de capacitatea de cunoaștere de sine a fiecăruia, cum spusese anterior Socrate.

Aceasta este și adevărata dilemă, care este relația dintre gândire/idee și realitatea vieții: gândim pentru că trăim sau trăim pentru că gândim?, mâncăm ca să trăim sau trăim ca să mâncăm?

Azi, într-o societate consumeristă (realism magic?) și cam fără Dumnezeu (misticism fără credință), pare mai degrabă că idealismul lui Platon a fost învins de „materialismul”/pragmatismul lui Aristotel. Toată istoria lumii pare o nesfârșită conspirație imorală și violentă pentru cucerirea Puterii, o bătălie și re poziționare nesfârșită între învingători și învinși, Răul a învins, pentru că în absența lui Dumnezeu (normativității) totul este permis! Doamne ferește!

Într-o societate postcreștină, ce a mai rămas din pilonii Creștinismului? *Și acum rămân acestea trei: credința, nădejdea și dragostea. Iar mai mare dintre acestea este dragostea* (Corinteni 13:13). Mai are credința cunoaștere? Mai are speranța mântuirii vreo șansă? În fine, într-o societate consumeristă și hedonistă demult nu ne mai întrebăm ce are sfânt/sacru dragostea, ci dacă este adevărată. Nu în sensul universal, ci personal, egoist, egolatu. Curată? Pură?

Dincolo de miros (a duhni) sau de duh (suflet/ spirit), a păstra sufletul curat (ujo = puritate/sacralitate, fără păcat) și a evita ceea ce este spurcat (melalo = desacralizat/ profanat, păcătos) este mai ales preocuparea Vechiului Testament (pre-creștin).

Dar nu era vorba doar de respirație, de cum duhnesc fetid unii, ci de nevoia de a respira liber, nu sugrumat de abuzurile altora, nevoia de liber-arbitru și Libertatea de a fi tu însuși, de ceea ce Iisus, în Noul Testament, avea să numească re/ „naștere din duh”/ spirit, o conștiință de sine religioasă și civică, ca înnoire a gândirii, a reformării ființei noastre, ca „om nou”: *Nu ceea ce intră în gură spurcă pe om, ci ceea ce iese din gură, aceea spurcă pe om. Nu înțelegeți că tot ce intră în gură se duce în pântece și se aruncă afară? Iar cele ce ies din gură pornesc din inimă și acelea spurcă pe om. Căci din inimă ies: gânduri rele, ucideri, adultere, desfrânări, furtișaguri, mărturii mincinoase, hule. Acestea sunt care spurcă pe om, dar a mânca cu mâini nespălate nu spurcă pe om* (Matei 15: 11, 17-20).

Evident, prin inimă Iisus înțelege gândirea/mintea omului, în sensul civic-moral, „rațiunile inimii” (subiectivitate, interioritate) ca înălțare spre „rațiunile minții”(obiectivitate, exterioritate), comunicarea cu aproapele creatoare a com-uniunii și com-unității, ca re/naștere din duh...de sus.

Așadar, nu neapărat curățenia trupească, ci curățenia morală (spirituală) este sensul schimbării sociale, ca regândire a relațiilor interumane. Conflictul dintre suflet și trup presupune o disciplinare a instinctelor omenești (a se citi trup/ corp), pentru a ridica și transforma emoțiile în sentimente durabile, gândite și reproduse intergenerațional: ce este născut din carne este carne, și ce este născut din Duh este duh. Nu te mira că ți-am zis: „Trebuie să vă nașteți din nou.” (Ioan 3:5-7).

În rest, dincolo de ideologii, Aristotel și Nietzsche aveau dreptate, prin violență, ca voință de putere, omul se va construi în varii ierarhii, de la s u b o m (necredincios, sărac, străin etc.), la aspirația depășirii condiției umane, ca s u p r a o m (îndumnezeit, erou, bogat etc.). Status-urile și rolurile sociale se vor stabili pe varii criterii societale, în funcție de ethosul și nevoile acesteia sau pe violență (cucerire, înrobire, spoliere etc), prin manipularea fricii și dragostei.

„Omul nou,, este posibil, printr-o ordonare a Fricii și Iubirii, ca piloni ai emoțiilor umane, care trebuiesc educate și transmise. În secundar, și a Foamei, pentru că „omul nu trăiește numai cu pâine” (Matei 4:4), în pofida ambiguității, încă actuale, reiterată și de Marx vs. Hegel, dintre „Pâinea noastră cea de toate zilele dă-ne-o nouă astăzi” și „Pâinea noastră cea spre ființă dă-ne-o nouă astăzi”.

Dacă frica este doar pentru cei păcătoși (pentru credincioși este o cutremurare față de măreția divină, a cunoașterii infinite, dragostea de aproape este universală, inclusiv pentru dușmani, pentru că ea construiește com-unitatea și com-uniunea, Puterea de a ne apăra de Rău. De aceea „dragostea e mai puternică decât moartea, dacă dragostea nu e, nimic nu e”. Rezultă că uniunea și unitatea lumii depinde de modul în care sunt găsite similaritățile iubirii (philos, agape, eros).

Dar cum iubesc cei neiușiți, cei excluși, cei urâți/ țapul ispășitor/victima, dușmanul?

Cultura Orientului este mai „sufletistă”, mai sensibilă la o abordare sentimentală/ instinctuală a realității, o cultură a interiorității (inimii) și misticismului, mai centrată pe corporalizarea existenței, pe când cultura Occidentului este mai „rece”, mai sensibilă la gândirea cu propria minte (reflexivă), o cultură a exteriorității (gândirii) și spiritualizarea existenței. Orientul a menținut religiosul în dreptul public, Occidentul l-a scos și l-a inclus în dreptul privat. Nu este o diferență între ateism (Occident) și misticism (Orient), pentru că secularismul european este fundamentat pe

creștinism, de la drepturile omului, la stilul de viață. Este doar un sistem diferit de ordonare a valorilor, care a separat Orientul de Occident dintotdeauna. Evident, și în valorile Orientului și în ale Occidentului sunt nuanțe care creează diferențe.

De fapt, așa zisa tradiție rromă este orientală, în practici, iar aspirația spre modernitate/ europenizare (integrarea socială) a unora dintre noi este occidentală, în tendințe. De principiu, aceasta ar fi diferența esențială dintre „rromii tradiționali” și „rromii moderni”, cu nuanțe locale specifice sau pur imaginare. De pildă, gitanii spanioli nu mai știu limba maternă de cinci secole, dar și-au păstrat mult mai bine cultura ca cei din Est, mai lingvocentriști (specific Europei de Est).

Evident că limba este expresia unei culturi și că modernizarea tradiției rrome trebuie pornită de la sinteza valorică. Să știi multe despre Eminescu și Shakespeare, Ștefan cel Mare sau Napoleon, dar să nu știi nimic despre Rumi, sau Hafiz, nimic despre istoria Orientului, este un fel de a trăi ca un copac fără rădăcini! E un conflict, ca și cum am fi androgini, iar eșecul nostru continuu vine din faptul că nu reușim să edificăm o elită spirituală care să facă sinteza a ceea ce suntem și să ne arate drumul spre Adevăr. Nu reușesc, nici intelectualii rromi, pentru a ne dezvolta/ moderniza cultura, nici krisinitorii (cândva, păstorii Rromanipenului/Legii țigănești), nici pastorii religioși (în această reconvertire în masă a rromilor, din ultimii 25 de ani).

Ca un exemplu, Fecioara Maria cu Iisus copil, în icoanele creștinismului oriental seamănă leit cu țiganca cu puradel, amintind de perioada când strămoșii noștri locuiau în Orient (până spre secolul 15). Focul minții de deasupra capului lor este ceea ce am pierdut, pentru că am abandonat. Or, se știe, omul este după chipul și asemănarea (dumnezeilor) zeilor ancestrali, cultualul (religiosul) determină practicile culturale, stiluri de viață, prin gândirea arhetipală/ instinctivă, transmisă oral, generațional, prin religie, tradiții și obiceiuri.

Dar de unde din Orient, căror foști zei și profeți le datorăm binele și răul mentalităților noastre? Lui Buddha, omul-zeu indian, pentru care fericire înseamnă abandonarea, eliminarea oricărui ideal, pentru a evita suferința? Persanului Zarathustra, profetul-mag al extazului cântecului și dansului? Lui Orfeu și orfismului, lui Dyonisos (sau Pan) - zeii greci ai muzicii și hedonismului?

Islamul fiind tolerant cu diferențele culturale, cvasitotalitatea rromilor așa zis musulmani sunt sufiști, alawiți, șiiți etc. - un sincretism între zoroastrism, creștinism și islamism.

Rromii din zona creștină (europeană) au fost considerați păgâni (athinganos), chiar și acum modul acestora de a se raporta la creștinism este

privit cu suspiciune, tocmai pentru pasiunea, considerată mai degrabă bigotism (în fapt, sufism).

Este cultul sfintei Sara Kali (cea neagră), la rromii catolici, Erdelezii (Giurgeovdanul) rromilor musulmani și creștini ortodocși o sinteză sufistă ascunsă (batin) a ideii de dragoste divină mai ușor de descifrat din Tratatul iubirii (mistice) a lui Ibn Arabi (1203-12400 sau Cartea iubirii (mistice) a lui al Ghazali?

Rromii nu au biserică (nici zoroastrienii, sufiștii), conform credinței că Dumnezeu este în fiecare din noi: Nu știți ca voi sunteți templul lui Dumnezeu și ca Duhul lui Dumnezeu locuiește în voi? (1 Corinteni 3: 16), Căci, iată, împărăția lui Dumnezeu este înăuntrul vostru (Luca 17:21).

În fine, unele subgrupuri rome resping icoanele, ca și în vremea iconoclastiei frigiene a athinganoilor (sec. 7-12), bogomilismului/catharismului (sec. 11-15), proto-protestantismului husitismului și fraților boemi (sec. 15-16).

Absența lui Iisus din tradiția spirituală rromă pare să fie o reminiscență a arianismului și nestorianismului, pentru care Iisus era Fiul Omului, cel mult un profet, pentru că ceea ce este sacru nu poate fi profan, ar fi desacralizat/profanat. Despre athinganoii frigeni/galateni se știe că erau iudaizanți (respectau Legea lui Moise, fixată pe pur-impur, nu pe cea a lui Iisus, mai relaxată). De altfel, nu doar Iudaismul a respins învățăturile lui Iisus, ci și Islamul, care reformează de fapt Crestinismul oriental, după 6 secole de existență.

Aceste diferențe fi o explicație sufistă de ce Sfânta Sara Kali nu are copil, este Fecioara Eternă și de ce rromii nu reușesc re/nașterea de sus...din duh (chistică).

Este traducerea Bibliei în rromani, ca și traducerea din latină sau greacă din sec.16, începutul Reformei, ca trecere de la cuvântul spus (oralitate), la cuvântul scris (cunoaștere)?

Dacă suntem în Europa, da, pentru că istoria Europei s-a creat în acest mod. În fine, trece cultura rromă de la matrice (cultura maternității, femeii/mamei) și patrie (cultura paternalismului, bărbatului/tatălui), la cultura eroului, ca Iisus sacrificându-se pentru toți?

Cam pe aici este (in) decizia noastră actuală: unii stau blocați în nostalgia trecutului, alții în speranța viitorului. Din păcate, și asta este specific inerției rome, nici nu reconstruim fidel trecutul oriental, după vechea schiță mentală (a se vedea ridicolul caselor pagodă, dansul din buric, manelele și producția de tinichele), nici nu ne asumăm o nouă viață, în Occident.

Nu ne asumăm, pentru că nu cooperăm, fiecare se descurcă pe cont propriu (individualism primitiv)

Obsolescența și hamartia (greșeala tragică) a „țigăniei”

Conflictul dintre structura/forma și conținutul/fondul culturii națiunii rrome: rr/omul fără umbră - rr/omul invizibil - rr/omul fără trup – rr/omul fără însușiri (identitate) –rr/omul inutil - ca om interimar.

În iunie 2013, cu 2 luni înaintea morții lui Nicolae Gheorghe, a apărut articolul-autobiografic „Bă, de ce ești tu țigan?” , povestea auto-rejectării unui Faust rrom, inclasabil. În ultimele texte, Nicolae încearcă obsesiv un răspuns care să explice care a fost greșeala tragică (hamartia) care a dus la catastrofa sufletului său , destinului de erou tragic (descriș încă din vremea lui Aristotel, cunoscut și în religie, Iov), dar mai ales al viziunii sale despre politicile pentru rromi, compromise brusc, de „cazul Mailat” (2007). Această ultimă apariție mediatică a lui Nicolae Gheorghe este prețioasă pentru că este o autobiografie-autoanaliză, importantă în demersul hermeneutic al viziunilor sale strategice pentru/despre rromi, mai ales pentru a le reconstitui și a înțelege ce vicii de conținut (cultură) sau de formă (structură) le-au pulverizat.

În formularea lui Nicolae Gheorghe, „țiganul nu poate fi rrom; om poate, dar ca o specie tolerată de subom” (neom, om de departe) pare un conflict între ura de sine și ura rasială, ca reacție la stigmatul identitar. Țigănia (bohemianismul) este un habitus (predispoziții culturale) învechit de castă/ rasă/ clasă, ca păcat fundamental și catastrofic, la care trebuie urgent renunțat, pentru ca țiganii să devină rromi, la fel cum păgânii devin creștini, străinii-cetățeni, primitivii-civilizați etc. Este mai mult decât o formulare violentă și polemică a vinei colective (țigăniei), căreia individul îi cade pradă, Nicolae Gheorghe fiind partizanul individualismului metodologic, manifest, în contra colectivismului (însingurarea l-a făcut să rateze permanent ideea de solidaritate). Ca părere personală, nu țigănia, ca masă informă și dezordonată sau ca practici și comportamente indezirabile, ci elitele Mișcării rrome au un mod de solidarizare și structurare imoral – a se vedea catastrofa morală a FeDeR și dictatura „aristocratică” a PRPE. Rămâne valabilă ideea din epopeea „Țiganiada”, de acum 300 de ani, că tentația primitivă a puterii poate fi rezolvată doar coercitiv, printr-o guvernare anti-bariorea (anti-putere).

Să fi fost „greșeala tragică” la Nicolae Gheorghe sindromul unicității goetheene a omului superior, care se responsabilizează, ca erou, preferând, hamletian, onoarea (demnitatea), dragostei - de aici însingurarea și lipsa de prieteni? Greu de avut o opinie, lipsesc informațiile și lucrările manuscrise, încă nepublicate (ceea ce este de-a dreptul întristător). Oricum, pornind de la această sursă, căreia i-a agreat publicarea (deși era nemulțumit, ca de obicei)

voi dezvolta acest text, adăugând alte informații și interpretând/argumentând după criterii obiective. E de la sine înțeles că atunci când încercăm să-i înțelegem pe cei cu care avem comuniuni spirituale este o încercare de a ne înțelege pe noi înșine, pentru a nu repeta greșelile – în acest mod trebuie înțeleasă încercarea mea de a-mi explica biografia lui Nicolae Gheorghe.

Cum de a ajuns Nicolae Gheorghe de la fundamentarea modernizării culturii române, la criza identitară și la fundamentalismul destructiv al anti-„țigăniei” (bohemianism) amintește de „Colonia penitenciară” a lui Kafka, ca spațiu al ghetoului și disperării, și este un paradox care trebuie explicat în nuanțele subiective și obiective ale stigmatului identitar și conflictului patologic dintre ura de sine și ura rasială, ca ciclică și ciclotimică alternare a subestimării (sentiment de inferioritate) și supraestimării (sentiment de superioritate), de la wagnerism și supraomul nietzscheean, ca narcisism, la Iov și subom, ultimul om, ca autodispreț.

Este o temă a umilirii și resentimentului, resimțită de națiunile stigmatizate rasial, teoretizată de sociologii evrei Otto Weiniger (*Sex și Caracter*, 1903) și Theodore Lessing (*Ura de sine: sau refuzul de a fi evreu* 1930) cu prețul propriei vieți (O.W s-a sinucis, T.L a fost asasinat de naziști).

În această paradigmă a implacabilului nașterii într-o identitate stigmatizată, care fac inutile aspirațiile, trebuie înțeleasă și opera lui Franz Kafka, un scriitor eminent antirasist, inclusiv dorința sa testamentară de a-i fi arse manuscrisele, ca imposibilitate a rațiunii de a învinge iraționalitatea excluderii rasiale a antisemitismului.

Tema dedublării celui rasializat, ca sfâșiere a sufletului, a fost teoretizată și de sociologul afroamerican W. E. B. Du Bois (*Sufletele negrilor/The Souls of Black Folk*, 1903), dar mai ales de psihiatrul afro-caribian Frantz Fanon (*Piele neagră, măști albe*, 1952; *Blestemații pământului*, 1961), la nivelul culturii de masă afroamericane de romanul lui Ralph Ellison (*Omul invizibil*, 1952), iar la nivelul culturii mondiale de romanele scriitoarei Toni Morrison (premiul Nobel pentru literatură, în 1993). Preocuparea pentru maniheismul nihilist al omului, nu putea scăpa abordării existențialiștilor postilumiști Feodor Dostoievski (între care *Umiliți și ofențați*, 1861; *Însemnări din subterană*, 1864) și Friedrich Nietzsche (între care *Așa grăit-a Zarathustra*, 1883; *Dincolo de bine și de rău*, 1886). La români, tema urii de sine și a rușinii de a fi român a fost abordată și de Emil Cioran (*Cum poate fi cineva român?*, în *Tentația de a exista*, 1954), Sorin Antohi, Luca Pițu, H.R-Patapievici etc.

În toate cazurile, aceste „voci” ale disperării și revoltei, ca trăsătură puternică de caracter, sunt ale personalităților/elitelor națiunilor rasializate/

oprimate, intelectualilor și artiștilor, care trăiesc dureros nevroza disocierii și ambivalenței lor spirituale, între o etnicitate captivă rasismului și excluderii, ca elită a unui popor care și-a abandonat speranța, dar și ca elite ale unui universalism umanist și ficțional. Or, dincolo de universalism, obiectiv, dpvd al principiului identității, națiunile nu pot fi înțelese decât în raport cu ele însele, ca ethos specific (ceva este ce este), în raport cu principiul non/contradicției (ceea ce nu este, nu poate fi) și principiul terțului exclus (ceea ce nu este, nu este). Schema „narațiune – narațiune – rațiune – națiune” devine emergentă și insurgentă, ca „eternă reîntoarcere a refulatului” (fiului rătăcitor), decisă intelectual, ca voință de auto-depășire (“voință de putere”), într-o etică autentică.

Acest mecanism de apărare motivează elitele, care au de ales între o sinucidere a ethos-ului/ specificității culturale, sau să lupte pentru recunoașterea culturii originare, să nu-și abandoneze poporul opresat și să nu se asimileze cultural (deși cazurile de apostazie etnică sunt frecvente, de la Heine și Chamisso, la tragicul inocent Mihail Sebastian și ciudatul Nicolae Steinhardt; de la asimilaționistul afroamerican Theodore Washington, la Obama; de la Ioan Budai Deleanu, autorul epopeii „Țiganiada”, în care imaginează managementul națiunii, la arhimandritul Calinic Popp Șerboianu, care fondează Mișcarea de emancipare a rromilor).

Suferința, ca identitate, presupune trauma urii de sine, nevroza unei identități dificile. În toate situațiile, criza identitară are ca premiză o reformă radicală a națiunii, ca decolonizare a minții și depășire a sentimentului de inferioritate/inferiorizare. Evident, poate părea un iluzoriu scop final, dacă nu luăm în calcul că demnitatea solicitată este o luptă împotriva înjosirii, o eliberare detonatoare de resentimente și psihoze: frică, îndoială, dezgust, ură, insecuritate, stigmatizare, excludere etc. Rezultatul: o creștere a sentimentului propriei valori, stimă de sine pozitivă, echilibru mental, autonomie personală și solidaritate, dinamism, ordonarea haosului interior și al valorilor, auto-evaluare, auto-valorizare, auto-responsabilizare, independență.

Ieșirea din nevroza sentimentului de inferioritate:”...forța motrice și scopul final al nevrozei, născut din sentimentul de inferioritate, este intensificarea sentimentului propriei valori, care încearcă mereu să se impună cu o forță deosebită...forma de manifestare a unui efort și a unei dorințe, care își găsesc începuturile adânc înrădăcinate în natura umană. Forma sa de manifestare în sine, care ar putea fi denumită și voință de putere (Nietzsche), ne arată că la mijloc se află o forță deosebită, care acționează în mod compensatoriu și care își propune să pună capăt insecurității interioare general umane.....să își consolideze poziția pentru a revoluționa lumea .

Aceasta a fost și intenția articolului „Bă, de ce ești tu țigan”, prin care Nicolae Gheorghe, presimțindu-și sfârșitul, face aceste mărturisiri despre rănilor ascunse în suflet toată viața, ca parte a testamentului său spiritual și ca decizie pe ar trebuie s-o ia rromii, ca „preț al libertății” (un concept cu o semantică particulară în viziunea sa despre curajul demnității, ca responsabilitate morală), a alege între ura de sine sau revoltă, ca damnare sau libertate și demnitate: „Revoltați-vă și veți fi liberi! Imaginându-mi un asemenea moment, visând la el așa zice: da, și eu sunt rrom - et in Arcadia ego - am devenit rrom”, cum spune, testamentar, Nicolae Gheorghe.

Dar cum ar fi posibil? Pentru solidaritate, com-uniune, com-unitate și comunicare transformațională, națiunea are nevoie de mituri, la fel cum, în Micul Prinț, prietenia are nevoie de rituri. Între mitul uriașului Golem, creat din lut de înțelepții evrei pentru a apăra comunitatea evreiască de violența pogromurilor medievale, ca salvare colectivă, și mitul individualist al lui Faust, care-și vinde sufletul pentru a se reîntoarce în natura umană, ca un Don Juan care nu-și mai caută sufletul pierdut în trupul femeilor (dragostea ca reîntoarcere în inec și renaștere), Nicolae Gheorghe reiterează mitul evreiesc al lui Chamisso, a rromului fără umbră (care și-a pierdut/vândut umbra), mitul afroamerican al rromului invizibil (Ralph Ellison, 1952), ca om fără însușiri, om inutil, fără identitate (subom/neom), și rescrie cu propria viață mitul, drag lui, al nihilismului și anarhiei gândirii magice a țiganului Melchiade vrăjitorul-circar din romanul Un veac de singurătate (Marquez, 1967), care stăpânește cunoașterea ocultă a trecutului și viitorului, mai presus de cunoașterea cultă (rațională, a gândirii logice) sau incultă (irațională la nivelul simșurilor). Din roman nu e deloc clară înțelepciunea lui Melchiade, care spune doar paradoxul că „lucrurile au și ele viață, totul este să le trezești sufletul”, iar epigraful său este lapidar, ca o formulă magică de vrăjitor sau alchimist: „Primul din spiță este legat de un copac și furnicile încep să se înfrupte din ultimul”. Altminteri, dacă nu cumva este doar părerea naratorului sau șmecherie țigănească, Melchiade moare și învie după plac, rescrie destinul unei comunități în cheia freudo-marxistă a lui Deleuse și Guattari, în linia economiei libidinale a lui Bataille, ca unificare a corpului cu sufletul (spiritul) și devine, progresiv, o stafie, un simulacru al rromului fără trup.

Ca și Melchiade, Nicolae Gheorghe este un solitar, care și-a abandonat comunitatea (sau a fost alungat!), trăind într-o auto-exilare demnă, un individualism metodologic. „Țiganul NU poate fi rrom; om (gadjo), poate, dar ca o specie tolerată de subom” - spune Nicolae Gheorghe - pentru a deveni rrom, țiganul trebuie să NU mai fie om fără umbră, om invizibil, om fără trup!

Ceea ce atacă Nicolae Gheorghe este obsolescența (învechirea, ieșirea din uz) practicilor țigănești (vrăjitoria, lăutăria, ca șmecherie/ Metis/meșterea), căreia îi opune cosmopolitismul, ca universalizare a valorilor, chiar cu prețul detraditionalizării prin asimilare, anihilării istoriei și memoriei. O alternativă care a eșuat lamentabil, refuzată și de gagii, și de rromi, cosmopolitismul, ca și umanismul, clamând relativismul cultural (și moral) al egalității culturilor, așa cum a făcut-o structuralismul, dar nu și pe cel al cunoașterii și civilizației tehnice, care separă radical lumile și oamenii. Să fi considerat, Nicolae Gheorghe, ca și Augustin, că oamenii se direcționează, ca și plantele sau insectele, spre lumina cunoașterii (cunoașterea aurorală), printr-un proces mimetic, de tropism? „Pacea eternă”, de la Iisus, la Kant, este un proiect de împlinit, un ideal, dar nu poate extrapola asumările unui „contract social” care să stipuleze responsabilitatea asumată și contribuția părților semnatare în păstrarea comunității și com-uniunii.

După 2007, când viziunea sa cosmopolită s-a prăbușit și s-a întors, învins, Nicolae Gheorghe a constatat surprins - spune asta în interviu - că în anii în care lipsise ideile Mișcării rrome se schimbaseră radical. Comisia TehEtnică (2007-9) un For al Mișcării rrome considera că integrarea socială și combaterea sărăciei sunt iluzii fabricate de stat, ca eschivare/ tergiversare a măsurilor de incluziune echitabilă, antirasismul trebuie să fie răspunsul rromilor la instrumentalizările europene ale „cazului Mailat” și excluderii istorice. În 2007, deja documentul „A treia cale, A doua abolire, Un singur adevăr - o viziune strategică asupra (auto-) educației și culturii rrome” și „Rromanothan. Memorandumul rromilor pentru politici publice” (8 aprilie 2007) semnalau schimbările de paradigmă, ca „reîntoarcere la popor” (cultural turn). Vectorul acelor idei ale schimbării de paradigmă a fost Florin Motoi, susținut managerial de Gelu Duminica și Vasile Ionescu. Deși de acord, ca principiu, Nicolae Gheorghe a rămas consecvent ideii că schimbarea socială înseamnă o preschimbare violentă a elitelor și „cupolizare” (supra-structurare), nu o reîntoarcere spre popor, pentru relegitimare și solidarizare, care i se părea un risc prea populist și incontrollabil (a se vedea Revoluția franceză și Revoluția rusă, ca schimbare haotică de structură). De aceea, sloganul „Revoltați-vă și veți fi liberi” se referă la o revoltă nonviolentă, interioară, de trezire și schimbare, ca răspuns și ricanare/ respingere a sloganului propus de Aven Amentza „Înnegrîți-vă și veți fi liberi” (în sensul acceptării și centrării pe realitatea cetățeniei culturale și solidarității etnice).

Cee ce a urmat, consecință a acestor viziuni, a fost o reinventare a ACRR/ Alianța Civică a Rromilor din România (structura tinerilor sorosmaoiști), care s-a politizat și „democratizat”, a devenit ACDR, într-o ofensivă care s-a vrut demolatoare a tuturor vechilor structuri rrome (de la sectorul ONG, la Partida Rromilor), inclusiv a viziunii Comisiei TehEtnice.

Evident, puciul a eșuat, eșecul a fost lamentabil, pentru că elitele care au vrut să se instaleze la putere nu aveau nicio legătură cu poporul rrom, doar cu puterea statului (interesată doar de voturi), dar răul se produsese, solidaritatea și alianțele Comisiei TehEtnice fuseseră distruse. După o încercare timidă de reformă (PNR/Planul Național pentru Rromi, crearea Subcomisiei Parlamentare pentru Rromi), PRPE a fost constrânsă să abandoneze, aflată în riscul de a fi eliminată de la Putere de anarhia tinerilor soros-maoiști, motiv pentru care s-a re-satelizat, ca „mașină de vot” a PSD, ca recădere în trecut. ACDR, după ce a cochetat cu politica a intrat în criză și a fost vândută, la propriu, „regelui” Dorin Cioabă, devenind actualul PADR/ Partidul Alianța Democrată a Rromilor.

A fost ultima încercare a lui Nicolae Gheorghe de a-și impune viziunea cosmopolită a „societății deschise” (soros-maoism), lumea rromilor se schimbă mai mult decât voia să înțeleagă. 2007-2013 sunt anii tragici ai lui Nicolae Gheorghe III Testamentarul, când se prăbușește în praf din înălțimile la care urcase, prin meritele sale unice. Îi moare unicul fiu, căsnicia i se destramă, este alungat de discipoli, negat și uitat de toată lumea, iar o depresie prelungită îi va declanșa un cancer de colon care-i va provoca sfârșitul.

Au urmat anii destituirii sale civice, desolidarizării apropiaților și discipolilor, așa cum se întâmplă cu învinșii. Ca ultim paradox și catastrofă morală, ultimă umilire a credinței sale, foștii săi combatanți, reuniți în FeDeR, devin aliații „dușmanilor naturali”, PSD și Partida Rromilor. Dar, ca paradox al răului, retras în singurătatea în care fusese alungat, Nicolae Gheorghe scrie cele mai importante texte ale sale, devine ceea ce am putea numi Nicolae Gheorghe III, care analizează și completează noile viziuni ale rromilor, completându-le cu propria cunoaștere și propriile îndoieli, într-un testament-sinteză pentru viitor. Un viitor în care va dăinui, ca fondator al gândirii moderne despre rromi și, mai ales, ca o conștiință fondatoare.

Destinul, felul de a merge până la capăt, însingurarea, revolta solitară și eșecul său îl amintește pe cel al fondatorului de drept al Mișcării rromilor din România, arhimandritul Calinic Popp Șerboianu (1882/3-1841). Ca și acesta, pentru care convertirea la creștinism a rromilor era mântuirea/salvarea, pentru Nicolae Gheorghe mântuirea ar fi fost cosmopolitismul, ca sinteză a etnicității și modernizare, pentru a deveni națiune politică, egală și demnă cu celelalte culturi. Calinic Popp Șerboianu nu a mai trăit să vadă ororile Holocaustului, dar Nicolae Gheorghe a trăit până la capăt prăbușirea viziunii sale, ba chiar a avut timp să regândească ce posibile corecții pot fi făcute în viitor, când rromii vor fi pregătiți pentru re/naștere prin re/forma structurilor și r/evoluția morală a culturii. Praxiologic, daimonul teoriei este validat sau nu de practicile maselor, dar doar printr-o comunicare dialogică, nu prin dictat sau solilocvii.

CĂLĂUZA CELOR CE VOR SĂ IASĂ DIN PUSTIUL RASISMULUI

Au ratat romii mișcarea de trezire spirituală a lui Iisus?

Astăzi, de Ispas, conform tradiției Creștinismului, sufletul lui Iisus-Fiul Omului s-a înălțat la cer, misiunea sa umană pe pământ s-a încheiat. Venise pentru că Țara făgăduită evreilor (Israel) fusese cucerită de perși, de greci, apoi de romani, evreii își pierduseră iar libertatea și demnitatea.

Cum să nu devii o victimă perpetuă, supunerea ta nonviolentă și aspirația pentru libertate să nu mărească violența asupra celui care te opune? Ce șanse are disidența (dezacordul) manifest, într-o lume în care acordul este obținut prin frică? - aceasta este quintesența socială a mesajului lui Iisus pentru viața omului în "lumea Cezarului".

Totul depinde de alegerile pe care le facem. Între (1) pasivitate, ca supunere și abandon sau ca prefăcută supunere (lașitate) și (2) violență și confruntare inegală de forțe, există a treia cale: (3) militantismul activ, ca refuz al umilirii și opoziție onestă și demnă, decisă să sufere pentru dreptatea și adevărul în care crede. Pentru că, privat de umanitate și respect, omul riscă să se prăbușească în dezumanizare și umilire, să devină neom, subom, să-și piardă valorile morale, să devină „om de departe”

A treia cale a Mișcării christice de eliberare pune prioritar umanismul și chestiunea respectului demnității umane în fața conștiinței celui puternic, ca Pilat din Pont, care se poate spăla pe mâini, indiferent la soarta lui Iisus, dar care afirmă public nevinovăția acestuia.

Dincolo de mistică, dintr-o perspectivă pur sociologică, strategia de eliberare pe care a propus-o Iisus evreilor (mai apoi preluată și de alte popoare, dar mai ales de cele europene) a fost o viziune asupra reconcilierii pașnice dintre opresori și opresați. Ea pornește de la ideea că oamenii care sunt înrobiți nu mai pot avea niciun Dumnezeu, pentru că ceea ce urmează supunerii și umilirii nu este doar moartea civică a drepturilor și eticii/moralei, dar mai ales, moartea sufletului, abandonarea în disperare, reprimativizarea. De aceea, pentru a evita degradarea sa morală și rușinea, cel învins trebuie să evite dezumanizarea, prin solicitarea imperioasă ca supunerea sa să fie condiționată de dreptul la demnitate, ca limitare a posibilei injustiții.

Într-un conflict între forțe inegale, dezordinea publică și restaurarea ordinii, este posibilă doar prin nesupunere civică/protest, ca dispută prin

dialog echilibrat asupra Adevărului, în scopul atenuării, și nu al accelerării conflictului.

De altfel, #rezist sau#changeordie sunt forme de rezistență nonviolentă similare, prin care o masă de oameni protestează în limitele pașnice, decisă să nu se supună nedreptății. Iar, acest fapt face imposibilă violența oarbă a puterii, care este silită să accepte concesiile reclamate, pentru că uciderea celor învinși ar face un nonsens din poziția sa de învingător. Cu o singură condiție: dacă începi să protestezi, nu risca să eziți, pentru că Puterea ta nu este ce crezi tu, ci ce crede inamicul.

“Pentru o lume nouă (înnoită) este nevoie de științe sociale noi” - avea să spună Tocqueville, separând Ancient Regime de Modernitate, la fel cum Iisus a separat Vechiul Testament de Noul Testament.

Mișcarea de eliberare a lui Iisus nu mai este o „ieșire din Egipt” realizată prin voia Domnului, ca în Vechiul Testament, ci prin voința omului însuși - aceasta este cheia de înțelegere a Noului Testament, ca „îndreptare a Legii”, ca Mișcare și revoluție morală, ca adaptare la schimbările temporale și civilizaționale. Ea este fundamentată pe dragostea de aproape, cel cu care crezi com-Unitatea și com-Uniunea, ca responsabilitate de sine și ca responsabilitate publică, dar nu doar în sensul caritabil, ci și al mobilizării/solidarității: nu ești liber, dacă doar tu ești liber, ci propriul tău sclav!

Curajul de a afirma dreptatea face ca forța spiritului celui învins să fie mai puternică decât forța armelor învingătorului, dacă cel învins pune gândirea (mintea) mai presus de simțirea (instinctul, emoția) sa, și dragostea de adevăr mai presus de frică.

Pentru că și învingătorul știe, ca și cel învins, care este prețul libertății și demnității sale, că roata istoriei se poate inversa, pentru că învingătorul însuși este un învins care a decis să devină puternic.

Pentru a preîntâmpina reentimentele și revoltele, noul contract social se face cu obiective precise și realiste, în care dreptatea și drepturile nu se cerșesc, sunt subînțelese de ambele părți.

De aceea, prealabilă schimbării raporturilor dintre stăpân/ opresor și sclav/ opresat este revoluția morală transformațională prin „nașterea din nou...din duh”(conștiință), ca trezire a gândirii active.

Orice pare utopie poate fi o realitate a viitorului, în măsura în care se bazează pe credința, speranță și dragoste.

Principiul Mișcării revoluționare a lui Iisus asupra responsabilității omului față de Adevăr, exprimat nonviolent, ca drept legitim la libertate și demnitate (vezi și Camus, Omul revoltat), va fi reluat, dintr-o perspectivă laică, secularizată, și de Hegel, în „Fenomenologia spiritului”, în celebra teorie a recunoașterii dintre stăpân și sclav/ serv, ca fundament al conviețuirii pașnice și „păcii eterne” (Kant). O contribuție esențială a avut-o

Fanon, care a argumentat că diferențele radicale (rasiale sau culturale) fac imposibilă o împăcare și recunoaștere, dacă cel supus nu se revoltă, pentru a egaliza frica sa cu cea a stăpânului.

Pentru a deveni el însuși, omul trebuie să aibă curajul să se nască și psihic (din spirit), nașterea fizică (din carne) nu este o garanție a libertății și demnității, trebuie să-și gândească sensul vieții, să-și determine soarta.

Libertatea, ca liber arbitru, este co-dependentă, depinde de credința omului în absolutul cunoașterii (Dumnezeu) și în relația empatică și caritabilă cu aproapele, egalul său, ca premiză pentru mobilizare și solidaritate responsabilă.

De aceea, Mișcarea revoluționară a lui Iisus respingea ideea de leadership, considerând românizarea elitelor o abandonare ipocrită a propriului popor - de la Sanhedrin (un fel de Partida Romilor a vremii aceleia), la academismul gol-elitist (un fel de FeDeR).

Când Iisus spune, răstignit pe cruce, „iartă-i, căci nu știu ce fac!” (Luca, 23:34) este o absolvire a greșelilor poporului neștiutor, dar care trimite la somnul conștiinței discipolilor din Grădina Ghetsimani, când lipsa lor de solidaritate a impus decizia sacrificiului său. Dar, pentru că Adevărul fusese sădit în ei, căința și regretul/ remușcarea le-a dat curajul și forța de a fi demni și de a redeveni ceea ce erau.

Invers, vechile elite devin nonelite contrarevoluționare, frica de schimbare fiind conștientizarea că aceasta le-ar periclita avantajele și puterea, de aceea ura și resentimentul lor sunt constante.

Noul leadership trebuie să fie o comunitate de expertiză (apostolii iubirii adevărului cunoașterii și Conștiinței), nu o replică a mentalităților retrograde al vechii elite sau slugile stăpânilor.

Instituționalizarea schimbării se face de jos în sus, prin structurarea unor rețele și noduri de comunicare și expertiză (biserici), progresul sau regresul acestora fiind confirmat de dezbaterile publice și aderarea poporului la beneficiile publice ale acestora.

În fine, Mișcarea lui Iisus considera că schimbarea mentalităților în comunitate trebuie să înceapă prin asumarea rolului fondator al dragostei, ca identitate publică/ socială, mai presus de frica de lege, ca auto-responsabilizare, și separând-o de iubirea privată (omenească).

„Lăsați copiii să vină la Mine” este un îndemn educațional, părinții trebuie să transmită copiilor lor adevărul, pentru a fi continuat inter-generațional (libertatea este o luptă continuă, spune și celebra intelectuală și activistă afroamericană Angela Davis).

Pentru a fi respectată pacea, fiecare parte trebuie să o respecte.

Om trebuie să aleagă între Libertate și Dreptate/ Echitate socială, între a-și decide el însuși viitorul sau a aștepta pasiv ce aduce viitorul, asistând, când impasibil, când îndurerat, la spectacolul vieții sale.

Iisus respinge asistențialismul, dar cere ca spiritul caritabil să fie necondiționat, pentru că cel care dă este un om liber, dar cel care primește este un om dependent/ servil. Or, autonomia economică, alături de autonomia politică și autonomia culturală sunt „principiile axiale” care fundamentează existența sau moartea individuală și colectivă a omului și comunității sale.

Paradoxal, deși poporul evreu i-a respins violent viziunea, ca utopică (nerealistă), pentru că nu corespundea nerăbdării eliberării de opresiune, se face dovada că, cel puțin formal, elitele evreiești i-au urmat îndeaproape principiile renașterii spirituale graduale/ etapizate (dezvoltate mai ales după „Călăuza rățăciților” a reformatorului Moise Maimonide, în 1200 e.n.). La fel, națiunile europene care au început acum 500 de ani Reforma (1517) separând bigotismul (emoția mistică) de credință (prin fapte/dovezi), punând spiritul mai presus de corp și dragostea mai presus de frică.

Chiar și într-o societate secularizată (nereligioasă), toate teoriile schimbării sociale sunt simple adnotări ale Mișcării spirituale a transformării omului prin voință de autodepășire, teoretizată de Iisus. Simplificat, schimbarea culturii organizaționale, ca modernizare a tradiției, trebuie să fie o gândire adaptată și permanentă la schimbări. *Și veți cunoaște adevărul, iar adevărul vă va face liberi* (Ioan 8:32) înseamnă că, individual și colectiv, trebuie să pornim de la adevărul despre noi (etica autenticității), din perspectiva Celuilalt, potențial Aproape/ Același.

Evreii și afroamericani, popoare rasializate ca și rromii, au pornit revoluția morală, ca schimbare/reformă radicală, de la antisemitism și rasism, regândindu-și atuurile în fața Puterii Celuilalt: evreii, prin performanță intelectuală, afroamericani, prin performanță artistică.

Rromii? „Cred că Mesia va veni și chiar dacă întârzie îl aștept în fiecare zi” - spunea la 1200 evreul Moise Maimonide, și acest gând a devenit *Călăuza rățăciților* care caută să regăsească drumul drept!

Și la rromi, Pakivul (credința, încrederea, credibilitatea) nu ar trebui să fie așteptare ci, conform învățăturilor lui Iisus, o mântuitoare continuă pregătire a viitorului.

Zbor deasupra unui cuib de ciori

„Țiganul nu poate fi rrom; om (gadjo, român) poate, dar tolerat ca o specie de subom” (neom, om de departe, primitiv etc.) este - dincolo de violența nietzscheeană a formulării - constatarea absenței responsabilității

civice a țiganilor, neputinței de a deveni rromi, făcută de însuși fondatorul Mișcării civice rrome, activistul Nicolae Gheorghe, sociolog și diplomat. Acum fix patru ani, în seara zilei de 8 august 2013, anunțăm public decesul fizic al omului Nicolae Gheorghe, fără să știu că va fi începutul cronicii agoniei mortale a unei întregi națiuni. Și, pare deja sigur, că va supraviețui propriului popor, așa cum se întâmplă cu marii vizionari. Cvasi-necunoscut în România, dar o somitate internațională cu largă recunoaștere, care a reformat și revoluționat gândirea modernă despre politicile pentru rromi, Nicolae Gheorghe murise după ani de uitare și negare, după ce, în 2007, atât instituțiile internaționale, cât și finanțatorii și statele i-au retras sprijinul. Motivul: devenise un Moise care își pierduse poporul pe drumul spre libertatea și demnitatea din Țara făgăduită, a laptelui și-a mierii. După 40 de ani de activism pentru drepturile rromului, prin cantonarea în bigotism civic și corectitudine politică, ajunsese în punctul din care plecase, începând cu curajoasa sa disidență și critică a politicilor rasiste ale sistemului comunist românesc (*Mărturia unui țigan*, 1982) și terminând cu articolul radical la adresa statului român post-comunist actual, din *The Guardian* (România se eschivează de la responsabilitățile sale față de rromi, 2010).

N-am fost și nu sunt un admirator al dogmatismului și instrumentalizărilor sale strategice, rătăcite într-un idealism postkantian al „dialogului surzilor” și alienării, dintre „revoluția continuă” freudo-neomarxistă a lui Marcuse și reforma de reîntoarcere la „societatea deschisă” în versiunea Popper-Soros, ca ruptură dintre formă (structură) și fond (conținut), dar - nolens/volens - eșecul său este o ocazie de a nu-i repeta erorile. De altfel, le menționează el însuși, cu onestitate, într-un testament spiritual scris în anii (auto) excluderii sale din viața publică, cu titlul „Rromii - de la victimizare, la emancipare”, ca ipoteze de lucru, dacă rromii vor face din libertate și demnitate obiectivul unei viitoare strategii de luptă împotriva rasismului: „Obiectivul comun al Mișcării rromilor ar trebui să fie clar: organizarea, mobilizarea... bazată pe continuarea luptei împotriva rasismului.” Or, constatarea este că nu există măcar o definiție minimală a specificității rasismului românesc (derivat din Sclavie și Holocaust, eugenismul biopolitic românesc centrat pe „neam”, ca superioritate rasială, primordialism, excepționalism etc.), deși nu românii au inventat rasismul! O altă constatare este că statul român recunoaște constituțional rromii ca minoritate națională (națiune cofondatoare a statului român), a creat instituții de reprezentare (Agenția Națională pentru Rromi, Centrul Național de Cultură a Rromilor, Birouri Județene pentru Rromi etc.), finanțează anual Partida Romilor (hm!) pentru prezervarea și dezvoltarea identității etnoculturale (cetățeniei culturale), acțiunea afirmativă în educație a scos pe

bandă rulantă o elită universitară (chiar dacă slab calificată), mai bine de 5.000 de rromi sunt de profesie rromi prin varii instituții ale statului etc.

În pofida acestor evidențe, lucrurile merg foarte prost, chestiunea rromilor români emigrați prin statele lumii nu doar că irită cancelariile statelor, dar și pun chestiunea unei „reprimitivizări” specifice, ca recădere în trecutul medieval, prin nomadism, contracultură și refuz al sociabilității, anarhie și neguvernamentalitate etc. A cui e vina? În Testamentul său, Nicolae Gheorghe identifică o ipocrizie perdantă a politicilor guvernamentale ale statului român, care confundă incult incluziunea nediferențiată a rromilor în drepturile sociale/cetățenești cu asimilarea, aculturația (românizarea)-fapt care-i irită și pe români și pe rromi. Cealaltă eroare, tolerată de stat, captiv clientelismului politic, este auto-sabotarea rromilor de către rromi (țigani), prin transformarea Partidei Romilor într-o agenție electorală pentru partidele majoritare, fapt care a dus la crearea unor false elite, în care tot felul de lichele și oportuniști își spun unul altuia „lideri”.

Ca și în „Țiganiada” lui Budai Deleanu (1800-1812), urmașii lor nu-și asumă un destin colectiv, dar se auto-decimează în lupte intestinale pentru putere individuală; nu-și modernizează tradiția culturală, ci perpetuează țigănia, prin practici culturale învechite și contraculturale (ca exotism, orientalism, bohemianism). Testamentul are un slogan pe măsură: „Revoltați-vă și veți fi liberi! Imaginându-mi un astfel de moment, visând la el, aș zice: da, și eu sunt rrom, am devenit rrom!” Cum Nicolae Gheorghe nu era omul retoricilor, dimpotrivă, anormalitatea acestei rupturi radicale dintre ideal și real are explicații cât se poate de serioase, vizează revolta rromului împotriva propriei inerții sociale, fără de care niciun nou contract social dintre populația majoritară și rromi nu va fi posibil. Nu e doar cazul României, ci al rromilor din mai toate statele europene. Cum populația rromă europeană are dimensiunea populației unui stat de mărime medie, iar ghețozarea nu poate fi o soluție, în noul context al morții relativismului și in/corectitudinii politice, impunerea responsabilității sociale va forța rromii să iasă din cultura rezistenței la schimbare (cultura sărăciei) și exploatarea nișelor de supraviețuire alternative, să înceapă modernizarea stilului de viață și practicilor culturale și economice.

Dezamăgită, marea masă a rromilor a preferat să abandoneze Mișcarea de emancipare a rromilor, dar fuga este doar o fugă de libertate, o desolidarizare care fragmentează puterea unui popor de a-și normaliza identitatea. Ostracizarea rromilor, deși nedreaptă, în principiu, va continua, până ce rromii își vor asuma ei înșiși rolul schimbării sociale, pentru a nu mai fi reprezentați, stereotip, de elitele oportuniste și de un underground al vechilor mentalități „țigănești”.

Nesiguranța și eșecul nostru, al romilor, sunt alimentate, otrăvitor, de dezamăgire și auto-amăgire, ca exces de sentimente și afecte, care duc, inevitabil, la nevroza auto-adorăției și egocentrismului maladiv, ca pierdere a contactului și dialogului cu noi înșine, a auto-controlului, auto-gestionării, autonomiei personale, sociabilității, solidarității. Vulnerabilizați de respingerea și inferiorizarea rasială, din nevoia de a ieși din stigmatul identitar, ne mințim sistematic. Credem că este o strategie evitarea asumării responsabilității personale, prin negarea certitudinilor realității și a propriului nonsens existențial (distorsiune cognitivă, bipolarism sau/sau, generalizare subiectiv-nevrotică), falsitate și inerție (ceilalți sunt răi).

Dar, mai ales, nesiguranța și nepriceperea noastră este evidentă în refuzul frustrat de a internaliza și valorifica valorile societale ale prezentului vieții noastre, preferând improvizația și compromisul moral realității dureroase, în așteptarea unei minuni salvatoare, care să ne răzbune resentimentul, nefericirea personală. Or, un om sau o națiune matură nu mai poate spera în Salvatori, ci în propria forță de a crea o istorie a vieții personale și colective.

Faptul că ne deprivăm de experiența luptei pentru propriul bine, bagatelizându-i importanța (de fapt, ne e frică de necunoscutul căutării unui drum!), ne împiedică să ne dezvoltăm abilitățile și cunoașterea de sine. Este, de fapt, o sinucidere, un fel de a deveni un mort-viu, zombificat, frica de viitor devine un mod de a uita de noi înșine, de a pierde contactul cu proiectul vieții noastre, de a eșua în lacrimi și neputință. Apoi, în timp, apar consecințele dureroase ale alegerii noastre de a ne auto-amăgi: regretul că nu am avut puterea de a fi sinceri cu noi înșine, printr-o reală cunoaștere de sine, că am preferat să ne plângem de milă și să-i acuzăm pe alții de nereușitele noastre, că am substituit Adevărul iluziilor și fanteziilor, dar mai ales că asta a însemnat supunere necondiționată, acceptarea umilirii, nu luptă pentru demnitate și libertate.

Nu mai suntem nici măcar Eroul vieții noastre, ca în visele copilăriei, ci Antieroul ei, Răul, cel care a ratat totul, pe care ura de sine îl transformă în propriul dușman. Prin auto-amăgire ne-am rănit pe noi înșine, ne-am făcut incompatibili cu orice șansă de succes, ne-am învins/ ucis viitorul, prin acceptarea suferinței fără margini. Constatarea este că mai ales noi înșine am contribuit la propria distrugere, prin inerție și atitudine noncombat.

Ești ceea ce gândești și ce faci, când plângi nu vezi clar drumul, nu te auzi nici pe tine, nici măcar vocile noastre, ale celor care vrem să-ți sărim în ajutor, ca să eviți ambiguitatea și ceața!. Uneori poate fi prea târziu să mai schimbăm opțiunile eronate ale trecutului, să ne mai schimbăm pe noi înșine, pentru că nu putem schimba realitatea de unul singur, dar trebuie și

merită măcar să lăsăm celor care vor veni testamentul experiențelor noastre de viață, a convingerilor și concluziilor la care am ajuns.

De la "Mărturia unui țigan"(1982) și „Rromii între victimizare și emancipare”(2012), la „Bă, de ce ești tu țigan?”(2013), Nicolae Gheorghe este călăuză celor care vor, prin cooperare (solidarizare) să traverseze pustiul existențial al rasismului.”Revoltați-vă și veți fi liberi! Imaginându-mi un asemenea moment, visând la el, aș zice: da, și eu sunt rrom – et in Arcadia ego – am devenit rrom!” este quintesența martirajului său pentru aflarea Căii adevărului pentru poporul rrom. Ea spune că prima revoltă este împotriva propriei comodități, impasibilității, că re/nașterea, re/forma și d/evoluția trebuiesc precedate de o revoluție morală, de conformare a eth(n)osului rrom cu valorile universale.

Nu mai putem spune că trecutul (strămoșii) nu ne-a lăsat niciun testament, că suntem niște copii abandonați, orfani, pentru că există acum o hartă mentală care ne poate orienta în lupta pentru demnitate, libertate și prosperitate: Testamentul Demnității și Libertății Rromilor (Dodecalogul lui Nicolae Gheorghe). Chiar dacă acum nu avem forța solidarității de a ieși din pustiul rasismului, Testamentul va fi necesar pentru când vor veni cei curajoși și vor schimba gândurile în fapte!

Doar de tine depinde eșecul sau succesul vieții tale, dar mai ales de abilitățile tale de cooperare cu cei asemenea ție. Nimeni nu știe mai bine ca tine ce este de făcut, în ceea ce privește viața ta, dar ea va fi reușită doar dacă va avea legătură cu viața noastră, celor asemenea ție.

Dacă nu schimbi nimic, nu se schimbă nimic, (auto-)depășirea de sine (ca dezvoltare personală) este o luptă între tine și tine. N-o pierde! Ești puternic doar când ai curajul de a fi tu însuși, nu când te ascunzi de tine însuși! Trăiește sincer, nu te auto-amăgi, caută adevărul din tine în ochii Aproapelui, nu în propriile fantasmă și însingurări, invidii, orgolii. Aspirațiile tale depind de noi, de acceptarea noastră, nu de tine, doar dictatorii pot altfel, de aceea sunt urâți. Dacă ai fi solidar cu noi, am fi mulți și cu propria noastră putere, puternici!

“Nu anii din viața ta contează, ci viața din anii tăi” (Abraham Lincoln), ești sau ceea ce ești, sau ceea ce devii, prin re/nașterea din duh (conștiință), pentru că doar cei care au curajul să meargă până la capăt știu ce înseamnă departe și aproape, mult și puțin, răul și binele etc. Decide-te: vrei dragoste sau ură? Tu, ce dai: dragoste sau ură? Spune și arată clar lumii, ca să nu se teamă de tine (sau să se teamă de adevărul pe care-l reprezinti!), sau să nu te temi de ea, sau să nu te mai temi de tine!

Dar totdeauna între dragoste și adevăr stă dreptatea. Alege dreptatea, dacă ții la adevăr și dragoste, pentru că doar prin ele poți fi sincer, înafara auto-amăgirii, auto-mințirii, auto-păcăririi.

2016 a fost anul crizei și prăbușirii catastrofale a Mișcării rrom, atât a sectorului politic (care s-a dovedit doar o gogoasă demult stricată), cât mai ales al celui civic (redus acum la câteva ONG-uri rrom „prestatoare de servicii” pentru stat și finanțatori), dar și al căutării unor soluții de redresare (FeDeR, FAR, PRD). Indiferent de crizele de poziționare ale vechiului și noului leadership rrom, dacă nu ne vom replia rapid, deciziile de viitor vor fi luate, cu sau fără ei - așa cum obișnuiește statul român, din păcate.

Viitorul pare destul de sumbru, mai ales în ceea ce privește migrația disperată a rromilor români în statele Europei, care a forțat includerea antigypsismului (rasismului antirrom) ca politică transversală în politicile publice naționale și europene, pentru a bloca excluderea pe criterii rasiale, cauză a exodului.

România are de dat un răspuns concret statelor UE, în condițiile în care de mulți ani a neglijat total găsirea de soluții, indiferent de guvernările de stânga sau de dreapta.

Soluțiile previzibile sunt (1) continuarea integrării nediferențiate marginale (mainstreaming), prin care statul se preface de 25 de ani că face „combaterea sărăciei”, sau (2) protestul și ruptura, pentru a se ajunge la încheierea unui nou „contract social”, care să prioritizeze combaterea rasismului antirrom, cauză a sărăciei și sărăcirii rromilor.

Aceeași veche poveste, unii lideri rromi sprijină, contra beneficii personale, ideologia includerii sociale prin ameliorarea efectelor (combaterea sărăciei), în loc să meargă pe combaterea cauzelor (rasismul). Prima este pe placul oportuniștilor rromi și statului, pentru că presupune costuri minimale și manipulare, ultima este cea corectă, dar depinde de rromii înșiși, de verticalitatea și responsabilitatea lor.

O primă clarificare, deja știută, este că statul român vrea să separe drepturile și politicile de echitate socială/ cetățenească, de drepturile și politicile etnice (de națiune), tocmai pentru a bloca ipocrizia corectitudinii politice, conform căreia toți suntem români, cetățeni, europeni, creștini etc., fără să facem nicio dovadă. Asta va face ca mulți care sunt „rromi de duminică”, doar din interese oportuniste meschine, să iasă din peisajul etnocultural, iar elitele intelectuale și artistice rrom să devină mai vizibile.

Totul va depinde de solidaritatea rromilor pentru a impune o nouă viziune, în perioada următoare, după ce se vor limpezi apele. Dar, mai ales, va depinde de ieșirea din letargie și așteptare, de curajul implicării noastre!

Cinci prostii care distrug Mișcarea rromă

Trebuie să simți disperarea speranței, ca să poți ajunge la concluzia că unica soluție pentru demnitatea umană este revolta, protestul – ca putere

solidară și colectivă a oamenilor, pentru ca dragostea de sine să se echilibreze prin dragostea celorlalți.

Tot despre dragoste este vorba și în ziua Botezului Domnului (Boboteaza), pusă sub simbolul dodecaedrului (12 zile de la naștere), care semnifică trecerea din Era Vechiului Testament (reprezentat prin Ioan Botezătorului) în Era Noului Testament (reprezentat prin Iisus Christos).

Dansul lasciv (din buric și șolduri) al Salomeei, ca dragoste fizică (sex), care duce la tăierea capului lui Ioan Botezătorul, reamintește că Vechiul Testament era fondat pe vină și pedeapsă (legea talionului), dar că „îndreptarea legii” a însemnat că dragostea psihică/ spirituală este responsabilă față de Aproape, dusă până la sacrificiu.

Altfel spus, prin botezul din duh (conștiință), omul înnoit trebuia să treacă de la barbarie la civilitate, de la păgânism, la creștinism - ca individuație/ maturizare. E simbolic faptul că botezul prin duh al lui Iisus se face la vârsta de 30 de ani, vârsta psihologică a asumării mature a sensurilor vieții, ca separare de copilărie și tinerețe.

Chiar și cei care nu sunt creștini practicanți pot înțelege că a trăi responsabil, în comunitate și comuniune, este esența sociabilității faptului de a fi creștin, preluată și de stat, în libertățile și îndatoririle cetățeanului. Cam asta înseamnă (po)căință, metanoia (trezire), o re-gândire continuă a sensului vieții, prin re/naștere de sus...din duh (conștiință).

Altminteri, pentru cel neiubit, care nu a luptat pentru a fi demn de iubit, urmează prăbușirea în neant, supunerea voluntară și acceptarea umilinței, toleranța condiționată și victimizarea, ca recădere în dezastrea trecutului - cum spune fraza dureroasă a lui Nicolae Gheorghe: „Țiganul nu poate fi rrom, om (gadjo) poate că da, dar tolerat ca o formă de subom (țiganul e om de departe)?” Din același motiv, țiganul nu reușește să fie nici creștin, nici cetățean, nici chiar european, decât dacă i se fac concesii, tolerându-i-se, pe cât posibil, inconformitatea, comportamentele asociale, neîndemânarea și nepriceperea. A spus-o/ scris-o testamentar, înainte de moarte, după ce o viață a căutat să înțeleagă „Bă, de ce ești tu țigan?”, trist că va muri „om” și „țigan”, deși ar fi vrut să moară „rrom”.

Toată viața, Nicolae Gheorghe s-a luptat cu incorectitudinea politică față de rromi, cu disprețul dominației rasiale, reamintindu-le statelor și organizațiilor internaționale că acum 3 secole Era Rațiunii au promis libertate – egalitate – fraternitate – prosperitate pentru toate ființele umane.

Știa că drepturile omului și cetățeanului nu au avut în vedere sclavii, că se făcea și se face distincție între „persoane libere” și „alte persoane” (etcaetera – spunea Ceaușescu) și că Holocaustul a fost tocmai apogeul urii rasiste europene a Iluminismului. La fel cum știa că rromii suferă tocmai din incapacitatea de a se solidariza/ mobiliza pentru a-și consolida propria

putere, pentru că elitele lor sunt decise tot de foștii stăpâni de sclavi, nu de popor, nu pe criterii de competență și cinste, dimpotrivă, de obediență și lichelism. De aceea, „Revoltați-vă și veți fi liberi” înseamnă, înainte de toate, o reformare a pakiv-ului (crez, credință, încredere, credibilitate) pentru a ajunge la structurarea/ instituționalizarea unui adevăr comun, prin identificarea comună a diferenței dintre adevăr și minciună, bine și rău, cine este Aproapele (amic) și Dușmanul (inamic).

Acum 10 ani, când cu intrarea României în UE și instrumentalizarea europeană a „cazului Mailat”, a avut dovada că toată ipocrizia corectitudinii politice se va prăbuși, că nu mai rămâne decât ca rromii să aibe curajul revoltei, pentru a-și negocia ei înșiși „contractul social”. Constatăm, deși cu o întârziere care o să ne coste, că a avut dreptate, indiferent de stânga sau dreapta politică, situația rromilor s-a deteriorat constant, simultan cu recrudescența anti-gypsismului (rasismului antirrom), ca excludere rasială cauzată de stat, prin deprivare și precarizare.

Sunt cinci mari erori care au dus și duc la faliment Mișcarea rromă, dacă nu vom face efortul să le eradicăm (așa cum au făcut celelalte două națiuni rasializate, evreii și afroamericani).

1. Sindromul Stockholm. O schizofrenie/dedublare provocată de stigmatul identitar, care duce până la ură de sine (*lajimos te aves rrom*), când sfârșim prin a-i iubi pe cei care ne urăsc, renunțând la propria demnitate din disperarea regăsirii și resentiment învins. O gândire captivă, din care cei care se salvează sau devin ei înșiși opresori/ dictatori/ jupâni, ca formă de apărare față de riscul de a fi răniți, sau se închid etanș, alungând nevrotic amintirile dureroase, prin varii droguri (muzică, alcool, sex – vezi *Țiganiada*), în care aroganța (trufia) este o mască a slăbiciunii.

2. Lăutărismul. Meloterapia, ca smiorcăială și „golire” de suferință, cândva religioasă, în ideea că Dumnezeu decide binele și răul (vezi Vechiul Testament) este inconformă cu Noul Testament, bazat pe *Metanoia/ trezire*, în triada/ treimea platoniciană și christică (laică și religioasă), valabilă și în psihologia actuală: afecte (instincte pozitive) + cunoaștere de sine (gândire argumentativă) + voință și putere de auto-depășire = efecte (schimbare).

3. Neîncrederea. Ca și necredința, este o negație a pakiv-ului (crez, credință, credibilitate, încredere), ca sursă de demnitate/ respect/ încredere dată cuiva. Ea este intim legată de prăbușirea Solah-ului (a se jura, legământ/jurământ), ca probă incontestabilă a Adevărului prin invocarea a „ce are mai scump”, nu prin argumentare logică. O astfel de gândire mistico-magică refuză rațiunea și preferă afectele, inevitabil, stagnarea în subdezvoltare. Paradoxal, sursele încrederii oarbe sunt gagiii (nerromii), și asta se poate vedea din faptul că asociațiile rrome lucrează preponderent cu nerromi, nu dezvoltă elite rrome, cât și în exogamie (relațiile mixte).

Neîncrederea în Celălalt maschează neîncrederea în sine, iar mărirea încrederii în propria cultură sau în co-etnici/e va fi proba stopării prăbușirii rrome, a reconstrucției din interior.

4. Credulitatea, ca ignoranță sau falsitate (școala vieții) vine mai ales din slaba calificare a elitelor rrome, ceea ce blochează cultura rromă în amatorism și subdezvoltare, considerată tradiție (ca exotism și orientalism). De aceea, a face „planul ca țiganul” este un mod de a improviza, neprofesionist, ca și ghicitul, la fel cum bigotismul, religios sau civic, nu este credință, ci prefăcătorie sau „efect de halou”, ca supraestimare nevrotică, pentru „uitare de sine”.

5. Blocarea în tradiție. Rămasă nemodernizată, tradiția rromă este o simplă conservare retorică a originii și a unor mentalități oriental-balcanice, o eternizare a unui trecut care a intrat în coliziune de la bun început, acum 5 secole, cu valorile europene.

Cele 3 etape ale re/nașterii, re/formei și r/evoluției rrome

De ce eșuează, de sute de ani, rromii în (re) găsirea prosperității, puterii de autogovernare și anihilarea sărăciei?

Concluzia testamentară a „ultimului Nicolae Gheorghe” (2007-2013) este că neocolonialismul actualei incluziuni sociale nediferențiate marginale este rezultatul: (1) prăbușirii viziunii c o s m o p o l i t e (rromii, cetățeni ai lumii), ca (2) desegregare/ antirasism/ antiexcludere/ antighetoizare, ca (3) eșec al statelor și organizațiilor internaționale de (4) a constitui instituții și politici incluzive pentru rromi. Idealul (5) societății deschise (bazată pe drepturile omului), (6) catalaxiei (resurse pentru eliminarea conflictelor economice, care să sprijine încrederea/ credibilitatea și cooperarea dintre amic/prieten-inamic/dușman/ rrom-nerrom), n-a dus la (7) edificarea puterii subsidiare a „comunității de securitate” (Karl W. Deutsch), ca (8) garanție și protecție/ securitate internațională a rromilor în fața excluderii, pauperizării și rasismului, în contextul insecurității sale de (a) națiune fără stat, (b) națiune transfrontalieră, (c) națiune istoric rasializată, (d) națiune europeană de sorginte orientală, (e) națiune săracă etc..

Eșecul a venit mai ales din (9) „schizofrenia culturală” rromă (una zicem, alta fumăm + inerția, asocialitatea), a stilului de viață rrom și strategiilor de supraviețuire blocate în cultura sărăciei (materiale, dar și intelectuale), (10) perpetuarea sistemului tradițional de exploatare a resurselor marginale de către elitele civice și politice rrome, care a dus la (11) „industria rromă”, prin (12) crearea de structuri politice și economice extractive (exploatare a celor mai slabi), (13) dominație a elitelor mafiotizate, inclusiv prin (14) obediența/ supunerea tradițională față de

nedreptatea socială și rasistă a statului, (15) prin colaboraționismul elitelor (ca altădată vătafii de sclavi și kapo din lagăre).

Ca posibilă rezolvare a situației disperate generale a rromilor în Europa, față de (16) radicalizarea instituțiilor și politicilor excluzive și (17) presiunea externă la care este supusă (18) națiunea rromă, (19) Testamentul Demnității și Libertății Rromilor (Dodecalogul lui Nicolae Gheorghe) propune (20) c o m u n i t a r i s m u l (localismul), ca (21) revoluție morală a practicilor sociale și economice rrome (pakiv), (22) printr-o reformă a culturii organizaționale (trecerea de la vorbe, la fapte), ca (23) d e v o l u ț i e (descentralizarea puterii, localism) și (24) solah/ legământ de credință, (25) responsabilitate civică și religioasă, (26) re/ profesionalizare și primenire a elitelor, prin (27) legitimarea de către popor, ca (28) democrație participativă activă. Începutul (29) schimbării sociale trebuie să fie (30) inversarea priorităților, (31) de la combaterea sărăciei rromilor, la (32) combaterea rasismului antirom, (33) sărăcia este o consecință a rasismului, iar (34) rasismul este o consecință a (35) nerecunoașterii istoriei servituții rromilor, Sclaviei și Holocaustului din România, precum și (36) a perpetuării colonialismului intern (neosclavagism), ca (37) servitute/(38) dominație/ (39) exploatare, care a creat și perpetuat (40) decalajele socio-economice dintre rromi și populația majoritară, (41) tratamentul inegal, (42) lipsa de acces la egală demnitate umană, (43) educație și (44) egalitate de șanse. În (45) continuarea și dezvoltarea viziunii lui Nicolae Gheorghe, (46) F.A.R. /Frontul Antirasist al Rromilor este un (46) FOR (FORO, FOR RROM, FORROM) format (47) dintr-o rețea de învățare și comunicare publică și (48) o comunitate rromă europeană confederativă, constituită (49) pe principiul democrației participative/ consultative, (50) ca renaștere și reformă a națiunii rrome.

Doar prin (51) mobilizarea/ solidarizarea rromilor, nu vom reitera (52) eșecul lui Nicolae Gheorghe (53) de a trezi poporul, consecință a (54) trădării sale și (55) a intereselor rromilor de către elitele rrome care (56) și-au organizat structuri extractive (57) pentru îmbogățirea personală. Implementarea (58) obiectivelor FAR se va face (59) prin cunoaștere/ competență, competiție, integritate morală, NU prin (60) heirupism, populism și aventurism. Ca o concluzie, (61) miza FAR pe antirasism și reforma culturii organizaționale, ca și (62) miza MCCR (Mișcarea Creștină și Civică a Rromilor) pe principiile morale creștine și civice sunt (63) alternativele confederative la establishmentul actual, bazate pe (64) valorile spirituale religioase și civice ale Adevărului (Dumnezeu, Absolut), (65) ca obligație morală la nesupunere civică prin (66) revoltă nonviolentă, în cazul încălcării drepturilor legitime de națiune.

P.S. S-au utilizat 66 concepte, pentru a evoca vârsta fizică a lui Nicolae Gheorghe. $66 = 2 \times 33$, dar care nu este o trimitere la vârsta christică a sacrificiului și împlinirii istoriei (ca nou sens), ci o trimitere la profetul mag persan Zarathustra (zar/zor=putere, la indo-arici), al eternei reîntoarceri în sine însuși (cum știm de la Nietzsche), profetul care cântă și dansează (optimist) asumându-și dubla realitate umană, prin voința schimbării. Acest text este draftul documentelor de pregătire a anului Nicolae Gheorghe (12 noiembrie 2016-12 noiembrie 2017), de celebrare a 70 de ani de la nașterea sa (12 noiembrie 1947) 26 iunie 2016, București

Deși FAR-ul a făcut clar (1) falimentul politicilor publice pentru rromi, (2) erorile de sistem ale et(n)osului culturii organizaționale rromie (blocat între tradiție și modernizare, în instinctivitate/ lăutărism), ca și pe cel al (3) blocajului oportunist instituit de elitele leadership-ului civic și politic rrom (slaba calificare a celor 10.000 de rromi, de profesie rromi), Mișcarea rromilor rămâne (încă) „încremenită în proiect”, nemișcată, tot acolo unde Testamentul Demnității și Libertății Rromilor, născut din căința lui Nicolae Gheorghe, a renăscut speranța, acum 10 ani, ca regăsire a Adevărului: (1) auto-guvernarea (ca decolonizare mentală și luptă împotriva rasismului) și (2) comunitarismul (ca auto-guvernare individual și colectivă, localism confederativ) sunt căile ieșirii din dependență și auto-guvernării, nu cosmopolitismul/ (compromisa iluzie iluministă a incluziunii nediferențiate în egalitatea cetățeniei) impus cosmetic de statele europene foștilor sclavi (meltingpot-ul, la americani, pentru foștii sclavi).

MOTIVUL: Lipsesc structurile/rețelele fizice și psihice (mentale) ale adaptării la schimbarea dorită, fapt care împiedică maturizarea Mișcării rromilor, ca ieșire din improvizație și provizorat, pentru a deveni puternică și respectată. Rezistența la schimbare este determinată de: mentalități învechite; frică față de nou (nesiguranta sau lipsa de securitate cu privire la propriul viitor); dezinteres (inerție, hedonism, permisivitate - tolerarea lipsei de norme, asocialitate); frică/teamă de eșec; blocaje mentale (stimă de sine redusă, stigmat identitar, resentimente, abandonare); grad redus de educație, profesionalismetc.

Or, Managementul strategic al FAR (și al oricărei solidarizări/mobilizări) depinde de comportamentele membrilor săi.

Deși, prin rezistența la schimbare, „țiganul nu poate fi rrom”, constatarea este că nici rromul nou” (înnoit) n-a ajuns încă la capacitatea de a se naște din nou...din duh/ metanoia/ (po)căință, pentru a ajunge la re/nașterea și re/formarea conștiinței sale civice și religioase, a sensului vieții sale, la demnitate și libertate.

Încă de acum mai bine de 2500 de ani s-a știut că r/evoluția schimbării culturii organizaționale (a ideilor și practicilor vieții) poate porni

numai de la cunoașterea de sine, pentru a ajunge la Adevăr – de la „cunoaște-te pe tine însuși”, idee dezvoltată de Socrate (Platon) după ideea religioasă a templului din Delphi. Este prima menționare a re/nașterii din nou...din duh” (conștiință de sine, religioasă și laică), pe care învățăturile lui Iisus o vor duce la un model al perfecționării: transformarea prin (auto)educație.

ETAPELE SCHIMBĂRII

Ca și cele 3 etape religioase ale (po)căinței/ vindecării de rău/ trezirii (Metanoia), tot 3 etape au și celebrele tehnici ale schimbării sociale ale sociologului Kurt Lewin sau psihanalistului Jung. Schimbarea mentalităților și re/nașterea conștiinței de sine individuale și colective/ etnice nu se poate face nici în 3 zile (după modelul minunilor sau magiei), nici în 3 luni (după modelul schimbărilor organizaționale și coaching-ului), nici în 3 ani (după modelul lui Iisus și al studiilor universitare), nici în 40 de ani (cum a făcut Moise, tinându-și poporul în pustiu, pentru ca toți cei care aveau conștiință de sclav să moară, pentru că Demnitatea umană este sentimentul Libertății), nici la 33 de ani, ca Iisus, nici la 36, cum spunea Jung, dar nici în 100 de ani (cum credea Nicolae Gheorghe, ca timp al ieșirii din gândirea magică/instinctuală - reminiscență a lecturii cărții „Un veac de singurătate”) și nici în 300 de ani, cât a durat recunoașterea Creștinismului ca religie legală - depinde de gradul de implicare/ mobilizare/ solidarizare a oamenilor față de idealul schimbării/ vindecării propuse.

E T A P A 1-a: ACCEPTAREA SCHIMBĂRII - d e s t r u c t u r a r e a (decrystalizarea/ topirea, dezghețarea, închiderea spre lume, lumesc): schimbarea raportului dintre situația efectivă și cea dorită, întoarcerea la Adevăr. La credincioșii romi, ca și la laici, această etapă corespunde convertirii și spovedaniei, ca acceptare a Adevărului (pocăința inițială, convertirea).

Reflecție: Când eram copil, vorbeam ca un copil, simteam ca un copil, gândeam ca un copil; când m-am făcut om mare, am lepădat ce era copilăresc. Acum, vedem ca într-o oglindă, în chip intunecos; dar atunci, vom vedea față în față. Acum, cunosc în parte; dar atunci, voi cunoaște deplin, așa cum am fost și eu cunoscut pe deplin. Acum, dar, rămân acestea trei: credința, nădejdea și dragostea; dar cea mai mare dintre ele este dragostea. (Pavel, 1 Corinteni 13:11-13)

Lectură: Testamentul Libertății și Demnității Rromilor (Dodecalogul lui Nicolae Gheorghe). Discuțiile de pe FAR (12 oct. 2015 – 12 oct. 2016)

E T A P A a 2-a: ADAPTAREA LA SCHIMBARE - s t r u c t u -
r a r e a (cristalizarea, curățarea/ purificarea): introducerea transformărilor
care permit schimbarea dorită, efortul de a trăi în conformitate cu normele
Adevărului. La credincioșii romi, ca și la laici, această etapă corespunde
educației pentru schimbarea mentalităților și practicilor neconforme
(pocăința existenței/vieții).

Reflecție: Dacă iubiți numai pe cei ce vă iubesc, ce răsplată mai
așteptați? Nu fac așa și vameșii? Și dacă îmbrățișați cu dragoste numai pe
frații voștri, ce lucru neobișnuit faceți? Oare păgânii nu fac la fel? (Matei
5:45-46).

Lectură: Discuțiile de pe FAR (12 oct. 2014 – 12 oct. 2016)

E T A P A a 3-a: REALIZAREA SCHIMBĂRII - r e s t r u c t u r a r e
a (recristalizarea/ reînghețarea, redeschiderea spre lume): realizarea noilor
reglementări și noului echilibru. La credincioșii romi, ca și la laici, această
etapă corespunde asumării Celuilalt (Aproapele, ca Același). La credincioșii
romi este pocăință nu doar pentru păcatele personale, ci și pentru păcatele
aproapelui și ale lumii întregi (pocăința chistică).

Reflecție: Nu mai este iudeu, nici elin; nu mai este nici rob, nici
liber; nu mai este parte bărbătească și parte femeiască, pentru că voi toți una
sunteți în Hristos Iisus (Pavel, Galateni 3:28).

Lectură: Documentele de poziție, viziunea FAR și viziunea MCCR/
Mișcarea Creștină și Civică a Rromilor). Discuțiile de pe FAR (12 oct. 2016
– 12 oct. 2017 - anul Nicolae Gheorghe).

După constatarea (1) că intelectualii rromi nu există și acțiunea
afirmativă produce monștri (doar patalamagii acefali și servili), (2) că
politicienii rromi sunt niște sociopați obsedați de propria aroganță (dar
slugarnici/obedienți), (3) că feminismul femeilor rrome e centrat pe
egalitatea/libertatea sexuală, nu de gen, (4) după eșecul precipitat al soros-
maoismului (cosmopolitismului/ societății deschise și deetnicizării tinerilor
rromi), Nicolae a mai avut o ultimă încercare cu tinerii rromi, Programul
Pakiv (care a consumat milioane de euro), prin care dorea să-și repare
eroarea creării REF/ Fondul European pentru Educație, o eroare care, însă, îi
supraviețuiește. Spre deosebire de (5) asimilaționismul REF-ului și iluzia
eficacității educației inclusive, ca mainstreaming/incluziune nediferențiată,
(6) Programul Pakiv a selectat tineri etnofoni, cu studii, ca un fel de „școală
de cadre” a viitoare elite intelectuale rrome.

A ieșit o porcărie, ca să reamintesc chiar proiectul eșuat al unei
tinere rrome, niciunul din cursanți n-a confirmat vreo competență, (7) au

devenit birocrăți de mână a doua prin multinaționale sau structuri europene, cunoașterea limbii engleze și uneori doar culoarea pielii fiind suficiente pentru a fi angajați în mafia proiectelor. Eșecul Programului Pakiv al lui Nicolae Gheorghe se izbea, (8) ca și în cazul Programului antirasist SATRA/ASTRA al Aven Amentza (1995-2003), de constatarea că eșecul nostru este perpetuat de (9) nocivitatea mediului din copilărie, iar în dese cazuri de o educație parentală profund carentată/ sociopată, blocată de valori contra-culturale tradiționale fosilizate.

Fără cei 6 ani de-acasă, în care copilul trebuie să-și dezvolte o personalitate armonioasă și puternică, fără traume, războiul e pierdut, va avea o personalitate schizofrenă, încercând la nesfârșit să-și recupereze demnitatea distrusă de răutatea lumii. „Bă, de ce ești tu țigan?” se întreabă la bătrânețe, aproape de moarte Nicolae Gheorghe, repetându-și întrebarea care-l ofensase în tinerețe, pusă în batjocură, pentru a-l umili, de un gadjo beat. În pofida abnegației, ca și Giovanni Drogo (din Deșertul tătarilor), i-a așteptat inutil pe barbari, nici măcar nu s-au temut de el vreodată, s-a simțit mereu ca un copil care amenința cu săbiuță de lemn.

Pentru a fi un erou sau înțelept al poporului său, trebuia să aibă alături un popor gata de sacrificiu, pentru a-și împlini destinul istoric.

Pentru ca să fie un erou, trebuia să fie crescut ca un autentic om liber și puternic, nu să-și fabrice (falsifice?) nevrotic viața.

Pentru ca să fie înțelept, trebuia să aibă o moștenire spirituală lăsată de strămoși.

Pentru a nu fi impostor, trebuie să fi fost educat ca un erou neînfricat, de către părinți neînfricați.

N-a avut nimic din toate acestea, decât singurătatea sa ontică și, probabil, un resentiment anihilator, care-l ținea prizonierul propriei drame. Ultimul proiect al lui Nicolae Gheorghe, rămas neterminat, de aceea continuat de FAR era și ultima încercare netestată: (11) copiii.

Pentru acei dintre noi care se iau în serios și nu sunt preocupați doar de orgoliile personale, e de constatat că ultima șansă de a mai spera este (12) Campania S.O.S. Mama și Copilul Rrom 2016-2025.

Există două tipuri de factori externi fundamental diferiți pentru „a fi în lumea ta”: condițiile vieții tale și activitățile tale voluntare. Primele sunt date despre viața ta pe care NU le poți schimba (rasă, sex, vârstă, handicap) și altele pe care le poți schimba, dacă ți le programezi (avere, statut, orașul/țara în care locuiești). Activitățile voluntare sunt lucrurile pe care a le poți face, decis, să le faci, adaptându-le.

O națiune, ca și o casă, este trainică dacă are fundații solide. Părinți rromi, nu atât mîncarea, cît hrana spiritului, emnitatea și libertatea, asigură viitorul copiilor voștri!

Un Cronograf al testamentului lui Nicolae Gheorghe

Nicolae Gheorghe a rămas în mintea gagiilor, organizațiilor internaționale și filantropilor mai ales prin această retorică frază, ca diplomație de captatio benevolentiae, dar care s-a dovedit complet utopică: „Rromii: un popor transnațional, o federație pan-mondială a bărbaților și femeilor care, în calitate de cetățeni ai țărilor de origine, reprezintă deasemenea întreaga societate, liberi și mai întreprinzători decât națiunile-stat”.

Era o viziune care propunea rromilor și gagiilor o „societate deschisă” (deetnicizată), protejată prin drepturile omului și dreptul de liberă circulație, într-o lume cosmopolită (universalistă) și libertară (economie solidară), în care poporul rrom, asemenea poporului evreu, ar fi ieșit din marginalitatea funciară, pentru a deveni (epi)centrul și conștiința lumii, într-un adevărat misionariat civic al libertății și prosperității. Pentru gagii era și o responsabilitate morală, ca o căință față de suferințele rromilor din trecut (Sclavia, Holocaustul, Rasismul).

Pe de altă parte, viziunea ținea cont de aspirația majorității rromilor: cea de a-și părăsi identitatea rasializată, de a se asimila „fără deosebire de rasă sau origine etnică”, în iluzia „patriotismului constituțional” (Habermas) al egalității cetățenilor. Conform teoriilor medierii, era un bun prilej de a începe cooperarea din punctele în care opiniile converg, ca bază a onestității dialogului.

În mintea lui Nicolae Gheorghe, însă - și ar trebui să fie și în mintea rromilor - visul era ca rromii să devină o națiune politică europeană, confederativă, structurată și instituționalizată, constituționalizată. Așadar, problema pe care și-a pus-o Nicolae Gheorghe nu era de a fi deputat, președinte, coordonator de proiecte, lider sau șef, ci de a forța elaborarea unei gândiri și viziuni europene moderne asupra destinului rromilor.

Evident, nu putea porni decât de la Manifestul Iluminismului Kant (1784), drepturilor omului și cetățeanului, eventual de la haskala (iluminismul evreiesc) al lui Moses Mendelssohn, adică de la ceea ce era comun în gândirea europeană, în Era Rațiunii. Pentru ca să pornească de la protest, ca nou contract social între rromi și state, după modelul afroamerican, era nevoie de construcția unei națiuni politice rome solidare, cu elite puternice și un popor angajat civic în dorința schimbării culturii organizaționale. Nu exista așa ceva și încercările sale repetate de a crea fundamentele și rețelele schimbării au eșuat de fiecare dată, blocate de obsesia de putere a leadershipului rrom. Slaba calificare a elitelor rome va fi sursa continuă a eșecului, de aceea nu s-a putut baza decât pe Puterea gagiilor, în absența Puterii rromilor (organizării), incapabili de a-și găsi

unitatea, blocați în lupta pentru putere personală (ca și acum, dar vezi și „Țiganiada”, la 1800).

Într-o lume rromă în care populismul maschează inabil amatorismul leadership-ului, blocat în interese GOG (gașcă, organizație, generație), este mult mai utilă o abordare a moștenirii lăsate de Nicolae Gheorghe din perspectiva rolului important jucat în dezvoltarea de normative și politici publice pentru rromi - adevărata moștenire, absolut impresionantă, de dus mai departe. În pofida acestui fapt, actuala legislație europeană nu acoperă mai deloc situația specială a rromilor în Europa, de la exod și regimul stațiilor de campare, la anti-gypsism, rămase definite confuz, între antirasism și antisemitism, cetățenie de gradul doi, tolerare etc. Ca să nu mai zicem de cazul specific românesc, în care rromii au fost sclavi, caz unic, care impune o abordare unică. O explicație a acestui gol legislativ ar fi tocmai „structuralismul” abordării normativelor privind echitatea, din perspectiva unei „nondiscriminări” retorice a drepturilor cetățenești, care a menținut problematica rromă în statu quo ante, neschimbată. Acțiunea afirmativă vizând integrarea, a adâncit ghetoizarea, și precarizarea, nefiind extinsă și pe piața muncii, ceea ce a făcut-o inutilizabilă, chiar inutilă, șomajul și sărăcia afectându-i mai ales pe cei care și-au legat speranțele de iluziile unei incluziuni nediferențiate.

Începutul real al viziunii europene asupra rromilor a fost determinat de Declarația Conferinței pentru Dimensiune Umană a CSCE din 29 iunie 1990, de la Copenhaga, care constata împlinirea dezideratelor care o constituise în 1973 (reunificarea Germaniei), noua realitate de după prăbușirea blocului comunist și propunea o recentrare pe universalitatea drepturile omului, inclusiv al drepturilor minorităților naționale, garantate de statul de drept (acest fapt explică și recunoașterea constituțională a rromilor ca națiune, în statele postcomuniste, în 1990).

Pogromul împotriva rromilor din București, din 14-15 iunie 1990, a fost argumentul decisiv în adoptarea pct. 40 al Declarației:

“Statele participante condamnă clar și fără echivoc totalitarismul, ura rasială și etnică, antisemitismul, xenofobia și orice fel de discriminare, precum și orice persecuție din motive religioase sau ideologice. În acest context, participanții recunosc deasemenea problemele specifice ale rromilor (țiganiilor). Declară că sunt ferm decise să-și intensifice eforturile pentru a lupta contra acestor fenomene sub toate formele” (subpunctele 40.1- 40.7 precizează acțiunile care vor urma).

Au urmat Charta de la Paris pentru o nouă Europă (noiembrie 1990), reuniunea de la Moscova (octombrie 1991), în aceeași idee a efectivității drepturilor omului, ca element de securitate internațională. Nicolae Gheorghe a fost implicat direct în tot acest proces, în care și-a regăsit

idealurile de tinerețe, când aderase la Charta 77 (în România în varianta Paul Goma și a anarho-sindicalismului lui Vasile Paraschiv, persecuția ultimului dintre aceștia determinându-i lui Nicolae Gheorghe poziția disidentă din 1982 - vezi Alexandru Danciu, „Mărturia unui țigan”, redactată simbolic în 20 februarie, ziua abolirii sclaviei rromilor, apărută în 30 martie în L Alternative și citită la Europa Liberă).

De fapt, între 1990-1992 Nicolae a stat mai mult în conferințele organizațiilor europene și internaționale, în Statele Unite și Franța. De altfel, primii care răspund afirmativ acestei idei despre egalitatea și libertatea cetățeniei sunt, inevitabil, francezii care, în 1992, acordă Federației Etnice a Rromilor premiul de stat pentru drepturile omului, ba chiar formează în Franța presupusele viitoare elite ale schimbării organizaționale rrome (Nicoleta Bițu, Vasile Ionescu, Rudy Moca, Ina Radu).

Autodistrugerea Uniunii Internaționale a Rromilor, prin eliminarea staff-ului, inclusiv a lui Nicolae Gheorghe, a delegitimat parțial proiectul, prin absența parteneriatului rrom. În 1993, ca repliere, FER (Federația Etnică a Rromilor) fondează Romani CRISS – Casa rromilor, iar la Snagov are loc o reuniune europeană a rromilor, co-organizată cu statul român, ale cărei concluzii vor fi bazele politicilor europene pentru rromi. Dar mai ales lobby-ul evreiesc american a fost sedus de idee, PER/ Project on Ethnic Relations finanțând ani la rând reuniuni regionale și europene, elaborarea documentelor strategice, făcând lobby la nivelul statelor etc. Totul a fost pus la punct, până la detaliu: au fost publicate textele programatice „Rromii o minoritate europeană” și „Rromii în secolul XXI – draftul politicilor sociale”, au fost adoptate rezoluții și recomandări ale instituțiilor europene și internaționale care vizau rromii, a fost constituit Forumul European al Rromilor și Nomazilor (ERTF) pe lângă Consiliul Europei, ca rețea europeană a reprezentanților/ leadershipului rrom etc.

În 1997, însă, apar evidente două blocaje insurmontabile:

(1) migrația masivă a rromilor spre Vest a menținut nemulțumirea statelor occidentale și decizia de a căuta rezolvări proprii - de la Zigeuner Protokol din 1992, prin care statul german a plătit statului român 3 miliarde de mărci, pentru a-i cumpăra tăcerea încălcării drepturilor omului, la charter-ele care returnau în România indezirabilii rromi;

(2) ERTF-ul, gândit ca o structură-centru de pilotaj al politicilor europene pentru rromi, cu tehnicieni ai incluziunii, a devenit, ca și vechea și învechita Uniune Internațională a Rromilor, o structură de reprezentare orgolioasă și inutilizabilă, care l-a eliminat chiar pe fondator, Nicolae Gheorghe. A fost ultima încercare a sa de a mai conta pe organizațiile rrome, prea preocupate de interesele de grup sau personale.

Ca încercare de relansare a problematicii rrome, apar, din 1997, Agenda 2000 de preaderare la UE, obligația ca statele să elaboreze strategii pentru minoritățile sale, în special pentru rromi, conform Criteriilor politice de la Copenhaga. Nicolae Gheorghe (Romani Criss) primește premiul Uniunii Europene pentru drepturile omului, ca recunoaștere publică.

Mai apoi, pentru a avea acces la puterea decizională mondială, mai ales europeană, a fost inclus, prin lobbyul diplomatic al PER, într-o structură special creată a OSCE, ODIHR. A fost adoptat Planul OSCE de îmbunătățire a situației rromilor (2004), a fost lansată Decada Incluziunii Rromilor 2003/5-2015 (Decada SOROS) în Europa Centrală, de Est și Balcani, s-au creat programe de acțiune afirmativă de dezvoltare a viitoarelor elite rrome, formate din tineri rromi studioși, care urmau să-i înlocuiască pe cei cu mentalități gregare, „țigănești”. Ungaria, prin lobbyul personal al lui Soros, a trimis europarlamentari rromi la Bruxelles, prin acțiune afirmativă, iar în România, cu lobbyul UDMR, Oficiul Național pentru Rromi, mai apoi Agenția Națională pentru Rromi, Centrul Național de Cultură a Rromilor devin instituții de stat coordonate de rromi. Convenția Cadru a Rromilor (Partida Romilor – Romani Criss – Aven Amentza) și GLAR/ Grupul de Lucru al Asociațiilor Rrome se autodizolvă, după o cooperare anevoioasă (1997-2001), pe considerentul tacit că se abăteau de la viziunea cosmopolită: PRPE a fost presată să devină ceea ce este și acum, o agenție de traficare a votului către partidele majoritare, contra-cost, iar Aven Amentza, pentru că programul de construcție identitară (reviste, colecția Restituiri etc) și programul antirasist al SATRA/ASTRA erau inconforme cu ideea incluziunii nediferențiate (mainstreaming) a fost minimalizată, până s-a auto-desființat.

Analizat, peste timp, 2003/4 a fost, de fapt, momentul sinuciderii (inconștiente) a Mișcării rrome, rămasă înafara oricărei ideologii, formată dintr-un leadership obedient, blocat în interese personale și vedetism, dar complet amatorist, slab calificat.

Eșecul răsunător al Conferinței mondiale de la Durban (2000), atacul asupra Americii, din 11 septembrie 2001, genocidurile războaielor din ex-Iugoslavia, precum și migrația masivă a Estului spre Vest au presupus o radicalizare crescândă, care a evoluat spre intoleranță și o regândire a cosmopolitismului și corectitudinii politice care, evident, i-au afectat în mod special pe rromi. În pofida bunelor intenții ale magnatului SOROS, utopia sa umanistă (și a lui Nicolae Gheorghe) a fost refuzată de statele europene. Planul OSCE nu a fost finanțat, strategiile naționale pentru rromi impuse de UE au fost abandonate, fiecare stat și-a prioritarizat modalitățile de a bloca accesul rromilor, indezirabili, pe teritoriul lor.

A fost începutul sfârșitului: Europa nu devenise cosmopolită, centrată pe drepturile omului, dimpotrivă, o Europă a unei federații de state.

Destinul rromilor ca „minoritate europeană” transfrontalieră, transculturală, transnațională eșuase, devenise o utopie, era pecetluit, rromii redeveneau o „națiune fără stat”, la cheremul statelor, mai precis, a națiunilor stat.

Incluziunea socială a rromilor a redevenit o politică de integrare a neintegraților, asocialilor, fără nicio legătură cu ideea rromilor ca națiune, cu demnitatea umană etc.

Rasismul față de rromi, în formele punitive extreme, explodează mai ales în Europa Centrală și de Est sub privirea din ce în ce mai impasibilă a organizațiilor internaționale, pentru care problematica rromă redevine o chestiune în responsabilitatea statului sau comunităților locale, de politicile efective ale acestora.

De fapt, problematica incluziunii rromilor fusese abandonată, tocmai ca o consecință a absenței și dezinteresului subiectului acestor politici: rromii. Se dovedea că mult clamata ospitalitate devenise ostilitate, dar că vinovat era musafirul.

La sfârșitul lui 2006 Nicolae Gheorghe își încheie al doilea mandat la OSCE și declară public că se va implica în Mișcarea civică rromă. Doar că se întorcea într-un pustiu, tot eșafodajul gândit de el se prăbușise, mai ales costisitorul Program Pakiv de creare a unei elite tinere autentice, care costase milioane de euro, și pentru care i se cereau explicațiile eșecului.

A urmat, în 2007, „cazul Mailat” și reacțiile generalizate de ură față de rromi, victimizarea și oprobriul public, dar nici Comisia TehEtnică (2007-2009), nici PNR/Planul Național pentru RRomi (2009-2010) nu au mai putut împiedica degringolada Mișcării rrome, sub asaltul oportunist al unui nou leadership rrom, în goană de recunoaștere. Nimic din idealurile universaliste nu mai rămăsese în picioare, iar eliminarea lui Nicolae Gheorghe din spațiul public va rămâne un mister, ca și trădarea sa tacită de către colaboratorii săi.

Devenise inutil, un „expirat” care vorbea despre trecutul glorios de altădată, sau era vorba de incapacitatea intelectuală a noii generații de a continua? Avea 60 de ani, vârsta certitudinilor înțelepte, avea o cunoaștere științifică temeinică și o experiență diplomatică unică în toată istoria rromilor. Se născuse sau prea devreme sau prea târziu - cum îi plăcea să spună - într-o identitate etnică incertă cultural, despre care a spus, cu amărăciune: „țiganul nu poate fi rrom; om (gadjo), poate că da, dar tolerat ca o formă de subom!”

După 40 de ani de căutări a adevărului prin pustiu solitar al cunoașterii, constatând deturnarea caricaturală a viziunii sale, avea să spună,

testamentar, ca retractare și căință: „obiectivul rromilor ar trebui să fie mobilizarea în lupta împotriva rasismului”, „revoltați-vă și veți fi liberi”.

Cel care se încrezuse în onestitatea diplomației și a Puterii instituțiilor europene și internaționale, spunea acum, cu dezamăgire, că singura șansă este să mizăm pe propria putere, prin mobilizare/ solidarizare etnopolitică. A contat în eșecul viziunii sale tentația mesianic-marxistă, care l-a însingurat, rupându-i legăturile cu propriul popor? Că ce folosește omului dacă va câștiga lumea toată, iar pe sine se va pierde sau se va păgubi? (Luca 9:25)

Ceea a fisurat în timp ideologia propusă de Nicolae Gheorghe organizațiilor internaționale (care încă le aplică, în lipsă de alte idei, deși sunt demult compromise) a fost că nu și-a centrat viziunea pe o prealabilă rezolvare a conflictelor, rromul fiind parte a unei structuri sociale din care se simte respins, marginalizat, exclus, fapt care îi determină perspective subiective, pentru a putea ieși din stigmatul rasial. Are o legătură cu nedreptatea socială și rasismul faptul că o mare parte a rromilor a preferat un stil de viață contra-cultural (cerșit, furat, șmecheria)?

Or, crezul și credința înseamnă iubire, cei care nu sunt iubiți nu știu nici ei să iubească. Ironic, din neîncredere și necredibilitate, problematica rromă a rămas suspendată în indecizia prioritizării: conștiința de clasă (săraci) sau conștiința de rasă (etnie)?

Poate că rromii (liderii lor) ar trebui să-și facă mai clar că forța direcționată spre exterioritatea propriei ființe înseamnă putere, iar cea direcționată spre interior este potență. Astfel, cele două lumi nu ar mai fi confundate, ci separate: corp (fizic) și minte (psihic).

Nicolae Gheorghe își reproșa că a exagerat cu ideea (de sorginte marxistă) că prin combaterea sărăciei oamenii ar ajunge la libertate (cantitativul determină calitativul), dar constatase că la rromi obsesia foamei (de hrană, putere, sex) este instinctivă, într-un insașiabil consum ostentativ. De aceea, viziunea sa ultimă va fi inversă, prioritizând combaterea rasismului, ca luptă pentru demnitate și libertate, confirmând critica lui Fanon la Hegel, că libertatea este văzută diferit de stăpân/opresor, față de sclav/ opresat, iar rivalitatea mimetică sau produce voință de auto-depășire, sau supunere voluntară.

A fi stăpân pe sine nu depinde de bani, ci de conștiință trează, de concentrare pe propriul destin, de curajul de a gândi cu propria minte (Kant). Pentru ca să devină rrom, țigantul trebuie să facă un salt spiritual, altminteri va rămâne un subom, imitând omul (gadjo-ul). Nu va putea face asta, fără să aibă modele de reușită și fără să treacă de la imitație, la inovație, prin efortul minții sale, nu așteptând oportunist bafta/norocul, blocat în credințe mistice și magice, înafara realității vieții, înafara lumii.

Poate că eșecul viziunii lui Nicolae Gheorghe este rezultatul unui exces sociologic/politologic, în detrimentul unei abordări fenomenologice/psihologice, ca și cum ne-am îngriji doar de corp (foame), nu și de suflet (rană). Prea preocupat să combată efectele rasismului (deprivarea, precarizarea), nu s-a concentrat pe combaterea cauzelor rasismului, pe situația specială de națiune indezirabilă, rasializată istoric.

Au trecut de la prăbușirea politicilor publice pentru rromi mai bine de 10 ani (2004/7-2017), timp în care s-au prăbușit toate iluziile, iar Nicolae Gheorghe a murit, într-o indiferență aproape totală, cvasi-neștiut (invers, moartea unui lider tradițional rrom a fost marcată ca un fel de funeralii naționale).

Paradoxal, dar ca o dovadă a extraordinarei sale puteri spirituale, în ultimii săi ani de viață (2007-2013) a avut forța de a-și regândi viziunile, pe baza eșecurilor sale și ale Mișcării rrome. A rezultat Testamentul Demnității și Libertății Rromilor, o sinteză și o nouă abordare strategică a viitorului rromilor, pe care l-am comentat pe FAR împreună trei ani, urmând ca în 2017, Anul Nicolae Gheorghe, să începem implementarea efectivă a Decadei SOS Mama și Copilul Rrom 2016-2025 și presiuni pentru elaborarea unei legislații antirasiste (anti-gypsismul ca politică transversală de combatere a precarizării rromilor), să continuăm de acolo de unde el nu a mai putut sau nu a mai știut.

În curând vom ști ce alianțe și ce distanțări va face leadershipul rrom actual, dincolo de i/legitimitatea sa și de obsesia vedetismului. În ceea ce privește reluarea Mișcării rrome, prăbușită în 2007, există două opțiuni:

(1) continuitatea viziunii cosmopolite a societății deschise și incluziunii nediferențiate (asimilării), de care Nicolae Gheorghe s-a desprins, pentru că i-a constatat retorica goală. Cel mai probabil, FeDeR s-ar putea plasa pe această poziție, confortabilă pentru că este susținută de iluzia că românizarea rezolvă trauma stigmatului identitar;

(2) solidarizarea și aderarea la Testamentul lui Nicolae Gheorghe, al protestului pentru încheierea unui nou contract social cu statul, pornind de la adoptarea unui set de măsuri care să combată deprivarea și precarizarea rromilor, ca efecte ale rasismului.

Ca o concluzie, liderii intelectuali, civici și politici rromi ar trebui să realizeze că nu se mai poate inventa mare lucru, Nicolae Gheorghe a lăsat o viziune care trebuie continuată, vremea eroilor și geniilor a trecut.

P.S. Am scris aceste rânduri în seara de Bobotează (Botezul lui Iisus), cu gândul că dacă Pavel nu l-ar fi codificat, explicându-l, probabil că Iisus n-ar fi existat, s-ar fi impus altă religie (mithraismul soldaților romani era mult mai puternic). La fel, Socrate n-ar fi existat, dacă Platon nu l-ar fi

explicat. În cazul lui Nicolae Gheorghe, nu am o asemenea pretenție, nici nu am fost și nu sunt un admirator al său, dar consider faptul de a-i comenta viziunea o responsabilitate intelectuală față de adevăr și o necesitate de a dezvolta ceea ce a rămas valabil din viziunea sa.

Eșecul său s-a datorat imposturii elitelor rrome, care a indus la pasivitatea maselor rrome, mai apoi la desolidarizarea acestora de lideri (Dumnezeu nu bate cu parul!) și la prăbușirea totală a sectorului civic și politic rrom. FAR a dezvoltat viziunea ultimă a lui Nicolae Gheorghe, dar nu-i va repeta eroarea de a acționa fără să aibă o solidaritate activă.

Personal, cred că abia peste o generație, după 2025, am putea spera la o verticalizare a Mișcării rrome (dacă se va lucra onest).

Paradoxurile et(n)ice ale unui „profet” trismegist

Cum unii deja știm, e imposibil de făcut chiar și un interviu¹⁸⁷ cu Nicolae Gheorghe, dintotdeauna eristic, indecis în a alege între alternative concurente, veșnic „mormăind” (din neamul ursarilor fiind, după alte surse, căldărar, prin adopție), celebru pentru cum își schimbă opiniile de la o clipă la alta, „îndoindu-se” cartezian, ca un copil curios, dorind să se joace cu toate jucăriile din lume (altminteri, face scandal!).

Nicolae Gheorghe trăiește de câțiva ani într-o izolare auto-impusă, „post-umană” - ca un patriarh în sihăstrie, între „idoli” și „fantome”, la vârsta răspunsurilor definitive, demolând dogme sau construind utopii, cu o vitalitate debordantă – așa cum îl știm, „vesel, tânăr și fericit”.

Sceptic, frust până la cinism, e o persoană incomodă și pentru cei „pro”, și pentru cei „contra”, un „rău necesar”, dar și un bine „providențial”, dincolo de inapetențele mele față de discursul său, minat inevitabil de ambiguitățile unor răspunsuri imposibil de evaluat, dar care, în interviul făcut cu Iulius Rostaș, are un farmec intelectual aparte. Mira-m-aș să aibă audiență, câtă vreme rromii nu au ajuns, ca popor, la o conștiință de sine colectivă (alte opinii consideră că așa ceva a existat, dar vicisitudinile istoriei au împiedicat dezvoltarea sincronă a valorilor, de aici o reprezentare interioară a spațiului și timpului/cronotopului, în conflict cu exterioritatea europeană).

---

¹⁸⁷ Textul reprezintă simple șarje amicale și note de lectură a deja istoricului dialog dintre Nicolae Gheorghe și politologul Iulius Rostaș, publicat în volumul *Rrom sau țigan. Dilemele unui etnonim în spațiul românesc* în 2012, sub titlul *Identitatea romani între victimizare și emancipare*. Nicolae Gheorghe face referire la aceste note în ultimul său e-mail către mine (17 iunie 2013), cu mai puțin de două luni înaintea morții sale, survenite în 8 august 2013, pentru că – la vremea aceea – reprezentau o primă încercare de a înțelege limitele interpretării gândirii sale. După sute de pagini scrise, parte din ele incluse în acest volum, pare evident că suntem abia la început.

Interviul, după cum vom vedea, apare într-un moment care pare să prefigureze o nouă abordare a problematicei rrome în Europa. Fie că rromii vor intra în istorie, fie că vor ieși definitiv, consecință a eșecului afirmării unei coerențe, în cei peste douăzeci de ani de la recunoașterea lor, prin Constituție, ca minoritate națională, chestiunea veche pe care Nicolae Gheorghe o repune în discuție este a auto/heteroidentificării: Cine suntem? Încotro mergem? Suntem în „sfârșitul istoriei” sau în „sfârșitul isteriei”, lumea s-a schimbat, rromii nu!

Cât despre Dumnezeu, nici nu intră în discuție, pentru a avea o explicație a suferinței rromilor în istorie.

Poate că e bun, dar neputincios; atotputernic, dar lipsit de bunătate?

Dar este acest Dumnezeu dumnezeul rromilor?

Ce urmează? În absența lui Dumnezeu (să fi dat măcar un telefon că nu mai vine!), a prăbușirii utopiilor politice, cine va fi „mesia”, Big Brother, Lider Maximus?

Aceste reflecții fugare ale mele, stârnite de întristările frământarilor interioare, mărturisite sincer de Nicolae Gheorghe în interviu, reiau un proiect mai vechi, de mulți ani nefinalizat, de a scrie un eseu despre cum iubesc cei neiușiți și cum se pot mântui de însingurare.

Totuși, reflecțiile marginale la interviul cu Nicolae Gheorghe nu vor fi doar un pretext, pentru că multe din îndoielile și victoriile sale le-am trăit eu însumi, altele le voi trăi, așadar este atât o reîntoarcere spre trecut, cât și o proiecție a viitorului. Atât individuală, racordată la universalism, cât și colectivă, circumscrisă etnicului (ca om, trăind conectat la istoria lumii, și ca rrom/țigan, în disperările și frumusețile poporului său).

În sensul real, interviul luat de politologul Iulius Rostas sociologului Nicolae Gheorghe, ambii rromi/țigani (mai jos, o să discutăm ambiguitățile acestei auto-identificari), relevă o adevărată dramă existențială a „omului sfârșit” (Papini).

Nicolae Gheorghe pare un „cadavru viu”, ca să evocăm piesa de teatru a lui Lev Tolstoi despre avatarurile sufletești ale omului modern, riscurile de a-și pierde responsabilitatea socială, presat de *sistem* (societate) și a se prăbuși în Libertinajul și Liberastia sălbatică și nomadă a „țiganului generalizat”, ca trauma ițită din imposibilitatea regăsirii, a înstrăinării de sine, ca supraviețuire postumă a unei nașteri considerate, de alții, indemnă.

Nicolae Gheorghe pare crucificat, dar fără speranța salvării, asemenea celui alt crucificat de lângă Iisus, care va pleca tăcut în moarte, fără a se iluziona.

În planul conștiinței, interviul este mărturia experienței transcederii interioare, pe care o găsim de la „omul din subterană” a lui Dostoievski, la „Omul fără însușiri”, a lui Musil, în care doar extazul autodistrugerii mai

poate exista, ca refuz al victimizării și ca protest față de o lume golită de sens și conținut, căreia merită doar să-i privești spectacolul carnavalesc, dacă nu cumva macabru, ca un dans al scheletelor, al autojupuirii, ecorseizării.

Am trăit mai toți această catastrofă identitară kafkiană (kafkaescă?), dar unii dintre noi, într-o căutare și desființare continuă, au încercat din răspuțeri să blocheze înfrângerea sinelui, prin evadări din sine, reveniri și reconstrucții ale eu-lui.

Cum transcendentul a fost orizontalizat de Iluminism, Nicolae Gheorghe nu mai putea alege decât infinitul Cunoașterii, iar cum Cunoașterea se face prin recunoaștere, în interiorul unei culturi, se simte, pe bună dreptate, singur, stingher, ca un copil orfan nu doar de părinți, ci și de popor !

Interviul este, înainte de toate, povestea unei mari singurătăți, deși Nicolae Gheorghe, aparent în linia marxistă, „se desparte de trecut răsând”, în fapt, un mod demn de a nu-și exhiba rănilor sufletului.

„De ce râde Democrit, de ce plânge Heraclit?”

Primul pentru a-și masca melancolia, pentru că intelectualii, ca și sfinții altădată, au harul de a se „înălța/îndumnezei” spre Absolutul Cunoașterii.

Heraclit - pentru că trăia kierkegaardian „frica și cutremurul” Cunoașterii, angoasa Libertății de a alege.

Profetic și utopic, Nicolae Gheorghe râde, dar e mai degrabă un „râsu-plânsu”, care să împace ambele viziuni ale mântuirii, de la „stânga” optimistă - Parmenide și Democrit, până la Marx -, la „dreapta” sceptică - Heraclit, până la Kirkegaard și Nietzsche.

Ca și țiganul păgubos, la facerea lumii, ajuns prea târziu și constatând că toate darurile lui Dumnezeu pentru semințiile pământului fuseseră date și că va trebui să supraviețuiască acestei catastrofe, fără posibilitatea de a-și alege altă soartă. Probând măștile altora ca chip, ca o slugă îmbrăcând hainele stăpânului, în absența acestuia. Or, r/omul (rromul, țiganul - dacă doriți) nu va cunoaște prețul Libertății, dacă nu s-a luptat pentru ea: „Individul care nu și-a pus în joc viața, poate fără îndoială să fie considerat o persoană, dar el nu a obținut adevărata recunoaștere ca o conștiință independentă (Hegel).

Fiecare pentru sine însuși? - ca etapa preliminară a coeziunii? Ce am avea în comun, pentru a ne găsi unitatea, în comuniune și comunitate spirituală?

În fine, ca și Hermes Trismegistul (holistic, de trei ori mai mult decât este, aici cu sensul propus de el, în același timp și țigan, și rrom, și român), Nicolae Gheorghe ipostaziază multiplu și el, când într-un anarhism

individualist (libertarianism), când acceptând, când respingând ideea de comunitate, într-o eroare logică în care reificarea e când spre fond, când spre formă.

La fel, nicio vorbă despre proprietate, măcar despre posesiune, iar această eufemizare a proprietății și eventualei ei utilizări doar pentru uzajul propriu, amintește de erezia creștină a strămoșilor *athinganoi*, care refuzau proprietatea și munca, pentru a nu atinge, a nu avea nimic din această lume diabolică.

Pentru un intelectual trăit în marxism, în teoria valorii și a producției, pare o apostazie frustrată, asemenea unui Iov cârcotaș, care deși repus în posesie de Dumnezeu, după abuzul testărilor credinței sale, resentimentar, își renegă în secret credința. Deși într-o docilitate fără cuvinte, Iov pare „autonomizat”, conștient că nu se poate pune cu „Stăpânirea” (cum ar spune Antonio Negri, filosof anarhist „autonomist”, implicat în confruntările dintre organizația teroristă „Brigăzile roșii” și statul italian).

În același mod ocult, Nicolae Gheorghe pledează pentru un utopic stat cosmopolit universal (republicanism kantian), fără radicalismul lui Negri, care pledează pentru desființarea statului națiune, dar insinuând, ca și acesta, un venit minim garantat, ceea ce face ca statul să fie necesar.

Nicolae Gheorghe este un „activist social” în acest sens, dar rămas în retorica ideologiei.

Deși a eșuat ca militar (dezastruos în dezordine, din același motiv pentru care eu nu am ajuns popă, spre dezamăgirea tatălui meu, deși eram tobă de carte - dar nu și de credință!), asumându-și mai apoi o carieră intelectuală briantă (mie nici asta nu mi-a ieșit!), Nicolae Gheorghe face din meteahna cazonă, amestecată cu orgoliul vârstei înțelepciunii, un motiv pentru care îl fugărește năucitor pe bravul sociolog Iulius Rostas, căruia îi pune piedici mentale, îl atrage în capcane ideologice și alte tehnici de luptă și gherilă, încât singura posibilitate care-i rămâne lui Iulius e să-i mai taie din avânt, neluând în seamă decât ce se poate înțelege - dat fiind că interviul e înregistrat audio, așadar imposibil de urmărit în fluxul ideilor (chiar dacă rețușurile ulterioare au mai limpezit ideile). Din acest motiv, unele idei par abandonate brusc, dar e o aparență, sunt doar farse (tactici de învăluire) făcute discipolului de un magistru hâtru, care le reia exact de unde Iulius uitase, ducându-și magistral lecția până la capat.

E, cred, cel mai reușit interviu luat lui Nicolae Gheorghe, în care meritul lui Iulius Rostas e de a fi reușit să-l facă să fie (cât de cât) „sistemic”. Interviul e o „carte a fragmentelor”, atât o reușită „introducere” în limitele gândirii lui Nicolae Gheorghe, cât, mai ales, o bază de pornire a finalizării „cărții nescrise” pentru viitorime (un reproș pe care i l-am făcut și eu, des), știind ca îndemnul lui Heliade-Rădulescu „scrieți, băieți, scrieți,

scrieți orice, numai scrieți” era o invitație adresată intelectualilor români de a-și re-naște poporul, prin rațiune cultă, chiar și în versiunea literaturizată, a repovestirii poveștilor, specifică românilor, așa cum lăutarismul e specific rromilor (să sperăm ca D. Damian va reuși să convingă ca nu e doar un excelent artist, ci și un intelectual rafinat, așa cum unii îl știm). Din păcate, cultura romă continuă să rămână blocată într-o destructivă „cultură pop/ulară” și consumeristă.

Aparent, textul interviului e de mare prolixitate și perplexitate, ca o „joacă”, pentru că e „esoteric” în multe locuri, pentru cei care nu au o cultură cât de cât solidă, dar și pentru că Nicolae Gheorghe, elevat și eleat „ad hoc” (deși ionian socratic), în loc să răspundă, face „maieutică”, „ocoluri”, se miră, când retoric, când companion, când pesimist, într-o reflecție parodiind heideggeriana „uitare a ființei” etc.

E de tot hazul lecturii (deși e tristă) constatarea „eleată”(în același timp structuralist bahtinian-lacaniană) pe care o propune Nicolae Gheorghe, încă din începutul interviului, după care dialogul e imposibil, pentru că trăim în lumi separate/paralele, chiar dacă suntem contemporani.

Ar fi de scris mult despre timpul aionic (etern) și timpul cronologic, sau despre triada temporală simultană, la Giambattista Vico, de la care Budai-Deleanu preia ideea timpului paralel în care trăiesc cei civilizați, cei barbari (românii) și cei primitivi (rromii).

E mai probabil că Nicolae Gheorghe insinua „timpul care a mai rămas” până la apocalipsa proprie, lupta cu timpul fiind mereu o preocupare a sa, ca sociologie a acțiunii și ca adeziune la fenomenologie și existențialism.

E atât de rațională opinia dialogului imposibil (ca și a Cunoașterii), încât Iulius trebuia să închidă reportofonul și să plece cu primul avion din localitatea eleată, acum italiană, unde sălășluiește cel interviuat, măcar pentru că monologul și retragerea în sine sunt semnul renunțării la acțiune, plictisului ontologic etc.

Sau, dimpotrivă (pentru el, totdeauna există o alternativă!), ceea ce propune Nicolae Gheorghe în excursul peripatetic, de la Zenon la Kant, este edificarea unei conștiințe morale, ca set de norme și afecte, așadar a unei „conștiințe de sine” - ca rezultat final al confruntării ontologice istorice dintre „a fi țigan”, „a fi rrom”, „a fi român” (gadjo), toate trei coexistând, ca utopii ale salvării/mântuirii de suferință, croirii unui sens comun, adaptat la contemporaneitate.

„Timpul nostru este un timp al nașterii și al trecerii la o nouă perioadă. Spiritul a rupt-o cu lumea anterioară a existenței și reprezentării sale și stă pe punctul de a le scufunda în trecut (...) Aceasta fărâmițare treptată e întreruptă de răsăritul, care, ca un fulger, așază dintr-o dată forma

unei lumi noi” - spunea Hegel, în „Fenomenologia spiritului”, acum mai bine de 200 de ani, într-o filosofie a istoriei „post-istorie”, nouă eră, ca Modernitate (în sensul în care și postmodernitatea este o modernitate, reflectând asupra propriilor erori și orori).

Rămâne valabil, dincolo de interpretările de dreapta (Nietzsche) sau stânga (Marx), prezentul e o reînnoire continuă, dialectica solicită, apud Koselleck, o ruptură între „spațiul de experiență” și „orizontul de așteptare”, ca progres, fie ca „noua calitate istorică ce poate fi perpetuu prelungită la modul utopic”. În opoziție cu Benjamin, pentru care progresul e „trecut reprimat”, dar continuu conștient, recurent, în care „conștiința-sclav” poate ataca oricând „conștiința-stăpân”.

Este mult mai mult decât o neliniște metafizică, este imposibilitatea Cunoașterii noastre, de activiști și intelectuali, de a standardiza comportamentul (rr)omului, în lipsa unei cunoașteri a abisului său psihic. În pofida unor încercări repetate, mai ales în ultimii 250 de ani, dacă luăm în calcul idealizatul și fanatul „imperativ moral” kantian, la care face Nicolae Gheorghe, excesiv, referire.

„Timpul care mai rămâne”, între timpul mesianic, al așteptării împlinirii „contractului” încheiat cu Dumnezeu, și timpul apocaliptic al finitudinii colective, în același sens al trăirii în lume, pare să fie obsesia interviului, care începe cu amintiri de acum 2500 de ani și se termină cu profețiile despre viitor ale unui Nicolae Gheorghe melancolic, ajuns biologic la capătul încercărilor, indiferent la reușitele sau eșuările istoriei.

Pentru că oricând e posibilă ieșirea rromilor din subistorie, asta ține doar de modul în care își (re)construiesc /adaptează adevărul despre Demnitate și Libertate în procesul unei îndelung așteptate „lupte pentru recunoaștere”, chiar forțând-o, în sensul fanonian al luptei reale și neîndurătoare.

Există o dialectică a mișcării lumii, dincolo de noi, spune Nicolae Gheorghe, ca un adevărat intelectual „în căutarea timpului pierdut”, neseperând „timpul trăirii” de „timpul mărturisirii”.

Asta, pentru că utopia așteptării sale este aidoma celei a confratelui său, ofițerul Giovanni Drogo¹⁸⁸, care a stat de veghe toată viața la marginea lumii, în ultimul fort, dar „dușmanul preaiubit” a sosit prea târziu, când el era bătrân, muribund. Nu doar că acum „timpul regăsit”, lupta și gloria ei dorită îi erau inutile, dar poate că ar fi fost la fel de inutile și dacă ar fi avut loc la timpul oportun.

Nicolae Gheorghe exemplifică această idee printr-o „pildă”/paradox din Zenon, despre zborul săgeții lui Ahile care nu va ajunge niciodată

---

¹⁸⁸ Dino Buzzati, *Deșertul tătarilor*, ed. Polirom 2015

broască țestoasă, pentru că timpul este flux, curge, *pantha rei*, și pentru că fiecare se mișcă, în timp ce celălalt se mișcă¹⁸⁹. La fel, nici el, Nicolae Gheorghe, nu va fi atins de săgeată, viața lui va fi doar ceea ce a decis și va decide, pentru că a aneantizat timpul real și timpul spiritual în timpul etern. În termeni reali (vulgari), știm că săgeata își atinge ținta, la fel cum NGHE însuși a făcut-o!

Despre Zenon știm mai mult că a fost magistrul lui Parmenide, cel agreat de socratici, pentru care nu există nimic decât existența reală, schimbarea este o iluzie, totul este static (imobilism). Parmenide este primul care face o distincție netă între percepția senzorială (instinct, natura umană) și cunoașterea prin intermediul gândirii (rațiune, cultura umană), într-o prodigioasă controversă cu Heraclit, pentru care...invers!, totul se schimbă, „*pantha rei*”, confundăm forma cu fondul/conținutul (substanța), totul este foc spiritual, de la Logos, rațiune, logică, limbaj, la lege, contradicție etc.

Evident, Heraclit era în contradicție și cu ce spunea materialistul Democrit, după care totul, inclusiv sufletul, e cognoscibil prin...atomi, chiar dacă invizibili și nepipăibili!

Heraclit, ca „protestant”, fatalist, faustic, avea să fie recuperat de filosofii moderni pentru care Cunoașterea este infinită (începe să pară o idee de dreapta?).

„De ce râde Democrit (deși, paradoxal, considera că putem ajunge la conștiința de sine prin...remușcări!), de ce plânge Heraclit?”

Simple, pentru că nu există decât două posibilități eschatologice: sau lumea e un haos, la cheremul celor puternici (zei sau oameni), ca triumf al naturii, sau lumea e ordine, totul este controlat de cineva (Dumnezeu, stat), ca triumf al omului.

E în această „ruptură” a perspectivei, istorica bătălie dintre adepții „naturii și culturii” umane la europeni, și resemnarea în natură a orientalului, supus/ sclavul naturii, ca haos și ordine universală, într-o dinamică optimistă sau pesimistă a mișcării/dialecticii istoriei. Nicolae Gheorghe reamintește că „rromii” pot fi veritabili occidentali, în măsura în care vor decide să-și pună întrebările kantiene ale raționalității, iar „țigarii” sunt eminentemente „orientali”.

Pentru Nicolae Gheorghe, și „țigan” și „rrom” aparent sunt simple „amintiri de familie”, de care se simte îndepărtat, considerându-se, prin educație, „român”, evident, european, universalist. E, în această ricanare, o

---

¹⁸⁹ „Arcașul japonez inițiat în misterele Zenului poate, prin profunda sa concentrare și prin unirea sa interioară cu esența atemporală, în chiar clipa care trage, să atingă ținta cu ochii legați. La fel, transmutația fizică a metalelor.” Titus Burckhardt, *Alchimia. Semnificația ei și imaginea despre lume*, ed Humanitas, 1998, p. 2001

trimitere la „paradigma comunicațională” a lui Habermas, pentru care culturile, în perspectiva universalistă, nu sunt sisteme închise, etanșizate în limbaj și formele de expresie ale acestuia, conform polemicilor de delimitare dintre „cultură” și „civilizație”.

Nicolae Gheorghe, adoptă aici critica habermasiană ca „teorie a societății în intenție practică”, în care filosofia și sociologia devin „metafilosofii”, solicitându-li-se răspunsuri practice la raționalitatea europeană contemporană.

Omul, dar mai ales rromul, a rămas în urma propriei dezvoltări - și degetul (bastonul?) lui Nicolae Gheorghe arată către elite. Sloterdijk, pentru a da doar exemplele contemporaneității, arată către omul-masă (așa zisul popor, mulțimea, mai mult sau mai puțin haotică și disprețuitoare, anarhică). Adevărul e, deci, la mijloc, netranșat.

În fapt, toată această retrimiteri la tradiția filosofiei presocratice, la izvoarele *eternei reintoarceri*, evocă raportul dintre unu și multiplu (individualism și comunitarianism), ceea ce este trecător sau imuabil, explică principiul identității, care trebuie să aibă corolar necontradicția dintre „rrom”, „țigan”, „român”, în identitatea de om. Schimbarea, ca dialectică a mișcării intelectului, dar și acțiunii reale, înfrânge identitatea, o face să evolueze, să se reconstruiască, ciclic, în opoziția fundamentală dintre exigența imuabilă de identitate a intelectului și experiența vieții reale, „curgătoare”, a polemicii dintre Parmenide și Heraclit, ca reconstrucție permanentă a eticii, pe care hegelianismul o vedea în interdependența dintre „conștiința-stăpân” și „conștiința-sclav”.

Dincolo de toate, rămâne, însă, resentimentul: „un creștin a trecut pe stradă și dintr-o lovitură mi-a aruncat căciula în noroi, strigând: jidane, coboară de pe trotuar”. „Și ce-ai făcut?” – își întreabă Freud tatăl. „Mi-am cules căciula” a răspuns acesta. Așadar, o frică de identitate, internalizată până la paralizarea demnității umane, pe care bătrânul tată i-o povesteste fiului, pentru a-i impune să-i răzbune rușinea umilirii, supunerii și inferiorizării, ca într-o luptă istorică a sclavului cu stăpânul, care anulează clasicul conflict oedipian castrator fiu-tată. Intergenerațional, cei doi își transmit trauma, ca pe un *testament*, în așteptarea iubirii Celuilalt ce va să vină. Acesta pare să fi fost și modelul lui Nicolae Gheorghe!

Pierderea sinelui, la evreii aculturați și nesioniști, a însemnat fie asumarea resentimentară a identității (Lessing), încercând s-o împace cu cultura germană (cultura „nucleu”), fie renunțarea resentimentară la ea, ca auto-dispreț, „ură de sine evreiască” (Weininger), fie abandonarea sau ambiguitatea (Karl Kraus, Marx, Freud etc.).

Weininger, în „Sex și Caracter” își diabolizează nașterea, „aruncarea în lume”, prin uterul mamei, e o aruncare în neant, pentru că e fără viitor, la

marginea lumii, ca „jidan”. Ura de sine se răsfrânge asupra propriului popor, vinovat de a accepta să trăiască într-o nimicnicie, căreia el îi va pune capăt, prin sinucidere.

La Nicolae Gheorghe (ca și la mine), uterul mamei nu este „poarta” spre viitor, ci spre trecut, spre eterna reîntoarcere (o cale fără întoarcere, totuși). Nicolae Gheorghe ne lasă să înțelegem că „ura de sine țigănească/rromă” e și mai cumplită, pentru că nu poate fi împărtășită în absența rețelelor de comunicare, ba chiar e nefirească, romii fiind un „neam cântăreț”, poveștile „de inimă albastră” nefiind decât „marfă”.

Rromii sunt o identitate fără personalitate, o conștiință fără coeziune, obscurantistă (ca anti-Modernitate, anti-raționalitate) - s-ar putea înțelege din ce spune Nicolae - și ar fi greu de contrazis, măcar pentru că rromii nu au o „frontieră culturală” (Barth) care să facă demarcația între alteritate și ipseitate, între *Eu* și *Tu*, *similaritate* și *diferență* - dacă nu cumva această cultură „curcubeu” (în sensul „culturii de transport”, dar și a unui mod „pestriț” de a fi) e chiar specificitatea culturii rrome. Dacă da, atunci frământările interioare ale regăsirii și construcției identitare sunt inexistente, cultura rromă rămâne condamnată să trăiască, atât cât va mai fi posibil, în afara conștiinței de sine.

Nicolae Gheorghe pare optimist, râde, ca Democrit și Marx, deși are un ton cât se poate de grav.

Pentru dialecticianul sofist Zenon din Elea, la vremea aceea grec într-un Occident inexistent (poate chiar la Salerno, unde trăiește auto-exilat Nicolae Gheorghe), bătălia filozofică asupra destinului omului în lume se dădea cu realitatea sa imediată/întâmplătoare/în afara gândirii, ca dilemă între alegerea „școlii vieții”, în care a merge prin viață este faptul de a păși, și realitatea rațională, care ne cere să ne gândim pașii.

Acum 2.500 de ani, cu 500 de ani înainte ca iudaismul să aducă „vestea” monoteistă a Ordinii prin Cuvânt (poate e totuși un simplu zvon, din care s-a altoit Creștinismul), ca și acum, când a redevenit o îndoială, ca etapă a reconsiderărilor, pentru că mileniul III va fi religios, cel puțin ca celebrare a divinității omului, răspunsul la aceasta dilemă rămâne o chestiune de Cunoaștere, momentan imposibilă. Faptul de a merge pur și simplu, cum face discipolul lui Zenon, fără a-și gândi mișcarea, are drept consecință o bătaie din partea magistrului, pentru că problema nu e să practici mișcarea, ci cum să o gândești rațional, pentru a ieși din „uitarea ființei” (dasein), în reificare, conștiință de sine, probabil printr-o revoluție cultural-morală gramscian-lukacsiană.

Și Nicolae Gheorghe, histrionic, amenință cu bastonul, amintind de șarpele de bronz al lui Moise, care elibera de moarte, în pustiul dezrobirii evreilor și construcției eticii monoteiste, fie chiar de șarpele biblic, imagine

a Răului sexualizat, mască a Diavolului/Benga, la instigarea căruia omul, mâncând din Pomul Cunoașterii, și-a pierdut nemurirea, dar și-a câștigat „conștiința de sine”, Libertatea.

Cum s-au câștigat toate acestea? Prin violență legitimă, dar pornind de la rațiune, ca singura șansă de salvare a romilor - consideră Nicolae Gheorghe, sărind direct la Kant și „imperativul categoric” al unei etici.

Pentru a-și argumenta utopia, amintește o altă utopie, cartea lui Mateo Maximoff, „Prețul libertății”, în care sclavii romi își câștigă Libertatea și Demnitatea prin luptă armată împotriva stăpânilor, ceea ce e un neadevăr istoric.

Însă, cum se știe, strategiile narrative mizează mai puțin pe ne/adevărul istoric, contează interpretarea (culturilor, viselor), ca proces de istorificare subiectivă. Nici „căderea Bastiliei” în mâinile insurgenților Revoluției Franceze nu a avut loc, dar rămâne ziua națională a Franței! Este un reper simbolic al distrugerii Absolutismului și crearea unei lumi noi, fără stăpâni și sclavi. Unii au remarcat însă că, în „Despre democrație în America”, un bebelus alb își privea deja cu dispreț dădaca neagră - și acest dispreț e chiar conștiința secretă a lui Tocqueville, un nobil pentru care democrația era posibilă cel mult pentru albi (chiar dacă retorica drepturilor omului, ca și cea a săracilor, în Biblie, trebuie să funcționeze). Această retorică a avatarurilor negresei albe o va scrie Beaumont, tovarășul călătoriei în America, ba chiar și Obama.

Frantz Fanon diabolizează și el ipocrizia, denunțând hegeliiana „luptă pentru recunoaștere”, considerând că niciodată albul și negrul nu se vor putea amesteca, va rămâne un „gri-cetzos”, ca pâcla peste istoria unei confruntări mortale.

E mai sigur că Revoluția franceză și americană au determinat o „etică a recunoașterii” abia după ce toate capetele Absolutismului au fost tăiate, de la cel al regelui Ludovic al XVI-lea, la cel al lui Robespierre, ba chiar și a celui care crease mașina infernală a morții industrializate, Guillotine (idee reluată magistral de Kafka, în „Colonia penitenciară”).

În pofida acestor descăpățânări și a decretării că vremea lui Big Brother, ca supunere necondiționată, a apus, trebuie să fim vigilenți, dintotdeauna avatarurile zeilor au însemnat noi replieri ale conștiinței, o teodicee (și un deicid).

Big Brother ne respiră în ceafă, oricât de conștienți am fi că e un fel de panglicar „vrăjitor din Oz”. Unii îl așteaptă, alții, nu, „drumurile noastre, poate, se vor întâlni vreodată” devine ceva imposibil, pentru că dialectica mișcării vieții noastre e unică, individuală, oricât am fi de conștienți de Binele comun, universalist.

Periodic e nevoie de o reconceptualizare și readaptare la evoluția lumii, ca eternă reîntoarcere a Aceluiași (Sinelui).

Premisa e o concentrare pe individualism, chiar egocentrică - pare să fie ideea propusă de Nicolae Gheorghe - poate și pentru că orice interviu presupune o exprimare personală asupra lumii, prin dialog cu Celălalt.

Am insistat pe înțelegerea, măcar simplă, a acestui paradox (poate e prea mult, deși simt ca încă mai trebuie să adâncesc reflecția) pentru că el este „cheia” întregului interviu, deși, aparent, pare o flecăreală (Iulius o ratează), pentru că pune, încă de la început, problema imposibilității comunității fără comuniune (spirituală), idee pe care insist și eu de ani de zile, cu la fel de puțin succes pentru Mișcarea rromă.

Durkheim spune că „individul nu este social pentru că trăiește în societate, ci pentru că societatea trăiește în el” – aici pare să fie drama fragmentării rromilor și a neacceptării lor în societate, ca absență a unei teorii a salvării care să-l aibă în vedere și pe Celălalt, „Aproapele” (ca prieten, philia, phral).

Nicolae Gheorghe vede mase de indivizi și disprețul acestora pentru valori, „negru de mulțime” - cum zice Canetti, pe când alternativa ar fi dialogul ideilor fundamentale între elitele rrome, care ar trebui să fie modele formative, pentru a ieși din subistorie.

Nu citim aceleași cărți (așa cum făceau altădată prelații citind toți Biblia, sau cum făceau marxiștii, citind „Capitalul”, naziștii, citind „Visul meu” a lui Hitler etc.), încât, prin principiul identității și principiul noncontradicției, să se ajugă la o etică/ morală comună.

Indiscutabil, romii au apetență pentru universal, deși într-un mod nerațional, ne-european, iar contribuția lor la cultura europeană este fabuloasă, în termeni de „cultură populară”. De la Iluminism încoace, însă, absența unei „culturi culte”, ca să nu zic și „savante”, creează mari probleme rromilor, care nu au (încă) apetența pentru standardizarea impusă de Cunoașterea rațională. Nu că nu ar exista intelectuali și artiști rromi de excepție, doar că ei migrează „în afară”, în culturile majoritare, neconstituindu-se ca elite culte ale propriului popor, forțat astfel să rămână în subistorie. Sau, chiar dacă își afirmă originea etnică, precum pianista Mihaela Ursuleasa, recent decedată, sau Damian Draghici - cu ce folos pentru cultura rromă?

Ce șanse (mai) are cultura rromă să fie „uniforma etnică” a poporului rrom, într-o Europă modernizată?

Să fie „mahalaua sau șatra” un model comunitar, fie el și primitiv, specific rromilor, fixat între *viața fără stat*, cum exemplifică Lapierre¹⁹⁰, și

---

¹⁹⁰ Jean William Lapierre, *Viață fără stat?*, ed. Institutul european, 1997

societate contra statului, cum propune Clastres¹⁹¹, merit să elimine agresivitatea și dominația Celuilalt, ca societate „orizontală” (phralalen-frăție), și atunci **rromii** (etnofoni, trăind „viu” cultura rromă) și **țigani** (alofoni, „parazitând” culturile dominante) ar fi două popoare distincte - cum spune, oarecum serios, Nicolae Gheorghe? Pare o falsă problemă, eșecul este, voit sau nu, al statului¹⁹².

Acum, în plină era a globalizării, secularizării radicale și morții națiunilor-stat („primavara popoarelor” a fost o invenție de acum aproape două secole, eșuată), avem un răspuns la eșecul repetat al strategiilor statului de „îmbunătățire a situației rromilor” și a motivațiilor acestuia, prin înțelegerea de ce rromilor li s-a refuzat egalitatea cetățeniei creștine, și au fost considerați păgâni (de aceea, sclavi), de ce li se refuză egalitatea cetățeniei sociale, și sunt considerați străini/outsideri de către cei care s-au substituit sacrului „în numele Domnului”.

Poate că este lucrul cel mai important de știut, pentru ca rromii să-și poată clarifica destinul propriu!

Eu-l este o continua *identificare* - spune Nicolae Gheorghe, în linia levinasiană a vulnerabilității etice a rromului, coborând din înălțimile *ontologicului*, pentru a se circumscrie unei vieți *etice*, raportandu-se la Celălalt, la „aproape”, ca asemuire infinită: *A fi eu înseamnă (...) a avea drept conținut propria identitate. Eul nu este o ființă care rămâne mereu aceeași, ci care există numai identificându-se, regăsindu-și identitatea în tot ce i se întâmplă*¹⁹³.

Așadar, nu exiști ca om, înainte de a fi rrom, pentru a fi tu însuși, la întâlnirea cu Celălalt! În sensul deconstrucției și recompunerii derridiene, via Nietzsche, metamorfozele identitare, devenirea - consideră Nicolae Gheorghe - rămâne în „platforma” nihilismului resentimentar al Modernității, în aceleași trei stadii și interpretări ale transformării, prin depășirea omenescului din noi, conform căreia:

(1) *spiritul se transformă în cămilă* (instinctul chinului sisific, ipostază a smereniei, umilintei, saraciei și rabdării, metaforă a supunerii în fața ordinii prestabilite, specifică rațiunii „sclav”);

---

¹⁹¹ Pierre Clastres, *Societatea contra statului*, ed. Ararat, 1995

¹⁹² James C. Scott, *În numele statului. Modele esuate de îmbunătățire a condiției umane*, ed. Polirom, 2007

¹⁹³ E. Levinas, *Între noi. Încercare de a-l gândi pe Celălalt*, ed. All, 1998

(2) *cămila se transformă în leu* (instinctul distrugerii valorice, metaforă a voinței de a sfărâma ordinea prestabilită, specifică rațiunii „stăpân”),

(3) *leul se transformă în copil* (instinctul jocului, *nou început și joc, o roată ce se-nvârte prin ea însăși, miscare primă și preasfântă afirmare*).

O asemenea transformare ar presupune că din „țigan”, termen care evocă „sclavul” (opresatul, subomul), și din „rrom”, termen care afirmă conștiința de sine/de „stăpân” (opresorul, supraomul), ar trebui să re-naștem, afirmându-ne „voința de putere” de a fi noi înșine, în „a treia cale/stare”, dincolo de bine și de rău, în deplinătatea ființei, a curajului copilăresc demiurgic de a ne juca creativ cu Absolutul. La ce ar servi această re-construcție nu ni se spune, dar putem intui că e vorba de o reîntemeiere, care să mizeze pe „etica recunoașterii”, ca Libertate asumată, responsabilă, ca perenitate a Demnității umane. Astfel, Pakiv-ul se legitimează prin Solah, ca Legământ al încrederii și credinței în Celălalt

În acest sens, chiar din început, Nicolae Gheorghe propune un „recurs la metodă”, absolut corect, la care am subscris dintotdeauna, după care problema nu e cum „simțim” identitatea de rrom, ci cum o (re)contruim, prin Cunoaștere, adică prin subordonarea față de „autoritate”, nu față de „autoritarism”(parlamentar, rege, BJR-ist, krisinitor) – ca integritate morală, nu cum se întâmplă cu cei care acceptă umilirea, pentru că nu și-au creat abilitățile necesare dreptului de a fi liber. La rromi, din acest motiv „funcția doboară gradul” (de cunoaștere), iar „conflict de rol” a falsificat până la caricatură ideea de intelectual.

Cum am o lectură recentă a cărții lui Lepenies, „Ce este un intelectual european”¹⁹⁴, am citit interviul cu gândul la ce este, la ce (mai) servește un intelectual rrom, și la cât de defectuoasă a fost în istoria rromilor „politica spiritului”, dacă trăim această criză etică a modelelor. Problema mă preocupa mai ales de la anunțul creării Convenției Comunităților Rome din România (o nouă utopie, la care eu și Nicolae Gheorghe am fost „nașii” ideologici), când Florin Cioaba a spus public că „au intelectuali”, așadar, lucrurile vor fi ok.

Or, de fapt, nu avem mai deloc intelectuali, în sensul profund al cuvântului, al celor apti să reinterpreteze utopiile lumii de până acum, doar ceva tehnicieni, mai mult sau mai puțin buni executanți, în rest, „patalamagii”. Cvasitotalitatea acestora nu sunt vorbitori ai limbii materne, nu trăiesc în cultura rromă, nici nu sunt acceptați ca „rromi”, funcționând mai

---

¹⁹⁴ Wolf Lepenies, *Ce este un intelectual european? Intelectualii și politica spiritului în istoria europeană*, ed. Curtea Veche, 2012

degrabă ca „prestatori de servicii” pentru stat. Lingvistic, dar nu numai, diferența se face între cei care vorbesc limba engleză (limba colonizatorului) și cei care n-o vorbesc, situație asemănătoare amenințătoarei construcții „hutu” și „tutsi” din Rwanda, după retragerea colonizatorilor.

„Țiganiada” ne zice că nu există niciun risc, rromii sunt o cultură nonviolentă, reminiscență a fundamentelor indiene (hm!), sau a unei culturi învinse, trăindu-și psihotic sfârșitul.

Trecerea de la „Vechiul regim” (feudalism și creștinism), la „Modernitate” (ca ruptură ideologică de modelul antic-renascentist și laicizare), a însemnat că atunci când nu s-au mai subordonat lui Dumnezeu, regii și oamenii simpli s-au subordonat adevărului Cunoașterii raționale, utopiilor salvării create de melancolia intelectualilor (Voltaire, Diderot, Goethe, Kant etc). Locul intelectualilor teologi, aspirând să devină intelectuali cu nimb (sfinți), de la Iluminism încoace e disputat de acești „noi profeti”: intelectuali.

Napoleon, în urma atacului mamelucilor, a ordonat ca savanții și măgarii să fie puși în siguranță, în mijlocul armatei, protejând astfel atât hrana spirituală cât și pe cea materială, pentru că „desvrăjirea” lumii, operată de iluminiști, a presupus credința în cunoașterea științifică, în rațiunea argumentativă.

Cine suntem, cum e posibil să fim persani, francezi, ba chiar țigani (romi, în unele surse) au fost identificări utile pentru „pacea eternă” care avea să ducă la „domesticirea” omului, prin noua credință în rațiune.

Ca și la facerea lumii, când Dumnezeu a dat darurile semințiilor pământului, rromii, din motive probabil obiective, au absentat și de la darea darurilor în „primăvara națiunilor”.

Sunt rromii europeni?, în sensul credinței europene în mântuire, sau au prezervat fatalismul precreștin, poate zoroastrian, al „pușcăriei” acestei lumi („athinganorii” se credeau mântuiți, erau „chavalen”/fiii lui Dumnezeu, fratrie religioasă, diferită totuși de „aproapele” creștin, mai reticent), tocmai pentru că nu interacționau în vreun fel cu această lume „spurcată”, creație a Diavolului, „slăvind neîncetat pe Domnul” – cum îi ironizează Sfântul Augustin, pe acești cerșetori-misionari, care-și interziceau să posede ceva pe această lume - or, cetățenia e proprietate!

Dar rromii, vor ceva de la viață, sau sunt blocați în hedonism etic? Au oare rromii nevoie de intelectuali, sau nu-i au tocmai pentru că nu au nevoie, cultura rromă este eminamente irațională/instinctuală rămasă mai aproape de sălbăticia naturii?

Revenind la intelectuali și aspirația lor de a avea recunoaștere, ca altădată sfinții, e de constatat că niciun intelectual rrom nu s-a sacrificat, evident prin operă, așa cum sfinții au făcut-o, prin martiraj.

E aproape regulă, intelectualii care știu engleza, nu știu propria limbă strămoșească - aici ar fi constatarea că actualele elite rrome sunt înafara ethosului culturii rrome, a Adevărului, Aletheia, ca „neascundere” - cum traduce Heidegger. Or, imposibilitatea Adevărului pune în discuție însuși „Dasein”-ul („reificare”, în termenii „terorismului intelectual” al marxisto-lucacsienilor), ca formă de cunoaștere prin „înțeleșuri” - în cultura românească știuta bătalie dintre formă și fond, preluată de Maiorescu din filosofia romantică germană. De aici și fractura vizibilă dintre „tradiționali” și aceste „elite” marxistoide, definite ideologic prin soros-maoism”, ca încercare de *puci* al tinerilor imberbi, în anii 2000.

În această paradigmă a dialecticii (căutării adevărului, la eleați, rațiunii „raționale”/înalte, la iluminiști) propuse de Nicolae Gheorghe, găsim explicația dezastrului actual a Mișcării rrome, a unui popor care nu are o „moștenire”, și asta poate și pentru că nu face saltul de la natura umană, la cultura umană, în absența unor elite proprii, dar nu și a colonizatorilor și rasiștilor. Or, de la Herder încoace, până la Chomsky, o națiune nu e doar o existență socială (la Agamben „homo sacer”, ca om trăind „viața goală”, similar „*athinhagos*-ului”/ omului blestemat/tabuizat), ci mai ales o existență culturală, ba mai ales lingvistică, pentru că limba conceptualizează ethosul/ sensul spiritual al unui popor (unele concepte, de altfel, sunt intraductibile în alte limbi). Asta ne împarte, plusează Nicolae Gheorghe, în „țigani” și „romi”, în care primii sunt cei care consideră culoarea pielii ca identitate (de aici și confuzia - *negrii Europei*), iar romii sunt cei care trăiesc în limbă, cultură și chiar teritoriu comun (mahalale, șatre) „instituționalizate”, inclusiv în istoria comună (sclavie, Holocaust, rasism, listează magistral Iulius). De altfel, o mare parte din romii sunt blonzi: căldărari, spoitori, jenishi, travellers, sinti etc.

Evident, toate aceste ipoteze sunt puse sub semnul îndoielii, pentru că lipsesc confirmările sau infirmările intelectualilor rromi (există?). Iulius pune, poate pe bună dreptate, taberele „Înnegriți-vă și veți fi liberi”, organizate de mine, ca o contrapondere la argumentele universaliste ale lui Nicolae Gheorghe, ceea ce găsesc cam forțat, măcar pentru că eu nu am fost un activist „legal”, am lucrat în Ministerul Culturii până am plecat, în 2003, și multe din acțiunile mele (demonstrațiile, taberele de formare, seria de cărți din colecția „Restituiri” etc.) erau reinterpretări ale unor gânduri ale generației noastre.

E tot atât de adevărat, însă, și am scris asta într-un mail pierdut, că există diferențe de interpretare între „nicolaiți” și „vasilidieni”, doar că „nicolaiții”, în absența fondatorului, au decăzut în „soros-maoism” (preluând de la Nicolae, eronat „voința de putere”, înțeleasă individualist și țintind un universalism analfabet, „cosmetic”, nu spre dezvoltarea propriei

comunități, ci făcând clovnerii obediente față de gagii); la fel cum „vasilidienii” s-au resorbit în „tradiție” (Delia Grigore, de pildă!), incapabili să continue dezvoltarea unei linii spirituale culte, poate geloși pe succesul financiar și de poziție al tehnicienilor „nicolaiți”, cu un limbaj simplu, mai pe înțelesul donatorilor.

Ce rămâne valabil în opoziția mea față de Nicolae Gheorghe e...Kant, adică unele perspective întrucâtva opuse, referitoare la întreprinderile elitiste ale acestuia despre libertate, morală și politică, ceea ce este firesc pentru rousseau-istul din mine. Absolutismul „imperativului categoric” al moralei kantiene (gândit transcendent, într-o vreme când Dumnezeu, monarhiile și imperiile erau omniprezente) a devenit desuet, contrazis chiar de ororile Iluminismului și Revoluției franceze. Noua etică, post-istorică și globală, ca „nou contract”, merge mai degrabă pe o radicalizare hobbesiană față de mase (restrângere și re-normativizare a drepturilor omului), dar, poate paradoxal, și pe o prioritizare a funcțiilor societății civile. Ea e viitorul, în măsura în care își va dezvolta capitalul social, spune Fukuyama¹⁹⁵, considerând aceste vremi „sfârșitul istoriei”, „marea ruptură” față de natura umană. Reificarea „luptei pentru recunoaștere”, ca interdependență între „stăpân” și „sclav”, câtă vreme „teoria plusvalorii” lui Marx nu mai poate normativiza lupta dintre exploatați și exploatați, mai ales în absența defunctei clase proletare), ar presupune un destin „post-uman, o post-istorie, o etică nouă la vremuri noi, o biotehnologie care să evite biopolitica Holocaustului, o „antropotehnică”, așa cum a insinuat Sloterdijk, reluând protestul împotriva ipocriziei Umanismului lansat de Heidegger („Scrisoare despre umanism”).

Cine garantează că utopia nu devine distopie, crimă?

Deocamdată e o constatare că uneori nivelurile de cunoaștere și de etică pot crea falii dezastruoase, ucigașe, iar „pacea eternă”, imaginată pe scheletul unionist sau federalist de către Kant, se lovește de faptul că „domesticirea” omului e foarte diferită (unii oameni sunt iepuri, alții pisici, alții câini etc) și că mai tot, mai ales multiculturalismul, trebuie normativizat, la fel cum „Vechiul testament” a fost actualizat prin „Noul testament”, „Decalogul” biblic prin codul lui Justinian, respectiv, napoleonian etc.

Ce trebuie schimbat?

Omul, respectiv, rromul.

Ce pune între paranteze Nicolae Gheorghe, fără însă a o nega în totalitate, doar constatându-i labilitatea, este „etnicitatea”, la fel cum Kant,

---

¹⁹⁵ Francis Fukuyama, *Sfârșitul istoriei și ultimul om*, ed Paideia, 1997

în „Critica puterii de judecată”, în linia Iluminismului care voia să destituie orice diferență, propunea „eutanasierea” religiilor.

Evreul Moses Mendelssohn, cel atât de respectat de Lessing, Leibniz și de însuși Kant, a simplificat convingător: „Creștini, faceți mai întâi să dispară iudaismul din propria voastră credință; atunci o vom părăsi și noi pe a noastră”.

Ideolog al Iluminismului el însuși, și reformator al iudaismului, Mendelssohn este primul intelectual public evreu, formator și deschizător de drumuri pentru superbe elite culte laice evreiești, cărora li se datorează tot binele și răul istoriei care a urmat, dar mai ales binele.

Cât de importantă a fost ideea acestuia de a argumenta rațional, în dialog public, Diferența, religioasă și etnică, s-a văzut în „cazul Dreyfus”, când a fost rândul intelectualității europene să-și facă publică opinia.

Ca moment istoric al schimbării paradigmatică, Nicolae Gheorghe este, parcă indecis, între Kant și Mendelssohn, pentru că nu-și arogă vreun drept de a decide în numele nimănui, cu atât mai puțin în numele poporului român, ci de ne semnala incoerența în alegerea unei căi: „Ar trebui să ne asumăm acest risc, am putea construi o *matrice* cu coloane ca să arătăm dimensiunile integrării și să indicăm prețul ce trebuie plătit pentru fiecare dimensiune.”

În ceea ce-l privește pe el însuși, și-a găsit *Calea pierdută*, a ales să fie român, ca ultimul român. Sau, poate *primul român*, dacă și alții vor putea citi harta criptată a regăsirii *Căii pierdute* a demnității și Libertății!

Între utopia etnopolitică ratată a lui Nicolae Păun, care a imaginat o lume română ordonată politic, prin autoritarism (dar devenită o lume a bunului plac, prin faptul că liderul charismatic nu și-a îndeplinit utopia, promisiunea de mântuire), și „utopia civică”, bazată pe autoritatea Cunoașterii, ratată de Nicolae Gheorghe și „sectorul ONG, precum și utopia nou-nouță a ultimului Nicolae Gheorghe (destul de asemănătoare, cu cea a Deliei Grigore sau a lui Damian Drăghici), românii nu mai au de ales.

Interviul lui Nicolae Gheorghe constată sfârșitul utopiilor și necesitatea unei re-negocieri pragmatice a deciziilor comune. Adică, o comuniune, care să creeze com-unitatea, între „actorii” sociali, ca voință comună, nicidecum mesianică, mascând conflicte ireconciliabile pentru Putere. El vede această posibilitate ca pe o reîntoarcere la „imperativul kantian”, ca revoluție a sinelui, căutând o nouă morală, prin renunțarea la hedonismul etic. „Cerule înstelat deasupra noastră, în mine legea morală”, ca reîntoarcere obligatorie la fundamentele etice, indiferent cât de utopică ar fi ea. Diferența este specificitate, nu contracultură, iar universalismul trebuie adaptat specificității, de aceea pledoaria sa este încheierea unui contract social, semnat prin voința generală a unei federații a „națiunilor” române, în

care morala și politica nu sunt conflictuale – așa cum enunța și Kant, în „Idea unei istorii universale dintr-un punct de vedere cosmopolit” (1784) și reluările ulterioare ale acestor idei.

Nimic despre filosofia istoriei bazată pe dialectica luptei dintre „sclav” și „stăpân” (Hegel) sau „bogați” și „săraci” (Marx) – semn că traiectul său spiritual caută noi răspunsuri, nu (mai) este dogmatic.

Cum „procesul civilizării” e o presiune direcționată către romei, pare evident că utopia etică are un background etnic. Cum s-ar putea ajunge la rezultate pozitive? „Argumentum baculinum” (argumentul bățului), constrângerea ar putea fi soluția pentru cei care au revelația adevărului doar din „școala vieții”, cum altădată țaranii (paganus – în latină), nu din Cunoașterea înaltă.

Pare o perspectivă contondentă, ca ironie!

De fapt, „bastonul” glumeț-amenințător al lui Nicolae Gheorghe este un avertisment că socializarea „exogenă” se va face, cu sau fără voia romeilor, vor veni vremuri crepusculare, dacă nu ne vom depăși condiția de „sclavi” ai istoriei.

Ce vrea să spună Nicolae Gheorghe este că evoluțiile spirituale, de schimbare a mentalităților, prefigurează r/evoluțiile civile și politice. Puterea spirituală a intelectualilor în lumea Cezarului suplinește absența lui Dumnezeu și determină Puterea în lume: revoluția copernicană prefigurează revoluția lutheriană, revoluția intelectuală iluministă declanșează Revoluția franceză etc. Elite: „Dascălul” Germaniei e Habermas, nu Cancelarul, „dascălul Angliei” e Giddens, nu Regina, „dascălul” României e Liiceanu, nu Bănescu etc).

Dintotdeauna, „roata istoriei”, ca luptă între vechi și nou, a fost opera intelectualilor, ca sfinți cu sau fără nimb, modernizarea etnoculturii rome (ca europenizare, occidentalizare) se va face de către intelectualii săi sau nu se va face deloc!

Mă regăsesc în multe din ideile și îndoielile lui Nicolae Gheorghe cu altele sunt în totală opoziție (“stigmatul identitar” și etica recunoașterii, „combaterea umilirii, și nu „combaterea sărăciei” etc), dar, ca și el, mă îndoiesc că drumul actual al romeilor duce în direcția bună, chiar dacă argumentațiile noastre sunt opuse.

La întrebarea „cum trebuie să fim”, pusă și răspusă în Iluminism, Nicolae Gheorghe oferă un răspuns mult schimbat față de convingerile tinereții (vezi documentele din 1982).

E posibil un alt răspuns, la un popor care pentru a anihila „voința de putere” și agresivitatea, nu a acceptat „stăpân”, trăind în „viața fără stat”, în orizontalitate, ca societatea civilă, pentru că „aproapele”, în cultura rromă, este „frate” (phralipen, phralalen).

Este o inadaptare la spiritul european?

Sunt noile structuri de putere rrome, așa zis „moderne” (deputat, BJR-ist, expert, „patalamagiu”) conforme specificității, subsidiare „instituțiilor rrome”?

Sau, dimpotrivă, rejectarea acestora de către marea masă rromă este adevăratul răspuns?

Nicolae Gheorghe insinuează că suntem, ca ethos, între scepticii presocratici și „Era rațiunii”, adică între sacralizarea spiritului și secularizarea sa, pe care s-a fondat și ființează cultura europeană (occidentală). Așadar, ar trebui să ne pozitivăm, avem toate experiențele necesare, mai lipsește „curajul/voința de a fi” europeni, în această mare șansă a pre-facerilor contemporane, pentru a lăsa o „moștenire” celor care vor veni după noi. Să uităm de focul lui Heraclit și de „cultura magică” a Orientului zoroastrian (mort, demult) și să ne convertim (?) la realitatea rațională europeană ?

Cine să facă asta, cine e Big Brother, „călăuza” care să ne refondeze, dându-ne o nouă etică?

„Dumnezeu pare că doarme/ Cu capul pe mănăstire/ Și de noi nu are știre”, intelectuali rromi care să-și asume Cunoașterea n-avem (nici nu-i construim), doar „proiectangii”, iar ca indivizi nu vom fi altceva decât „comunități sociale”, grupuri defavorizate, câtă vreme luăm totul de la gagii, nu producem nimic autentic.

Nicolae Gheorghe nu-și permite să propună un răspuns, altul decât cel individualist, măcar pentru că decizia nu trebuie să fie unilaterală, ci comună.

Oricum, ce e sigur e că trebuie să reconstruim „din interior” sau, cum insinuează el, o să murim ca popor (de fapt nici n-am existat!). Părerea mea e că astfel de reflecții sunt semnul că există o Cale a libertății, depinde de noi să o urmăm.

La ce bun intelectualii? - este o întrebare la care pot răspunde doar cei care vor modernizarea etnoculturii rrome, momentan prea puțini pentru a crea o piață de idei, care să impună adevărurile comune, obiective, să provoace schimbarea socială. Ceea ce face necesar fie ca îndoielile lui Nicolae Gheorghe să fie cât mai urgent incluse într-o perspectivă strategică și etică, altminteri - ca și până acum - vom „nomadiza” prin underground, reproșându-i lui Nicolae Gheorghe (poate chiar și mie, după acest periplu prin gândirea sa) că adevărurile dureroase spuse de sunt inacceptabile.

În drumul lor din spațiul indo-persan până la Finistere („Capătul pământului”, în actuala Spanie, ca limită finală a pelerinajului Compostella), dincolo de toate, rromii au fost martorii profanărilor și sacralizărilor Dumnezeilor lumii.

Asta ar explica de ce nu au avut în istorie nici sfinți, nici „intelectuali cu nimb”(sfinți), care să se martirizeze pentru triumful cutremurător al Adevărului.

Pare puțin probabil, cel puțin în momentul când scriu aceste rânduri, că rromii vor accepta „sfinții laici”, intelectuali.

Dacă nimbul sfinților își are sorginea în coroana cu spini a Mântuitorului și recunoașterea lor se datorează modului în care s-au ridicat spre înalturile Cunoașterii îndumnezeite, „nimbul” intelectualilor, ca „sfinți laici”, solicită același martiraj, pentru mântuirea/salvarea (rr)omului.

Îndoielile lui Nicolae Gheorghe „profețesc” nevoia unei sistematizări, ca deschidere spre viitor, a unui Big Brother, mai lipsește sacrificiul celui care își va identifica destinul cu destinul poporului său - dacă nu cumva e prea târziu pentru astfel de utopii! Se pare că nu e târziu, pentru că nu Buddha - ci Gandhi, nu Dumnezeu - ci MLK sau Malcolm X, nu Allah - ci Fanon sunt re-întemeietorii.

Nicolae Gheorghe nu suflă o vorbă despre Dumnezeu, re-întemeierea e un arc între rațiunea precreștină, presocratică și cea postcreștină, postkantiană. Raiul/Binele și Iadul/Răul sunt, așadar, în noi înșine, pentru că noi înșine suntem Zeul, pentru că, așa cum a spus Rumi, „nu ești o picătură într-un ocean, ci un uriaș ocean într-o picătură”. Evident, și unic!

O „ispită”, nenumită, dar care rezultă din ceea ce spune, este anarhismul, de la Stirner și Nietzsche, la libertarienii actuali. E și acesta un motiv pentru care Nicolae Gheorghe poate fi considerat un „fals profet”, situație pe care o amplifică voit (am reamintit mai sus, extazul autodestructiv din „omul fără însușiri”), pentru că utopia lui, deși seducătoare, nu e o viziune a salvării rromului, ci o elegie, uneori resentimentară, a eșecului acestuia.

Și asta tocmai pentru că Nicolae Gheorghe însuși n-a fost un om al dialogului pe care îl propovăduiește acum, pentru că, așa cum reiese din interviu, nu a făcut parte din nicio comunitate (nici român, nici rrom, nici țigan), ceea ce i-a făcut imposibilă comuniunea.

Sau, poate că nimic din ce am scris aici nu e adevărat, Nicolae Gheorghe e doar într-un înțelept moment al împăcării cu sine, propunând credința în ethos-ul rrom, construit prin cunoaștere și dialog, ca negociere între noi și lume:

„Astfel, vom ajunge să privim lumea cu alți ochi. Ea va răspunde veșnicei întrebări a intelectului : - Ce este adevărul ? și a simțirii - Ce este binele ?

prin cedarea în fața Voinței educate. ... Construiți, așadar, propria voastră lume. Odată ce veți începe să vă trăiți viața în conformitate cu ideea pură din mințile voastre, ideea se va dezvolta până la atingerea proporțiilor ei imense. O revoluție corespondentă va avea loc și în spirit (...) „Vom merge pe propriile picioare; vom munci cu propriile mâini; vom exprima cu propriile noastre cuvinte ceea ce vom gândi... O națiune de indivizi va exista pentru prima dată, deoarece fiecare se consideră inspirat de Sufletul Divin ce îi inspiră pe toți oamenii.” - cum profetea Ralph Waldo Emerson¹⁹⁶ revoluția culturală rațională a celor care se înfrățesc cu natura, ca revoluție a conștiinței (influențat fiind, ca și Nicolae Gheorghe, de filosofia transcendențială a lui Kant).

Emerson n-a creat decât o utopie romantică, tocmai pentru că a mimit rațiunea, abolind-o, la fel cum „revoluția culturală” propusă de Nicolae Gheorghe încă își așteaptă adeptii, pentru că, dincolo de interpretări, utopiile, ca și distopiile, au nevoie de suporteri, de adeziuni.

Faptul că și în vremea bisericii creștine primare *athinganoii* (rromii de astăzi) au subscris la păstrarea tradiției, profetită de Ioan Botezatorul, devenind o sectă eretică iudaizantă, care i-a particularizat până la a fi considerați păgâni, acum asociați, „sălbatici”, „primitivi”, pare să fie recurența unui fundament cultural, devenit cultură.

În „Țiganiada”, epopoea românilor (dar și a rromilor din România), Ion Budai Deleanu menționează două asemenea fundamente: (1) legea „anti-baroarea”, anti-putere, ca strategie a unei egalități care să evite dominația și violența oricărui „stăpân” și (2) mântuirea rromilor, care ar urma să se întâmple, la a... treia venire a lui Christos, ulterioară celei așteptate (evident, o ironie a excluderii radicale, „țiganul nu e om”).

Dincolo de ironie, există o istorie orientală a raportării la sacru, după care cei „trei magi”, preoți zoroastrieni, deși au confirmat nașterea lui Iisus, nu au făcut decât să conștientizeze uriașa schimbare a paradigmei sociale, noua etică, urmele lor pierzându-se imediat după eveniment. La fel, îndoiala lui Simon Magul, oricât de diabolizată ar fi, reifică nu doar înțelegerea creștinismului ca spirit/duh/har, ci și o dezamăgire calculată: dacă Iisus, noul zeu, nu era Saoshyant, Mesia așteptat de magism/zoroastrianism, mântuirea promisă de acesta era încă o tergiversare, așteptarea unei alte veniri eliberatoare, a treia. O simplă enumerare, arată că *Parusia* (a doua venire a lui Christos) și „*Parusia*” zoroastriană coincid venirea lui mântuitorului Saoshyant ar fi a treia *Parusie* (dacă luăm în calcul și jumătatea de acceptare a lui Christos, prin cei trei magi). Doar că de data aceasta nimeni nu-i mai așteaptă, Dumnezeu este un Godot al melancoliei și plictisului, înafara oricărei utopii.

---

¹⁹⁶ Ralph Waldo Emerson, *The American Scholar*, 1831

Prin faptul că a mâncat din pomul Cunoașterii, omul și-a câștigat libertatea de a fi el însuși zeu, acesta pare să fi fost înțelegerea greșită a „noului legământ” acceptat de *athinganoi* cam pe jumătate, cealaltă jumătate reconfirmând eschatologia magismului, victoriei împotriva Răului, ceea ce a presupus că pentru salvarea sufletelor nu mai e necesară reîntoarcerea în „shatryia varia”, împărăția celestă, ca reîntoarcere în sacru, pentru că Iisus a mântuit această lume, ea nu mai este o pușcărie, un spațiu al ispășirii.

Misionarismul itinerant al rromilor a fost, așadar „buna vestire”, iar școlile sufiste, ițite din misionarismul persan al „saracilor”, care au influențat, de la Cruciade încoace Creștinismul, fac dovada acestui triumf. Rumi, mai cunoscut în Occident, este simbolul mântuirii la care ajunsese eschatologia zoroastrismului persan, prin esoterism. Chiar dacă originile nu par vizibile, sunt engramate în celelalte civilizații: „Hayy bin Yaqzan” (Cel viu, fiul celui treaz) și „Micul prinț” sunt două paradigme ale modului în care se construiește gândirea lumii. E de cercetat dacă nu cumva, în tradiția rromă viața este doar un rit de trecere, un refuz al profanului și o trăire sacră (chiar dacă iluzorie, în concordanță cu alegerea strămoșilor, a replierii pe har, trăire cathartică, devoțiune față de a treia ipostază a divinului, Duhul sfânt/Cuvânt ziditor etc.).

Poate că pentru rromi spiritul este legat de „rațiunile inimii” („inima are rațiunile ei pe care rațiunea nu le cunoaște” - spunea și Pascal), de „inimă albastră” a exhibărilor interiorității, așa cum încă fac lăutarii și vrăjitoarele, ca și strămoșii lor zaoarii zoroastrieni, care, intrând în extaz și provocând, prin muzicoterapie sau incantații, transa (auto-hipnoza) credinciosului¹⁹⁷ și modificările conștiinței, puteau „ghici”, pe viu, prin „har”/duh”, cât de pură era Daena (Doina?) Legea/ Dumnezeu în oameni.

Rromii sunt „oameni zei”(fiii lui Dumnezeu, ca și sufiștii) și poate că aceasta este cheia neînțelegerii istorice și a contactului lor defectuos cu realitatea vieții.

În fine, până și numele lor, de care se face atâta caz, se poate rosti într-o sută de feluri, ca și cel al Demiurgului. Theurgia și magia (inclusiv aici și muzica, *o hrană fără saț* a regăsirii sufletului, fericirii *imaginale*) ar fi motivele unor cercetări și reinterpretări, în viitor.

Toate aceste ipoteze, la limita demonstrației, arată că a trăi în „altă lume”, atemporal, ca „înafara lumi”, dar situându-te „în lume”, este o „schizofrenie culturală”, care evocă moștenirea ancestrală a misionarismul

---

¹⁹⁷ Ar merita o paralelă între originea indicibil botanică, materială sau celestă/ spirituală a halucinogenei *haoma* (*soma* vedică) sau *manei* cu care Dumnezeul lui Moise liniștește foamea, ca obsesie corporală a fricii sclavilor din pustiu transformării, precum și transsubstanțierea *euharistiei*, prin care trupul și sângele devin spirit și act, în Creștinism. Hrană a zeilor, de aceea „fruct oprit” hrană reală, de natură indicibilă,

„oamenilor zei”/ athinganoilor bisericii primare. „Desvrăjirea”, în acest caz, ar fi o auto-secularizare, o renunțare la sine, „rromii” și „țigani” trăind efectele perverse ale unei modernizări eronate, dincolo de vicisitudinile istoriei comune, într-o luptă deschisă: pe de o parte, cei care vor să se adapteze la contemporaneitate „desvrăjiți”, de cealaltă parte, cei care solicită continuitatea, prin auto-dezvoltare; unii trăind viața nudă într-o realitate deconcertantă, alții fericiți, într-o realitate virtuală/magică.

Dacă, apud Giddens, transformarea intimității¹⁹⁸ este sursa modernizării (la europeni după o „castrare” operată de Creștinism), la rromi „iubirea țigănească” trebuie explicată prin iconoclastia ereticilor athinganoi, pentru care realitatea nu era vizibilul, ci cele nevăzute. Extazul de „popor cântăreț”, a avut o altă istorie și necesită un alt management al schimbării, a rolului angajamentelor afectivității și iubirii - la modul propriu, ceea ce supune credințele și Credința.

În ce să mai creadă rromii, dacă dragostea, cândva har/duh/îndumnezeire, a devenit doar sex? Nu știm dacă Dumnezeu gagiilor a murit, dar „oamenii zei” sigur au probleme! (de făcut legatura cu râsul, la Bergson, și modul de a fi „de răs” al rromilor, la Bahtin, ca optimism, fericire, carnavalizare a vieții, viața ca la nuntă).

Într-o nouă sociologie a emoțiilor, rromii au urgentă nevoie de o re-socializare la valorile europene, dacă se dovedește că, asemenea zeilor, iubirea lor este egolatră și egocentristă, fără să țină cont de „aproape”, de comuniune, în fine, „primitivă”, „sălbatică”. Autocontrol? Subsidiarizare?

„Dacă dragostea nu e, nimic nu e” - este evident că acest fundament al vieții umane, care la rromi are profunde valențe culturale și culturale e „piatra filosofală” a noii ordini, noii religii. Va afecta ea mortal identitatea rromă, privată de fundamente? Vor deveni „oamenii zei” zei, ca toți creștinii, sau oameni, recăzând în disperarea de dinaintea mântuirii?

În această secularizare a interiorității și intimității, a scoate iubirea de Dumnezeu și de sine din limitele extazului, sacrului și „tainei”, a o raționaliza, înseamnă a o face confluentă, *trează*, înafara dominației Celuilalt și a raporturilor stăpân-sclav, a unei iluminări interioare. Așadar, o reîntemeiere, o re-relaționare atât în interiorul familiei, cât și în comunitatea locală și societate, o nouă etică a socializării Diferenței.

Ce beneficii? Ieșirea din singurătate, o reechilibrare responsabilă a binelui și răului, o regăsire a Celuilalt, printr-o „voință de putere” (în sensul nietzscheean, al depășirii omenescului).

Cum vom trăi, în ce fuziuni comunitare, în această nouă etică a înnoirii lumii? Înainte de toate, prin dialog, ca re-gândire și asumare a unei

---

¹⁹⁸ Anthony Giddens *Transformarea intimitatii*, ed. Antet, 1992

filosofii a istoriei, ca ieșire din subistorie, autonomizării și auto-organizării, devenirii. Pentru a nu mai fi „sclav”, (rr)omul trebuie să învețe să fie „stăpân” (pe sine) sau să piară, convertindu-se la modelele de succes, ca altădată ereticii *athinganoi*.

Stăpânul de odinioară vrea, sclavul încă se teme, urmărind doar umbrele realității proiectate pe zidurile peșterii de foc, fără să aibă curajul să iasă la lumină. „Fac țigani foc, focu-i cu noroc/ Hai noroc, noroc, ce mișto”.

„Fiat lux – Aprinde-ți lumina!, credința presupune încredere bazată pe spirit/rațiune, adaptată la timpul trăirii - consideră Nicolae Gheorghe. Doar că spiritul, în înțelegerea strămoșilor și a unei cvasi-totalități a rromilor contemporani cu el, nu e rațiune, ci afecțiune.

Ca și Hermes Trismegistul (cu trei chipuri, identități), Nicolae Gheorghe era conștient că ceea ce este și ceea ce va fi este damnat să rămână în înțelegerea ocultă a poporului său, pentru că superbia lui a fost să se irosească, asemenea poporului din care s-a născut, conștient (aș zice, la timp!), că s-a născut prea târziu sau prea devreme, într-un pliu al civilizației, înafara cronotopului.

În ceea ce-l privește pe Nicolae Gheorghe, plutind între cerurile dantești ale Infernului și Paradisului spiritului, până să se decidă asupra alegerii (rom?, țigan?, român?), pentru a-și găsi un loc în această lume, își merită un loc în Purgatoriu. Dacă nici fosta religie rromă, nici cea actuală nu au inventat Purgatoriul, ca spațiu al reflecției asupra finitudinii, trebuie inventat, că rămâne Nicolae pe-afară!

Dacă ar fi după mine (dar nu e!), aș propune să ne re-întemeiem și noi în acest Purgatoriu, măcar pentru că Iadul și Raiul sunt promisiuni excesive, iar fausticul, moștenit de noi de la Simon Magul, ne impune ambivalența binelui și răului.

În ce mă privește, în aceste note fugare, am încercat să „traduc” cele spuse de Nicolae într-o „cultură a inimii”, specifică rromilor, acesta este un Nicolae Gheorghe văzut din interiorul culturii rrome, din perspectiva cuiva care a fost un „spectator angajat”, fără pretenția de a edifica utopii ale salvării, dar punând umărul, atunci când ideile vizau propriile convingeri.

M-am simțit dintotdeauna apropiat de ratările lui Nicolae Gheorghe, ca și cum ar fi fost ale mele, le-aș fi făcut eu însumi. În relația cu el, dintotdeauna mi-am amintit scrisoarea lui Rousseau către Voltaire, care se sfârșea cu „nu vă iubesc, domnule”, poate cea mai frumoasă declarație de respect pentru spiritul cuiva.

Dar dacă motto-ul acestui text semnifică o revoltă a „omului blestemat” (*athinganoi/homo sacer*), ca expresie a resentimentului că zeii l-au părăsit sau i-au fost uciși?

**POST-FAȚA UNUI NICOLAE GHEORGHE BIFRONS SAU
TRISMEGIST?**

priveghiul, de la prima/ veghere, la ultima privire (eu, în chip de vasilisc)

*Dar prințul răspunse-ntorcându-se. - Taci.
Mai bine ia cornul și sună întruna.
Să suni până mor, către cerul senin...
Atunci asfinți după creste luna
și cornul sună, însă foarte puțin.
(Ștefan Augustin Doinaș, Mistrețul cu colți de argint)*

*Cum să nu-mi fie obrazii scofâlciți
și plecată fața,
inima îndurerată și chipul istovit,
cum să nu mi se fi cuibărit
spaima în măruntaie,
și pe chip să nu mi se vadă
că am străbătut cale lungă,
cum să nu-mi fie fața arsă
de ploi și de vânt,
cum să nu rătăcesc prin pustiu,
dacă prietenul meu, Enkidu,
cu care am urcat împreună munții,
cu care am prins și am omorât Taurul Ceresc,
l-am doborât pe Humbaba din Pădurea Cedrilor,
am omorât lei în cheile munților,
el, prietenul meu,
cu care am trecut împreună prin toate primejdiile,
a fost lovit de neînduplecata soartă a oamenilor!
Gândul la prietenul meu mă urmărește.
Pe drumuri depărtate, rătăcesc prin pustiu,
pe căi îndepărtate, rătăcesc prin pustiu!
Cum aș putea să tac,
cum aș putea să păstrez tăcerea,
când prietenul pe care-l iubeam a ajuns pulbere?¹⁹⁹*

---

¹⁹⁹ Fragment din „Epopoea lui Ghilgameș” (și a prietenului său Enkidu), scrisă înaintea nașterii lui Nicolae Gheorghe, acum 4000 de ani, cu 1500 de ani înaintea Iliadei lui Homer și a Bibliei.

Cine a fost și ce va deveni Nicolae Gheorghe?

Erou, în sensul unei vieți etalon, model de urmat?

Antierou, ca destin particular ?

Prometeic și faustian, până la pierdere de sine, în sensul sacrificiului pentru a aduce focul iluminării propriului popor, sau într-o subiectivitate activă, filosofică, a găsirii marilor sensuri existențiale, mântuitoare, continuitatea?

Narcisiac și donjuanist, preocupat doar de auto-reflectare în celălalt, într-o încercare mereu ratată de a se regăsi, circumscrisă nevrotic unei realități obiective, sociologice (și corporalizărilor, acesteia) afirmând doar „viața comună”, nu și transcendentul, posteritatea, ci fractura?

În numele iubirii celuilalt sau a resentimentului și ranchiunei celui neiubit, exclusului?

Cum iubesc cei neiubiți?

Nicolae Gheorghe nu priza, cel puțin aparent, la astfel de dihotomii, de altfel ideea că Binele și Răul se întrepătrund este însăși cheia oricărei etici, oricât de radicale, fie trancedentală, fie laică, pentru că intelectualul este sfântul fără nimb, oricât de paradoxală ar părea o asemenea apropiere.

Oricum, răspunsul nu aparține contemporanilor, ci modului cum aceștia îl vor propune sau nu receptivității posterității, im/posturii. Marea dificultate este interpretarea, Nicolae Gheorghe fiind primul intelectual român, dacă nu cumva singurul, care și-a dedicat românilor întreaga viață (e de sperat ca și întreaga eternitate). Socratic fiind, el ar avea nevoie de un Platon care să-i codifice maieutica, s-o reinterpreteze, fie chiar și delimitându-se în unele perspective, așa cum a făcut-o Aristotel față de Platon.

În discuție este bogăția spirituală a lui Nicolae Gheorghe și moștenitorii ei, care sau vor reuși s-o sporească în viitor sau, dimpotrivă, o vor risipi într-un bigotism găunos.

În fine, eu, cel care scrie aceste rânduri, și Nicolae nu am fost prieteni în sensul curent al cuvântului, cum nici dușmani, o formulare agreată de amândoi a fost „dușmanul preaiubit”. Solicita, tradițional, dreptul fratelui mai mare de a mă supune opiniei lui, era cu nouă ani mai mare, dar o făceam mai ales din respectul deosebit pe care-l aveam pentru intelectualul care era, dar și pentru că era un cuceritor, ca un copil răsfățat. Păstrând proporțiile cuvenite, amândoi aveam o gândire critică, poate excesivă, în interpretarea perspectivei celuilalt, chiar dacă, în final, am sfârșit prin a le constata complemetaritatea, conștienți că opozițiile fundamentale înseamnă dispreț față de dialogul cu celălalt. Or, el avea răbdarea de a dialoga cu oricine, ceea ce eu nu prea pot, mai ales dacă e vorba de ageamii, falși intelectuali.

Am scris despre Nicolae Gheorghe zeci de pagini, și probabil voi mai scrie, pentru a-l putea înțelege și explica și altora, evident, în paradigma

mea, pentru a putea fi pusă în dez/acord cu opiniile altora. Intenționat, în unele afirmații prefer să fiu „avocatul diavolului” - care era și metoda lui maieutică - fără însă a fi angelic, doar de dragul celuilalt, ca toleranță. Toate aceste pagini le scriu fără vreo intenție de publicare, doar pentru a-mi aminti de el, pentru că relația noastră a fost foarte asemănătoare cu cea dintre Ghilgameș și Enkidu, așa cum este și corect pentru doi orientali să se revendice de la o epopee orientală. Am fost unul o replică /oglină /umbră a celuilalt, deseori confundați, inclusiv fizic, deși foarte diferiți, pentru că am pornit diferit în căutarea Graalului, Adevărului din noi.

Ca și în epopeea babiloniană, moartea unuia dintre cei doi a devenit începutul morții celuilalt. După ce s-a îmbolnăvit, am început să-i scriu interminabile scrisori, unele dintre ele trimitându-i-le, altele lăsându-le mărturie ale acelor momente. E o reflecție începută cu mult înainte de moartea lui fizică, previzibilă, dar care încă nu știu când și cum se va finaliza. Ceea ce pare evident este o încercare a mea de al înțelege și a depune mărturie posterității despre existența lui, pe deplin conștient că un (rr) om ca Nicolae a fost ceva rar și că am avut o mare șansă de a fi contemporan cu el, de a mă „oglini” în el, văzându-mă când hâd, când frumos, la fel cum și el, deși cu dificultate, a sfârșit prin a-mi accepta opiniile, atât laudele, cât și reproșurile, mormăind la amândouă, de aici porecla dragăstoasă cu care îl gratulam, de a fi un Mormăilă.

Pentru mine, despărțirea de Nicolae Gheorghe s-a făcut în mai multe etape: în 1993, când a blocat Federația Etnică a Romilor pentru a fonda „jucăreua” Romani CRISS; în 2003, când i-am spus că prefer să plec din Mișcarea Romilor, decât să devin „mercenarul” Soros; în 2008, când în Comisia TehEtnică am făcut grevă japoneză, acuzându-l că a rămas un geocentrist etc. Dar am continuat să fim cordiali, respectându-ne unul celuilalt opiniile, ideile.

Există o dată importantă în viața mea, 17 iunie 2013, când mi-a trimis textul din DoR și când am înțeles că sigur va muri, chiar dacă moartea fizică a survenit peste aproape două luni, în 8 august. La fel cum Ghilgameș își conștientizează viața și moartea după moartea lui Enkidu, nu mai am, după moartea lui Nicolae Gheorghe, un partener de discuție, mă simt eu însumi postum. Sau, îl simt viu, în mine, ca un Eu-Celălalt.

Când toți acești Nicolae Gheorghe din mințile noastre vor deveni o singură Idee, vom avea motivele solidarizării și Adevărului, Pakiv-ului, ca revoluție morală pentru Demnitate și Libertate.

Un paradox care trebuie urgent depășit este cel al receptării lui Nicolae Gheorghe, pornind de la prejudecățile inteligentziei gagicani, care vede în el un (prea) întârziat postmarxist, un neadaptat la schimbările paradigmatică de după prăbușirea comunismului, apoi reșapat într-un demult depășit cosmopolitism kantian al păcii universale, ca reîntoarcere

spre bazele eticului, și anarhism combinat cu un austro-marxism iudaic al identității frustrate și „urii de sine țigănești”.

Un Nicolae Gheorghe pro-globalizant și la modă, un dandy trandy intelectual înrolat în cohorta activiștilor utopici al viitorului omenirii nu prea seamănă, chiar deloc, cu activistul social rrom, care și-a dedicat întreaga viață găsirii răspunsurilor de ce sunt rromii așa cum sunt și cum ar putea fi găsite soluțiile schimbării de paradigmă.

Privite din interiorul etnocultural, toate aceste uriașe căutări și prea puține răspunsuri sunt, de fapt, o încercare a lui Nicolae Gheorghe, destul de solitară, poate chiar unică în istoria rromilor, de revizitare și testare a elementelor fondatoare rrome, căutării și regăsirii „Căii pierdute”, care să translateze valorile trecutului (tradiția), în viitor (modernitate). A reușit sau nu ? - aceasta-i întrebarea!

Mai apoi, e de contracarat ideea după care Nicolae Gheorghe e un ghevarist, un NGHE ca un CHE, poate chiar în versiunea idealizată a radicalismului „Brigăzilor roșii” italiene (despre care a scris Antonio Negri), ca nostalgie a „brigăzilor roșii maoiste” ale tinereții sale (pe relația sa cu Andraș Biro, Fundația Pakiv având aceeași platformă cu Fundația Autonomia, doar că minimal etnicizată, în limitele așa zisei împuterniciri, idee vagă a finanțatorului Decadei Incluziunii Rromilor, George Soros, el însuși adept al unei „societăți deschise”, deetnicizate, în linia post-iluminismului lui Karl Popper).

Într-o asemenea perspectivă, Nicolae Gheorghe ar putea fi taxat drept o persoană care ar fi sacrificat interesul general pentru „cultul personalității”, pentru recunoaștere personală, ceea ce ar fi în totalitate fals. În fapt, concesiile lui Nicolae Gheorghe vizau „trezirea” spirituală, revoluția minții celor cu care interacționa, în felul lui socratic, deși deloc populist, așa cum l-am taxa acum pe Socrate.

A fost sigur un protestatar, un om care a militat riguros pentru Libertate, pentru care Demnitatea omului era însăși condiția umană - toate superlativalele nu sună fals, când e vorba de el, pentru că s-a auto-inventat și reinventat și se va reinventa. Doar în dimensiunea spirituală, acestea fiind avatarurile obișnuite ale celor care forțează limitele destinului și omenescului. Poate că scăpat din ghearele omenescului, abia acum Nicolae poate fi el însuși, receptat în ceea ce a vrut să spună, nu în idealurile fără limită a ceea ce a vrut să facă.

Cum nu a prea scris, chiar ce a vrut să facă e, de fapt, aspectul polemic al interpretării ideilor și faptelor sale.

Ideologic, unii vorbesc de o misterioasă confrerie inițiativă, așadar secretă, esoterică, formată din puținii și inconsecvenții săi discipoli/e, atât câți au mai rămas în ultimii ani ai vieții sale. Ar fi vorba de un fel de sufism și mai liberalizat, în care Absolutul/ Dumnezeu e ținta, în care se permite

intrarea a orice, oricui, singura Lege fiind dragostea (evident, de aproape/semen), dincolo de poligamie, politeism, polipartidism.

Nu am suficiente date pentru a avea o opinie.

În fine, poate cea mai dificilă dintre toate este însăși „codificarea” lui Nicolae Gheorghe, ca intelectual și, mai ales, ca om, cu o soartă înfiorător de potrivnică. A avut totdeauna disciplina comunicării publice, tot ce spunea era mesaj, de aici și dificultatea unei hermeneutici. Există multe spații albe și penumbre biografice pentru a încerca o perspectivă care să nu fie ficțională, pe care aș situa-o între o autobiografie intelectuală, din care să se poată reconstitui istoria vieții și impactul acesteia asupra acțiunilor lui Nicolae Gheorghe, poate combinat cu inversul acestei idei, prin care faptele determină biografia, în linia lui Bourdieu, cel din *Schiță pentru o autoanaliză*.

Există, cum e și firesc, mai mulți Nicolae, iar parcursul său biografic este indispensabil oricărei abordări metodologice. Nu sunt de așteptat mari revelații, nu se vor găsi manuscrite, doar însemnări fugare și răzlețe, pentru că el a abandonat, încă din tinerețe, teoretizările, pentru acțiunea de teren și activism. Textele sale, atâtea câte sunt, în cvasitotalitate scrise în cooperare cu intelectuali nerromi, sunt o repetată încercare de hibridizare, de a testa opinia Celuilalt cu propria opinie. Nu s-a regăsit în ce a scris și nu a repetat a doua oară cu același co-autor, dar finalul acestor încercări de împăcare dintre universal și particular, a fi OM și RROM, va fi neașteptat: Nicolae Gheorghe, cel din ultimii ani, traversează nevrotic un drum dinspre sine însuși spre Celălalt sine - cel puțin aparent, o disonanță cognitivă, o abandonare a căutărilor și o revoltă față de gagicanizare, în utopia cosmopolitismului, ca universalism.

Fără surse, până și aceste gânduri sunt minate de supoziții posibil nefondate, care necesită o istorificare ceva mai riguroasă, bazată pe documente. De așteptat ca ele să apară!

Dacă „Mărturia unui Țigan” (1982) este nașterea rromului revoltat Nicolae Gheorghe, iar „Rromii în secolul XXI” (1997) manifestul idealurilor sale, „Bă, de ce ești tu țigan” (2013) este „cântecul de lebedă” al neîmplinirilor sale (și ale noastre), cel puțin în versiunea publică (pentru public), care spune multe despre angoasa solitudinii Călătorului ajuns la capătul drumului, după o viață în care, de la tinerețe, până la bătrânețe, i s-a reamintit dureros ceea ce a vrut să uite, damnarea, rana psihică a nașterii într-o identitate etnică conotată negativ, rușinea de a fi „țigan” („țiganul e om de departe”) și eșecul repetat al încercărilor sale de a o neutraliza.

Încă din copilărie stigmatul identitar îl pune în dificultate, de fiecare dată, reamintirea identității îl angoasează, intră în depresie, corpul (identitatea vizibilă și naturală) și spiritul (identitatea construită) sunt într-o relație de neacceptare.

Băiatul de la țară (din Roșiorii de Vede) ajuns în marginalitatea RFG (Rahova-Ferentari-Giurgiului)-ului bucureștean e deja un însingurat, închis între cărți, în lumi iluzorii. Circulă o poveste despre copilăria sa, când și-a construit un igloo, în care...stătea și citea! Pustiul nesfârșit al zăpezii, ca însingurare, igloo-ul, casă a singurătății sale ontice!

Mărturiile foștilor colegi vorbesc despre un Aurel silitor la carte și delicat, iar o poză îl arată tuciuriu și buzat, parcă plinuț, semn că pubertatea îi era deja nevrotică. Refuză să învețe la acordeon, ceea ce presupune că identitatea de rrom era apăsătoare și căuta eliberarea de stresul identitar.

Dezastru, tânărul licean, care se credea bine „mascat” în hainele militare, acesta fiind și motivul alegerii carierei, în scopul depășirii identității-rebut, pe care copilul din el o găsisese insuportabilă, se trezește „demascat” de un țaran oarecare, cu stagiul militar satisfăcut, mirat de faptul că un țigan urma să devină ofițer și să-i comande pe români, ca în săptămâna nebunilor, când slugile comandă stăpânii.

Un leitmotiv al acelei nebunii, ca răsturnare paradoxală a ordinii prestabilite, semn al conștientizării paradoxului existențial al devenirii sale, transpare și în scrierile sale de mai târziu, referindu-se des la un cântec al vremii: Cobori, Doamne, pe pământ/ Să vezi Stalin ce-a făcut/ A făcut din cal măgar/ Si din țigan secretar.

Neîmpăcat cu ideea vreunui compromis, toată viața un om vertical, indiferent de costuri, apare evident că liceanul militar începuse să se simtă străin, un intrus. De altfel, lumea cazonă era departe de rafinamentul său spiritual, fusese o proastă alegere. Totul se termină cu o catastrofă, despre care Nicolae Gheorghe și-a amintit dureros toată viața, fără a da amănunte, dar care pare să-i fi determinat fundamental viața. Informațiile sunt cețoase, se știe doar că și-a împușcat mortal un coleg. „Am făcut toate în viața mea, am și ucis” - i-a spus unui tânăr rrom, lăsându-l stupefiat, dar când Bobu, lider vremelnic al rromilor, făcuse din acest fapt un argument de desființare, l-a înfruntat demn, vertical, asumându-și acel dezastru, ca un Raskolnikov mântuit.

Renunță la cariera militară (oricum, deloc pe feeling-ul lui), constatând ce era corect, că nu putea ascunde o identitate vizibilă, de aceea o afirmă ritos, transformând-o în paradox, devine un student la Filosofie-Sociologie briant, discutând și frizând cinismul, despre ce este un țigan.

Rezultatul efortului său de convertire la cultura celuilalt, gagicianizării, îi asigură o acceptare plină de interes, devine un fel de „copil minune”, un țigan atipic, excepția de la regulă, dar care este și o punere în insectar, în particular, pentru că e totuși un „conversos”, un fel de fost lepros, chiar dacă nu mai există pericolul contaminării, ba chiar poate fi utilizat de Putere acolo unde este nevoie, pentru a se avea o opinie științifică despre problematica rromă, de la PCR, la Securitate, în Programul

„Integrarea țiganilor”, 1977-1983, ca „sursă din interior” asupra stării acestora la nivel național și internațional, tolerându-i-se chiar unele „evadări din pluton” (de pildă, nu are de suferit de pe urma participării la Meditația transcendențială din simplul motiv că originea acesteia era indiană, așadar, a strămoșilor săi, de aici și relațiile cu ciudățica Amita Boshe).

Pe de altă parte, culege roadele învingătorului: o femeie, evident blondă (soție-trofeu), promovare „la vârf”, plecări în străinătate, este chiar și Raportor la Consiliul Europei, în 1981, e un fel de armă secretă a viitorului, în grațiile Puterii, partidului, un Învingător.

Doar că ce nu uitase Nicolae Gheorghe era „celălalt”, Aurel țiganul, copilul care se simțise învins, nu învingătorul care se afișa. Uneori se îndoia de alegerea lui de a nu rămâne în Occident, în anii '80, semn că deja profesorul de socialism științific suferise o zguduire din temelii a credinței. În 1982, sub pseudonimul Alexandru Danciu, publică în Occident un protest față de incoerența politicilor României față de rromi. Nu vor fi urmări represive, doar o interdicție de a mai ieși din țară.

Urmează o pată albă, până în 1990.

La fel, nu știm mai nimic despre anii săi petrecuți în comunitățile tradiționale, despre conlucrarea cu bulibașul căldărar Ion Cioabă, dacă organizația Phralipe/Frăția, înființată în 1975 (neînscrisă juridic) a funcționat (sociologul rom Vasile Burtea s-a alăturat în 1977, profesoară romă Ina Radu și muncitorul rom Valerică Stănescu au fost coopțați în 1978, căldărarul Mihai Ilie/ Gogu Gușatu s-a alăturat în 1980, iar de la Timișoara instructorul rom de dans Ion Mirescu, la o dată neprecizată), nici despre interzicerea adunării căldărarilor pe câmpul mânăstirii Bistrița Costești și desființarea Centrului Cultural Rrom de la Sibiu (1983), nici despre arestarea lui Ion Cioabă din 1987.

Nu știm prea multe nici despre peregrinările sale din perioada 1990-1992, apoi de susținerea și retragerea sprijinului de către Project on Ethnic Relations și OSCE. Vagi informații pentru perioada 1999-2008, când a fost funcționar OSCE. În fine, perioada 2007-2013, cei mai triști ani, când își devine postum, se instalează boala, intră într-o nouă și ultimă reflecție asupra vieții sale, sensului ei.

Ca și Ianus bifrons, Nicolae avea două chipuri, unul îndreptat spre trecut, altul spre viitor, unul al învinsului, celălalt al învingătorului, unul etnic, celălalt internaționalist (cosmopolit) - și această confruntare titanică și tiranică dintre el și sine a fost „motorul” vieții sale, gândită aidoma riturilor de trecere și fenomenelor de tranziție și regenerare.

La vremea textului din DoR nu mai era, ideologic, „adevăratul” Nicolae, se simțea abandonat, după 2007, și era, oarecum firesc, mizantrop, chiar anti-rrom, ca frustrare a eșecului, în linia Weininger, Karl Kraus, deloc Lessing etc., ba chiar căutând la presocratici o pistă pentru regândirea și

regăsirea propriului mod de a fi rațional și irațional (instinctual), intuind că trebuie să existe o versiune neeuropeană, în memoria poporului din care provenea.

Un Nicolae Gheorghe care a evitat toată viața sentimentalismul și nu s-a plâns, stoic, pentru că lua viața în datele ei reale, nu poate fi găsit decât în „Bă, de ce ești tu țigan”, ca lacrimă finală a celui învins, care lasă viitorului o idee, prin care cei asemenea lui vor putea deveni învingători.

Un Prometeu înlănțuit care, dedublat, își devoră propriul ficat (amărăciunea însingurării).

Mesajul prometeic este refacerea relației hegeliene stăpân-sclav prin combaterea excluderii Celuilalt, a rasismului (nu combaterea sărăciei, care rămâne o chestiune de abandonare a vieții sau de puterea de auto-depășire - cum putem vedea la rromii „tradiționali” sau în integrarea blocată a majorității rromilor „romanizați”, ultimii complet inerți, blocați între două identități care îi resping, neasumându-și niciuna).

Rămâne polemic dacă a eșuat sau nu, el sau noi, câtă vreme nu există interpretări minimale ale ideilor sale, dar e evident că a lăsat marcajele Căii pierdute, regășirii, chiar dacă, aparent, ea este labirintică și plină de îndoieli, ca piatră de încercare pentru cei aleși, în stare să ajungă la Cunoaștere.

Peste o generație, după ce această generație oportunistă epigonă va dispărea și n-o să mai sugă sângele din rănilor propriului popor, Nicolae Gheorghe va fi repus în discuție și judecat la justa valoare.

Pe de altă parte, tolerarea, ba chiar dezvoltarea și birocratizarea „gulerelor albe” la Romani CRISS și ONG-urile satelit (ACCR și ACDR) a dat retorica de birou a actualelor versiuni de „stânga bussines” (combaterea sărăciei, intervenție socială etc) și „stânga fițe” (feminism, rasism, gay), care aveau să spulbere idealurile prime, ajunse simple afaceri personale ale activismului rrom, „industria rromă”.

Dimensiunea civică, dezvoltată din cea religioasă, și-l asumă înainte de toate pe Celalalt, doar Iluminismul inventează, prin filieră orientală, preluată de romantismul german, faustianismul, ca titanism, ca triumf și resentiment al sinelui asupra lumii, egolatriei.

Aceasta pare cea mai mare eroare de construcție de sistem a lui Nicolae Gheorghe, care i-a scăpat de sub control și care a pervertit întreaga Mișcare a rromilor, fiindcă a redus nietzscheana „voință de putere” la individualismul stirnerian, ca refuz al oricărei datorii și tutele.

„Nu mi-am bazat cauza pe nimic!”, leitmotivul apologiei egoismului total al lui Max Stirner din „Ego-ul și proprietatea sa” (1844), este un vers preluat din poemul lui Goethe, Vanitas! Vanitatum vanitas/Deșertăciune a deșertăciunilor, care trimite la lectura primă a *Eclesiastului*, în care cel sărac cu duhul este mântuit, iar filosoful nu, ci tratat ca nebun, fapt considerat nedrept, ca o nouă excludere a sfinților fără nimb (intelectualii), regăsit în

frustrarea acestora, de la *Elogiul nebuniei sau cuvântare spre lauda prostiei* (Erasmus), la *Istoria nebuniei* (Foucault).

Este valabil și în cazul lui Nicolae Gheorghe, un intelectual „între lumi”, neînțeles nici de gagii, cu atât mai puțin de romi. N-a fost un „după mine potopul” egocentric, în ce-l privește pe Nicolae Gheorghe, ci o lipsă de pricepere în coordonarea construcției dorite, care a permis otrăvirea ideologică, a transformat-o în rebut, cu urmări catastrofale și asupra propriului proiect.

I-a lipsit fermitatea, ca o consecință a accidentelor sale biografice personale, dar și a unei imposibilități de a se mai racorda la noul sistem de valori, așa cum o făcuse la tinerețe, ca briant student și activist. Nu era un belicos, dimpotrivă, era un pacifist, poate chiar excesiv pentru un activist, obligatoriu predispus la martiraj („Du-ne într-o parte/ Sau la libertate, sau la moarte” - se zice și în Țiganiada), dar aici sunt de luat în calcul fragilitățile intelectualului, de un bun simț nemărginit, și traumele sale personale.

Era un fel de Parpangel epopeic, autoironizându-și propriile acțiuni și idei, cu acea nesiguranță a marilor intelectuali, pentru care totul este *nihil novi* (și știi că nu știi, ca la Socrate).

Și-a impus un auto-control riguros, de aceea a vrut să facă carieră de militar, ar fi fost probabil un bun strateg, dar a devenit conștient că nu va avea o armată cu care, cum zice Bourdieu, să provoace schimbarea socială, printr-o mișcare socială - așa cum se întâmplă în relația dintre dominat și dominator, colonialist și colonizator, individ și stat etc.

Explicația este slăbiciunea morală și intelectuală, începând cu așa ziiții săi discipoli, mai degrabă niște „zombi”, creați prin transa woodoo, ca și oportunismul vulgar al politrucilor romi, care i-au transformat bunele intenții și idei în caricaturi ale acestora.

O vină este și în oralitatea sa oratorică, fiind foarte reticent în a-și transcrie opiniile, ceea ce l-a făcut să ipostazieze multiplu, ca o oglindă spartă: există un Nicolae Gheorghe domestic, al efuziunilor, din sânul familiei sale extinse de „nicolaiți” sau a familiei sale (a avut două căsnicii cu copii și două fără copii, prima dintre ele din pasiune tinerească, poate cea mai importantă, pentru că i-a lămurit eșecul, a doua și a treia au fost iubiri spirituale, cu femei de mare calibru intelectual, ultima dintre căsătorii a fost endogamă, ca o reîntoarcere în sinele originar); un altul *gagicanizat*, poate strategic, care n-ar trebui luat prea mult în calcul, era un răspuns al frustrării; un altul, intelectual rafinat (deși rămas fără operă) și, în fine, un Nicolae Gheorghe secret, al pasiunii omenești, despre care intimitii pot povesti nesfârșite can-can-uri, ba chiar încă mai există femei care suspină cu durere, indecise dacă au fost discipole sau iubite (în aceeași măsură Nicolae exercita o adevărată fascinație și asupra bărbaților), atrase/ atrași de faima lui și de felul particular de a fi, imitându-l ca papagalii, în gestică, nu în idei.

De pildă, felul de a-și arunca ochelarii de pe nas, a fost o adevărată modă, atât la discipoli, cât și la discipole.

Asupra acestei ultime identități nu voi insista, spre deosebire de mulți, el a știut s-o tempereze, într-un final, deși a trăi înafara dragostei înseamnă a deveni un „cadavru viu”, înafara sinelui.

Or, viața sa este o rătăcire quijotescă în căutarea utopică a ceva ce nu mai există, a regăsirii iubirii oamenilor. Inclusiv relația față de Dumnezeu, care le-a dat rromilor un destin atât de nefericit, convertirea sa la pentecostalism, cu puțin înainte de moarte, (a fost îngropat în rit ortodox, totuși), pare mai degrabă o concesie, împăcarea sa cu lumescul.

În cultura rromă, „dragostea țigănească”, de la Zamfira și Esmeralda, la Mignon și Carmen, și dansul din buric, ca fundament identitar, este impus de Celălalt (în cultura rromă nu e permisă nici măcar dezgolirea gleznei, daramite despuiala exotică), ca nișă de supraviețuire, ca umilire. Dragostea, așadar, are o componentă culturală și cultural-morală, normativizată strict, care trebuie luată în calcul, mai ales ca „erotizare a suferinței”, resentiment, ca viață „înafara lumii”, nu „în lume” etc. Evident, poate părea o reinterpretare forțată a lui Weininger, cel din „Sex și caracter”, dar din perspectiva Celuilalt, „dragostea țigănească” ar fi tipic feminină, iar „legea țigănească” masculină, de aceea efeminată, prin „viol”.

Despre faptul de a fi considerat de dominator un fel de femeie, și a fi „violat”, la cheremul lui, indistinct sexual, există o adevărată literatură, de la Kafka și Musil, la Freud și Marx, care explică originea violenței ca eșec al triumphiului iubirii (intimitate-pasiune-angajament), eșuat într-un donjuanism al corporalizării/sexualizării.

Oricât de paradoxal ar părea, Mișcarea rromă actuală pare să fie mai mult influențată de „Filosofia de budoar” a lui Sade, în care erotomania este expresia închiderii egolate într-un individualism irațional, o incestuoasă posedare a „aproapelui”, ca falsă comuniune, ca eliberare perpetuu eșuată de propria damnare, suferință.

Spre această catastrofă spirituală pare să fi involuat, sub presiunea nocivă a raționalismului european, moștenirea orientală (sufisto-persană) a „iubirii țigănești”, de la transa fuziunii cu Dumnezeu și trecerii în imaginalul lumilor interioare, la imaginarul cuantificabil al corporalității acestei lumi, cândva nelume, cel mult un Purgatoriu. O asemenea perspectivă, arată cum, frustrată, dragostea devine ură, sentimentul - resentiment, iar uciderea Celuilalt o sinucidere, ca hedonism al disperării.

Cum iubesc cei ne iubiti? Disonanța cognitivă, ca degajare a stresului emoțional, induce la o interacție îndrăgostită a victimei cu torționarul, în care ura se pervertește în iubire, în încercarea de a depăși trauma. Rezultatul este dezastruos, pentru că torționarul/ stăpânul și sclavul/victima nu-și pot

echilibra relația, doar valorile colonizatorului sunt luate în considerare, colonizatul își pierde sufletul.

Aici pare să fie cheia înțelegerii lui Nicolae Gheorghe, pendulând între un faustianism în care acceptă să-și pună gaj sufletul, pentru a duce Cunoașterea dincolo de el însuși, și un donjuanism conquistador, pregătit să-și asume erorile cu demnitate, când Comandorul vine, ca Moartea.

Momentan nu insist, semnalez doar o pistă, pentru că și pentru romii fundamentele culturale, derivate din cele culturale, sunt sau „dragostea țigănească”, aidoma paulinicului „dacă dragostea nu e, nimic nu e”, sau Romanipen-ul/„Legea țigănească”, la fel ca în iudaism și protestantism.

Când Nicolae Gheorghe considera că totul poate fi spus, avea în vedere trecerea dincolo de vorbe și faptul că orice punct poate fi punctul nodal, depinde doar de forța credinței, pentru rezultate. Epigonii lui, evident, au înțeles că Adevărul este subiectiv, al fiecăruia, de aici cataclismul care i-a urmat, după moarte. Această indecizie explică lipsa de măsură, ca lipsa a unui instrument de măsurare a Adevărului. Căutarea „identicalului”, al „aceluiiași” din Celălalt, pentru a simți „aproapele” (în sensul umanist religios și al drepturilor omului) a fost poate calitatea sa cea mai de preț, felul său de a iubi ideea de iubire, niciodată găsită, considerând omenescul subsidiar, așa cum sunt croiți marii gânditori. Fără efuziuni, fără condiționări - dragostea ca datorie și responsabilitate, amintind și de desprinderea de omenesc a „omului nou”, la Christos, sau supraomului, la Nietzsche (n-am zis nimic de Marx!). Dragostea nu poate fi obiectivă (chiar i s-a reproșat că nu ar fi fost un tată și soț iubitor), este ca dragostea christică de oameni, mergând până la a desființa legăturile personale. „Femeie, iată fiul tău” îi spune Christos mamei sale, de pe cruce, iar ca un „imitațio Christi” putem constata destule răstigniri ale lui Nicolae Gheorghe pentru idelurile rr/omului, dar nicio cutremurare personală, era un Sfinx.

Cum am spus mai sus, don quijotismul său, pornit în căutarea iluzorie a iubirii umane, ca împlinire, poate fi o paradigmă de interpretare, dacă excludem lumescul ei.

Cum iubesc cei neiubiți? Să sperăm că va exista un Hamlet care să împlinească nefericirea vieții stafiei: dragostea responsabilă, ca împlinire a demnității Celuilalt, aproapelui. Doar că nu în varianta imaginarului european, ci a imaginalului oriental-rom, al inimii.

Acesta este un motiv important, tot ca un paradox, pentru care orice încercare de arheologie a Cunoașterii lui Nicolae Gheorghe, va trebui să se deconecteze în prealabil de la universalismul și cosmopolitismul promovate/ideologizate/ instrumentalizate de el, cu obstinație, știută fiind neîncrederea sa în idei și ideologii.

„Se poate spune orice”, considera el, și teoria fără practică chiar este o vorbă goală, dar retorica universalismului ar fi doar pentru a-l circumscrie

titanismului, ca revoltă singulară împotriva oricărui sistem, o idee evident romantică și mesianică, în numele căreia și-ar fi asumat oricând martirajul, dacă ar fi avut, minimal, senzația că gestul său ar provoca o revoluție a sufletelor, așadar morală.

O *revoluție morală*, care să depășească Binele și Răul, ca simplă nuanță, pentru ca poporul rom să-și asume un destin - asta pare să fie ideea așa zisului său anarhism, pe care discipolii l-au înțeles în sensul unui individualism radical și a găștilor/ rețelelor de interese.

Doar așa îl vom putea înțelege, cel puțin așa cum îl văd eu, ca pe un modernizator al sistemului de gândire/sufletului rom (paideumei, ethos-ului), „codificându-l” în grila etnicității, nicidecum a cetățeniei, fie ea și universală, așa cum greșit poate fi înțeles.

Sociologul W.E.B. du Bois, elev al lui Weber, care a scris despre cele două suflete (și culturi) ale negrilor, ar putea fi un maestru ascuns al său (despre care nu prea a vorbit), care a trăit aproape 100 de ani, încât să vadă „violența istoriei” împlinindu-i totuși viziunea și ideile, deși altfel. Co-autor al „compromisului de la Atlanta” din 1895, alături de alt metis, Booker T. Washington, prin care reduceau problematica identității negrilor la educație vocațională și acceptau segregarea, W.E.B. du Bois a reparat ce se mai putea din acele erori, înființând un grup intelectual, asigurând expertiza sa oricărei mișcări de dezvoltare, de la Garveysm, ca resurrecție economică, la postcolonialismul african (a și murit în Africa).

Toate acestea, Nicolae Gheorghe nu a putut să le mai facă, prins în capcana propriilor inconsecvențe, blocat de foșgăiala oportunistă creată de orizontalizarea valorică a anarhismului său sui generis.

Spre finalul vieții, a atacat foarte dur „tradiția”, dar e de văzut dacă se referea la imobilismul spiritual al romilor, blocați în instinctual (frică, foame și dragoste, ultima ca psihopatologie a eșecului) sau la propria regăsire identitară, din tinerețea petrecută printre gabori și căldărari, pe baza căreia și-a construit cariera intelectuală (fără însă a mai avea dorința de a o desăvârși).

În fine, în ultima sa intervenție, avută cu „vintilatorii” de la S.N.S.P.A., propunea o reînțoarcere spre ethos-ul rom, spre identitate, pentru că rolul elitelor culte este să lumineze masele, să se constituie ca modele formative, așadar o trimitere la un W.E.B. du Bois aseasonat cu studiile postcolonialiste actuale (Fanon, Camus, Memmi, Butler etc), în care instrumentalizările strategice (socialul) și afectele sufletului (etnoculturalul) sunt complementare, nu se exclud - așa cum, eronat, a lăsat să se înțeleagă (sau a fost interpretat eronat).

Neajutorat de istorie, nici de cea personală, cu atât mai puțin de cea a vremurilor marilor prefaceri de sistem trăite de el însuși, Nicolae Gheorghe riscă să fie scos înafara istoriei ideilor, ceea ce ar fi nedrept.

O primă greșeală este chiar a lui, s-a înconjurat de persoane obediente, pentru că avea o țintă, nu voia polemici, ci fapte. O altă greșeală este a noastră, la mare distanță intelectuală de el, incapabili de a-i fi parteneri sau de a-i critica erorile, abandonându-l orgolioși.

În ultimii ani, ruinele faptelor sale, de la Romani CRISS, la Pakiv, părăsirea sa de către ingrații discipoli, dar mai ales singurătatea intelectuală, l-au răpus. Va rămâne viu, în măsura în care va exista o resurecție a elitelor culte rrome („cei 10 cât 10”, la W.E.B. du Bois, în rețele garveyste de interese economice sau în rețele religioase, la M.L.K., exclus Malcolm X., un prost cititor al lui Fanon!).

Până atunci, „nomadul” Nicolae Gheorghe va continua să ne viziteze mințile (evident, celor care au!), parcă parafrazând formularea marxistă: „o stafie umblă prin Europa” - e stafia lui Nicolae Gheorghe!

Nodul borromeian și cei trei posibili Nicolae Gheorghe

Conceptual, prin națiune politică rromă se înțelege structurarea și crearea de instituții (instituționalizarea), conform dreptului de națiune acordat rromilor în 1990. Puterea de a deveni o națiune depinde de mulți factori, dar totdeauna de voința unui popor de a deveni națiune. Nicolae Gheorghe a testat toate versiunile, pornind de la drepturile legale, dar a fost înfrânt nu de gagii, ci de rromi (ca în Țiganiada), care nu și-au putut depăși obsesia binelui personal pentru a întemeia binele colectiv/ public.

Avatarurile înțelegerii modului de a ajunge la acest adevăr le-a trăit Nicolae Gheorghe însuși, cele trei viziuni strategice ale sale referitoare la rromi, ca națiune, fiind legate de vârstele psihologice (tinerețe, maturitate, bătrânețe)

1. ALIANTA CU STATUL.

Tînărul Nicolae Gheorghe, cel de până la 35 de ani, de dinainte de Mărturia unui țigan (1982), cel mai dur atac la adresa rasismului statului român, crezuse inocent în bunele intenții ale comunismului, prin care toți deveneau „oameni ai muncii”.

Credea că va impune politici publice pentru rromi prin bunăvoința constituțională a instituțiilor statului, ca instanță și lege morală, eventual prin presiunea de sus în jos (a se vedea Platforma PCR Integrarea țiganilor, 1976/7- 1982/3). A influențat ca nimeni altul până la el, a făcut concesii, a fost folosit, a fost silit, a fost urmărit de Securitate, dar a fost atât de neînfricat în credința sa, pe care a argumentat-o științific și ideologic, încât l-au lăsat în pace, pentru că în fața adevărului și minciuna roșește (pharresia, la Socrate). Nu a putut conta pe propriul popor, bineînțeles, cei care-i fuseseră aliați l-au trădat și s-au supus puterii gagiilor.

Peste ani, Nicolae Păun și Partida Rromilor n-au depășit acest stadiu, au pățit la fel, și nici nu vor mai fi capabili să evolueze. Nicolae Păun ar fi putut, dacă nu se „tarzaniza” și ar fi avut mai multă aplecare spre idei, nu doar în aranjamente pragmatice/ empirice.

2. ALIANȚA CU INSTITUTIILE SUPRASTATALE.

Până la NG, nimeni dintre rromi nu a folosit cu atât aplomb și argumente structurile de putere politică și economică, de la instituțiile europene și internaționale, la structuri oculte și mari finanțatori. Era celebru că nu credea în vorbe/ retorici, nu avea cum să creadă nici în bigotismul drepturilor omului, o instanță morală prea universală și vagă pentru a fi specifică, cu atât mai puțin în idealismul cosmopolit kantian, dar erau singurele arme, pentru a presa statele la reformarea politicilor pentru rromi. Visa o națiune politică egală cu culturile europene (poate chiar superioară, după modelul evreiesc calchiat). Investiția în Pakiv, foarte scumpă pentru Soros, a compromis întregul Deceniu al Incluziunii Romilor, pentru că soros-maoismul tinerilor rromi (ACRR, ACDR, acum FEDER) nu depășise „treaba țigănească” (rromano buchi) de a sta blocat în interese personale economice și de putere. Pus să facă dovada rezultatelor investițiilor politice și economice în rromi, Nicolae n-a putut-o face, pentru că rromii rămăseseră cu o etapă în urma lui, blocați în obediența față de stat și interese personale.

3. ALIANȚA DINTRE RROMII ÎNȘIȘI.

Există o mulțime de explicații de ce Nicolae Gheorghe a evitat cu obstinție „dictatura poporului”, ca mască a unui leadership populist și autoritar. Cvasitotalitatea sclavilor care l-au urmat pe Moise spre libertatea și demnitatea Țării făgăduite au murit în pustiu, în mare parte uciși la ordinul său de leviții (preoții soldați), pentru că sluga, chiar dacă ajunge stăpân, rămâne o slugă în căutare de stăpân. Este exact dezastrul Partidei Rromilor, devenită o organizație de lichele obediente. Solidarizarea națiunii rrome nu se poate construi pe autoritarism (dictatură), ci pe autoritate (competență), nu pe barvalipen (bogăție materială), ci pe rromanipen (norme cultural-morale), solah (legământ) și pakiv (demnitate, credință, credibilitate). Or, a fost chiar lecția pe care nu a înțeles-o în tinerețea sa, marxist fiind, când a studiat comunitățile tradiționale rrome și nu a înțeles că nu putem reuși decât împreună, că drepturile omului sunt strict individuale, dar nu poți fi liber și demn de unul singur, ci împreună cu ai tăi, într-o responsabilitate socială asumată împreună. A înțeles după 2007, dar pentru el era prea târziu să mai reînceapă, s-a prăbușit sub loviturile așa zișilor discipoli și apropiați, care l-au canibalizat. A rămas Testamentul său, în care își explică, onest, erorile, și lasă moștenire gândurile sale de viitor, din experiența sa, dusă până la capăt, cu unic curaj și forță. Dacă nu ar fi testat el însuși, cu propria-i viață, acum nu am ști ce avem de făcut!

Pe măsură ce închei cartea pe care am scris-o despre Nicolae Gheorghe, în cei trei ani. gândindu-i textele, gândurile, împlinirile și eșecurile, unele constatări mă pun pe gânduri: nu știm mai nimic despre viața, munca și ideile sale, pe lungi perioade.

Nu știm de ce Nicolae Gheorghe nu a avut niciun prieten, pare-se niciodată. Nici maeștri spirituali (Kant și Weber erau o linie de stânga, antemarxistă). Nici discipoli, cărora să le lase moștenirea sa spirituală, pentru a fi continuată. Chiar și ideea de familie a fost mai mult o convenție, de care s-a achitat cum a putut, deși a fost dintotdeauna foarte sensibil la ideea de dragoste (celebrele sale pasiuni, de meticulos don Juan).

Toate acestea pot fi legate, psihanalitic de ruptura de copilărie și șocul cultural al strămutării la București. Evident, și de șocul traumatic din adolescență, la Școala militară, când a ucis un coleg, într-un misterios accident, fapt care i-a apăsât sufletul toată viața, cu puternice și periodice depresii și un temperament irascibil, greu controlabil. A fost un om „însemnat”, atât ca damnare, cât și ca unicitate.

Poate că toate aceste motive au cântărit greu, de aceea în viața personală era un copil mare, cam ageamiu și fraier, fără prea mult simț al umorului. Pe de altă parte, deși de o onestitate de diamant și o credulitate infantilă, era un mare manipulator, cu strategii infinite de a face prozelitism la propriile idei, chiar necruțător cu cei care-l contraziceau. Toate acestea, pentru că viziunea sa nu urmărea un bine personal, ci un bine colectiv și public.

Pe cât de resentimentar era la critici, pe atât de sentimental și bonom era, dacă semnalai cât de cât interesul pentru ideile sale (mulți l-au mai păcălit cu asta!). De aceea, interpretat fără context, unii pot spune că a fost un om rău, ba chiar că a făcut mult rău. De altfel, când vorbim despre el, trebuie să vorbim de cei trei Nicolae Gheorghe:

(1) Nicolae Gheorghe cel tânăr, marxist care scrie texte curajoase despre politicile publice dezirabile ale statului român, apoi dezamăgit, despre eșecul lor (1973-1982). Între 1983-1990 lipsesc informațiile.

Mărturia unui țigan (1982), ca protest public, și documentele elaborate în acei ani fac din el ceea ce eu numesc Nicolae Gheorghe Întemeietorul (gândirii moderne a problematicii rrome). A fost un eșec mai valoros decât o victorie!

(2) Nicolae Gheorghe cel matur, cosmopolit și libertarian (inclusiv soros-maoist), care scrie strategii europene, sprijinit de lobby-ul american și european (PER, OSCE, Soros), despre care mai nimeni nu a aflat vreodată cum și în ce mod au implicat Mișcarea rromă, între 1990-1997/9, când, după propria mărturie, a ieșit din Mișcarea activă a rromilor. Perioada 1999-2006, petrecută ca funcționar OSCE nu are nimic relevant. Rromii în secolul XXI (1997, Raport PER) este cel mai important document de recomandare de

politică publică, în special prin chestionarea în jurul constatării incoerenței leadershipului rrom în relația cu propriul popor și absenței unei misiuni asumate colectiv.

(3) Nicolae Gheorghe cel bătrân, abandonat și trădat, scos de discipoli și apropiați din Mișcarea rromă prin strategii de blocare absolut mizerabile, care caută o împăcare cu propriile erori de management ideologic și, prin această radiografie din ultimele sale texte, face o fotografie a posibilului viitor (puțin probabil – cam peste 100 de ani, avansează el o dată), cel mai valoros. dintre cele trei ipostaze ale vârstelor sale psihologice, cel dintre 2007-2013, când s-a consemnat decesul fizic (dar a devenit cel mai în vogă și cel mai viu comentat dintre lideri rromi actuali).

Dar ceea ce frapează și clarifică nu este singurătatea și insingurarea lui, ci singularitatea, ca și cum ar fi o excepție de la regulă – ceea ce înseamnă că nu se întrevide nicio posibilitate de salt, schimbare socială, depășire, pînă ce nu vom recapitula ideile sale.

Perioada 2007-2013, ultimii săi ani, este cea a reîntoarcerii culturale, textele ultime, un adevărat Testament al Libertății și Demnității Rromilor, completează viziunea universalistă (rromii ca națiune politică) printr-o reflecție asupra diferenței culturale a rromilor și modernizării, pe care această carte a dezvoltat-o, pentru a fi continuată, în cei trei ani de discuții pe textele sale.

E suficient să privim formulările și preocupările minore, de-a dreptul banale, colportate de leadershipul rrom intelectual sau politic actual. Ca și în cazul miturilor, în care ceea ce depășește capacitatea de înțelegere este mitizat și mitografiat, ca un fel de divinizare laică, Nicolae Gheorghe va fi salvat de la un așa prost obicei de cartea mea, ca mărturie a aspirațiilor năruite ale unei generații care a sperat că va fi întemeietoare, nu generația sfârșitului istoriei rrome.

Desigur, este trist, dar nu atât de trist, în cazul său, pentru că a făcut chiar mai mult decât a putut și a trebuit pentru binele rromilor.

ANEXE:

Textele esențiale ale gândirii lui Nicolae Gheorghe

Pentru perspectiva cărții mele, a unei continuități a regăsirii etnice de sine, textele testamentare cele mai importante ale lui Nicolae Gheorghe III (Testamentarul) sunt

„Mărturia unui Țigan” (1982),

„Rromii în secolul XXI” (1997),

„Identitatea romani între victimizare și emancipare” (2011), „Alegeri de făcut și prețuri de plătit: roluri potențiale și consecințe privind activismul rom și elaborarea politicilor pentru romi (2012), „Bă, de ce ești tu țigan” (2013).

Într-o ediție extinsă, ar trebui adăugat și cel mai dezvoltat text al său, referitor la sclavia rromilor în Țările Române, reactualizat și publicat în 2006, la 150 de ani de la abolirea sclaviei - o temă dezvoltată continuu (primul document cunoscut datează din 1981).

Explicația este simplă: construcția rasismului românesc a țiganului (ca neom, om de departe) s-a fundamentat prin sclavie, ca statut de inferiorizare socială, etnicizat prin rasializare – un mecanism încă neexplicat de lumea științifică, dar care dă unicitatea anti-gypsismului/ rasismului antirrom românesc.

Odată cu abolirea sclaviei (1856/65), rasismul teologic al „blestemului lui Noe” este înlocuit cu o supraproducție de snoave, ghicitori laice, produse de inteligența românească, în contextul dificilei diferențieri de statut social dintre rumân (țăran) și rrom (țigan). Prin întârzierea publicării, epopeea baroc-iluministă

„Țiganiada” (1812) a avut un rol semnificativ abia în secolul XX, consfințind segregarea tacită, ca dat istoric. În jurul acestei idei a prețului și disprețului Libertății și Demnității gravitează opera lui Nicolae Gheorghe, ca testament și continuitate!

Mărturia²⁰⁰ unui țigan

20 februarie 1982

Dragă Domnule Poulet,

Articolul Dv.²⁰¹ publicat în ziarul „Le Matin” din 15 februarie, despre care am aflat în România prin intermediul postului de radio „Europa Liberă”, m-a tulburat și m-a indignat profund, mi-a ridicat în față o gravă problemă de conștiință.

Cum este posibil ca asemenea lucruri să se întâmple astăzi în România?

Încercând să găsim un răspuns suntem nevoiți nevoiți să constatăm cu amărăciune că, într-adevăr, în viața noastră cea de toate zilele, suntem confrunțați cu suspiciunea, frica, abuzul, violența și toate celelalte aspecte ale terorii. Dar ne-am obișnuit cu acestea și le ignorăm, ori ne facem că le ignorăm pentru a ne ascunde nouă înșine frica sau rușinea de a ne fi frică; sau poate și pentru că vrem cu orice preț să nu reținem decât ceea ce ar putea da impresia unor schimbări, în sensul respectării omului și cetățenilor țării noastre.

Complici și victime

Cu toate acestea, evenimentele pe care le-ați trăit - mai mult sau mai puțin excepționale – ne obligă să devenim din nou atenți și să meditam asupra abuzurilor zilnice ale organelor de represiune din România. Într-adevăr, aceste abuzuri, devenite obișnuite în România, pot duce la neomenia

---

²⁰⁰ Scrisoarea deschisă a fost publicată parțial în 30 martie 1982 în *Le Matin*, sub pseudonimul Alexandru Danciu, și preluată ulterior de postul de radio *Europa Liberă* și revista *L'Alternative*. Textul a fost reluat integral, alături de o a doua scrisoare, de data aceasta sub pseudonimul Cosmina Cosmin, reconfirmând opiniile critice, în același ziar, în 16 mai 1982, cu următoarea notă: „Acest text, prima mărturie ajunsă din România asupra situației țiganilor, scris de un membru al acestei minorități, constituie o reacție față de agresiunea suferită în 11 februarie 1982 de Bernard Poulet, gazetar de la *Le Matin*, pe când încerca să-l întâlnească pe Vasile Paraschiv. Autoritățile au indicat ca autori probabili ai acestei agresiuni „țiganii hoți”. Scrisoarea lui A.Danciu a provocat o altă mărturie asupra situației țiganilor, pe care o publicăm în ultima parte a acestui dosar „ . În septembrie 1982 și martie 1983 *Iztok*, o revistă pariziană libertariană, a publicat un interviu cu Nicolae Gheorghe, alias Alexandru Danciu, intitulat *Introducere în problematica țiganilor din Est*. Urmarea a fost interzicerea dreptului de a mai ieși din țară și punerea sub controlul Securității.

²⁰¹ Bernard Poulet a fost un ziarist belgian care a fost bătut violent în 11 februarie 1982, pe când încerca să-l viziteze pe Vasile Paraschiv, un disident român (a se vedea nota 4 și Notele finale de la sfârșitul documentului).

și la brutalitatea cu care ați fost tratați, dv. sau Vasile Paraschiv²⁰², sau chiar și alții care au avut curajul să spună deschis ce gândesc despre situația reală a țării. Din cauza pasivității și tăcerii noastre, devenim și noi, încetul cu încetul, complici involuntari ai aceste conspirații a terorii, a căror victime putem cădea mâine noi înșine.

Fiecare dintre noi se poate recunoaște într-un moment sau personaj al descrierii călătoriei dv. în România și al încercării dv. de a vă întâlni cu V. Paraschiv. De aceea cred ca fiecare din noi poate și este dator să vă urmeze exemplul și astfel, descriind metodele polițiste folosite la noi, să contribuim la lupta contra represiunii și terorii pe care le suportăm cu toții într-o măsură sau alta. Trebuie menționat că metodele poliției și securității române nu reprezintă de fapt decât partea vizibilă a uriașului iceberg al abuzurilor și al violenței morale și fizice. Pe acestea putem și trebuie să le denunțăm, pornind de la experiența personală a fiecăruia.

„Hotii și țiganii”

În ceea ce mă privește, chiar dacă ansamblul articolului dv. mă determină să vă răspund, o fac în special din cauza unui moment anume din al povestirii dv.: acela când milițienii de la Ploiești încearcă să justifice atacul împotriva dv., insinuând că este vorba de „hoții țigani” care ar fi putut să vă înjunghie! Dv., Bernard Poulet, ați înțeles desigur că nu țiganii (cei adevărați) sunt cei care v-au urmărit tot timpul și care v-au brutalizat. De altfel, cei care v-au prezentat această „explicație” știu ei înșiși cât de mincinoasă este!

Fiind eu însumi *țigan*²⁰³, cunosc bine mentalitatea tot mai răspândită la autoritățile române, conform căreia *țiganii* din România – din ce în ce mai

---

²⁰² Vasile Paraschiv (1928 - 2011) a fost un disident român, fost militar și fost comunist, ca și Nicolae Gheorghe, care a aderat, la Charta 77 (denumită *Mișcarea Goma*, în România, după numele celebrului disident, Paul Goma). Charta 77 a fost o mișcare pan-comunistă de înnoire a ideologiei marxist-leniniste, în contextul tulburărilor studenților și tinerilor, dar și stângii marxist- maoiște, inspirată de Brigăzile roșii ale tinerilor maoiști chinezi. În țările comuniste, Charta 77 a fost declanșată de Primăvara de la Praga și intervenția armată a statelor comuniste în Cehoslovacia (1968), cu rezultate notabile în Cehoslovacia (Vaclav Havel) și Polonia, Solidaritatea (Lech Walesa). Ca cercetător și sociolog marxist, Nicolae Gheorghe trebuie apropiat de criticii din interior ai marxismului.

²⁰³ În franceză, ca și în alte limbi, conotația termenului „țigan” nu este radical peiorativă, ca în limba română, pentru că nu evocă statutul de sclav/ rob/ primitiv, ca statut inferiorizare socială avut de rromii din Tările Române până după 1856/65 (instituția Sclaviei rromilor români a fost unică în Europa). Termenul românesc a menținut termenul și sensul religios al bisericii bizantine referitor la diferențierea, stratificarea și excluderea păgânilor; *athinganos*, cu sensul de *păgân*, *de neatins*, *spurcat*, termen religios similar cu *Homo Sacer* (om blestemat/excomunicat), *Sacer est* fiind formula sacră de desacralizare totală a celui profanat și exclus din biserică (de pildă, legislația sclavilor de până la 1831/32 considera

numeroși – constituie un izvor permanent de pericole de tot felul. Am fost totuși surprins să constat pînă unde poate merge xenofobia și rasismul antițigăni și în ce context neașteptat se poate folosi această prejudecată față de țiganii „hoți și periculoși”. Există, într-adevăr, o evoluție de tip socialist al clișeului țiganului „găinar” spre clișeul țiganului „hoț de însemnări jurnalistică” compromițătoare pentru un regim politic sau – cine știe? – hoț de disidenți politici indezirabili.

Xenofobie și rasism

Articolul dv. aruncă lumină nu numai asupra metodelor Securității²⁰⁴ române pentru a face să tacă disidenții politici dar și asupra procedeele mai subtile prin care autoritățile încearcă să abată atenția populației de la deficiențele și greșelile unui regim politic care mizează pe cartea periculoasă a xenofobiei. În optica unui astfel de regim, disidența politică se poate explica prin influențe provenind de la „străinii din afară”; tot astfel, critica, refuzul și abaterea de la normele rigide ale oficialității sunt adesea explicate prin prezența „străinilor din interior”, membri ai diferitelor minorități etnice. Este un fapt curent că cei care exprimă păreri politice diferite de cele oficiale să fie suspecti de a nu fi „buni români”, de a fi evrei sau de a avea părinți evrei, de a face jocul ungușorilor „șovini” sau de a vrea cu orice preț să părăsească țara, ca sașii sau șvabii „trădători de patrie” dornici de a-și reîntregi familia în Germania federală. Povestea cu „hoții țigani” care v-au atacat la Ploiești atrage atenția opiniei publice asupra prejudecăților și discriminării actuale față de țiganii din România. Această prejudecată este tot mai mult folosită de autorități pentru a „explica” numeroase fenomene negative din țară. Câteva exemple: țiganii sunt considerați ca principalii răspunzători de tulburările „ordinei publice”, acea ordine ale cărei reguli și pe ai cărei apărători ați avut ocazia să-i cunoașteți. De asemenea, tot țiganii sunt făcuți răspunzători de numărul tot mai mare de furturi și infracțiuni – și

---

ilegală relația cu un sclav/sclavă, puniția fiind însclavizarea celui liber). Astfel, sclavia rromilor exemplifică juridic atât „blestemul lui Noe” din Vechiul Testament, cât și soarta mai puțin știută a creștinilor nestorieni din Frigia, în aceeași idee a stratificării creștin-păgîn și polarizării statutului social, libertății, suferinței, binelui etc., ca pildă și deprivare și puniție a *răului*, subînțeles a fi și moral, cultural, social etc. Cu acest sens, al *răului absolut* folosește denomiția exonimă *țigan* și Nicolae Gheorghe (alias Alexandru Danciu), pentru a exemplifica statutul social neschimbat al rromilor din România. De altfel, cea mai voluminoasă lucrare a lui Nicolae Gheorghe a fost cea referitoare la Sclavia rromilor din România (reluată și republicată în 2006), pe care o opunea ideii de Libertate, analizată, evident, în termenii marxisti ai *alienării economice*. După 2006, desprinderea sa de ideologiile marxiste ajung pînă la ideea revoltei, ca nesupunere civică, libertarianism, anarhism etc. Am păstrat în text termenul *țigan*, atunci când evoca diferențierea de statut, și am înlocuit cu rrom, atunci când referința este neutră, denominativă.

²⁰⁴ A se vedea amănunte din arhivă, la sfârșitul textului.

nu insuficiența veniturilor, lipsa de produse alimentare și de bunuri de larg consum, și nici frustrarea oamenilor care, expuși zilnic la violență, răspund prin violență. Țigani mai sunt și „paraziții sociali” (ca și dizidenții, după ce au fost eliberați din funcție) pentru ca unii dintre ei nu acceptă munca grea și prost retribuită din întreprinderile unde sunt trimiși.

Se spune că țigani au copii mulți pentru că vor să abuzeze de ajutorul neînsemnat acordat de stat familiilor numeroase. Autoritățile nu sunt preocupate de scăderea continuă a nivelului vieții ci de pericolul pe care-l reprezintă numărul tot mai mare de *țigani* (peste un milion astăzi) pentru integritatea etnică a statului român. Se mai pot cita încă numeroase exemple care să ilustreze această prejudecată „multilateral dezvoltată”, pe care nu ezit să o denumesc **rasism** față de *țigani*. Numeroși sunt cei care au suportat efectele morale și fizice concrete ale acestor prejudecăți și își amintesc cu groază de timpurile nu prea îndepărtate când, ei sau părinții lor, suspectați că ar fi un pericol asemănător cu cel pe care l-ar prezenta astăzi, au fost deportați în lagăre de concentrare amenajate în regiuni îndepărtate și neospitaliere ale unei țări de unde mulți nu s-au mai întors²⁰⁵.

Desigur că există și printre țigani indivizi hoți, delicvenți, indivizi leneși sau violenți, ca și printre români, unguri, sau chiar printre francezi, căci nu naționalitatea predispune la infracțiuni. Cu toate acestea, pentru milițienii români, ca și pentru oficialități, a fi țigan înseamnă obligatoriu a fi hoț, leneș, analfabet; această prejudecată servește de minune logica simplistă și xenofobă a „șapului ispășitor”. Domnule Poulet, ați putut simți direct pe pielea Dv. subtilitățile acestei logici.

Paraziți sociali și Muncă forțată

Este posibil ca unii dintre vecinii noștri să creadă că într-adevăr țigani sunt astfel și acceptă cu umor sau convingere „explicații” de felul celei care v-a fost dată Dv., Domnule Poulet, la Ploiești. De aceea numeroși sunt cei care știu și acceptă faptul că, începând din anii 1976-1977, miliția a fost autorizată „de sus” să-i bată pe șigani pentru a-i „civiliza” mai repede. De aceea, de asemenea, cartierele locuite de țigani (în orașe ca Timișoara, Tîrgu-Jiu, Sibiu, etc.) sunt asaltate în zori de către formații de milițieni înarmați, însoțiți de câini, sub motivul că se caută delicvenți ascunși de

---

²⁰⁵ Referința este la Holocaustul rromilor din perioada 1938-1944. Comisia de război a României a raportat în 1945 moartea a 38.000 de rromi, deportați de statul român în Transnistria (fosta URSS, actualmente Republica Moldova, zona transnistreană), uciși de inaniție, boli, tratamente inumane sau împușcați. Comisia de cercetare a Holocaustului în România, pe baza documentelor românești de arhivă a raportat peste 25.000 de rromi deportați, din care peste 11.000 au murit în Transnistria. Cifrele nu au avut în vedere rromii din Nordul Transilvaniei, deportați la Auschwitz, nici pe cei aflați actualmente în Republica Moldova. Evident, nu există o listă a celor întorși.

țigani. Milițienii intră cu forța în case, lovesc femeile și copiii, ridică pe bărbați și pe tineri și îi duc la miliție unde sunt bătuți și amenințați pînă ce mărturisesc fapte pe care nu le-au făptuit. Se mai știe de asemenea, că în fiecare vară, acești „paraziți sociali”, în majoritatea lor țigani, sunt trimiși la muncă obligatorie pe șantiere de construcții, în agricultură sau la Canalul Dunăre-Marea Neagră. Și uneori, țigăncile care au mulți copii, sunt operate și sterilizate fără ca aceasta să fie necesar din punct de vedere medical.

Numeroși cetățeni români nu sunt de acord cu astfel de măsuri. Ei le dezaproabă însă le tolerează în convingerea că se vor limita numai la țigani. Îndată însă ce s-a dat „autorizație de sus” miliției și securității pentru acte de violență și abuzuri, teroarea începe să fie aplicată nediferențiat „fără distincție de naționalitate”. Încet-încet intră în categoria devianților noi persoane și atitudini. Astfel, astăzi disidenții politici împart cu țiganii greșala de a fi o „tară socială” și o „rușine” pentru oamenii de „tip nou” care se găsesc în număr mare în rîndurile miliției și securității. Se poate invoca pretextul „țiganilor hoți” chiar și în afaceri „delicate” cu implicații politice mai vaste, crezînd probabil că împărtășiți aceleași prejudecăți ca cei a căror mentalitate nu lasă loc decît uniformelor de servici și uniformelor rasiste.

Armonie și frăție

Este bineînțeles că prejudecățile și intoleranța față de minoritățile etnice - inclusiv țiganii – nu apar niciodată în propaganda oficială unde totul nu este decît „armonie și frăție”. De altfel, despre țigani, despre existența lor în România, nu se vorbește niciodată în propaganda oficială, ei sunt considerați ca o „rămășiță a trecutului”²⁰⁶ care trebuie să dispară prin asimilare în societatea multilateral dezvoltată, cu sprijinul metodelor menționate.

Țiganii nu se bucură nici de rarele drepturi culturale ale altor minorități etnice (de exemplu ungurii, germanii și mai recent musulmanii) care au un „preț” economic și politic mai ridicat pe piața diplomației române. Despre țigani, despre „pericolul” pe care-l reprezintă, nu se discută decît „între noi”: noi, adică cei care dețin puterea și care nu se pot menține

---

²⁰⁶ În răspunsul de solidarizare cu Alexandru Danciu, Cosmina Cosmin (tot un pseudonim al său), la 16 mai 1982, aprecia că *mai tarziu, când, „partidul maselor populare si al dreptatii” s-a vazut inzestrat cu proprietatile si functiile ravnite, a constatat ca nu mai avea nevoie de tiganii pe care-i impinsese spre tot felul de potlogarii revolutionare, si trebuia sa se descotoroseasca de ei, trimitandu-i in inchisori pentru excese sau excluzandu-i din partid, pentru a nu strica imaginea partidului imaculat. Odata cu raspandirea nationalismului promovat de partid si cu extinderea rolului sau conducator, o intreaga serie de oameni capabili si bine pregatiti au fost rand pe rand scosi din functii pentru simplul motiv ca erau tigani* (Emmanuelle Pons, *Tigani din Romania, o minoritate intranzitie*, Ed. Compania, 1999, p. 26-27)

decît răspîndind teroarea, suspiciunea și ura – printre cei în numele cărora ei conduc. Și pentru că, datorită faptului că ați fost agresat, ați devenit unul „de ai noștri”, vi s-a putut spune confidențial că în România există Țigani și că aceștia sunt hoți și periculoși. Și poate că, domnule Poulet, această explicație confidențială, să fie urmată de alta, oficială, bazată pe o anchetă „obiectivă” a autorităților române și că va rezulta ca agresorii din seara de 11 februarie erau efectiv țigani. Se poate chiar să fie judecați public țigani autentici și nu va fi greu să se găsească cineva care să fie gata să mărturisească fapta. Poate pentru a li se ierta altă vină sau, cine știe, pentru a îndeplini o obligație de servicii.

Sunt sigur că acum cunoașteți regula jocului și că veți păstra atitudinea curajoasă și cinstită din articolul apărut în „Le Matin”, atitudine pe care am admirat-o atît ca om cît și ca țigan dornic să fiu considerat altfel decît un hoț potențial. Pentru că prejudecățile și suspiciunea, oricare ar fi victimele, nu reprezintă decît cîteva din aspectele multiple ale terorii instalate – pentru cît timp încă! – în România.

Vă mulțumesc pentru amabilitatea de a citi o scrisoare atît de lungă și vă rog să primiți expresia deosebitei mele considerațiuni.

Alexandru Danciu (Nicolae Gheorghe) - context istoric:

Scrisoarea deschisă către cotidianul francez „Le Matin” a tînărului sociolog și activist rrom Nicolae Gheorghe a fost redactată, conform manuscrisului, în 20 februarie 1982, o zi simbolică, a celebrării abolirii sclaviei rromilor din România, pe care autorul o pune într-un context sensibil explicit, al universalității dreptului la nediscriminare, prin evaluarea drepturilor omului și libertății rromilor din România comunistă, de la perioada post-Holocaustului (1938-1944), pînă în perioada anilor ‘80. După ce în 1948 statul român a refuzat să acorde rromilor dreptul de națiune conlocuitoare (celelalte state comuniste o făcuseră, în acord cu logica naționalităților, preluată de la sovietici) și a desființat organizațiile civice rome, aceștia au fost considerați egali în drepturi cu populația majoritară.

În fapt, reacțiile societății românești față de politica statului de nondiferențiere și egalizare a statutului etnic și social, mai ales în perioada colectivizării, au fost extrem de negative:” Cobori, Doamne, pe pămînt/ Să vezi Stalin (statul) ce-a făcut/ A făcut din cai măgari/ Și din țigani oameni mari/ Din țigan un om de frunte/ Din țigancă președinte”. De altfel, renașterea Mișcării rome, după ce fusese desființată în 1848a fost o urmare a faptului că în 1974 un scelerat mintal și rasist a ucis 24 de rromi căldărari din Ciurea/Iași, iar faptul a relansat chestiunea sedentarizării rromilor nomazi, din anii 50. Deși se mușamalizează importanța evenimentului, se ține cont de intervenția bulibașului din Sibiu, Ion Cioabă, reprezentantul

Uniunii Internaționale a Romilor (înființată în 7-8 aprilie 1971, la Londra), un apropiat al puterii comuniste, fost brigadier pe șantierele tineretului de la Bumbești Livezeni. În 1975, după ce Ceaușescu semnează *Actul final al Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa*, elaborat la Helsinki, ca început de dezghet al războiului rece și prăbușirii cortinei de fier, lui Nicolae Gheorghe I se solicită elaborarea documentului „Aspecte ale integrării sociale și culturale a țișanilor din țara noastră”. Urmarea este că în 1976 se promulgă

campaniilor de presă din jurul incidentului, obiectivele Securității *Legea 25 privind încadrarea într-o muncă utilă a persoanelor apte de muncă*, iar între 1977-1983 se derulează, cu efecte minime, Platforma PCR „Integrarea țișanilor 1977-1983”, coordonată de Ministerul de Interne, dar este o deschidere, parțială și publică, asupra găsirii unor soluții. În acest sens, în 1981 Nicolae Gheorghe este chiar raportor al Rezoluției 125 a Consiliului Europei referitoare la nomazi și apatrizi. Refuză solicitările de a rămâne în Occident, preferând o disidență deschisă, din interior. De la aderarea sa entuziastă la comunism, după ce, în 1968, Ceaușescu criticase intrarea trupelor Tratatului de la Varșovia în Cehoslovacia, până la aderarea la Charta 77, Nicolae Gheorghe se transformă într-un reformist, în final un anti-comunist și, lent, un anti-marxist. În arhiva familiei sunt câteva fotografii în care apare alături de Vaclav Havel, cu care s-a cunoscut abia în anii 90, după prăbușirea comunismului, la care ambii puseseră umărul.

La șase zile după incidentul din Ploiești, Securitatea declanșează *Acțiunea „Omida – I”*, ca răspuns la ecoul relatărilor lui Poulet, care denunța „tâlhăria” drept un gest extrem al Securității pentru a-l împiedica să-l vadă pe Vasile Paraschiv. În *Planul de măsuri în Acțiunea „Omida – I”*, realizat, în cadrul Departamentului Securității Statului, de Serviciul „D” (Dezinformare), Direcția I (Informații Interne) și Direcția a III-a (Contraspionaj), obiectivele erau: „*combaterea și dezmințirea insinuărilor și speculațiilor ce se fac în străinătate pe tema acestui incident și, în special, a celor referitoare la pretinsul amestec al organelor de securitate; demascarea și compromiterea lui Henri Bernard Poulet ca emisar al unor oficine de propagandă diversionistă din străinătate; intimidarea unor elemente dușmănoase din străinătate și din țară pentru a preveni noi încercări de a desfășura astfel de activități cu caracter provocator-diversionist*”. Documentul nu face nici măcar o aluzie la cele petrecute la Ploiești sau la desfășurarea vreunei anchete!

Să presupunem că, datorită erau explicabile. Însă parcurgerea capitolului intitulat *măsuri și combinații operative de antidiversiune și dezinformare* ridică unele semne de întrebare.

În primul rând, dacă obiectele furate lui Bernard Poulet „*au fost abandonate de autorii tâlhăriei și găsite ulterior*”, de ce nu au fost restituite

imediat proprietarului lor? Era, oare, o strategie de anchetă ca aceste „materiale” abandonate să nu aibă o „situație oficializată”, adică să nu se recunoască faptul că erau în posesia Securității?

Amintitul plan preconiza crearea unei legende, care trebuia transmisă, conspirat, ambasadelor din Capitală, conform căreia, pe teritoriul RSR, „datorită imprudenței și ignorării nejustificate a unor măsuri elementare de siguranță”, cetățenii străini sunt victime predilecte ale bandelor de tâlhari. Prin activități publice, Miliția Prahova trebuia să arate că lucra la anchetă și, totodată, să se asigure că informația va fi diseminată „în rândul diplomaților, oamenilor de afaceri, ziariștilor și altor categorii de străini din București și din alte zone ale țării, vizați de către noi sau care manifestă interes față de această problemă”.

Mai departe, logica bunei-credințe se lovește de rafinamentul frust al realității. Două măsuri ale Serviciului „D” (Dezinformare) prevedeau:

1. *Inspectoratul Județean Prahova* trebuia să selecteze surse cu relații în cadrul emigrației românești și al ziariștilor din Franța, „pentru a le expedia scrisori în care, într-un context adecvat, referindu-se la incidentul respectiv, să insereze datele și versiunile elaborate în această acțiune” (subl. n.). Prin „Titus”, se vor trimite scrisori de protest ziarului *Le Matin*, președintelui Partidului Socialist Francez și premierului Franței. „Titus” și-a îndeplinit sarcina. La 9 martie 1982, la redacția ziarului *Le Matin* s-a primit o scrisoare, în limba franceză, semnată „un grup de locuitori din Ploiești”, care protesta împotriva „torentelor de invective și insinuări, amploarea ce s-a dat acestui penibil incident (...); ajungem la concluzia logică că este vorba de un act deliberat de provocare, unde Poulet a jucat rolul minor al celui care primește loviturile, fără îndoială contra unei bune recompense”.

2. „Pentru a diminua și chiar elimina suspiciunea despre pretinsul amestec al organelor de securitate în incidentul cu Henri Bernard Poulet, va fi întreprinsă o combinație operativă în scopul acreditării ideii că mobilul tâlhăriei a fost obținerea pașaportului și valutei de către o persoană interesată să iasă ilegal din România (subl. n.):

- va fi modificat anul nașterii de pe pașaportul lui Henri Bernard Poulet și se va aplica o viză de ieșire din România, cu data de 13 februarie a.c.;

- pașaportul va fi apoi introdus într-o servietă și plasat într-un hotel din Viena, cu scopul de a ajunge la poliția austriacă și la ambasada franceză;

- în servieta respectivă se vor mai introduce unele articole de machiaj, care să susțină impresia că cel ce s-a folosit de pașaport pentru a fugi din România s-a substituit lui Henri Bernard Poulet”²⁰⁷.

---

²⁰⁷ Pentru un dosar al cazului, a se vedea Oana Ionel (Demetriade), *Bătaia e ruptă din raiul comunist. Cazul Paraschiv – Poulet*, revista 22, 2014-07-29, la adresa <http://revista22online.ro/45921/.html> (noiembrie 2017)

Rromii în secolul XXI²⁰⁸

Una dintre cele mai dificile probleme adresate conducătorilor și intelectualilor rromi merge chiar în inima dorințelor fundamentale ale rromilor: ce doresc ei, pentru ce sunt pregătiți să lupte?

Mai interesante sunt chiar presupunerile care însoțesc această întrebare. Se poate presupune că atât forumurile naționale, cât și cele internaționale se așteaptă la o oarecare unitate în cererile și revendicările politice ale rromilor. Aceste așteptări sunt uneori întărite de înșiși militanții rromi, care afirmă a fi o „națiune”, o „națiune fără teritoriu”, "popor cu adevărat european" și așa mai departe, și care au încercat să formeze un fel de reprezentare politică în afara celei așa zis naționale.

Acele așteptări și, într-o oarecare măsură, pregătirea militanților de acțiune în sensul acestui scop politic, au cauzat o oarecare ambiguitate când diverse f(r)acțiuni au început să formuleze propria lor viziune despre unitate. De asemenea, au determinat și o oarecare rezervă din partea organizațiilor internaționale și guvernelor, fiecare cerând drepturi exclusive de reprezentare a comunității rromani, așa cum se întâmplă atunci când există o competiție a revendicărilor care vin din partea grupurilor diferite de rromi.

Per ansamblu, apar două tendințe. Prima este cea a clasei politice rromani: există o tendință "politică" care accentuează unitatea culturii, societății și a intereselor rromilor. A doua, prezentă în special în studiile academice, subliniază caracteristica de tip „mozaic" a culturii și societății rromani, în toate dimensiunile sale și subliniază diferențele existente.

Realitatea rromilor este, deci, una complexă, multilaterală, cuprinzând atât deosebirile cât și elementele comune. Astfel, însăși realitatea pune la încercare politicienii rromi, care trebuie să definească și să deosebească componentele acestei realități și să permită ca acestea să fie subiect al unor discuții deschise, mai curând de a se opune lor sau a nega.

Rezultatele acestor dezbateri ar putea furniza temelia pentru construirea unei reprezentări și acțiuni politice potrivite. Acest document, cred autorii, oferă astfel de baze pentru discuții.

---

²⁰⁸ Câteva concluzii de acum 20 de ani (1997-2017). Traducerea din engleză a documentului *The Roma in the Twnty-First Century: a policy paper*, elaborat de Nicolae Gheorghe și Andrzej Mirga acum 20 de ani, în 1997, fost făcută în 2003 de PER/ Project on Ethnic Relations România de Elena Cruceru și Puiu Lățea, revizuită de Nicolae Gheorghe) . Vesiunea în engleză poate fi găsită la adresa http://www.per-usa.org/1997-2007/21st_c.htm. Concluziile finale au fost adnotate de Vasile Ionescu, în mai 2017, la celebrarea a 20 de ani a acestui documentul de poziție, ca o reflecție asupra reușitelor și neîmplinirile acestui Program strategic, neasumat și cvasiabandonat.

În mișcarea și organizațiile rromilor există necesitatea stabilirii clare a direcțiilor și competențelor. Este evident că organizațiile internaționale ale rromilor trebuie să abordeze problemele legate de dimensiunea internațională a rromilor și aici militanții rromi trebuie să definească exact care sunt aceste dimensiuni. Să enumerăm câteva dintre ele, cum ar fi: stabilirea liniilor directe și a standardelor pentru drepturile omului și drepturile minorităților referitoare la rromi, așa cum sunt ele acordate de către convenții și recomandări; elaborarea mecanismelor pentru implementarea lor; ridicarea problemei migrației rromani ș.a.m.d.

Este, de asemenea, evident că liniile directe și standardele menționate mai sus trebuie prelucrate și implementate în concordanță cu reglementările specifice la nivel național și, ci, organizațiile naționale/locale rromani trebuie să-și concentreze activitatea și acțiunile.

De obicei, problemele „sociale” ale rromilor sunt considerate parte a politicii interne a unui anumit stat și, de aceea, nu este necesar ca acestea să devină subiectul activității organizațiilor rromani internaționale, decât în sensul de a încerca să pledeze pe lângă guverne pentru aplicarea în cazul rromilor a standardelor existente pentru drepturile sociale. Cu toate că dimensiunea internațională este încă necesară, cea mai mare parte a activității trebuie desfășurată la nivel național/local.

Mișcarea rromani și activitatea ei ca întreg se prezintă ca un "colaj". Ea constă din organizațiile internaționale ale rromilor, din partidele și asociațiile naționale/locale și din activiști individuali rromi. Uneori aceste elemente funcționează independent. Există organizații naționale și locale puternice care rareori sunt active în mișcarea internațională a rromilor și a căror voce nu se face auzită la acest nivel; există organizații internaționale care sunt active, dar luptă pentru a deveni legitime; și există persoane individuale care dau tonul politicii rromani și, în același timp, sunt active în ambele tipuri de organizații menționate anterior. Mai mult, există țări unde organizațiile rromani sunt numeroase și active și țări unde asociații ale rromilor sunt practic inexistente. Există state cu o populație rromani mai semnificativă și unde "problema rromilor este gravă" și state unde o comunitate rromani mai puțin numeroasă se confruntă numai cu probleme specifice. Una peste alta, politicienii și intelectualii rromi trebuie să regândească și reformuleze "atu-urile lor actuale", pentru a crește în viitor eficiența acțiunilor lor politice.

Este necesară o implicare mai puternică a rromilor și este nevoie de un efort mai mare pentru rezolvarea problemelor din partea instituțiilor guvernamentale. Aceasta înseamnă, de asemenea, că problema rromani trebuie mai bine înțeleasă de către societatea majoritară, care trebuie să își de-a seama că această problemă nu privește numai comunitatea rromani, ci întreaga societate.

Stereotipurile și prejudecățile împotriva rromilor se exprimă prin atitudini de respingere, excludere socială și discriminare. Astfel, rromii reprezintă și încă vor mai reprezenta o provocare și un test în ceea ce privește conceptele de toleranță, egalitate și identitate ale majorității societății. În prezent, aceasta pune o dilemă comunității rromani, de vreme ce cererea rromilor pentru egalitate este în opoziție cu intoleranța majorității societății față de o identitate distinctă a rromilor; și efortul rromilor de a menține și dezvolta identitatea lor etnică perpetuează un tratament inegal. Astfel, rromii se confruntă cu perspective contradictorii.

Soluțiile posibile sunt doar câteva: de a fi diferiți și a rămâne de o parte, indiferent față de societate și stat; de a afirma acele deosebiri, asumându-și riscul de a determina atitudini de intoleranță și conflict cu societatea majoritară, luptând, în acelaș timp, pentru putere politică și recunoaștere ca grup etnic; de a alege calea modernizării și asimilării, ceea ce înseamnă alterarea identității rromani, pentru a câștiga acceptarea în societate și egalitate.

În prezent, opțiunea mobilității etnice este mai puternică. Parte din acest proces este transformarea comunității **rromani într-un grup de presiune și interese**, așa cum, prin definiție, sunt grupurile etnice/naționale în lumea contemporană. **Viitorul comunității rromani depinde de succesul transformării ei într-un astfel de grup**, conștient de drepturile, interesele și puterea sa. Instituțiile și procedurile democratice oferă comunității rromani o astfel de oportunitate, cel puțin în acele țări unde rromii reprezintă un procent semnificativ din populație.

Rromii trebuie să folosească la maxim mijloacele democratice care le stau la dispoziție, cum ar fi alegerile libere, atât la nivel național cât și local, și posibilitatea de participare în cadrul organismelor decizionale și a autoguvernărilor, a presei libere, a tribunelor autonome și așa mai departe. Aceasta necesită muncă conștientă din partea organizațiilor, din interiorul comunității rromani. Aici putem repeta că dorința rromilor este de a fi recunoscuți ca minoritate etnică/națională, iar cererile pentru reprezentare etnică nu sunt în esența lor distructive, de disprindere. Din contră, este o revendicare de includere în societate, dar ca subiect, nu ca obiect, având demnitate, caracteristici distincte și drepturi, ca ființe umane și de grup.

Mobilizarea etnică rromani este un fenomen recent și ca atare are nevoie de timp ca să se dezvolte și să se maturizeze, cu sprijinul constructiv al agențiilor statului și al instituțiilor internaționale. Mișcarea rromani va avea nevoie să creeze o reprezentare legitimă, care poate forma o punte peste prăpastia dintre conducătorii și reprezentanții rromilor, puțin numeroși și uneori autoprocamați, și masele rromani inactive.

Procedurile democratice oferă o soluție posibilă: comunitatea rromani trebuie să selecționeze reprezentanți la toate nivelele, prin alegeri

democratice, iar reprezentarea legitimă la nivel internațional trebuie constituită dintre cei aleși în parlamentele naționale. Un astfel de grup nucleu de parlamentari rromani poate fi recunoscut de drept ca partener legitim pentru organizațiile internaționale.

Organizațiile internaționale rromani existente, care deja sunt recunoscute ca parteneri de către forumurile internaționale, trebuie să-și stabilească birouri, pe baze permanente.

Finanțarea externă este vitală în cazul acestor strădanii, atâta timp cât implicarea activă a reprezentanților rromi legitimi este o condiție sine qua non pentru soluționarea "problemei rromilor".

Se pare că dimensiunea politică a problemei rromilor își va găsi curând soluția, pentru că un număr din ce în ce mai mare de state recunosc rromii ca minoritate etnică/națională legitimă, iar problemele de drepturile omului cu care se confruntă rromii sunt luate din ce în ce mai mult în considerare. Alte probleme vor apărea, cele de natură "socială": educația, locuințele, locurile de muncă și asistență medicală.

Din cauza subdezvoltării și a marginalizării comunității rromani, a șomajului în creștere, în special printre rromi, și din cauza creșterii demografice a comunității de rromi (este deja cea mai numeroasă minoritate din Europa), există pericolul evoluției ei într-o etno clasă sau subclasă, ducând la perpetuarea în acest fel a marginalizării în cadrul societății. O astfel de dezvoltare ar duce la un conflict moral cu societatea majoritară. Programe serioase de dezvoltare, cum ar fi cele referitoare la "comunitate în situație de risc" sau "comunitate care se confruntă cu un dezastru natural" sunt necesare. Instituțiile internaționale, statele și reprezentanții rromi trebuie să colaboreze pentru a găsi soluții. Însăși comunitatea rromani are nevoie de idei noi, care să o gverneze și să o mobilizeze, elitele rromani fiind acelea care trebuie să contureze aceste idei.

Care viziune politică va întruchipa voința de autodeterminare și revendicarea recunoașterii politice a poporului rrom: o națiune rromani în diaspora?, o transnaționalitate rromani?, o minoritate rromani europeană fără teritoriu? Să sprijine militanții rromi ideea de grup etnic rrom, fiecare dezvoltându-și propria politică și strategie în cadrul granițelor, în cadrul legal și în limitele unui anumit stat? Să lupte pentru drepturile specifice, așa cum este descris în conceptul de cartă europeană a drepturilor omului?

Sau să se concentreze elitele rromilor asupra noțiunii de educație rromani, de emancipare rromani și de integrare rromani, ca o cale pentru depășirea poziției umilitoare a rromilor în societate? Să se ocupe ei de drepturile sociale și economice ca strategie de dezvoltare pentru propria comunitate? Să insiste clasa politică a rromilor pentru implementarea strategiilor de dezvoltare specifice pentru lumea a treia pentru comunitățile lor, în ciuda faptului că majoritatea poporului rrom trăiește printre cele mai avansate și dezvoltate societăți din lume?

Identitatea romani între victimizare și emancipare²⁰⁹
Nicolae Gheorghe în dialog cu Iulius Rostaș

Iulius Rostaș:

Din discuțiile mele private cu diverși activiști romi despre începuturile mișcării romilor după 1989, clar erați personajul principal care era implicat în toate episoadele reprezentând experiențele lor. Erau și istorii de-a dreptul suprarrealiste, unele hazlii.

Nicolae Gheorghe: Când am format Federația Etnică a Romilor, în mai 1990, eram încă expert al comisiei pentru minorități naționale al Consiliului Provizoriu, al CPUN-ului. La întâlnirea de formare a FER erau Onoriu și Gabi Luncă, era Boldor, de la Baia Mare, care era și el credincios penticostal, cred că era un lider de la Oradea, Balog Augustin, erau Răducanu, Ivan și încă alți câțiva. Eu am avut o oarecare atracție pentru romii credincioși Evangheliști, fiindcă am fost la adunările Penticostale înainte de 1990. Când să mâncăm ceva bucate aduse de unul dintre participanți de acasă, înainte a fost o rugă- ciune de asta, făcută de pastorii noștri, cu Dumnezeu, cu binecuvântare... și așa s-a făcut Federația Etnică, și... eram în sediul Comitetului Central al fostului PCR, eram în biroul meu de expert pentru romi al CPUN.

I.R.: Da, era o situație de neimaginat cu câteva luni înainte: țiganii, în Comitetul Central, spunând rugăciuni și făcându-și organizație.

N.G.: Da, o ironie a istoriei.

I.R.: Erau istoriile acestea care formau un amestec, un puzzle. După care uitându-mă în spate ce s-a întâmplat cu diverși actori romi, erau anumite necunoscute, lipseau unele piese din puzzle. De unde strategia cu organizații neguvernamentale, de ce nu s-a mers pe mobilizare politică-electorală?

N.G.: Pentru că eu am avut chestia asta: să facem cât mai multe asociații civice (atunci nu foloseam cuvântul ONG-uri). Costel Bercuș m-a întrebat odată: „Nicolae, și de fapt ce vrei tu?” Și i-am răspuns: „Aș vrea să

---

²⁰⁹ Interviuul a fost preluat după interviul *Identitatea romani între victimizare și emancipare - Nicolae Gheorghe în dialog cu Iulius Rostaș*, din István Horváth și Lucian Nastasă, *Rom sau țigan. Dilemele unui etnonim în spațiul românesc*, ed. ISPMN & Fundația Soros, Cluj, 2012. Aceste dialoguri au avut loc între 27 iunie și 2 iulie 2011 în Salerno, Italia. Dialogul a fost generat de textul scris de Nicoale Gheorghe pentru proiectul „The Price of Roma Integration”. O discuție/seminar despre aceste texte manuscrise a avut loc la București-Snagov, 23-24 Septembrie 2011. Am adăugat un corpus de note utile cititorului mai puțin familiarizat cu stilul „gândirii nomade” a lui Nicolae Gheorghe și am făcut corecturile stilistice și sintactice de rigoare, pentru a atenua proverbiale sa predispoziție spre „oralitate”. În fine, titlul adoptat, „Testamentul Demnității și Libertății Rromilor” are în vedere chiar valoarea testamentară a acestui text, ultimul său text (2011) și cel mai elaborat, din tot ceea ce s-a publicat până acum din gândirea sa.

avem 1000 de asociații civice”, chestie care pentru unii a fost o adevărată trădare. Ceilalți activiști vorbeau de unitate, de o singură formațiune etnic-electorală, care să se facă grup parlamentar, atunci în ‘90, cu Uniunea Democrată a Romilor din România (devenită ulterior Partida Romilor), iar eu am fost ereticul și am zis: „Nu se poate așa ceva. Nu că nu vreau, dar nu este de fapt realist.” Alternativa mea era ca din cele „1000 de asociații civice” să facem treptat, o „fedație” pe baza unor interese clar definite, eventual pe baza unui „contract” între respectivele asociații, făcând cât mai clar, printr-o „platformă”, care este conținutul, „substanța”, urmau să fie „interesele politice” ale identificării etnice, ca romi, ca cetățeni ai statului, ca minoritate națională ... Cam asta era intenția cu Federația Etnică a Romilor...

I.R.: De aceea ați fost suspectat de trădare, ați fost suspectat că ați fost calul troian infiltrat între romi să demanteleze eforturile de organizare.

N.G.: Să zicem că eu am avut o „viziune”: când „intuiești” un fenomen și știi care este dinamica, devenirea fenomenului.

I.R.: Aceasta e o explicație mult prea banală. Era clar că unele aspecte îmi scăpau din aceste reconstituiri. De exemplu, factorul identitar. În privința identității am spus-o de mai multe ori, în diverse cercuri, și puțin în discuțiile noastre: eu cred că dvs. ați avut tot timpul un complex identitar, plus experiența cu partidul comunist. Acest aspect îl sesizez și în textul pe care l-ați pregătit aici și în care spuneți că nu vă simțeați „suficient de rom” ca să conduceți o mișcare a romilor.

N.G.: Legat de aspectul de reprezentare etnic-identitară, de reprezentare a romilor ca minoritate națională, în sensul, în condițiile de politică etnică, în care discutăm despre asta, în România, din 1990 până acum...

I.R.: Da, de identitatea dumneavoastră ca rom. Și îmi aduc aminte când ne-am împărtășit experiențele personale de socializare timpurie, cum am internalizat problema cu romii și țigarii și toate aceste aspecte identitare. În momentul în care abia venisem în București, sunt pus într-un context în care lumea îmi chestionează identitatea mea de rom.

N.G.: Cum ai privit întrebarea? Venind de la mine sau de la cei de la grupul meu? În ce fel ai trăit-o? Sau ce ți s-a părut intrigant, nedrept, deplasat, caraghios? 301 Identitatea romani între victimizare și emancipare
I.R.: Mi se părea caraghios că pentru toți ceilalți, inclusiv pentru colegii mei de la Cluj, cu care am avut discuții pe această temă, nu aveau asemenea întrebări, faptul că îmi afirmam identitatea de rom era acceptat ca atare, întrebările mai degrabă veneau din anumite curiozități. Dar aici, la București, mi se spune: „Nu, nu e clar de ce ești tu rom!”. Și era ciudat: cum adică eu, care am avut o legătură cu țigănia, care veneam dintr-o familie în

care problema aceasta era discutată deschis și socializarea mea timpurie era ca rom?

N.G.: Și întrebarea asta stă încă în tine?

I.R.: Nu. Pentru că după aceea m-am relaxat.

N.G.: Eu încă o trăiesc.

I.R.: M-am relaxat în momentul în care am reușit să stabilesc niște relații cu toți cei din București, cu diverse grade de intensitate și colaborare.

N.G.: Eu, în relație cu mine însumi și cu ceilalți din jur, văd problema identității de rom mai complicat, mai „filosofic”, dacă vrei așa. Chestiunea pentru mine cu care eu am provocat pe mulți din jurul meu: „Ce fel de rom ești tu? De ce ești rom?” „Eu am pornit de la lecturile mele de fost student la filosofie, de la Immanuel Kant, în sensul întrebărilor lui despre „cum e posibil”, adică, la Kant, cum e posibilă cunoașterea, cum sunt posibile spațiul și timpul ca și categorii ale gândirii... până la urmă întrebarea filosofilor este: cum e posibil să construiești în planul gândirii, al epistemologiei..., cum poți să întemeiezi logic ceva depre care avem „semnale” prin simțurile noastre, deci, prin categoriile de cunoaștere. Cam așa s-ar putea rezuma toată dezbateră de la începutul gândirii critice în filosofia modernă, când problema este să reconstruiești lumea sub aspect conceptual, nu numai s-o trăiești. Prin comparație, întrebarea pentru mine, pentru noi este: *cum e posibil să fii rom?*²¹⁰ Așa, ca amănunt, citind despre împrejurimile localității Salerno, am „descoperit” că unii dintre filosofii greci de care vorbim, Eleații, au trăit pe aici, pe unde ne aflăm noi acum: Elea (mai târziu Velia, în timpul romanilor) era o așezare, o „colonie” în Magna Grecia, adică pe aici, în centrul și sudul Italiei.

O istorioară – auzită de la profesorii mei la facultate – pe care am povestit-o de mai multe ori, era cea cu „argumentul batulnic”: maestrul explică elevilor săi teoria unor filosofi din Grecia antică, cum că, din punct de vedere logic, nu este posibilă mișcarea. Astfel, „Ahile cel iute de picior, nu poate să ajungă din urma o broasca țestoasă”, sau „o săgeată trasă din arc nu se deplasează deloc”..., adică *aporile*, o serie de paradoxuri logice, construite cu intenția să te uimească, să te deruteze, să te lase perplex. Asta

---

²¹⁰ Pentru o mai bună contextualizare a polemicii țigan vs. rrom, vezi și Montesquieu, *Comment peut-on être persan?/ Cum poate fi cineva persan?/*, în *Scrisori persane, Scrisoarea XXX* (1721), ed. Minerva, 1970, Emil Cioran, *Comment peut-on être roumain/ Cum poate fi cineva român?*, în *Tentation d'exister* (1956)/ *Ispita de a exista*, ed. Humanitas, 2008, Luca Pițu, *Sentimentul românesc al urii de sine*, ed. Institutul European, Iasi, 1991, Sorin Antohi, *Cioran și stigmatul românesc. Mecanisme identitare și definiții radicale ale etnicității*, în *Civitas imaginalis. Istorie și utopie în cultura română*, ed. Litera, București, 1994, H-R Patapievic, *Cum poate fi cineva român?*, în *Identitate românească – identitate europeană*, ed. Cuvântul & ed. Amfiteatru, 2008, Vasile Ionescu, *Cum (mai) poate fi cineva țigan?*, în *Statul, rromii și țiganii: măști, măscărici, măscări, mascarade*, Adevărul, 25 aprilie 2017.

ca să „trezească intelectul”, să treci de la ceea ce ți se pare ca evident, la nivelul simțurilor, la „starea de gândire”: cum adică, un alergător, precum Ahile, nu poate să ajungă o broască țestoasă? Și când maestrul explică asta discipolilor, un elev se ridică și începe să meargă. Filosoful argumenta că nu este posibilă mișcarea..., discipolul se ridică și spune: „Uite că merg!” Atunci maestrul ia bastonul și îi aplică elevului o lovitură zdravănă și îi spune: „Problema nu e să practici mișcarea, ci problema filosofică este cum să gândești mișcarea”²¹¹. De atunci a rămas vorba cu „argumentul batulinic” (argumentul bățului”) ... După cum vezi, eu acum, aici, la Salerno, merg sprijinindu-mă într-un baston: atenție!²¹²

I.R.: Și ce are de-a face povestioara asta cu discuția noastră despre denumirile de țigani, de romi?

N.G.: Revenind la preocuparea noastră, despre cuvintele, denumirile, identitățile de țigan, de rom... eu am trăit această „uimire”, uneori sub forma unui șoc, a unei derute... și am să-ți spun și o istorie personală în sensul ăsta... Chestiunea rămâne cum reconstruim prin cunoaștere, prin „dialog” (așa cum făceau Zenon Eleatul, Socrate, Platon...), nu cum „simțim” identitatea de rom, nu cum trăim în mod spontan, natural: suntem țigani și gata, de-aia suntem acum romi! Noi am trăit și trăim cu nume, cu „etichete” puse din exterior, nume puse/spuse și de membrii familiei: suntem țigani, de-aia suntem țigani.., cutare e țigan...,

---

²¹¹ Preocupat de spațiul și timpul vieții sale, pe care le simțea ajunse spre final, Nicolae Gheorghe le inserează în ultimele sale texte, cu referințe la paradoxurile sofistilor (săgeata lui Ahile) dar, evident, așa cum a demonstrat Bergson, intervalul dintre două puncte este divizibil la infinit dar actul mișcării nu, „calea Aparenței”, „demonstrația prin contradicție” ca *Reductio ad absurdum* (reducerea la absurd) este doar un cronotop (Bahtin) prin care, histrionic, NGHE evocă o lume rromă a începuturilor rațiunii și responsabilității. Metoda de învățare, ca regret de a n-o fi utilizat cu discipolii săi, este *argumentul baculum* (argumentul bățului), violența – ceea ce poate părea paradoxal, dar cât se poate de predictibil, și trebuie înțeles ca un avertisment: repetarea trecutului dureros este posibilă, dacă nu ne schimbăm mentalitățile - cum știm din istoria Sclaviei, Holocaustului și Rasismului față de rromi.

²¹² Dincolo de glumă, este o o temă redundantă, de căutare a unei soluții a confruntării dintre Cosmos (ordine socială) și Haos (dezordine), în care Nicolae Gheorghe consideră, apud Max Weber, via Leo Troțky, că „orice stat se întemeiază pe constrângere”- ceea ce este cel puțin polemic, atât pentru că realitatea lui Weber și Troțki era cea a Revoluției din 1919, nu a secolului XXI și statului minimal; pe de altă parte, percepția statului este în funcție de modul de raportare la dreptul de „violență legitimă”, pentru a ne apăra de haos și abuzuri, valabil chiar și când este vorba de rromi, ca „națiune fără stat” (dar minoritate/națiune europeană – ca să cităm lucrarea sa din 1996, Jean Pierre Liegeois & Nicolae Gheorghe, *Rromii – o minoritate europeană*, MRG, 1995). În același sens, în text, și opoziția comunitate-individualitate (ca „dominare a individului”) trebuie interpretată în context, ca premiză a unei ideologii libertare (eșuate), în care „contractul social” între majoritate și minoritate, girat de stat (sau comunitate) nu poate fi mutual, eventual oral, ci cu norme clare și responsabilizări precise, de ambele părți.

cutare nu e țigancă..., așa e muzica țigănească, etc. Acum, ca activiști, tu sau eu, crescuți cu numele ăsta de țigani, venim și că suntem romi, sau putem să fim romi, pentru că așa simțim noi, precum discipolul din povestioara de mai sus, care începe pur și simplu să meargă, ca argument care falsifică logica dascălului. Întrebarea mea de atunci, când ai venit de la Cluj la București, a vrut să te provoace, să te contrarieze, să te pună pe tine și pe mine în situația de a gândi de ce vrem să re-definim eticheta de „țigani”, în denumirea etnică de romi, ca persoane care își asumă în mod conștient o identitate în viața publică, într-o etno-politică...

I.R.: Da, dar și țigani erau de mai multe tipuri.

N.G.: Mama mea nu mă lăsa să mă amestec cu țigani lăieți (așa le spunea ea țiganilor de cort) despre care zicea că sunt murdari și „periculoși”. Prima spaimă despre țigani a venit de la mama mea și mi-a inoculat-o profund, și acum o trăiesc. Într-un fel, sunt în lumea aporiilor Eleaților: între mine și țiganul de laie, presupun că ar trebui să fie o continuitate, o comuniune, dar eu simt asta ca și cum între noi ar fi un „gol”, „un vid” care fie nu există (Grecii vechi își închipuiau Cosmosul, opusul Haosului ca fiind plin, compact, fără „fisuri”), fie, dacă „vidul” există, ar trebui să existe un „pod”, o „punte”, peste care eu nu pot să trec. Sub aspectul unei experiențe trăite, deci nu există continuitate spontană, imediată, între identitatea de *țigan*, mai degrabă socială, impusă din afară, și cea de *rom*, asumată în mod conștient, într-un proces de cunoaștere a istoriei, a limbii și culturii poporului din care ne revendicăm ca persoane, active în viața publică, politică, în comunități multietnice, etc. A! eu pot să „jonglez”, cum zici tu, adică am învățat limba romani, am concurat pentru un post de consilier pentru romi (când m-au selectat la OSCE, Punctul de contact pentru romi și , la Varșovia, în 1999), dar undeva, în persoana mea, a rămas o ruptură, o frământare, un „complex” cum ziceai mai înainte. Și apoi, a rămas întrebarea fundamentală – *de ce sunt eu țigan?* -, adică cum reconstruim în plan conceptual identitatea, nu cum o trăim. Identitatea nu este un dat natural; nu suntem țigani sau romi numai datorită faptului că avem o culoare a pielii, căci aceasta e „simțirea” noastră la prima vedere, când suntem identificați sau ne auto-identificăm ca țigani, ca romi. Dacă tu spui că ești țigan sau rom (așa cum spuneai colegilor tăi de la Cluj), atunci tu crezi că așa ești, ei nu te întrebau: „de ce?”, oamenii iau ca atare afirmația ta. În privința culorii pielii problema e mai complicată.

I.R.: Într-o tabără de vară făcută de Vasile Ionescu sloganul era „Înnegrită și veți fi liberi!”...

N.G.: Da... și nu. De exemplu, culoarea pielii aici, în Italia, face irelevantă această spusă. În Campania, sunt tipi la fel de bruneți sau mai bruneți decât suntem noi. Întrebarea imediată: îi etichetăm ca țigani, după

reprezentările, după stereotipurile pe care le avem noi în România? Eu zic că, indiferent de pigmentul pielii și de simțirile noastre legate de această componentă a identității noastre, rămâne întrebarea asta: *cine sunt țiganii? sau romii?* Aceasta era criza pe care eu am vrut să o provoc în fiecare discuție, inclusiv cu tine, când te-am provocat: de ce ești tu țigan? Și „cum este posibil” să fii țigan sau rom? Faptul că noi suntem etichetați, noi am fost etichetați istoric ca fiind țigani, vine dintr-o „clasificare”, dintr-o categorizare într-un sistem de „definiții”, în diferite perioade de istorie: o categorizare social-juridică, în vremea robiei țiganilor; rasială, prin anii 1930 și, mai ales, în perioada deportării în Transnistria, etc. Aceste definiții, generate și impuse în perioade istorice particulare, au fost internalizate, preluate, eventual afișate de familiile noastre, de comunitățile din care facem parte. Dar, repet, întrebarea care ne chinuie: aceste categorizări social-istorice, culturale ca *țigani* ne face ca în mod automat să fim *romi*? Eu zic că NU!

I.R.: Pentru mine identitatea mea nu are o semnificație ontologică, sau, nu doar ontologică.

N.G.: Este și o chestiune subiectivă. Dar nu este numai atât..., în cazul nostru nu este privită numai ca o chestie de subiectivitate

I.R.: Este și o chestiune subiectivă. Un exemplu pe care eu îl dau. De ce, când văd două persoane mă simt mai apropiat de cel pe care eu îl identific, sau cel care s-a identificat ca rom, instinctual?

N.G.: Eu uneori am reacția inversă, mă feresc. Etichetez și apoi mă feresc.

I.R.: Instinctual mă simt mult mai apropiat de acela, deși s-ar putea după aceea să constat că am mai multe interese comune, inclusiv limbaj comun, cu neromul.

N.G.: Eu văd pe stradă pe cineva..., asociez în mintea mea rapid că este țigan...și uneori mă retrag, aleg pentru securitatea mea personală să nu interacționez. Alteori mă duc și încerc să stabilesc o legătură, dar e o decizie rațională de a stabili legătura, nu simt o afinitate.

I.R.: Eu simt chestiunea asta... Și atunci cazul acesta de ruptură..., de aceea nu înțelegeam eu resorturile interne ale unor decizii ale dvs ...

N.G.: Dar nu e suficient, după părerea mea.

I.R.: Nu, nu e suficient.

N.G.: Nu poți să hotărăști totul de unul singur. Eu pot să mă simt italian pentru că așa vreau eu, numai că am nevoie de niște repere ca să mă recunoască și alții în identitatea de italian sau de sicilian, venețian, etc....

I.R.: Pe lângă autodeclarare, este și faptul de recunoaștere din partea celorlalți. Dar mai e o altă chestiune: avem și o identitate românească. Pe de altă parte, sunt contexte când afilierea instituțională are un caracter mai puternic decât alte afilieri, loialități, identități.

N.G.: Da, poate fi o caracteristică relevantă. Aceasta vine din limbajul fenomenologiei, prezentarea eu-lui, a Self-ului, a ceea ce este important, sau relevant (significantly relevant) pentru mine însumi. Din momentul respectiv cred, sau zic, că acel aspect a devenit relevant pentru noi, pentru alții.

I.R.: Eu nu pot să spun, de exemplu, că sunt american. Pot să spun că sunt și român, pe lângă faptul că sunt rom, pentru că am o anumită identificare cu cultura română.

N.G.: Ai limba, cultura și ai, mai ales, cetățenia. De asta nu ești american, poți să cunoști și să citești toată literatura americană, câtă vreme nu ai cetățenia americană nu ești american. A fi american este o cetățenie. Nu este un „feeling”, nu este numai o „simțire”, o trăire ..

I.R.: Pe de altă parte, am experiența de viață în Ungaria...

N.G.: Acolo e familia ta, acolo sunt prietenii tăi. Pentru o perioadă de timp... Dar asta nu te face maghiar. Poți să stabilești asocieri cu alte persoane pe un anumit criteriu. Aveți amintiri legate de Budapesta, sau trăiri legate de Budapesta, dar asta nu e o identitate etnică.

I.R.: E vorba de cum am internalizat diferite aspecte. La fel, identitatea etnică e cum internalizăm diferite aspecte. Aceste importante elemente ale identității etnice se găsesc la nivel de discurs și percepții.

N.G.: Identitatea, *ethnos*-ul, comuniunea/comunitatea cu alții... toate acestea au ceva de a face cu nașterea, *ethnos*-ul are la bază o „categorisire naturală”, prin naștere, e o legătură de sânge. După aceea vine o biserică în cadrul căreia se stabilesc anumite legături de credință și de ritualuri bisericești: evenimente de comunitate, de viață de comunitate... sunt nunți, botezuri, ritualuri, sărbători, ș.a.m.d. Ai elemente de școală dacă spui: mă duc și fac școala cutare într-o anumită limbă. Această trăire subiectivă care devine relevantă (pentru mine însumi, pentru tine... și pentru alții) e legată și de anumite repere exterioare, nu le spun obiective, dar exterioare, în baza căreia stabilești anumite forme de sociabilitate pe anumite criterii și se elaborează și prind viață, prin existența socială. Creezi forme de sociabilitate cu alții pe baza unui anumit criteriu. Da, noi suntem aici, la Salerno, pe baza unei forme de sociabilitate, pe ideea a ceva comun, semnificativ, important pentru noi, ceva care te-a făcut să călătorești până aici: este identitatea etno-politică. Și avem această discuție, presupunând că împreună avem ceva în comun, nu atât că vine din tradiție, dar așa cum spuneam adineauri, ai trăit în copilărie ceva ce și eu am trăit în copilăria mea, datorită istoriilor în familie; acum avem un posibil proiect în comun, un proiect etno-politic, pe care vrem să-l construim și care are ceva de a face cu *ethnos*ul adică cu originea, cu nașterea, cu strămoșii, etc. Ori chestia asta, din punctul meu de vedere, încă rămâne de clarificat, încă rămâne de întemeiat prin efort de gândire și dezbateră publică. Filosofia grecilor vechi, de exemplu, își are

una din rădăcinile ei în dezbaterile despre organizarea orașelor-cetăți, a polis-urilor, a democrației în Atena, de exemplu, sau în coloniile întemeiate de greci, cum erau și orașele-colonie din *Elea*, din *Paestum*, aici, în zona orașului Salerno, unde discutăm noi acum, sau la *Tomis* și *Histria*, pe țărmul Mării Negre, pe-acolo unde ați organizat tabăra de înnegrit pielea și unde v-ați clarificat identitatea etnică!

I.R.: Astfel ajungem de la polis-ul grecilor vechi, la numele *atinganoi*, din Bizanțul medieval, și acum, la polemica despre numele nostru etnic în România?

N.G.: În cazul romilor, al discuțiilor despre romi, despre numele etnic, etc. s-a creat un mare „vid”, s-a creat un spațiu instituțional-politic destul de larg care trebuie „umplut” cu ceva, prin gândire și prin acțiune, printr-o practică întemeiată pe idei, pe ideologie .

I.R.: Eu văd identitatea ca o caracteristică fluidă. Motivele ar fi următoarele: are o latură puternic subiectivă, care se referă la cum internalizezi anumite trăiri care țin atât de social cât și de sistemul politic. Apoi, relațiile cu ceilalți sunt cele care îți definesc și îți fac relevante anumite aspecte ale identității etnice. Și atunci, relațiile cu ceilalți devin un factor important în modul cum îți internalizezi identitatea și cum ți-o comunică.

N.G.: Ei da, poate că tu ești mai aproape de filosoful Heraclit și de lumea imaginată de el: „totul curge”, totul se schimbă, o lume opusă de cea reconstruită logic de către Eleați. În cazul unor persoane și a unor grupuri, identitatea etnică este totală și totalizantă. Ea „impune” și gestionează o mare parte din existența individului și din relațiile pe care le are cu cei din interiorul grupului și cu cei din exterior, cu lumea de peste „granițele” culturale (în sensul antropologului Fredrik Barth)²¹³, ș.a.m.d. Identitatea este, în aceste situații, o „uniformă etnică” pe care o porți tot timpul... În aceste cazuri, grupul sau identitatea conturează/ prefigurează/ pre-determină aproape totul, sau o mare parte din viața individului. În Țara Românească și în Moldova, până la mijlocul secolului al XIX-lea, romii au fost robi, în mod colectiv și ereditar: te nașteai țigan, erai rob din naștere, nu aveai de ales, decât, eventual, prin fugă. În perioada deportării, în anii 1942-1944, romii de „clan” (precum căldărarii, ciurarii), categorisiți ca „nomazi”, au fost deportați *în grup*, ca grup, nu selectiv, individual, așa cum au fost „denunțați”, ca țigani, unii dintre romii „de casă”, „de vatră”, sau așa ziii „țigani romanizați”. Până de curând, ba chiar cu prelungiri până în zilele noastre, unele „neamuri” de romi funcționau ca un fel de bresle

---

²¹³ Fredrik Barth, *Ethnic Groups and Boundaries: The social organization of culture difference*, 1969, Bergen/Oslo, Universitetsforlaget, Londres, George Allen & Uwin.

meșteșugărești, reproduse dintr-o generație într-alta: dacă te nașteai în neam de rudari sau băieși, ocupația ta era pre-determinată, lucrai în lemn; dacă erai născut în neam de argintari, lucrai cu metale prețioase, căldărarul făcea căldări, etc.

În zilele noastre, un astfel de caz este cel al romilor care trăiesc în familii extinse, în grupuri de rudenie de tipul „clanului” (în sens etnografic, antropologic, ca „neamuri” sau „vițe” de romi); unii dintre ei preferă să se identifice – acum, în discuțiile recente dintre noi – ca „romi tradiționali”, ca să se deosebească de noiăștialalții, cei asimilați lingvistic și ca mod de viață, cei cărora ei ne zic că suntem „kastalii” (de la cuvântul kast, lemn în limba romani). Exemplul cel mai ușor de evocat este cel al femeilor din aceste grupuri: nu numai felul lor de a se îmbrăca (aspectul cel mai vizibil), dar întreaga lor viață, odată ajunse la vârsta pre-pubertății, este predeterminată de regulile grupului: regulile de mariaj, rolurile și „interdicțiile culturale” în relațiile cu bărbații și cu femeile mai în vârstă, imaginea despre corpul lor, ca „instrument” de reproducere biologică, sau/dar și ca sursă de „poluare”, în sens simbolic, etc.

Cazul nostru este diferit: al tău, al meu (mai ales că suntem de sex masculin); alții ca noi, femei și bărbați, școliți, definiți mai ales prin rolurile ocupaționale în societatea globală (sau „mainstream”), aflați în forme diferite de asimilare lingvistică, culturală, cum ziceai mai înainte. În cazul nostru, identitatea etnică de romi sau de țigani e numai unul dintre rolurile noastre printre multe alte roluri prin care ne formăm și ne afirmăm personalitatea. E un criteriu de relaționare printre multe altele. Este relevant în unele situații, în alte situații este complet irelevant, uiți complet de el. Noi decidem când dăm mai mult spațiu acestui rol; părinții noștri, la vremea lor, și noi înșine avem o mobilitate socială mult mai mare decât a romilor evocați mai sus, de „clan” sau „tradiționali”; iar rolul etnic este numai unul dintre rolurile noastre posibile.

I.R.: Și dumneavoastră cum ați ales, cum alegeți acum, în prezent ?

N.G.: Eu am ales la un moment dat să mă prezint ca rom. Altminteri la un moment dat eram liber să continui evoluția mea ca român (în sens de identitate etnică) hai să zicem, un român mascat. Eu nu am avut o opreliște de promovare în societatea românească ca român. Bun, stereotipuri, prejudecăți... da, dar nu un obstacol, ceva major. Deci a fost o alegere să mă prezint ca țigan sau rom într-un moment dat al vieții mele. În alte cazuri, în unele grupuri, în unele situații particulare, ale vieții de zi cu zi, nu poți să alegi, nu ai această libertate, așa cum e scris în legile naționale sau/și internaționale. Ești născut cu „uniforma etnică” și ești dominat de grup și de relațiile acestuia cu lumea din jur. Întreaga ta viață este formată de grup,

conform anumitor modele culturale care pot să fie prezentate sub formă de interdicții și de preferințe, de „tradiție”, zicem noi, ca să mai îndulcim pilula amară a acestei forme de dominare a individului, de limitare a drepturilor lui de a alege și de a se „juca” cu rolul sau rolurile etnice, identitare. Incluziunea socială (așa cum vorbim în prezent de „integrarea țiganilor”, sau de „incluziunea romilor”) și dezvoltarea personală tocmai asta vizează. Identitatea de rom este o alegere, o opțiune, un exercițiu de libertate, în viața publică, în societățile organizate pe principiile democrației, așa cum au început Grecii vechi, în polis-urile, în coloniile lor. Ideea este – și asta este ceva nou, dacă vrei, în ultimele decenii – că în discuțiile publice și politice despre minoritățile etnice, naționale, identitatea etnică sau „națională” nu este impusă de un grup mai mic sau mai mare, minoritar sau majoritar, nu numai ca număr, dar și prin poziții, în ierarhiile de putere în societatea de ansamblu. În această viziune și practică instituțională, de viață privată și publică, identitatea etnică face parte din drepturile omului, pentru că este un drept pe care ți-l alegi și îl exerciți într-un sistem de drept, de legi. Nu ești obligat să ai o identitate etnic-națională, așa cum este numită, definită, categorisită de un grup dominant, sau de elita politică a unui grup social-cultural, majoritar sau minoritar, într-o societate dată, într-un anumit moment, după anumite modele culturale (din care fac parte și stereotipurile sau prejudecățile etnice).

I.R.: Bun, dar aceleași modele culturale ne-au influențat și pe noi la un moment dat.

N.G.: Eu nu pot să spun că viața mea a fost influențată de identitatea romilor așa cum a fost influențată, să zicem, prin comparație, viața lui Cioabă Ion, Pițu, a Luminiței Cioabă, a lui Florin și a celor din familia și grupul lor de romi căldărari.

I.R.: Nu, nicidecum, dar ați fost influențat? **N.G.:** Păi de ce? Pe la începutul și mijlocul anilor 1970, îl cunoscusem pe Cioabă, Pițu, călătorisem cu el prin țară, m-am afirmat ca țigan, dar când a fost să îmi aleg partenerul de viață, în 1977, cu elementele întâmplătoare, hazard, am zis așa: sunt eu obligat să mă comport în cazul acesta, ca țigan? Nu, acesta este dreptul meu, ca individ. Și am ales așa cum am crezut eu să aleg. Și vezi consecința, acum pot să zic ce vreau. Am scăpat, mi-am zis eu, de oprimarea etnică de țigan, produsă istoric și ajunsă la mine ca o prejudecată, ca o stigmă. Identitatea etnică generată în relații de grup și de inter-grupuri sociale are și avantaje: îți prefigurează destinul, te „pre-judecă”, te scutește pe tine, ca individ, de povara gândirii și a „judecării” la fiecare acțiune, la fiecare pas. Așa cum ziceai tu că era cazul identificării tale ca țigan sau ca rom, în familia părinților sau între colegii de la Cluj: spontană, ne-problematizată, „vizibilă” și „evidentă”, „ușoară” așa zice, comodă, ca în

orice formă de gândire ne-critică, de „prejudecată”. În schimb, identitatea etnică, ca opțiune, ca oportunitate de alegere, îți dă un spațiu de libertate. Pentru mulți însă, această opțiune încă nu există, nu este posibilă.

I.R.: Iarăși amintesc de tabăra de vară făcută de Vasile Ionescu: „Înnegritivă și veți fi liberi”! În momentul în care te eliberezi parțial de constrângeri ai o sferă de libertate mai mare.

N.G.: Uite, o altă situație: cazul romilor care trăiesc aici, în Italia, în „campi nomadi” (tabere pentru nomazi). Viața lor este în foarte mare măsură controlată de apartenența la grupul etnic. În acest sens, în unele Regiuni (entități administrative) ale Italiei sunt legi pentru nomazi: dacă vii din țări ale fostei Iugoslavii, sau din România, din Bulgaria și zici că ești țigan (zingaro, zingara) sau rom; atunci automat, ești etichetat ca „nomad” și ești îndreptat, tu și familia ta, pentru locuirea într-o tabără de nomazi, autorizată în unele cazuri, de cele mai multe ori neautorizată, doar „tolerată” sau „abuzivă”. În astfel de situații poți să spui că identitatea de „zingari = nomadi” este impusă, este o prejudecată, atât prin stereotipul popular, cât și prin legile administrației publice. Din alt punct de vedere însă, persoanele și familiile respective au totuși un grad de libertate: eu vreau să locuiesc și să trăiesc așa. Dreptul tău! Deci ai ales să trăiești așa, dar atunci identificarea ca „nomad” este și opțiunea ta. Nu poți să spui că totul este impus, că ești obligat să trăiești așa, că ești constrâns prin legi și presiuni administrative, venite din exterior, că ești completamente dominat. Nu, zic eu: este și o componentă de alegere personală, deci de „libertate” și de responsabilitate personală pentru felul în care ești „etichetat” și tratat în viața de zi cu zi.

I.R.: Nu e completamente o presiune din exterior, dar ei o internalizează ca o constrângere.

N.G.: E, totuși, în acest exemplu, repet, și un exercițiu de libertate și de responsabilitate personală. Oamenii pleacă din România în contextul legilor europene și naționale privind libertatea de circulație a cetățenilor statelor membre ale UE. În România ești etichetat ca țigan; sau, tu și familia ta, preferați să vă auto-identificați ca romi. În România romii sunt recunoscuți ca minoritate națională, desigur la nivele instituționale și politice, de cele mai multe ori superficiale, fără ca asta să schimbe radical condițiile de viață zilnică. Odată ajuns în Italia, în căutarea unei surse de venit, a unei vieți mai bune, te instalezi într-o tabără (autorizată sau, de multe ori, neautorizată) și ești categorisit, automat, ca *zingari* și „nomadi” din punct de vedere al tratamentului administrativ și, în general, de percepție publică. În Italia romii și sintii nu sunt recunoscuți ca minoritate lingvistică și culturală, așa cum e cazul altor minorități de aici: germani, albanezi, croați, etc., considerați ca minorități „istorice”, care sunt grupați în anumite regiuni din care s-a format statul modern al Italiei, așa cum îl știm azi.

I.R.: Din acest punct de vedere zic eu că e nevoie de un proiect emancipator întemeiat pe mobilizarea etnică, inclusiv printr-o politică etnică, până la crearea unui partid etnic al romilor.

N.G.: Da, dar pe care din aceste „etichete” și (auto)identificări etnice: „nomad”, migrant european, cetățean român de origine romă, construiești un proiect emancipator în viața publică, politică? Proiectul politic despre care vorbești tu trebuie, zic eu, să includă efortul cunoașterii, al trecerii de la prejudecată la judecată, ca act al gândirii, al ideilor logice sau ideologiilor. Cum întemeiezi în ontologia socială (cu toate criticile unei abordări de ontologie socială, de exemplu, că tot ce este social este „construit”), devenind conștient, prin învățare, prin documentare, că la un moment istoric particular identificările etnice au fost alegerea, opțiunea doar a unora, nu sunt „date naturale”, ca și muntele și marea de aici, din Salerno? În exemplul de mai sus, adulții, părinții, decid să vină în Italia, plecând din Serbia, din România, etc; dar copiii lor – născuți și crescuți în *platz*-uri, „tabere pentru nomazi”, în barăci sau în rulote – învață de mici ca sunt „nomadi”. Vor rămâne și vor deveni „nomazi” pentru restul vieții lor? Mai păstrează acești copii și tineri, viitori adulți cu drept de vot, vreo legătură cu „minoritatea națională „a romilor din România? Vor dori să devină cetățeni italieni? Vor opta pentru o dublă cetățenie, română și italiană, corespunzător legilor pentru dobândirea cetățeniei, în fiecare din cele doua țări? Avem un răspuns posibil în conceptul de cetățean european? Suntem, deci, interesați să avem o contribuție proprie la proiectul politic al Uniunii Europene, o contribuție distinctă, ca romi, nu numai ca și cetățeni români, italieni etc? Aici cred eu că este ceva de meditat, în sensul ăsta al întrebării kantiene: Cum este posibil să fii rom și ce semnificație publică, politică are această auto-identificare?

I.R.: Și dumneavoastră cum răspundeți la aceste întrebări?

N.G.: Sunt întrebări la care e greu să găsești răspuns, de unul singur. Dar ai dreptate. Poate că eu ar fi trebuit, cu formația filosofică, sociologică, să fi răspuns la unele din aceste întrebări până la acest moment al vieții mele; să articulez un discurs sub formă de cărți, sub formă de nu știu ce, în așa fel încât să îți dau ție, să îți transmit ceva la care tu, Iulius, să meditezi, să acționezi, să construiești mai departe propriul tău discurs critic, în așa fel încât să întemeiem ceva în relațiile noastre interpersonale, ceva care la un moment dat poate să fie baza unei ontologii sociale a unei entități etno-politice sau politice pur și simplu, a romilor.

I.R.: De ce nu ați făcut asta atunci, în anii 1990, la începutul mișcării romilor? De ce a rămas recunoașterea romilor ca minoritate națională doar la nivel superficial, cum ziceți acum? Unde este răspunderea

dumneavoastră, a lui Nicolae Gheorghe, în direcția pe care a luat-o sau nu a luat-o mișcarea romilor din România în acei ani ?

N.G.: După părerea mea, promovarea emancipării romilor ca entitate etno-politică nu era posibilă în spațiul politic creat în România de politica cu și pentru minoritățile naționale, de înțelesurile conceptuale și pragmatice locale ale reprezentării electorale a minorităților naționale, așa cum s-a format, cum există această politică în România, după 1990. Dacă tu și alții din generația ta îmi puteți reproșa ceva, cu îndreptățire, este opinia mea critică, exprimată la reprezentarea cvasi-„automată” a minorităților naționale în Parlamentul României. De aici a venit îndoiala mea că asociațiile romilor cu vocație electorală (Partida Romilor de azi, dar nu numai) vor putea să mobilizeze politic romii, doar făcând apel la „votul etnic” al alegătorilor romi, pentru a ocupa „locul rezervat” în Camera Deputaților. Mai promițătoare este participarea romilor la alegerile pentru consiliile locale; la asta am contribuit, prin Federația Etnică a Romilor, de exemplu la alegerile locale din anul 1992, sau din 1996.

I.R.: Aici punctele noastre de vedere se și aseamănă dar, mai ales, se deosebesc. Statele actuale, mai ales cele din centrul și estul Europei, inclusiv România, sunt state în care puterea politică reală aparține unei majorități etnice dominante: maghiarii în Ungaria, etnicii români în România, sârbii în Serbia etc. De aceea, promovarea intereselor romilor se poate face numai prin intrarea în competiția pentru distribuția puterii politice în astfel de state și societăți, inclusiv prin formarea unui partid etnic al romilor, care formează minorități naționale numeroase în aceste țări, deci au sau pot să aibă un potențial electoral important în împărțirea puterii politice, inclusiv în deciziile privind alocarea bugetului de stat, a bugetelor locale.

N.G.: Părerea mea a fost și este că mobilizarea politico-electorală a romilor va deveni eficientă, va putea contribui la rezolvarea problemelor particulare ale romilor (inclusiv problemele zise „sociale”) atunci când se vor schimba, simultan, articolul 1 din Constituția României, care definește statul ca fiind stat național. Prin compensație, prin articolul 62, minoritățile naționale beneficiază de sistemul de reprezentare electorală în Camera Deputaților, care funcționează în prezent²¹⁴. Practica politică de reprezentare electorală a minorităților naționale este avantajoasă pentru minoritatea maghiarilor, reprezentată prin UDMR; poate este utilă și pentru alte grupuri

---

²¹⁴ Constituția României, Titlul I. Principii generale, Art 1 (1) România este stat național, suveran și independent, unitar și indivizibil. Titlul III. Autoritățile publice, Capitolul 1. Parlamentul, Secțiunea 1. Organizare și funcționare, Art 62 (2) Organizațiile cetățenilor aparținând minorităților naționale, care nu întrunesc în alegeri numărul de voturi pentru a fi reprezentate în Parlament, au dreptul la câte un loc de deputat, în condițiile legii electorale. Cetățenii unei minorități naționale pot fi reprezentați numai de o singură organizație.

etnice din România, mai puțin numeroase. Dar pentru romi, ținând cont de istoria lor particulară și de situația socială pe care o au în România și în Europa, etno-politica bazată pe conceptul „clasic” de minoritate națională – așa cum îl practicăm în România de după 1990 – nu a dat rezultate, cel puțin până în prezent. Rămâne de văzut dacă va fi nevoie de alți 20 de ani sau de câteva alte decenii până când se va forma în România voința publică și politică a tuturor cetățenilor, inclusiv a celor de etnie romă, pentru schimbarea Constituției și a legilor electorale (în sensul amintit mai sus). În acest fel, cred eu, vom putea „produce” o etno-politică a romilor eficientă într-un stat coerent democratic, nu într-o colecție de „etnocrații”: mai numeroase, în cazul românilor, majoritari, mai restrânse geografic și numeric (etnocrații locale) sau mini-etnocrația unei elite electorale a romilor, justificată în termeni etnici.

I.R.: Și atunci, repet întrebarea de la începutul discuției: cum ați decis să acționați atunci, la începutul mișcării romilor, ce rol a avut experiența personală, felul dumneavoastră de a gândi și a vă identifica etnic, ca rom, în luarea acestor decizii?

N.G.: În sensul acesta, în anii 1990 eu am spus că prefer opțiunea civică: vreau să mă asociez cu persoane cu care să promovez un aspect etnic, ca și cetățeni într-un stat coerent democratic – așa cum vroia să fie polis-ul grecilor antici, pe care îi tot pomenim în această discuție; asta, desigur, în condițiile istorice și sociale de acum. Cam asta era, repet, intenția de la baza constituirii Federației Etnice a Romilor și, ceva mai târziu, după vreo 3 ani, a Romani CRISS – Centrul Romilor pentru Intervenție și Studii Sociale. Vorbeam și foloseam cuvintele de *țigan, rom, romani, cris romano*, dar era voința morală a unei construcții etnice în spațiul civic, al dreptului public, într-un stat de drept al României, așa cum îl imaginam atunci, imediat după 1990. Nu plecăm de la etnie (cea de romi, în particular) ca un dat natural, prin naștere; și nici de la reprezentarea etnic-naționalistă despre români, moștenită de unii adepți ai „românismului”, din istoria, modernă și contemporană „mitizată” despre români și România. Eu sunt critic și în privința conceptului de minoritate națională, ca un fel de efect colateral al formării statelor naționale în secolul al XIX-lea și, mai ales, după primul război mondial; cam asta este, cred eu, reprezentarea curentă despre majorități și minorități naționale în politică de după 1990, așa cum spui tu, când te referi la statele din Europa centrală și estică de după 1990.

I.R.: Mi se pare că evitați, că ocoliți să răspundeți la întrebarea despre rolul și răspunderea dumneavoastră ca persoană, despre influența pe care ați avută în deciziile de la acea vreme.

N.G.: Din punctul acesta de vedere, am zis, tot atunci, că eu nu pot să reprezint „minoritatea națională a romilor” atâta vreme cât nu trăiesc

cultura romilor. Nu vorbesc limba romani ca limba maternă și nu trăiesc după legile romilor. Mă refer la „legea de clan” – în sensul dat de antropologii culturali, de familie lărgită, de formă socială, bazată pe rudenie – pentru că nu aveam altă realitate instituțională creată în practică, în istoria socială. Acuma, în anii 2000 și ceva, poți să spui: da, sunt rom, pentru că fac parte din asociația, din partidul, din gruparea cutare, cât de cât conturate, după ce au fost „lansate” de cei din generația mea de activiști, în cursul anilor 1990. Rolul și răspunderea mea? Continuând discuția în termenii evocați mai sus, cred că în România este mai bine, mai clar articulată distincția dintre „direcția civică” și cea „electoral-etnică” de mobilizare publică și politică a romilor, sau măcar a romilor, mai în vârstă sau mai tineri, care sunt „activi” în viața publică, instituții, în dezbateri publice etc.

I.R.: Este valabilă dinamica asta numai la romii din România?

N.G.: Din experiența personală cu mișcarea romilor în Europa, nu știu... cred că aceste opțiuni de comunicare și de mobilizare politică (cum zicea Karl Deutsch²¹⁵) sunt mai amestecate, mai confuze în alte țări din

---

²¹⁵ Deși Nicolae Gheorghe nu dezvoltă îndeajuns ideea, conceptul de *comunitate de securitate*, dezvoltat de Karl W. Deutsch, în 1957, este cheia înțelegerii dez/echilibrului dintre ideea de *națiune rromă și cosmopolitism/ internaționalism/ universalism*, pe care le-a profesat în toată cariera sa de activist rrom, destul de vag explicate. *Schimbarea pașnică*, temă de dezbatere contemporană asupra legitimității integrării politice a statelor Uniunii Europene, este o teorie a comunicării (cultural-societale) care propune tranzacționarea/negocierea păcii eterne prin eliminarea conflictelor și crizelor pe cale diplomatică și prin politici sociale și economice comune. O primă cerință este ca rromul, ca și omul, să aibă un nivel acceptabil de educație și sociabilitate, coduri morale și comportamentale, deschidere empatică spre alteritate, Celălalt etc. Aceasta presupune o ordine stabilă și o cooperare de durată, care să tranșeze interesele pe termen scurt, pe baza percepției/convenirii asupra unor valori compatibile, dialogului nonviolent, predictibilității reciproce a comportamentului social, politic și economic. Astfel, încrederea/*pakiv*-ul reiterează ideea ordinii morale kantiane, doar că nu individului i se solicită depășirea „minoratului” (fricii sau lenei), ci structurilor/instituțiilor „mature” pe care le girează, prin vot, ca responsabilitate civică, „simț al comunității” (conținut și relație), instituționalizare etnoculturală a structurilor comunicaționale, societale și etnopolitice – în cazul rromilor. Barry Buzan subliniază că o comunitate de securitate riscă să fie versatilă, dacă nu se are în vedere importanța echilibrelor de putere locale/regionale (relațiile de putere) și amicitia/inimicitia (nivelul de ostilitate/respingere, rasismul și distanța socială, ca excludere – în cazul interacțiilor dintre ghetourile rrome și comunitățile locale). Nicolae Gheorghe consideră că democrațiile occidentale sunt mai predispuse unui echilibru al puterilor, tranzacționării/comunicării centru-periferie, majoritate-minoritate, pentru că statele au suportat presiunea proceselor de abolire a sclaviei (sec.19), decolonizării (sec.20), recunoașterii drepturilor minorităților, devoluției etc., care, deși au creat instabilitate, au dus la o mobilizare politică și civică a marginalilor/ oprimaților, autogovernare și autonomie culturală, care a favorizat dialogul și dezvoltarea păcii, întemeierii comunității de securitate. Astfel, departe de a fi un slogan, aserțiunea lui Nicolae Gheorghe, după care obiectivul comun al Mișcării rromilor ar trebui să fie clar: organizarea, mobilizarea și eventual

Europa unde romii și sinti sunt vizibili în viața publică. Poate, cu excepția Macedoniei, unde există un număr mai mare de romi, femei și bărbați, bine instruiți, care vorbesc limba romani, sunt activi în viața publică, romii sunt recunoscuți, prin Constituție, printre popoarele constitutive ale statului, au partide politice etnice, dar și pricepute să formeze alianțe electorale în Parlament și, mai recent, în Guvernul Macedoniei etc.

În România, prin comparație, mobilizarea politică a romilor pe criteriu etnic mi se pare că a fost și este oarecum „blocată”, datorită „locului rezervat” în Camera Deputaților. Din perspectiva mea, subiectivă și „interesată” desigur, mobilizarea civică a romilor mi se pare că a reușit ceva mai bine, dacă „măsurăm” performanța prin numărul asociațiilor civice și a fundațiilor, prin creșterea continuă a capacității lor organizaționale de a se autofinanța, fără să fie dependente complet de subvențiile de la bugetul central (așa cum a fost și este Partida Romilor). Asociațiile civice ale romilor (ONG-urile, cum le zicem acum) din România sunt printre puținele din țările UE care au avut și au capacitatea și „curajul” de a-și asuma riscurile, mai ales cele financiare, de a accesa fonduri europene semnificative, de a elabora și a gestiona proiecte de acțiune concretă în comunitățile locale de romi, în domeniul formării resurselor umane, etc. Prin anii 1990 și până mai de curând, formațiunile electorale ale romilor, mai ales Partida Romilor, nu erau de acord cu „proiectele” asociațiilor civice; acum, după 2007, anul intrării României în UE și al accesului la fondurile din bugetul UE pentru anii 2007-2013, uite că și Partida Romilor își aduce aminte că este „oengeu”; au început să aibă propriile lor proiecte cu bani europeni, au învățat că parteneriatul societate civilă și autorități (centrale, locale, sectoriale) este un instrument de lucru productiv (în sensul în care Erich Fromm²¹⁶ folosește cuvântul) pentru comunitățile locale de

---

remobilizarea romilor, bazat pe continuarea luptei împotriva rasismului și discriminării, este un imperativ, care pornește de la premiza că Libertatea nu este un drept, ci o datorie responsabilă. Pare-se, după spusele lui Ciprian Necula, mandatarul său spiritual, că există un manuscris al lui Nicolae Gheorghe, în curs de publicare, care tratează această idee, ceea ce este foarte probabil, dată fiind expertiza sa în domeniu, ca diplomat, în cadrul Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa. A se vedea, Karl W. Deutsch, *Political Community at the International Level*, Aardvark Global Publishing, 2006, Berry Buzan, *People, States and Fear: An Agenda For International Security Studies in the Post-Cold War Era*, ed. Hertfordshire: Harvester, 2008 (notă editor).

²¹⁶ Pentru cei interesați de a decoda sursele metodei sociologice a lui Nicolae Gheorghe, a se vedea Erich Fromm, *Frica de libertate*, ed. Teora, 1998, în special capitolul *Caracterul și procesul social (Apendice)*, p. 233: Când studiem reacțiile psihologice ale unui grup social, ne ocupăm de structura de caracter a membrilor grupului, adică a persoanelor individuale. Totuși, nu suntem interesați de particularitățile prin care diferă acele persoane una de alta, ci de acea parte a structurii lor de caracter comună celor mai mulți membri ai grupului. Acest caracter îl putem numi caracter social (...). Totuși, dacă vrem să înțelegem

romi. Sigur că „societatea civilă a romilor” din România este încă fragilă, are vulnerabilitățile ei, dar despre asta ai scris tu, Iulius, în analizele publicate de tine.

În ceea ce mă privește, în momentul de față (în ultimii ani) eu am vrut să „mă eliberez” și de „umbra” mea din anii 1990; acum spun: nu fac parte din personalul executiv (din staff-ul) nici unei asociații a romilor. Asta ca să mă simt total eliberat, nu numai de constrângeri, ci și de „cârjele” unei raportări administrative în procesul construirii Eu-lui propriu, în care includ și componenta etnică, rolul etnic, în felul în care am zis mai adineauri.

I.R.: Proiectul emancipator este ceva strict personal, nu includea etnos-ul ca grup sau colecție de grupuri culturale diferite, așa cum este construită de istorie populația de romi din România, din lume?

N.G.: Am inclus etnos-ul pentru o fază, dar emanciparea mea personală merge mai departe. Am trecut de faza respectivă. Etnosul este unul din rolurile pe care le am și care intră în combinația de roluri prin care se exprimă, se manifestă persoana mea acum, cu care pot să-i provoc pe cei din jur când ne prezentăm cu declarația: „Noi suntem politicienii romi”. În diverse contexte, inclusiv aici, în Italia, îmi exprim și „activez” identitatea mea etno-politică ca rom. Fac asta, să zic așa, într-un mod deliberat, cu un scop, având în spatele meu o anume experiență. Însă fiecare dintre noi jucăm o diversitate de roluri.

I.R. Și cum ați făcut, cum ați simțit „combinația de roluri” de-a lungul vieții?

N.G.: Să-ți povestesc o întâmplare. Eram în 1965, eram în școala militară, eram în prima vacanță de la școala de ofițeri de infanterie de la Sibiu, după liceul militar, terminat în 1964, la Câmpulung Moldovenesc. Eu am început în 1964 școala de ofițeri, m-am dus în vacanță, la un coleg și prieten, elev-militar și el, care se trăgea dintr-un sat de pe lângă Târgu-Neamț. Eram prieteni, ne cunoșteam din liceul militar, m-a invitat la el. Era dintr-o familie modestă, dar cei trei copii erau bine școliți. Avea un frate care a devenit profesor de fizică la Universitatea din Iași. Fostul meu coleg a avut o bună carieră de militar, era și este și poet, scriitor, jurnalist, a evoluat foarte interesant. Am hotărât să facem o excursie la mănăstiri, cu bicicletele. Și am pornit cu bicicletele din satul lui ca să vizităm mănăstirile Neamț, Agapia, etc. Am ajuns într-o dimineață, la Târgu-Neamț ca să mergem la mănăstirea Neamț. Am trecut pe lângă piață, era „zi de târg”... și dintr-o cârciumă a ieșit un târgoveț, roșu la față, noi eram lângă biciclete, s-a oprit în fața mea și mă întreabă: „Bă, de ce ești tu țigan?” Așa, dintrodată! Și am

---

cum este canalizată energia umană și cum operează ea ca o forță productivă într-o ordine socială dată, atunci caracterul social este cel ce merită principalul nostru interes. (notă editor).

rămas perplex, pentru că nu era o discuție pe care să o fi avut cu prietenul meu despre asta. Colegul meu nu mă știa ca țigan. Eu eram după ani de zile de când nu discutam despre chestia asta, ascundeam „etnia” mea, sau nu era relevantă pentru mine în relația cu el și cu alți colegi din școlile militare.

I.R.: O ascundeai sau nu era relevantă?

N.G.: Amândouă, deci aveam complexul de inferioritate, de ascuns, dar în același timp era o chestie care nu era relevantă, pentru că am vrut să construiesc altceva: militar în armata română, „omul universal” despre care citeam în cărțile mele de pe atunci; eticheta de țigan rămăsese undeva acolo, în subconștient, în copilărie, ceva care era asociat cu familia de la Roșiorii de Vede, mutată apoi la București. Am plecat în parte de acasă, am plecat în armată, ca să rup legătura cu familia, unde taică-meu (șofer de meserie) era cunoscut cu numele de Anghel Țiganu. Și eram cunoscuți pe stradă ca țigani, la școală aveam eticheta de țigani, și aveam deja 14 ani. Era extrem de dureros în felul în care am resimțit-o eu. Și am rămas perplex, atunci, la Târgu-Neamț. Colegul meu a fost suficient de elegant și nu a comentat. Am suferit profund în momentele respective și apoi pe parcursul zilei. Apoi m-am relaxat, am plecat la mănăstire. M-a urmărit întâmplarea asta, era în 1965. Abia în 1973-1974 am început să încerc să răspund acelei întrebări: „Bă, de ce ești tu țigan?” De ce sunt eu țigan? Și acum continui să mă adresez acelei întrebări. Continui să-i răspund acelui târgoveț...

În alt context, să zicem că tu ești prieten cu cineva și la un moment dat îți spune: „Bă, tu ești țigan. Du-te dracului de țigan!” Cu cel cu care stai de vorbă ești egalul lui, așa îți închipui tu, dar dacă vrei să-ți pună eticheta, ți-o pune. De ce tocmai omul acela, cum a simțit, după ce repere s-a orientat de m-a identificat pe mine ca țigan, în situația respectivă? Acesta este misterul stereotipurilor, al prejudecăților... Atunci marea mea problemă a fost și este: eu sunt țigan... pentru că mă identifică cineva din afară, cu voia sau fără voia mea, sau și pentru că vreau eu, dar după ce, mai întâi, am internalizat percepția lui? Primul care a hotărât că sunt țigan, este altul, nu sunt eu. Alegerea mea este oarecum secundară. Este o reacție, nu este ontologic (sau fenomenologic?) primară, primordială. Deci am fost, sunt... m-am identificat ca țigan, ca Gypsy, rom, Roma, deci toate chestiile astea s-au învăluit în mine așa ca o ceapă care se dezvoltă, dar undeva în fibra mea a rămas perplexitatea acelei întrebări: de ce ești tu țigan? Și nici acum nu știu de ce sunt...

Întâmplarea a făcut ca în primăvara lui 2008, să fiu din nou la Târgu-Neamț, tot într-o vizită, de data asta împreună cu mica mea familie de acum; m-am trezit la un moment dat în aceeași piață, în același loc, fără să-mi propun. Și mi-am pus întrebarea: am dat răspuns roșcovanului acela bețiv? Din 1965..., iar acum suntem în 2011, eu continui să-i dau răspuns acelui

om, sau încerc să-i dau răspuns întrebării lui. Ferindu-mă de întrebare deseori, nereușind să-i dau răspuns, uneori, alteori zicând că am aflat răspunsul... așa cum fac acum în discuția cu tine. Uneori mă simt convingător când mă afirm ca rom, alteori nu. Uneori mă joc, „jonglez” cu mine și cu identitățile mele, cu bucurie; alteori, încep să rămân descoperit în „spațiul vid” dintre aceste identități diferite – ca și cum m-aș afla în spațiul dintre atomi, dificil de imaginat de către Eleații din vechea Grece – sunt pierdut, sunt deprimat, sunt complet nul, pentru că sunt în golul dintre identități... când sunt român, când sunt țigan, când sunt rom, când sunt european, când sunt cosmopolit, când sunt x, când sunt y... și uneori simt că sunt între..., într-un limbo..., rămân în vid, în „haos” opus Cosmos-ului din gândirea grecilor), rămân cu mine însumi... și atunci nu mai am nici un reper de identitate ontologică. Identitatea etnică, cea „primordială”, totală și totalizantă, impusă de grup și nu aleasă, e una din modalitățile de a umple acest gol, de a-ți da securitate, de a nu te chinui cu aceste întrebări; e ceva sigur, e ceva dat, e ceva moștenit, e ceva care te definește, este acel ceva, „cineva” (grupul) care te controlează și, mai ales, este una dintre iluziile cu care ne atenuăm anxietățile. Dacă am trăi tot timpul cu întrebarea asta cine sunt..., încotro mă duc..., ar fi teribil!

I.R.: În căutarea esenței...

N.G.: Din punctul meu de vedere răspunsul cu identitatea etnică este unul dintre răspunsurile posibile, dar nu este un răspuns eliberator, este un răspuns care îl simt parțial, strâmt, strâns, care mă încorsetează, nu mă satisface. Dar această frământare sau „neîmplinire etnică” este parte din prețul libertății, dacă ar fi să folosesc, în înțelesul meu, titlul și substanța cărții lui Mateo Maximof²¹⁷.

I.R.: Ca să parafrazez un cunoscut personaj autohton, întrebarea fundamentală e: „de ce romii e țigani?”. Întrebarea are un anumit sens profund pentru că o bună parte din romi au internalizat atât de puternic identitatea impusă, țigănească, eticheta dacă vreți să spuneți, cu care și-au

---

²¹⁷ Matéo Maximoff, *Le prix de la liberté*, ed. Flammarion, 1955 (există și o traducere în limba română, intruabilă, *Prețul Libertății*, ed. AMM, Cluj-Napoca, 2005). La limita dintre narațiunile populare și culte, Matteo Maximoff imaginează, după modelul Revoluției sclavilor din colonia franceză Haiti, declanșată în 1791, calchiată după modelul Revoluției stăpânilor francezi de la 1789, o revoluție a sclavilor rromi din Moldova și Muntenia, aliați cu haiducii, contra stăpânilor. Sunt frecvente, în ultimele texte, referințele lui Nicolae Gheorghe la *prețul* și *disprețul* libertății la rromi, trimiteri subliminale și la cartea economistului Friedrich Hayek, *Constituita libertății*, ed. Institutul european, 1998, precum și la Georges Bataille, *Partea blestemată*, ed. Institutul European (1994), în consonanță cu calea libertarianismului și freudo-marxismului „față de care NG a avut reale atracții și afinități, mai ales în ceea ce privește mutualismul moral.

dezvoltat anumite complexe de care nu se pot emancipa. Chiar dacă între timp au devenit activiști, vorbesc în numele romilor, se prezintă ca romi, au rămas însă țigani în sensul că au internalizat atât de mult eticheta și identitatea, încât pentru ei, faptul de a fi țigani, e un factor opresant, îi oprează. Din punctul meu de vedere a vorbi despre și a fi rom reprezintă un discurs emancipator, o forță emancipatoare de complexe de a fi țigan, înseamnă să încerci să fii mândru de tine ca persoană, de ceea ce ești și ceea ce reprezinți.

N.G.: În viziunea altora, faptul că ești căsătorit cu o femeie de altă etnie, i-ar putea face să spună „tu nu ești rom, te prefaci! Poți să fii țigan, dar nu ești rom”.

I.R.: Din contra, sunt rom! S-ar putea să nu fiu prea mult țigan.

N.G.: E o chestie care încă și acum o contest, câtă vreme nu trăiești după anumite reguli, care sunt considerate ca fiind definitorii; normal că sunt reguli cutumiare, de muro romano, sau „folk”, nu sunt instituționalizate. Da, dar câtă vreme ești în clan, identitatea de rom este relativ clară, pentru tine însuși și pentru alții, este o identitate de grup. Este un fapt social, dar nu o identitate instituțională, prin drept, sau, cel puțin, nu este încă o astfel de instituție. Noi încercăm să abilităm, să reconstruim o astfel de identitate publică, instituționalizată, prin practica asociată politicii pentru minorități naționale, prin predarea limbii romani în unele clase/școli, prin cotele rezervate „pentru romi” în învățământul liceal sau în unele colegii etc; procesul ăsta poate va dura încă 10 ani, 20 de ani..., poate va reuși, poate nu va reuși; ceea ce este clar pentru înțelegerea mea este că identitatea de rom a fost păstrată de clan, după un anumit tip de mariaj, după anumite reguli, care pot fi de rudenie, de schimburi între familii, etc. Deci nu poți să fii rom oricum, numai pentru că vrei.

I.R.: Dar identitatea se transformă, ea s-a transformat complet. Nu poți să rămâi închistat într-o definiție identitară veche de secole, pentru că relațiile sociale se schimbă.

N.G.: De ce suntem noi, tu Iulius, și eu, romi, și nu suntem simpli activiști civici, sau sociologi, politologi, analiști? Cu ce ne deosebim de X care citește, scrie despre romi, de ce ești tu mai rom decât acest X, care este „expert despre romi”, fie în practica administrației publice, fie în lumea academică?

I.R.: Dincolo de faptul de asumare a unui anumit rol social, cu plusurile și minusurile lui, e și vorba de experiențele prin care trecem...

N.G.: Poate să aibă exact aceleași experiențe ca și tine.

I.R.: Nicidecum, eu internalizez experiențele într-un fel și altcineva le trăiește- te în alt fel. Din acest punct de vedere, a fi rom este și o trăire... Desigur, avem relațiile cu ceilalți, uneori relațiile sunt conflictuale,

competitive, asta e, intri în competiție cu alții, însă rolurile noastre sunt diferite nu numai prin asumare.

N.G.: Etienne Balibar și Immanuel Wallerstein au spus într-o carte a lor²¹⁸ (citez din memorie): „Identitățile sunt niște construcții ale elitelor, pentru ca să aibă o poziție mai avantajoasă în competiția pentru resurse: sau în cadrul statului național, sau în cadrul sistemului economic mondial.” Da, și poți să faci businessul etnic, ca să câștigi. Apartenența etnică o transformi într-o resursă competitivă, te folosești de ea, o comercializezi, în sensul că o instrumentalizezi, faci din „tradiție” un „trade mark”, o marcă în schimburi pe o „piață a mărcilor” etnice, etno-politice, etno-naționale...

I.R.: Exact, sunt diverse tipuri de resurse, nu doar materiale, sunt resurse simbolice.

N.G.: Însă aici teoria ta intră în conflict cu o parte a romilor. Să zicem... muzicanții țigani. De exemplu X... el sau ea sunt muzicanți țigani, ei nu au nevoie să se emancipeze de eticheta asta, pentru ei a fi țigan, este marcă ocupațională. Deci ei ca muzicanți romi nu zic nimic (pentru public, pentru impresari), în schimb, ca muzicanți țigani sunt cineva. Sunt oameni care trăiesc din comercializarea unei entități, a unei ocupații, a unei identități etnice.

I.R.: Foarte bine. E o chestiune de branding. **N.G.:** Bun, dar au ei nevoie să se emancipeze de identitatea de țigan?

I.R.: Eu cred că da.

N.G.: Eu cred că nu. Exemplu: gitanii spanioli – dansatorii de flamenco, au nevoie să se emancipeze din identitatea de gitani, despre care spunem noi, activiștii romi, că ar fi peiorativă? Gitanii din Andaluzia încearcă să facă chestia asta și parțial au reușit: ei sunt acceptați în Andaluzia și în Spania, ca stat, prin politica publică specifică, ca gitanos, nu ca romi. Romi sunt în limbajul internațional. Deci, unii dintre romi nu au nevoie să se emancipeze de identitatea de țigan, sau gitanos, sau zingari, sau sinti, sau gypsies, sau travelers, sau „nomadi”, precum aici, în Italia... De asta vreau să spun, de ce unii romi sunt țigani? Pentru că așa aleg, așa vor!

I.R.: Atunci cred, din punctul meu de vedere, că unele grupuri au nevoie de un proiect emancipator, pentru că sunt anumite practici asociate denumirii lor cu care ei nu sunt de acord. Desigur, există o competiție între grupurile pe care noi le numim romi, cine va câștiga competiția pentru impunerea unei anumite mărci identitare, inclusiv definirea identitară, aceia se vor impune.

N.G.: Rămâne o chestie supusă competiției, dar de asta prefer răspunsul la întrebarea „de ce unii romi sunt țigani?”: pentru că ei vor să fie

---

²¹⁸ Etienne Balibar, Immanuel Maurice Wallerstein, *Rasă, națiune, clasă: identități vagi/Race, nation, classe: les identitees ambiguës*, ed. La Decouverte, 1988

țigani, este un exercițiu de libertate, în sensul discutat mai adineauri. Nu numai pentru că sunt obligați să fie țigani; este o dinamică aici, este o dialectică (ca proces de gândire), este o negociere, o practică socială.

I.R.: Da, sunt însă anumite practici care contrastează cu valorile sociale dominante... Practica mariajelor timpurii este acceptabilă? Dacă noi credem că „nu”, atunci trebuie să le punem în dezbatere. De aceea avem nevoie de un proiect emancipator, din punctul meu de vedere, identitar.

N.G.: Și emancipator, în cazul ăsta, ce înseamnă?

I.R.: Trebuie anumite practici schimbate. Emancipator în sensul de rebranduire, de regândire atât a rolului romilor în societate, cât și a anumitor practici sociale asociate grupului.

N.G.: Dar cine face emanciparea și „rebranduirea”? O facem noi, romii asimilați în numele romilor „tradiționali”, care practică mariajele timpurii? Sau cei care pretind că sunt romi?

I.R.: Aici vine asumarea. Da, aceștia sunt oamenii care trebuie să o facă. Dacă ne uităm toate mișcările de emancipare etnică-națională, au fost făcute de genul acesta de oameni. Liderii mișcărilor emancipatoare au fost cei care au plecat la un moment dat din grup și s-au dus, au avut parte de o altă socializare, apoi s-au întors și au condus proiectul emancipator. Au condus! **N.G.:** Este ăsta cazul meu, poate este cazul tău, dar este și cazul altora?

I.R.: Problema e dacă ne asumăm asemenea responsabilitate sau nu?

N.G.: Răspunsul este că noi ne-am asumat răspunderea asta, atunci când, de exemplu, Uniunea Democrată a Romilor, în anii 1990-1994 și mai târziu, Partida Romilor, și-au asumat această responsabilitate când, la început, Răducanu, și acum, de vreo 12 ani, prin Păun, romii sunt reprezentați în Parlamentul României ca minoritate națională, ca membri ai Grupului minorităților naționale din Camera Deputaților, ca membri în Consiliul pentru minorități naționale (subvenționat de Stat), etc. Pe de altă parte, alții dintre noi, ne-am asumat tot din 1990 încoace, rolul, răspunderea, de a acționa pentru romi, cu romi, prin asociații civice, fundații, ca „întreprinzători” sau/și ca parteneri pe proiecte punctuale și în politici sociale „strategice”, de lungă durată etc.

I.R.: Este asta suficient?

N.G.: Din punctul meu de vedere, nu mai este o problemă pentru unii dintre noi să ne asumăm răspunderea politică și civică. Chestiunea este că după ce ne-am asumat o astfel de responsabilitate, pe criteriu identitar, după ce am avansat în afirmarea etno-politică, după ce „am câștigat puncte”, am rămas undeva suspendați în aer, nu avem unde, la cine să ne întoarcem. Nu avem o „audiență” coerent și durabil construită (de exemplu, prin cotizații periodice, nu numai prin „beneficii de proiect”, nu avem o

comunitate politică la care să revenim cu un discurs emancipator. Da, avem țigani de casă care au experiența noastră, cei care s-au integrat, care s-au integrat numai fragmentar, care au pătruns prin programe de educație, de inserție, în economia formală sau în administrația publică, da, pentru ei încercăm să avem un discurs emancipator, să ajutăm emanciparea lor, după anumite feluri sau variante sau „modele” de a fi rom, pentru ca ei să decidă... sunt romi, nu sunt romi..., dar ca o practică individuală și de asociere voluntară, voită, în acest sens.

I.R.: Exact! La nivel simbolic și colectiv puterea de a defini ține de genul acesta de oameni care au mers și au avut alt tip de socializare și ei au puterea de a redefini. La nivel individual ei au proiectul acela de salvare individuală. Fiecare simte și acționează cum poate, cum crede că este mai bine și mai profitabil pentru el. Sigur că are o latură opresivă, pentru că din moment ce tu, la nivel simbolic, mergi și spui: „Nu, tu nu ești neapărat ce vrei tu, în cazul de față țigan, sau ce ți s-a spus ție că ești, ci pur și simplu tu ești rom” el sau ea mă poate întreba: „de ce?”. Un răspuns de genul „pentru că așa îți spun eu” are o latură opresivă. În același timp, eu cred că avantajul romilor e că nu au instituții care să pună în practică latura aceasta opresivă. Dau un exemplu: statul național, faptul că romii nu au un stat care prin sistemul lui birocratic, prin armată și sistemul de educație, să reproducă identitatea etnică a romilor și care în final este sanctificat iar statul devine și el sacru, eu îl consider un lucru pozitiv.

N.G.: Lipsa unui stat, a unui stat național este percepută, însă, ca o „slăbiciune”: de aceea romii nu sunt recunoscuți în Ungaria ca o minoritate națională, ci numai ca o minoritate etnică; de aceea în Italia nu sunt tratați ca o minoritate lingvistică, în mod egal cu alte minorități. Chiar și în România, romii sunt reprezentați în Parlament ca o minoritate națională, dar sunt percepuți mai degrabă ca o problemă socială. Statul român se interesează de drepturile românilor din Ungaria, așa cum statul Ungariei se preocupă de drepturile maghiarilor din România. Și atunci, ce-i de făcut? Unii zic să ne „construim” cât mai mult după modelul minorităților naționale „istorice”, chiar dacă nu avem și nu revedicăm un stat național propriu. Eu zic altceva: romii pot milita, politic, pentru de-etnicizarea statelor, prin separarea națiunii de stat, așa cum religia, prin Biserică, s-a separat de statele moderne, după războaie religioase aprige (care continuă și azi, în unele regiuni și țări, mai apropiate sau mai îndepărtate de noi. În state de-etnicizate, coerent civice, e mai ușor, cred, să garantezi drepturile cetățenești de bază și, prin asociere culturală, în spațiul civic, să promovezi limba proprie, simbolurile etnic-naționale, ca pe drepturi parțial private, dar exprimate în spațiul public. Poate să pară un proiect politic naiv, o utopie, ce zic eu acum, dar, iarăși mă întorc la începutul anilor 1990 și încerc să-ți spun care au fost motivațiile mele pentru a opta pentru „carta civică” în

mobilizarea politică a romilor. Ră- ducanu și prietenii lui politici au preferat cartea reprezentării electorale a romilor ca minoritate națională și au ales ca semn electoral „asul de treflă”, semn păstrat de Partida Romilor până în prezent. A fost sau este câștigător acest as de treflă, în politica electorală a romilor, în politica de afirmare a romilor ca minoritate națională? Rămâne de discutat, de evaluat !

I.R.: În cazul romilor este posibil să contești discursul liderilor fără a afecta un stat național, întrucât el nu există. Poți spune: „domnule, eu nu vreau să fiu rom, eu sunt țigan” și atunci îmi dă și mie posibilitatea să spun: „bine, poți să rămâi țigan, e treaba ta, dar la nivelul discursului public, vei vrea sau nu, vei rămâne rom”. În discursul public termenul folosit va fi rom.

N.G.: Bine, exagerez, simplific, dar pentru mine experiența acțiunilor de reacție la inițiativa deputatului Prigoană (toamna 2010 – primăvara 2011) a fost un test: denumirea ca atare și ce este asociat cuvântului de rom, nu este o forță de mobilizare. S-ar putea să devină în alți ani, acum (toamna 2010 – primăvara 2011) nu a fost contextul, a lipsit combinația de factori favorabili, mobilizarea publică nu „a prins”. În alt context a reușit (în anul 1995 și ulterior) poate ar reuși altădată, în viitor, dar deocamdată nu a reușit să genereze o mișcare socială, o mobilizare civico-politică de amploare. Mergând „la rădăcină”, la grupuri particulare și la comunitățile locale de romi. Noi nu am reușit să dăm cuvântului, denumirii de „rom” un program politic asociat, clar, care să ducă la o mobilizare, cum a fost să zicem cuvântul de „afro-american” și mișcarea pentru drepturi cetățenești (civil rights) în SUA. Una este să fii „nigger”, alta e să fii „black” și alta e să fii „afro-american”²¹⁹. Noi nu am reușit încă să elaborăm un program politic asociat termenului „rom”, un program care să aibă un răsunet, un ecou la oameni. Da, am avut răsunet la Brussels, la Strasbourg, la OSCE, la Consiliul Europei, la OSI..., la acest nivel reușim să avem un interlocutor și o influență, dar în masa socială.... Și nu vorbesc, să zicem, de romii rudari sau băiași, dar la masa de activiști formați în dinamica ultimilor 20 de ani, nu! Ori, poate, am luat reușita ca în documentele publice, naționale și internaționale: denumirea de țigani sau nomazi sau travellers să fie înlocuită cu cea de rom, ca fiind atât de evident că, în discursul politic–instituțional suntem romi, încât nu mai avem nevoie să ne mobilizăm.

I.R.: Nu au conștientizat dimensiunea „de ce romul e țigan”!

N.G.: Cred că nu avem încă o criză de conștiință, precum la Kant și la alți filosofi de la începuturile epocii moderne, când era vorba despre

---

²¹⁹ Un eseu pe această temă a prezentat Mihaela Murdure, profesoară la Universitatea „Babeș-Bolyai”, în cadrul seminarului despre Romi versus țigani, organizată de ISPMN, Cluj-Napoca, în 17 ianuarie 2011. Vezi și : Mihaela Murdure : From the Gypsies to AfroAmericans, în Journal for the Study of Religions and Ideologies, 2003/4 (notă Iulius Rostaș).

fundamentele cunoașterii, mai ales ale cunoașterii verificabile, sau științifice. Încă nu suntem într-o „fază critică”, încă nu suntem în faza de a întemeia epistemologic o acțiune politică. Deci asta înseamnă, în discuția noastră epistemologic: prin gândire, prin analiză, prin reflecție, prin dialog și prin discuție în contradictoriu, printr-o practică politică, eventual etno-politică să întemeiem o astfel de cunoaștere, o ideologie, o „platformă” politică pentru romi, dar și pentru societate în ansamblu...

I.R.: Trebuie să creăm ceva și să le branduim în așa fel încât să producă rezonanță la nivelul omului de rând, să evaluăm și să reevaluăm unde suntem. Asta am vrut să spun, să facem, în mod critic, într-o dezbatere.

N.G.: Suntem romi „de serviciu”, suntem romi ca un brand internațional. Cum ne confruntăm cu asta fără să spunem: „A, păi, tu nu ești țigan adevărat dacă nu te simți ca rom, atunci nu ești automat recunoscut ca rom de către alții?” Aceasta am vrut: să provocăm, să stimulăm acest „chin” care să ne trezească din „somnul dogmatic” al identificării etnice spontane, netrecută prin gândire și prin practica bazată pe gândire, pe o ideologie.

*

I.R.: Cum am putea deveni din romi de serviciu simpli romi?

N.G.: Poți fi rom, așa, spontan, de la mama-natură? Nu, spun eu, Nicolae Gheorghe, ca să te provoc pe tine și pe alți curioși (în sens filosofic). Da, am încercat, încerc, am imitat, am jonglat, am „vrăjit” (în sensul lui Max Weber)²²⁰ lumea din jur. Așadar, esențialmente, soluția mea, în acest moment al vieții mele, este: sau sunt om sau sunt țigan.

I.R.: Adică țiganul nu poate fi om?

N.G.: Țiganul nu poate fi rom. Om, poate, da. Dar tolerat ca o specie, ca un fel de formă de sub-om, asta da!²²¹

---

²²⁰ „Vom înțelege aici prin noțiunea de «profet» un purtător exclusiv personal al harismei, care, în virtutea misiunii sale, propovăduiește o concepție religioasă sau o poruncă divină. Aceasta îl deosebește de preot, în primul rând, și mai ales, întrucât cel din urmă pretinde autoritatea în slujba unei tradiții sfinte, în timp ce profetul, dimpotrivă, a unei revelații personale sau în virtutea harismei sale (...) Preotul, ca membru al unei activități socializate consacrate mântuirii, este legitimat prin funcția sa, în timp ce profetul, ca și vrăjitorul harismatic, acționează exclusiv pe baza însușirilor personale. El se deosebește de vrăjitor prin aceea că vestește revelații cu un conținut precis, iar conținutul misiunii sale constă nu în magie, ci într-o concepție sau o poruncă (divină, pe care el o vestește)”, în Max Weber, *Sociologia religiilor. Tipuri de organizări comunitare religioase*, p.55-56, ed. TEORA, 1998. A se vedea și caducele teze teziste despre cele trei tipuri de dominație charismatică și temeiurile legitimității, în Max Weber, *Politica, o vocație și o profesie*, ed. Anima, 1992

²²¹ Ca și în dialectica marxistă a lecturii unui „Hegel răsturnat”, în care nu conștiința (esența) precede existența, ci existența precede conștiința (filosofia trece prin stomac, Marx), această frază este definitorie pentru ideologia cosmopolită a lui Nicolae Gheorghe,

I.R.: Adică ar duce la prejudecata față de romi; este și o vorbă: „Nici răchita nu e pom, nici țiganul nu e om.”

N.G.: Nu e om, da! La rândul lor romii, cei din „neamuri” (sau de clan, cum zicem în aceasta discuție) spun că gagii sunt suboameni. Deci poți să faci cu el orice, să-l păcălești, cel mai bine e să-l păcălești, nu? La limită, poți chiar să îl omori, așa cum și gagiul te poate omori pentru că ești rom (în sens tradițional) sau/și țigan, în sens social. Adică îți bați joc de om, pentru că oricum este spurcat, este neom... după o onto-logică simplistă: sunt două realități complet exclusive, gagiul și romul, produs de istoria socială, mai ales cea europeană, ca fiind „tradițional”. Formează societăți paralele; unde se produce explozia, „dinamita” este când gagii și romii încearcă să fie împreună, când își propun să construiască o societate împreună, o societate „inclusivă”, zicem noi în zilele astea. Pentru asta cineva va trebui să încerce să justifice această formă socială nouă, să o întemeieze, în sensul kantian, prin cunoaștere; apoi să construiască, cum spunea tot Immanuel Kant, în sens mai general, o „pace eternă”, sau „pace perpetuă”, *Zum Ewigen Frieden*, ca un proiect filosofic cosmo-politic, publicat în 1795²²².

---

deși este cât se poate de anti-kantiană și anti-hegeliană, dar mai ales anti-nietzscheană, prin interpretarea „pe dos” a *subomului* (Untermensch) și, evident, a *supraomului* (Übermensch), *omului nou*, la Iisus. Sensul este mai aproape de cel înțeles în Era Rațiunii (Iluminism), care avea în vedere popoarele înapoiate civilizațional (barbarul, primitivul), dar doar ambiguu, eugenismul (darwinismul social) și rasialismul, mai apoi nazismul, fiindu-i posterioare. La Nietzsche, subomul este „ultimul om” (neomul), „omul inferior”, pentru că „omul e ceva ce trebuie depășit, omul e o punte, nu un scop”, așadar, subomul este omul care refuză orice schimbare, ignorant, incult, lipsit de inteligență, anti-omul etc. Grellmann (1782) identifică țiganii cu sălbaticii, potențial canibali și suboameni, criticând așa zisul „proces al civilizării” derulat atunci de Curtea vieneză, în fapt o încercare violentă și utopică de integrare marginală a nomazilor în comunitățile locale, ca „noi țărani”, dar respinsă și de țărani, și de țigani. Or, țărani, așadar și țiganii, sunt „talpa țării”, termenul gadjo (nerrom) nu poate fi extins nediferențiat la noile realități, urbane și intelectuale, sau eliminând tocmai diferențierile create de stratificările survenite în Era Rațiunii, ca resemantizare a elitelor, etatizării națiunilor, birocratizării statului, modernizării etc. Ca și în „Țiganiada” lui Budai Deleanu, aspirația devenirii există, în pofida eșecului repetat, vlahii lui Vlad Țepeș vor deveni români, la fel cum Parpanghel, eliberat de frică, va fi cel care-și va conduce poporul spre libertatea și demnitatea de a fi rromi. Dincolo de ambiguitatea combativă a utilizării vagi a termenilor rrom-țigan, este evident că Nicolae Gheorghe se referă la eșecul contemporan al constituirii reale a identității rome și la recăderea în „țigănie”. Dacă subomul este o *persoană lipsită de demnitate umană*, cum îl definește DEX-ul, termen pe care el îl asimilează cu *țiganul*, atunci rămâne că nu a murit ca un țigan, ci, cel mult, ca un om (gadjo), nu în identitatea de rrom, eșuată, dar pentru care a militat toată viața sa. O spune el însuși, ca dorință ultimă a vieții sale, în finalul acestei pledoarii pentru un conținut al identității de rrom: „Imaginându-mi un astfel de moment, visând la el, aș zice: Da, „et in Arcadia ego”... și eu sunt rom, am devenit rom!

²²² Kant, *Spre pacea eternă. Un proiect filosofic. Înștiințare asupra încheierii apropiate a unui tratat în vederea păcii eterne în filosofie. Încercare asupra unor considerații privind*

I.R.: Atunci se „inventează” categoria de rom care trebuie definită, nu numai ca un nume, etimologic, ci și ca subiect istoric, ca actor politic, purtătorul unei platforme politice.

N.G.: Asta rămâne s-o inventăm noi, dacă noi reușim să o „inventăm”, să o construim prin practica noastră. Altminteri, ca să continuăm discuția despre romii din Macedonia, ei au avansat în construirea romilor ca minoritate națională, în sensul „clasic”, est-european. Sunt două generații de intelectuali romi care au publicat gramatici și dicționare ale limbii romani, fac literatură și jurnalism în limba romani, predau limba romani într-o școală bilingvă din municipalitatea Suto-Orizari. Urmează adică, exemplul romilor din Serbia și, mai de curând, din Croația, din Kosovo. Problema lor este că Macedonia de azi este un fel de „mică Iugoslavie”, cu vulnerabilitățile naționalismului etnic, care a dus la prăbușirea „marii Iugoslavii”, cea din vremea lui Tito, prin războaie inspirate de ideologii naționale, religioase, de naționalism etnic. În conflicte și războaie generate de astfel de naționalisme etnice, competitive în aceeași entitate statală, pe un același teritoriu, romii „de la bază” (nu neapărat numai elitele lor) sunt totdeauna perdanți, rămân „la mijloc”, sunt respinși de fiecare naționalism, așa cum s-a întâmplat în Bosnia și, mai evident încă, în conflictul din Kosovo. Și atunci, eu cred că „pacea eternă” sau măcar „pacea de 100 de ani”, între romi și neromi nu poate fi realizată pe baza ideologiilor de stat național și de minoritate națională așa cum s-au format aceste realități politice și ideologii în istoria modernă și contemporană a statelor naționale, așa cum le cunoaștem în prezent. Șansa istorică a unei astfel de „păci a romilor” este dată de practica recentă a drepturilor omului, a drepturilor civile (în SUA), a „drepturilor fundamentale” ale Uniunii Europene. I.R.: Am stabilit până acum: deci, pe de o parte, țiganul nu poate fi om, dar, dacă vorbim de drepturile omului, de activismul civic, poate un rom pakivalo, să fie activist de drepturile omului?

N.G.: Nu poți să fii activist de drepturile omului – ceea ce ține de o ontologie socială, o etică a universalității, a valorilor iudeo-creștine duse la până la capăt – și, în același timp, să fii rom după regulile „neamurilor” de romi, valori și reguli ale unor comunități care, pentru a supraviețui și a se proteja (în sens cultural, dar și în sens de securitate personală și de grup) s-au ferit de lumea din jur, s-au construit la marginea acestor „lumi”. Practica istorică a acestor comunități „tradiționale” este fundamentată într-o relație

---

optimismul ,, (1795), ed. Științifică, 1991; ed. All, 2008. Preocuparea lui Kant, în linia maestrului său Rousseau, avea în vedere în mod expres pacea de după Revoluția franceză (1789) și conflictele armate europene care au survenit. Nu va urma pacea, ci perioada napoleoniană a unor confruntări și mai violente. La fel și „optimismul” rezervat al lui Nicolae Gheorghe, visând la o federalizare europeană, va depinde de saltul cosmopolit, ca asumare a valorilor universale (europene) a țiganilor, pentru a deveni rromi.

de exploatare cu lumea din jur, lumea din jur i-a exploatat, și ei au exploatat lumea din jur, nu într-o relație de egalitate, ci una asimetrică, de ierarhie, de hegemonie a lumii „exterioare”. Dacă admitem această premisă, atunci nu poți să fii și pakivalo rom, după regulile „neamului” de romi, și activist de drepturile omului.

Drepturile omului sunt valabile, adică pot să funcționeze, într-o societate a egalității în fața legii, unde sunt instituțiile de drept, neutre, în care bărbați, femei, individul cutare, au, se presupune, încredere (pakiv) în respectivele instituții, pentru că (la modul ideal) există garanții politice și juridice pentru practicarea acestei încrederi. Iar lumea romilor tradiționali, din „neamuri” (căldărari, lovari, sinti, alte „vitse” de romi) e organizată pe un criteriu ierarhic, în interiorul ei, și pe neîncredere, pe suspiciunea fundamentală între romi și gagii, între comunitatea de „neam” sau clan (care este ierarhică, dar este și protectoare pentru individ) și societatea gagicani, fundamental amenințătoare.

I.R.: Lumea romilor este ierarhizată și mulți încearcă să o schimbe prin mijloace democratice; acesta e un alt paradox!

N.G.: Nu există egalitate între persoanele construite în lumea romilor (cei din „neamuri”, romii de „clan”, sau vitse, lumea bazată pe relații de rudenie): între bărbați și femei, între bătrâni și tineri, între copii, pe de o parte și adulții însurați/femeile măritate, între bogat și sărac, între o persoană „curată” (în sens simbolic, comportamental) și una „spurcată”, Marime; deci, în înțelegerea, în opinia mea, lumea romilor „tradiționali” e o lume coerent ierarhizată. Deci, cum să crezi un dialog între aceste lumi bazate pe valori conflictuale, dacă admitem, repet, că societățile europene sau, mă rog, lumea occidentală, au la bază valorile de egalitate ale persoanelor în fața legii, în raport cu instituțiile de administrare a drepturilor omului?

I.R.: Nu e vorba numai de ierarhie, că poate să vină cineva să spună: „Ce, lumea gagiilor nu e ierarhizată?” Dar la un moment dat e vorba despre anumite practici și valori.

N.G.: Da, asta e, valorile care stau la baza ierarhiilor, „gagicani” și „romani”, sunt, în analiza de mai sus, mutual exclusive. Și atunci, aici era întrebarea de inspirație kantiană: este posibil să fii activist civic și în același timp rom, în sensul tradițional al cuvântului? Răspunsul, vreau să spun, răspunsul meu este: „Nu.” Și experiența mea de viață personală îmi spune că între aceste două lumi, aceste identități, există un conflict iremediabil care mi-a sfâșiat viața timp de 30 de ani. **I.R.:** Și atunci, cum vedeți o soluție, un răspuns posibil la întrebarea mea despre pakiv, și la discursul dumneavoastră despre drepturile omului, despre societate civilă etc?

N.G.: Societatea „inclusivă”, „pacea eternă” între gagii și romi, ar fi posibilă când sau dacă se vor schimba (schimbăm?) ierarhiile dominante, oprimate, exclusiviste și exploatorii atât (și mai ales) din societatea de ansamblu, care a fost și este o societate „gagiciani”, fundamental exclusivistă (în sens social, de clasă, sau straturi sociale, dar frecvent, și în sens etnic-cultural). Prin aceeași practică sau proces social cuprinzător, bazat pe reciprocitate (ca formă, ca expresie a „egalității de șanse”, cum zicem noi în discuțiile noastre), trebuie schimbate ierarhiile din lumea romilor, „tradiționali” sau nu, care sunt și ele oprimate, dar deoarece sunt practicate pe o scară socială mai restrânsă, le acceptăm ca făcând parte din „tradiție”, așa cum, de exemplu, este cazul relațiilor dintre bărbați și femei, în cazul mariajelor forțate, menționate mai sus etc.

I.R.: Dar poți fi *rom pachivalo* și intelectual rom?

N.G.: Intelectualul de felul meu, nu pot să generalizez..., nu poate să fie *rom pachivalo* până la capăt; undeva apare o ruptură, o fractură; dacă sunt intelectual, până la urmă, cedez în fața unui argument, a unei valori sau drept considerate a fi generale, deci nu pot să respect legea tribului până la capăt pentru că o chestionez, o pun în discuție și atunci sunt eliminat; în cel mai bun caz pot să fiu acceptat ca țigan de către un *rom pachivalo*. Eu știu? ... unele dintre opiniile cele mai respingătoare despre „țigani de casă” (așa cum sunt eu) le-am auzit de la *romii pakivale*, în sensul de *romi tradiționali*. Și de la unii gagii, bineînțeles, dar de la unii gagii e normal să te aștepți la asemenea opinii, pentru că gagiul este un adversar, nu este *manuș* (om cumsecade); în vocabularul și în mentalitatea romilor un gagiul este o sursă de spaimă, de teroare, o amenințare, este sau unul (gagiul), sau altul (romul). În final, jocul social este „care-pe-care”; sau câștigă/învinge romul sau gagiul. Este o relație conflictuală. Dar reamintesc, opinii respingătoare am auzit și de la mama mea, țigancă de vatră, despre romii lăeți, foștii corturari, așezați în mahalaua Cotorga, la marginea micului oraș Roșiorii de Vede.

I.R.: Deci, relația romi versus gagii este o relație maniheistă, exclusivistă.

N.G.: Amândouă grupurile (identitățile), și gagii și romii tradiționali, pot să tolereze țigani ca suboameni: și după onto-logica gagiilor și după onto-logica romilor. Problema /frământarea mea, a ta... este că noi încercăm ca din „țigani” (așa cum am fost etichetați, din copilărie) să ne facem „oameni”, combinând o concepție umanistă, despre om, universalistă, cu o concepție fundamental particularistă, cum este cea a romilor (de clan). Ceea ce la un moment dat mie mi s-a părut că este imposibil, eu nu am găsit soluția, în plan personal, cel puțin deocamdată. Dar problema, dilema asta poate să fie valabilă și în cazul românilor, maghiarilor, a italienilor, mă rog, în cazul persoanelor care își bat capul cu astfel de întrebări...

I.R.: Unul din paradoxuri!

N.G.: Da, dacă „Ahile-cel-iute-de-picior nu poate să ajungă broasca țestoasă din urmă”, se pare că (iertată fie-mi referința!) nici eu, născut țigan, activistul civic pentru drepturile romilor nu pot să fiu rom, din punct de vedere etnic-cultural! Pot să fiu, eventual, un bun activist. Am fost, eventual, un „rom de succes” în lumea neromilor; dar în lumea romilor „adevărați” sunt, culturalmente, descalificat. Nu pot să exist, în același timp, în ambele lumi, ca și cum aș fi ajuns, la situația de „pace eternă” în plan subiectiv, cu mine însumi (cât sunt încă în viață!). Nu pot să accept nici pe planul relațiilor intime, personale, de familie, comportamentul rom, în varianta lui tribală. Dacă ești rom până la capăt îți respecti „neamul”, familia lărgită, mai întâi. La nivelul valorilor de bază, dar și al practicii cotidiene, nu există loc pentru cineva din afara „neamului”, a tribului. Prima loialitate este pentru neamul tău, toți ceilalți nu contează, totul este permis; ori, concepția mea umanistă (mă rog, auto-etichetarea mea în acest sens) m-a descalificat. Deci, din punctul ăsta de vedere sunt mai degrabă „un gagi” și în sensul că sunt un pericol pentru unii dintre romii tradiționali care vor să se afirme public. De aceea, de exemplu, am fost „răpit”, prin anul 1992, parcă. În acest sens, romii tradiționali – X, Y, Z – au intuit în mine un tip „periculos”.

I.R.: În lumea neromilor, astfel că neromii își puteau justifica colaborarea cu dumneavoastră ca reprezentant al romilor.

N.G.: Da, revin, unii dintre romii tradiționali dornici de afirmare publică, politică (mulți erau, atunci, șefi de partide politice, după vechea lege a partidelor) au intuit corect că sunt un „pericol” care trebuie cumva eliminat. Atunci au vrut o „eliminare”, să zicem așa, simbolică, nu fizică; apoi a venit autoeliminarea, prin plecarea mea la Varșovia; mai apoi, în 2007 și după, prin depresie, acum, de vreo doi ani, prin boala trupului... Și soluția de salvare personală este aceea de a redeveni om, fără să fiu rom, așa „om pur și simplu, ca persoană care a internalizat profund și dureros eticheta, complexul de țigan. Am încercat în anii de școală, mai apoi în anii 1970, anii 1980, să mă eliberez ca om „de tip nou” socialist, comunist. Am încercat, în anii 1990, până de curând, să mă salvez ca rom. N-am reușit.

I.R.: De ce nu ați reușit ca om nou, de tip socialist? Ați fost membru al partidului comunist, nu? De unde atâtea paradoxuri în viața dvs?

N.G.: Am reușit, parțial, am fost un elev sau student „de merit”, după parametrii vremii, inclusiv prin activismul în Uniunea studenților comuniști, în timpul facultății, dar apoi, a fost o rezistență în mine la discursul naționalist, primitiv, din perioada naționalistă a lui Ceaușescu. Adică pe la mijlocul anilor 1970 și apoi în anii 1980, am trăit perioada de inventare a unei versiuni de naționalism etnic românesc, pentru justificarea instituțiilor comuniste. La originea acestui naționalism a fost (paradoxal,

cum zici tu!) marele succes al lui Ceaușescu: protestul lui, în numele statului român, în vara lui 1968, în vremea invaziei Cehoslovaciei de către URSS și armatele Tratatului de la Varșovia (echivalentul comunist al NATO, la acea vreme); protestul ăsta, suportul de masă în vara lui 1968, a avut un succes enorm asupra mea și, poate, a generației mele (foștii mei colegi de liceu erau deja către sfârșitul școlii de ofițeri militari). După aceea, treptat, treptat, situația publică s-a degradat și am simțit din vreme, poate mai devreme decât alții, amenințarea, pentru că nu puteam să fiu un „român sută la sută”. Eu știam că sunt țigan pe dinăuntru, deși cred că eu am știut (sau mi-am inchipuit?) că mă comport „ca românul”, în viața publică, în viața de zi cu zi. N-am avut niciodată probleme în ce privește limba maternă, limbajul public în limba română...

I.R.: Nici n-ați discutat, public sau cu prieteni apropiați, nu neapărat despre țigani, ci despre diverse probleme identitare?

N.G.: La facultate aproape deloc. Colegii nu mi-au spus niciodată țigan, nici eu nu am vorbit despre mine ca țigan. I.R.: Dar apoi, la institut?

N.G.: La institutul de sociologie da, treptat, treptat, începând cu a doua jumătate a anilor 1970. Poate că unii colegi, mă banuiau, dar nu mi-au spus nimic disprețuitor. Eu am luat „problema țiganilor” ca temă de cercetare. Mi-au trebuit câțiva ani de zile, și-am zis că mi-a fost mult mai ușor să spun în conversații în limba engleză: „I am a Gypsy”, decât să spun, în limba română: „sunt țigan”. Până când să ajung să spun asta mi-a trebuit timp. Deci, ca să o spun în limba română cu un interlocutor român, am avut nevoie de vreo 10 ani de zile. Nici acuma nu mă simt în siguranță emoțională deplină când vorbesc în limba română, cu un român, și spun că sunt țigan. Sau acum, când vorbesc cu tine, tot în limba română. Cuvântul este plin de dureri, nu m-am vindecat. Mi-a fost mult mai ușor să spun în engleză „Gypsy”, sau în franceză Tsigane... a fost mai simplu, pentru că nu erau limbi trăite, ci limbi de „comerț” (cum am zis mai sus), de schimb, de comunicare. Mi-a fost și îmi este ușor să spun, în limba română, că sunt rom.

I.R.: Când ați început să folosiți cuvântul rom în viața publică, așa cum faceți acum? **N.G.:** Era la mijlocul anilor 1990, atunci când Ministerul Afacerilor Externe a propus Guvernului României Memorandumul MAE nr. H03/169 din 31 ianuarie 1995 prin care recomanda instituțiilor statului să utilizeze denumirea de țigani și nu pe cea de romi. Atunci, am protestat față de denumirea de țigani, de impunerea acestei denumiri printr-un act administrativ. În conștiința mea s-a produs reacția aceasta și apoi, împreună cu Vasile Ionescu, cu alți prieteni, activiști mai tineri, am mobilizat pe ceilalți. Dar lumea a perceput că e ceva artificial, artificios în această denumire, de romi, pe care am revendicat-o, ca un protest față de încercarea

de a fi categorisiți ca „țigani” printr-un act administrativ, venit de la o instituție guvernamentală, deci cu poziție dominantă în societate. Eu cred că prin acțiunea noastră de atunci, am reușit să promovăm denumirea de rom/romi, în comunicarea publică, mai ales în România, precum și, de exemplu, la nivelul Consiliului Europei. Dar au venit și criticile, cum că aceștia (activiștii) nu suntem romi adevărați; sau să scriem rrom, cu dublu „r”²²³.

I.R.: Și asta v-a relaxat îndoielile privind identificarea etnică? **N.G.:** Am încercat să mă abilitiez ca rom, mai ales prin acțiune publică, pentru că niciodată, nici acum, nu mă simt din punct de vedere emoțional în securitate să spun, în limba română, că sunt țigan. Dar, pe de altă parte, am constatat la un moment dat (în anii de acum) că este alienant să mă mistific ca rom, când nu trăiesc după legea romilor, care este o lege culturală, o lege a unor forme sociale particulare; zic din nou: sunt reguli de mariaj, reguli de comportament, reguli de „curățenie” simbolică, morală în legea romilor, în legea „neamurilor” de romi, care sunt singurele care s-au abilitat ca forme sociale în istorie, ca instituții, în sens sociologic. **I.R.:** Și ce implicații au (ne)clarificările dumneavoastră pentru alții, pentru politica pentru romi despre care discutați în textele dumneavoastră, inclusiv în discuțiile dumneavoastră cu Andras Biro, în proiectul cărții despre care discutați cu el, pe care vreți să o publicați?

N.G.: Ce discutăm și ce încercăm noi să facem, romul abstract, romul politic, romul-cetățean într-un Stat de drept, romul-cetățean european, romii ca un popor constituent al Uniunii Europene,... toate astea rămân încă în fază de lucru, sunt construcții deschise, sunt percepute de mulți, romi și neromi, ca fiind forme artificiale. Dar, să nu uităm, că Uniunea Europeană a „popoareor politice”, nu numai a statelor naționale, este încă în proces de construcție.

I.R.: Dar sunt deja mutații și în rândul romilor tradiționali și schimbări de obiceiuri și practici în rândul romilor tradiționali.

N.G.: Sigur că da. Așa cum, în contextul globalizării, o mulțime de identități parțiale, locale, sunt supuse amenințării și identități „evidente”, de exemplu identitatea de român, pot să se schimbe, sau să dispară. Aceste identități, chiar unele identități „naționale”, se simt amenințate cu tot cu statul național, cu toată limba, cultura instituționalizată... Aici, în Italia, unii locuitori și politicieni din nordul Italiei revendică o identitate distinctă, ca „padani”; un vorbitor al limbii de zi cu zi din Napoli nu este acceptat totdeauna, să zicem în Milano, ca fiind „italian adevărat”. Eu, când mă duc la tratament medical, dacă spun celorlalți pacienți sau personalului sanitar de aici, din Salerno, că sunt din România, vorbind, cu accent românesc, în

---

²²³ Vezi articolul N. Gheorghe, Ian Hancock, M. Courthiade, *Rroms ou tsiganes? Quelques commentaires sur l'ethnonyme du peuple rromani*, în „Etudes Tsiganes”, nr.5, 1995.

bruma de limbă italiană pe care o știu... mulți nu prea mă cred, zic că sunt arab. Ce vreau să zic este că limba nu este suficientă pentru identificarea etnopolitică, în sensul secolelor al XIX-lea și al XX-lea, „o limbă, un teritoriu, un Stat național”. În contextul nou, post-modern și globalizant, al secolului al XXI-lea, s-ar putea ca și conceptul, vorba de român să „explodeze” la un moment, datorită contradicțiilor interne, pentru că e o construcție artificială. Cuvântul, etnonimul de ruman, Rumânul da, pentru că rumânul a avut o istorie socială, are o conotație în comunități locale și este rostit ca atare în principalele limbi europene, precum les Roumaines... the Rumanian,... gli Rumeni, die Rumanien, Rumun, în limbile slave..., sau o Vlaho, o Rumuntzo, în limba romani... Cuvântul „român” este o creație artificială, invenție a unui filolog, Dimitrie Filippide²²⁴, pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Așa cum unii, dl. Prigoană, alții, zic despre noi că vorba, cuvântul de rom sunt artificiale, că ar fi doar o invenție a activiștilor romi, de după 1990. Revenind la „firul roșu” al discuției noastre... dacă o să mor, dacă dialoghez cu moartea constant, aș vrea să mor, ca om, sau ca țigan, dar n-o să pot să mor ca rom. Adică nu sunt, nu mă calific ca rom și atunci mă simt mai complet și mai confortabil ca țigan, în vernacularul românesc al termenului: vrând-nevrând, în felul în care am crescut, cuvântul ăsta e mai aproape de mine, precum zice o vorbă despre „cămașa mai aproape de piele”.

I.R.: Deși l-ați refuzat toată viața...

N.G.: L-am refuzat în mod explicit, dar l-am internalizat profund și acuma, la bătrânețe, când toate cenzurile revin, așa cum revin părinții în vis, așa și vorba de *țigan* îmi este mai confortabilă, mi-e mai „aproape de pielea mea” decât îmi este cuvântul de *rom*, care pentru mine este o identitate

---

²²⁴ Etnicizarea (etnonimizarea) termenului *rumân*, care semnifica la vremea aceea un statut social și juridic de dependentă (șerb, iobag, vecin), în unele vremuri confundabil cu cel de țigan (sclav), și asocierea sa cu *Romania* (numele imperiului bizantin) are atât o logică istorică, dar și una iluministă, a „trezirii” popoarelor, specifică schimbărilor de mentalitate produse de revoluția franceză și revoluția americană. Dimitrie Daniil Philippide (1770-1832), călugăr, istoric și om de litere grec, iluminist, eterist, filorus, a publicat la Leipzig, în 1816, în limba greacă, o istorie și geografie a României (ținuturilor românești), „adevăratul refugiu al elenismului”. Dedicăția pentru Potemkin, la acea vreme decedat, evoca mai vechiul plan rus al edificării *regatului Dacia* (prin extinderea Basarabiei în Moldova și Muntenia; varianta austriacă viza extinderea Ardealului în celelalte ținuturi – a se vedea și epopeea *Țiganiada*). „Am numit aceasta România, denumind-o așa după numele poporului românilor” era, de fapt, o strategie de legitimare a elenismului. În 1821, Alexandru Ipsilanti (Eteristul) intră în Moldova, cu acceptul domnitorului fanariot Mihail Șuțu, mai apoi în Țara Românească, pentru a se uni cu pandurii lui Tudor Vladimirescu, dar imperiul țarist îi retrage sprijinul, pentru a evita un conflict cu imperiul austriac și imperiul otoman. Urmarea, de o deosebită însemnătate pentru decolonizarea și independența României viitoare, a fost eliminarea domniilor fanariote (notă editor).

civică. Nu este, în cazul nostru, al tău, al meu, o identitate etnică, de la „natură” și de la naștere, așa cum este pentru romii tradiționali, din „neamuri”, „vitse” sau de „clan”, cum am tot vorbit noi. Începusem noi, în discuția mea cu tine, să vorbim despre cum „să ne construim” pe noi înșine și, eventual, cum să participăm la construirea romilor ca proiect de *popor politic*, ca persoane care au o identitate civică, etno-politică, în spațiul drepturilor omului, al cetățeniei, cu drepturi și obligații, stabilite prin legi și prin instituțiile democrației politice, în politicile naționale și ale UE, etc. Este aici un început de „manifest”, pe care l-am propune unora interesați, am putea să-l elaborăm mai bine prin dezbateri și prin acțiuni publice. Alții pot să zică: Nu!, dar nu pot să reziste la ideea aceasta.

I.R.: Care ar putea să fie contra-argumentele ?

N.G.: Pentru că prin discuția despre spațiul civic, al drepturilor omului, al libertății de a fi rom (în sensul în care discutăm noi), unii, romi și neromi, simt elementul civic-politic ca fiind, pe de o parte artificial, pe de altă parte ca fiind „periculos”: este ca o amenințare la controlul de grup pe care îl au romii tradiționali asupra membrilor grupului, de exemplu controlul bărbaților asupra femeilor și al copiilor; sau este un pericol pentru „monopolul” etnic-electoral, așa cum este practicat el prin actualul mecanism de reprezentare a minorităților naționale în instituțiile democrației din România; sau, pentru alții, este ca și cum punem la cale o nouă entitate politică, care poate să aibă și formă nu numai de partid politic, dar și formă sau forme de radicalism politic... poate să fie și un stat la un moment dat, nu un stat „clasic”, cu teritoriu și granițe, ci un „stat” potrivit epocii post-moderne, fără teritoriu, o entitate politică virtuală, în lumea mult schimbată pe care o face posibilă comunicarea electronică și formele noi de mobilizare politică, altele decât în secolul al XIX-lea, al XX-lea, al începutului de secol al XXI-lea... În domeniul ăsta e loc de utopie politică pentru tine și generația ta de activiști, pentru generația care va urma după voi, formată din tineri mai bine instruiți, mai mult umblați prin lume, mai nemulțumiți de lumea organizată în felul cunoscut de noi...

I.R.: Bine, bine..., dar aici vine problema: cum să construiești ceva care să aibă sens pentru oamenii din comunități, nu pentru academicieni și pentru oamenii super școliți, păstrând valorile umaniste?

N.G.: Pentru că am folosit cuvântul țigan, încă o precizare sau nuanță: până în 1995 noi, activiștii de atunci, nu am avut o problemă să ne identificăm ca țigani, să le spunem țigani celor cu care intram în contact. Ne-am spus și țigani, și romi. Nu problema denumirii etnice a fost prioritară, deși asociațiile formate de noi la începutul anilor 1990 se numeau, în majoritate, „ale romilor”. Dar programul de bază pe care l-am reușit, de exemplu, în cadrul Federației Etnice a Romilor, a fost reconstruirea caselor

în câteva localități unde au avut loc conflicte violente, iar casele romilor au fost distruse; apoi, au fost: programul de școlarizare, programul de educație sanitară a oamenilor din localitatea Mihail Kogălniceanu și de la Vălenii Lăpușului, în Maramureș, ba chiar și la Hădăreni începusem câte ceva. În acele acțiuni își au originea, de exemplu, programele mediatoarelor sanitare și al mediatorului școlar, sau „proiectul” ca serie de acțiuni la nivel local (nu în primul rând ca act administrativ-financiar). Am vrut întotdeauna să aducem ceva oamenilor de pe teren. Și șansa ne-a fost dată de aceste conflicte care ne-a adus problema tensiunilor locale la lumină; eu le-am instrumentalizat, le-am utilizat din punct de vedere etno-politic, am spus că sunt pogromuri, lucru cu care alții nu au fost de acord la vremea respectivă, s-au dat deoparte de mine, s-au speriat de limbajul pe care îl aveam la vremea respectivă..., dar am adus ceva oamenilor din teren.

I.R.: Ați fost un „agitator”, perceput ca atare.

N.G.: Perceput ca un agitator. Eram un trădător, al romilor și al românilor. Pentru că vorbeam de *pogrom* în România, chiar la începutul anilor 1990.

I.R.: Al românilor garantat.

N.G.: Da, dar nu numai. De aia m-au răpit, alde Bobu, Stoica Octavian... poate și cu știrea, discretă a lui Cioabă, cel Bătrân. Și-au zis: „Băi, ăsta e un spion, nu e rom adevărat în primul rând, nici măcar țigan adevărat nu este. E un spion, e un gagi vopsit... etc.”

I.R.: Au fost și alte conflicte sau dispute între activiști romi, cea mai recentă cea dintre Păun și Cioabă Florin, în care Păun îi cerea lui Cioabă să justifice cum a agonisit familia lui aurul. Cum se pot explica aceste dispute prin valorile tradiționale, cum ar fi cea de *pakiv* și *pakivale*?

N.G.: Nici unul dintre noi, activiștii civici precum eu, tu, dar nici Păun, politicianul, nu ne supunem acestor reguli. Regula de *rom pakivalo* este regula „neamului”, a tribului de romi (în sens antropologic și sociologic, ca alternativă la organizarea statală). Numai în „neam”, în „vitsa” de rom, acea organizare socială care este bazată pe relații de rudenie, există *pakiv* și *pakivalo*. Prima ta loialitate e față de „neam”, față de clan. În afara lui, cuvântul *pakivalo* și valorile moral-comportamentale pe care le evocă, nu există, nu au sens. Unul dintre conceptele opuse celui de *pakiv* este *șmecheria*, ca ghid de comportament și „model de rol” larg răspândite și în România și în societățile balcanice, sau și aici, pe alocuri, în Italia. Întrebarea care se pune atunci este: „construim identitatea civică și politică pe șmecherie sau pe *pakiv*, ceea ce ar însemna să răspunzi la o întrebare de felul celor formulate de Kant: Este posibilă o politică pentru romi în sens

civic iar tu, activist civic, să fii *pakivalo*? Și răspunsul meu imediat este: Nu, sau, deocamdată nu !

*

I.R.: Cum putem construi sau reconstrui identitatea de rom?

N.G.: E o întrebare kantiană, e nevoie de o criză de conștiință care trebuie declanșată: cum e posibil să fii rom? Trebuie să reconstruim identitatea de rom în gândire, la fel cum construim identitatea de rom în plan politic, juridic ș.a.m.d. De aici, întrebările cu care te tot pisez pe tine, în această discuție: pentru ca să ne trezim din somnul nostru dogmatic, etnic naturalist, precum atunci când zicem: „sunt *rom* pentru că am pigmentul datorită cărora m-au categorizat alții ca fiind *țigan*”. Tocmai asta este ceea ce trebuie să refuzăm. Din nevoia de a te afirma, internalizezi categorizarea făcută de ceilalți, cu toată istoria acelei categorizări: excluziune, oprimare, rasism, ș.a.m.d. și nu, alternativ, să chestionezi mecanismele istorice și sociale care te-au categorizat astfel, în mod nedrept și dureros.

Câtă vreme alții ne categorizează, ne denumesc pe noi, e în dezavantajul nostru, e rasist. Similar, când noi încercăm să-i categorizăm pe alții, de exemplu, ca gagii, aplicăm sistemul pe care altminteri, îl respingem: suntem exclusiviști, intoleranți, eventual chiar rasiști. La unii activiști romi, în mod paradoxal, elementul exclusivist începe să domine. Vezi ultima dispută în care X și Y cred că toți românii sunt rasiști. Și care spun că eu, X,Y, fiind victimă, am dreptul să spun orice. Și aceste atitudini sunt forme, efecte, ale unei gândiri necritice, precum în toate pre-judecățile.

I.R.: În sensul acesta văd eu proiectul intelectual cu romi, emancipator, în sensul în care ajungi să îți depășești latura asta victimizantă, discursul victimizant, să ajungi să spui: „Uite, eu sunt mândru, pentru asta, asta, asta”.

N.G.: Aceasta este desigur e o atitudine personală, dar cum o elaborezi mai departe, în discuțiile care ocupă primul plan în activismul civic de acum. Cum interpretezi robia? Cum interpretezi deportarea? Cum interpretezi perioada Holocaustului? Cum interpretezi perioada sedentarizării sau perioada comunismului? Cum interpretezi situația din post comunism? Cum interpretezi simbolurile națiunii culturale a romilor, așa cum au fost ele lansate de Congresul de la Londra, din 1971: Ziua internațională a romilor, steagul romilor? Cum interpretezi romii care vin aici, în Italia? Migrația dinspre Estul spre Vestul Europei? Am observat că în discuția din seara asta, cu o anumită ironie, auto-critică, am spus că sunt vinovat pentru că am contribuit la discursul care prezintă pe toți romii ca fiind, preponderent, victime: ale rasismului, ale sărăciei, ș.a.m.d. Am înțeles asta mai bine de când sunt aici, în Italia; discursul ăsta justifică practica

asociațiilor filantropice, asistențialiste: trebuie să-i ajutăm pe nomazi pentru că-s săraci etc. Discursul și practica asta nu ajută la elaborarea unei „platforme emancipatorii a romilor”, în sensul în care zici tu. Sigur că și unora dintre romii veniți aici le convine să fie mereu ajutați, să fie percepuți ca victime. Mă opresc aici, nu vreau să simplific, discuția este ceva mai complexă. Revin la întrebarea ta: pe ce construiești încrederea în tine, pentru ca apoi să ai încredere în ceilalți? Ca să poți să generezi o relație de încredere în relațiile cu ceilalți, ai nevoie de încredere în tine. Și iarăși ne întoarcem la vorbele despre *pakiv*, *pakivalo*..., despre valori, reguli, preferințe și interdicții construite cultural, așa cum sunt unele dintre practicile culturale din „neamurile” de romi. E posibilă „traducerea” unora dintre aceste valori și practici culturale în limbajul și în activismul civic?

I.R.: Exact, schimbarea și emanciparea vor veni din interior.

N.G.: Dacă te bazezi pe auto-ură și pe auto victimizare nu poți să crești. În conversația sau discursul cu alții trebuie tot timpul să te cantonezi în statut de victimă, să te inventezi continuu ca victimă, să te proiectezi astfel, să faci din victimă o paradigmă politică sau din victimizare o unitate de măsură în care să analizezi lucrurile contemporane. Unul dintre mesajele pe care am vrut să le transmit în textul meu pentru proiectul „The Price of Roma Integration” este: „ca să te afirmi ca rom, nu trebuie tot timpul să te reinventezi ca victimă”, ca victimă a rasismului și a prejudecăților. Poți să fii rom și fără să fii victimă. Poți să fii rom și să îți asumi istoria romilor, istoria ta personală de rom fără să vezi numai trecutul de suferință. Până la urmă a fi rom este și o victorie, este o supraviețuire în istorie și deci e ceva care merită să fie celebrat. Sigur că da, asta nu înseamnă să negi perioadele și episoadele de oprimare, de persecuție, individuală și colectivă, sau să le pui între paranteze; dar trebuie să le situezi exact într-un context istoric, să le măsoari în raport cu alte forme de oprimare, dominare, exploatare...

I.R.: Rămâne ca un reper moral, modul în care ne raportăm la Holocaust, la deportări, la ce s-a întâmplat, să îl luăm ca un reper moral.

N.G.: Rămâne ca un reper moral, rămâne ca o chestie care trebuie documentată bine. Foarte multă lume vorbește despre Holocaust, fără să știe ce s-a întâmplat de fapt, adică deportarea romilor, fără să știe cum au fost deportați? Cine au fost deportați? Care au fost dinamica, mecanismul, politica, administrarea deportării? Altminteri, devine o lozincă. Să dau un exemplu, cu referință la interpretarea altui moment din istoria romilor. Prin august 2007, cred, am fost invitat la o reuniune a romilor adventiști, gabori; eram un „panel”, o activistă pentru drepturile romilor a făcut o prezentare despre robie. Colega mea a fost intrigată că audiența, romii gabori de pe lângă Târgu Mureș, nu prea au arătat interes pentru discursul nostru, al celor școliți la București. Apoi, am comentat între noi, protagoniștii întâlnirii:

cum să le vorbești unor romi gabori, din Transilvania, despre experiența lor istorică, de viață, ca despre robie, așa cum a fost situația juridică și socială a romilor din Țara Românească și din Moldova? Mulți dintre romii gabori au reușit tot timpul să își mențină o autonomie economică bazată pe antreprenoriat, au găsit o nișă pentru o formă sau alta de meșteșug și/sau de comerț; într-un fel, ei se cred că sunt „aristocrați” (ca avere și ca demnitate) în raport cu alți romi; sunt produși într-un mod demn, nu au nimic din oprirea țiganului, din complexul țiganului din cele două principate .

I.R.: Au reușit asta chiar și în perioada economiei socialiste, centralizate...

N.G.: Da. Dar revin la exemplul din istoriile locale. Ei sunt foarte mândri că sunt „gabori cu pălărie”. În interpretarea unora dintre ei, tineri și școliți, ei consideră că asta este un privilegiu primit și moștenit de la Gabor Bethlem, Principele Transilvaniei, că aveau voie să poarte pălărie de postav, în condițiile în care alții, precum țăranii români din Transilvania, nu aveau voie să poarte decât căciuli din blană de oaie. Aveau pălărie de postav în evul mediu când totul era codificat, ierarhizat; vestimentația era un privilegiu pe care l-au primit, spun liderii lor de opinie, de la principe, pentru că făceau cazane, arme. Sunt oameni care în personalitatea lor nu au internalizat prejudecata sau stereotipul sau discriminarea în felul în care am internalizat-o eu, născut în familie de țigani de vatră, descendenți ai robilor țigani din Câmpia Valahă. Deci, să le vorbești despre robie și să spui că romii în general, și deci și ei, romii gabori, au fost robi nu avea sens pentru ei. Noi încercăm să construim o istorie, generalizând sau „totalizând” experiența robiei la întreaga populație de romi, ignorând că statul României contemporane s-a constituit din niște provincii sau „țări” – Țara Românească, Țara Făgărașului, Țara Secuilor etc – care au avut istorii economice și sociale diferite. O istorie totalizatoare, totalizantă, este un drum către totalitarism, inclusiv în cazul romilor.

I.R.: Se poate spune același lucru despre Holocaust?

N.G.: Cum tratăm problema Holocaustului, în ce măsură o internalizăm în memoria noastră, construind o memorie, construind o identitate – din care persecuția și suferințele sunt momente importante – fără să ne victimizăm în eternitate? Eu am avut șansa să discut înainte de 1990 cu oameni care au fost deportați, când, în anii ăia, nu se puneau problema compensărilor. Și unii dintre ei, în discuția cu mine, au vrut să pună în evidență cum „s-au descurcat” chiar și în perioada aceea, cum au supraviețuit în timp ce alții mureau. Spun din memorie: „Noi am dus-o bine pe atunci, nu am murit, ba am dus-o mai bine, că uite am găsit magazin de alimente..., așa și am folosit pe alții, le-am luat și aurul...” Era o istorie orală

mult mai..., cum să îți spun..., nu era construită ideologic, cum tindem noi să o facem astăzi, fără să ne documentăm și să discutăm temeinic despre aceste momente istorice, deopotrivă complicate și delicate. Aceste opinii răzlețe, culese de mine, nu diminuează cu nimic gravitatea politicii de genocid practică de autoritățile din perioada anilor 1942-1944 față de romi, mai ales față de romii categorisiți ca „nomazi”. Dar, ascultând aceste opinii, eu cred că am înțeles mai bine una din rădăcinile stereotipurilor pe care unele grupuri de romi le au față de alte grupuri, care au trecut prin aceeași experiență traumatică a deportării; sau/și una din rădăcinile deosebiriilor dintre romii „foști nomazi” care au fost deportați în grup, și romii „de casă” sau „romanizați”, care au fost persecutați pe bază, să zicem numai puțin rasială și rasistă, dar individuală (cel puțin, la „suprafața” actelor administrative). Mama mea abia a scăpat de pericolul deportării (desfășurată, la Roșiorii de Vede, cu ocazia bălciului de 8 septembrie); asta în timp ce tatăl meu era soldat în armata română, pe toată perioada războiului; a venit acasă odată cu sfârșitul războiului, în primăvara lui 1945. Sunt aspecte delicate, nu putem vorbi cu ușurință, simplificator, despre acel moment istoric. Ce vreau să zic este că dacă am aprofunda această temă de documentare, de analiză, am putea eventual, să înțelegem mai bine de ce romii din grupuri diferite, din localități și zone diferite ale țării răspund în mod diferit la apelurile noastre, în prezent pentru „unitate etnică”, pentru auto-declararea ca romi etc. Memoria familiilor care au suportat și au supraviețuit deportării, s-a transmis generațiilor următoare, ajungând până în zilele noastre sub formă de reprezentări, de înțelesuri ale identității de „țigăni” sau de „rom de cutare neam” prin resorturi sufletești, de psihologie de grup, pe care noi, ca activiști pentru romi nu le cunoaștem bine. Din punctul meu de vedere o bună parte din activismul rom este cantonată, încă, această abordare globalizant-victimizatoare a romilor. Cum lucrezi cu ea? Cum o transformi în altceva? Câtă parte ocupă în viața noastră experiența de prejudecată, frustrări, dureri, umilințe, emoții... și apoi cum le prelucrezi în altceva, în sens emancipator, cum zici tu?

I.R.: Un fost profesor și un bun prieten, a cărui mod de gândire m-a influențat profund, mi-a pus următoarea întrebare: în istoria romilor sunt numeroase experiențe negative care dau o anumită coeziune grupului, te unești împotriva inamicului, dar care sunt aspectele pozitive ale acestei coeziuni? Răspunsul meu a fost bazat tot pe un argument istoric: într-un mediu ostil, romii au reușit să supraviețuiască secole, în timp ce alte popoare au dispărut. Fără să aibă un stat, fără să aibă biserică, fără anumite instituții care să îi protejeze, romii au reușit să supraviețuiască până în prezent. Acesta e un element istoric semnificativ, pozitiv pentru romi, de mândrie.

N.G.: Și? Cine au reușit: romii sau țiganii?

I.R.: Cred că de fapt ne prezentăm ca romi, nu poți prezenta ca țigani. Pentru că proiectul emancipator e acela de rom, proiectul emancipator nu e cel de țigan.

N.G.: Proiectul emancipator al cui? Cine e actorul politic care prezintă proiectul?

I.R.: Activiștii romi.

N.G.: Care sunt țigani. Majoritatea provenim dintre țigani, nu dintre romii „din neamuri”, tradiționali .

I.R.: Se definesc romi, se re-brand-uiesc ca romi.

N.G.: Asta vreau să spun, dar nu sunt neapărat recunoscuți ca romi „legitimi”.

I.R.: Aici nu e numai vorba de legitimitate. Când re-brand-uești ceva nu e vorba de legitimitate. Acea e o chestiune care dacă vrei să-i spunem așa, e de „public relations”, de manipulare. „Public relations”, pe vremea comuniștilor, era propagandă, deci în sensul acesta.

N.G.: Apropo, asta e ceea ce am vrut să spun cu întrebarea: „cine au reușit?” Eu socotesc, și asta e obsesia mea, că o parte din elita romilor, noi care îi reprezentăm politic-electoral pe romi, care influențăm discursul public, care influențăm simbolurile de individualizare și de reprezentare, suntem într-o criză profundă, pentru că suntem prea manipulatori, ba chiar de-a dreptul șmecheri. Succesul nostru, în lumea neromilor, ne-a deconectat de lumea romilor. Nu avem un limbaj comun cu ei, cu romii „din neamuri”, din comunități locale; și atunci, mai multă lume s-a prins de chestia asta, și de aici reinventarea liderilor tradiționali: bulibașă, crisinitori, vaida etc.

I.R.: Unul din factorii care explică ineficiența activiștilor romi în controlul, autocontrolul comunității e legat și de situația paradoxală în care, prin mijloace democratice, vrei să schimbi, să transformi o societate, o comunitate care e profund nedemocratică.

N.G.: Cum spune Andras Biro în textul lui, comunitatea etnică, bazată pe rudenie, este premodernă, este ierarhică, este patriarhală. Nu poți fi democratic într-o societate de tip feudal. Noi, Andras, eu... credem că prin asociațiile civice crezi premisele unui comportament democratic, o alfabetizare într-ale democrației.

I.R.: Corect. Și crezi anumite reflexe și obiceiuri care pot fi transferate în sfera politică.

N.G.: Chiar și în acele comunități care nu au avut o astfel de practică, care sunt dominate?

I.R.: Din păcate, ce am putut constata este că organizațiile romilor sunt departe de a îndeplini aceasta funcție.

N.G.: Insuccesul nostru sau eșecul nostru vine și datorită unui succes pe care l-am avut. Noi am avut un succes mai rapid și sigur, reconfortant, în lumea neromilor: în instituții guvernamentale, în partide politice, în fundații, organizații internaționale ș.a.m.d. Energia noastră a fost captată în direcția respectivă unde succesul a fost mai facil. Eu, ca persoană, am o răspundere în acest sens, pentru că am ilustrat un „model de rol”, de exemplu, prin activitatea de „lobby” pe lângă organizațiile inter-guvernamentale. Dar nu am reușit să ne punem ideile, reușitele la nivel internațional, în practicile la nivel local; o parte dintre noi ne-am deconectat de comunitățile de romi, care continuă să fie dominate de lideri cu practici nedemocratice, autoritare, uneori de-a dreptul infracționale. Noi ca activiști de succes nu putem să comunicăm cu acești lideri.

I.R.: Și nouă, activiștilor romi, ne-a convenit situația, ne-am autoiluzionat: „vai, ce importanți suntem noi că ne bagă instituțiile acestea ale neromilor în seamă”.

N.G.: Asta vine și datorită faptului că noi am fost mult mai ușor recunoscuți ca romi de către aceste audiențe decât în comunități, mai ales că acolo nu puteai, nu aveai cum să te legitimezi ca rom în comunitatea de romi. Sunt câteva criterii pe care noi nu le îndeplinim. Aici a fost fuga noastră către lumea unde am avut succes și unde ne-am putut prezenta și unde am fost acceptați ca romi, ca interlocutori fără ca să ne întrebe nimeni: „Da de ce sunteți voi romi?” „Suntem romi pentru că așa vreau eu”. „Ei dacă așa vrei tu... Ești Mister rom, ești Madame romni, ești Signor nomado, te bag în seamă, dar te folosesc. Te folosesc pentru că așa cum ești tu rom, pot să fiu și eu rom.”

I.R.: Practic acest lucru s-a întâmplat.

N.G.: Asta vreau să spun. Nu avem un criteriu clar de apartenență și de excludere. Oricine ar fi vrut ar fi putut să devină rom.

I.R.: Am fost folosiți și pe chestiunea aceasta pentru că și ei la rândul lor aveau nevoie de o legitimare, de o justificare, s-au folosit de noi, noi la rândul lor de ei, da.

N.G.: Și dacă poți avea acces la resurse jucând cartea romilor e bine, pentru că la un moment dat toți suntem romi. Poate reușim mai bine în faza următoare a procesului de emancipare a romilor, de construcție etno-politică, de auto-determinare a romilor ca popor politic. Nu am ajuns, încă, să avem cele 1000 de asociații civice ale romilor și nici „federarea” lor pe un interes clar definit și agreat printr-o „platformă” comună, printr-un „contract social” explicit formulat, printr-un „tratată de pace” între noi, în primul rând, dar și cu societatea europeană, inclusiv cea din România. Avem însă în România, în acest moment, cel puțin 1000 de persoane care acționează zilnic în asociații, în formațiuni electorale (cu plusurile și

minusurile acestora), în administrație publică, în unități școlare etc. Problema denumirii de romi versus țigani s-ar putea să revină „pe tapet” în perioada următoare. Această controversă nu s-a încheiat prin respingerea inițiativei d-lui Prigoană, prin „artificii” de procedură parlamentară. Dacă această discuție va izbucni din nou, atunci încerc să îmi închipui cum ar fi un protest al celor 1000 de activiști romi și al cetățenilor activi din alte segmente și straturi ale societății, ale statului de drept din România: majorități și minorități din diferite grupuri etnice, intelectuali și funcționari din administrația publică, activiștii din societatea civilă a României și de ce nu, din alte țări. Pe lângă protestele (devenite cam „de rutină”) afișate prin conferințe de presă, dezbateri de seminar, mesaje pe internet, am putea să ne imaginăm o mobilizare civică cu strigătul: „Revoltați-vă și veți fi liberi!” Imaginându-mi un astfel de moment, visând la el, aș zice: Da, *et in Arcadia ego...* și eu sunt rrom, am devenit rrom!

Bă, de ce ești tu țigan?²²⁵

Nicolae s-a născut cu un an înainte ca România să devină republică socialistă (populară, notă V.I.), în 1946, pe 12 noiembrie, la Roșiorii de Vede, un orașel din județul Teleorman, la 120 de kilometri de București. De mic a simțit că e diferit, și a interiorizat diferențele între „țigani buni” și „țigani răi”, comparație pe care o auzea adesea de la mama. Familia lui Anghel Țiganu, așa cum i se spunea tatălui – un șofer cunoscut în oraș, care lucra în piață – făcea parte din „țigani buni”. Aveau ce să pună pe masă și trăiau chiar mai bine decât unele familii de români de pe stradă.

Mama, Florica, îi spunea tot timpul fiului să nu vorbească și să nu se joace cu „țigani răi”, cei de la marginea străzii, săraci, murdari, care uneori dormeau pe-o saltea afară. Nicolae trebuia să fie curat, bine crescut, să nu se amestece cu ei.

Când avea 5-6 ani, se plimba prin fața curților românilor mai săraci și copiii începeau să-i strige: „Ga-ga, cioară, țigane!”. A fost prima oară când s-a simțit discriminat, dar nu și ultima când a auzit astfel de vorbe. Mamei îi plăcea să se îmbrace frumos, „ca o cucoană”, iar când trecea cu copiii pe stradă le auzea pe femei comentând: „Ga-ga, cioară, poți să te îmbraci în aur, că tot țigancă rămâi”.

---

²²⁵ Textul a apărut în revista DoR (Doar o Revistă) nr 12, în iunie 2013 sub semnătura ziaristei Oana Radu, apoi republicat, în august, după decesul lui Nicolae Gheorghe. Am adăugat minime note de subsol, acolo unde a fost cazul.

Dorința mamei de-a scăpa de povara etniei venea și dintr-o întâmplare pe care i-o repeta adesea fiului: în '42 a fost prinsă într-unul din valurile de deportare a romilor în Transnistria orchestrate de mareșalul Antonescu. Argumentul lui Antonescu pentru evacuarea a 25.000 de romi, adică 12% din totalul populației rromer, era că sunt „nomazi, nemobilizabili și periculoși ordinii publice”. La un bâlci, când soțul era plecat pe front, mama, împreună cu o nepoată cu un ten mai închis, a fost aproape de a fi pusă de jandarmi în lotul de deportare. A avut noroc și a scăpat, pentru că un localnic cu influență a recunoscut-o ca fiind soția lui Anghel.

După instaurarea comunismului romii nu au mai fost priviți ca o problemă etnică, ci mai degrabă ca una socială. Dacă pentru majoritate doctrina cerea uniformizare socială, pentru romi voia asimilare. În '48, autoritățile au trecut la o politică forțată de sedentarizare a romilor nomazi: au fost recenzate șatre, iar oamenii înregistrați la biroul de evidență a populației. Problema țiganilor din Republica Populară Română, un document redactat un an mai târziu în Comitetul Central al PCR, arăta că romii încadrați în muncă, care vorbesc română și-și trimit copiii la școală, nu sunt o preocupare decât în măsura ridicării nivelului lor cultural. Asta înțelegea partidul prin asimilarea romilor, de care s-au și folosit pentru a strânge puterea populară. Unii romi fără școală au fost angajați în aparatul de partid, armată, miliție și securitate; în unele comune unii au devenit chiar primari. Era o aplicare a logicii luptei de clasă prin promovarea categoriilor sărace la putere, care a provocat, mai târziu, tensiuni.

Când a început școala, Nicolae a descoperit o lume fascinantă. Adora să citească, iar profesorii îl plăceau și îi recunoșteau abilitățile. Numai că, la joacă sau în pauze, îi tot spuneau „țigan”. Se simțea urât, i se părea că e prea închis la culoare și nu-i plăcea că are buzele groase – motivul pentru care unul din colegii cu care era în competiție îl poreclise „7 kilograme de buze”.

Pe la 9 ani, Nicolae s-a mutat cu părinții și cele două surori în Capitală. În noul cartier se juca cu copiii români și, pentru că era cel mai mare dintre ei, devenise lider. La un moment dat, în gașcă a apărut un copil mai mare care îi spunea „țigan” și, uneori, îl lua la bătaie. Era atât de umilitor încât Nicolae ar fi făcut orice să nu se mai întâlnească cu el. Părinții i-au cerut tot timpul să ia note bune, și a luat: premiul I, în fiecare an, în afară de clasa a IV-a. Mama a vrut ca Nicolae să învețe și un instrument muzical și i-a cumpărat un acordeon. La rugămintele ei, a învățat și cânta bine, dar ura instrumentul. Acordeonul îl făcea să se simtă captiv identității de care încerca să scape. A început să se-ntrebe: „Chiar ăsta e destinul meu, să fiu țigan?”.

Când a terminat gimnaziul, tatăl i-a sugerat să-și găsească o meserie practică, cum făcuse el cu șoferia, iar mama voia școala de muzică. Nicolae însă devora la bibliotecă literatură rusă și se uita la filme sovietice. Voia să scape de acasă, așa că a hotărât să se înscrie la liceul militar din Câmpulung Moldovenesc. Acolo, colegii l-au poreclit „africanul”. Dar Nicolae învăța mai repede decât ceilalți și după două luni a devenit asistentul comandantului de pluton și printre cei mai buni membri ai Uniunii Tineretului Comunist. Era un adolescent atașat de doctrina marxistă, de ideea „omului nou”, altruist, muncitor, dornic să-și sacrifice viața pentru cauza binelui comun.

Ideea universalistă a unei lumi egale era și o eliberare parțială de eticheta de „țigan”, care continua să-l frământa. Era în 1965, avea 18 ani, și tocmai terminase liceul. Era la școala de ofițeri de infanterie de la Sibiu, unde se împrietenise cu un coleg dintr-un sat de pe lângă Târgu-Neamț. Într-o vacanță, au făcut amândoi o plimbare cu bicicletele până la mănăstirile Neamț și Agapia și, într-un popas, un târgoveț roșu la față a ieșit dintr-o cârciumă și, văzându-l, l-a întrebat: „Bă, de ce ești tu țigan?”²²⁶

Pe cât de simplă e întrebarea, pe atât de imposibil i-a fost lui Nicolae să răspundă. A rămas perplex când a auzit-o și n-a știut ce să răspundă. A suferit profund în ziua aceea, mai ales că incidentul se întâmplase și de față cu colegul lui, care nu-i știa etnia. A început să se întrebe după ce repere s-a orientat omul acela de l-a identificat ca țigan – și-a amintit Nicolae peste ani, într-un interviu dat sociologului Iulius Rostaș. De ce primul care hotărăște că el este țigan este un altul, și nu el? Eu sunt țigan pentru că mă identifică cineva din afară, cu voia sau fără voia mea, sau pentru că vreau eu? Iar dacă vreau, sunt țigan pentru că vreau sau doar pentru că am internalizat percepția lui? Nu doar atunci, ci în toți anii care au trecut.

De aceea, așa cum face pe stradă în Salerno, a căutat ani de zile răspunsurile altora, sperând să-l înțeleagă mai bine pe-al lui. A făcut-o în anii '70-'80, ca sociolog, când a studiat comunități de romi, alături de care a și locuit; când le-a făcut arborele genealogic; când a învățat limba romani, pe care nu a vorbit-o niciodată când era mic. A făcut-o în anii '90, ca

---

²²⁶ Neacceptarea identității, ca ură de sine, este din copilărie, cum se vede și din mărturisirile din text, a fost și un motiv în alegerea carierei militare, ca zonă neutră etnic, construită pe reguli și putere (cele două mari obsesii ale sale). Evocarea peripeției din 1965 este o „strategie victimară” de evitare a traumei uciderii din culpă a unui coleg, la școala de ofițeri, fapt care l-a și silit să renunțe la cariera militară. Va fi catastrofa care-i va determina personalitatea. În rest, este de luat în calcul 1968, prin cele două mari evenimente care au avut loc, determinante pentru drumul intelectualului. Invazia Cehoslovaciei de către țările comuniste, cu excepția României, fapt care i-a adus admirația și azeziunea la PCR, și Revolta studenților sorbonarzi, instigați de stânga maoistă franceză (inspirați de modelul chinez al schimbării elitelor, conform ideologiei lui Mao Zhedong.

activist în mișcarea civică a romilor, a cărui principal inițiator este, când a învățat tineri romi să facă teren, să ia interviuri, să găsească idei de cum ar putea schimba viețile celor din comunități sărace și apoi să le transforme în proiecte. A făcut-o în anii 2000, ca expert internațional pentru Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE), când a cercetat cum se poartă alte țări cu minoritățile rome. O face din 2008 încoace, ca outsider, când vorbește de o reinventare a activismului civic, de un discurs în care romii să nu mai apară ca victime perpetue ale discriminării, ci mai degrabă să fie încurajați să devină cetățeni, cu viețile în propriile mâini.

După școala militară, spre supărarea tatălui, Nicolae a dat examen la secția Sociologie din cadrul Facultății de Filosofie a Universității din București. În facultate, își petrecea zilele în bibliotecă și avea cel mai mare bagaj de lecturi. Pentru că era cel mai bun, a devenit președintele Asociației studenților comuniști din facultate. Nu-i băga în seamă pe alți student romi, avea o iubită româncă și evita discuțiile despre etnie, chiar și în familie. A absolvit facultatea în 1972 ca șef de promoție. Avea media 10,50 – cele 50 de sutimi erau un punctaj onorific pentru prestația în asociația studenților comuniști.

În timp ce-și pregătea examenul pentru doctoratul în antropologie socială, s-a îndrăgostit de munca sociologului francez Émile Durkheim și de cea a antropologului Claude Lévi-Strauss și a început să-și dorească să iasă pe teren și să facă genealogia unui comunități, așa cum făcuse Lévi-Strauss cu băștinașii din Amazon²²⁷.

---

²²⁷ „Antropologia structurală” (1958) pe care o evocă și în alte locuri, a fost tradusă în românește abia în 1978, când deja Lévi-Strauss renunțase la metoda structuralistă, considerată a fi mai mult sociologică decât antropologică, deși tocmai scoaterea istoriei din memorie, ca relativism, a fost falimentul metodei cercetării. Mai sigur că Nicolae Gheorghe se referă la fermecătoarele „Tropice triste” (1968) și „Gândirea sălbatică” (1970), care fuseseră deja traduse în românește, deși apărute în perioada de după război și Holocaust, ca relativizare a distanței civilizată-primitiv, pe care antropologia a instrumentalizat-o până la inginerie socială și crimă. Relativizarea lui Lévi-Strauss, de bun simț, este și cronică anunțată a morții antropologiei (a se vedea *Race et histoire*, 1952), o inutilă narațiune, jurnale de călătorii exotice la primitivi. Momentan, nu știm dacă Nicolae Gheorghe a scris ceva despre semi-nomazii pe care i-a frecventat în acei ani, dar - din contexte - apare evident că a fost o experiență negativă, în care nu s-a regăsit, care amintește uneori de rasismul lui Malinovski, cel din *Jurnalul personal*, pentru care subiecții erau „ciori”, „sălbatici” etc. Școala de sociologie românească, reînființată în generația lui Nicolae Gheorghe (apoi desființată) încerca să-și găsească o direcție, iar structuralismul, ca sociologie marxistă, corespundea obsesiilor naționalismului sociologic românesc. De altfel, *Platforma PCR Integrarea țiganilor* (1976/7-1983) a făcut parte dintr-o cercetare mai largă, de studiere a specificității comunismului românesc, coordonată de Vasile Caramela. Deși rezultatele sunt discutabile și au dus la revolta lui Nicolae Gheorghe din 1982, au fost fundamentul pe care s-a constituit gândirea modernă a problematicei rome, al cărei întemeietor merituos este.

Tot atunci, citind *Un veac de singurătate*, a rămas marcat de Melchiade, „un țigan cu o înțelepciune universală”²²⁸. Lecturile și faptul că într-o zi, la puțin timp după ce a terminat facultatea, a auzit în casa părinților o melodie lăutărească cântată de Romica Puceanu, l-au făcut să se întrebe ce să facă cu partea de țigan din el.

De aceea, când în prima lui slujbă ca sociolog la centrul de cercetări al Academiei Române a găsit într-un târg din județul Sibiu o comunitate de romi corturari, cu plete, barbă, căruțe, care vindeau porci și cai, s-a gândit să facă o lucrare antropologică despre ei.

În decembrie '74, de Sfântul Nicolae, a început terenul în comunitatea din Brateiu, unde a stat prima oară o săptămână. Oamenii l-au privit suspicios, le era frică, dar legitimația de sociolog deschidea orice ușă, întâi la primar, și apoi în comunitate. A început să-i învețe pe nume și să le facă arborele genealogic, cum citise în Lévi-Strauss. Oamenii se amuzau când le punea zeci de întrebări și mai ales când vedeau că le știe numele și neamurile din care se trag. După o vreme, când le-a spus că și el este țigan, unii l-au crezut, alții nu, dar aveau încredere în sociologul nebun care voia să scrie o carte despre ei²²⁹.

Romii de aici i-au vorbit de bulibașa țiganilor din Sibiu, Ion Cioabă, zis Pițu. Așa a ajuns în cartierul Turnișor, unde a fost primit fără prea multe suspiciuni. În familia de romi căldărari a lui Cioabă, Nicolae a învățat limba romani. Îi simțea superiori, „aristocrați” în comparație cu ambiguitatea etnică în care crescuse. Lui Nicolae i s-a spus că nu e bine să fii țigan, pe când căldărarii se mândreau cu asta. Era o familie înstărită, care reușise să combine comerțul cu aur cu imaginea tradițională – fuste lungi, codițe împletite și salbe la gât. Erau romii tradiționali autentici, care trăiau într-o lume în care respectul față de clan primează: în fața celor care sunt gadjo (neromi), a autorităților, a societății în ansamblu. Aici, ierarhia legată de vârstă sau de sex era clară; căsătoria trebuie să aibă loc devreme pentru că este o formă de statut. Pentru ei, Nicolae era bizar și neterminat – un bărbat la aproape 30 de ani, neînsurat. El învăța din casa familiei Cioabă despre cultura romilor, iar Pițu îl folosea ca pe un fel de secretar particular care

---

²²⁸ *Un veac de singurătate* (1967) este o exemplificare a gândirii magice, oculte, opusă gândirii culte sau inculte, ca realism magic, pe care gândirea lui Nicolae Gheorghe despre romii tradiționali o presupune similară „gândirii sălbatice” descrise de Lévi-Strauss (nu exista o deosebire de funcționare mentală între primitivi și civilizați), ci de alegere. În carte, timp de 100 de ani o familie plonjează în sexualizarea frustrării, până la auto-distrugerea finală. E o versune laică a „teologiei eliberării” (marxismului mistic), a freudo-marxismului, ca extincție a marxismului, pentru care alienarea omului nu este doar conflictul dintre bogați și săraci, ci și cel al libertății/ eliberării sexuale (Georg Lukacs, ca Ministru al Educației, a propus libertatea sexuală în școli).

²²⁹ E de sperat că moștenitorii documentelor sale vor publica rezultatul acestei încercări

scria adesea memorii către instituții pentru a recupera aurul familiei, care începuse să fie confiscate de miliție. Cioabă avea de pe atunci legături strânse cu securitatea, o umbră care s-a răsfrânt peste ani asupra trecutului lui Nicolae și despre care ezită să vorbească²³⁰

Curiozitatea pentru romi s-a transformat în câțiva ani într-o obsesie care a început să-i ocupe mare parte din timp și din salariu, pe care-l cheltuia aproape în întregime pe deplasări. Voia să vadă cât mai multe comunități, cât mai multă diversitate. Una dintre soluțiile de compromis a fost să predea socialism științific în școli și licee.

Deplasările îi erau plătite de UTC și, după ce preda, se ducea pe teren. A vizitat satele din Țara Făgărașului, a fost la romii gabori din Târgu Mureș, dar și la cei din Târgu Jiu și Vâlcea. Pentru că nu știa foarte bine limba romani și dialectele ei diferite, intra în casele oamenilor cu recomandări audio de la Cioabă sau alți lideri.

După ce în 1976 autoritățile creaseră comitete locale care să studieze problema „integrării țiganilor”, Nicolae a început să lucreze îndeaproape cu ele. Pe-atunci își lăsase plete din dorința de a semăna cu romii corturari pe care-i studia și ale căror haine le împrumuta când era pe teren. Înaintea unei întâlniri, un secretar de partid l-a prezentat „tovarășul Nicolae Gheorghe pe linie de țigani”. În aceeași perioadă, cunoscuse sociologi francezi și americani care-i apreciau munca, și se căsătorise cu Georgeta, o colegă sociolog româncă.

Sistemul a început să-l respingă după '80, când comunismul nu mai avea față umană pentru nimeni. Era o perioadă când era bine să fii un român supus și atât, nu să pendulezi între țigan, intelectual și activist de partid. După ce în 1981, la un congres internațional, a spus că romii sunt o minoritate balcanică nerecunoscută, șeful i-a interzis să se mai ocupe de „problema romilor”.

La sfârșitul anilor '70, erau în jur de 240.000 de romi în țară. Ceea ce înțelesese Nicolae din anii de teren era că romii trăiesc extrem de divers, vorbesc dialecte diferite, au meserii diferite, obiceiuri, istorii locale și chiar relații diferite cu neromii. Ar fi vrut să creeze o asociație de voluntari, o modalitate prin care romii să afle unii de alții, să se ajute. S-ar fi simțit mai bine să facă asta din poziția de cercetător decât din cea de unul de-al lor, fiindcă nu voia să fie perceput ca un viitor om politic. Asta i-a spus în 1979 antropologului american Sam Beck, care a scris mai târziu că Nicolae voia să spargă constrângerile comunismului, dar s-o facă din interiorul sistemului. Chiar dacă petrecea mult timp prin comunități de romi, nu s-a

---

²³⁰ Dosarul de urmărit al Securității a fost publicat de istoricul Manuela Marin, *Rromii și regimul comunist din România. Marginalizare, Integrare și opoziție*, ed, Mega, 2018, în două volume masive (peste 1100 de pagini, cu multe fotografii).

regăsit pe deplin în niciuna dintre ele. Una dintre certitudinile pe care le avea **pe atunci** era că e sociolog. Deși începuse s-o facă, nu-i era ușor să spună că e „țigan”, cu siguranță nu la fel de ușor pe cât îi era să se prezinte străinilor ca gypsy. A doua certitudine era că își găsisse **o cauză**²³¹ în care credea și pentru care voia să lupte.

La începutul anilor '90, Nicolae era arhi-prezent: expert la comisia pentru minorități naționale, investigator în satele unde romii erau persecutați, sursă în articole din The New York Times, vorbitor în conferințe internaționale. În rolul de expert în cadrul consiliului provizoriu de uniune națională, a ajutat la redactarea articolelor despre minorități în noua Constituție. Soluția găsită atunci a fost ca fiecare minoritate națională să aibă dreptul la un parlamentar, indiferent de câte voturi obțin. Lui Nicolae, lumea politică nou formată și aglomerată brusc de partide etnice îi părea înghețată, învăluită de intrigi, denunțuri, acuzații în presă.

Nici politicienii apăruiți peste noapte nu-l aveau la suflet: nu era nici rom, nici român, era prea educat, prea băgat în seamă de străini. „Eram străin pentru că trăiam din cărți”, spune Nicolae. „Fiind educat cum sunt educat am sentimentul unei valori generale, nu am loialitatea față de clan”. În timp ce alți lideri vorbeau de unitatea unei singure formațiuni etnice-electorale, Nicolae visa la o structură care să reprezinte 1.000 de asociații civice. (Unii activiști îi reproșează și acum că nu a intrat în politică, lăsând locul personajelor pitorești care au ajuns să vorbească despre romi în ultimii 20 de ani – de la Regele Cioabă sau Împăratul Iulian, până la Mădălin Voicu.) Dar Nicolae nu voia o asociere politic-etnică, pentru că nu credea și nu crede că etnia ar trebui privită ca un dat natural, ci trebuie mai degrabă construită. În plus, era trecut de 40 de ani și știa că nu poate conduce și din cauza trecutului în sistemul comunist, și pentru că nu credea că este cu adevărat rom, nu suficient cât să conducă o minoritate națională. Nu trăia cultura romilor, nu vorbea romani ca limbă maternă, nu fusese căsătorit cu o femeie romă, nu era parte a unui clan.

---

²³¹ Între 1981-1990, pe perioada interdicției de a se mai ocupa de problematica rromă, aproape un deceniu, lipsesc datele. Este urmărit de Securitate, reuniunea cvasi-religioasă a rromilor căldărari de la Costești/ Vâlcea este desființată (1983), Ion Cioabă, colaborator al Securității este arestat (1987) apoi i se permite să emigreze în Statele Unite (de unde va reveni în 1990). În fine, în timpul Revoluției Nicolae Gheorghe este arestat în sediul CC ca terorist (securist), apoi eliberat, pentru ca, mai apoi, să continue, la Primăria Capitalei. În perioada ianuarie-mai va fi expert pentru rromi în CPUN, deja în conflict cu criteriile și decizia numirii celor 3 parlamentari rromi (Cioabă, pentru nomazi, Bobu, pentru rromii de vatră, Szomantz, pentru rromii maghiari). În mai 1990 va fi înlocuit (eliminat) de parlamentarul rrom Bobu, dar structura pentru minorități se va reformula, după alegerile din 20 mai 1990, și postul va fi desființat. Va fi reînființat în Ministerul Culturii/ Departamentul Minorități și ocupat de Vasile Ionescu.

Între timp, revoluția și ieșirea din comunism au venit cu noi provocări. În România, din decembrie 1989 și până în 1997, în peste 30 de conflicte interetnice între români și romi, au ars aproape 300 de case și au murit 10 romi, iar astea sunt cazurile documentate. Revoltător a fost că în multe dintre cazuri poliția nu a intervenit. Tumultul interetnic și deschiderea granițelor au făcut ca sute de familii de romi din Polonia, Iugoslavia, Bulgaria și România să emigreze în Germania sau Italia, căutând o viață mai bună. În timp ce autoritățile europene declarau că romii emigrează ca orice alți refugiați, pentru oportunități economice, liderii romi de atunci, printre care și Nicolae, explicau presei internaționale că mulți dintre ei pleacă pentru că în Europa de Est sunt victimele discriminării.

Sociologul s-a transformat în activist tocmai din cauza atmosferei tensionate. Totul a început în comuna Mihail Kogălniceanu, din județul Constanța, în toamna lui '90, când 32 de case ale romilor au fost incendiate de români. Nicolae a strigat atunci „discriminare”, „pogrom”, „rasism”. Era instrumentul prin care putea exercita presiune asupra autorităților, putea găsi finanțări pentru a reconstrui casele arse și putea pune problema romilor pe agenda națională și europeană.

„Fii atent, Nicolae, că exagerezi”, l-a atenționat Cioabă, reproșându-i că așteaptă un conflict ca să-și găsească de lucru. Pentru Cioabă și ceilalți lideri de atunci, insistența cu care Nicolae făcea acuzații de rasism era o activitate „anti-românească”. De-asta l-au răpit în '91 de pe stradă și l-au dus într-un ARO într-o pădure din Bolintin, unde i-au spus că-l vor spânzura. Din pădure, unde nu s-a întâmplat nicio spânzurare, au plecat spre Râmnicu Vâlcea. Ajunși la casa unui fost parlamentar rom, Octavian Stoica, l-au supus unui cris romano – judecată țigănească – la care au asistat și Cioabă și fiica lui. Partenera de viață a lui Nicolae, Ina (de Georgeta divorțase în anii '80), a aflat de răpire și a alertat autoritățile, care a doua zi l-au eliberat. Nu a făcut însă plângere, pentru că, spune el, știa că e un joc de putere și nu a vrut să fie și mai ne-rom decât era considerat.²³² [9]

---

²³² Au fost mai multe motive, cel al răpirii fiind argumentat de cei 60.000 de dolari din contul Federației Etnice a Rromilor, care - se considera - trebuiau cheltuiți după criterii stabilite în comun, de Consiliul Director al FER, nu decise de Secretariatul FER, format din Nicolae Gheorghe, Vasile Burtea (suspendat), Ivan Gheorghe și Vasile Ionescu. În fapt, conflictul era între variile forme de elite în competiție de putere. Separarea acestora se va face în anul următor, 1992, liderii tradiționali acceptându-l pe Cioabă ca rege, liderii politici organizându-se în Partida Rromilor, FER urmând să fie o umbrelă a sectorului ONG. În 1993, Nicolae Gheorghe este eliminat din poziția de vicepreședinte al Uniunii Internaționale a Rromilor, fapt care precipită lucrurile, FER, împreună cu Institutul de Sociologia și Centrul pentru Rromi al Universității din Sorbona creînd Romani CRISS, ca Centru de Intervenție Socială și Studii (doar cu numele), separându-se și de sectorul ONG.

În arena internațională, Nicolae a devenit vocea minorității rome din România și a reușit, alături de alți lideri din Balcani, să prezinte romii în fața organizațiilor internaționale ca pe o minoritate izolată, discriminată de secole de sclavie, de politica nazistă, de regimurile naționaliste, care are nevoie de ajutor să iasă din periferii și să devină responsabili. În 1992, Protection of Roma (gypsies), rezoluție a subcomisiei pentru drepturile omului a Națiunilor Unite²³³ – document la care a contribuit și Nicolae – cerea statelor membre să adopte toate măsurile pentru a elimina discriminarea împotriva romilor. Până și mama, care în anii '70-'80 îi spunea că-și pierde timpul, începuse să accepte activismul fiului.

În 1993, Nicolae a pornit organizația Centrul Romilor pentru Intervenție Socială Romani Criss și, implicit, o școală de activiști pentru drepturile omului. Au urmat proiecte de alfabetizare, de înscriere a copiilor în școli, programe de mediere sanitară și educațională. Mai mulți romi au fost instruiți să medieze, de exemplu, relația dintre părinți și școală – când și cum trebuie înscris copilul, ce acte se cer, de ce educația este importantă – sau între oameni și medicii din comunitate. Așa s-au prevenit sau au fost rezolvate situații cu care nici școala, nici sistemul de sănătate nu voiau să-și bată capul, considerând că nu e rolul lor să le explice familiilor rome ce li se întâmplă și ce drepturi au. (Programul de mediere sanitară a avut un asemenea succes încât a fost adoptat de guvern și exportat și în Serbia și Moldova. În ultimii ani, din cauza crizei economice, posturile de medieri au fost primele la care autoritățile locale au renunțat.) Succesele organizației lui Nicolae au fost premiate de Human Rights Watch, de Uniunea Europeană și SUA, și de guvernul francez, dar uneori păleau în fața ostilității continue a majoritarilor față de romi, ostilitate îndreptățită uneori de realitatea pe care o trăia și el pe teren.

În 1993, Romani Criss a început un proiect care ajuta financiar și profesional mai multe comunități de romi din țară să-și deschidă mici afaceri. Cei care primeau bani ar fi trebuit să facă profit și să înapoieze banii primiți fără dobândă, creându-se astfel un fond, din care alte și alte comunități să se dezvolte. Nicolae visa la 200 de mici afaceri și, timp de șase ani, folosind donații de la organizații internaționale, a finanțat proiecte în valoare de 600.000 de mărci germane. A fost un proiect ambițios și un eșec pe măsură²³⁴. [11] S-au făcut planuri pentru ateliere de cărămidărie, de bolțari, de tăbăcit piei, de împletituri, de metalurgie; singura condiție era să

---

²³³ Resolution 65/1993 by the UN Commission on Human Rights.

²³⁴ În pofida sfaturilor, Nicolae Gheorghe s-a încapățânat să coordoneze acest program, fără minime cunoștințe de management. De o inocență incredibilă, citea **Partea blestemată** (Bataille) pentru a înțelege spiritul economic rrom „încorporat” și pentru a-și testa ideologia mutualismului libertarian. Or Pakiv-ul, ca onestitate în afaceri, nu se bazează pe gentlemen agreement (onoare), ci pe frica de consecințe, de coerciție, care poate afecta întregul clan.

se asocieze. Prea puține au avut activitate, și mai puține profit. În timpul vizitelor de monitorizare, localnicii găseau scuze: ba că nu găsesc cheia unde țin materia primă, ba că li s-a îmbolnăvit o rudă, ba promiteau că vor începe în curând, ba acuzau că sunt exploatați.

Nicolae s-a simțit păcălit și perceput ca un nerom de către romi, când crezuse că stabilise nu doar un contract pe hârtie, dar și unul moral, bazat pe pakiv (încredere). „Am văzut un caracter al romilor pe care eu nu-l știam, care poate se practică în familie, în clan, dar nu în relație cu unii ca Criss sau Nicolae Gheorghe, perceput ca un nerom, ca un gadjo. Regula de bază cu un gadjo este să-l păcălești, nu este să-ți păstrezi cuvântul”. A simțit atunci o falie între misiunea activistului civic și romul tradițional. Ca activist, crezi într-o justiție universală, ești împotriva mariajului timpuriu, crezi că educația este un drept al omului, vrei ca cei cărora tu le faci bine să se poarte corect cu tine, pentru un bine general. În schimb, regula clanului spune că familia și cum să te descurci primează în fața oricui, pentru că istoria te-a învățat că trebuie să supraviețuiești și uneori, pentru a face asta, trebuie să-i înșeli pe alții, pentru că și tu ai fost o dată înșelat. A început să-l obsedeze gândul că cele două lumi pot fi totuși cumva reconciliate. Poate dacă între o societate ideală, în care toți sunt egali în fața legii, și lumea ierarhică și suspicioasă a comunităților tradiționale, ar exista o cale de comunicare, și dilema lui identitară și-ar găsi o rezolvare.

Nicolae nu era un bun manager și în niciun caz un șef darnic, dar a strâns o mulțime de oameni tineri în jurul lui la Romani Criss. Începea mai multe proiecte în același timp și, ca atare, dădea și celorlalți mult de lucru. Când organizația era într-un sediu de apartament, pentru că nu mai găsea niciun loc disponibil ca să lucreze, a lucrat în baie, unde a scris un proiect, care a și fost finanțat. Mulți și-l amintesc cu ștampila și borseta cu bani agățate de gât. La pieptul lui se ținea bugetul organizației. Îi plăcea să primească documente ordonate și întotdeauna la timp, altfel pedeapsa era scăderea sau întârzierea salariului. Când le spunea angajaților, rar, că au făcut ceva bine, era sărbătoare. Sărbătoare era și când pleca din țară, și toți răsuflau ușurați. Pleca, venea, pleca, venea. Stilul lui de viață i-a făcut să adopte denumirea de „gitan agité”, după cum îi zisese odată un francez.

În 1999, când a preluat conducerea biroului pentru romi al OSCE, Nicolae s-a mutat cu familia la Varșovia. Acolo s-a ocupat de problema romilor din sud-estul Europei care căutau azil în Vest, acuzând discriminarea și condițiile grele din statele de origine. Între 1997 și 2005, între 12.000 și 15.000 de romi au plecat din Europa de Est. Primii care au cerut azil au fost slovacii și cehii, urmați de polonezi, bulgari și români. La cererile de azil, unele guverne au reacționat dur: Canada a impus vize; guvernul britanic a stabilit că aproape toate solicitările sunt nefondate, chiar

dacă cetățenii dovedeau că fuseseră discriminați pe motive etnice. Mandatul lui Nicolae la OSCE se prelungise deja de trei ori când a simțit că devine prizonierul mediului birocratic, că slujește o carieră și nu o cauză. În 2007 s-a întors cu familia în România, unde își dorea să revină în mediul ONG și la bibliotecă, ca să-și reia lecturile.

Cât lipsise, sectorul ONG din România crescuse, iar Fundația pentru o Societate Deschisă (acum Fundația Soros) devenise cel mai mare finanțator privat din regiune pe probleme de romi. Până și autoritățile se mobilizaseră, mai ales din dorința de-a arăta bine înainte de aderarea la UE. Cel mai ambițios program, *Decada Incluziunii Romilor*, fusese lansat în 2005 de Uniunea Europeană, Banca Mondială, Open Society Institute și guvernele a opt țări din regiune, printre care și România. Programul includea legi antidiscriminare, integrare în școală, îmbunătățirea infrastructurii și a accesului la sănătate. Pentru Nicolae însă, lumea din ONG-uri părea ocupată cu proiecte și rapoarte; nu mai era nicicum atmosfera romantică din vremurile în care salariile veneau o dată la trei luni.

Deprimat, a stat aproape jumătate de an numai în casă. Telefonul nu suna la fel de des ca la Varșovia, de ajunseseră fetele să-l întrebe dacă a încetat să mai fie o persoană importantă. Avea și probleme de familie: fiul său Răzvan era dependent de droguri. Nicoleta nu știa cum să-l ajute pe Nicolae să iasă din depresia care îl imobilizase în casă și-i mai chema prieteni, dar totul părea în zadar. Relația lor s-a terminat în 2009, dar vorbesc des la telefon, atât ca părinți ai fetelor, dar și pe subiecte profesionale.

Nicolae își amintește de acea perioadă ca de una de turnură; eliberat de funcții, de organizații, de proiecte, captiv eternelor întrebări, analizând deciziile din trecut și lecțiile de învățat. Revizuiind atâția ani de experiență cu „problema romilor”, a concluzionat că este o greșeală ca aceștia să fie prezentați doar ca victime ale rasismului și ale majoritarilor, atâta timp cât sunt exploatați și de alți romi, în ghetouri sau în taberele ilegale din străinătate. Copiii sunt puși să cerșească de către părinți, unora li se interzice mersul la școală, femeile sunt vândute pe stradă, cămătarii trăiesc pe spinarea celor săraci. Activiștii de azi, a conchis el, s-au îndepărtat de comunitățile vulnerabile, care au ajuns să fie dominate de lideri nedemocratici sau de infractori. Mulți dintre activiștii de azi sunt mai degrabă tributari unui succes de birou, de lobby pe lângă organizațiile internaționale, o tactică pe care chiar el o cultivase.

Ce-și dorește este o reinventare a activismului civic rom – nu știe precis sub ce formă, nici ce trebuie să facă un proiect ca să funcționeze, nici cum poți aduce finanțări care să conteze. Nu are formule de succes, dar ar

vrea ca lumea să iasă din cutia în care a intrat și să pună degetul nu doar pe o rană, ci pe mai multe. Alternativa la rasism nu trebuie să fie un naționalism rom – o formă de a ține cu dinții de etnie pentru a-ți explica ție și altora că tot ce ți se întâmplă rău este din cauza culorii pielii. Da, etichetarea oamenilor ca victime aduce finanțări și o carieră frumoasă, așa cum i s-a întâmplat și lui, dar pe termen lung nu aduce nici toleranța majoritarilor, nici o viață mai bună. Integrarea, accesul la educație, ieșirea din ghetou – sunt probleme unde nu există o soluție universală, spune el. Soluțiile universale ignoră diferențele individuale și de familie, istoriile locale și le prejudecă. Oamenii din comunități ar trebui să fie ajutați de organizațiile nonguvernamentale să prindă curaj și să realizeze că într-o zi, dacă muncesc la a-și construi o viață mai bună, nu vor mai trebui să accepte mila nimănui.

Revelionul 2013 l-a găsit cu laptopul pe masa fastuoasă a familiei Cioabă. Cu Florin Cioabă, fiul lui Ion, și autointitulatul rege al romilor, se știe de când a pus prima oară piciorul în casa din Turnișor. S-a dus la Sibiu pentru că se gândea la o oportunitate de a pune romii pe agenda publică – un discurs despre starea națiunii rome pe care Cioabă să-l susțină în primele zile ale anului, nu în calitatea de rege, ci mai degrabă din cea de vicepreședinte al International Romani Union (IRU), un for internațional înființat în 1978, cu membrii din 32 de țări. I se părea un context bun, pentru că 2013 urma să fie anul european al cetățenilor, dar și cel în care se va organiza primul congres în România al International Roma Union. În aprilie, Cioabă a fost ales președinte al IRU. Congresul de la Sibiu a părut însă o întâlnire în care membrii se bat pe umeri și vorbesc despre emancipare politică și alte lucruri îndepărtate de problemele de pe teren. Nu au fost activiști civici prezenți – Nicolae nu s-a simțit bine –, iar lista de invitați i-a inclus pe Elena Băsescu și Corneliu Vadim Tudor. Nicolae nu e descurajat că mesajul lui de emancipare n-are priză. L-a repetat fără probleme și oficialilor de la Amnesty International, pe care i-a criticat recent că au rapoarte slabe, care victimizează și nu responsabilizează oamenii din comunități segregate ca Piatra Neamț, Cluj sau Baia Mare. „Cred că ce putem face este să încurajăm oamenii să-și ia propriile destine în mână și să-și ajutăm pe aceia care înțeleg că trebuie să-și ia în serios responsabilitățile, să-și ducă copiii la școală”, le-a spus Nicolae. „În momentul ăsta îi descurajăm să se gândească la responsabilitățile lor. Trebuie să ne schimbăm parțial discursul și să insistăm că trebuie să se gândească și ei la ei, cu suportul societății. Și în felul ăsta îi deosebim pe cei răi de cei buni.”

Nici Salerno, nici București nu sunt însă cu adevărat *acasă* și nu simte că are sau că a avut vreodată vreun *acasă*. Dar și aici, ca peste tot pe unde a locuit, a început să construiască o mișcare. În toți acești ani de căutări, Nicolae a înțeles că definițiile și etichetele ne ajută să înțelegem lumea. „E foarte greu să trăiești fără etichete și este extrem de greu să trăiești [doar] ca om”, spune el, identitatea, acel ceva care ar trebui să-ți ofere siguranță, care ar trebui să-ți atenueze anxietățile, se formează prin opoziție: țiganul organizat versus cel din ghetou, moldoveanul cu românul, bogatul cu săracul, femeia cu bărbatul, romul cu majoritarul.

În 2008, când căuta să-și găsească un nou rol, s-a pomenit din întâmplare la Târgu Neamț, în aceeași piață, în același loc în care se intersectase cu târgovețul în urmă cu mai bine de 40 de ani. Și-a dat seama că nu i-a răspuns și că poate n-o va face niciodată satisfăcător. În interviul cu Rostaș, a spus că jonglează cu sine și cu identitățile, uneori cu bucurie. Alteori, „sunt pierdut, sunt deprimat, sunt complet nul, pentru că sunt în golul dintre identități... Când sunt român, când sunt țigan, când sunt rom, când sunt european, când sunt cosmopolit, când sunt x, când sunt y... și uneori simt că sunt între., într-un limbo..., rămân în vid, rămân cu mine însumi... și atunci nu mai am niciun reper de identitate. „Din punctul meu de vedere răspunsul cu identitatea etnică este unul dintre răspunsurile posibile, dar nu este un răspuns eliberator. Este un răspuns pe care îl simt parțial, strâmt, strâns, mă încorsetează, nu mă satisface. Dar această frământare, sau „neîmplinire etnică”, este parte din prețul libertății.”

PAKIV & SOLAH/ Testamentul libertății și demnității
O selecție din textele „ultimului Nicolae Gheorghe” (2007-2013)²³⁵

1. Obiectivul comun al Mișcării rromilor ar trebui să fie clar: organizarea, mobilizarea și eventual remobilizarea rromilor, bazat pe continuarea luptei împotriva rasismului și discriminării;

2. A sosit timpul să se sugereze câteva schimbări serioase în societatea civilă rromă (...) mișcarea civică a rromilor se află încă în stadiul de formare și nu are un cod de conduită pentru alianțe și parteneriate cu diferiți alți actori.

Avem nevoie de cristalizarea unui nou limbaj, bazat pe revizuirea sinceră și critică a abordărilor anterioare, pentru a înțelege originile acestei crize și a putea merge mai departe.

Dezvoltarea unei culturi organizaționale înseamnă definirea intereselor comune, morale și etice, prin stabilirea unor coaliții și parteneriate, precum și prin acțiunea durabilă în cadrul acestor rețele.

3. Discursul „corectitudinii politice” s-a dovedit prea abstract și simplist, atunci când s-a încercat rezolvarea dilemelor privind drepturile, bunăstarea, sărăcia, excluziunea (...) combaterea discriminării și concentrarea pe forțele structurale care generează sărăcie și excluziune socială nu sunt de ajuns pentru a oferi soluții viabile.

În lupta pentru integrare există câștiguri de obținut, dar și pierderi, iar primele par adeseori mai puțin evidente.

A face alegeri este o responsabilitate comună - a statului, a societății majoritare și a autorităților vinovate de rasism - dar este, de asemenea, o responsabilitate a indivizilor;

4. Orice și fiecare alegere implică un preț diferit de plătit la momentul când trebuie adoptate decizii.

Actuala stare de construcție a identității etnice în rândul rromilor evidențiază unele similitudini, chiar dacă îndepărtate, cu procesele de cristalizare a națiunilor africane din anii 1960, atunci când sarcina era de consolidare a unei noi conștiințe naționale, în locul solidarității tribale strict localizate.

Prețul ce trebuia plătit era acceptarea normelor modernității, ceea ce presupunea o transformare radicală pornind de la mode sociale arhaice,

---

²³⁵ fragmente selectate de Vasile Ionescu din textul *Alegeri de făcut și prețuri de plătit: roluri potențiale și consecințe privind activismul rom și elaborarea politicilor pentru romi*, în volumul *From Victimhood to Citizenship: The Path of Roma Integration – A Debate (De la victimizare la cetățenie: Calea integrării rromilor – o dezbatere)*, ed. Pakiv European Roma Found, 2013

premoderne. Cu alte cuvinte, rromii înșiși ar trebui să-și asume responsabilități crescute, pentru inițiativele menite să îmbunătățească situația poporului lor. O parte a acestui proces constă din recunoașterea controverselor dintre comunitățile de romi, care fac parte din dinamismul lor, dar, de asemenea, amenință să le submineze și relațiile cu mediul exterior.

5. Atâta timp cât cineva acceptă faptul de a fi rom sau țigan, implică și așteptarea de a fi tratat ca diferit de ceilalți - cu toate avantajele și dezavantajele ce decurg.

Atâta timp cât vrei să fii rrom, sau țigan, trebuie să știi că asta presupune un cost. Acest cost a fost plătit de oameni de rând, cum sunt victimele de etnie rromă ale crimelor din Ungaria...Cehia, Slovacia și România.

Primul pas în auto-afirmarea efectivă ca rom înseamnă, să fie recunoscuți de alții drept cineva diferit.

Al doilea pas presupune să fim atenți ca acest act de auto-identificare și de confirmare de către ceilalți să nu ne aducă dezavantaje.

Dacă scopul nostru este integrarea, există și un preț explicit care trebuie plătit. Dacă vom face acest lucru, costul este de a rămâne excluși social, chiar dacă există acum oportunitățile să fim acceptați.

Ar trebui să ne asumăm acest risc, am putea construi o *matrice* cu coloane ca să arătăm dimensiunile integrării și să indicăm prețul ce trebuie plătit pentru fiecare dimensiune.

6. Locul și sensul culturii au rămas discutabile în dezbaterile cu privire la elaborarea politicilor pentru rromi.

Integrarea în societate poate lua diferite forme, asimilarea nu este o necesitate, deși poate fi una din opțiuni.

O alta este reafirmarea culturii rromilor și promovarea respectului și recunoașterii drepturilor minorităților. Acest fapt presupune că integrarea nu este doar un proces sau o realizare individuală, ci și unul colectiv.

Cazul rromilor implică, de obicei, statutul de minoritate națională, predarea limbii rromâni în școli, organizarea de manifestări culturale și alte evenimente. O etapă ulterioară ar putea fi folosirea acestor diferite forme de exprimare și reprezentare ca bază, pentru ca rromii să poată pretinde recunoașterea ca națiune culturală, ca etnie, fără legătură cu unitățile teritoriale sau statele naționale, ci cu împărtășirea unui set comun de valori culturale.

Paradigma drepturilor civile nu exclude consolidarea identității naționale a rromilor, nici folosirea elementelor culturale prin mobilizarea oamenilor pe baza etnicității. În scopul de a ne re-mobiliza noi înșine, avem nevoie să cădem de acord asupra unor obiective și proceduri comune, pentru

a construi realități colective. În ce mod factorii de decizie politică, experții și activiștii rromi folosesc conceptele de cultură, identitate și tradiție, atunci când discută despre cei pe care pretind că-i reprezintă? Pe de altă parte, în ce măsură rromii înșiși folosesc rețelele sociale și de capital cultural în contextele schimbării, acasă sau în străinătate?

Care sunt markerii de rezistență etnică și ce ar trebui schimbat, în această privință, dacă dorim o mai largă mobilizare politică, în calitate de parteneri activi ai inițiativelor civice? Cum își îndeplinesc activiștii rromi funcția de facilitatori și mediatori între lumile lor, diferite social?

Așteaptă să fie angajați, pentru a pune în aplicare proiecte, sau să devină organizatori ai comunității, pentru a inspira o mișcare la firul ierbii?

Care ar trebui să fie în continuare obiectivele de mobilizare a rromilor - în special în relația cu rolurile asumate în construcția identității lor, ca națiune și ca cetățenie?

7. La ideea de națiune rromă se poate ajunge pe căi diferite. Una dintre ele este cea a separării, prin susținerea dreptului la autodeterminare și suveranitate, așa cum au făcut multe alte națiuni în lupta pentru a-și stabili propriile state independente, în cursul secolelor 19 și 20.

Cealaltă cale este obținerea suveranității prin municipalități, auto-guvername, autonome, care să rămână totuși parte a statelor existente și subordonate guvernelor naționale.

În acest (ultim) caz, municipalitățile autonome rrome ar putea dezvolta rețele trans/naționale, prin primari, consilieri locali și cluburi culturale, furnizând cadrul de bază pentru o națiune rromă non-teritorială.

Pentru definirea unei agende politice coerente, acordul privind interesele comune este o condiție prealabilă, la nivel local și nivelurile superioare.

8. Multe dintre organizațiile rromilor continuă să funcționeze ca „secte”, decât ca biserici, nu sunt parte dintr-o mișcare de masă. Inițiativele, proiectele și discuțiile lor implică încă prea puțini participanți. O biserică este capabilă să adune toate tipurile de membri în adunarea sa, mereu în speranța unui mai bine. Ca în orice corporație, o biserică trebuie să-i trateze pe toți ca egali, indiferent dacă sunt idealști, sau oportuniști, credincioși adevărați sau ipocriți.

Uneori este necesar să se adopte o atitudine „eretică” și să se revină la fundamente, pentru a reînnoi instituțiile care se justifică prin autoritatea ortodoxiei, dar și-au pierdut legătura cu rădăcinile;

9. Nu suntem încă în situația de a poseda o „elită funcțională”, câtă vreme capacitatea de a ne mobiliza eficient este limitată (...) există o dramatică prăpastie între „clubul” elitelor politice ale rromilor – atât la nivel național, cât și transnațional – și comunitățile pe care ar trebui să le reprezinte.

10. Activiștii romi joacă, uneori, jocul shmekeriei între ei. Vorbesc despre politicile ce trebuie implementate pentru a unifica națiunea romilor, în vreme ce, în practică, se înșeală și abuzează reciproc într-un mod pe care romii le consideră menite să fie folosite în „treaba țigănească” pentru a exploata resursele gadjeilor.

Unii lideri romi încă se complac într-o retorică populistă, sugerând că nu trebuie să ai încredere în gadjei și că orice ofertă ar face - inclusiv programe ale Uniunii Europene – nu sunt decât simple minciuni înșelătoare. Astfel de atitudini ne pot conduce la convingerea că este acceptabilă risipirea finanțărilor externe, deoarece acești bani nu sunt responsabilitatea noastră. Acesta este unul dintre motivele pentru care cred că, în viitor, ONG-urile romi ar trebui să-și intensifice întoarcerea către organizații de întrajutorare, activități de finanțare realizate prin donații de la membrii lor.

Revigorarea activismului civic al rromilor nu poate fi atinsă doar prin tratative cu guvernării, înseamnă, de asemenea, criticarea grupărilor rrome înființate pe lângă Parlament sau Guvern, chiar dacă sunt propriile noastre creații.

Treaba noastră, ca elită politică și intelectuală este să construim poporul nostru din perspectivă politică și să avem o viziune asupra acestui obiectiv. Pur și simplu, nu facem asta.

Cum construiesc activiștii poporul nostru politic, de la firul ierbii - cartiere, sate etc. - urcând până la un popor rrom la nivel european? Visul este încă acolo, dar se va realiza într-o sută de ani, nu o sută de zile.

11. Conceptul „pakiv” se referă, în limba rromani, la „încredere”, „credibilitate” și „respect”, adoptat în intenția de a construi punți între culturile tradiționale rrome locale și cele organizatorice.

Ca și în cazul altor elemente codificate ale Romanipen-ului, scopul nostru nu a fost acela de a conserva asemenea trăsături pre-moderne, ci de a lucra cu ele ca resurse, pe de o parte, pentru construirea încrederii în relația cu societatea majoritară și, pe de altă parte, pentru dezvoltarea democrației în rândul comunităților de romi, fără influențe externe nedorite.

12. Revoltați-vă și veți fi liberi! Imaginându-mi un astfel de moment, visând la el, aș zice: da, „et in Arcadia ego”... și eu sunt rrom, am devenit rrom!

Multe concepte de bază ale vocabularului nostru anti-rasist sunt erodate, inclusiv noțiunile de „rasist” sau „rasism”, deoarece sunt adesea folosite fără definierea proprie sensului sau domeniului de aplicare. O astfel de confuzie rezultă dintr-o lipsă de reflecție și analiză critică a inițiativelor anti-rasiste anterioare sau care urmează. Acesta este unul din motivele pentru care nu s-a putut ajunge la un acord public de identificare a forțelor principate din spatele formelor contemporane de rasism.

Calea de ieșire din cercul vicios al învinovățirii unui nediferențiat rasist „altul” și de a avansa cererile îndeosebi pe terenul de veșnicei victimizări a romilor înseamnă să iei în considerare împărțirea responsabilităților noastre comune. Acestea nu se limitează doar la categorii generale și frecvent supra-schematizate – „romi” ori „non-romi”, comunități locale ori autorități, mass-media ori ONG -uri și activiști -, însă ele au implicații pentru fiecare și oricare dintre ele.

Chiar dacă aceste responsabilități sunt mereu inegale, asimetrice și de multe ori chiar ierarhizate, a le lua pe toate în considerare este un pas important în direcția consolidării încrederii și reînnoirii contractului social dintre toți actorii.

ÎN LOC DE EPILOG

Într-o dimineață, ca în „Metamorfoza” lui Kafka, te trezești și îți dai seama că ești un gândac, că ești sortit ca toată viața ta să fii un nimic, pentru că te-ai născut (con)damnat.

Te sinucizi, disperat și resentimentar, ca Weininger, într-o auto-destructivă ură de sine?

Evadezi din tine însuși, trăind ca un mort viu, abandonându-te la voia vieții și lumii, ție însuși postum, într-o impasibilă rușine de a fi?

Trăiești deghizat, sub o identitate falsă, negându-ți strămoșii și istoria, înafara ființei tale?

Ce poți face, pentru a-i duce pe romei spre Libertatea și Demnitate, pentru a nu mai fi, nici ei, nici tu, „țiganul - om de departe”, când nu ai ajutorul ideilor sacralizate și înfricoșătoare ale lui Dumnezeu, nici minunile lui, ca Moise?

Cum să-i dezrobești mental, pentru a-și trăi viața în Libertate spirituală, deși nu ești Iisus, Fiul Domnului, ci fiul românului?

Cum să faci „pe dracu-n patru”, dacă semnul crucii a devenit doar o reverență, ca și scosul pălăriei, și dacă nici Dumnezeu, nici statul (urmașul lui) nu te eliberează, de 2.000 de ani, și nimeni nu mai crede în minuni și/sau vrăji?

Cum să trezești un popor care doarme, ca să se ascundă în vise și să uite realitatea cruntă a vieții sale?

Singura șansă, pentru a trăi demn devine lupta pentru Libertatea și Demnitatea de a fi tu însuși. Dar nu singur, ci împreună cu Aproapele, cei asemenea ție.

(Vasile Ionescu, noiembrie 2014 - decembrie 2018, Iași, București)

CUPRINS

O notă introductivă: ce (nu) este această carte?	5
Un Cuvânt înainte, pre-față și revers	13
Pakiv și Solah - o istorie cvasi-uitată	34
Pakiv – ca proiect emancipator	37
Solah – o istorie	41
Solah II – altă istorie	44
Solah III – interdicția iertării	50
Pakiv: etica rromă între etica creștină și etica capitalistă	53
Nicolae Gheorghe: reîntoarcerea culturală	58
Eterna reîntoarcere a Aceluiași	63
Calea pierdută a (rr)omului invizibil	70
Nicolae Gheorghe (anti) eroul, fiul risipitor și (contra) revoluția sa	71
Despre singurătatea copilului interior din noi	75
„Pactul faustic” și „prețul” Demnității și Libertății	80
O contraistorie a Libertății: țiganii - români sau rromi?	87
Statul, rromii și țiganii: măști, măscărici, măscări, mascarade	92
Obama, Iohannis și „Țiganiada”	95
Otto Weininger: (im) posibilitatea remediilor identitare	108
Femeile rrome: cât de feminine și feministe?	114
Iarăși despre Otto Weininger	117
Dilema alegerii: țigan ≠ român ≠ rrom	121
Românizarea, rromii și dezangajarea morală	125
Anorexia și bulimia etnică a „culturii sărăciei”	131
„Bunul sălbatic” și „rușinea de a fi țigan”	135
„Bă, de ce ești tu țigan?”	139
Ce înseamnă să fii rrom, dacă ești țigan?	144
Inimă (simțuri) și/sau cap (minte)? Renașterea prin gândire	148
Incluziunea porcului/corpului în gândire	155
Ești arici sau vulpe?	157
O arheologie și genealogie istorică a ideilor, idealismelor, ideologiilor și idioțeniilor rrome	160
Ce știi cei care spun că știu?	160
Etnotipul” și „Planul ca țiganul” într-o cultură metisă	166
Evanghelia etnomuzicală după Damian	168

Alina Șerban și exorcizarea rușinii de a fi (țigan: slav, păgân, primitiv)	171
Nicolae Păun, un Nicolae Gheorghe fără îndoieli.....	176
De ce au eșuat Nicolae Gheorghe și Nicolae Păun?	178
Delia Grigore, între Nicolae Gheorghe și Nicolae Păun.....	179
Gelu Duminică, între Nicolae Gheorghe și Nicolae Păun.....	183
De ce ratează și trădează mereu tinerii rromi?	186
Cronici: afectele și efectele „rinocerizării”	190
Cum iubesc cei neiubiți, de la marginea s(t)atului?	190
Madame B/Ovary și (zigeuner) baronii	204
„Si(n)gură la nunta mea” (opinia și darul unei rude din partea miresei)	207
Puterea ideilor, ideile puterii	212
Socrate și Nicolae Gheorghe.....	212
De ce nu a fost Nicolae Gheorghe un Gandhi.....	215
Nicolae Gheorghe: militant sau militar? Despre solidaritate	225
Revolta: între inovație și imitație (mămuțăreală).....	227
Amintiri din războiul civil rrom și prăbușirea iluziilor, 1990-2018.....	230
„Timpul rămas” de după timpul expirat.....	235
Nicolae Gheorghe vs. Nicolae Gheorghe.....	243
În contra relativismului și corectitudinii politice	247
Dodecalogul lui Nicolae Gheorghe.....	249
Calea pierdută și roata. Dodecaedrul culturii rrome	250
Inutilitatea țapului ispășitor și auto-organizarea	252
Cine ne împlinește visele, ideologiile (utopiile și distopiile)?	266
Revelion cu Nicolae Gheorghe	266
Îndreptarea Legii și iubirea	269
Rromii: un popor fără sfinți și intelectuali	271
Romii: Minoritate națională sau majoritate infrațională?.....	276
Romii: de la eugenie, la eutanasiu.....	280
Măști identitare exotice: „tradiția” și „albirea”	283
A iubi = A cerși? „Dragostea țigănească” între ură și ură de sine	287
Mama și Anna Karenina	293
Țiganca cu trei iezi și „țapul ispășitor”	299
Țigan aș fi, de n-aș fi rrom. Pentru o discuție a conținutului	304
Parpangel, un Iisus în travesti (Țiganiada).....	308
O țigancă cu puradelul ei (matria): Fecioara Maria și Iisus	311
Obsolescența și hamartia (greșeala tragică) a „țigăniei”	316
Călăuza celor ce vor să iasă din pustiul rasismului	322
Au ratat rromii mișcarea de trezire spirituală a lui Iisus?	322
Zbor deasupra unui cuib de ciori.....	325
Cinci prostii care distrug Mișcarea rromă.....	330
Cele 3 etape ale re/nașterii, re/formei și r/evoluției rrome.....	333

Un Cronograf al testamentului lui Nicolae Gheorghe	339
Paradoxurile et(n)ice ale unui profet trismegist	346
Post-Fața unui Nicolae Gheorghe Bifrons sau Trismegist	370
Nodul borromeian și cei trei posibili Nicolae Gheorghe.....	382
ANEXE: Textele esențiale ale gândirii lui Nicolae Gheorghe	386
Mărturia unui țigan (1982).....	387
Rromii în secolul XXI (1997)	395
Identitatea romani între victimizare și emancipare (2011)	399
Bă, de ce ești tu țigan? (2013).....	440
Pakiv & Solah. O selecție din textele „ultimului Nicolae Gheorghe” (2015).....	453
În loc de Epilog.....	458